

כשנותן עודף למלוה מצ'ק בסכום גדול [לאחר שפרט הצ'ק]

ז. כל האמור לעיל הוא באופן שמלווהו צ'ק ומשלם לו לאחר זמן במזומן, אולם מצוי מאד שהמלוה נותן ללוה צ'ק בסכום גדול והלוה מחזיר לו חלק במזומן וחלק נוטל כהלואה להחזיר לאחר זמן ונמצא שהלוה טרח עבור המלוה בפריטת חלק מהצ'ק עבור

וא"כ יש בזה רבית שקובע שישלם במזומן דוקא, אך י"ל דהמלוה חושש שהלוה ישלם לו בצ'ק שאינו תקין ולכן מתנה כן ולא משום שבעצם אינו מחשיב צ'ק לשוויותו ויל"ע, אך גם לסברא א' עדיין יש לדון דכיון שעושה עמו עתה תנאי לשלם במזומן יש לחוש שיש בזה משום רבית וצ"ע.

עוד יש לציין מש"כ בבר"י (פי"א סוף הע' לה) דכל הנידון אם צריך לשלם שכ"ט מיירי בצ'קים גדולים שא"י לפורטם בנקל [ע"ש בבר"י שיש ט"ס וכתוב צ'קים קטנים במקום גדולים], אבל בצ'קים בסכומים קטנים שיכול בנקל לפורטם א"צ לשלם שכ"ט, ולכא' נראה דכוונתו דאף באופן שההלואה נעשית לאחר שפורט הצ'ק למזומן ונמצא שטרח עבורו, מ"מ מותר דבכה"ג גם מצד המלוה נחשב כא"צ למזומן כיון שפריטתם בקלות, וגם מצד טירחת הלוה דלא חשיב טירחה שיתחייב לשלם לו בעבור זה והכל תלוי לפי הענין [ומש"כ לעיל הע' 170 בשמו דאף בטירחה רגילה צריך לשלם שכ"ט זהו כשיש טירחה אבל כאן לא חשיב שיש טירחה כלל].

שו"ר מש"כ הג"ר יוסף שרגא שיינברגר שליט"א ששמע מהגרי"ש אלישיב שליט"א בבי שהלוה לחבירו בצ'ק והוסכם שכשהמלוה יצטרך הכסף יאמר ללוה, והמלוה צריך הכסף במזומן ושאלו להגרי"ש אם מותר לומר ללוה שאם יפרע מזומן יכול לפרוע לאחר כמה ימים ואם יפרע בצ'ק יצטרך להקדים הפרעון כדי שהמלוה יוכל להפקידו כמה ימים קודם ולפדותו והשיב הגרי"ש דודאי מותר שאין כוונתו בזה לדיות ממון אלא שבמציאות יש ללוה אפשרות להאריך זמן ההלואה אם יחסוך למלוה את הזמן והטירחה שלאח"ז ונמצא שאין בזה אגר נטר, ואף אם יש לזה שוויות זהו דבר שרגיל בין חברים וידידים בלא ההלואה, ומאידך באופן שהלווה הרבה צ'קים בסכומים קטנים וכוונת המלוה היה כדי שהלוה ישלם אח"כ מזומן, הורה בזה הגרי"ש דאין לעשות כן לכתחילה ובפרט שיש

כזה לא שייך שהיה נוחא להלוה יותר ממזומן אך יתכן כגון בצ'ק למוטב בלבד שאין לו הילוך בשוק ומ"מ הלוה מעדיף צ'ק זה ממזומן כיון שנחוץ לו צ'ק והוא יסתדר עם גבית הצ'ק או בצ'ק שצריך להפקידו בסניף בנק מסויים וכדו' באופן שעל אף המוגבלות של הצ'ק נוחא ליה להלוה בזה, ואף כשהמלוה צריך למזומן, ואף דמאידך היה אפשר לדון דבכה"ג גרע דכיון שגם הלוה לא הוצרך לפרטו למזומן הרי לא שייך לומר דבדידיה טרח, וכל ההיתר שכתבו הפוסקים בטירחה מיירי באופן שצריך הלוה לטרוח לעצמו, ואילו כאן נמצא שהמלוה מנצל את הלוה שצריך לצ'ק ומתנה עמו שיפרע לו מזומן, מ"מ יש לומר עפ"י מש"כ לעיל הע' 162 שיכול המלוה לומר לו אילו לא הלוייתך את הצ'ק הייתי יכול להסתדר בעצמי עם הצ'ק בנקל ועכשיו שהלוייתך לך אין לי האפשרות להחליפו, ולכן מתנה עמו שישלם לו חסרון זה, כ"נ לכא' ומ"מ נראה דהדבר תלוי במציאות הענין.

176 הגה היה מקום לדון שנידון הנ"ל תלוי בהסברות שנתבאר לעיל סעיף ז לדחות דברי הבר"י, דלמש"כ סברא א' משום שעצם נטילת הצ'ק מחייבתו בתמורה, א"כ הוי כשאר נתינת חפץ שיכול לקבוע התמורה דוקא במזומנים, [וכמו דכשמלווהו בצ'ק של אחרים שכתב בבר"י (עק"ד שם סעיף מט) דיכול להלוות בשוה כסף ולקבוע שיפרע לו מזומן, וע"ש בהע' דמיירי כשהלוה צריך להשו"כ ומועיל מדין עשאו דמים ה"נ בצ'ק ידידיה, ומשנ"ת לעיל פרק ז הע' 63 דאין להקל עפ"י סברא זו בצ'ק ידידיה זהו באופן שנותן לו מזומן 98 ומקבל ממנו צ'ק ידידיה של מאה דאז נחשב שמלווהו פחות ומשלם לו יותר אבל כאן שאין נתינת מזומנים אלא מלווהו עתה בצ'ק ידידיה של מאה י"ל שיכול לקבוע התמורה המלאה ע"ז במאה מזומנים], אבל לסברא ב' שהטעם משום שהצ'ק בסתמא נטלו לגוף שוויותו א"כ הרי כשהמלוה מתנה שישלם לו מזומן דוקא ולא בצ'ק חזינן שאינו מחשיב הצ'ק לגוף שוויות

ההלואה, ונראה דיש לחלק בין האופנים, דבאופן שהלוה גובה הצ'ק מהבנק [או שפורט את הצ'ק בשוויותו המלאה], ולאחר שהמוזמן בידו מחזיר להמלוה חלק מהדמים מיד לאחר הגבייה מהבנק, והחלק האחר מסכום הצ'ק נשאר אצלו כהלואה לזמן מאוחר, דינו ככל האמור לעיל שאם אין טירחה מרובה בפריית הצ'ק מותר, ואם יש טירחה יתירה צריך לשלם לו שכ"ט¹⁷⁷, [ולדיעה אחת בכל גווני צריך לשלם לו שכ"ט מועטת וכנ"ל¹⁷⁸].

כשנותן עודף למלוה מצ'ק בסכום גדול מיד קודם שפרט הצ'ק

ד. אולם אם הלוה נותן להמלוה העודף מיד בטרם שגובה את הצ'ק, יש בזה שני נידונים, דבהחלק שנותן להמלוה במוזמן הוי כהלויני ואילו, דנמצא שהלוה מלוה עתה למלוה חלק מהסכום בעבור זה שמלווהו סכום אחר לאחר שיפרט הצ'ק¹⁷⁹, ובהחלק שטורח לפרוט הצ'ק כדי שיהא לו הלוואה נמצא שטורח עבורו בגין ההלוואה, ולכן לגבי

גם לעצמו, וכ"כ לעיל הע' 153, 171, דצ"ע בזה לדינא.

179 כן נראה לכאורה דבכה"ג נמצא שהוא מלוה לבעל הצ'ק סכום מסוים עד שיגבה את הצ'ק [ואף כשהוזמן עתה וכש"כ בצ'ק מאוחר], בעבור שהוא מלווהו לאח"ז סכום מסוים, דהרי לאחר שיגבה את הצ'ק יוכל להשתמש במעות עד שיחזיר לו מלוה הסכום, והוי כהלויני ואילו, [וע"ע בסמוך מש"כ להחזיר כשפורט לצדקה אבל להדיוט אסור לכו"ע ע"ש], ואם פוסק להדיא שמלוהו ע"מ כן בזה כהלויני ואילו, ר"א דהוי ר"ק וי"א דאסור מדרבנן ויש מתירים ע"י רמ"א סי' קס (ס"ט) וראה בספר רפידתו זהב בחלק השו"ת סי' י' מש"כ בירור ש"י הראשונים בזה, [נאגב, בגו"ד מש"כ לדון ברפידתו זהב שם בבעל מכולת שהסכים לקבל צ'קים מאוחרים לחודשיים שלש על הקניות במכלת, ולאחמ"כ אמר שמסכים לקבל רק אם יתנו לו על החודש הבא צ'ק שתשלמו מיד בסוף החודש, ודן אם חשיב כהלויני ואילו, לכא"י הנידון שייך רק אם הסכמתו לקבל צ'ק מאוחר על החוב העבר הוא דוקא כשיתן צ'ק לחודש הבא, אבל לפו"ר הרי בלא"ה עד היום הסכים לקבל צ'ק מאוחר, וע"כ דאין זה נחשב כהלואה בגלל זה שנותן לו עתה צ'ק לחודש הבא, אלא כונת המוכר היתה רק להבטיח שמהיום לא יירחה התשלום לכמה חדשים אלא ישלם לו תיכף, ונמצא שאי"ז כהלויני ואילו כלל].

אנשים שעוסקים במסחר זה ליטול אחזים בפריט צ'קים ונמצא שהמלוה מתכוין לריוח זה, והיינו כמש"כ דהכל תלוי לפי הענין.

177 כ"כ בתור"ר שם (פ"ה הע' יד): "ומצוי שבשעת הלוואה נותן המלוה צ'ק יותר גדול משיעור ההלוואה ומחזיר לו הלוה עודף מוזמן ובוה חוסך להמלוה טירחה לילך לבנק, ובזה יש מקום לאסור אף לדעת הט"ז שהרי ערשה זאת בעבור המלוה, אך מכיון שאין כאן כל תוספת טירחה ללוה ובין כך ילך לפדות הצ'ק לעצמו, ועצם דבר זה לפדות צ'ק עבור השני דבר רגיל הוא אצל אנשים, יש מקום להקל", והיינו דלפי"ד דאף כשהמלוה צריך למזומנים מותר בלא שכ"ט כשהטירחה רגילה, לכן גם בכה"ג מותר דכאן כשנותן לו מיד לאחר גביית הצ'ק חלק במזומנים חשיב שהמלוה צריך למזומנים, ומ"מ כיון דהלוה צריך לטרוח עבור חלק מהצ'ק בעבור עצמו ואין טירחה מרובה יותר בשביל החלק שקיבל המלוה מותר, [משא"כ באופן שיש טירחה חריגה שרגילות לשלם ע"ז שכר טירחא, שאז אם לא ישלם לו נחשב שטורח בעבור שמלווהו]. וע"ע בזה להלן הע' 181.

178 כ"כ בבר"י (פי"א הע' לה): "ואם אינו מלוה לו כל סכום הצ'ק והלוה מביא לו מיד העודף נראה שאף לדעת הט"ז אסור, מיהו כיון שאינו מוסיף טירחה אף בזה סגי בדבר מועט", ולש"י אזיל כנ"ל בהע' 170 דכשיש למלוה צורך במזומנים בכה"ג אסור בלא שכ"ט גם כששייך לומר שטורח הלוה

חלק זה נראה דדינו כמו שנתבאר לעיל בדין שכר טירחה¹⁸⁰, ולגבי החלק שמלווהו עתה עבור ההלוואה שנותן לו לאחמ"כ דינו כמו שיתבאר בסמוך בדין מי שפורט צ'ק אצל גבאי צדקה¹⁸¹.

פריטת צ'ק אצל גבאי צדקה ונותן לו חלק לצדקה

פ. כשפורט באופן הנ"ל לגבאי צדקה, שנותן להגבאי צ'ק שיש לו כתוב בסכום מסויים והוא מחזיר לו עודף מיד במזומן, ומנכה קצת מהסכום לצדקה, ונמצא שנותן לו צדקה בעבור זה שמלווה לו, יש שכתבו להתיר בזה אף כשנותן לו העודף מיד ואף כשהצ'ק לזמן מאוחר דמה שמלווהו הוא כדי שיוכל ליתן צדקה¹⁸², ובלכר שלא יתנה

של מאתיים, בזה לכאור' הוי כפסיקה, כיון שכותב לו צ'ק גדול ונותן לו חלק עודף מיד, ולכן בכה"ג הדין כנ"ל דכשנותן לו העודף מיד אסור, נומש"כ בתור' הנ"ל בהע' 177 דמותר, נראה דזהו דוקא כשנותן לו המזומן אח"כ ולא בשעה שנותן לו הצ'ק ואף שסתם דבריו נראה ככוונתו כמש"כ ויל"ע.

וכשפורט לו צ'ק שיש לו מאחרים יש עצה לעשות בדרך מכירת שטרות שמוכר לו הצ'ק והקונה הצ'ק משלם לו עבור הקניה חלק במזומן וחלק זוקף עליו במלוה אלאחר זמן הע', אולם בצ'ק של עצמו לא שייך לעשות בדרך מכירה דלא שייך מכירה בצ'ק עצמי כנ"ל פרק ז סעיף יד.

182 כב"י (עק"ד פ"ו סי"ד): "ומ"מ נראה שמותר להלוות כדי שיוכל ליתן צדקה וכן מותר לגבאי

צדקה לפרוט צ'ק מאוחר למי שרוצה ליתן צדקה", והיינו משום דמה שמלווהו הוא כדי שיוכל ליתן צדקה, וע"ש בהע' כט דהיינו דוקא כשהלוה רוצה ליתן לו צדקה גם לולי שפורט לו הצ'ק, ומשמע דאף שלולי שנתן לו חלק לצדקה לא היה הגבאי פורט לו הצ'ק מ"מ מותר, דכיון שבלא"ה רצה ליתן צדקה לא נחשב שמלווהו בעבור הצדקה, רק כדי שיוכל בפועל ליתן הצדקה, ובפרט כשאין להלוה מעות אחרים ליתן הריהו ממציא לו האפשרות ליתן, אך למעשה משמע שמתיר גם כשיש לו מעות אחרים, ומיהו נראה פשוט דדוקא כשאינו מוסיף לו יותר צדקה אילו לא היה פורט לו, [ומיהו בהדיט אסור לשלם למלוה בעבור מה שמלוה ללוה וכמש"כ כב"י (פ"ו הע' יא), ומשנ"ת לעיל לגבי נתינת עודף כדי שילווהו שא"ה שבוה מאפשר לו להלוות לו, והנה בגו"ד זה מש"כ מדברי הבר"י בעק"ד שמיקל מכח הסברה שנחשב כממציא לו

180 והיינו כנ"ל בהע' 177 דכאן שנותן מיד מזומן למלוה נחשב שצריך למזומנים, ולכן לדעת התור' בטירחה רגילה אף בזה א"צ לשלם שכר טירחה, ובטירחה שאינה רגילה צריך לשלם שכר טירחה, וכאמור בהע' 178 י"א דבכה"ג בכל גווני משלם לו שכ"ט.

181 ראה בסמוך סעיף לט מש"כ דלדעת הבר"י פורט צ'ק אצל גבאי צדקה לא נחשב שנותן לו צדקה בעבור ההלוואה, אלא חשבינן ליה כנותן לו האפשרות ליתן צדקה בזה שפורט לו הצ'ק, וה"נ בנידו"ד לא נחשב שמלוה לו בעבור שנותן לו הלוואה אח"כ, דכיון דמיידי באופן שלמלוה יש צ'ק בסכום זה, ואין למלוה אפשרות לחלק את הצ'ק אך ורק באמצעות פריטתו, וא"כ מה שהלוה מחזיר לו חלק מזומן זהו כדי שיוכל להלוות לו החלק האחר, כי אחרת לא יוכל לקבל ההלוואה, ואז לכאור' לא הוי כפסיקה כיון שאינו כותב לו עתה סכום יותר גדול אלא זה הצ'ק שהיה לו, ובכה"ג בהלויני ואלוין בלא פסיקה נקטו הפוסקים דמותר, [אמנם יש לציין דבשו"ע הרב כתב דיר"ש יחמיר], וע"ע בסמוך דבתור' לא נחית להתיר בסברא זו דחשיב כנותן לו האפשרות להלוות לו ומתיר רק כשיכול לפרוט הצ'ק מיד דאז לא נחשב כהלוואה, וכן הבאנו דיעות נוספות שאוסרים בצ'ק של עצמו ע"ש.

אולם כשהמלוה מתנה עמו שמלווהו רק בעבור זה שפורט לו הצ'ק גם לדעת הבר"י אסור וכמו להלן בגבאי שפורט צ'ק ומתנה עמו שיתן לצדקה, וה"ה באופן שכותב לו עתה צ'ק בסכום גדול יותר, והיינו דרך משל שראובן ביקש משמעון הלוואה בסך מאה ש"ח, ושמעון כותב לו עתה צ'ק בסכום

להדיא שפורט לו ע"מ שיתן חלק לצדקה¹⁸³, [וכן לא יכתוב לו עתה צ'ק בסכום גדול יותר על מנת שיחזיר לו חלק מזומן¹⁸⁴], ויש שכתבו דרך באופן שהגבאי יכול לפרוט הצ'ק מיד למזומן מותר¹⁸⁵, ויש שכתבו דבנותן לו צ'ק של עצמו יש לאסור בכל גווני וראה בהערה¹⁸⁶, ובשנותן לו צ'ק של אחרים יעשה בדרך מכירת שטרות¹⁸⁷.

ואי"ז כהלואה, אך בצ'ק מאוחר כתב דצ"ע אם מותר דאפשר שדומה לאומר תן לי הלוואה ואני אתן לך סכום לצדקה ע"ש, וכנראה לא נחית לסברת הגר"י בלוי דהוי כמלווה כדי שיוכל ליתן הצדקה. 186 בנתי"ש (סי' קס סכ"ג אות יא) כתב דהוי ר"ק אף כשהצ'ק זמנו היום, דמ"מ עד שהגבאי יפרטנו נמצא דהמעות בהלוואה אצל הנותן, [ומשמע דאף באופן שאינו כותב לו עתה הצ'ק דאז בלא"ה הוי כהתנה וכו"ל, אלא אף כשכבר היה לו צ'ק כתוב דאז לא הוי כתנאי מ"מ דעתו לאסור דחשיב כהלווה כדי שיתן צדקה], ובקיצור דיני רבית (קו"א פ"א דין ד ס"ב) כתב דאם נותן לו יותר צדקה ממה שהיה נותן לו לולי שפרט לו הצ'ק ודאי אסור, אך כשבלא"ה היה נותן לו אותו סכום אז אם הוא אומר לגבאי תן לי כו"כ עודף עדיין חשיב כמבקש הלוואה עבור הצדקה ויש בזה משום קציצה, ועל כן הנכון לעשות שהגבאי יפרט לו קודם כל הסכום של הצ'ק ואח"כ יתן לו מה שרוצה לצדקה, אך גם בזה לא ברירא ליה כ"כ להתיר כיון דמ"מ עושה זאת עבור מה שמבטיחו או שבטוח הוא שיתן לו אח"כ צדקה, ולכן מסיק דרך אם הגבאי פורט צ'קים גם למי שאינו נותן לו כלל צדקה אז בוודאי מותר, ע"ש באורך ובהע' שם.

187 דבכה"ג הוי כמוכר לו צ'ק בפחות דבכה"ג מותר אף כשמקבל אחריות שאם יחזור ללא כיסוי שיחזיר לו דמים שקיבל מדין מקח טעות וכמבואר לעיל פ"ז סעיף כז-כט, ולכן אם באמת חזר הצ'ק יתן לו הדמים שקיבל ולאחמ"כ יוסיף לו הדמי צדקה, [נאכל בצ'ק עצמי לא שייך בדרך מכירה וכו"ל פרק ז סעיף יד ולעיל בסמך הע' 181], ועי' בקיצור דיני רבית שם שכתב להתיר בצ'ק דאחרים מטעם אחר, והיינו משום דבכה"ג מותר למכור אף באחריות כיון די"א דבכה"ג דמכירת שטרות באחריות הוי רק דרכון, ויש להקל בצירוף שזה דרך מכירה ולצורך מצוה וצדקה ע"ש. והנה הגר"י ישכר שרייבר (בשיעורו בעניני

האפשרות ליתן צדקה ועפ"י כתבנו לעיל גם כשנותן עודף למלוה מצ'ק גדול שממציא לו האפשרות שילונו, יש לציין דבר"י בפרק ו הע' כט בתור"ד כתב: "וגם זה מצוי בגבאי צדקה הבא אצל פלוני לגבות צדקה ואין לו מזומנים והגבאי מלוה לו או פורט לו צ'ק על סכום יותר ממה שרוצה ליתן, ונראה לאסור, מיהו אם אינו מתנה עמו על כך אלא שידוע שבלא זה לא היה מלוה לו, נראה שבהדיוט כה"ג יש לאסור עכ"פ מדין רבית דברים, אבל לא בגבאי צדקה וצ"ע למעשה", הרי שחילק בין הדיוט לצדקה, אך כנראה דלפי סברתו שהעלה בבר"י עיקרי דינים הנ"ל דחשיב כממציא לו האפשרות ליתן, א"כ לכא' אף בהדיוט יש להתיר דחשיב כממציא לו האפשרות להלוות].

183 בבר"י (פ"ו הע' כט): "מיהו אם אינו מלוה לו אלא משום כך אע"פ שגם המלוה רוצה ליתן צדקה, אם מתנה עמו על כך יש לחשוש משום רבית קצוצה" ומבואר דאין להתנות להדיא וכו"ה בעיקרי דינים שם, [ובדבריו בעק"ד שם כתב דרך לכתחילה אין לעשות כן, אבל בבר"י גופיה שם משמע דאוסר בכה"ג] דעצם התנאי אוסר.

184 כן נראה פשוט דהרי כל יסוד ההיתר הוא משום שמאפשר לו ליתן צדקה ע"י הפריטה, אבל כשכותב סכום גדול יותר הרי אין הפריטה כאפשרות ליתן הצדקה שהרי היה יכול ליתן הסכום שרוצה ליתן ולא יותר, ויש להוסיף עוד דכיון שאסור להתנות א"כ כשכותב לו עתה צ'ק בסכום גדול יותר כדי לפרוטו הוי כאילו התנה, דכמו שיש תנאי הנאמר בפה יש תנאי הנראה במעשה, דכל שמעשיו מוכיחים שנותן לו צדקה עבור מה שמלווהו בפריטת הצ'ק יש לאסור, ודוקא כשהיה לו צ'ק בסכום זה ואין לו אפשרות אחרת יש להתיר וכו"ל.

185 כ"כ בתור"ר (פ"א בירו"ה אות טו) דבצ'ק מזומן מותר כיון שהגבאי יכול לקבל עבורו תיכף המזומן ואז נחשב כאילו החזיר לו מיד התמורה

קניית חפץ כשפורט אצל המוכר צ'ק למזומן [בצ'ק דעצמו או דאחרים]

מ. מצוי שאדם צריך כסף מזומן ויש לו רק פנקס צ'קים משלו, ונכנס לחנות לקנות חפץ ומשלם בצ'ק בסכום גדול יותר והמוכר מחזיר לו עודף, ונמצא שהמוכר מלווהו בעבור זה שקונה אצלו, וכתבו הפוסקים דאם לולי הפריטה לא היה קונה החפץ אסור¹⁸⁸, ואם גם לולי הפריטה היה קונה החפץ יש להתיר¹⁸⁹, ובצ'ק דאחרים יש לעשות בדרך מכירת שטרות¹⁹⁰.

כשהמוכר מסכים לקבל צ'ק רק מלקוח שקונה אצלו בסכום מסויים

מא. ישנם בתי מסחר וחנויות שמפרסמים שאינם מקבלים צ'ק מאוחר או אשראי, רק כשקונים בסכום מסויים, ו"א ריש בזה חשש רבית ואסור לפרסם כן¹⁹¹, ויש מתירים¹⁹², ואם בשעת החשבון והתשלום קונה חפצים נוספים כדי שהמוכר יתן לו אשראי, ו"א דבכה"ג אסור לכו"ע¹⁹³, ויש מתירים גם בזה וצ"ע¹⁹⁴, אולם כשאינו מפרסם

דנמצא שקונה אצלו יותר בעבור שמלווהו את הסכום שצריך לשלם עתה, והוי כמלווהו ע"מ שיקנה אצלו, וכ"כ בקיצור דיני רבית (ק"א פ"ז דין א) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א והגר"מ ברנדסדופר זצ"ל, והיינו כנ"ל משום דלפעמים יש אנשים שרוצים לקנות פחות, וקונים יותר דברים כדי שיהא להם אפשרות תשלום באשראי או צ'ק מאוחר, וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' סג) בשם המנח"י זצ"ל והגר"ש אלישיב שליט"א וכ"כ הג"ר יוסף שיינברגר שליט"א ששמע מהגר"ש אלישיב שליט"א.

192 כ"כ בקיצור דיני רבית שם משמיה דהגר"נ קרליץ שליט"א וביאר סברתו משום דאין ניכר בכל קונה בנפרד שהוא קונה יותר בשביל האשראי, וכיון דדרך מקח וממכר הוא, מותר כשאינו ניכר הרבית.

193 קיצור דיני רבית שם, דכיון שלמעשה כבר סיכם את החשבון לתשלום, ורק כשרואה הלוקח שהמוכר אינו מסכים ליטול צ'ק בסכום זה, הריהו מוסיף ליטול חפצים נוספים, הרי ניכר שעושה כן בשביל הרווחת זמן התשלום, וכש"כ כשהמוכר אומר לו בפירוש שיקנה עוד חפצים ובעבור זה יתן לו אשראי.

194 כ"כ הגר"מ הלבשרטס זצ"ל (כתשובה הנדפסת בסוף ספר רפידתו זהב סי' ה): "דהרי אין זה בגדר הלואה כלל כי אם בדרך של משא ומתן, והרי כך היא דרכה של מסחר וכו', ומכיון שמרויח עליו

חששות רבית בפריטת צ'קים, כ"ו תשרי תשס"ז) העיר כמה שמצוי שבאי צדקה מגייסים סכום כסף מזומן ומגיעים לכוללים ביום שמחלקים המילגה החרדית ונותנים שירות של פריטת צ'קים, ואברכים נותן כל אחד סכום מסויים עבור הפריטה, וכיון שעפ"י רוב נותנים להפורט סכום יותר ממה שרגיל ליתן לגבאי צדקה אחרים, א"כ יש בזה איסור שניכר וכולט שמה שנותן לו יותר זהו בגלל שהוא מלווה לו מזומנים, אמנם לכא' למש"כ א"כ דכיון שזהו עפ"י רוב צ'ק של אחרים שהרי פורט לו הצ'ק של הכולל, ונמצא שיכול לעשותו בדרך מכירת צ'ק, והוא מקבל עליו אחריות אם יחזור הצ'ק שזהו כמקח טעות וכמשנ"ת לעיל פרק ז, ובפרט שהוא לצורך צדקה יש להקל.

188 כ"כ בקיצור דיני רבית (ק"א פ"ז ד"א ס"ג) דבכה"ג נמצא שהוא קונה רק בשביל שמלווה, וגם המוכר מלווה רק בשביל שקונה אצלו, דאסור לקנות מהמלווה בשביל שמלווה. 189 שם, והיינו כשבלא"ה ג"כ היה קונה עכשיו החפץ, דאז חשיב רק כנותן למוכר הטובת הנאה בזה שקונה אצלו ולא אצל אחר, וקי"ל דטוה"נ אינה ממון וכיון דדרך מכירה הוא מותר. 190 וכנ"ל הע' 181, 187, דאז נחשב כמוכר לו צ'ק והמוכר משלם לו עבור זה חלק במזומן וחלק בשוה כסף, ונעמש"כ שם בדין קבלת אחריות, והטעם דלא מהני בצ'ק של עצמו באופן זה]. 191 בבר"י (עק"ד פ"י סעיף לה) נוטה לאסור בזה,

כנ"ל רק שבמציאות אינו נוטל צ'ק בסכום קטן מאד, ראה בהערה 195, ובאופן שהקונה היה בדעתו בלא"ה לקנות קניה גדולה יש שכתבו דאף שאין בזה איסור מצד הקונה אבל כשאינו מודיע זאת למוכר הריהו מכשילו בלפני עיור כיון שהוא חושב שמלווהו בגלל שמהנהו בקניה גדולה¹⁹⁶, וצ"ע בזה ראה בהערה 197, [ובדין מוכר שנוטל צ'ק מלקוחות בתחילת החודש ומקבלים ע"ז הנחה ראה להלן פרק יג סעיף טו].

מתנה עמו שיפרענו בהפקדה לחשבונו בבנק

מב. י"א שמותר למלוה להתנות שפרעון החוב יהא ע"י הפקדת הכסף בחשבונו בבנק¹⁹⁸, לדיון נוסף באופנים מסויימים שיש להחמיר בזה ראה בהערה 199, ויש שחילקו

שנמצא שאין לו שום ריוח, אך מ"מ נראה שאם בשעת החשבון כשהלוקח רואה שהמוכר מסרב ליטול ממנו צ'ק אז הוא נוטל עוד חפצים, לכאור' בזה יש להחמיר לדיעה הנ"ל בהע' 193 וצ"ע.

196 כ"כ בשו"ת אבני ישפה הנ"ל (בענף ב ד"ה ויש) משמיה דהגרי"ש אלישיב שליט"א.

197 לכאור' יל"ע בזה דכיון שאצל הלוה אי"ז הנאה שבלא"ה היה קונה בסכום זה א"כ גם לגבי המוכר אין כאן שום איסור, דעיקר האיסור במה שמחייב את הלוקח לקנות בסכום זה וכאן מעצמו רצה בכך, ועוד דעפ"י רוב אין המוכר יודע שהלוקח קונה בשביל האשראי דהרבה קונים בלא"ה בסכומים גדולים, וא"כ אין בזה שום איסור כלפי המוכר ג"כ ויל"ע בזה.

198 כבר"י (פי"א הע' לו) העלה דמותר למלוה להתנות עם הלוה שיפרענו במקום הנוח לו, דאף א"נ שאין הוא יכול לכופו לכך כדמשמע מהש"ך (חור"מ סי' עד) דא"י לכופו להוציא הוצאות שיבוא לפרועו במקום שהוא שם כשא"י מקום ההלוואה, אך כשהלוה מסכים לכך משמע דאין בזה איסור רבית, ולא דמי למש"כ הט"ז דצריך לשלם שכ"ט כשטורח לקבל ההלוואה דשם חוסך הלוה מהמלוה מלטרוח במכירת החפץ שלו, משא"כ כאן מסכים הלוה לבוא לפרוע למקום המלוה, ובתו"ד (פ"ה סכ"ה) כתב ג"כ דמותר להתנות כן, ועי"ש (בהע' לג) דהיינו משום דכל דבר הנהוג הרי הוא בכלל חיובו של הלוה לפרעון החוב, וכיון שנהגו לדרוש שיכניס הפרעון לבנק מותר וע"ע בהע' הבאה.

199 הנה במש"כ לעיל מדברי התו"ר דבנהגו כן מותר וצ"ע אם באמת חשיב כנהגו בזה דעפ"י

יותר הוא מוכן לתת לו בתשלומים" וכו', ומבואר מדבריו דיש סברא נוספת להתיר, דלא נחשב שקונה אצלו בעבור האשראי שנותן לו, אלא שהמוכר נותן לו אפשרות לשלם בתשלומים נוחים כדי שיקל עליו לקנות אצלו, וכ"כ בספר פרשת רבית (פ"י סק"כ) בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א, [וזה דלא כהנ"ל בקיצור ד"ר שאוסר בשעת החשבון אף לרעת הגר"נ ק], ויש להוסיף עוד דעפ"י רוב הרי הקונה נוטל חפצים שבאים לשימוש אצלו, אלא שחלק מהדברים אין לו צורך בהם עתה רק לאחר זמן, ולכן כשהמוכר מסכים ליטול את התשלום לאחר זמן, הרי הלוקח מוכן לקנותו עתה ולא להמתין עם הקניה לחודש הבא וכדו', והרי הוא מרויח בזה שלא יצטרך לטרוח ולקנות בחודש הבא ויש רשות למוכר ליתן אשראי למי שירצה, אמנם למעשה צ"ע אם אפשר להקל בזה, שהרי המוכר נותן לו אשראי על כל הקניה ולא רק על המוצרים הנוספים, ונמצא שמלווהו אשראי על כל הסכום בעבור שקונה אצלו, וגם מצוי לפעמים שחפצים אלו היה קונה במקור"א בול יותר אלא שקונה אצלו בגין האשראי שנותן לו, ויש לחוש לסרך רבית.

195 הנה ככה"ג נראה דודאי עצם הדבר שהמוכר מסרב לקבל צ'ק אין בזה שום חשש, שודאי יכול לדרוש התשלום דוקא במזומנים, וכן הוא מקובל בכל הבתי מסחר שאינם נוטלים צ'קים בסכום קטן, ולא נחשב שכל מכירה ביותר הרי כרבית, ונראה דיש להטעים זאת כי בכל תשלום באשראי או צ'ק הרי המוכר סופג אחוז מסויים של הפסד, הן לגבי פדית הצ'ק והן באחוזים שמשלם לחברת האשראי, ולכן בסכום קטן אין זה משתלם

דכשמלוה לו בצ'ק דאחרים אסור להתנות עם הלוח שיפרענו ע"י הפקדת הכסף בחשבון הבנק שלו²⁰⁰, אבל כשהלוהו בצ'ק מחשבונו מותר לכו"ע להתנות שהפרעון יהא בהפקדה לחשבונו²⁰¹, וכן כשהלוהו במוזמן והלוה בא להחזיר בצ'ק ולא במוזמן, לכו"ע יכול המלוה לדרוש שיפקיד הצ'ק בחשבונו וראה בהערה²⁰², ואם להלוה קל יותר להפקיד התשלום בבנק מלבא לפרוע למלוה עצמו, יש להתיר בכל גווי²⁰³, וראה בהערה²⁰⁴, אולם כשפורע לו בצ'ק שעל שם עסק וכדו' באופן שיש למלוה ריוח בזה מהמכס וכדו' אסור באופן שזה דבר שמקבלים שכר על זה²⁰⁵, [וכדין

נגרם שהוצרך להוציא מהבנק יכול לדרוש שהפרעון יהא בהחזרת הכסף לבנק, ועי' בתור"ר (שם הע' לג) שכתב ג"כ דבאופן זה פשוט דמותר להתנות כן.

202 קיצור ד"ר (שם בהגה') מהגר"מ שטרנבוך שליט"א דכיון שהלוהו מוזמן היה יכול להתנות ולדרוש שיפרענו במוזמן, ולכן כשבא לפרוע בצ'ק יכול לומר לו שמותר לו תביעת המוזמן אם יפקיד לו את זה בבנק, [וקצת צ"ע דאם למעשה לא התנה שיפרענו במוזמן הרי נתבאר לעיל שיכול לשלם לו בצ'ק, וא"כ בכה"ג מהכ"ת שיכול לדרוש ממנו עתה להפקידו בבנק].

וכ"ז לפי דעתם דבעלמא אסור להפקיד בבנק עבור המלוה, אבל לדעת התור"ר והבר"י מותר בלא"ה לדרוש שיפקידו בבנק וכמש"כ לעיל, ועי' בתור"ר שם הע' לג.

203 משנת רבית (הנדמ"ח פ"ד הע' י') דעדיף מהא דחבילה כיון שהוא עצמו רוצה ומעדיף כך, ואמאי נאסור בזה.

204 ע"ש במשנ"ר שהביא דבשו"ת הר צבי (יו"ד סי' קל) כתב דאף באופן זה צריך לשלם שכר טירחה מועט, אמנם נראה דיש לחלק, דבעובדא שדן בהר צבי שם מיירי במעביר מעות מחו"ל לא"י, דזהו דבר שמקובל ליטול ע"ז שכ"ט, וכשעושהו לו בחינם מיחוי כרית, אף שזה גם לטובתו, אבל הפקדה בבנק היא פעולה שאחד עושה להשני גם בתורת טובה גרידא, ושפיר יש להתיר גם ללא שכ"ט כשזה לטובת הלוח.

205 כ"כ במשנ"ר שם, דכיון שיש למלוה ריוח בזה שנותן לו צ'ק על שם העסק שמרויח בזה ממכס וכדו' אסור, ונראה פשוט דדוקא באופן שדרך אנשים ליטול איזה שכר על דבר כזה ואז כשעושה לו בחינם יש בזה איסור אבל כשדרך אנשים לעשות

רוב אין מתנים כן עם הלוח, וראה עוד בבר"י (עיקרי דינים פ"ח סי"א) שכתב ג"כ שיכול להתנות להפקיד הפרעון לבנק, אמנם ראה בהע' כב שם שהביא מדברי הקהלת יעקב (רבית) שהעלה שאם הבנק רחוק יותר מביתו של המלוה אסור, וכן הביא מספר אהלי יעקב (לסי' קצג) שאם המלוה נמצא במקום שיש סכנת דרכים והתנה שיפרע לו במקום שאין סכנה שהמלוה מרויח שא"צ להסתכן אסור, ונראה א"כ לפי"ז דאף לפי"ד במקום שיש למלוה ריוח מוכח בזה שהלוה מפקידו בבנק, וכן כשהלוה יש לו בזה טירחה מיוחדת אסור גם לפי"ד הבר"י והתור"ר, וע"ע בתור"ר (שם סעיף כו) ובבירו"ה (אות ג) דזהו דוקא כשיכול לעשות ההפקדה בסניף הבנק שבעירו וסמוך לו, אך כשצריך לנסוע לעיר אחרת להפקיד לחשבונו של המלוה יש להסתפק בזה ע"ש.

200 קיצור ד"ר (קו"א פ"ג דין י') דאף שמבואר בחו"מ (סי' עד) שיכול המלוה לדרוש שיפרענו במקומו כשיש ללוה דרך לשם, היינו משום דזהו עיקר הפרעון להביאו לידי המלוה, וא"כ בנידו"ד אדרבה הרי עיקר הפרעון לתיתו לידי המלוה וכשמתנה עמו שילך במיוחד להפקידו בבנק הוא תנאי צדדי וככל טוה"נ שאסור למלוה ליהנות מהלוה, וכ"כ בספר משנת רבית סוף פ"ד, וע"ש דזה גרע ממש"כ הט"ז להתיר כשנותן לו שכ"ט, דהתם מיירי בטירחה מוקדמת לפני ההלוואה וכאן מיירי בטירחה לפרעון ההלוואה דיש לחוש בזה יותר לאיסור רבית, וראה בהע' הקודמת ובשו"ת תולדות ישראל (סי' לט), ונראה דבערי הפריפריה ובישובים שאינם קרובים לבנק, ויש להם שליח שמשלמים לו על פעולותיו שעושה להם בבנק, בכה"ג הריח ברור בזה שמתנה עמו שיפרענו בבנק, ואם גם הלוח צריך לטרוח בזה יש לחוש לדעת האוסרים. **201** קיצור ד"ר שם דבכה"ג כיון שע"י ההלוואה

מי שפורע למלוה בצ'ק בסכום גדול יותר מההלוואה ואין למלוה עודף ראה בהערה 206.]

ענף ו - קביעת סכום המחייב בהלוואות או קניה בצ'קים במטבע חוץ

מלווה צ'ק דולרי והלוה טרח לפורטו במלואו

מג. כל האמור לעיל הוא בצ'ק שקלי שיוצא בהוצאה בשוויות הדמים הכתובים בו, אבל כשמלווהו בארץ ישראל בצ'ק דולרי שאינו בר הוצאה כאן ועומד לפורטו בפחות, לאור האמור לעיל סעיף לה דכשהלוה טרח מירחה יתירה בדמי ההלוואה לשוכת המלוה צריך לשלם לו שכ"ט מועטת, א"כ בצ'ק דולרי 207 שברוך כלל נמכר בשוק בפחות מסכום הנקוב בו 208, והלוה טרח מירחה יתירה לפורטו בסכומו המלא 209, צריך המלוה לשלם לו שכ"ט מועטת 210.

ואם המלוה לא היה לו צורך כלל במירחת הלוה 211, א"צ לשלם לו שכ"ט כלל ואף יכול להתנות עמו שישלם לו כל דמי הצ'ק במזומן 212.

הלוואה בצ'ק דולרי שנפרט בפחות

מד. אולם אם הלוה אכן לא טרח לפורטו בסכומו המלא, אלא פרט הצ'ק בפחות מהסכום שבו, יש לדון אם משלם למלוה כל דמי הצ'ק או שמשלם רק לפי הדמים שקיבל

210 וכמשנ"ת לעיל הע' 153 דאף שהלוה טרח גם לעצמו, מ"מ כיון שהמלוה נהנה מטירחתו וזוהי טירחה שאינה מקובלת בפרטת צ'ק רגיל בכה"ג צריך לשלם שכ"ט מועטת [וראה לעיל הע' 169 די"ל דגם לדעת הגר"ז סגי בשכ"ט מועטת]. 211 היינו כשהמלוה א"צ כלל לפרוט הצ'ק ודרכו להמתין עד שיודמן לו שליח ללא טירחה ומאמץ ואז הוא שולח לפרוט הצ'ק בחור"ל.

212 דבכה"ג אומר המלוה ללוה הרי מצידי הנני יכול להמתין עד שאקבל תמורת הצ'ק במלואו ללא תשלום שכ"ט כלל, ואם רצונך ללוות הצ'ק עליך לישא בדמי ההוצאות שהם לטובתך ואינם לטובתי כלל, ועמש"כ בזה לעיל סעיף לה, ולא דמי לדלהלן סעיף מו כשהלוה פרטו כאן בפחות והמלוה היה יכול לפורטו במלואו, די"א שאסור להתנות שיפרע לו הכל, דהתם כיון שלמעשה הלוה קיבל פחות מהסכום, אי"כ כשמחנה שבכל זאת ישלם לו הכל מיחוי כרביית, אבל כאן שלמעשה קיבל הלוה כל הסכום, ומה שטרח בדריה טרח, כי המלוה אינו צריך לזה כלל, יכול אף להתנות שישלם לו הכל.

כן ללא שום שכר לכאור מותר דכיון שבלא"ה צריך לפרוע לו החוב אמאי לא יפרע לו באופן זה.

206 באופן זה נראה דאם מה שהלוה מוותר למלוה העודף זהו רק כדי למנוע טירחת וזמן חיפוש העודף יש להתיר וכמש"כ במנח"י (ח"ט סי' פח), אך לכתחילה נכון שיאמר לו ליתן ההפרש לצדקה, ועי' במשנת רבית הג"ל. [ולכאור' דין זה אינו דוקא בפורע בצ'ק אלא אף בפורע בשטר כסף של מאה על חוב של 98 ויל"ע].

207 בצ'ק דאחרים, וה"ה בצ'ק של עצמו באופן שגם המלוה היה פורטו כאן בפחות וראה להלן בסמוך.

208 היינו שמוכרים צ'ק כזה לסוחר שמנכה אחוז אחד או שנים מסכום הצ'ק, וראה לעיל פ"ו ענף ד-ו מש"כ באופני ההיתר למכור צ'ק דולרי בפחות בכה"ג.

209 דהיינו שהוצרך לתור ולחפש שליח מיוחד שיסכים ליטול הצ'ק ולגבותו בחור"ל ולהמציא לו הדמים המלאים בסכום הצ'ק, ועפ"י רוב הדבר כרוך בטיחה רבה שאינה בכלל פריטת צ'ק רגיל.

לאחר הפריטה, דאף שנתבאר לעיל בצ'ק שקלי רבסתמא נוטל הצ'ק בשוויותו המלאה, זהו משום שיוצא כאן בהוצאה בשוויותו משא"כ בצ'ק דולרי שנממכר כאן בפחות מהסכום הנקוב בו²¹³, ונאמרו בזה חילוקי דינים ואופנים שונים כדלהלן.

כשהמלוה היה פורטו כאן בפחות משלם לו רק כפי הסכום שקיבל [בין בצ'ק שלו ובין בשל אחר]

מה. כשהמלוה נמצא בא"י ומלווהו בצ'ק דולרי, אם גם המלוה היה פורט את הצ'ק כאן בפחות, אין הלוה משלם רק כפי הסכום שקיבל אחרי הפריטה, דהוי כהוצאות שהם גם לטובת המלוה²¹⁴, בין כשמלווהו בצ'ק של עצמו [מחשבון דולרי המנוהל בחו"ל] ובין כשמלווהו בצ'ק שיש לו מאחרים²¹⁵.

214 כ"כ בתור"ר (פי"ט ס"ה): "המלוה דולרים באמצעות צ'ק, אם מחזיר הלוה במזומן, לא יחזיר אלא רק מה כמה ששוה הצ'ק שקיבל אם היה בא לפורטו במזומן", והוסיף שם (בהע' יא): "כיון שאם היה המלוה עצמו רוצה בדולרים במזומן במקום הצ'ק והיה פורטו אצל הסוחרים היו מנכים ממנו אחוז או יותר מהסכום הנקוב, א"כ כנחשב שהלוה לו למעשה רק כמה שאפשר להשיג בפועל עבור הצ'ק", והביא ששמע כן מהגר"מ ברנדסדורפר זצ"ל, וכ"ה גם בנתי"ש (סי' קע אות כג): "והרי זה דומה למי שיש לו אלף דולר בתוך כספת ואבד המפתח וא"א להוציא את הכסף בלי שיפרוץ בעל מלאכה את הכספת ויטול בשכרו חמשים דולר, דפשוט שלא יוכל בעל המעות לומר ללוה הריני מלוה לך אלף דולר והרי הם בכספת הזו, ואם רצונך הבא בעל מלאכה ויפרוץ את הכספת על חשבונך, דבכה"ג יש איסור רבית כיון שגם המלוה צריך להוציא את ההוצאה הזו כדי להגיע אל המעות", [ולפי"ז נראה דאף כשאין המלוה צריך עתה למזומנים מ"מ צריך לשלם ללוה דמי ההוצאות, וראה לעיל הע' 167 משכ"ד ד"א דהוצאות שהם לטובת המלוה יש לחייב גם באופן שא"צ לשלם שכ"ט].

ופשוט דהיינו כשדרכו של המלוה לפרוט אצל הסוחר דאז אף אם אין לו צורך עתה לפרוט, כיון שסו"ס כשיצטרך המעות יוכרח לפרוט ולשלם ההוצאה של הפריטה גם עכשיו חייב וא"י לגבות מהלוה [וזה אמור בין בצ'ק ידידיה בין בצ'ק שיש לו מאחרים וכדלהלן בסמוך]. אבל באופן שהמלוה דרכו להמתין עד שידמן לו שליח שיגבנו בחו"ל ללא שום הוצאה, או שיש לו חשבון במטבע חרץ

213 והיינו דמשנ"ת לעיל בהע' 41, 141, רבצ'ק שקלי דעת בני אדם להתייחס לשוויותו העצמית, וכשנותן לו בסתמא הריהו כמלווהו בגוף הצ'ק אא"כ התנה להדיא שההלוואה רק בשעת גביית הצ'ק, וכבר נתבאר לעיל בצ'ק שקלי אמנם בצ'ק דולרי יש לדון בזה, דכיון שאין לו שום הילוך בשוק, י"ל דשונה בזה מצ'ק שקלי ובסתמא נחשב שמלווהו כשיגבה הצ'ק, ואף דברור דכשהתנו להדיא להחשיב את גוף הצ'ק כתשלום שייך להתנות כן, מ"מ יש לדון כשנותן לו צ'ק דולרי בסתמא מהו כוונת בני אדם אם נחשב ההלוואה בגוף הצ'ק דאז נאמר שההלוואה היא לפי שוויות הצ'ק, או דנחשב ההלוואה בעת שגובה את הדמים מהבנק ואז הרי נגבה כל הסכום.

והנה כ"כ לעיל הע' 41 דלכא' ניחא ליה להמלוה שייחשב שכבר הלווהו בגוף הצ'ק, דאל"כ אם הצ'ק נאבד מיד הלוה יפסיד, שהרי אין דין שמירה בשטרות וכדלהלן פרק יז ענף ב, אמנם יש מקום לדחות דא"צ לזה דבלא"ה כיון שנטל מפלוני צ'ק כדי להציגו לגבייה על ידו או ע"י מי שיטלנו ממנו, הרי בעל הצ'ק הוציא ההוצאות על פיו ולא גרע מערב, ושפיר נחשב כקיבל כבר את דמי הצ'ק, [לענין שחייב לשלם אף כשהצ'ק לא נגבה על ידו אלא נגב ממנו וכדור'], אולם אי"ז ברור דבזה נחשב כהוציא על פיו דהוי כאומר לחבירו זורק מנה לים שנחלקו הפוסקים אם יש בזה דין ערב ראה ברמ"א סי' שפ ובמשפט הערב ביאורים סי' ב, ועכ"פ יש מקום לפי"ז שדעת המלוה להחשיבו כהלוואה בעצם הצ'ק ונמצא שמלווהו מה ששוה כאן לפורטו, וע"ע בהמשך בזה.

כשהמלוה היה פורטו במלואו משלם לו כל הסכום

מו. אמנם באופן שהמלוה עתיד להודמן לארה"ב ושם יוכל לגבות הצ'ק במילואו, או שיש לו שליה עתה שמוכן לגבותו עבורו בחו"ל, או שדרכו תמיד להמתין עד שמודמן לו שליה ללא הוצאות, ובכה"ג נתבאר לעיל סעיף מג שאין צריך לשלם ללוה עבור הטירחא בדרידיה טרח, ולכן אף מותר למלוה לגבות מהלוה את מלא הסכום שבהצ'ק, גם כשהלוה פרטו כאן בפחות דההוצאות שהוציא הם לטובתו גרידא²¹⁶, בין כשהלווהו בצ'ק של עצמו ובין כשהלווהו בצ'ק שיש לו מאחרים²¹⁷, ויש שהחמירו דאסור להתנות עמו בפירוש שיחזיר לו מזומן²¹⁸.

בלא התנה לשלם מזומן, וע"כ דמיירי באופן שהמלוה לא הוצרך להוציא הוצאה זו.

217 כן נראה פשוט דלא מיבעיא כשהלווהו בצ'ק של עצמו דאז הרי יצא מחשבנו אלף דולר, וכיון שהוא היה מוציא בעצמו א"כ מה שהלוה הוצרך לפרטו כאן בפחות הוי כהוצאות הנסיעה שהוצרך לבא לביתו של המלוה ליקח ההלוואה וכמש"כ בנתי"ש שם, אלא אף כשנתן לו צ'ק של אחרים שלכא' הרי זה לא שוה כאן רק פחות מאלף, מ"מ כיון שלמלוה עצמו נחשב שוויות הצ'ק במילואו שהרי הוא היה גובה הצ'ק בחו"ל במילואו, ולכן אף למשנ"ת שההלוואה נעשית בגוף הצ'ק, גם כאן הרי הלווהו דבר ששוה אצלו כל האלף דולר, ומה שהלוה הוצרך לפרטו כאן בפחות זהו כדמי הוצאות נסיעה לביתו של המלוה וכנ"ל.

218 כ"כ בבר"י (בעק"ד שם) ובקיצור ד"ר (פ"ב שם) וע"כ דמיירי באופן זה כשהמלוה היה לו דרך להשיג כל הסכום, דבאופן הנ"ל בסעיף מה כשהמלוה היה פורטו כאן בפחות גם בלא התנה אסור, ונראה דהטעם בזה משום דהא י"א דהוצאות יש לשלם גם כשא"צ לשלם שכ"ט ראה לעיל הע' 167, ועוד דהרי הסיבה שיש הוצאה כזו לפרוט צ'ק דולרי יותר מצ'ק שקלי היינו משום דיש כאן טרחה יתירה לזה שפורט את הצ'ק דצריך לטרוח יותר לפרוטו למזומן יותר מבצ'ק רגיל, ואף שהמלוה היה יכול לעשותו בעצמו או לשלוח שליח, מ"מ הרי הרויח אחריות הדרך בזה שנפרט הצ'ק כאן, ולכן אם מתנה להדיא שיפרענו במזומן נראה כרכית במה שפורט לו הלוה למזומן, וראה בבר"י (שם הע' יא) דמ"מ ר"ק לא הוי עיי"ש.

שמקבל את הזיכוי המלא בניכוי דמי פעולה בנקאית בלבד, אז חשיב למלוה כשוויתו המלא ודינו כדלהלן.

[וראה בתו"ר שם הע' יא לאחר שהביא דין הנ"ל דהגר"מ ברנדסדורפר פסק לשלם רק כפי"מ שקיבל עבור הצ'ק אף כשהמלוה לא התנה, הביא משמיה דהגר"מ שטרנבוך שמחלק בין התנה ללא התנה, אמנם לכא' נראה עיקר בזה כהגר"מ דהכל תלוי בהנ"ל דכשהמלוה היה פורט כאן אף כשלא התנה משלם לו רק כפי מה שמקבל עבור הצ'ק כאן וכנ"ל, משא"כ כשהמלוה היה לו דרך לפרוט ללא ההוצאה וכדלהלן הע' 216].

215 בצ'ק של אחרים הרי פשוט דכיון שהמלוה לא הוציא מכיסו כל הסכום, א"כ חיובו לפי מה ששוה כאן למלוה, וכיון שהמלוה היה פורטו כאן נחשב כפי שוויתו כאן, ואף בצ'ק של עצמו דיתכן שבסתמא נחשב כמלווהו בשעת גביית הצ'ק, מ"מ נראה דשעת גביית הצ'ק נחשב בשעה שפורט את הצ'ק, דכיון שגם המלוה היה פורט את הצ'ק כאן א"כ נחשב שזהו מקום גביית הצ'ק ודו"ק.

216 כ"כ בנתי"ש (שם סי קע אות כג סק"ב): "והרי זה כאילו הוציא מחשבנו אלף דולר ושלם עשרים דולר מהם לשליח שיביאם לשמעון דבזה שמעון מחויב לשלם את כל הסכום דהוי כלוה שצריך להוציא הוצאות להגיע למלוה", ונראה דבאופן זה מיירי גם בבר"י (עיקרי דינים פ"ב סי"ג) שכתב דבלא התנה לשלם מזומן אפשר דמותר, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בקיצור ד"ר (פ"ב ס"ח) שמתיר

כשהלוה פרטו במילואו ללא טירחה והמלוה היה פורטו בפחות חלוק בין צ'ק שלו לשל אחר מז. אם הלוה היה לו ג"כ דרך לפרוט הצ'ק ללא שום טירחה כגון שנודמן לו עתה בלא"ה לנסוע לחו"ל ושם קיבל את תמורת הצ'ק במילואו, או שחבירו גובה שם את הצ'ק בעבורו, והמלוה לא היה לו דרך לחו"ל והיה פורט הצ'ק כאן בפחות, באופן זה חלוק שאם הלווהו בצ'ק של עצמו, ונמצא שנחסר מהמלוה כל הסכום, ג"כ מותר [וחייב] לשלם למלוה את כל הסכום²¹⁹, [ומ"מ בהתנה נראה דיש להחמיר²²⁰], אבל אם הלווהו בצ'ק דאחרים נראה דחייב המלוה לשלם ללוה שכר טירחה²²¹.

כשהלווהו בצ'ק שלו או של אחרים והמלוה מתגורר בחו"ל

מח. אם המלוה מתגורר בחו"ל והלוה לבן ארץ ישראל ע"י ששלח לו צ'ק לא"י [שמשוך על חשבונו בחו"ל], דינו כנ"ל בסעיף מו דאף כשהלוה פרטו בא"י בפחות מ"מ משלם הלוה את כל הסכום²²², [לדיון נוסף בזה ראה בהערה²²³], ואם הלווהו בצ'ק

למזומנים א"צ לשלם שכ"ט אף כשהלוה טרח טירחה יתירה, זהו דוקא בצ'ק שקלי שהמלוה יש לו האפשרות לקבל אח"כ כל הסכום בעבור הצ'ק, משא"כ כאן שהמלוה היה פורטו כאן בפחות ודו"ק בזה.

222 פשוט דכש"כ הוא מדינים הנ"ל דהרי כאן בעל הצ'ק נמצא בחו"ל ויכול בקלות להוציא את הדמים מהבנק, וכן ראיתי להגאון רבי יוסף אקער שליט"א שכתב בזה דמשלם כל הדמים וז"ל: "דגם צ'ק ע"ס ק' דולר הוא בעצם הסכום שהלווהו אלא שבכדי לגבות את הסכום יש הוצאות כגון עמלה או הוצאות שהבנק גובה על הפעולה, והר"ז כאילו הלווהו סכום של ק' דולר ובתוך זה סכום קטן כדי לממש את קבלת הסכום, והוא ממש כפשיטא דספרי שהלוה חייב להחזיר למלוה, אעפ"י שבמציאות קיבל פחות מהסכום הכתוב בשטר, כלומר שיש כאן הלוואה ע"ס צ' דולר מזומן, ועוד עשרה דולר כדי לקבל המזומנים (וזה מוטל על הלוה) ס"ה ק' דולרים, ואין כאן רבית שהרי משלם בדיוק כמו שקיבל" וכו', ודבריו אמורים בכך חו"ל ששלח הלוואה לא"י בצ'ק, ויש להוסיף דאף כשהיה מבקש ממנו הלוואת דולרים מזומנים והיה מבקשו שישלח לו זאת ע"י שליח והשליח נטל ממנו שכ"ט, ודאי דלגבי המלוה נחשב שהלווהו כל הסכום של אלף, והשכ"ט הוא על חשבונו של הלוה וה"נ בנידור".

223 הנה בענין זה זכינו לדבריו של הגרש"ז איערבאך זצ"ל בשו"ת מנח"ש (ח"ג סי' סח

219 נתי"ש (סי' קע שם אות כג סק"ג): "ובאופן שלראובן המלוה שוה הצ'ק רק תשע מאות ושמזומנים אך שמעון הלוה עומד לנסוע לארה"ב והוא יקבל שם תמורת הצ'ק אלף דולר, נראה פשוט דצריך שמעון לפרוע לראובן אלף דולר, דסוף סוף לזה ממנו אלף דולר" וכו', והטעם נראה דאף שהמלוה היה פורטו כאן בפחות, מ"מ כיון שבמציאות הרי הלוה הוציא מהמלוה כל הסכום ולא נחסר לו כלום, ומה שטרח לגבותו בחו"ל בדידיה טרח ולא הוציא הוצאות בעבור זה שהרי בלא"ה נודמן לשם הוא או שלוחו, וכיון שנתבאר לעיל דבצ'ק של עצמו יתכן דעיקר ההלוואה נעשית בשעת גביית הצ'ק וכיון שסו"ס גבה את הצ'ק ללא הוצאות וללא טירחה יתירה דהרי בלא"ה נסע לחו"ל, חייב לשלם את כל הדמים. 220 וכנ"ל הע' 218 עפ"י דהבר"י והקיצור ד"ר וראה שם בטעמא דמילתא.

221 כן נראה לכאור' דבשלמא בצ'ק דעצמו הרי יצא הסכום המלא מחשבונו ומוכן שמשלם הלוה הכל, אך בצ'ק דאחרים באופן שהמלוה היה פורטו בא"י בפחות והלוה נסע לחו"ל והוציא כל הסכום, דבזה אף דלטובתו הוא וגם לא טרח במיוחד, מ"מ כיון דלמלוה לא היה שוה כל הסכום ורק ע"י טירחת הלוה נגבה כל הסכום, אף דבלא"ה נסע לחו"ל, מ"מ פשוט דחשיב כטירחא יתירה יותר מגביית צ'ק רגיל בא"י, ולכן יש לשלם עכ"פ שכ"ט מועט וכנ"ל סעיף לה, ואף דלעיל סעיף לר כתבנו דכשהמלוה א"צ

שיש לו מאחרים, אם המלוה היה לו אפשרות קלה לפרוט הצ'ק במקום מגוריו בחו"ל במילואו או להפקידו בחשבונו ולקבל ע"ז זיכוי מלא, א"כ חייב הלוה לשלם לו כל הסכום²²⁴, ואם גם למלוה היה כרוך הדבר בטירחה חריגה יש לו לשלם ללוה שכ"ט מועמט²²⁵.

כשהפרעון בצ'ק דולרי [שלו או של אחרים]

מט. הלווה דולרים במזומן, או כשהלווה בצ'ק דולרי באופן שצריך לשלם כל הסכום²²⁶, אם משלם לו החוב בצ'ק דולרי בא"י והמלוה אין לו דרך לחו"ל, צריך לשלם בסכום גדול יותר, כדי שהמלוה יוכל לפורטו בסכומו המלא²²⁷, ואף כשהלוה משלם

ידי שמים כיון שמחשבונו של המלוה יצא כל הסכום, ולרווחא דמילתא הוסיף שיתן ההפרש לאחר הפרעון, וכאמור השאלה מיירי במלווה מחשבונו הפרטי והמלוה נמצא בחו"ל וחזינן דאף בכה"ג לא ברירה ליה שמחוייב לשלם הכל.

אמנם גו"ד צ"ב דכאמור לעיל הרי באופן שלמלוה זה שוה כל האלף חייב לשלם לו אלף, וכש"כ כאן שאף יצא מחשבונו כל האלף, וליישוב זאת י"ל דרבירי הם רק לרווחא דמילתא כדי לצאת מידי כל חשש וספק, ולדינא י"ל כנ"ל כמש"כ בפנים דאל"כ צ"ע למה הוצרך לזה.

224 וכנ"ל דכל שלמלוה זה שוה כל הדמים, א"כ מה שהלוה הוצרך להוציא ע"ז אי"ז מגרע את סכום החיוב למלוה.

225 והיינו דאז צריך לנכות את סכום שוויות הטירחה שהיה צריך לטרוח בגביית הצ'ק, אבל פשוט דשומתו הוא פחות מניכוי הסכום שקיבל הלוה כאן, והיינו דרך משל בצ'ק של אלף שקיבל הלוה כאן 980 וטירחת המלוה בחו"ל שוה רק 5, א"כ משלם לו אלף פחות 5.

226 היינו כשהלוה השיג כל הסכום ללא טירחה, או כשהמלוה היה פורטו במילואו, או כשהמלוה מתגורר בחו"ל, וכנ"ל בסעיפים הקודמים. 227 כשהלווה במזומן פשוט דיכול לומר לו איני רוצה פרעון בצ'ק שצריך לפורטו בפחות מהסכום, אא"כ תתן לי צ'ק בסכום כזה שאוכל לפורטו בסכום המלא שהלוייתי לך, ואף כשהלווה בצ'ק דמסתבר דבכה"ג יכול לכופו לקבל גם הפרעון בצ'ק, [נראה בזה לעיל פ"ו סעיף לחל], מ"מ כיון דמיירי באחד מהאופנים שנתחייב לעיל שנתחייב הלוה בכל הסכום, צריך לפורטו באופן שיוכל לקבל

אות ז) אלא דיש לעיין בדבריו, דיעו"ש שמוכא שאלה בכן א"י המקבל הלוואה מחו"ל בצ'ק דולרים ונמכר כאן בפחות אם משלם כל הסכום או דמשלם כפי מה שנמכר [בתשע מאות וארבעים], ומדברי הגרש"ז בתשובתו נראה דמספק"ל בזה לדינא דז"ל: "נלענ"ד שיוכל הלוה לומר למלוה כי מפני שלא היה יכול לחכות לאיש שנוסע ובא מארה"ב ולקבל את כל הסכום במזומן היה כדאי לו להפסיד שישים, וגם לומר לו דאף שאפשר שמעיקר הדין הוא פטור מלהשלים את ההפסד, אך לצאת ידי שמים הוא רוצה לשלם, ואם הלוה עדיין חושש קצת יתן לו את סכום העמלה לאחר פרעון החוב ולומר לו שסכום זה הוא לצאת ידי שמים" ע"כ.

הנה ממש"כ כמה דרכים איך לשלם כל הדמים באופן המותר משמע דלא ברירה ליה דחייב לשלם מדינא כל הסכום אף דמיירי כשהמלוה בחו"ל דבכה"ג מסתבר יותר דמשלם כל הסכום, אלא דמגוף דבריו במש"כ דאומר לו שלא היה יכול להמתין ולשלוח שליח לגבות כל הסכום, משמע דאילו היה שולח לקבל את כל הסכום היה ברור דחייב לשלם את כל הסכום, ומוכח דאין הספק אצלו אם ההלוואה נעשית ע"י קבלת גוף הצ'ק או ע"י גביית הצ'ק, דברור דבאופן שהלוה עצמו או שלוחו גבה כל הסכום ההלוואה בשעת הגבייה, חשיב כהלוואה בכל הסכום, אלא דבאופן שבאמת מכרו בפחות מספק"ל אם חייב לשלם מדינא את כל הסכום ואין בזה איסור רבית, או דחייב רק לפי"מ שקיבל כשפרט הצ'ק בא"י, וממילא דאם ישלם יותר יש לחוש לאיסור רבית.

וע"ז כתב ב' אופנים או שיאמר לו שהיה כדאי לו להפסיד ההפרש אבל הוא מחשיב עצמו כאילו קיבל כל הסכום, או שיאמר לו שמשלים כדי לצאת

בצ'ק של עצמו נראה דמותר לכתוב בהצ'ק יותר מהסכום שהלווהו כדי שיוכל לפורטו כאן בסכום ההלוואה²²⁸, [וכשיש למלוה דרך לחו"ל ומחשב את הצ'ק כפי שוויותו בא"י ראה בהערה²²⁹], אמנם כשהמלוה מתגורר בחו"ל והלוה שולח לו לחו"ל צ'ק דולרי, אסור להוסיף על הסכום ולחשבו כפי שוויותו בא"י²³⁰, ובאופן שהלווהו בצ'ק דולרי והלוה אינו חייב לשלם לו רק הסכום שלאחר הפריטה²³¹, יכול לשלם לו בצ'ק דולרי אחר והמלוה יפרוט הצ'ק, ואז התשלום שווה לסכום ההלוואה, או שהלוה ישלם לו הסכום שקיבל לאחר הפריטה במזומן²³², [וראה בהערה בדין הלוואה בעלמא אם יכול הלוה לפורעו בצ'ק אף כשיש לו ממלטלים או מזומנים²³³].

ענף ז - הלוואות צמודות לדולר שנעשים באמצעות צ'קים

הלוואות שקלים בצ'ק לפי שער יציג של הדולר

ג. ישנם גמחי"ם המנוהלים בשקלים לפי שער היציג של הדולר²³⁴, ופעמים יש בזה חששות של איסורי רבית, כגון גמ"ח שמלוה שקלים לפי שער היציג של הדולר,

הוא טורח במקום הסוחר שקונה הצ'ק וא"כ דמי טרחתו וסיכון הוא נוטל, אך מאידך הרי אילו פרעו במזומן היה לו יותר סיכון בהעברת המזומן לחו"ל, וא"כ י"ל דבכה"ג רבית הוא כיון שמשלם לו יותר וצ"ע בכ"ז לדינא.

230 פשוט דכיון שאצל המלוה הצ'ק הוא בשוויותו המלאה, אין יכולים לחשבו כפי שוויותו במקומו של הלוה, ואם ישומו ביותר הוי רבית.

231 היינו כשהלוה פרטו כאן וגם המלוה היה פורטו כאן וכמשנ"ת לעיל.

232 דבכה"ג חובו הוא כהסכום שלאחר הפריטה, ולכן יכול לשלם בצ'ק בסכום ההלוואה והמלוה יפרטנו וכמש"כ בתו"ר (פי"ט הע' יא): "וכשמשלם לו בצ'ק יחזיר לו אותו סכום שהיה נקוב בצ'ק שקיבל", וה"ה שיכול לשלם לו מזומן כסכום שלאחר הפריטה, וכשמשלם לו מזומן זהו דוקא כשא"צ לשלם שכ"ט על עצם פריטת הצ'ק וכהאופנים שנתבאר לעיל סעיף לר.

233 דין זה נתבאר לעיל פ"ו סעיף לח ולהלן פרק יג דכשיש ללוה רק מטלטלים ודאי יכול לכופו לקבל צ'ק בפרעון החוב, וי"א דאף כשיש לו מזומנים, וע"ש מש"כ אם דין זה הוא גם בצ'ק של עצמו או רק בשל אחרים.

234 תופעה זו הורשרה בשנות תשל"ח-תש"ן בעקבות האינפלציה הדוהרת ופיחות שוויות

את כל הסכום ודמי ההפרש נחשבים כדמים שצריך הלוה להוציא כדי לבצע את הפרעון במילואו.

228 דההפרש אינו נחשב כלל כרבית, דכיון שאין דרך לפרוט צ'ק כאן ולקבל ע"ז כל הסכום רק כשמוסיף על דמי הצ'ק, א"כ הרי זה כדמי הנסיעה שצריך הלוה להוציא כדי להגיע לביתו של המלוה לשלם ההלוואה, ואי"ז רבית כלל.

229 כתבנו את הדין באופן שאין למלוה דרך לחו"ל דאז פשוט דלא נחשב אצלו רק כפי שוויו

לימכר ואי"ז רבית, אך יל"ע באופן שפרעו בצ'ק למכרו כאן ואח"כ נודמן למלוה לשלחו לחו"ל אם מותר בכה"ג לגבות כל הדמים, ולכא"י נראה דמותר דכיון דבשעת פרעון היה צריך לפרוע בצ'ק בסכום זה הרי כבר חל הפרעון, ומה שנודמן דבר חדש שהמלוה יכול לגבותו במילואו לא איכפת לן דאף אם נאמר שנחשב שעת הפרעון בשעה שגובה הצ'ק בחו"ל ונמצא שקיבל תשלום יותר ממה שהלווהו, הרי יכול לקבוע לו שכ"ט על זה שממציא לו שליח לגבותו ואף אם בשעת סידור השליח לא חשב ליטול ע"ז שכ"ט כתב בשו"ת מהרי"ל דיסקין (ח"א סי' כד) בכע"ז שיכול לומר שמה שחשב לעשותו בחינם היה בטעות ע"ש, ויל"ע באופן שהמלוה עצמו עומד לנסוע בלא"ה לחו"ל ויודע כבר בשעת פרעון שעומד לנסוע לחו"ל, דלכא"י אכתי יכול לומר לו איני רוצה ליטול עלי אחריות הדרך וטורח הגביה בחו"ל אא"כ ידריח את ההפרש, והוי כאילו

וההחזר הוא ג"כ לפי שער היציג²³⁵, אם ההלוואה ניתנת באצעות צ'ק, יש להקפיד למסור הצ'ק להלווה ביום שכותבים את הסכום, שהוא כפי שער היציג של יום זה²³⁶, כדי לינצל מחששות של איסורי רבית במידה ויהיו שינויי שער עד למסירת הצ'ק²³⁷, ואם הודיעו לו שהצ'ק כבר מוכן ולא בא לנטול, ודורש הגמ"ח שישלם ההפרש מה שהפסידו בגרמתו, יש מקום להקל בזה אם משלם להם ההפסד גם ללא ההלוואה, אבל בלא זה יש בזה איסור רבית²³⁸.

כשהצ'ק הגיע ליד הלווה ולא גבאו, או שרק הפקידו בבנק

נא. אם הצ'ק כבר הגיע ליד הלווה, ועדיין לא גבאו עד שנשתנה השער, נראה דבצ'ק שאפשר להוציאו בשוק מיד²³⁹, נחשב שכבר קיבל הלווה ההלוואה מיד²⁴⁰, וכש"כ כשכבר מסר הצ'ק לאחרים כתשלום לחוב או שקנה בחנות ע"י הצ'ק, אף שזה שקיבלו

בזה חשש רבית, אבל כשאין דורשים ממנו ההפרש רק כשנטל ההלוואה הוי רבית ע"ש.

עוד כתב שם דאם הלווה אינו מסכים בדעתו לשלם ההפרש רק משום שצריך להלוואה, יש בזה משום רבית, ולכן יש לראות שיגיע הצ'ק לידו באותו יום, כדי לצאת מחשש איסור.

239 היינו בצ'ק בסכום קטן שיש לו הילוך בשוק, ופשוט דזה שייך רק בצ'ק שאינו מוגבל למוטב בלבד וכדו'.

240 דין זה כבר נתבאר לעיל פרק ד סעיף יז ובכ"מ דצ'ק שיש לו הילוך בשוק עדיף משאר שט"ח,

דיש בו גם תכונת שוה כסף כיון שיוצא הוצאה בכל הדמים הכתובים בו, וכדיבאר להלן פרק יג דנחשב ככסף לתשלום שכיר ביומו ועוד ענינים ובסתמא דעת בני אדם בנטילת הצ'ק לשוויותו העצמית ולא בדין שטר שבו, וה"נ בנידו"ד נחשב שכבר קיבל ההלוואה כיון שיכול לקנות בהצ'ק מה שירצה, וה"ה שיכול לקנות בזה דולרים כהסכום הנקוב בצ'ק, [ואף שהסוחרים מנכים אחוז מסויים כשקונים בצ'ק, מ"מ יכול לפרוט הצ'ק למוזמנים ואח"כ לקנות דולרים], ובקיצור דיני רבית הג"ל כתב דאף כשכבר נמסר הצ'ק כל זמן שלא נגבה עדיין לא נחשב שהלווהו, דאף אם נאמר דליכא כאן החסרון דאגיד גביה כיון שיכול לימסר לאחרים [ראה בזה להלן פרק יג], מ"מ עדיין שם שטר עליו ע"ש, אמנם הנראה כמש"כ דכשיש לו הילוך בשוק הוי כהלוואה גמורה.

השקל תמידין כסדרן, ולכן בהלוואות ארוכות טווח הונהג להצמידם לשער הדולר באופן שאין בזה חשש רבית וכדבסמוך נזכרים המצב השתנה שהדולר יורד לעומת השקל וגם נחלש ביחס לשאר המטבעות בעולם והרבה גמח"ם עברו לניהול על פי השקל בלבד, אך זו תופעה שעלולה להשתנות ולחזור לקדמותו].

235 וזה מותר לכמה פוסקים בכל אופן כמש"כ בבר"י (עקרי דינים פי"ג סכ"ב) דכיון שפירות נחשב כהוזהל בהמטבע, מותר להלוות שקלים צמוד לשער היציג, ואף להאוסרים משום דחשיב כפירי, מ"מ יש אופנים שמותר כגון כשמלווהו כדי לקנות בזה דולרים עבורו ואח"כ ללוותם ע"ש בבר"י (סקכ"ח) דבכה"ג נחשב כמלווהו בדולרים, וע"ע בזה בתורת רבית פרק יט.

236 והיינו שיש למסור הצ'ק ללווה מיד טרם שנעשים שינויים בשער היציג, דאל"כ אם הדולר עלה לאחר שנכתב הצ'ק נמצא שהלווה לו פחות דולרים, והוא משלם לו את מלא הסכום כדלהלן.

237 כ"כ בקיצור דיני רבית (קו"א פי"א מדין ה), והיינו משום דלפני מסירת הצ'ק ודאי דלא נחשב כהלוואה כלל, וכשמקבל הצ'ק לאחר שכבר עלה שער הדולר, נמצא שקיבל הלוואה של 98 דולר, ופורע אח"כ מאה דולר.

238 קיצור דיני רבית שם, דדוקא כשדורשים את סכום ההפרש גם כשאינו נוטל ההלוואה, וגם הלווה מקבל על עצמו לשלם בכל מקרה או אין

ממנו עדיין לא גבאו²⁴¹, אבל בצ'ק שאין לו הילוך בשוק²⁴², יש לחוש שלא נחשב כהלואה עד שיגבנו הלוא מהבנק²⁴³, אמנם כשהפקירו בחשבוננו נחשב כגבייה²⁴⁴.

פרעון חוב צמוד לדולר בצ'ק כשנתאחר מלגבותו וירד השער והדין בצ'ק פתוח

נב. כשהפרעון נעשה באמצעות צ'ק שקלי²⁴⁵, והמלוה לא גבה את הצ'ק ביום הפרעון, ובינתיים ירד שער הדולר, מותר למלוה לגבות כל הסכום אף שיכול עתה לקנות יותר דולרים בסכום זה, רבשעה שהלוא נותן הצ'ק הוא כמוכר לו זכות דולרים וקוצץ דמיו בשקלים, וכבר זכה המלוה בכל הסכום²⁴⁶, אך אם נתן להמלוה צ'ק פתוח, והמלוה לא מילא את פרטי הסכום בהצ'ק ביום הפרעון, ובינתיים ירד שער הדולר, יתכן שאין לו לגבות עתה רק כפי שער הדולר של עכשיו²⁴⁷.

כסף מהבנק או הכספומט צריך להמתין ג' ימים], ולכן שפיר כבר נחשב כהלואה גמורה, נראה עוד בזה להלן פרק יט בגדרי פעולות והעברות בנקאיות].

245 היינו שביום הפרעון נתן הלוא למלוה צ'ק בשקלים כפי השער היציג של יום זה.

246 כ"כ בקיצור דיני רבית שם, דכמו שמותר לפסוק על חפץ אחר עם החוב, ה"נ מותר לפסוק על דולרים, וכש"כ כשקוצץ סכום דמים שמעכשיו ישאר החיוב בשקלים, ואף דכשהצ'ק חוזר גובה ממנו לפי החשבון של חוב צמוד לדולר לפי השער שהיה אח"כ אף שיעלה השער, וכדלהלן סעיף נה היינו משום דהוי כקציצת דמים בתנאי שיש כיסוי לצ'ק, וכשחזר הצ'ק איגלאי מילתא למפרע שהיה כאן טעות ע"ש, ונראה דאף להסוברים דהדולר נחשב כמטבע, מ"מ אפשר להעריכו לעומת מטבע השקל, וראה בזה לעיל פרק ז הע' 163.

247 אף לפימשנ"ת להלן פרק יא סעיף ט דצ'ק פתוח נקטינן דהוא כשטר כשר וניתן למלאותו כפי מה שהוסכם עם בעל הצ'ק, ואף ניתן להעבירו מיד ליד וכל מי שמחזיק בהצ'ק יש לו הזכות למלאות פרטי הצ'ק, מ"מ בנידו"ד נראה דכל זמן שהצ'ק לא הושלם לפי שער היציג של הדולר עדיין לא נחשב שהוקבע החוב על סכום השער היציג, וא"כ כשלא כתב הסכום ביום הפרעון, לא נחשב כקציצת דמים על דולרים בסכום זה, וכשירד אח"כ שער הדולר אסור לגבות לפי השער של אתמול.

241 פשוט, דכשכבר נמסר לאחרים הרי הוא כבר קיבל התמורה עבור הצ'ק, ואף אם המקבל לא יגבה את הצ'ק כלל לבסוף, מ"מ הוא כבר נתחייב לשלם להגמ"ח, וכמש"כ המנחת יצחק (ח"ז סי' קלא) וכדלהלן פרק י סעיף מא.

242 כגון בצ'ק בסכום גדול שאין לו הילוך בשוק, ואינו עובר ושב בין אנשים וחייב להפקידו או לגבותו בבנק, וכש"כ בצ'ק שהוא למוטב בלבד שאין לו כלל שום הילוך בשוק.

243 וכמש"כ בקיצור דיני רבית שם, דבכה"ג יש לחוש שלא נחשב כהלואה עד שיגבנו, ואם נשתנה השער קודם שגבאו יש בזה רבית, ואף שנתבאר לעיל דבסתמא כשמלווהו בצ'ק ההלואה היא בגוף הצ'ק, וזה בצ'ק שיש לו הילוך בשוק משא"כ בלמוטב בלבד ועוד דכאן שמלווהו שקלים ומעריכם כפי שער היציג של הדולר, כיון שנתבאר לעיל דלכמה פוסקים יש לקבוע שהלוא הוא שלוחו של המלוה לקנות הדולרים, ונמצא שההלואה נעשית אח"כ בשעת הגבייה ואם יש שינויי שער משעת כתיבת הצ'ק עד שעת גבייתו יש בזה חשש רבית.

244 כן נראה פשוט דהפקדה בחשבון הבנק שפיר נחשב כגביית הצ'ק, ואף שאינו יכול למשוך כספים מחשבוננו עד שיעברו ג' ימים, שאז הצ'ק הנמשך אושר סופית בבנק, מ"מ הבנק כבר זוקף את חשבוננו ביתרת זכות תיכף עם ההפקדה, ושפיר נחשב שכבר קיבל הדמים, ואם ימשוך צ'ק על סמך דמים אלו ויפקידו בחשבון אחר הבנק יכבד את הצ'ק על סמך ההפקדה, נורק לענין משיכת

נתן למלוה צ'ק פתוח ליום מסויים ואח"כ עלה שער הדולר [ודין חיוב גבאי גמ"ח בזה] נג. לזה שמסר למלוה צ'קים פתוחים למלאותם כפי שער הדולר שביום הפרעון²⁴⁸, והמלוה לא מילא את הסכום בהצ'ק ביום הפרעון, ובינתיים עלה שער הדולר, אין המלוה יכול לגבות מהלוה יותר מהשער שביום הפרעון, כיון שהלוה כבר הפקיד את הסכום בבנק כפי השער של יום הפרעון²⁴⁹, [והחיוב נקבע לפי השער של שעות הבוקר²⁵⁰], וכן הוא הדין גם כשהלוה לא הפקיד הסכום ביום הפרעון אך יש לו זכות אשראי בבנק²⁵¹, [וראה בהערה בדין גבאי של גמ"ח שנתרשל מלגבות הצ'ק ביום הפרעון ועלה השער לאחר מכן, אם הגמ"ח מפסיד או שעל הגבאי מוטל להשלים ההפרש²⁵²].

כשהצ'ק חוזר מחוסר כיסוי ואח"כ עלה השער משלם כשער של עכשיו

נד. אם המלוה הציג את הצ'ק לגבייה ביום הפרעון, והצ'ק חוזר מחוסר כיסוי, ובינתיים עלה שער הדולר, יכול המלוה לגבות כפי השער של עכשיו, כיון שהלוה לא נתן

הרי הלוה אין לו להפסיד כיון שמצידו היה אפשרות לגבות ביומו, אך לגבי חיובו של הגבאי יש לדון דתלוי אין סיכמו ביניהם בתנאי התשלום, דאם הוסכם שהפרעון הוא באמצעות השקלים שבצ'ק אלא שהגבאי רצה לקנות דולרים כי הגמ"ח היה מעוניין אז בכך א"כ הגבאי נחשב כשליח של הגמ"ח, ונמצא דודאי נדחש כנפרע ביומו וכיון שהלוה מצידו לא עיכב והיה לו מעות בחשבונו אין לחייבו לשלם יותר [וכמשנ"ת לעיל בסמוך]. אבל אם סוכם ביניהם שלמעשה הפרעון בדולרים נמצא שהגבאי הוא שליח של הלוה לקנות הדולרים בהצ'ק וא"כ כשנאנס הרי מ"מ הלוה לא שילם בזמנו וחייב לשלם ההפרש [ובמקום ספק אליין בתר המוחזק ע"ש], ובדין חיוב הגבאי לשלם להלוה או להגמ"ח על ההפסד אם הגבאי פשע יש לדון דהוי כפשיעה בשטרות דהוי פלוגתא הפוסקים וזולת אם נחייבו לפי דעת השער משפט דבשלחו לגבות חוב הוי כשומר בגופו ממון ראה בזה להלן פרק יז סעיף ח, אך יש לדון דחייב מדינא דגרמי כיון שסמכו עליו, ואף אם נאמר שחייב אך באופן שנאנס תלוי דאם מקבל שכר חייב אף בזה ואם הוא מועסק בהתנדרות בחינם תלוי בנידון דלהלן פרק יז ענף ב בדיני שמירה בצ'קים דלהסוברים דכל שומר אף כשנאנס חייב אף בגרמות הפסד, ה"נ יש מקום לחייב, ולהסוברים דבגרמות הפסד השומר פטור ה"ה בנידון אין לחייב את הגבאי.

248 וכן הוא הדרך על פי רוב בהלוואות צמודות, שהמלוה ממלא את הצ'ק ביום הפרעון וקונה בזה דולרים.

249 כ"כ בבר"י (עיקרי דינים פי"ג סכ"ד), וע"ש בהע' לח דאף כשנאנס מלגבותו ביומו מפסיד, וראה במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' לה) שביאר דאף דבעלמא יכול המלוה להרויח ללוה את זמן הפרעון, מ"מ הרי אינו יכול לעשות זאת בע"כ של הלוה, וכיון שהלוה רצה לפרעו ביומו, שחשש מעליית השער, ואינו מעוניין לשלם יותר מהשער של יום הפרעון, ולכן הפקיד התשלום ביומו, ונתן האפשרות למלוה לבצע את הגבייה, הרי החוב נקבע לפי השער של יום זה.

250 ע"ע במשפטיך ליעקב (ח"ג סי' ז) דבכה"ג נקבע הסכום לפי השער של שעות הבוקר שאז יכול להציג הצ'ק לגבייה בבנק, ואם נקבע ביניהם שהמלוה קונה דולרים עם הצ'ק עבור תשלום החוב, יש להוסיף כמה שעות כדי שיהא לו פנאי לקנות הדולרים, ובדרך כלל השער משתנה רק בצעהריים, ונמצא שהחוב נקבע לפי השער של הבוקר, וכ"כ בפסקי דינים י-ם (ח"ב עמ' כה) ע"ש.

251 כן נראה פשוט דכל שאילו היה המלוה מפקיד הצ'ק היה הבנק מכבדו, נחשב שהלוה נתן לו האפשרות לגבות החוב בזמנו.

252 במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' לה) דן באופן שהגבאי נתרשל מלהפקיד הצ'ק ביומו, דבזה

לו האפשרות לגבותו ביומו²⁵³, וכן הדין כשפרעו בצ'ק של אחרים וחזר הצ'ק²⁵⁴, ונראה דה"ה כשהמלוה לא הציג את הצ'ק לגבייה ביומו, מ"מ אם יתברר בוודאות שאילו היה מפקידו ביום הפרעון הצ'ק היה חוזר²⁵⁵, הרי זה נחשב שהלוה לא היה מוכן לשלם בזמנו ועליו לשלם ההפרש²⁵⁶.

בהנ"ל כשבינתיים ירד שער הדולר משלם כשער הגבוה

נה. באופן הנ"ל שהצ'ק חוזר מחוסר כיסוי, אם בינתיים ירד שער הדולר, גובה המלוה כפי השער של יום הפרעון, אף שהוא יותר מהשער של עכשיו²⁵⁷.

כשעיכוב הגבייה בסיבת הבנק אין המלוה מפסיד

נו. כל האמור הוא בצ'ק שחזר מחוסר כיסוי, אבל כשסיבת חזרת הצ'ק אינה בגין הלוה, אלא מסיבה התלויה בבנק, כגון שעובדי הבנק שבתו ביום זה או שהוכרו שבתון מטעם השלטון וכדו', ולכן לא התאפשר למלוה להציג את הצ'ק לגבייה, נראה שאם היה סיפק ביד המלוה להציג הצ'ק קודם שהחלה השביתה²⁵⁸, הרי שיעור התשלום נקבע לפי

253 כ"כ בבר"י (עק"ד פ"ג הע' לח) דאף שהמלוה מילא את הצ'ק, לא נחשב כזקיפת החוב בשקלים, שכיון שחזר הצ'ק הוי כזקיפה בטעות, וכ"ה בפת"ח (נזיקין פ"ג הע' עג בד"ה ועוד נראה) וכ"כ בקיצור דיני רבית והו"ד לעיל הע' 246, וראה במשפטיך ליעקב (ח"ג סי' ז) דאף להטוברים דהממחה למלוה שלו חוב שאחרים חייבים לו במעמד שלשתן, אין המלוה יכול לחזור ולגבות מהלוה, אף כשלא היה יכול לגבות החוב שהמחה לו, הכא שאני, דכיון שחזר הצ'ק מחוסר כיסוי איגלאי מילתא למפרע שהיה כאן ערמה, ושפיר חזר עליו, והוה כמשנ"ת לעיל פרק ז סעיף כח ובכ"מ דהצ'ק חשיב כפרעון מותנה עד לגבייתו הסופית בבנק, וכשחזר הצ'ק הוי כמום במקח.

254 כ"כ במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' לה הנ"ל) דאף די"ל דזה לא נחשב כהערמה, שלא ידע שיחזור הצ'ק, מ"מ הנוהל הבנקאי וד"מ הוא שכל צ'ק שחזר נחשב כביטול הפרעון, ולכן אף בצ'ק של אחרים שהוא רק המיסב, ג"כ נשאר חייב בחובו. 255 כגון שחרג הרבה מתקרת האשראי שהוקצב לו בבנק, ויודעים שהבנק החזיר צ'קים שלו ביום זה, וכש"כ כשהוגבל חשבונו בבנק.

256 כן נראה מסברא, דבכה"ג איגלאי מילתא דבלא"ה היה צריך להאריך לו הזמן בע"כ, והלוה רק הרויח שלא נתחייב בדמי הפעולות של החזרת הצ'ק, וראה בבר"י (עק"ד שם סכ"ד) דאף

כשהלוה היה מוכן לשלם, רק המלוה לא היה כאן, אין הלוה יכול לפטור עצמו מלשלם ההפרש ע"ש, וא"כ כש"כ בנידו"ד, ובפת"ח הנ"ל (נזיקין פ"ג הע' עג) כתב דכל שנשתמש הלוה עם המעות שבבנק, נכון שיפצה את המלוה על ההפסד, אבל אינו חייב מדינא, אמנם הנראה דבאופן שהצ'ק היה חוזר אילו היה המלוה מציגו לגבייה, הדין הוא כנ"ל שחייב לשלם לו ההפרש מדינא.

257 כ"כ בבר"י הנ"ל (עק"ד פ"ג הע' לח), וע"ש (בהע' לו) דרמי להלוות פירות שלא פרע בזמן ולאחמ"כ עלה שער הפירות דמשלם כשעת היוקר, ואף דבאופן שעלה השער אח"כ גובה כפי השער החדש, היינו דבכה"ג נתברר דהוי כזקיפה בטעות, אבל באופן שירד השער, המלוה אומר לו שכיון שנקבע שביום זה הוא זוקף את החוב בשקלים, הרי נקבע חובו בשקלים ואינו מבטל את הזקיפה, וזכה בשיעור השקלים לפי שער היוקר, כצ"ל בביאור הדברים, וכ"כ בקיצור דיני רבית הנ"ל (קו"א פ"א דין ה) שזכה בהפסקה של השקלים בשער היוקר של יום הפרעון ע"ש.

258 כגון כעובדא דהוי שבתחילת יום הפרעון היה הבנק פתוח, והוי שמועות על שביתה צפויה והיה מוטל על המלוה לגבותו מיד, אבל כשהוחלט באופן פתאומי על שביתה, נראה שאינו מפסיד בכך, שחשב שיוכל להפקידו במשך היום.

אותו יום כיון שהיה באפשרותו להציגו לגבייה²⁵⁹, ומה שאח"כ נתאחר בגלל הבנק אין הלוח מפקיד בזה²⁶⁰, אך אם זמן הפרעון היה ליום שכבר החלה השביתה בבנק, אין המלוה מפקיד באיחור הגבייה, וגובה לפי השער הגבוה ביום שיש לו אפשרות להציגו בבנק²⁶¹, וראה בהערה פרטים נוספים בזה²⁶².

כשהכניס הפרעון לתיבת האל-תור ונאבד [ודין פורט צ'ק וחזר הצ'ק וישנם שינויי שער]

נז. אופן נוסף שיש לדון בזה כשנקבע בין המלוה ללוה שבתאריך הפרעון יכניס הלוח תשלום לחשבונו של המלוה ע"י הפקדה בתיבת האל-תור, והלוח הפקיד הפרעון ביום המיועד לפי השער של אותו היום, אלא שמעטפת האל-תור נאבדה ע"י פקיד הבנק, ואח"כ נמצאה, אלא שביני לביני היה שינוי בשער הדולר, ויש להסתפק אם הפרעון כבר נקבע לפי השער של יום הפרעון דהיינו ע"י ההפקדה בתיבת האל-תור, ואף י"ל שהמלוה יש לו קנין בזה שהוכנס לאל-תור שבבנק שלו, או י"ל דלמעשה כיון שחשבונו של המלוה עדיין לא זוכה בבנק יכול לדרוש ממנו לשלם לפי השער של עכשיו וצ"ע²⁶³, [וברין

259 דזהו קביעת הזמן וכמשנ"ת לעיל בדחוב צמוד לדולר הקפידא היא למלאות את הסכום בהשער של יום הפרעון דוקא, וכ"ז כשבאמת מצד הלוח היה כיסוי בבנק, אבל כשלא היה כיסוי והצ'ק היה חוזר אילו המלוה היה מציגו לגבייה, דינו כנ"ל סעיף נד.

260 דהמלוה גרם בזה הפסד לעצמו, ודומה למש"כ הבר"י במלוה שלא הציג הצ'ק לגבייה ביומו דההפסד עליו וכנ"ל הע' 249.

261 דאף שסיבת העיכוב הוא הבנק, מ"מ הרי למעשה הלוח לא נתן למלוה האפשרות לממש את גביית החוב לפי השער של יום הפרעון, והיה מוטל עליו להביא מעות מזומנים למלוה ביום הפרעון בידעו שאין לו אפשרות להציג הצ'ק לגבייה ביומו, ואף אם נאמר שאין לו חיוב בזה להביא מזומן כיון שהוסכם ליפרע ע"י צ'ק, מ"מ פשוט שעל הלוח לספוג את ההפרש, כיון שלמעשה לא ניתנה האפשרות למלוה לגבותו ביומו, ועמש"כ בזה בקובץ בית אהרן וישראל (גליון צ עמ' פב-ג).

262 יש לדון בעובדא שהמלוה קיבל את הצ'ק מהלוח ביום הראשון של השביתה, ואף שכבר ידעו שיש שביתה הסכים לקבלו כי חשב בדעתו שהשביתה לא תיארך יותר מיום או יומיים, וע"ד כן נטל את הצ'ק, [נאמנם לא פירש זאת להדיא עם הלוח, אך חשב כן בדעתו]. ולאחמ"כ נתארכה

השביתה לזמן רב, ונראה דאם היה מפרש להדיא שנוטל הצ'ק רק משום שהנה תיגמר השביתה בקרוב, ודאי דהוי פרעון בטעות ואין המלוה מפקיד, אבל כשקיבל הצ'ק בסתמא, י"ל דנחשב כפרעון גמור ביומו, שהרי השביתה כבר התקיימה ומ"מ הסכים ליטול הצ'ק, ומה שחשב בדעתו שמסתמא תיגמר השביתה תיכף, דברים שבלב הם, כן נראה לכאור', אך יל"ע דאולי נחשב כאנן סהדי שאילו ידע שהשביתה תתמשך לזמן רב לא היה נוטל את הצ'ק, ועמש"כ בזה בקובץ הנ"ל.

263 כפי המבואר בפנים דין זה יש בו כמה ספיקות, א. אם תיבת האל-תור נחשב כחצירו והמלוה כבר זכה במה שמוכנס בה לזיכוי חשבונו, ואף שאי"ז חצירו ממש מ"מ כיון שהבנק מחזיקו עבורו ואם יבוא אחד לבקשו מהבנק לא יתנוהו לו ונמצא שהבנק זכה עבורו ע"י חצר המשתמר ששייך לבנק, ב. אף אם הוא זוכה יתכן דכשנאבד אח"כ איגלאי מילתא שאי"ז זכות עבורו ובכה"ג אינו רוצה למפרע בזכיית הבנק עבורו ונשאר החיוב על הלוח כמקודם, ג. י"ל דאף אם בעלמא נחשב כזכות חוזה בצ'ק שניתן לו במתנה כשהוכנס לתיבת האל-תור [ראה בזה להלן פרק ט], אבל כאן שיתכן שינויי שער לא ניחא ליה שייחשב כזכייה עבורו רק כשכבר זוכה חשבונו בבנק, ד. י"ל עוד דכאופן שאמר מפורש להלוח שיכניסנו לאל-תור נפטר הלוח בזה

הפורט צ'ק דולרי או שקלי אצל סוחר, וחזר הצ'ק, וכן בדין שינויי שער שבין זמן הפריטה לזמן החזר הצ'ק, נתבארו פרטי הדינים בזה לעיל פרק ז ראה שם בסעיף סג, סט].

ענף ח - פרטי דינים שונים בחששות רבית בהלוואות ומו"מ עם צ'קים

גרימת אוברדרפט לחבירו שהשאל לו צ'ק או מלוה שקיבל צ'ק מהלוה

נח. מצוי לפעמים במי שאין לו חשבון בבנק או שהוגבל חשבונו, ויש לו צורך בצ'ק, הרי הוא לוה צ'ק מחבירו לזמן מאוחר, מתוך הבטחה להפקיד את סכום הצ'ק בחשבונו של המלוה, ביום המיועד לגביית הצ'ק, ולבסוף הלוה לא הפקיד את הכסף ביום המיועד, וגרם למלוה שחשבונו נעשה ביתרת חובה, יש שכתבו שאסור ללוה לשלם למלוה דמי הרבית שהבנק גבה ממנו, כיון שהמלוה לא ידע שנוצרה יתרת חובה, ולא נתכוין ליטול המעות באופן של היתר עיסקא²⁶⁴, ולכן כל מלוה שיש לו צ'ק מהלוה יש לימנע מלהציג צ'ק לגבייה כשיודעים שהחשבון הוא ביתרת חובה ללא ידיעת בעל החשבון²⁶⁵, ונראה דזהו דוקא באופן שלא עלה על דעתו כלל שיהא בחובה, אבל כשהמלוה או בעל הצ'ק בלא"ה נמצא לפעמים במצב של חובה בבנק, והחליט בדעתו שאם יהא מצב של חובה בחשבונו הריהו מיוחד את נכסיו הטובים לעיסקא

ביום פלוני, אי"ז אלא בסכום ההלוואה ולא יותר. נואף א"נ שמותר לשלם הרבית לבנק משום שאי"ז כמלוה פרטי, מ"מ מהלוה אסור לגבות הרבית].

265 דכיון שכאמור לעיל אסור ללוה לשלם לבנק הרבית, א"כ מי שמציג צ'ק באופן זה גורם איסור לבעל הצ'ק, וכ"כ הג"ר יוסף שיינברגר שליט"א ששמע מהגרי"ש אלישיב שליט"א, וידוע שהסטייפלר זצ"ל לא רצה ליטול צ'קים כי חשש להפקידם שמא יגרום רבית לבעל הצ'ק ללא ידיעתו, וכ"כ הגר"נ קרליץ שליט"א בחוט שני (רבית פ"ח עמ' קכו) דאסור בכה"ג וע"ש שהאריך להוכיח שאין ליטול כלל אשראי בבנק כיון שההיתר עיסקא של הבנקים אינו תקף מספיק, ובפרט אלו שנוטלים המעות לכלכלת ביתם ולא לעיסקא, ועכ"פ אף אלו הסומכים על ההיתר עיסקא של הבנקים מ"מ כשאינו יודע שהחשבון בחובה יש לחוש לזה וכנ"ל, וראה בבר"י עק"ד פכ"ט (הע' סו) שכתב דמי שסובר שאין לסמוך על ההיתר עיסקא של הבנקים, ה"ה שאסור לו להכשיל את חבירו בזה, אך אם סובר שמותר רק שמחמיר על עצמו א"צ להחמיר בשל חבירו, ובאופן שיש לבנק היתר עיסקא אך אינו בטוח שזה טוב יכול לסמוך שזה טוב ע"ש.

מדין ייחדו לפרעון כמבואר בנתי" ס"י שדמ וכן נחשב כפרעון על פיו כיון שהוציא הממון על פיו, ואף כשהלוה שאל להמלוה אם להכניסו לאל-תור והמלוה הסכים לכך ואמר הן הו"ל כפרע על פיו וכמבואר בס"י קצא וע"ש בנתי" (סק"ד) דאף כשאמר לו לשלוח ע"י קטן יש בזה דין מוציא על פיו ונפטר מדין ערב ולא נחשב כזרוק מנה לים ע"ש. וכ"ז לפעמים נפק"מ לזכותו כגון שעלה השער בינתיים, ולפעמים נפק"מ לחובתו כגון שירד השער בינתיים וצ"ע.

264 כן הובא משמיה דהגרי"ש אלישיב שליט"א (בקונטרס בדיני רבית שבהוצאת חתנו הגר"י ישראלזון שליט"א, אות נז): "מי שהוציא צ'ק בחשבו שיש כיסוי לצ'ק ואח"כ נתברר שלא היה כיסוי לצ'ק, והבנק כיבד את הצ'ק של הלקוח ורוצה לגבות ממנו רבית עבור זה, יש לדון שבמקרה זה שלא עולה על דעתו כלל לקחת כסף מהבנק ע"מ לשלם רווחים, שהרי חשב שיש לו כיסוי ע"ז, לא שייך ע"ז היתר עיסקא", והיינו דכיון שלא עלה על דעתו שיהא בחובה בבנק, א"כ לא נתכוין ליטול המעות בהיתר עיסקא, וכיון שיש בזה איסור רבית, אין הלוה חייב לשלם לו על זה ע"ש, ואף שהתחייב להמציא הכסף

זו, אין בזה איסור רבית, ולכן באופן שהלוה חייב לשלם לו על גרמת ההפסד, מותר למלוה לגבותו ממנו²⁶⁶.

אופנים שונים של גרימת רבית למלוה

נט. כמו"כ בסתם הלוואה שהלוה שילם חובו בצ'ק והצ'ק חוזר וגרם למלוה רבית בבנק [באופן שאין חשש הנ"ל שנעשה חובה שלא בידעתו] פשוט שמותר וחייב הלוה לשלם למלוה כל ההפסדים²⁶⁷, אולם כשהמלוה משך בעצמו כסף מהבנק בהסתמכו על הצ'ק של הלוה, ולבסוף חוזר הצ'ק ונגרם לו תשלום רבית לבנק, יש להסתפק אם מותר למלוה לגבות זאת מהלוה²⁶⁸, [וכ"ז בבנקים שמכירים בהיתר עיסקא אבל בנק שאינו מכיר בהיתר עיסקא אין להציג צ'ק לגבייה כשהחשבון באוברדרפט²⁶⁹]. וראה להלן פרק מז פרטי הדינים והאופנים שחייב לשלם כשגורם לחבירו פעולות וחובה בבנק.

למעשה בעובדא דהבר"י י"ל דחייב אף מדינא דהוי כגרמי כיון שאמר לך ואני אבוא אחריו ותוכל למשוך מהבנק ללא חובה וראה להלן פרק טז הע' 76.

268 כ"כ בתור"ד (פ"ה סעיף כט), וע"ש בבירור"ה אות ד שצדדי הספק א. משום שנחלקו הפוסקים במי שעייב תשלום חובו, ובגין כך המלוה הוצרך לקחת הלוואה בהיתר עיסקא, ד"א שמותר ללוה לשלם זאת ויש אסורים, ועפ"י יש להסתפק אם גם מקרה זה דינו כהנ"ל דתליא בפלוג' הפוסקים, או דיש לצדד דעדיף מהנ"ל דכיון שהמלוה משך הכסף לתומו בחשבו שיש כיסוי לצ'ק של הלוה הרי זה בכלל הפסדים ולא נחשב כרבית שהמלוה הוצרך לשלם בעבור ההלוואה ע"ש מש"כ בזה, ובשו"ת ויחי יוסף (ח"ב סי' ג הנדפס בשו"ת ויען דוד להגר"ח ד"י וייס שליט"א) כתב שיתן לו ההוצאות האלו לאחר זמן מופלג כדי לצאת מחשש רבית ע"ש.

269 ידוע מה שעוררו גדולי פוסקי דורנו על אותם מנהלי בנקים שהצהירו שההיתר עיסקא אינו מחייבם, ואף אם הלקוח ישבע שהפסיד יחייבוהו, דלפי"ז בהני בנקים אין למשוך שום כספים באוברדרפט ראה מש"כ במבקשי תורה (ח"ג עמ' תד) הוראותיו של הגר"ש אלישיב שליט"א בזה, ויעו"ש שהביא הערת הכותב שנכת בעת ששאלו להגר"ש שליט"א "בהיות שישנם אברכים שראש הכולל שלהם נתן להם את החלוקה בצ'קים והמה ידעיים שהוא באוברדרפט, ולכן שאלתם אם מותר

266 והיינו דסגי בזה שהלוה יודע שיש צד שיהא חובה בבנק וכ"כ הגר"י יוסף שיינברגר שליט"א ששמע מהגר"ש אלישיב שליט"א דאף כשירדע שיש סיכוי של 20 אחוז שיהא חובה סגי להתיר דאז הוי כלוקח מהבנק בהיתר עיסקא, וכן באופן שנגרם למלוה רבית בבנק ככה"ג דהוי באופן המותר יכול לגבותו מהלוה דהוי כהוצאות שגרם למלוה כדי שיוכל להלוות לו וכדבסמוך לגבי הוצאות שגרם לו בפרעון החוב.

267 כ"כ בבר"י (פ"ט הע' לט): "ויש להסתפק במי שקיבל מחבירו צ'ק לפרעון חוב שהיה חייב לו והפקידו לחשבונו בבנק ומשך על חשבונו זה וכעבור כמה ימים נודע לו שהצ'ק הוחזר וחשבונו חויב ברבית עפ"י היתר עיסקא אם מותר לתבוע מבעל הצ'ק מה שגרם לו הפסד, ולדעת התפארת למשה פשוט שמותר, ונראה שלכו"ע מותר שלא אסרו אלא כשהוא הלך ולוה מדעתו וברצונו שאין ההפסד אלא מכוחו אבל במה שהפסיד שלא מדעתו ורצונו הפסד גמור הוא" וכו', וכ"ה בתורת רבית (פ"ה סעיף כו) וראה שם (בבירור הלכה אות ו) דבכה"ג שלא נכנס בהלוואה ע"ד לקיחת רבית רק נוצר אח"כ מצב שנפסד שהוצרך לשלם רבית לבנק בגין ההלוואה מותר לדרוש זאת מהלוה, [וע"ש מש"כ בצ'ק שניתן עבור מכר אם מותר אף להתנות מתחילה שאם יחזור הצ'ק ישלם לו הרבית, שיש צד להקל בזה יותר מבהלוואה רגילה], ויש לציין עוד דהפוסקים הנ"ל דנו בהאיסור מצד רבית ולא דנו בגוף החיוב לשלם מצד חוי"מ דזה פשוט דהוי לכה"פ כגרמא וכיון שחייב לצי"ש מותר לשלם לו ואין בזה רבית, אך

מלוה שנותן ללוה עודף מצ'ק מאוחר כדי שישלם חובו

פ. לוה שהגיע זמנו לשלם למלוה את חובו, ויש לו שני צ'קים האחד הוא בסכום ההלוואה אך זמנו מאוחר בחודשיים, והשני הוא יותר מסכום ההלוואה אך זמן פרעונו הוא לחודש בלבד, מותר למלוה ליקח ממנו הצ'ק בסכום יותר גדול ולהחזיר לו חלק במזומן, והשאר יהא לתשלום חובו, ואי"ז נחשב כמלווה בעבור פרעון חובו, דאי"ז אלא כמלוה לו כדי להציל את שלו²⁷⁰.

גמ"ח להשאלת כלים שמשתמש בדמי הפקדון

פא. ישנו גמ"ח מרכזי להשאלת כלים רפואיים שנוטלים ערבון בסכום כסף או בצ'ק, ומפקידים הצ'ק בחשבונם, והסכום מוחזר עם החזרת הכלי שהושאל, ודנו פוסקי זמנינו אם מותר לגמ"ח להשתמש בהכסף, שנחשב כלוה שמשאיל חפץ למלוה, ויש שהצריכו להפקיד המעות בחשבון מיוחד שאינו מעורב עם שאר מעות הגמ"ח²⁷¹, וי"א דסגי במה שנשאר בבנק כנגד כל סכום הפקדונות²⁷².

שימוש בחפץ של המוכר כששילם לו בצ'ק או בכרטיס אשראי

פב. ישנו נוהג בחנויות שמוכרים חפץ, והקונה משלם ולקחו לביתו להשתמש בחפץ לנסיון במשך שבוע אחד, והמוכר מסכים שאם הלקוח לא יהיה מרצה יחזיר לו החפץ והוא יחזיר לו מעותיו, ונמצא שבאופן זה אם יחזיר החפץ נתברר שמעותיו היו כהלואה אצל המוכר, והמלוה השתמש בחפץ של הלוה [שהוא המוכר], ויש שכתבו עצה לזה לשלם בצ'ק מאוחר או בכרטיס אשראי²⁷³, אמנם למשנ"ת לעיל שהצ'ק נחשב כתשלום בגוף שוויותו [וראה להלן פרק יח דגם תשלום בכרטיס אשראי חשיב כתשלום], וא"כ לפי"ז אין לסמוך על עצה זו וא"כ נותן לו צ'ק על מנת שלא להשתמש בו, ויש

כשמשתמשים בהמעות ללא שיוור דמים בחשבונם כלל, אף לידיה יש לאסור ע"ש, שו"ר בידיעון הלכה ומעשה (חורף תש"ע) שהביא בשם הגר"ש אלישיב שליט"א: "שבארגונים הגדולים מאד שהתקציב שלהם אינו מושפע מהפקדות אלו, אף שמן הראוי היה להפקיד כסף זה בחשבון נפרד, יש מקום להתיר ולראות בהפקדה זו דרך לשמירת הכסף ותו לא, אך בארגונים קטנים עליהם להמנע מכך". [וראה משנ"ת לעיל פרק ב הע' 97 בדין שאלה בבעלים בזה].

273 כ"כ בחוט שני (רבית פי"ג עמ' קז): "וכן אפשר שלא יתחיל לשלם עד משך זמן זה כגון שנותן צ'ק דחוי או כרטיס אשראי לאותו הזמן דאין כאן הלוואה כלל". [ומש"כ שישלם בכרטיס אשראי ראה בזה להלן פרק יח סעיף נא]

להם לפדות הצ'קים" והשיב הגרי"ש א: "בודאי שאסור". ובה לכא' אסור בין כשהמלוה יודע שהחשבון בחובה ובין כשאינו יודע.

270 כ"כ בברית יהודה (פי"א הע' יט) וע"ש שהוסיף דאף לדעת האוסרים בחוב שלא הגיע זמנו אבל בהגיע זמנו אין כאן הקדמת פרעון.

271 כ"כ בקיצור דיני רבית (פי"א ס"ב) דאל"כ נחשב כהלואה ואסור להשתמש בכלי של הלוה שלו, משא"כ כשייחד המעות בחשבון נפרד, והו גילוי שאינו רוצה להשתמש בהמעות, ועושה כן רק לסידור טכני כדי להימנע מלהחזיק הפקדונות תחת ידו.

272 בבר"י (עק"ד פ"ב הע' נו) כתב דסגי בזה שיש להם פקדונות בבנק נגד סכום כספי הפקדונות, וא"צ להפקידם בחשבון מיוחד, אולם

לרשום על הצ'ק שהוא לפקדון ועדיף לציין ע"ז שהוא למוטב בלבד, דאז אי"ז סחיר כלל, או שיתנה שחלק מהתשלום הוא כרמי שכירות על ההשתמשות²⁷⁴.

תשלום בצ'ק מאוחר של חבירו כשהמוכר הציע שני מחירים

פג. מי שמוכר חפץ ומציע שני מחירים, מחיר מוזל למוזמן ומחיר יקר להקפה יש בזה חשש רבית²⁷⁵, ויש שכתבו עצה לקנות בהקפה הוא שיקח צ'ק מחבירו לזמן מאוחר ויתן הצ'ק להמוכר בעבור המקח, ללא קבלת אחריות כלל, ולאחר מכן ישלם לחבירו הסכום של הצ'ק, או שיתן לו צ'ק שלו לאותו הזמן²⁷⁶, ויש להקפיד באופן זה לפרש להדיא שאינו נוטל אחריות כיון שסתם מיסב מתחייב באחריות²⁷⁷, וראה בהערה שלמעשה אין זה שכיח²⁷⁸ [ובדין מכירת כרטיסיות וכדו' שמקבלים הנחה עבור רכישת מספר מסויים, ואופן התשלום הוא במוזמן בלבד ומסרבים לקבל צ'ק, מ"מ לא נחשב כהוולת עבור הקדמת מעות²⁷⁹].

הוולת בהקדמת תשלום בצ'ק דחוי ליום הספקת המוצר או בתשלום בכרטיס אשראי

פד. כשם שאסור לייקר מחירו של חפץ כשמשלם בהקפה, ה"ה דאסור להויל מחירו של חפץ כשמקדים לו התשלום, ולכן כשמוכר לו חפץ וזמן אספקת החפץ היא לחודש הבא, ומוויל לו על מחיר המוצר בגין הקדמת המעות, אסור משום רבית²⁸⁰, אמנם אם שילם לו בצ'ק שזמן פרעונו הוא ליום אספקת המוצר, הפסיקה חלה מעתה²⁸¹,

בספר הנ"ל שכתב שיכול להחתים לו ערכים ע"ג הצ'ק, אך ג"ז לא שכיח למצוא מי שיסכים למכור לו באופן זה, אך גוף הענין נכון הוא, [ומש"כ שם שצריך לכתוב ע"ג הצ'ק לשון מתחייב אני בסכום הנקוב מעל"ד, זהו לפי שיטתו דהצ'ק לא חשיב כשטר, משא"כ להסכמת הפוסקים הנ"ל בפ"א דחשיב שטר א"צ לזה].

279 ראה בחוט שני (רבית עמ' קו בשעה"צ אות טז) דההיתר למכור דברים אלו משום שלא נחשב כהוולת עבור הקדמת מעות אלא זהו אופן של שרות לציבור שמוכרים כרטיסים לזכות שימוש באוטובוס וכדו', והוסיף דאף שאין הם מקבלים כלל צ'קים מאוחרים וצריך לשלם להם דוקא במוזמן, אי"ז נחשב כהוולת עבור הקדמת מעות וכמשנ"ת, וע"ע סברות נוספות בזה להלן פרק כא סעיף מא והע' 113.

280 כמבואר בשו"ע יו"ד קעג סעיף ז.

281 דעצם הפסיקה יכולה לחול ע"י הצ'ק לר"פ וכדיבואר להלן פרק יג סעיף יז, וזהו בין כשנוטל את הצ'ק כדי שייחשב התשלום כשיגבנו, ובין כשנוטל את הצ'ק בתורת תשלום מעתה, ובכל

274 כמש"כ בחוט שני שם, וע"ע שם שהוסיף דאסור להקדים מעות לרופא שיניים אא"כ מתחיל הטיפול מיד או שישלם בצ'ק דחוי לזמן הטיפול, אמנם כאמור לכאור' כשמשלם בצ'ק אף שהוא דחוי עדיין לא יצא מידי חשש וצריך לעשות באופן הנ"ל שלא יהא הצ'ק סחיר.

275 דבעלמא ככה"ג אין לקנות בהקפה דהוי כמייקר עבור המתנת המעות ומבואר ביו"ד סי' קעג סעיף א.

276 בספר שערי הלכה (פט"ז סעיף כד) כתב עצה זו דכיון שלקח צ'ק מחבירו לזמן מאוחר כפי מה שקבע עם המוכר, ומשלם בזה להמוכר ללא קבלת אחריות כלל נמצא דהוי כמוכר לו שטר בפחות בעבור המקח, וזה מותר, ולאחמ"כ ישלם לחבירו בעל הצ'ק את הסכום הנקוב בצ'ק או שיתן לו צ'ק שלו לאותו הזמן.

277 פשוט דכשעושה כן חייב לפרש להדיא שפוטרו מאחריות וכמשנ"ת לעיל בכ"מ דבצ'ק בסתמא חשיב כמכירה באחריות כיון שכן הוא בכל מיסב.

278 דקשה למצוא מי שיסכים למכור לו חפץ תמורת צ'ק של אחר ללא קבלת אחריות, וע"ש

ומ"מ מותר להזויל לו ולא נחשב כהזולה עבור הקדמת המעות, אף שהמוכר מעביר את הצ'ק לאחרים ומזוכה ע"י זה מחובותיו וכדו' ²⁸², וכשמשלם בכרטיס אשראי שזמן הפרעון הוא ביום קבוע, נראה דיש להקל אף כשזמן הפרעון של הכרטיס הוא קודם לזמן אספקת החפץ, דאז סיבת ההזולה היא בודאי בגין מה שהמוכר בטוח במעותיו ²⁸³.

בהנ"ל כשמשלם בצ'ק שיש לו מאחרים, והדין כשמפרש להדיא שמוזיל עבור זה

סה. יש שכתבו דדוקא בצ'ק של עצמו מותר דאז לא נחסר לו כלום עדיין, אבל כשמשלם לו בצ'ק של אחרים כיון שיש לזה שוויות עצמית אין בזה היתר רק כשהקונה מקבל אחריות על גביית הצ'ק, דאם מוכר החפץ מקבל עליו האחריות נחשב שכבר שילם לו עם הצ'ק והוי כהזולה עבור הקדמת מעות ²⁸⁴, ונראה דיש מקום להקל בזה אף בצ'ק של אחרים ²⁸⁵, אמנם כשהמוכר מפרש להדיא ללוקח שמוזיל לו בגלל זה שנותן לו הצ'ק המאוחר וכדו', יש מקום להחמיר בזה ²⁸⁶.

283 דתשלום כרטיס אשראי הוא הדרך הכי בטוחה למוכר להיות בטוח בפרעון התשלום, שכן חברת האשראי משלמת לו בכל אופן שהוא, ולכן משתלם לו להזויל מרמי המכר עבור הבטחון בפרעון דמי המכר, דאיסור הקדמת מעות הוא דוקא כשיש תנאי שההזולה עבור ההקדמת מעות, משא"כ בכרטיס אשראי שאין תנאי שזמן הפרעון יהא קודם אספקת הסחורה וכל שמשעבד לו הכרטיס מוזיל לו גם כשהתשלום בפועל הוא לאחר אספקת הסחורה אין בזה איסור.

284 כ"כ בספר שערי הלכה (פרק י סעיף י) דכשהמוכר מקבל עליו אחריות שגם אם יחזור הצ'ק יהיה הקונה פטור מלשלם הרי זה כמקדים לשלם לו בסחורה, שהצ'ק ג"כ כשוה כסף ע"ש בהע"י.

285 דכיון שסיבת ההיתר שכתבנו לעיל הוא בעיקר מכת הסברה שההזולה אינה עבור הקדמת התשלום אלא עבור זה שהוא בטוח בהתשלום ובקיום המקח, וגם אילו היה נותן לו צ'ק למוטב בלבד שהוא לא סחיר היה ג"כ מוזיל לו, ולכן ה"ה כשנותן לו צ'ק של אחרים ג"כ שייך סברא זו, והעירני לזה הג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א.

286 כ"כ בספר הנ"ל (בפ"י סעיף יא) דכיון שהוא מפרש לו להדיא שהוא מוזיל לו עבור זה שנותן לו הצ'ק שיכול למסור לאחרים או להפקידו בחשבונו ולקבל כנגד זה אשראי מהבנק, הרי זה נראה כהזולה עבור הקדמת תשלום ע"ש.

אופן שייך להחשיבו כתשלום וכפסיקה לענין גמר המקח, ומ"מ לענין שייחשב כמוזיל לו עבור הקדמת המעות יש להקל מהטעם האמור בסמוך, נואילו לא היה חל הפסיקה רק לאחר חודש בשעת גביית הצ'ק, היה בזה חשש רבית, שבמקרה שהתייקר החפץ לאחר חודש, והוא מוכרו לו במחיר של חודש שלפני כן, א"כ באופן שלא ייספק לו את החפץ באותו יום ממש, הוי כפסיקה בהזולה ודו"ק, וע"כ נראה דדעתם הוא שיחול הפסיקה מיד וכנ"ל].

282 הטעם בזה דבכה"ג אמרינן דמה שמוזיל לו אינו משום הקדמת המעות, אלא מטרת לקיחת הצ'ק הוא משום שבוזה הוא בטוח בתשלום ובקניית החפץ, ובעבור זה לחוד שוה לו להזויל לו וכך הוא מנהגו של עולם, וכיון שנותן לו צ'ק על חשבונו ועדיין לא נחסר ממנו כלום, לא נחשב כהקדמת מעות, ואף שנתבאר לעיל דכשמלווה בצ'ק מאוחר חשיב שכבר הלווהו בגוף הצ'ק ואין להוסיף לו על ההלוואה טרם גביית הצ'ק, שא"ה שמוסיף לו על ההלוואה, משא"כ כאן שאין מוסיף כלום מה שנתן הצ'ק מקודם לשם הלוואה אלא שמטרת נתינת הצ'ק היא לתשלום עבור אספקת החפץ לאחר זמן, ומה שמוזיל לו הוא מסיבה אחרת כי עדיף לו כן וכנ"ל, וכע"ז מצינו להמהרש"ם במשפט שלום סי' רט שכל שמקדים לו מעט מעות שניכר לעין כל שאינו מוזיל לו בשביל סך זה רק קיבל המעות לשם קנין כמנהג הסוחרים, אי"ז נחשב כהקדמת מעות לענין רבית וה"נ בנידוד.

בצ'ק [של עצמו או דאחרים] שזמנו היום נחשב כהקדמת מעות

סו. כל הנ"ל הוא דוקא כשנותן לו צ'ק שזמן פרעונו ביום אספקת המוצר, אבל כשנותן לו צ'ק שזמן פרעונו היום, ומוזיל לו עבור הקדמת המעות אסור, בין כששילם בצ'ק שיש לו מאחרים ובין כששילם בצ'ק שלו ואפילו כשמגביל את הצ'ק למוטב בלבד מ"מ כיון שהמוכר כבר יכול להציגו לגבייה בבנק חשיב כהקדמת מעות²⁸⁷ ומיהו באופנים שמותר להוזיל בהקדמת מעות כגון ביש לו או ביצא השער, מותר להוזיל לו כשנותן לו צ'ק וכדלהלן פרק יג סעיף יג-יד²⁸⁸.

דין כגבוי בצ'ק שניתן לאבק רבית

סז. נתן צ'ק לפרעון הלואה שיש בזה אבק רבית, י"א דהצ'ק נחשב כגבוי ונמצא שכבר גבה המעות, וא"צ להחזיר דאבק רבית אינה יוצאה בדיינים, ויש חולקים, ויבואר להלן פרק יד²⁸⁹.

288 יעו"ש דהן ביש לו מותר ואף להסוכרים דצריך קנין למי שפרע כיון דהצ'ק נחשב כקנין למש"פ, וביצא השער נמי מותר הן בצ'ק של עצמו והן בשל אחרים כיון שהמוכר יכול לקנות עם זה בשוק ע"ש. ויל"ע להסוכרים דצ'ק של עצמו אינו ככסף לקנין דלכאור' היה אפשר דמותר מכח ממנ"פ דא"כ גם לא נחשב כהקדמת מעות, אך מאידך י"ל דאף שלא נחשב כמעות לקנין משום דאגיד גביה אבל לענין איסור רבית נחשב שנתן לו תשלום שהרי למעשה יש לזה שוויות בין אנשים וכן מסתבר ולכן צריכין להיתר דיש לו או יצא השער.

289 יעו"ש פלוג' הפוסקים בזה, ויש להוסיף דתלוי גם במשנית לעיל דבסתמא נוטל הצ'ק לשוויות גופו וא"כ ככה"ג י"ל דנחשב כגבוי, או דמ"מ כיון שמחוסר גוביינא לא נחשב כגבוי, משא"כ כשנוטלו כדי לגבותו אח"כ והתשלום יהא בשעת הגבייה לכאור' לא נחשב כגבוי.

287 כן נראה פשוט דלא מיבעיא בצ'ק שיש לו הילוך בשוק אף דעדיין לא יצא המעות מחשבונו מ"מ נחשב שהמוכר כבר קיבל מעותיו, אלא אף בלמוטב בלבד מ"מ כיון שיוכל לגבותו חשיב כהקדמת מעות.

והנה בבר"י פרק כד (הע' ב) כתב דכשמשלם לו בצ'ק של אחרים חשיב כהקדמת מעות, וכשמשלם לו בצ'ק של עצמו תלוי אם יש לו עכשיו ממון בבנק או לא, וזהו לפי שיטתו בבר"י פט"ו דצ'ק של עצמו כשיש מעות בבנק הוי כשט"ח על הבנק, אמנם כבר כתבנו בכ"מ דאי"ז נכון והגר"י בלוי בעצמו חזר בו בבר"י עיקרי דינים פ"א ע"ש, ועכ"פ לנידוד"ד אי"ז שייך דאינו תלוי בזה אם נחשב כשטר על עצמו או על הבנק, אלא כל שנתן לו דבר שיש בו ערך הוי כתשלום, ולכן בזמנינו בכ"ג צ'ק נחשב כתשלום וע"ע להלן פ"ג בדין הצ'ק ככסף.

פרק ט

דיני מענות פטור וחוב שבועה בגביית שמרי חוב וצ'קים

בכל גביית חוב קיימת אפשרות לטעון טענות פטור שונות, מהם טענות שמועילות ליפטר, ומהם טענות שמועילות רק לחייב שבועה, בפרק זה יבואר באלו טענות מועילות נגד מי שתובעו בצ'ק ליפטר, ובאיזה טענות נאמן להשביע, ובאיזה מהם אינו נאמן כלל.

ענף א - מענת מזוייף בשט"ח וצ'קים ואופני קיום החתימה

טענת מזוייף בשטר חוב ודרכי קיומו

א. הבא לגבות בשטר חוב שכידו, אם הלוה טוען שהשטר מזוייף¹, אף שהשטר חוב חתום בשני עדים, על המלוה לקיים את חתימות העדים² באחד מדרכי הקיום³, וכל זמן שלא נתקיים לא יוכל לגבותו.

קיום בשטר כתב יד וממנו כשיש טענת זיוף

ב. בא לגבות בשטר שבכתב יד הלוה וטוען הלוה שהוא מזוייף, צריך לקיימו⁴, ו"א שחמור דין קיום שטר כתב יד משטר בעדים כיון שצריך בזה קיום מן התורה ונפק"מ בזה שצריך לקיימו בפני הלוה, ולא מהני קיום ביחיד מומחה, וכן לא מהני קיום ע"י דימוי החתימות, ועוד פרטי דינים⁵.

המשפט שם אות לב – לג] ג. שהחתומים בעצמם מעידים כל אחד זה כתב ידי, ד. שעדים אחרים מעידים על הכרת חתימותיהם, ה. כשמקיימים ע"י דימוי חתימתם משטרות אחרים המקיימים, ולהקצוה"ח (שם סק"ה) קיום בדימוי זהו מקולי קיום שמועיל רק באופן שהקיום הוא רק מדרכנו, ולהש"ך (סי' סט סק"ב) מועיל אף בקיום דאורייתא, ואכמ"ל בפרטי הדינים בזה.

4 שו"ע סי' סט (סעיף ב): "ואם כפר ואמר אין זה כתב ידי אם נתקיים בב"ד וכו' הוחזק כפרן ומשלם".
5 בש"ך (סי' מו סק"י) יצא לחדש דבשטר כת"י הקיום הוא מן התורה, דהטעם דבשט"ח הקיום מדרכנו היינו משום דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד, משא"כ בכת"י, ולפי"ז נפק"מ לכמה דינים, א. דמקיימן כת"י רק בפני הלוה וזולת במקום שנהגו משום דמנהג מבטל

1 לשון השו"ע (סי' מו סעיף א): "כל זמן שלא נתקיים יכול הלוה לומר מזוייף הוא ומעולם לא ציינתי לכתבו".

2 שו"ע שם "ואם קיימו המלוה אחר כך בב"ד הרי הוא כשאר השטרות", ואופני הקיום ראה בסמוך, וב"ד כותבין לו שטר קיום, ולאחר שנתקיים המלוה גובה בו. [ואין הלוה יכול להשביעו היסת שא"י מזוייף נתי' חי' סי' פב סק"ד] משא"כ בשאר טענות כדלהלן סעיף יג-יד, ופרטי דיני קיום מבוארים בסוגיא דכתובות פ"ב ובסי' מו, ועיי"ש בש"ך (סק"ט) דשי' ר' אביגדור דבטוען מזוייף הקיום מן התורה, ועיי"ש שהאריכו בזה.

3 כמבואר שם (סעיף ז) שיש ה' דרכים לקיים השטר, א. שהדיינים בעצמם מכירים חתימות העדים, ב. שהעדים חותמין עתה לפניהם [נזה דומה לכאור' לקיום ע"י דימוי, ועיי' בזה משנ"ת בבאר

לעומת זאת בשטר הממרני⁶ מצאנו קולות מופלגות שהונהגו בקיומו, וזאת משום שרצו לחזק מעמדו שיהא עובר לסוחר, ולכן הקילו שיכולים לקיימו ביחיד צריך ואין ב"ד של שלשה⁷ וכן יכולים לקיימו ע"י דימוי החתימות לחתימות אחרות ואין צריך שיעידו על הכרת החתימות⁸, ויש שכתבו דבאופן שמוען פרוע יכולים לקיימו גם ע"י עדים שפסולים להעיד⁹, ובדין קיום שלא בפני הלוח ראה בהערה¹⁰.

כשטוען טענת מזוייף בצ'ק קיומו הוא עפ"י דוגמת החתימה שבבנק

ג. הבא לגבות בצ'ק וטען החותם שחתימתו זויפה ולא חתם על צ'ק זה כלל¹¹, נראה שיכולין לקיימו על ידי דימוי, שמדמים ומשווים את חתימתו לדוגמת החתימה שהפקיד בבנק בעת פתיחת החשבון¹², [דוגמת חתימה זו נמסרת לבנק בעת פתיחת החשבון וכשהבנק מעוניין לבדוק אמיתות חתימה שעל גבי צ'ק, הריהו משווה לדוגמת החתימה המצויה בידו, וראה בהערה בדין קיום כזה כשתובע מהחותם עצמו¹³].

בגליציה ראה בקונ' ה"ב עמ' יא] כל שאפשר לקיים החתימה ע"י דימוי או שאר דרכי קיום" וכו', וכאמור לעיל הע' 3 להקצוה"ח דימוי זהו מקולי קיום, [משא"כ להש"ך].

9 בבית שלמה שם בהמשך לשונו: "או ע"י עדים פסולים וכדומה כל שאיתרע מיגו דמזוייף הרי דין הטראטע כדין שטר בעדים" וכו', וכוונתו דכין שנאמן בפרוע מיגו דמזוייף א"כ כל שיש עדים נגד טענת מזוייף אף שהם פסולים אבל תו לא חשיב מיגו וכמש"כ הפוסקים בכללי מיגו דלא חשיב מיגו כשטוען נגד דבר שיש ע"ז עדים אף שהם פסולים וע"ע בזה להלן הע' 59, 64, ועמש"כ בזה בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' מח-ט באיזה פסולים מיירי ע"ש.

10 הנה בדין קיום שלא בפניו לא מצאנו איך נהגו בזה בממרני, אך כפי הנראה גם בזה היו מקילים, ופשוט שאם נהגו כך מהני וכמש"כ הש"ך (ס' מו סק"י).

11 והיינו דאף שברור שצ'ק זה היה תחת ידו מקודם שהרי הוא זה שהומין הצ'קים בבנק, ועכשיו מחזיק בו התובע, מ"מ החותם טוען שהצ'ק נאבד או נגנב ממנו ולא נחתם על ידו.

12 שכן הוא הנוהל הבנקאי שבעת פתיחת חשבון צריך להפקיד דוגמת חתימה שבאופן זה מתכווין לחתום על הצ'קים.

13 הנה זה פשוט דכשבא לגבות הצ'ק בבנק הפקיד משהו לדוגמת החתימה המצויה בבנק, ועל פי

הלכה], ב. להרמ"א (שם ס"ד) דהא דמהני קיום ביחיד מומחה היינו משום דקיום דרבנן א"כ בכת"י לא מהני [משא"כ להש"ך לשיטתו מהני משום דמנהג מבטל הלכה], ג. לא מהני קיום כשמעיד בגודלו מה שראה בקוטנו (נתי' חי' סק"ח), ד. אף לדעת הקצוה"ח (מו סק"ה) דכת"י אין צריך קיום מן התורה משום דלא חציף איניש לזיף, נפק"מ לדין קיום ע"י דימוי לדעת הקצוה"ח (שם סק"ח) הוי מקולי קיום ולא מהני בכת"י ע"ש, [אמנם בזה הש"ך חולק וסובר דדימוי קיום מעליא הוא כמש"כ בס' סט סק"יב ע"ש].

6 ראה לעיל פרק ב סעיף ז מהותו ותוקפו של הממרני.

7 כ"כ בעטרת צבי (שו"ת סי' לא): "בממרות שנהגו בקצת מקומות שהסופר לבד מקיים החתימות", [וראה עוד בנספח לקונ' שטר הממרני לסוגיו אות ח], וכ"ה בשו"ת דברי רננה (סי' כב): "ואדרבה מעשה בכל יום ויום דמקיימין ממרנות אף ביחיד תופס ישיבה", וכ"כ בתומים (סי' סט סק"ז בתו"ד): "והוא הקיום הנהוג בפולין בממרני".

והנה להקצוה"ח הנ"ל (בהע' 5) מועיל קיום כזה בכל כת"י כיון דא"צ קיום מה"ת, ולהש"ך צ"ל שהיה תקנה מיוחדת בממרני ומהני משום דמנהג מבטל הלכה כנ"ל.

8 כ"ה בשו"ת בית שלמה (חו"מ סי' לט) וז"ל: "וראיתי בהעתקה ששלח אלי כת"ה מדברי הדיינים בד"צ דקאלמאי: וכן אנו דינים בכל יום אף שטוען פרעתי על טראטע, [שזהו כשטר הממרני שהונהג

דין קיום ביחיד, שלא בפניו, או שאר קולי קיום [וגדר טענת מזוייף]

ד. ונראה דהוא הדין שמועיל קיום על ידי יחיד מומחה¹⁴, וכש"כ שמועיל לקיים החתימה שבצ'ק בשאר דרכי הקיום¹⁵, וראה בהערה אם אפשר לנהוג בזה בקולי הקיום כגון שלא בפניו וכד', ובגדר טענת מזוייף בצ'ק אם חשיב טענה גרועה¹⁶.

שלא בפניו מקיומו של פקיד הבנק שע"ז הרי הסכים וי"ל דמהני אף להש"ך שסובר דבכת"י בעינן קיום מן התורה או כשטוען הנתבע מזוייף אף לשיטת ר' אביגדור שסובר דבכה"ג בעי קיום מה"ת (כנ"ל בהע' 2), וכמש"כ הש"ך (מו סק"י) דמהני במקום שנהגו משום דמנהג מבטל הלכה וצ"ע, וע"ע להלן סעיף לר' בדין שבועה כשגובה שלא בפניו בצ'ק. עוד יש להוסיף דבגוף טענת מזוייף בצ'ק יש לדרון דגרע מטענת מזוייף בשט"ח, לפמשנ"ת לעיל הע' 11 דבצ'ק כשטוען מזוייף צריך לטעון שנפל ממנו והתובע מצאו בשוק וזיפו, ויעויין להלן הע' 45 דיש ג' שיטות לגבי טענת נפילה בשטר כת"י, ו"א דאינו נאמן אף כשיש לו הפה שאסר [נעדיף ממיגן], וי"א דנאמן בהפה שאסר אבל במיגו לחוד א"נ, וי"א דסגי בנאמנות דמיגו, אבל בלא מיגו לכו"ע א"נ, [וראה בהע' 28 בדין שטר בעדים בזה], וא"כ לפי"ז טענת מזוייף בצ'ק בעי מיגו, וא"כ אף אם נאמר דצ'ק גרע בזה משטר גמור [דשכיח שיאבד לו צ'ק יותר מאבידת שטר], ונאמן לטעון שנפל וזיפו חתימתו אף בלא מיגו, מ"מ נראה דהוי טענה גריעא ואין צריך בזה קיום מה"ת אף לר' אביגדור, ויעיל בזה כל קולי קיום, שו"ר בקובץ שורת הדין (ח"ז עמ' פח) שכתב דיכול לקיים הצ'ק שלא בפניו, דכיון שברור שהצ'ק הגיע מיד החותם ליד המחזיק שהרי הצ'ק היה תח"י החותם בתחילה, ולכן טענת זיוף בזה היא טענה גריעא ומהני בזה כל קולי קיום ועדיף מכת"י בעלמא, [וע"ע להלן הע' 59 בדין טענות אחרות במיגו דמזוייף כשתובעו בצ'ק].

אמנם מאידך י"ל דיש עדיפות בצ'ק לגבי טענת זיוף מבכת"י בעלמא דמה שאין חוששים לזיוף הוא משום דלא חציף איניש לזיוף חתימת אדם ולבוא אליו לתובעו, אבל בצ'ק שגבייתו בבנק ושייך לזיוף ולסמוך שהפקיד לא יבחין בזה ושיבלע בין צ'קים אחרים, א"כ יש חשש גדול יותר שאנשים מזייפים וצ"ע.

זה מחייב את בעל החשבון ועל דעת כן חותמים, אמנם אף כשבא לגבות מהחותם עצמו [כגון לאחר ו' חדשים מהזמן הנקוב בצ'ק, שאז הבנק אינו מכבד את הצ'ק ויכולין לגבותו מהחותם עצמו, או כשהחשבון הוגבל וכדו'], נראה דג"כ אפשר לקיים ע"י דימיו החתימה שבבנק, ונראה דאף להקצוה"ח דבכת"י לא מהני קיום בדימיו, בצ'ק מהני דע"ד כן נתחייב, שו"ר שכן מבואר להדיא בשו"ת דבר יהושע (שם סי' טז אות ב בד"ה וע"ד): "אבל באמת אין בני"ד מיגו, דהא בצ'ק שנגבה מהבנק לא שייך לטעון פרעתי, וגם טענת מזוייף לא מצי לטעון שהרי אפשר לקיים חתימתו עפ"י עדים או עפ"י חתימות אחרים שלו", ומדסתם ולא כתב דתלוי בפלוג' הקצו' או להסוכרים דקיום כת"י מדרבנן ע"כ דמירי בקיום ע"י דוגמת החתימה מהבנק שע"ד כן חתם.

14 שהרי אילו היה הבנק חושש לזיוף או שהיה בא לטעון לבנק שהצ'ק מזוייף היה הצ'ק מתקיים ע"י בדיקת פקיד הבנק דע"ד כן נתחייב והבנק לא היה מחזיר הצ'ק אם נראה לו שהחתימה נכונה וכנ"ל, וא"כ י"ל דאף לדין כשאחד טוען מזוייף יועיל עכ"פ קיום דיחיד מומחה [אמנם היה אפשר שיוכל לטעון שלא נתחייב רק שיעיל קיומו של הפקיד שנאמן עליו דלא מרע אומנותיה, אמנם נראה דכיון דבלא"ה יש לצדד דטענת מזוייף בצ'ק היא טענה גרועה כדלהלן הע' 16, ולכן מהני אף קיום דיחיד וא"נ לומר שלא נתחייב ע"ז].

15 היינו כששני עדים מכירים חתימתו או בשאר דרכי הקיום כנ"ל הע' 3.

16 הנה לגבי קיום שלא בפניו לא מצאנו להדיא קולא כזאת בממרני כנ"ל בהע' 10 [ועי' שו"ת אמרי אש חו"מ סי' י], אמנם בצ'ק כיון שבד"כ הוא נגבה בבנק ואילו היה טוען מזוייף הרי הבנק היה מקיימו על פי דימיו גם שלא בפניו וע"ד כן נתחייב שיגבנו ויקיימו שלא בפניו, ולכן יש לצדד דאף כשתובעו בב"ד מ"מ יש כאן הסכמה עקרונית שלו לקיים שלא בפניו ולא גרע קיומם של ב"ד

כשהחתימה שונה מדוגמת החתימה שבבנק

ה. ישנם רבים שקובעים דוגמת חתימה מיוחדת על צ'קים בשונה מחתימתם הרגילה¹⁷, ונראה שאם החתימה אינה דומה לדוגמת החתימה שבבנק [אף שדומה לשאר אופני חתימתו שחותם בדברים אחרים], יש בזה משום ריעותא בהצ'ק¹⁸, ולהסוברים דקיום בדימוי החתימות לא מהני בשטר כת"י, ה"ה דגם בכה"ג בצ'ק לא מהני קיום כזה וצריך קיום בהכרת החתימות¹⁹, ומ"מ י"ל שהלוח יוכל ליפטר בטענות פטור, וכן בצ'ק של התחייבות יש להסתפק אם בכה"ג חל החיוב שיוכל לגבות מהלוח עצמו²⁰.

ענף ב - טענות פטור שונים שנאמן או שאינו נאמן במיגו בשט"ח, כת"י, וצ'קים

נאמנות בטענת פרעון, אמנה, לא לוית, תנאי, מחילה וכדו' במיגו דמוזויף

ו. שטר חוב שעדיין לא נתקיים, יכול הלוח לטעון טענות פטור שונות במיגו שהיה יכול לטעון מזוייף²¹, ואח"כ כשמתקיים השטר, כיון שבטל המיגו בטלה הטענה²².

ואלו הם סוגי הטענות שנאמן במיגו:

(א) טענת פרעון נאמן במיגו דמוזויף²³, י"א דאף כשכתוב נאמנות בהשטר שהאמין הלוח

בלשון חיוב, א"כ דל מהכא דינא דמלכותא הריהו שטר חיוב מכח עצמו, או י"ל דכיון שלמעשה צ'ק זה אינו תקין עפ"י הנוהל הבנקאי הרי זה הוכחה שלא נתכוין לחייב עצמו בזה].

21 והיינו דאף שבגוף הטענה אינו נאמן [כגון פרעון, אמנה] מ"מ במיגו נאמן, וכבר דנו האחרונים בגדר מיגו אם הוי מכח נאמנות שזהו הוכחה שאמת בפיו, או דזהו משום כח הטענה, דיש לו כח לטעון וליפטר, ראה במשכנות הרועים (כתובות ח"ב אות רד, תתמה).

22 והיינו משום דאף שהקיום אינו סותר את גוף טענתו שפרעו או אמנה, מ"מ כיון שנפל המיגו בטלה טענתו וחייב לשלם, [אך לא הוחזק כפרן כשאין סתירה לגוף טענתו כמש"כ באורים מו ס"ק"ב וכו"ה בנתי" ח"י ס"ק"ב], ויש מאלו הטענות שיכול להשביעו ע"ז קודם הפרעון כדלהלן.

23 דבלא מיגו אינו נאמן לטעון פרעון נגד שטר, דאמרינן ליה שטרך בידי מאי בעי וכו"ל פ"ב ס"ג, אבל במיגו נאמן, והיינו כשטוען ששכח השטר בידו או שהשאירו אפשיטי דספרי, משא"כ כשטוען שפרעו ונפל מידו אינו נאמן כדלהלן הע' 27.

וראה בבאר המשפט (מו אות א) דכשיש לו מיגו דמוזויף יש לו נאמנות מכח הפה שאסר דעדיף

17 כגון שבחתימה רגילה חותמים השם המלא ובצ'ק רק בראשי תיבות או בקשקוש מסויים וכדו', ועפ"י רוב המטרה בזה כדי שיימנעו מזיוף החתימה.

18 והיינו דכיון שבד"כ חותם בצ'ק באופן מסויים וכאן החתימה באופן אחר, יש בזה ריעותא לחוש לזיוף, ואמנם י"ל שמתוך שכחה או במכוון חתם כאן באופן שונה, ועכ"פ מידי ספיקא לא נפיק. 19 והיינו דמשום ריעותא הנ"ל הרי לא שייך לקיימו ע"י דימוי להחתימה שבבנק, ונמצא דדמי לשטר כת"י בעלמא דלהקצוה"ח לא מהני קיום ע"י דימוי וצריך שיקיימוהו בהכרת החתימה.

20 ואמנם כשיקיימוהו בהכרת החתימה מהני, אף דאין זה כדוגמת החתימה שבבנק, דיתכן שהוא בעצמו חתם כן וחלה ההתחייבות וכו"ל.

אולם כיון דלמעשה אין אפשרות לגבות בצ'ק זה מהבנק שכן הוא הנוהל הבנקאי שחתימה שאינה דומה לדוגמת החתימה שבבנק, הבנק מחזירו בציון שהחתימה לא תיקנית ולכן יועיל בזה טענות פטור יותר מבצ'ק רגיל וכו"ל פרק ב ענף ד-ה ולהלן סעיף י, [וראה משנ"ת בפרק א הע' 116-117 דלגבי גוף החיוב יש להסתפק אם חל החיוב כיון שהעלינו לעיל פרק א סעיף י די"א שהצ'ק נעשה כשטר

למלוה שלא יכול לטעון שפרעו, והסכמת הפוסקים דכשכתב נאמנות אינו נאמן אף כשיש לו מיגו²⁴.

(ב) כשטוען הלוה אמנה היתה ביני לבינו, שהאמינו למסור לו השטר אף כשעדיין לא לוח, נאמן במיגו²⁵.

(ג) וכן כשטוען כתבתי ללוות ולא לויתי ועדיין לא מסרתי לו השטר ונפל ממני²⁶ י"א דנאמן בזה במיגו דמזוייף שהוא מיגו חזק דנחשב כ"הפה שאסר"²⁷, ויש חולקים דאף בהפה שאסר אינו נאמן בטענת נפילה [ורק כשטוען שמסרו למלוה באמנה נאמן במיגו]²⁸.

(ד) כשטוען שההלואה נעשתה על תנאי מסויים ולפי תנאי זה הוא פטור מלשלם נאמן במיגו אף כשהמלוה מכחישו²⁹, וכן כשהמלוה מודה שהיה תנאי והנידון הוא אם

27 כ"כ הסמ"ע (מו סק"א) לפרש דברי השו"ע, והיינו דבזה חלוק אמנה מלא לויתי, דבאמנה כבר מסרו למלוה משא"כ בלא לויתי היינו שעדיין לא מסרו כלל, ונתקשו האחרונים בזה דמצינו דבעל שטוען בגט שנפל ממנו אינו נאמן אף במיגו, ובנתי" (מו סק"א) כתב דשא"ה שסמך על טענת מזוייף ולכן לא נזהר כ"כ בשטרו, ולהלן (סי' סט סק"ז) כתב הנתי" דשא"ה דכיון שהיה יכול לטעון מזוייף נאמן מכח הפה שאסר דעדיף ממנו, וולכן באופן שבא מכח מיגו דפרעתי ולא מכח מיגו דמזוייף אף להסמ"ע אינו נאמן ע"ש, וראה בסמוך דעת החולקים בזה, ויכ"ז כשטוען שעדיין לא לוח וממנו נפל, אבל אם טוען שכבר לוח ופרע והמלוה החזיר לו השטר ואח"כ נפל ממנו, אינו נאמן לכר"ע אף במיגו רק בשטר שנפל ואיתרע כמבואר בסי' סה (סעיף ה), וראה להלן הע' 45 דבשטר כת"י להש"ך נאמן בטענת נפילה גם במיגו דפרעתין.

28 כ"ה דעת התומים (מו סק"א) דאף במיגו דהפה שאסר אינו נאמן לטעון שנפל ממנו, וכ"כ הקצוה"ח (שם סק"א), ולפי"ז פירשו דכוונת השו"ע דטוען לא לויתי היינו שטוען שמסרו למלוה על דעת ללוות ממנו ולבסוף לא לוח, וטענת אמנה היינו שמסרו מתחילה על דעת שלא ללוות ממנו כלל (עי' אורים סק"א).

29 בשו"ע (סי' פב ס"א) הוסיף טענה זו לענין שיכול הלוה להשביעו אף בשטר מקויים, וה"ה דכשעדיין לא קיים השטר נאמן ליפטר במיגו דמזוייף וכ"ה בשו"ת בית שלמה (חור"מ סי' לט

ממיגו, ואף דבלא טענתו או כשטוען שמא א"צ קיום, מ"מ כשטוען נגד השטר הריהו בטל כל זמן שלא נתקיים, וע"ש הנפק"מ בזה.

24 בשו"ע (מו סעיף ב) בדיעה קמייתא הביא דעת בעל העיטור דכשיש נאמנות בשטר אינו נאמן, וכן הוא הסכמת הפוסקים לדינא. ובשם י"א והוא דעת הבעה"ת הביא השו"ע דכיון שיכול לומר מזוייף על גוף הנאמנות נאמן גם לטעון פרע במיגו, ובקצוה"ח (סי' עא סק"א) הביא מש"כ מהרי"ט דדוקא כשאין זה נאמנות כבי תרי אבל בהימניה כבי תרי אינו נאמן במיגו, אולם הקצו' חולק עליו וסובר דאף בנאמנות כבי תרי נאמן וכ"כ בסי' מו (סק"ב), וביאר דכיון דנאמן מכח הפה שאסר מהני אף נגד נאמנות כבי תרי, ועמש"כ בסמ"ע (סק"ב) דהמיגו מועיל משום דאמרין שהשאייר בידו לאחר הפרעון כיון שסמך שטוען מזוייף, ולפי"ז כשידוע שאפשר לקיימו אינו נאמן, וע"ש בנתי" מש"כ בזה.

25 שו"ע (מו סעיף א וכ"ה בסי' פב ס"א), ואמנה היינו שטוען שמסרו ליד המלוה והאמינו שלא יתבענו רק כשילווחו, וע"י בריש סי' פב בש"ך וקצוה"ח (סק"ב) אם נאמן גם כשטוען שהעדים ידעו שזה אמנה דנמצא שחתמו אעולה, ונע"ע בבאר המשפט (מו אות י') דאף שהלוה משים עצמו רשע בזה שמסר שטר אמנה מ"מ נאמן במיגו, וי"א דלא חשיב משים עצמו רשע ע"ש.

26 שו"ע (מו סעיף א, וכ"ה בסי' פב ס"א), והיינו דבניגוד לאמנה שטוען שמסרו כבר למלוה ועדיין לא לוח, כאן מיירי שטוען שעדיין לא מסרו כלל, וראה בזה עוד בסמוך.

נתקיים התנאי, בין בתנאי שעל הלוה לקיים ובין בתנאי שעל המלוה לקיים, בין בתנאי בקום ועשה ובין בתנאי בשב ואל תעשה, כל שיש ללוה מיגו נאמן הלוה לומר שנתקיים התנאי ונפטר מלשלם³⁰, וראה בהערה הדין באופן שהלוה אינו טוען ברי על מי מוטל להוכיח את קיום התנאי וכן באופן שאין לו מיגו אם נאמן על קיום התנאי³¹.

(ה) וה"ה כשטוען הלוה שאינו חייב לשלם למלוה משום שיש לו בידו כנגדו, דהיינו שהמלוה חייב לו חוב אחר כנגד חוב זה, ג"כ נאמן הלוה במיגו³².

ובתנאי שעל הלוה לקיים יעויין להלן סעיף טו לדלעת השו"ע (פב סעיף יב) הלוה נאמן שקיימו אף כשאין לו מיגו, וברמ"א כתב דתליא בפלוגתא הפוסקים אם אמרינן מיגו להוציא שהרי המלוה יש לו מיגו שהיה יכול להכחיש את התנאי, ובש"ך (שם סקכ"ח) כתב דאף להסוברים בעלמא דלא מהני מיגו להוציא מודו כאן דמהני בסיוע השטר דהרי בהשטר לא נזכר שום תנאי, וכ"ז בתנאי שעל הלוה בקו"ע אבל בתנאי שעליו בשוא"ת נראה דמסתמא אמרינן שקיימו וכנ"ל לגבי מלוה. ונראה פשוט דלהסוברים שהמלוה גובה במיגו להוציא ה"ה בתנאי שעל המלוה לקיים כל שיש לו מיגו שהיה יכול להכחיש התנאי נאמן לטעון שקיים התנאי וגובה, נויש לציין דלהסוברים שהלוה יכול להשביע למלוה שלא היה תנאי א"כ כשהמלוה נאמן במיגו צריך לישבע דאל"כ לא הוי מיגו, ולהסוברים דא"צ לישבע נאמן במיגו אף בלא שבועה וראה להלן ענף ג-ד בזה].

32 בשו"ע (עה סעיף ז) מבואר דכשתובעו המלוה במלוה על פה, נאמן הלוה ליפטר בטענה זו דיש לי בידך כנגדו ונשבע היסט ונפטר, וע"ש בש"ך (סקכ"ב) ובנתי' (חי' סקי"ז) דטענה זו בעי מיגו דפרעת', ומבואר עכ"פ דבמיגו נאמן, ולפי"ז אף כשתובעו בשטר נאמן לטעון כן במיגו דמוזיף. ואף דהוי מיגו מממון לממון מ"מ נאמן וכדנקיט הש"ך בכללי מיגו (אות יג), ודלא כדעת הר"ש והמרדכי שסוברים דל"מ, ומיהו בנידוד אף לדבריהם מהני דוקא כשטוען יש לי כנגדו כסות או כלים ס"ל דל"מ מיגו מממון לממון, אבל כשטוען יש לי חוב כנגדו נאמן וכמש"כ הב"י (סי' עה), וכ"ה להדיא במרדכי (פ"ק דמציעא, ועי' בקצור נט סק"ב).

בתו"ד: "ונהי דאם לא היה בו נאמנות היה נאמן בטענת תנאי במיגו דפרעתי דלא גרע טענת תנאי מטענת אמנה דנאמן במיגו דפרעתי".

30 והיינו דלא מיבעיא כשטוען הלוה שהמלוה קיבל עליו לקיים תנאי בקום ועשה דאז עליו להוכיח שקיימו כמש"ת בסמוך, אלא אף בתנאי שהוא בשב ואל תעשה שכתב שם הש"ך (ס"ק קז) דמסתמא לא עבר על התנאי אבל כשיש ללוה מיגו נאמן הלוה לטעון שהמלוה עבר על התנאי ופטור מלשלם, וכן בתנאי שעל הלוה לקיים כל שיש לו מיגו נאמן הלוה לטעון שנתקיים התנאי באופן שנפטר מלשלם.

31 הנה כשאין טוען ברי דלא שייך בזה מיגו, או כשהשטר נתקיים דאין לו מיגו הרי כאמור לעיל בתנאי שעל המלוה לקיים עליו להוכיח שקיימו, ומשמעות לשון הש"ך (פב סקל"ג): "נראה לפרש דמיירי בתנאי שעל בעל השטר לקיימו בקום עשה, דהלוה נאמן שלא קיים בעל השטר התנאי" משמע דמיירי באופן שהלוה טוען שהמלוה לא קיים התנאי, ויל"ע באופן שהלוה אינו טוען ברי אם גם בזה על המלוה להוכיח שקיימו, וכ"מ קצת לשון השו"ע (מו סל"ז) דעדים שיש להם מיגו נאמנים לומר שהיה תנאי "ועדיין לא ראינו שנתקיים" ומשמע דאף כשאין מי שטוען ברי שלא קיימו על המלוה להוכיח ואולי י"ל דמיירי שם באופן שהלוה טוען ברי ויל"ע, ובתנאי בשב ואל תעשה אם הלוה אינו טוען ברי אמרינן דמסתמא המלוה לא עבר על התנאי, אמנם יעוי' בנתי' (שם סקכ"ג) דדוקא בשוא"ת אלהבא דהחייב ודאי והתנאי מילתא אחרית, אבל בתנאי דלשעבר אף בשוא"ת צריך המלוה להוכיח שנתקיים התנאי כיון דבלא זה ליכא התחלת חיוב, נוע"ש בנתיב בינה ובשער משפט סקי"ח].

(ו) וכן אם טען הלוה מחלת לי החוב, נאמן במיגו³³.

(ז) וכמו"כ נאמן למעון במיגו שהיה קמן באותה שעה ואין העדים יכולים להעיד על הקמן³⁴, וראה בהערה אם נאמן למעון גם שהעדים פסולים³⁵.

בכל אלו הטענות נאמן במיגו דמזויף כל זמן שלא נתקיים השטר, וכשמקיים השטר ובטל המיגו מתבטל גם טענת הלוה וחייב לשלם.

טענת טעיתי, אנוס, משטה, השבעה, רבית, אינו נאמן אף במיגו נגד שטר חוב

ז. ישנם טענות שאינו נאמן למעון וליפטר בהם נגד שטר חוב, גם כשיש לו מיגו שהיה יכול למעון מזויף, ואלו הם:

(א) כשטוען הלוה טעיתי, דהיינו שכל השטר נכתב לפי שטעה בחשבונו והיה סבור שחייב לו, אינו נאמן למעון כן נגד שטר אף כשיש לו מיגו³⁶.

(ב) טען הלוה שהיה אנוס לכתוב השטר, אינו נאמן כיון שלא כתב שטר מודעה³⁷.

דבכתב לו שטר דאינו נאמן, וראה בש"ך (סי' פא סק"ט) בתו"ד שהביא מבעל העיטור דכשהודה במעמד שלשתן ובפני עדים אינו נאמן לומר טעיתי אף כשיש לו מיגו: "דכיון דקביל על נפשיה במעמד ג' הוה ליה ככותב שטר לחבירו בחזקה שהוא חייב לו", ומבואר לפי"ז דפשיטא דלהש"ך דבשטר אינו נאמן לומר טעיתי, [וע"ע להלן בדין כת"י בזה].

37 והיינו שטוען שאנסוהו לכתוב שטר, דהיינו שההלואה נעשתה בעל פה ואח"כ אנסוהו

לכתוב שטר כדי שיוכל לגבות מלקוחות, או שטוען שלא לזה כלל אלא אנסוהו לכתוב שטר התחייבות, דשייך להתחייב בשטר גם כשלא לזה כנ"ל פ"א ס"א, ואינו נאמן בזה כמש"כ בנתי' (פא סק"ט) דבהודאה על חיוב לא חשיב כמתנה שאין צריך לכתוב ע"ז מודעה, אלא מוטל עליו לכתוב מודעה ואל"כ אינו נאמן לטעון שהיה אנוס [נדאף שלמעשה ההודאה היא על חיוב חדש דהוי כמתנה אבל לא יהא לו נאמנות לטעון שהיה באנוס כיון שבשט"ח בעדים אין לו מיגו, ואמנם אם יוכיח בעדים שאנסוהו לכתוב שטר התחייבות יוכל לבטל השטר], וכ"כ בדברי גאונים (כלל מט אות ד) משו"ת מהרי"ט (ח"א סי' מג) דבשט"ח בעדים הו"ל לכתוב מודעה על האנוס, והו"ד בערך השלחן (סי' טט).

33 שו"ע (עה שם) וגם בזה כתב הש"ך דבעינן מיגו, וע"ע בסי' פב (סי"א) דיש אומרים שיכול להשביעו בטענה זו קודם הפרעון ויובא להלן.

והנה להסוברים דמועיל מחילה בחוב אף כשהמלוה תפוס בשטר [ולא אמרינן דכיון שתפוס בשטר לא חל המחילה] א"ש, ולהחולקים דלא מהני מחילה כשהשטר בידו מיירי הכא כשטוען שמחל לו בקנין, וע"י בזה להלן פרק יד סעיף א-ב, טז-יז.

34 רמ"א סי' פב (סעיף א), ואף דהעדים עצמם אינם נאמנים לומר שקטן היה, דחזקה שאין העדים חותמים אא"כ נעשה בגדול כמבואר בכתובות (יט, א), מ"מ הוא עצמו נאמן לטעון כן וע"ש בביאור הגר"א (סק"ג), והיינו כשטוען שהיה קטן ולא לזה כלל, אבל כשמודה שזה חייב לשלם באופן שגובין כשהגדיל וכמשנ"ת לעיל פרק ו הע' 23, [אולם ממשועבדים לא יוכל לגבות כיון שהשטר פסול לפי"ד].

35 הנה לכאורה נראה דה"ה שיכול לטעון שהעדים עצמם פסולים כ"ז שיש לו מיגו, וכמבואר בסי' מו (סל"ז) כשעדים אחרים מקיימים השטר דנאמנים לפסול עירי השטר וצ"ע.

36 בשו"ע (סי' קכו סי"ג) מבואר דבהמחה בפני עדים י"א דנאמן לומר טעיתי וי"א דאינו נאמן וכן נקיט הרמ"א לדינא, ולפי"ז כש"כ

ג) טענת משטה הייתי בו או שלא להשביע את עצמי נתכוונתי, אינו נאמן דאין אדם כותב שטר להשמות או שלא להשביע.³⁸

ד) כשבא הלוח לפסול השטר מפני רבית שהיה בו אינו נפטר מלשלם את הקרן.³⁹

דיני טענות פטור הנ"ל בשטר כתב יד

ח. בשטר שבכתב יד הלוח ישנם דינים אחרים לגבי אלו הטענות:

א) טענת פרוע, קיי"ל דנאמן למעון נגד כת"י גם בלא מיגו⁴⁰, ויש שכתבו דתלוי בראות עיני הדיין⁴¹.

ב) טענת אמנה נאמן במיגו דפרעתי⁴², ובדין שטר שיש בו נאמנות ראה בהערה⁴³.

ג) כשמוען שכחתי וחתמתי שמי בסוף גליון ולא להודאת הלוחה, נאמן במיגו דפרעתי⁴⁴.

ד) י"א שנאמן במיגו למעון להתעסק ככתבתי ונפל ממני⁴⁵, ויש חולקים דבטענת נפילה

42 שו"ע (סט שם): "או שטוען אמנה היתה הודאתי זו ביני לבינו וכו' נאמן בהיסת במיגו שאם היה רוצה היה אומר דפרעתי", והיינו דאף שאסור להשהות שטר אמנה מ"מ נאמן במיגו דפרעתי [אף שאי"ז בכח הפה שאסר].

43 ע"ש בשו"ע דאם יש נאמנות בשטר דא"נ למעון פרעתי א"נ גם למעון אמנה, וראה להלן הע' 102 מש"כ מדברי הש"ך והסמ"ע ושער משפט באיזה סוג נאמנות מיירי.

44 שו"ע (סט שם), והוא עפ"י המבואר בכתובות (כא, א) שלא יחתום איניש שמו ארישא דמגילתא דילמא משכח איניש דלא מעלי וכתב עליו מאי דבעי, אך לפעמים שוכח וחותם שמו ונאמן במיגו.

45 בש"ך (סט סקט"ז) כתב דכל שנאמן למעון שפרעו, יכול למעון גם שכתבו להתעסק, והיינו שכתב כל נוסח השטר שלא לשם חיוב אלא להתעסק בעלמא ונפל ממנו והתובע מצאו, דמיגו מהני הן לטענת נפילה דרבים והן לטענת נפילה דיחיד, והוכיח מהשו"ע לעיל (סי' ג) שכתב דנאמן למעון שנפל מאחר, והנתיי (סק"ז) הקשה דיש לחלק דשם מיירי בשטר שלא נכתב בו שם המלוה נע"ש דמיירי בשטר שכתב בו ממך דאף שאי"ז שעבוד לכל המוציא אבל מי שמחזיק בו טוען שממנו לזה והוא מכחישו וטוען שנפל מהמלוה האמיתי וזה נאמן] דהיינו נפילה דרבים, משא"כ כאן שצריך למעון

38 טענת השטאה דהיינו שהמודה יכול למעון שהודה כדי להשטות בו, והשבעה היינו שהודה כדי שלא להשביע את עצמו שלא יחשבוהו לעשיר, ודיניהם מבוארים בסנהדרין כח, א ובשו"ע סי' פא ע"ש, ומבואר בשו"ע (סי' פא סי"ט) דבמודה וכותב שטר הוי הודאה גמורה ואינו יכול למעון השטאה והשבעה, וע"ש בסמ"ע (סקמ"ה) ובש"ך (סקמ"ט) דה"ה במוסר שטר בלא הודאה הוי כהודאה גמורה וא"נ השטאה והשבעה [ומדסתמו הפוסקים ולא חילקו דדוקא באופן שאין לו מיגו דפרעתי מוכח דאף במיגו אינו נאמן בטענת השטאה והשבעה דזהו טענה ריעא].

39 כיון דבכה"ג כשהחייב מודה בהחוב או שיש עדים חייב לשלם את הקרן כמבואר בסי' נב (ס"א, ודלא כהי"א שהביא שם הרמ"א דאינו גובה כלל דלא קיי"ל כן ע"ש בש"ך ונתיי ח"י סק"ד), וא"כ כשטוען רבית היה הרי מודה בגוף החוב וחייב לשלם.

40 כ"ה סתימת השו"ע (סט ס"ב) וכ"ה ברמ"א (קבו סי"ג), ועמ"ש כזה לעיל פ"ב סעיף ד ובהע' שם בדברי הפוסקים בזה.

41 בש"ך (סט סקי"ב) כתב דמ"מ אם נראה לדיין איזו אומדנא שלא היה מניח הכת"י בידו הכל לפי ראות עיניו, והיינו דבכה"ג א"נ בלא מיגו, וראה בזה לעיל פ"ב שנתבאר פרטי דיני טענת פרוען בכת"י רצ'קים, ובסוגי צ'קים שונים בזה, ופרקנו הנוכחי עוסק בדין שאר סוגי טענות.

אינו נאמן רק כשהשטר אינו מקויים שיש לו הפה שאסר, וי"א דאף בהפה שאסר אינו נאמן⁴⁶.

ה) כשהלוה טוען תנאי היה בדבר, יש לי בידך כנגדו, מחלת לי, נאמן במיגו דפרעתי⁴⁷, ואם המלוה מודה בתנאי והנידון רק אם נתקיים התנאי כשהלוה טוען ברי נאמן במיגו ואם הוא שמא ראה בהערה⁴⁸.

ו) אם טוען הלוה טעיתי בחשבוני ונתברר לי שאיני חייב נאמן במיגו דפרעתי⁴⁹, וי"א דדוקא כשהשטר אינו בכת"י הלוה רק בחתימתו, אבל אם כל השטר נכתב בכתב ידו אינו נאמן לומר שטעה וראה בהערה⁵⁰.

לטעון שנפטר מלשלם משום התנאי הן בתנאי שעל המלוה לקיים והן כשעל הלוה לקיים, בין בשוא"ת ובין בקום ועשה.

48 ראה משנ"ת בזה לעיל הע' 31-30 דהמיגו יכול להועיל רק כשטוען ברי, אבל כשהלוה לא ברירא ליה שהמלוה לא קיים התנאי או בתנאי בשוא"ת דלשעבר אמרינן דמסתמא קיימו ובתנאי בשוא"ת דלהבא וכן בתנאי בקר"ע יש להסתפק אם גם בכה"ג על המלוה להוכיח שקיים התנאי.

49 כ"כ הרמ"א סי' קכו (סי"ג) דאף בנתן לו כת"י נאמן לומר טעיתי במיגו דפרעתי כמו בהודה בעל פה בלא עדים ודלא כיש חולקים, וע"ש בסמ"ע (סקמ"א) דהחולקים הם המהרי"ק (שורש קצו) ומהריב"ל (סי' צז), והסמ"ע מציין לסי' סט ד"א דא"נ כלל לטעון פרעתי בכת"י, אולם בש"ך (שם סקס"א) נקיט דנאמן טעיתי במיגו והוכיח שכן הוא גם דעת המהרי"ק ע"ש.

50 הנה בתומים (שם סקט"ו) נתקשה בדברי הרמ"א דודאי כשמוסר לו כתב ידו הוי מעשה יותר מהודאה בעדים דא"נ בזה לומר טעיתי, ולכן כתב דהרמ"א מיירי דוקא באופן שכל השטר אינו בכת"י הלוה ורק החתימה הוא בכת"י, דבזה יכול לומר ששכח וכתב ארישא דמגילתא, אבל כשכל השטר הוא בכת"י א"נ דלא עביד כ"כ בטעות, ובדעת הש"ך צ"ל דס"ל דכיון שנאמן לטעון שפרעו אינו מקפיד על החשבון אף כשכל השטר בכת"י [וכע"ז] כתבנו לבאר שיטת הש"ך שסובר דנאמן אף לטעון להתעסק בכתבתי אף כשכל השטר בכת"י כנ"ל הע' 45], וראה בערך ש"י (סו"ס סח) שחידש דמטעם זה כיון שסומך שיכול לטעון שפרעו ה"ה דבאופן זה שהשטר אינו בכתב ידו ורק החתימה הוא שלו

שנפל ממנו [כיון דעל שמו הוא] והוי נפילה דיחיד בזה אינו נאמן רק כשיש לו הפה שאסר, ועוד דהוי מיגו נגד חזקה דחזקה שמיד כשנכתב נמסר ואין אדם כותב שטר שלם בכת"י להתעסק ורק כשכל השטר אינו כת"י רק החתימה יכול לטעון כחבתי שמי על הגליון להתעסק ע"ש.

ובדעת הש"ך משמע דס"ל דאף כשהשטר הוא כולו בכת"י נאמן לטעון שכתב להתעסק וצ"ל שסובר דבכת"י כיון שנאמן לטעון שפרעו אין אדם משגיח כ"כ בזה וכותב אף להתעסק, משא"כ בשטר בעדים אף להש"ך אינו נאמן לטעון בטענת נפילה דיחיד.

46 בסמ"ע (שם סקי"ב) הביא משו"ת הרשב"א (ח"ג סי' כד) דאינו נאמן לטעון להתעסק בכתבתי, והש"ך השיגו דהרשב"א לשיטתו שסובר דאין נאמן כלל לטעון פרוע בכת"י, אולם בנתי' נקיט כהסמ"ע ודחה דברי הש"ך וכנ"ל, דרק כשיש לו הפה שאסר נאמן בטענת נפילה, ולפי"ז כשהכת"י עדיין לא נתקיים נאמן לכו"ע לטעון כחבתי להתעסק וממני נפל וכמשנ"ת לעיל הע' 27 בשטר שאינו מקויים, אולם לדעת התומים א"נ בטענת נפילה גם כשיש לו הפה שאסר וכנ"ל בהע' 28, ונמצא דג' שיטות יש בטענת נפילה בכת"י, א. להש"ך נאמן אף במיגו גרידא, ב. להסמ"ע ונתי' נאמן רק כשיש לו הפה שאסר, ג. ולהתומים א"נ גם בהפה שאסר. וכ"ז בטענת נפילה דיחיד אבל בטענת נפילה דרבים נאמן במיגו וכדלהלן הע' 77.

47 כל הני טענות נחבאר לעיל סעיף ו דנאמן נגד שט"ח רק במיגו, וה"ה בשטר כת"י וכ"כ בערך השלחן (סי' סט ס"ה והר"ד בדברי גאונים כלל קיג אות יט), ועמשנ"ת בהע' 30 דכשיש לו מיגו נאמן

- (ז) כשמוען אנוס הייתי לכתוב השטר נאמן במיגו דפרעתי⁵¹.
 (ח) טענת משטה הייתי או שלא להשביע אינו נאמן אף במיגו⁵².
 (ט) כשמוען קטן הייתי חייב לשלם כשיגדיל⁵³.
 (י) וכשמוען רבית היה חייב לשלם הקרן⁵⁴.

האופן שאינו נאמן ליפטר נגד כתב יד וממרני

פ. כל האמור הוא לגבי שטר כתב יד רגיל, אבל ישנו אופן שאינו נאמן ליפטר גם בשטר כתב יד, כגון אם נתקיים כתב ידו והוא תוך זמנו אינו נאמן לטעון שפרעו⁵⁵, וממילא באופן זה גם אינו נאמן בשאר טענות שצריך מיגו⁵⁶, ולכן בשטר הממרני שאין נאמנות לטעון עליו פרוע⁵⁷, אם נתקיימה החתימה אינו נאמן ליפטר בשום טענה⁵⁸, אבל כשאינו מקויים יכול לטעון מזוייף ולהצריכו קיום, אבל בשאר טענות במיגו דמזוייף ראה בהערה⁵⁹.

שחייב לפלוני באופן שיש לחוש ששכח שיש לו כת"י, שייך טענת השבעה ע"ש.

53 הנה ברמ"א (פכ ס"א) כתב דבשטר בעדים כשטוען שנעשה כשהיה קטן וי"ל מיגו נאמן לפסול השטר [עדדים א"י לעשות שטר לקטן] וכנ"ל בהע' 34, אולם למשנ"ת לעיל פ"ו סעיף ו דקטן יכול לעשות שטר בכת"י, א"כ כיון שכבר יכול לכתוב הוי כהגיע לעונת הפעוטות שמשלם על הלואתו עכ"פ כשהגדיל, וראה לעיל פ"ו הע' 23 באיזה אופנים משלם קטן חובותיו אף בקטנותו.
 54 דלא קנסו לבטל החוב וכנ"ל הע' 39, וכש"כ בשטר כת"י.

55 והיינו דהקיום מסלק טענת מזוייף, וכיון שהוא תוך זמנו א"נ לטעון פרעתי, כמבואר בס"י עח ובכ"מ חזקה אין אדם פורע תו"ז כמבואר בכ"ב ה, א.

56 וכמשנ"ת דכל שאר הטענות צריך מיגו, ונמצא דבכה"ג א"נ בשום טענת פטור.

57 וכמשנ"ת לעיל פרק ב ענף ב ע"ש כטעמא דמילתא.

58 כיון דליכא מיגו דמזוייף או פרעתי, וכן מבואר בשו"ת חת"ס (חור"מ ס"י קכח): "כבר נהגו כל בתי דינים להגבות עפ"י ח"כ מקויים", וכ"כ בבית שלמה (סי' לט).

59 הנה כשאנו מקויים נאמן פרוע במיגו דמזוייף דממרני לא עדיף משטר בעדים, וכ"כ להדיא בעטרת צבי (בשו"ת סי' לא, ונדפס בסוף ספרו

יכול לטעון שההלואה היתה מאה והמלוה כתב מאתיים במקום מאה ולא שם לב כשחתם ע"ז וזה חידוש, ויל"ע אם גם להתומים נאמר כן דהא בתומים ביאר החילוק דבכה"ג י"ל ששכח וחתם ארישא דמגילתא אבל לחתום על שטר שכתוב מאתיים במקום מנה י"ל דאינו נאמן לטעון כן וצ"ע, ועי' בכסף הקדשים סי' קכו ובפ"ת שם (סק"ז) בדין הודאה באיגרת אם נאמן לטעון שטעה.

51 בד"ג (כלל מט אות ד) הביא מכנה"ג סי' סט בשם הרא"ש והרשב"א דנאמן, וכ"כ במהרי"ט (ח"א סמ"ג) דאף דבשטר בעדים א"נ דהר"ל לכתוב מודעה, בכת"י של התחייבות חרשה דהוי כמתנה נאמן במיגו דכיון שיש לו מיגו לא הוצרך לו לכתוב שטר מודעה ודלא כתשו' דרכי נועם ע"ש, והיינו כשטוען שלא לזה כלל ואנסוהו לכתוב שטר התחייבות, ועמש"כ לעיל הע' 37, [וראה באורחות המשפטים כלל לו אות ג מש"כ באופן שהסכימו לפשרה וטוען אח"כ שאנסוהו דבאופן שכבר היה פסק דין ואח"כ כפוהו לפשרה חשיב ג"כ כמתנה ונאמן לטעון שאנוס היה במיגו ע"ש].

52 שו"ע סי' פא (סעיף יז) דכולי האי לא עביד להשטות או שלא להשביע, וע"ש בסמ"ע (סקמ"ו) ובש"ך (סקמ"ה) דכשהודה וגם כתב בכת"י אף כשעדיין לא מסר הכת"י א"י לטעון השטאה והשבעה, אולם ברמ"א משמע דרק כשכבר מסר הכת"י א"נ ע"ש.

וראה בנתי" (סט סקי"ג) דכשהודה לפני מותו

אם נתקיים על ידי עד אחד שמעיד על הקיום ראה בהערה אם יש בזה דין מתוך שאינו יכול לישבע משלם⁶⁰, ובדין הבא לגבות בשטר למוכ"ז אם חייב שבועה שבא לידו בדין ראה בהערה⁶¹.

טענות פטור בצ'ק רגיל אינו נאמן

י. לאור האמור לעיל שהצ'ק בזמניו דינו כממרני ואין נאמנות למעון עליו טענת פרעון⁶², א"כ כשתובעו בצ'ק ונתקיימה חתימתו [כמשנ"ת לעיל סעיף ג-ה], כמו שאינו נאמן למעון מזויף או פרוע כך אינו נאמן ליפטר בשום טענה אחרת [כגון אמנה, מחילה, תנאי

לחור"מ): "נמצא דהוי נידוד" כבלתי מקויים כלל ויש לו מיגו דמזויף, ונאמן לומר פרעתי", וכ"ה בש"ך (ע"ה סקמ"ב).

אולם ראה בנספח לקונטרס ה"כ שבסו"ס באר המשפט (אות א) שהיו מקומות שמתקנת הארצות כשטוען פרוע נגד ממרני אין צריך לקיימו, וראה בעטרת צבי (סי' קח סק"ח) שהביא תקנת וילנא דבממרני צריך קודם לשלם ואח"כ יכול לטעון טענותיו ע"ש, ובשו"ת ברכת רצה (סי' לט) כתב ח"ל: "וא"כ בנידוד" כיון שבדינא דמלכותא אינו יכול לטעון דכת"י כשטר מעליא דמי, ואף שאין חת"י מקויים דגם בשטר קי"ל דצריך לקיימו, הנה מבורר בכללי מיגו שאין חשוב מיגו כשהעולם יאמרו ששקר הוא, ובשטר כזה א"כ לא חשיב מיגו שיחזק בעיני העולם כשיטעון מזויף לשקרן וכמובן", ומבורר דבדווקא כיון שאינו רוצה לטעון מזויף שיחזיקו אותו כשקרן, לכן גם כשהשטר אינו מקויים אינו נאמן לטעון שום טענה במיגו, דכל שירא לטעון הטענה האחרת לא חשיב מיגו. ויסוד זה מקורו בש"ך כללי מיגו (אות ה) אך הביא שם שיש מפקפקים בזה, וראה במחנה אפרים (איסור"ב פ"ח ד"ה ודוגמא) שמסיק דהוי ספיקא דדינא אם מהני מיגו במקום שהיה יכול לטעון נגד עדים פסולים, ומסיק דהוי ספק ספיקא דאת"ל דמיגו אינו מועיל יתכן דהפה שאסר עדיף ממיגו ומועיל ע"ש.

60 בש"ך (ע"ה סקמ"ב) כתב דכשטוען פרוע על ממרני שאינו מקויים, כיון דהוי ככת"י בנאמנות וא"נ רק במיגו דמזויף, א"כ כשנתקיים בעד אחד הרי צריך לישבע להכחיש את העד דמזויף הוא, ואינו יכול לישבע כיון שכבר הודה שאינו מזויף, ונמצא שע"י הקיום של הע"א נפל המיגו וחייב לשלם, דמתוך שאינו יכול לישבע

להכחיש את העד משלם, וכמו בנסכא דר' אבא (ב"ב לד, א).

וע"י בשער המשפט (פב סק"ט) דכשטוען תנאי לא אמרינן דהוי משואיל"מ דתנאי הוי טענה מעלייתא בלא המיגו, שיכול לומר שהעדים פשעו ולא כתבוהו, אולם בשטר הממרני שהוא שטר בכתב ידו, כיון שלא כתב התנאי בגוף השטר הוי טענה גרועה וכיון דצריך מיגו הוי משואיל"מ ע"ש היטב, ועמש"כ בזה להלן ע' 105 ובקונ' ה"כ שבסו"ס באר המשפט עמ' מט.

61 הנה במהרש"ל (ביש"ש ב"ק פ"ז סי"ז) כתב: "ומ"מ נראה שאם אין לו עדים שנתן לו המלוה השטר יכול זה להשביעו שלא בא לידו בתורת גזילה או שנאבד מן המלוה ומצאו" וכו' ומבורר דכל הבא לגבות בשטר למוכ"ז וטוען הלוח שמה בגזילה בא לידך אף שטענתו בשמא, צריך המחזיק לישבע שבא לידו כדן, אולם לא הובא דין זה באחרונים לדינא וראה בזה בשער משפט סי' סו (סק"ב) שביאר דמיירי בבא בהרשאה וכ"מ קצת במהרש"ל ע"ש, ובאמרי בינה (סי' לו בד"ה אולם) כתב: "ושבועה זו לא אדע מה טיבה שישבע ויטול כיון שאינו טוען טענת ברי להכחישו" וכו', וראה להלן פרק יז ע' 175-176 משנ"ת בדעת הנתי' (סי' נ סק"ד) דהמחזיק בשטר למוכ"ז גובה ואף חרם אינו יכול להטיל עליו, וע"ש בהע' 178 משנ"ת בדעת החולקים בזה.

62 כמשנ"ת לעיל פרק ב ענף ג, ע"ש בטעמא דמילתא כמה מהלכים בזה א. משום מנהג, ב. משום דינא דמלכותא, ג. משום טענת שטרך ביד מאי בעי, ד. משום נאמנות, ע"ש היטב באורך.

וכדו' מאותם הטענות שנאמן כשיש לו מיגו, כיון שאין לו מיגו דמזוייף או פרעתי⁶³, וכשהצ'ק אינו מקיים יש להסתפק אם נאמן במיגו דמזוייף או דחשיב כמיגו גרוע וראה בהערה⁶⁴.

באופן שהלוח טוען שהיה תנאי ביניהם ולפי התנאי הוא פטור מלשלם והנידון ביניהם אם נתקיים התנאי באופן שיש ללוח מיגו כבר נתבאר דינו לעיל סעיף ו, וכשאין ללוח מיגו אם התנאי הוא על המלוה בקום ועשה עליו להוכיח שקיימו, ואם התנאי בשוא"ת

ונראה דאף להסוברים דהצ'ק דינו כהוראה ואיז' כשט"ח כנ"ל פ"א סעיף ה, מ"מ לגבי טענות פטור נראה דאינו נאמן, וכמש"כ לעיל פ"ב סעיף טז דאינו נאמן לטעון פרוע אף להסוברים דהוי כהוראה ע"ש.

ובאופן שטוען שהיה תנאי והמלוה מודה, אם נאמן בקיום התנאי ראה להלן הע' 65, 70, וע"ע בסעיף יד.

64 לפימש"כ לעיל הע' 59 מדברי הברכת רצה לגבי שטר הוועקסיל דכשחושש לטעון מזוייף שיחשבוהו למשקר, אינו נאמן בשום טענה במיגו, וה"נ בצ'ק למשנ"ת לעיל הע' 16 דטענת מזוייף בצ'ק היא טענה גרועה שהרי עצם מוחזקותו בצ'ק היא הוכחה שהגיע מידו לידו, דבשלמא בכת"י בעלמא שייך לזייף ולחקות כתב ידו, אבל צ'ק שהוא מסמך רשמי של הבנק שמצוי ביד בעל החשבון, א"כ עצם מוחזקותו בצ'ק היא הוכחה שאינו מזוייף ולכן י"ל דלא דחשיב מיגו טוב כיון שצריך בזה גם טענת נפילה ע"ש, א"כ לפי"ז בצ'ק יתכן דאף כשאינו מקיים אינו נאמן בשום טענה, אולם למעשה כשאינו יכול לקיים הצ'ק, לכאור' זה גופא דחשיב כריעותא, שהצ'ק אמור להתקיים בניקל ולכן י"ל דנאמן במיגו, ועוד דיעו"ש בהע' 16 שכתבנו דיש לצדד דבצ'ק טענת זיוף עדיף משאר שטרות דחציף יותר לזייף כיון שגבייתו מהבנק ולא מהחותם עצמו וכן בהע' 59 הבאנו מש"כ המחנ"א דהוי ספיקא דדינא אם אמרינן שאינו רוצה לטעון דבר שיחשבו שאינו נכון ע"ש וא"כ יש כמה ספיקות בנידו"ד וצ"ע, וקצת יש לרייק מדברי הדבר יהושע שהובא לעיל בסמוך "אבל באמת אין בנידו"ד שום מיגו" ומשמע דכשיש לו מיגו נאמן ואולי כתבו רק לרווחא דמילתא שהאמת היה כן שלא היה לו מיגו וי"ל ע.

63 והיינו דבכה"ג אינו נאמן אף מדין השו"ע כיון שאין לו מיגו, ובנוסף לכך בצ'ק גם לפי הנהל הבנקאי בדד"מ אינו נאמן לטעון עליו שום טענות פטור, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' קיט-קכ) ע"ש שדן בעובדא שטען אחד על צ'ק שניתן באמנה והעלה המנח"י דאינו נאמן, דכיון שא"נ לטעון ע"ז פרוע א"נ לטעון שום טענה, ועיקר דבריו שם בצ'ק שנמכר וא"נ משום תקנת השוק, אך גם לגבי המוטב הראשון כתב שם דא"נ וז"ל (קכ בד"ה וכ"ז): "וב"ז אף דלא משום דינא דמלכותא, אמנם כהיום הזה כיון דפסקינו בזה דינא דמלכותא דינא, הרי נודע כעת הדינא דמלכותא דמחוייב הלוח לשלם כל הסכום הנכתב בתוכו, ואין מועיל שום טענה שיש לו" וכי', וע"ע בחלק ז (סי' טז) מש"כ בזה.

וכ"כ גם בדבר יהושע (ח"ג חו"מ סי' ז) בעובדא שטען אחד על צ'ק שניתן רק לפקדון דאינו נאמן, וז"ל: "אך כ"ז לא נצרכה אלא אף לפי הטענה שנתנו בתורת פקדון לבטחון, אבל נראה פשוט דאינו נאמן על זה, דמאחר שנתקיים שטרו אינו יכול לטעון שטר אמנה הוא", וכ"ה שם (סי' טז) שדן לגבי טענת נפילה דבעי מיגו וז"ל: "אבל באמת אין בנידו"ד שום מיגו דהא בצ'ק שנבנה מהבנק לא שייך לומר פרעתי, וגם טענת מזוייף לא מצי הבעל למיטען, שהרי אפשר לקיים חתימתו", נאמנם אף שבידיניהם היה פסק של ביהמ"ש אחד שמי שהוא הנפרע בצ'ק לא יכול להיות כאוחז כשורה ויתכן להעלות נגדו טענות פטור, אולם היו ערעורים על זה והוכרע גם בדיניהם שאי אפשר לטעון נגד הנפרע וגם הוא נחשב כאוחז כשורה, וכיון שכן הוא גם בדינינו כנ"ל דאין לו מיגו ומועיל לטענת פרעון כמשנ"ת הרי יש לזה תוקף הן מד"ת והן מדד"מ, ואף אם נאמר דבדבר של שיקול הדעת לא אמרינן דדמ"ד זהו כשזה נגד ד"ת משא"כ בנידו"ד.

תלינן שנתקיים, וכשהתנאי על הלוח בקום ועשה ראה בהערה⁶⁵. [בהנ"ל כשהלוח אינו טוען ברי שלא קיימו המלוח ראה לעיל סעיף ו].

בדין טענת קים לי כשיש פלוגתא הפוסקים ותובעו בצ'ק ראה בהערה⁶⁶.

טענות פטור הנ"ל בצ'ק כשיש לו מיגו דפרעתי

יא. ישנם אופנים כשיש ריעותא מסויימת בצ'ק או בנסיכות שונות שנתבאר לעיל שנאמן למעון טענת פרעון נגד הצ'ק⁶⁷, ונמצא שבאופנים אלו יש לו מיגו שיכול לומר פרעתי⁶⁸, ולכן יוכל למעון גם טענת אמנה היתה ביני לבינו⁶⁹, או שהיה

בדבריו דענין זה בנאמנות למעון שנתקיים התנאי תליא אם אמרינן שהיה לו להעמיד עדים בקיום התנאי ע"ש ובשטר כת"י י"ל דלא חשש כ"כ להעמיד עדים, וא"כ ה"ה בצ'ק י"ל דלא חשש להעמיד עדים דאף שא"נ ליפטר בטענת פרעון מ"מ לא חשיב כ"כ בדעת בני אדם שיעמיד עדים לקיום התנאי, או י"ל דכיון שיש לו חוקף נגד טענת פרעון ושאר טענות א"כ כ"ז שלא העמיד עדים על קיום התנאי אינו נאמן וצ"ע.

66 הנה דעת השואל ומשיב (מ"ק ח"ג סי' קה) שאינו יכול למעון קים לי נגד ממרני, ובדברי גאונים חולק דיכול לומר קים לי, ובאורחת המשפטים הכריע דנגד גוף השטר יכול משא"כ כשאי"ז נגד גוף השטר, והו"ד בקוני' ה"ב שבסו"ט באר המשפט עמ' לא וע"ע לעיל סוף פרק ו ולהלן פרק יד סעיף כח בתוקף הצ'ק להאי דינא.

67 ראה לעיל פרק ב ענף ד-ה באופנים שונים שנאמן למעון פרעתי נגד צ'ק, והיינו דכשיש ריעותא מסויימת שבטל ההוכחה דשטרך בידי מאי בעי, וכן לא שייך בזה שאר הטעמים שהובאו לעיל פ"ב ענף ג בתוקף הצ'ק לטענת פרעתי, ושוב נאמן לומר פרעתי ע"ש.

68 וכנ"ל סעיף ח גבי שטר כת"י.

69 בין כשטוען שכולו ניתן באמנה, ובין כשטוען שנתן לו צ'ק פתוח והוא מילא את הסכום יותר ממה שהוסכם ביניהם, אלא דבכה"ג הוי מודה במקצת שחייב שבועה, [ועי' להלן פרק יד סעיף ל-לא דבעלמא בצ'ק י"ל דחשיב הילך או כממון שאינו יכול לכפור, אולם בנידו"ד שיש ריעותא בצ'ק לא חשיב הילך, וגם הרי יכול לכפור בטענת פרעון].

65 כבר הבאנו לעיל הע' 31 לגבי טענת תנאי כשתובעו בשטר בעדים דבתנאי שעל המלוח לקיים בקום ועשה עליו להוכיח שקיימו [וכתבנו להסתפק אם זהו גם כשהלוח אינו טוען ברי שלא קיים התנאי ע"ש] ובתנאי בשוא"ת אמרינן דמסתמא קיימו, ובתנאי שעל הלוח לקיים מבואר בשו"ע (פב סעיף יב) דהלוח נאמן ולהרמ"א כיון שיש למלוח מיגו שהיה יכול להכחיש התנאי תליא בהפלוג' אם מהני מיגו להוציא ולהש"ך לכו"ע מהני מיגו להוציא דהשטר הוי כעדות שלא היה תנאי ע"ש.

ויש לדון בנידו"ד שאינו שטר בעדים אלא בצ'ק שהוא כשטר כת"י ועדיף מסתם כת"י כיון שאינו נאמן נגד זה בטענת פרעון ואין להלוח מיגו למעון שהתנאי לא נתקיים וא"כ לכאור' דינו כנ"ל בשטר בעדים דיש להמלוח מיגו להכחיש התנאי, וא"כ בזה בין בתנאי שעל המלוח לקיים ובין בתנאי שעל הלוח לקיים דינו להסוכרים דמהני מיגו גם כאן יועיל מיגו להוציא משא"כ להחולקים וכנ"ל הע' 31, אמנם נראה דיש מקום לחלק בכמה סברות, א. י"ל דדוקא בשטר בעדים מהני להש"ך דהוי כעדות שאין תנאי אבל בשטר כת"י לפימש"כ להלן הע' 106 מש"כ הדברי גאונים דבשטר כת"י לא הוי כ"כ כעדות שלא היה תנאי ויכול להשביעו שלא היה תנאי אף להש"ך א"כ יתכן דאף להש"ך לא מהני בזה מיגו להוציא למלוח [ואמנם יעו"ש בהע' 105 דלהבית שלמה שטר כת"י לא גרע משטר בעדים ומ"מ מידי ספק לא נפיק], ב. בנוסף לכך תליא נידון זה בפלוג' הפוסקים אם מהני מיגו בסיוע שטר די"א דדוקא בשטר כזה שגובה בו ממשעבדי מהני וי"א דסגי בכל שטר שמועיל נגד טענת פרעון ראה בזה להלן הע' 108, ג. צד נוסף שיש לדון בזה דיעויין בפתחי תשובה (פכ סק"ט) דמוכח

תנאי בינינו⁷⁰, וכן נאמן לטעון במיגו יש לי בידך כנגדו⁷¹, או כשטוען מחלת לי את החוב נאמן במיגו⁷², וכן כשטוען אנוס הייתי⁷³.

אבל לא יוכל לטעון כתבתי ללות ולא לויתי וממני נפל⁷⁴, [וראה בהערה ברין המוסר צ'ק לאשתו וטוען שנפל ממנה⁷⁵], וכן לא יוכל לטעון שנפל מאחר והוא מצאו וגובה בו שלא כדין⁷⁶ [הן בצ'ק עם שם מוטב אם אינו למוטב בלבד והן בצ'ק למוכז⁷⁷ אינו יכול לטעון כן וראה בהערה], וכמו כן גם לא יוכל לטעון טענת

דצ"ב דהן אמנם נכונים הדברים מש"כ דבעובדא ידידה ליכא האי חוקה שמסר מיד, כיון שידוע שמסרם קודם לאשתו, אבל מ"מ לא מצינו כלל שיהא נאמן בטענת נפילה בלא מיגו, וא"כ כיון שכתב דמיירי באופן שאין לו מיגו דהצ'ק היה כתיקונו, אינו נאמן לטעון שנפל מאשתו, ואמנם בנידוד⁷⁸ כשיש ריעותא בצ'ק ויכול לטעון פרעתי נאמן אף בטענה זו במיגו.

76 דכיון שהצ'ק אמור לימסר מיד ליד ויתכן שהצ'ק מגיע לידו כדן אינו יכול ליפטר בטענה זו שהרי אינו יכול להכחישו בברי, ואף אם נחשוש שהמקבל הראשון נאבד לו הצ'ק וגנב מצאו ומסר הצ'ק לזה המחזיק בו עתה הרי גם בכה"ג יכול המחזיק בהצ'ק לגבות מכח תקנת השוק כדלעיל פרק ה, ולחשוש שזה המחזיק הוא בעצמו גנבו ודאי שאין נאמן לטעון כן אף במיגו בלא הוכחה ברורה.

77 ראה לעיל פרק ג סעיף י"ב האופנים שהצ'ק הוא כשטר למוכז⁷⁹, והוא כשכתוב כן מפורש, או שהשאיר הפקודה פתוח, או שהשם הוא בדוי ע"ש וכן בכל צ'ק שהוא לפקודת וחתם המוטב כמיסב נעשה כלמוכז⁸⁰, ואף דמבואר בשו"ע (סי' נ) דבשטר שהוא בלא שם המלוה נאמן לטעון מאחר נפל, דזהו טענת נפילה דרכים, [וע"ש בנתי" (סק"ב) שנסתפק אם נאמן אף לטעון ממני נפל, ואולם בש"ך (סי' סט סק"ב) הוכיח מדברי השו"ע הנ"ל דאף כשטוען שנפל ממנו נאמן, ונתבאר לעיל הע' 45 דלהש"ך כל שיכול לטעון פרעתי נאמן גם בטענת נפילה דיחיד, אולם הסמ"ע ונתי" וטומים חולקים דאף במיגו א"נ רק בנפילה דרכים דהיינו באופן הנ"ל וכדלעיל הע' 46], אבל בנידוד⁸¹ לא מהני ליפטר בטענת נפילה שאני התם דמיירי בשטר שנתייב למלוה אחד רק לא כתב שמו וכתב לויתי

70 והיינו שטוען תנאי היה ולא נתקיים, ובכה"ג כיון שיש לו נאמנות לטעון פרוע נאמן הלוה הן בעצם קיום התנאי דהיינו שהיה בו תנאי, והן באופן שטענתו שנתקיים התנאי באופן שנפטר מלשלם, [הן כתנאי שעל הלוה והן כתנאי שעל המלוה וכנ"ל הע' 30, 47].

71 וכנ"ל בהע' 32, וע"ש דאף להסוברים דאי"נ לטעון יש לי כנגדו כסות או כלים, נאמן לומר שיש לו כנגדו חוב ממון.

72 וכנ"ל בהע' 33, ולהסוברים דכשיש לו שטר א"י למחול מיירי כשטוען שמחל לו בקנין, ויבואר בזה עוד להלן פרק יד.

73 כנ"ל הע' 51 דבכת"נ נאמן בזה כשיש לו מיגו, ומיירי כשטוען שלא לזה כלל ואנסוהו לכתוב שטר התחייבות, וראה לעיל הע' 37.

74 וכנ"ל הע' 28 דאף להסמ"ע א"נ רק כשיש לו הפה שאסר, ולהתומים אף בהפה שאסר אינו נאמן [ונדלא כהש"ך הנ"ל], ולפ"ז כשא"א לקיים החתימה שבצ'ק יהא נאמן אף כשטוען ממני נפל להסמ"ע, אך לא שכיח שלא יוכלו לקיים חתימתו שבצ'ק עפ"י דוגמת החתימה שבבנק, ואם חתימתו שבצ'ק אינה תואמת לזו שבבנק יהא נאמן.

75 הנה בשו"ת דבר יהושע (ח"ז חו"מ סי' טז) יצא לחדש בעובדא שהבעל מסר צ'קים שיש לו מאחרים לאשתו ונאבד לה הצ'קים, ואח"כ תובע בעל חנות בצ'קים אלו, וכתב הדבר יהושע דלפימש"כ הנתי" (סט סק"ז) דהא דאינו נאמן לטעון שכתב כת"י להתעסק ונפל ממנו היינו משום דחוקה שכותב למסור מיד, וא"כ בנידון זה שהבעל טוען שמסרם לאשתו ובעל החנות מודה שלא עסק עם הבעל כלל, נאמן הבעל לטעון שנפל מאשתו אף בלא מיגו ע"ש.

וכבר הארכנו בדבריו להלן הע' 275 והעלינו

שכחתי וחתמתי שמי⁷⁸, או להתעסק כתבתי⁷⁹, או טענת טעיתי⁸⁰, וכש"כ שלא יוכל לטעון טענת השטאה והשבעה⁸¹.

אם טוען שהיה פחות מכן י"ח שנים בשעה שחתם על הצ'ק ראה בהערה⁸².

ענף ג - טענות שמועילות רק להשביע למלוה שבא לגבות בשטר חוב

אופני שבועת הנוטלין כשגובה בשטר חוב

יב. כל האמור לעיל מיירי כשטוען טענות ליפטר מחובו, אולם ישנם טענות שאף שאין אפשרות ליפטר על ידם מלשלם, מ"מ יכול לחייב את התובע שישבע שבועה חמורה בנקיטת חפץ טרם הפרעון, ואף כשתובעו בשטר מקויים, והוא הנקרא "שבועת הנוטלין"⁸³.

בקנו' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכה ובקובץ תשובות ח"א סי' ר' וז"ל: "משא"כ בנידון דידן אדרבה טענת שמעון ששכח לגמרי מהצ'ק ע"ס 550 ל"י, היא טענה גרועה כטענת טעיתי, כמבואר בחו"מ (סי' קכז), ויש סוברים דלא יועיל אפילו מיגו על זה" נואמנס הגרי"ש מיירי שם באופן שלא היה לו מיגו אבל כאמור לעיל בנידו"ד בצ'ק י"ל דלכו"ע אינו נאמן אף במיגו].

אולם נראה דבאופן שמוכיח איך נגרם הטעות וכדו', הדבר מסור לדיינים לראות אם אמת בפיו. 81 כנ"ל הע' 52 שזה ודאי אינו עושה כדי להשטות או שלא להשביע.

82 הנה למשנ"ת לעיל בהע' 34 דבשטר בעדים נאמן לטעון קטן הייתי באותה שעה ולפוטלו, א"כ בצ'ק כשטוען כן אף דלא נפטר בזה דהוי כשטר כתי' וכנ"ל בהע' 53 דקטן יכול לעשות שטר בכת"י וחייב לשלם חובותיו כשיגדיל, מ"מ יכול לומר דיש ריעותא בהצ'ק כיון שכתבו בהיותו קטן וכמשנ"ת לעיל פרק ו' הע' 28, וממילא יוכל לטעון כל טענות פטור.

אולם למעשה י"ל דאינו נאמן לטעון שחתם בהיותו קטן, שהוא טענה דלא שכיחא כיון שהבנק אינו מנפיק צ'קים לפחות מכן י"ח שנים ואם הצ'ק הוא מחשבונו של אביו שירשו יתכן שיוכל לטעון כן.

ולגבי טענת רבית היה בזה הרי בכל שט"ח נתבאר לעיל הע' 39 דחייב לשלם הקרן, ופשוט דה"ה כשטוען כן כלפי צ'ק.

83 מקור דין זה הוא בשבועות (מא, א) וע"ש בתוס' (ד"ה ולמר) דזהו תקנת חכמים, וראה להלן.

ממך ע"ש, אבל כשהתחייבות הוא למוכ"ז או בצ'ק לפקודת שג"כ כלמוכ"ז לאחר ההיסב א"כ לא מיבעיא להנתי' והערוך השולחן שיובא להלן פרק יז הע' 175-176 שסוברים דאף כשמוציאו שלא כדין חייב לשלם לו, אלא אף להמקצוע בתורה ושאר הפוסקים שיובא שם הע' 178 שצריך להיות מוציאו כדין כל שמחזיק הצ'ק אמרינן שהוא מוציאו כדין ואין הלוח נאמן לטעון שהגיע לידו שלא כדין אף כשיש לו מיגו אא"כ מוכיח בבירור גמור וכנ"ל. [ובצ'ק שהוא למוטב בלבד בלא"ה אין אחר יכול לגבות בו ואין צריך לשום מיגו ליפטר נגד מי שאינו המוטב בצ'ק].

78 אף דבכת"י נתבאר לעיל דנאמן, היינו כשטוען שחתם על הגליון, וזה לא שייך לטעון בצ'ק.

79 לא מיבעיא לדעת הסמ"ע דאף בכת"י א"נ בזה, אלא אף להש"ך דנאמן היינו דוקא בכת"י אבל בצ'ק אין אדם חותם להתעסק, ואף למש"כ הנתי' (סט סק"י) דאם רק החתימה בכתב ידו נאמן לטעון להתעסק, אבל בצ'ק אף כשרק החתימה הוא בכתב ידו והשאר הוא בכת"י אחר א"נ לטעון שחתם להתעסק, דבצ'ק ודאי נזהר מלחתום להתעסק כיון שבעצם החתימה על הצ'ק הרי הצ'ק נעשה כשטר גמור כשהוא ביד אחר ובודאי שנוהרין בזה.

80 לעיל הע' 49-50 הבאנו דהרמ"א כתב דנאמן לטעון טעיתי בכת"י, והתומים מוק"ל דוקא כשרק החתימה היא בכת"י דאז נאמן שחתם בריש מגילתא ע"ש, אבל בצ'ק בכל אופן אינו נאמן, דאף כשרק החתימה בכת"י הוי כאילו נכתב לגמרי בכת"י וכדלעיל בסמוך, וא"כ א"נ לטעון טעיתי אף במיגו, וכ"כ הגרי"ש אלישיב שליט"א (בתשו' שנרפסה

ואלו הם סוגי הטענות שיכול להשביעו:

(א) כשטוען הלוה נגד המלוה אישתבע לי דלא פרעתוך⁸⁴.

(ב) כשהמלוה מודה שהיה פרעון וטוען שהפרעון היה עבור חוב אחר [סיטראי]⁸⁵, ו"א שבאופן זה צריך לישבע גם כשלא טען הלוה אישתבע לי⁸⁶, ויש חולקים וסוברים דדינו כשאר טענת פרעון שצריך לומר לו אישתבע לי דלא פרעתוך⁸⁷.

(ג) ו"א דאף כשטוען הלוה מחלת לי החוב יכול להשביעו למלוה בטענה זו⁸⁸, ויש חולקים דכיון שאינו עומד למחילה אינו יכול להשביעו⁸⁹.

(ד) כשטוען תנאי היה בינינו ולא נתקיים והמלוה מכחישו, צריך המלוה לישבע שלא היה תנאי⁹⁰, ויש חולקים דכיון שלא נכתב התנאי בהשטר אינו יכול להשביעו ע"ז⁹¹, [כשהמלוה מודה שהיה תנאי וטוען שנתקיים ראה להלן סעיף טו].

ואז היה גובה בשטור, נאמן לגבות בשבועה, וד"ז מבואר בשבועות [מב, א] ונפסק בשו"ע סי' נח (סעיף א), אבל כשאומר ששטר זה נפרע אלא שחייב לו מלוה אחרת בע"פ, אינו גובה בשבועה דכיון שהודה ששטר זה בטל הוי מיגו להוציא, וכ"כ בעטרת צבי סי' מח.

86 כ"ה דעת הסמ"ע (נח סק"ג) דבכה"ג צריך לישבע גם כשלא טען הלוה אישתבע לי כיון דיש כאן ריעותא.

87 כ"כ הש"ך (שם סק"ג) דדינו כשאר טענת אישתבע לי דלא פרעתוך, אבל כשאינו טוען לו שישבע גובה בלא שבועה כיון שיש לו מיגו להד"ם.

88 כ"ה דעת הרמב"ן והביאו בעה"ת (שער כא ח"ב סי' ב) ונפסק בשו"ע (פב סי"א) דאף דשטר אינו עומד למחילה, מ"מ כיון שאין הטענה עוקרת את השטר יכול להשביעו, [משא"כ באמנה ושאר טענות כדלהלן], וע"ש דיכול להשביעו בזה גם כשיש נאמנות בשטר דאין זה סותר הנאמנות. ולהסוברים דמחילה בעי קנין, צריך לטעון שמחלו בקנין וכנ"ל הע' 33.

89 כ"ה דעת בעל העיטור והובא בבעה"ת שם, וסברתו דרק בפרעון שהשטר עומד לכך יכול להשביעו משא"כ במחילה, ובשו"ע הביא דיעה זו בשם יש מי שאומר.

90 כ"כ בעה"ת (ח"ג סי' א) ונפסק בשו"ע (שם סי"ב) בלא חולק, ומשמע דאף אי"נ דבמחילה א"י להשביעו תנאי שאני דשכיח יותר, ועדיף מטענת

84 מימרא דרב פפא בשבועות שם ונפסק בשו"ע (פב סי"א), והיינו דאף שיש חזקה דשטרך בידי מאי בעי, מ"מ רמו רבנן שבועה עליה כשטוען לו ברי שפרעו, ומיהו אנן לא טענינן ליה, וע"ש בתוס' דזהו משום דלפעמים אפשרי דספרא זייר ליה, או שפורע לו בשוק כשאר השטר תח"י ושוכח ליטלו ממנו.

וברש"י כתובות (פו, א ד"ה מנכסים) כתב דשבועה זו היא מזמן המשנה, אולם ברשב"א (שם פו, ב ד"ה אבל) כתב דזהו מזמנו של רב פפא, והיינו דשבועה זו נתקנה מאוחר יותר משאר שבועות הנוטלין המוכר במשנה בכתובות שם, וראה עוד להלן בזה, ועי' בפני יהושע שם מש"כ בזה.

וראה בפרטי דיני שבועה זו בשו"ע שם, דכשיש נאמנות בשטר אין משביעין, ואין פותחין לו שיכול להשביע רק כשטוען כן בעצמו, וע"ש בדין חשוד או מי שהוחזק כפרן, או תלמיד חכם, וראה להלן הע' 123 בדין תפיסה בלא שבועה.

85 בין כשטוען שפרעו מלוה בשטר אחר והחזיר לו השטר ההוא וזה נשאר בידו, ובין כשטוען שפרעו עבור מלוה על פה אחרת, [דבזה גרע דיש חזקה דלא שביק איניש מלוה בשטר ופרע חוב ע"פ], בכל אופן יכול להשביעו כיון שמודה שהיה כאן מעשה פרעון הוי ריעותא [והוא הנקרא בשו"ע טענת סיטראין], ומ"מ בשבועה גובה כיון שיש לו שטר, דאף שהודאה על הפרעון מגרע לתביעתו, מ"מ כיון שיש לו מיגו שהיה יכול לשחק מהפרעון

ה) כשמוען הלוח קודם הפרעון שהיתה הלואה ברבית והמלוה טוען שבהיתר היה צריך המלוה לשבע שהיה בהיתר⁹².

בכל אלו הטענות צריך המלוה לשבע שבועה חמורה קודם שיגבה חובו⁹³.

בטענות אמנה, לא לוית', רבית, משביעו שבועת היסת לאחר הפרעון

יג. כל שאר הטענות אינו יכול להשביעו קודם הפרעון כגון אמנה, כתבתי ללוות ולא לוית', או שהיה רבית בשטר באופן האסור, ואם הלוח טוען אחד מאלו הטענות והמלוה מכחישו אינו יכול להשביעו קודם שיטול, אלא על הלוח לשלם ואח"כ יטעון על המלוה מה שירצה ואם יודה לו יחזיר לו, ואם כפר ישבע שבועת היסת⁹⁴.

בטענות זיוף, השטאה, השבעה, אינו יכול להשביעו היסת לאחר הפרעון

יד. ישנם טענות שאינן יכול להשביעו אף שבועת היסת לאחר הפרעון, כגון אם טען מזויף ונתקיים השטר אינו יכול להשביעו לאחר הקיום⁹⁵, וכן כשמוען אחד הפרעון שהיה רבית בשטר והמלוה מודה אלא שמוען שהיה באופן המותר⁹⁶, וכן כשמוען שההודאה שבשטר היתה להשטאה או שלא להשביע את עצמו, אינו יכול להשביעו היסת בטענה זו, כיון שכבר הודה שחייב לו⁹⁷.

93 שבועה חמורה היינו בנקיטת חפץ ובאימים, משא"כ בשבועת היסת ועי' בס"פ פז.

94 שו"ע (פכ ס"י) יעו"ש דהני טענות גרועות אינו יכול להשביעו קודם הפרעון, ורק יכול להשביעו היסת לאחר הפרעון, וזה יכול להשביעו אף בטענת אמנה או כתבתי ללוות ולא לוית', ושבועה זו היא מתקנת חכמים משום דחזקה אין אדם תובע אלא א"כ יש לו, ומקורו בגמ' שבועות (מ, ב) ובשו"ע (ס"י פז ס"א).

95 כמוש"כ בנתי' ס"י פכ (חי' סקי"ד) דבטענת מזויף א"י להשביעו היסת בזה ע"ש, ועי' לעיל הע' 2.

96 כ"כ בסמ"ע (פכ סקל"ד) ובש"ך (שם סקכ"א) דכשטוען רבית היה והמלוה מודה אלא שטוען שהיה בהיתר, א"י להשביעו היסת לאחר פרעון, דחזקה דלא שביק התירא ואכלי איסורא, [משא"כ כשטוען המלוה שלא היה בו רבית דאז משביעו לאחר פרעון, ולענין שבועת הנוטלין הדין הוא להיפך, דכשטוען המלוה בהיתר היה יכול הלוח להשביעו קודם הפרעון, משא"כ כשטוען שלא היה בו רבית כנ"ל הע' 92].

97 לפי"ד השו"ע (עט ס"א) דכשטוען לא לוית' ובאו אח"כ עדים שלוח ופרע חייב לשלם,

אמנה כיון שאינו עוקר את השטר, דתנאי מילתא אחריתי היא, והמלוה נשבע שלא היה תנאי וגובה, אולם כ"ז כשמכחישו אבל כשמודה שהיה תנאי יבואר להלן סעיף טו אם מוטל עליו להוכיח שקיימו וראה בזה גם לעיל הע' 31, 32, 65, 70, ובכ"מ. 91 הש"ך (בסקכ"ז) כתב דהשו"ע שכתב דא"נ לטעון תנאי, איל לשיטתו שכתב להלן שאף עדים נאמנים גם כשאין להם מיגו [דהיינו כשכת"י יוצא ממקום אחר] ולא חשיב כחזרו ומגיד דתנאי מילתא אחריתי היא, אבל למאי דהוכיח הש"ך (בסקל"ד) דעדים א"נ כשאין להם מיגו, דכיון שהתנאי לא נכתב בשטר הוי כאילו העידו שנעשה בלא תנאי, א"כ ה"ה דהלוח אינו יכול להשביעו למלוה שלא היה תנאי ע"ש, [ומשמע דאף להסוברים דבמחילה יכול להשביעו וכנ"ל, לסברת הש"ך תנאי גרע, דמחילה הוי טענה חדשה, אבל בתנאי בא לגרע העדות שבשטר וא"י להשביעו].

92 כ"כ הסמ"ע (פכ סקל"ה) והש"ך (שם סקכ"א) והוא מהרמ"א (יו"ד ס"י קכט), דכיון דמגרע להשטר שרבית היה, צריך שבועה אף שטוען שהיה בהיתר, אבל כשטוען שלא היה כלל רבית א"צ שבועה קודם הפרעון רק היסת לאחר הפרעון כדלהלן הע' 96.

כשמודה המלוה שהיה תנאי והנידון אם נתקיים אם יכול להשביע
 מז. כשתובעו בשטר וטוען שהיה בו תנאי והמלוה מודה אלא שטוען שנתקיים התנאי,
 "א ששל המלוה מוטל להוכיח שהתנאי נתקיים ואינו נאמן במיגו, וי"א דנאמן המלוה
 במיגו כיון שהשטר מסייעו⁹⁸, לדיון אם יכול להשביע למלוה בכה"ג ראה בהערה⁹⁹.

ענף ד - טענות להשביע למלוה כשבא לגבות בשטר כתב יד, ממרי, וצ'קים

אופני שבועת הנוטלים בשטר כתב יד בטענת פרעון, רבית, תנאי, סיטראי

מז. שטר כתב יד פרטי דינו כדלהלן:

(א) כשאין בו נאמנות נקטו הפוסקים שנאמן ליפטר בטענת פרעון ולפי"ז יכול לטעון גם
 שאר טענות במיגו דפרעתי¹⁰⁰.

דהיינו דוקא בשטר שיכול לגבות בו ממשעבדי,
 וע"ע להלן הע' 108-109 ויבואר בזה עוד להלן
 פרק יד.

וע"ע בש"ך שם דה"ה בשטר אמנה כשטוען
 המלוה שאח"כ הלווה נאמן וגובה בשבועה, והקצו'
 (שם) חולק בזה ע"ש.

99 יל"ע דלכאור' לשי' השו"ע דכשהלוה טוען תנאי
 היה יכול להשביעו קודם הפרעון, א"כ באופן
 זה כשהמלוה טוען שנתקיים התנאי גרע דס"ל דאף
 לא יועיל שבועתו דא"נ שהתנאי נתקיים, אמנם
 להש"ך הנ"ל דנקיט דא"י להשביעו קודם הפרעון
 בטענת תנאי היה כשהמלוה מכחישו והשטר
 בתוקפו, יל"ע באופן זה כשמודה שהיה תנאי אלא
 שטוען שנתקיים, אם יכול הלוה להשביעו בזה קודם
 הפרעון, דלכאור' כיון שהנאמנות של המלוה לטעון
 שנתקיים הוא מכח המיגו שהיה מכחיש שלא היה
 תנאי ובוזה לא היה צריך שבועה א"כ גם בקיום
 התנאי נאמן בלא שבועה, או י"ל דמש"כ הש"ך
 דהשטר לא איתרע ויכול לגבות בו מכח המיגו
 בסיוע השטר, זהו כשמכחישו שלא היה תנאי
 דסתימת השטר כן הוא שלא היה תנאי, אבל
 כשמודה שהיה תנאי י"ל דלגבי להשביעו יתכן
 דחשיב כאיתרע ויכול להשביעו וצ"ע.

100 כמשנ"ל לעיל פרק ב סעיף ד דין שטר כתב
 יד, וראה לעיל סעיף ח סוגי הטענות שנאמן
 ע"ז במיגו וסוגי הטענות שאינו נאמן אף במיגו
 ע"ש.

דמקבלים עדותם שלוה ואין מקבלין עדותם שפרע
 דכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי, דכיון שלא
 לוה ודאי לא פרע, ומבואר שם דה"ה שא"י
 להשביעו אח"כ היסת, דכיון שהודה שלא פרעו
 א"י להשביעו אח"כ בזה, [וע"ש בש"ך סק"ד דאף
 דבשו"ע כתב הטעם דא"י להשביעו הוא משום
 שהוחזק כפרן, מ"מ עיקר הטעם הוא משום שהודה
 בעצמו שלא פרעון, ולפי"ז ה"ה בנידו"ד כשטוען
 השטאה או השבעה הוי כהודאה שלא פרעו וא"י
 להשביעו היסת דלכאור' הוי כאנן סהדי שלא נתכוין
 להשטות בו או שלא להשביע.

98 והיינו דכשמכחיש נתבאר לעיל סעיף יב דיש
 פלוג' אם יכול להשביעו קודם הפרעון או דא"צ
 שבועה, אבל כשמודה אתאן לפלוג' אחריתי שהובא
 לעיל בכ"מ דלדעת השו"ע (פב סי"ב) וכן נקיט
 שם הרמ"א דעל המלוה להוכיח [ודלא כיש חולקין]
 והיינו משום דכיון שהודה שהיה תנאי עליו להוכיח
 שנתקיים, וס"ל לדיעה זו דאף שהמלוה תובעו
 בשטר ל"מ להוציא במיגו, ולא דמי לסיטראי
 שנחבאר לעיל הע' 85 דנאמן בשבועה, דשא"ה
 שלפי טענת המלוה שנפרע חוב אחר, א"כ הרי
 השטר נשאר בתוקפו, משא"כ כשמודה שהיה תנאי
 א"כ אף לפי דבריו אין החיוב ברור ואיתרע שטרא,
 וע"ש בקצו' (סק"ח) מש"כ בזה.

אבל דעת הש"ך (שם סק"ח) דכיון דהמלוה
 טוען שלא היה תנאי ולא זכר התנאי בשטר, א"כ
 השטר נשאר בתוקפו ונאמן להוציא במיגו בסיוע
 שטר כמו בטענת סיטראי, וע"ש בקצוה"ח (סק"ח)

(ב) כשנכתב נאמנות מפורש בשטר שיהא נאמן המלוה לומר שלא פרעו אין הלואה יכול להשביעו¹⁰¹.

(ג) ואם נכתב רק שהלואה לא יהא נאמן לטעון שפרעו יכול להשביעו¹⁰².

(ד) באופן זה שאינו נאמן בטענת פרעון ואין לו מיגו מ"מ יכול להשביעו כשטוען רבית היה והמלוה אומר שהיה בהיתר¹⁰³, אבל בטענת מחילה תלוי בפלוגתת הפוסקים הנ"ל בשט"ח¹⁰⁴.

(ה) לעומת זאת בטענת תנאי היה כשהמלוה מכחיש והלואה רוצה להשביעו יש בזה ב' שיטות יש שכתבו דרינו כשאר שטר ויכול להשביעו ותליא בפלוגתת הפוסקים אם יכול להשביע בטענת תנאי¹⁰⁵, וי"א דשטר כת"י עדיף משאר שטר ואף להסוברים

צ"ב דהרי הנתי" גופיה (בחי' סקי"ג) הביא את דברי הש"ך הנ"ל דבעינן שיאמינו במפורש שהמלוה יכול לומר שלא פרעו, ולא סגי בזה כשכותב לו שהלואה לא יהא נאמן לטעון פרעו, וע"כ דס"ל דבאופן זה גרע ושוכח הכת"י בידו ודו"ק.

103 והיינו דכיון שמודה המלוה שהיתה הלואה ברבית אלא שטוען שהיה בהיתר עליו לישבע וכנ"ל הע' 92, 96, בשטר רגיל, [משא"כ כשהמלוה מכחיש אינו צריך לישבע קודם פרעון רק הלואה יכול להשביעו אח"כ היסת וכנ"ל שם]. ויש לציין דאף באופן הראשון שנתן לו נאמנות מפורש ואינו יכול להשביעו בטענת פרעון מ"מ יכול להשביעו בהני טענות וכמבואר בשו"ע (סי' פב סעיף יא) דלהסוברים שיכול להשביעו בטענת מחילה משביעו גם כשיש נאמנות מפורש נגד טענת פרעון ע"ש.

104 וכמשנתי בסעיף יב דבטענת מחילה פליגי הפוסקים אם יכול להשביעו, וה"ה בשטר כת"י, [אלא דיל"ע במש"כ לעיל הע' 33, 72, 88, די"א דבתפוס בשטר א"י למחול בלא קנין, אם דין זה הוא גם בשטר כת"י וראה להלן פרק יד].

105 בשו"ת בית שלמה (חו"מ סי' לט) מבואר דאף בכת"י תלוי בפלוג' הנ"ל ולא נחית לחלק בזה וז"ל: "הנה אם נידון טראטע כדון כת"י בנאמנות י"ל כיון דנאמנות סתם לא מהני לענין טענת תנאי וכו', א"כ י"ל דלענין תנאי הוי ככת"י בלא נאמנות ונאמן הלואה, אלא שלפמ"ש הש"ך שם (סקס"ז) דלפי"מ שהכריע דעירי השטר אין נאמנים לומר תנאי כשכת"י יוצא ממקו"א אין צריך המלוה לישבע אם טוען הלואה על שטר שהיה על תנאי משום דהוי כמפורש בשטר

101 כמבואר בסי' סט (ס"ב) ובסמ"ע (שם סקי"ג) דכשיש נאמנות בשטר כת"י נאמן לגבות בלא שבועה, והיינו דוקא בנאמנות מפורש וכדלהלן בסמוך.

102 כ"כ בסמ"ע (שם) וכ"ה בש"ך (שם סקי"ח), והביאור בזה דכיון שלא נכתב בפירוש שנאמן המלוה, רק שהלואה לא יהא נאמן לטעון שפרעו, מהני רק שלא יוכל לטעון פרעו ודלא ככת"י בעלמא דנאמן לטעון פרעו, ולא דמי לשטר בעדים דסגי כשנכתב בנאמנות שהלואה לא יוכל לטעון פרעו, דשא"ה דאף כשלא נכתב הנאמנות א"נ לטעון פרעו וע"כ דהנאמנות בא להוסיף דאף לא יוכל להשביעו, משא"כ בכת"י שיכול לטעון שפרעו מהני נאמנות כזו רק שלא יוכל ליפטר בטענת פרעון, אבל אכתי יכול להשביעו כ"ז שלא נכתב בפירוש שהמלוה נאמן לומר שלא פרעו, נומיהו בזה סגי ואינו מעכב שיכתוב בפירוש שנאמן בלא שבועה].

וע"ש בש"ך (סקי"ח) דבכה"ג חייב לישבע אף כשאינו טוען לו אישתבע לי דלא פרעתין, והיינו משום דלא חשיב שטר גמור.

והנה בשעמ"ש (סט סק"ט) כתב דהסמ"ע והש"ך לשיטתם, שסוברים להלן דלא מהני נאמנות סתם בשטר כת"י, ומשום דלא שייך בזה כ"כ טענת שטרך בידו מאי בעי וכדלהלן הע' 186-187, אבל להנתי" שחולק וסובר דגם בשטר כת"י כשיש נאמנות אינו משאירו בידו כדלהלן הע' 185 וע"כ דס"ל דיש בזה טענת שטרך בידו מאי בעי, א"כ ה"ה דסגי בנאמנות שהלואה לא יוכל לטעון פרעו, דגם בזה שוב אינו משאירו בידו ע"ש, אולם דבריו

דבשטר רגיל אינו יכול להשביעו בכת"י משביעו¹⁰⁶, ובאופן שהמלוה מודה והנידון אם נתקיים התנאי ראה בהערה¹⁰⁷.

(ו) באופן הנ"ל שיש נאמנות בשטר הכת"י נגד טענת פרעון ואינו יכול להשביעו על טענת פרעון, ו"א שאף כשהמלוה מודה שהיה פרעון אך טוען סיטראי שהפרעון היה על חוב אחר נאמן המלוה לטעון כן ולנכות שנית ע"י שטר הכת"י¹⁰⁸, ויש חולקים דשטר כת"י לא חשיב כשטר גמור לגבות על ידו שנית¹⁰⁹.

שבועת הנוטלין בשטר הממרני [בטענת פרעון, מחילה, רבית, תנאי, סיטראי]

יז. בשטר הממרני שיש לו תוקף כשטר בעדים ואינו יכול לטעון שפרעו¹¹⁰, נחלקו הפוסקים אם יכול להשביעו שבועת אישתבע לי דלא פרעתך, ו"א דלהסוכרים דתוקף שטר הממרני נגד טענת פרעון הוא משום דהוי כנתן לו נאמנות¹¹¹ א"כ דינו כנאמנות מפורש וא"י להשביעו¹¹², ו"א דאין זה כנאמנות מפורש ויכול

שהמלוה חייב לישבע גם כשאינו טוען לו אישתבע לי.

109 בקצוה"ח (פב סק"ח ופג סק"ה) כתב דלא מהני מיגו להוציא בסיוע שטר רק בשטר גמור שיכול לגבות בו ממשעבדי ע"ש, ולפי"ז בכת"י אף כשא"י בזה בטענת פרעון, מ"מ גם המלוה א"י להוציא בזה במיגו.

110 כנ"ל פ"ב ענף ב, וע"ש ה' מהלכים בזה, משום מנהג, או תקנה, או נאמנות, או דינא דמלכותא, או משום דיש בזה טענת שטח בידי מאי בעי.

111 כ"ה דעת הלבוש, ה"טז, הפנים מאירות, הקצות ועוד בתוקף הממרני וכנ"ל בפ"ב שם בהע' 30, ודעת הקצו' דאף כשלא נכתב הוי ככתוב בו נאמנות, ובט"ז משמע דתלוי במנהג המקומות שיש שנהגו דצריך לכתוב, ויש שמחשיבין אותו כנאמנות גם כשלא נכתב, [נהו"ד לעיל פ"ב הע' 32], אך בלבדש ופמ"א משמע שצריך לכתוב קודם שבה לבי"ד, וכ"מ בחתם סופר (חור"מ סי' ג), אך בסי' נג משמע דא"צ לכתוב וצ"ע.

112 בקצו' (סי' קח סק"ח) כתב דתיקון הארצות הוא שיהא כנאמנות מפורש, ולכן א"צ שבועה כשבה לגבות מיתומים, ולפי"ז כש"כ דאין יכול להשביעו בטענת אישתבע לי דלא פרעתך, וכ"מ בשו"ת נודע ביהודה (חור"מ ח"ב סי' יא תשו' מבנו בעל הבנין ציון ובסי' יב מהנוב"י), ובשו"ת בית שלמה (חור"מ סי' כג) הביא שהיה ויכוח בין דיני

שלא נעשה בו תנאי, א"כ ה"ה וכש"כ בכת"י הלוה עצמו וכו' ומבואר דס"ל דלהשו"ע יכול להשביעו ולהש"ך אינו יכול להשביעו.

106 כ"כ בדברי גאונים (כלל קיג אות יט): "אף לדעת הש"ך שחולק על המחבר וסובר שהמלוה נוטל בלא שבועה, מ"מ בכת"י הדין עם הרב דצריך המלוה לישבע".

107 הנה באופן זה דמיירי בשטר כת"י כנאמנות נמצא שלהלוה אין מיגו לטעון שנתקיים התנאי וא"כ י"ל דהמלוה נאמן במיגו שהיה יכול להכחיש התנאי ותליא בפלוג' הש"ך והשו"ע בסי' פב (סעיף יב) אם אמרינן בזה מיגו להוציא, אמנם ראה משנ"ת לעיל הע' 65 לרדן בכמה צדדים ד"ל דבכת"י גרע ולא מהני מיגו להוציא דאי"ז כ"כ כהוכחה שלא היה תנאי בפרט לדעת הד"ג הנ"ל בסמוך, ועוד דתליא גם אם מהני מיגו להוציא בסיוע שטר שאין גובה בו ממשעבדי כדבסמוך, ועוד ד"ל דבכת"י אינו חושש כ"כ להעמיד עדים לקיום התנאי ע"ש רצ"ע בזה לדינא.

108 כ"ה דעת הרשב"א (במיוחסות סי' ק) דכל שטר שיש בו נאמנות כזו שא"י לטעון פרעת, חשיב שיש לו תוקף של שטר ומהני מיגו להוציא בסיוע השטר וכמו בשאר טענת סיטראי, וראה מש"כ בזה הג"ר אהרן שטיינברג שליט"א בספרו עיונים במשפט (ח"א סי' א אות ז) בדעת הש"ך בזה, [וראה משנ"ת לעיל הע' 87-86 פלוג' הש"ך והסמ"ע אם בכה"ג צריך הלוה לטעון אישתבע לי או

להשביעו¹¹³, ולהסוברים דתוקף הממרני אין זה משום דהוי כנאמנות אלא תוקפו מכח המנהג, תקנה, דינא דמלכותא, ראה בהערה א, יכול להשביעו לדעות אלו¹¹⁴.

ברין טענת מחילה, רבית, תנאי, אם יכול להשביעו כשתובעו בממרני, וכן בטענת סיטראי אם נאמן המלוה בזה לישיב ולגבות שנית בשטר הממרני ראה בהערה¹¹⁵.

וכו' ובכ"ש נסתייע בדבריו, והיינו משום דס"ל דהסוברים דתוקפו משום שטרך בידי מאי בעי, לא ס"ל גם דהוי כנאמנות, נוכ"כ לעיל הע' 112 דצ"ע סתירת דברי החת"ס בזה].

ולהסוברים דתוקף הממרני משום דינא דמלכותא, יעויין בבית שלמה שם שכתב דלא כריא ליה איך הוא הנהוג בדינא דמלכותא אם הם משביעים או לא, ומשמע דאם נהגו שלא להשביע היו דנים בזה כפי דיניהם, [וראה מש"כ בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' נג שיש סתירות בדברי השו"ת מהתקופה ההיא אם משביעין בדינא דמלכותא, ובשו"ת אבני צדק (ח"מ ס"י ט) כתב שאין משביעין כיון שכ"ה בדינא דמלכותא, ואולי היה חילוק בין המדינות בזה].

ולכאנ' תלוי נידון זה בהפלוג' שהבאנו בקונ' הנ"ל עמ' נח אם מותר לדרון בשטרות אלו כפי דינא דמלכותא וע"ע לעיל פ"ג ובכ"מ, אמנם בשו"ת מענה אליהו (להאדר"ת, סי' קטז) מבואר דמכח הדינא דמלכותא נעשה כנאמנות מפורש ולכן א"י להשביעו, [וראה להלן בדין שבועת יתומים בזה]. 115 הנה לגבי טענת מחילה ורבית כיון דיכול להשביע בשט"ח כשי"כ שיכול להשביע בזה, וזולת אם יש תקנה או מנהג או דד"מ שלא להשביע].

ולענין תנאי דינו כשטר כת"י שנחבאר לעיל הע' 105-107, דלדעת הבית שלמה תלוי בפלוג' הפוסקים אם יכול להשביעו וכמו בשטר בעדים, ולהדברי גאונים יכול לכו"ע להשביעו ע"ש, ובמהרש"ם (ח"ז סי' קצו) הביא את דברי הבית שלמה הנ"ל וחולק עליו דכיון דקיי"ל דאין המלוה נשבע עד שהלוה יגלוש מקודם המעות, ולאחר שהגלוש שוב יכול המלוה ליטול בלא שבועה כיון שתלוי בפלוג' הש"ך והשו"ע הנ"ל, והוסיף דכיון דבדינא דמלכותא יכול ליטול בלא שבועה גובין בו, [ולכאנ' כוונתו להיסוד המבואר בדבריו ח"ה

קהילת סטניסלב אם צריך לישיב כשכא לגבות כטראטע [שהוא כשטר הממרני], ורובם נקטו דא"צ שבועה וכתב הבית שלמה שם דכ"ה גם לדעת הנוכ"י הנ"ל ע"ש, וכ"ה בחת"ס הנ"ל והו"ד להלן הע' 199, [אמנם י"ע דמדברי החת"ס בסי' נ, נג, מבואר להדיא דהוי כנאמנות מפורש וא"י להשביעו, ואילו בסי' קכח כתב דתוקפו משום שטרך בידי מאי בעי ולכן יכול להשביעו, וצ"ע בזה], וכ"כ במהרש"ם (ח"ב סי' קמב וח"ג סי' רט), וראה עוד להלן בזה.

113 כ"מ בשו"ת רבינו חיים כהן (אה"ע"ז סי' מט) דאף שכתב שם דהוי כנאמנות מ"מ מסיק שצריך לישיב שלא פקדנו אבא, [ע"ש דמירי ביורש שבא לגבות בממרני].

114 הנה להסוברים דתוקפו משום מנהג, הרי תלוי איך נהגו בזה וכמש"כ הט"ז הנ"ל.

ולהסוברים דתוקפו מכח התקנה, כ"כ דלדעת הקצו' תיקנו שיהא כנאמנות מפורש, וכ"כ בעטרת צבי (סי' קח סקכ"ח): "דודאי אין שייך אין אדם מוריש שבועה לבניו", בשטר הממרני, וכ"ה בדבריו בחלק השו"ת (לסי' קח, והו"ד בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' נג), וראה בבית שלמה (שם ובסי' לט) שדוחה מש"כ הנוכ"י לדמות שטר החילוף-כתב לממרני, דיש לחלק דרובא בממרני שהיה מכח תקנת ארצות, משא"כ בחילוף-כתב ס"ל להב"ש דצריך לישיב ע"ש.

ולהסוברים דתוקף הממרני משום דיש בזה טענת שטרך בידי מאי בעי, לפי"ז ודאי דיכול להשביעו דלא עדיף משאר שט"ח, כמש"כ בבית שלמה שם בדעת התומים, וכ"ה בחתם סופר (סי' קכח) להדיא שהביא דברי התומים דתוקף הני שטרות הוא משום דאנן סהדי שאינו משאירו בידו לאחר הפרעון, וע"ז כתב וז"ל: "אמנם פשוט יותר מביעתא בכוחא דהבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה, ולא עדיף משטר חתום בעדים"

שבועת הנוטלין בצ'ק כשטוען פרעתי [והדין במבוטל, מוגבל, למוטב בלבד] יח. לאור האמור נראה דהבא לגבות בצ'קים בזמנינו, וטוען החותם אישתבע לי דלא פרעתיך, למש"כ לעיל דבצ'ק אין נאמנות למען פרעתי משום מנהג, דינא דמלכותא, תקנה או נאמנות¹¹⁶, א"כ לפי הני טעמים לא יוכל להשביעו קודם הפרעון לדעת כמה פוסקים¹¹⁷, אולם לפי הטעם דתוקף הצ'ק מכח ההוכחה דשטרך בידי מאי בעי יוכל להשביעו כמו בשאר מלוה בשטר¹¹⁸, וראה בהערה שיש לצדד דבצ'ק לכו"ע אין משביעין [ופרמי דינים נוספים בצ'ק מבוטל, מוגבל, למוטב בלבד]¹¹⁹.

בלא שבועה, ואף א"נ דתוקף הצ'ק הוא משום הנאמנות, נראה פשוט דהיי נאמנות מפורש שיוכל לגבות בלא שבועה, דודאי כן הוא דעת בני אדם בזמנינו. [אמנם למש"כ לעיל פ"ב הע' 32 דלהסבירים בדממרני מעכב שיכתבו הנאמנות, יתכן דבצ'ק לא חשיב כשטר בנאמנות, ונצטרך לדון מכח המנהג ודד"מ וכו"ל].

118 וכמש"כ לעיל הע' 114 שכ"כ הבית שלמה בדעת התומים, וכ"ה בחת"ס (סי' קכח ועמש"כ להעיר בסתירת דבריו).

119 הנה לגופו של דבר יתכן דאף להבית שלמה בדממרני וחילוף-כתב משביעין, יתכן דצ'ק עדיף בזה, דכבר הבאנו לעיל הע' 84 מש"כ התוס' דהטעם לשבועת אישתבע לי הוא משום דלפעמים זייר ליה אפשיטי דספרי, וזה לא שכיח כלל בזמנינו לגבי צ'ק, דהרי רכושו של לווה הוא, [נראה בחת"ס קכח בתו"ד דו"ל: "ובלא"ה נמי לא שייך כולי האי בזמנינו אפשיטי דספרי זייר ליה ומצי למימר שטרך בידי מאי בעי"], וגם לפי הטעם השני בתוס' דלפעמים פורעו ומשאיר השטר בידו, ג"כ לא שכיח כ"כ בצ'ק שחושש שיציגנו לגבייה בבנק, ואף שיכול לבטלו מ"מ חושש שיעביירו לאחרים ויצטרך לשלם מתקנת השוק או שיגיע למי שאינו שומר תו"מ ויגבנו שלא עפ"י ד"ת, ולכן יתכן דלכו"ע א"י להשביעו וצ"ע. זאת ועוד בזמנינו יש לדון אם יש בזה דיני

סי' מה ובכ"מ בדבר שיש פלוג' בפוסקים אזלינן בתר דינא דמלכותא, כדלעיל פ"א הע' 19], וע"ש עוד מש"כ דבדוקח שיש לו תקנת השוק [ראה לעיל פרק ה בדין תקנת השוק] ודאי דגובה בו.

ובאופן שהמלוה מודה שהיה תנאי ראה משנ"ת לעיל הע' 108 לגבי שטר כתי' בנאמנות דיש בזה כמה צדדים אם יועיל בזה מיגו שהמלוה היה יכול להכחישו ולגבותו וה"נ בממרני, ויש להוסיף דלגבי הצד שיועיל מיגו בסיוע שטר בממרני תלוי הנידון גם במשנ"ת להלן פ"ד אם ממרני חשיב כגבוי בזה עי"ש.

ולענין סיטראי לפו"ר תלוי ג"כ במש"כ בהע' 108-109, דפליגי הפוסקים בשטר שאינו יכול לגבות ממשעבדי אם נאמן המלוה לטעון סיטראי ולישבע וליטול, [ובממרני אינו גובה ממשעבדי כמש"כ בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' מט-נ וע"ע להלן הע' 204], אולם יעויין להלן פרק יד דיתכן דממרני עדיף בזה דחשיב יותר כגבוי משטר כתי', וכ"מ מלשון העטרת צבי [סי' מח] שכתב דכשמודה על ממרני שהוא פרוע, אינו נאמן לגבות במיגו דהיי מיגו להוציא: "ידוקא היכא דטוען שגוף השטר מעליא הוא ואינו פרוע לא הוי מיגו להוציא", ומבואר דיש אופן בממרני שיועיל בזה מיגו להוציא, וע"כ כוונתו כשטוען סיטראי ודו"ק.

116 וכמש"כ פרק ב ענף ג ע"ש באורך מש"כ משו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' קיט-כ) דמכח המנהג ומכח הדינא דמלכותא הוי כנאמנות, וכ"ה לפי דברי האדר"ת כמענה אליהו הנ"ל.

117 דאם ניזל בתר המנהג, הרי ברור שלא נהגו להשביע, ואם ניזל בתר דינא דמלכותא ג"כ ברור שאין משביעין, וכן אם נאמר דתוקפו משום תקנה לכאוי תליא בתקנת המנהגים שתיקנו לגבות

הנפק"מ למעשה בזמנינו לענין פשרה במקום החיוב שבועה

יט. בזמנינו נהגו בתי הדינים שאין מחייבים שבועה לשום בעל דין¹²⁰, אולם נפק"מ לדינא שבמקום שיש חיוב שבועה מפשרין ביניהם במקום שבועתו [וראה בהערה במעמא דמילתא¹²¹], א"כ במקום שיש חיוב שבועת הנוטלים עלינו לפשר ביניהם, וסכום

בשם החת"ס (ח"מ סי' צ) דיש לימנע אף משבועת אמת, וע"ע בנחל יצחק (פב סק"ז ענף ד, צב סק"ז ענף ז) ובמשפט שלום (קצו סעיף מז) ובתשר' מנחת יצחק (ח"ד סי' נב).

121 הסברה בזה משום דהרי אם היינו מחייבין אותו לישבע והיה פורש מלישבע, הרי היה מפסיד ממנו, ולכן עתה שאין נותנין לו האפשרות לישבע, מפשרין ביניהם.

וסכום הפשרה ע"י בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב סי' קלא) שהביא בשם דינים זקנים שמנכין שליש מהתביעה, וכתב דהמקור לזה הוא ממש"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' קמד) דפשרה הקרובה לדין היינו בניכוי שליש, אולם בדברי מלכיאל חולק ע"ז, דמש"כ בשב"י דמנכין שליש היינו בלא חיוב שבועה, אבל כשיש חיוב שבועה, על הדין לפשר כפי ראות עיניו אם יראה לו שלולי שהיו מעכבין בידו היה נשבע, וכן תלוי אם נראה לו שהנתבע משוכנע באמיתות טענותיו ע"ש. וכ"כ בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"א סי' לב) וע"ש דוהו בין בשבועת נוטלין ובין כשהוא שבועת נפטריין, כששניהם הם שבועה חמורה, [כגון בשבועת שומרים ושבועת נוטלין, ויש להעיר דמש"כ בתבונות ארי ח"א עמ' קכו דבמחוייב שבועה דאורייתא כיון דנחתנין לנכסיה מנכין שליש ומשלם שני שליש, משא"כ בהיסת כיון דלא נחתנין מחייבין רק שליש ע"ש, ולהאמור הכל תלוי כפי ראות עיני הדיין, אמנם ודאי יש חילוק בין היסת לשבועה של תורה וכדלהלן, אך אי"ז נקבע דוקא לפי שליש], אולם בשו"ת תרשיש שוהם [ח"מ סי' עא] כתב דבדאורייתא מפשרין למחצה, ובדרבנן מפשרין שליש, ומיירי שם בשבועת הנפטריין וע"ע בפסקי דין י-ח ח"ג עמ' סח.

ויש שכתבו דהמקור לזה שיכולין לכופו לפשרה כשיש חיוב שבועה, הוא מהא דמבואר בשו"ע (סי' יב סעיף ג) דבמקום שיש חיוב שבועה יכולין הדיינים לפשר, אמנם כבר העיר בזה גיסי הגרש"מ

שבועה, וכן מוכח משו"ת מהרש"ם (ח"ז סי' קצו) שהובא לעיל הע' 115 וכן מצאתי בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב סי' קנד בסופו) דכשעשוי באופן שלא יחייבו שבועה בדיניהם ע"כ שהסכים לכך שלא יחייבו שבועה ע"ש, ועוד דהרי הצ'ק ניתן בתורת תשלום בזה גופא וניתן ע"מ לסחרו, ולא שכיח כלל שיפרענו בדבר אחר, ולכן צ"ע לדינא אם משביעין בזה.

שו"ר בקובץ שורת הדין (ח"ז עמ' צא) שכתב עפ"י דהנ"ת (סי' קי סק"א) דכשמסר שטר לגוי הוי כקיבל עליו לדון כפי דיניהם ללא שבועה, וי"ל כן גם לגבי כל דיני השבועה שנידונים בפרק שלפנינו דיש לצדד שאינו נוהג בצ'קים כיון שניתן לימסר מיד ליד וגם לגוי או חילוני שאינם נוהגים לחייב שבועה וע"ד כן הוא המסחר בצ'קים וצ"ע.

[וכ"ז לענין שבועה דקודם הפרעון שהוא שבועת הנוטלין ובוה מהני תנאי ונאמנות לפוטרו, אבל שבועת היסת דאחר הפרעון בלא"ה יכול להשביעו שכל שיש לו עליו תביעת ממון בב"י יכול להשביעו היסת מתקחז"ל].

אולם אם בעל הצ'ק יוכיח שכבר בשעת מסירת הצ'ק למלוה כבר ניתן עליו הוראת ביטול, א"כ אין בזה החשש שיגבנו בבנק קודם הביטול ובכה"ג לכאור' יכול להשביעו לשי' אלו דאי"ז כנאמנות ממש, אלא דעדיין חושש שימא ימסרנו לאחר שיגבה מתק"ש או לאינו שומר תו"מ וכנ"ל אבל אם הצ'ק הוגבל למוטב בלבד שוב לא שייך גם חששות אלו דהרי התחייב רק למוטב זה, וי"ל דבוה יש חיובי שבועה, אלא דמ"מ עדיין יש לדון כיון שלפי ד"מ אין בזה שבועה וכנ"ל וצ"ע אם יש לפטור בסברה זו לחוד נומש"כ מהרש"ם דכשהלוה משליש המעות קודם שוב יכול ליטול בלא שבועה הרי בזמנינו בלא"ה אין משביעין וכדלהלן וממילא אין משלישין].

120 זהו מנהג שהונהג לאחרונה משום חומר עונש השבועה וכמבואר בפתחי תשובה (פו סק"ב)

הפשרה ראה בהערה¹²². [ומה שבלא"ה יכול לחייב שבועת היסת אחר הפרעון כשמוען טענת פרעון יש לדון אם באופן זה ב"ד מפשרים ביניהם מיד על חיוב השבועה העתידית או דעדיין לא חשיב מחוייב שבועה ע"ז וראה בהערה¹²³].

אם המלוה קדם וגבה הסכום מהבנק, ראה בהערה אם בכה"ג מגדיל אותו, ונפק"מ לענין הפשרה¹²⁴.

טענות רבית, סיטראי, מחילה, תנאי, אמנה או לא לויתי אם מועיל להשביע בצ'קים כ. הבא לטעון טענות אחרות נגד הצ'ק, יש מהם שיוכל להשביעו¹²⁵ וכדלהלן:

טענת ממון שיכול להשביעו היסת ואף למש"כ לצדד בהע' 119 דאין נוהג שבועת הנוטלין אבל היסת לכאור' נוהג, אלא דלגבי הפשרה לכאור' תלוי בהפלוג' אם בכה"ג צריך תביעה חדשה לחייב היסת או דממילא חייב היסת לאחר הפרעון ראה מש"כ בזה בתומים סי' עח (סק"ז) ולהסוכרים דההיסת חייב ממילא לכאור' מפשרין כבר מיד על חיוב השבועה העתידית, אך להסוכרים שצריך תביעה חדשה לכאור' עדיין אין כאן חיוב שבועה לפשר, אך מ"מ כיון שלמעשה יודעים שיתבענו אח"כ ויצטרכו לפשר א"כ הכל לפי ראות עיני הדיינים ויל"ע, וראה מש"כ לעיל בסמוך אם יש חילוק בין שבועת היסת לשבועת נוטלין לענין סכום הפשרה. 124 הנה לגבי שבועת אישחבע לי דעת הסמ"ע (פב סק"ב) דאין מגדיל אותו כשתפס ואינו נשבע, ובש"ך (שם סק"ז) הוכיח מדברי הרא"ש דמגדיל אותו, ונמצא דלהש"ך עדיין יש כאן חיוב שבועה, וכיון דבזמנינו כופין בזה לפשרה, א"כ גם כשתפס בלא שבועה נפטר ביניהם, ולא הריח כלל בתפיסתו, אמנם למש"כ לעיל הע' 119 דאין זה ברור שצריך לישבע כשתובעו בצ'ק, א"כ יוכל לתפוס ולומר קים לי שא"צ שבועה ואף שיכול להשביעו היסת מ"מ יש חילוק בסכום הפשרה בין היסת לשבועת נוטלין כנ"ל הע' 121 וצ"ע, [נאכל בעצם מוחזקותו בצ'ק לא חשיב כתפוס, אף להסוכרים דהצ'ק כמוחזק בספיקות ראה להלן פרק יד, היינו כשהספק הוא ממקום אחר, וכאן הספק הוא בגוף הצ'ק].

125 הנה אף דלפי הנוהל בדד"מ ליכא כל הני שבועות דלהלן, מ"מ נראה דבזה נדון כפי דין תורה, דאלו אופנים שאינם שכיחים ולא שייך לומר שנתחייב ע"ד שלא יוכל להשביעו, ולכן אף למש"כ לעיל הע' 119 שיש לצדד דבצ'ק ליכא אישחבע לי

סגל בספרו משכן שלום (עמ' קטז בד"ה וכידוע) דשם לא מצינו רק שמציעין להם פשרה, והיינו כמש"כ התוס' (סנהדרין ו, ב ד"ה נגמר) דאף דבעלמא כשיודע להיכן הדין נוטה אסור לפשר, אבל כשיש חיוב שבועה מותר להציע להם שיתפשרו, אבל לא מצינו שיכולין לכוף לכך, וכתב דהמקור לזה עפ"י שער המשפט (הו"ד בפ"ת פו סק"ל"ח) דבהא דמבואר בשו"ע שם דהרודף אחר השבועה דאין מוסרין לו שבועה, יכולין לכוף לפשרה, ובזמנינו מי שרוצה לישבע כיון שאין זה הגון לישבע כנ"ל, דינו כרודף אחר השבועה, ולכן יכולין לכוף לפשרה ע"ש, וע"ע להלן הע' 124 בענין תפיסה כשיש לו חיוב שבועה.

122 הנה בבית שלמה (שם סי' כג, לט) כתב דלמעשה כיון דבלא"ה יכול להשביעו היסת לאחר הפרעון, ואם בשבועת נוטלין הוא יכול לבקש שישליש המעות קודם השבועה, [ע"ש שהעלה כן עפ"י דברי התומים סי' פז סק"טז], א"כ הרי בלא"ה כשמשליש המעות הוי כלאחר הפרעון, ואין נפק"מ בזה רק לענין חוזק השבועה אם הוא בנקיטת חפץ או דהוא כשאר שבועה דרבנן.

אמנם בזמנינו שנוהגין לפשר משום חיוב השבועה, יש נפק"מ דבחייב דשבועה חמורה מפשרין לחייבו יותר כיון שיותר מסתבר שהיה פורש בלא"ה, אבל בשבועת היסת לכאור' נפטר בפחות, כיון שעונשה אינו חמור כ"כ, ולפי"ז הנפק"מ בפלוג' הפוסקים הנ"ל הוא לענין קביעת הסכום הנכון לגבי הפשרה, וכאמור לרוב פוסקים אין כאן חיוב שבועה חמורה, וכ"כ לעיל בסמוך דקביעת סכום הפשרה היא כפי ראות עיני הדיין. 123 דזה פשוט שהלוח יכול לחייב את המלוה שבועת היסת לאחר הפרעון דלא גרע משאר

- (א) כשמוען הלוח שההלואה היתה ברבית והמלוה אומר שהיה בהיתר¹²⁶.
- (ב) כשהלוח מוען שפרע והמלוה מוען סיטראי, דהיינו שהפרעון היה על חוב אחר לדיעה אחת יש לו זכות לישבע וליטול¹²⁷.
- (ג) כשמוען הלוח מחלת לי או תנאי היה בו והמלוה מכחישו לדיעה אחת יש כאן דין שבועה¹²⁸, וראה בהערה דהני טענות בצ'ק י"ל דגם לדיעה זו לא יוכל להשביעו¹²⁹.
- אבל כשהלוח מוען טענת אמנה או לא לוייתי לא יוכל להשביעו¹³⁰.
- וכדין נאמנות בקיום התנאי כשמודה המלוה שהיה תנאי ראה בהערה¹³¹.

בד"ת יש בזה פלוג' בפוס' יש לציין למש"כ לעיל הע' 115 מדברי המהרש"ם דאין משביעין בזה בוועקסיל כיון דכן הוא דינא דמלכותא, והיינו משום דבדבר שיש פלוג' בפוסקים אזלינן בחר דינא דמלכותא, וא"כ לא יוכל להשביעו וראה מש"כ לעיל פ"א הע' 19 ביסוד זה של המהרש"ם דבדבר שיש פלוג' בפוסקים אזלינן בחר דד"מ דלא מצאנו לו חבר ויל"ע אם זה דין מוסכם.

130 וכן"ל הע' 94 בשטר בעדים, נראה מש"כ בהע' 98 דכשמודה שהיה אמנה וטען שהלוחו אח"כ, דלהש"ך גובה בשבועה והקצו' חולק, וה"נ בצ'ק ככה"ג י"א תלוי בפלוג' זו.

131 הנה באופן שהצ'ק יש לו ריעותא ויכול ליפטר נגדו בטענת פרעון כבר נתבאר לעיל הע' 70 דנאמן הלוח במיגו הן בעצם הטענה שהיה תנאי והן כשטוען שאמנם נפטר מכח קיום התנאי, אבל בנידוד' שהצ'ק בתוקפו א"כ אין נאמנות ללוח ונמצא שאילו המלוה היה מכחיש היה גובה בשבועה ולכמ"פ אף גובה בלא שבועה וכן"ל בסמוך הע' 128-129, וא"כ כשהמלוה מודה הרי יש לו מיגו שהיה יכול לכפור ותליא בהנידון שהובא לעיל הע' 108 דלכא"ו תליא בלפוג' השו"ע והש"ך סי' פב (סעיף יב) אם אמרינן ככה"ג מיגו להוציא, ועמ"ש"כ שם דיש כמה צדדים דבכת"י לא יועיל מיגו להוציא כיון שאין גובים בו ממשעבדי ועוד אין זה כ"כ הוכחה שלא היה תנאי כמו בשטר בעדים, ובצ'ק יש להוסיף מש"כ בהע' 128 דכיון שאין לכתוב תנאי בהצ'ק עפ"י הנוהל בדד"מ א"כ ודאי דאין ריעותא בזה שלא נכתב התנאי וא"כ י"ל דנאמן הלוח יותר לטעון שתנאי היה, אך מאידך י"ל דבצ'ק הרי י"א דחשיב כגבוי לענין שיהא נאמן להוציא במיגו בסיוע הצ'ק כדלהלן פרק יד, וה"נ י"א נאמן להסוברים דבשטר

דלא פרעתיך מ"מ יש לצדד דהני שבועות שייך בזה וראה עוד להלן הע' 129.

126 וכן"ל בהע' 92, 96, דגם כשתובעו בשטר גמור יכול להשביעו בזה, כיון דמרע להשטר, וא"כ אף בצ'ק לא עדיף בזה משטר.

127 כנ"ל בהע' 108-109 דלדעת הרשב"א כל שטר שאינו נאמן נגדו פרעתי יכול לישבע וליטול בסיטראי, ולהקצו' רק בשטר שגובה בו ממשעבדי מהני מיגו להוציא בסיוע השטר, וראה להלן פרק יד סעיף לב בתוקף הצ'ק בזה, ובקובץ תשרי סי' ר תשרי מהגר"ש אלישיב שליט"א בזה, ומבואר בדבריו דהצ'ק הוי כשט"ח בזה, ורק בנידון ידידיה מיירי שהלוח טען טענה גרועה, ששכח לגמרי מהצ'ק שנתן ביד המלוה, ובוה אף להסמ"ע דבעלמא בסיטראי צריך לישבע אף כשאינו טוען לו אישתבע לי באופן זה גרע, וע"ש מש"כ אם יכול לגלגל עליו שבועת נוטלין באופן שמחוייב בשבועת היסט על חלק מהתביעה.

128 היינו להסוברים דמשביעין כן בשטר וכן"ל בהע' 33, וא"י דכשתפוס בצ'ק א"י למחול [ע"י להלן פרק יד ענף א] מיירי כשטוען שמחל בקנין. וכן לגבי טענת תנאי נתבאר לעיל הע' 105-107 דיש ב' שיטות בכת"י דלדעת הר"ג אף להש"ך שא"י להשביעו בשטר בעדים אבל בכת"י יכול להשביעו, ולהבית שלמה תליא בפלוג' כמו בשטר בעדים, ובצ'ק יש לצדד דלכו"ע יוכל להשביעו כיון שידוע שעפ"י הנוהל אין לכתוב שום תנאי בצ'ק, א"כ אין ריעותא בזה שלא נכתב התנאי בגוף הצ'ק וא"כ י"ל דהש"ך מודה להשו"ע בזה ויל"ע.

129 הנה כ"כ לעיל הע' 125 דאף דבדד"מ ליכא כל הני שבועות מ"מ בהני טענות דלא שכיחא מסתבר שנדון כפי ד"ת, אמנם כתנאי ומחילה שאף

ענף ה - דיני שבועה כשגובה מהיתומים, שלא בפניו וכדו', במלוה בשטר או על פה

ששה אופני חיוב שבועה בלא טענת הנתבע

כא. בנוסף לאופנים שנתבאר לעיל שיכול הלוה לחייב את המלוה ליטבע קודם הפרעון, ישנם אופנים נוספים שחייב המלוה ליטבע לפני גביית חובו, אף כשאין הלוה טוען נגדו שום טענה¹³².

ואלו הם האופנים:

(א) כשהמלוה בא לגבות חובו שלא בפני הלוה, [שאינו במדינה אף שהוא חי¹³³], לדיון נוסף בדיון גבייה שלא בפניו ראה בהערה¹³⁴.

(ב) כשבא לגבות מנכסים משועבדים, דהיינו מלקוחות שקנו מנכסי הלוה¹³⁵.

(ג) כשיש להלוה בעלי חובות נוספים, ואין די בנכסי הלוה לשלם כל החובות¹³⁶.

(ד) כשבא לגבות מיורשי הלוה לאחר מיתת הלוה¹³⁷, וראה בהערה בגדר שבועה זו לעומת שאר השבועות¹³⁸.

כשנכסי אביהם במקום אחר דאז אין גובה מנכסיהם שיש להם כאן, אבל מנכסי אביהם גובין אף שלא בפניהם, וכ"ה בנתי' (חי' סק"ב) וע"ש בקצו' (סק"א) מש"כ בזה.

135 כתובות שם: "ומנכסים משועבדים וכו' לא תפרע אלא בשבועה", ונפסק בשו"ע (עא סי"ט, צח ס"ט, קיד ס"ד), וע"ש דמגלגלין גם שלא מחלו ושללא מכרו לאחר, [ולכאור' ה"ה בשלא בפניו ובהני דלהלן מגלגלין כנ"ל].

136 שו"ע סי' עא (שם וכ"ה בסי' פב ס"ב), ובסי' קיא (ס"ז) הוסיף השו"ע דהיינו דוקא כשאין לו מספיק נכסים לפרוע לשניהם, וזה נלמד מדינא דלקוחות, ואף שהוא מוקדם בזמנו לגבות מהשני, מ"מ כיון שע"י גבייתו מפסיד השני עליו ליטבע. ומשמע דדוקא כשאין להלוה כלל עוד נכסים, אבל כשיש לו עוד נכסים אלא שהם זיכורית והלוה השני רוצה לגבות מהבינונית, א"י להשביע למלוה ראשון.

137 כתובות שם: "ומיורשים וכו' לא תגבה אלא בשבועה", ונפסק בשו"ע (עא סי"ז וקח סי"ז).

138 הנה הטעם בכל הני שבועות כ"כ לעיל הע' 84 דלדעת הרשב"א הני שבועות נתקנו בזמן המשנה, קודם שנתקנה שבועת אישתבע לי דלא פרעתיך כשטוען כן הלוה, דשבועה זו רב פפא תיקנה, וברש"י משמע דהני שבועות הם מכח שבועת אישתבע לי והיינו משום דבהני אופנים אנן טוענים במקומו.

נאמן כנ"ל הע' 108, וכן יש מקום להסתפק בזה אם אמרינן דלא חשב שצריך להעמיד עדים בקיום התנאי וצ"ע בכ"ז לדינא, וע"ע משנ"ת בדינים אלו בהע' 30, 31, 47, 48, 65, 70, 90, 91, 105-108, 115.

132 מקור הדינים דלהלן הוא בגמ' כתובות (פו, א) במתני': "הפוגמת כתובתה וכו' לא תפרע אלא בשבועה".

וענין שבועות אלו אם זה משום דטענינן ליה או דהוא דין מיוחד ראה להלן הע' 138. 133 במשנה שם: "ושלא בפניו וכו' לא תפרע אלא בשבועה", ולהלן בגמ' (פח, א) פליגי אמוראי אם רק בכתובה גובין שלא בפניו משום חינא, או דגם בבעל חוב, ונקטינן כרבא דגם בבע"ח תיקנו כן, כדי שלא יהא כל אחד נוטל ממונו של חבירו והולך למדינת הים, ואתה נועל דלת בפני לוויין, וכן נפסק בשו"ע (קו ס"א) דכשהלוה אינו כאן "מגבין לו חובו מיד אחר שנשבוע המלוה ויטול", וראה להלן הע' 142 בדיון נאמנות בזה.

134 הנה הגרעק"א בהגהותיו לשו"ע הביא משו"ת פני משה ועו"פ דיכול לומר קים לי כהפוסקים שנקטו לדינא דאין גובין כלל שלא בפניו, וכדעת רב אחא בכתובות שם, וצ"ע בזה לדינא דהוא דלא כהכרעת השו"ע.

וע"ע ברמ"א שם שהביא דבדיורשים אין גובין שלא בפניהם, וביאר הסמ"ע (סק"ח) דכוונתו

(ה) כשפוגם שטרו, דהיינו שהמלוה מודה שחלק מהחוב נפרע¹³⁹.

(ו) כשעד אחד מעיד שהוא פרוע¹⁴⁰.

באלו אופנים מהני נאמנות בשטר לגבות בלא שבועה ובאלו לא מהני נאמנות

כב. כשגובה מיורשי הלוה, אם נכתב נאמנות מפורש בשטר שהאמינו עליו ועל באי כוחו, גובה שלא בשבועה¹⁴¹, וכן הדין כשגובה שלא בפניו¹⁴², אבל נאמנות סתם לא מהני¹⁴³, ויש שכתבו דאף בנאמנות מפורש צ"ע לדינא אם יכול לגבות מהיורשים וראה בהערה¹⁴⁴.

אולם כשגובה מלקוחות, לא מהני אף נאמנות מפורש¹⁴⁵, וכן כשיש בעל חוב נוסף¹⁴⁶, ויש חולקים¹⁴⁷, [לדין אם יש חילוק כשהחשש הוא אם פרעו קודם מכירה או אחר שמכרו ראה בהערה¹⁴⁸].

לזה בסי' עא סקמ"ד, אך לדינא נקיט השו"ע דמהני רק נאמנות מפורש, ועי' תומים (עא סק"ד) מש"כ בזה. 144 הנה בש"ך (עא סקל"ח) מסיק דצ"ע לדינא כיון דלדעת כמה ראשונים לא מהני נאמנות מפורש נגד יורשים, אך סתימת הפוסקים דמהני וכדסתם בשו"ע וכו"ה בנתי' (שם חי' סקל"א) ופשוט דבזה יוכל לומר קים לי כהשו"ע. [וראה להלן גבי לקוחות דנקיט הש"ך דיכול לומר קים לי דמהני נאמנות מפורש לגבות אף מלקוחות ויובא להלן הע' 147 ודלא כהכרעת השו"ע דגבי לקוחות ודאי דל"מ, והיינו דהש"ך ס"ל דבשניהם היה ספיקא דדינא ויכול לומר קים לין].

145 שו"ע סי' עא (סי"ט), והיינו משום דלאו כל כמיניה להאמינו ולחייב את הלקוחות, וראה בסמוך הע' 148 די"א דזהו משום חשש קנוניא, וי"א דהוא משום דהלקוחות הוו כאיני יודע אם נתחייבתי. 146 כ"ה בשו"ע שם ורס"פ (ס"ב), והיינו משום דלאו כל כמיניה להאמינו ולהפסיד לבעל חוב האחר.

147 בש"ך (עא סקמ"ב) כתב דדעת הרבה ראשונים דמהני נאמנות מפורש אף לגבות מלקוחות, [וה"ה בבעל חוב מאוחר לפי"ז], ומסיק דהמחזק יכול לומר קים לי כהני פוסקים, והו"ד בנתי' (חי' סקל"ה) וראה מש"כ לעיל בסמוך הע' 144 מה שיש להעיר בסתירת דברי הש"ך לגבי יורשים.

148 הנה בתומים (עא סק"ג) חידש דכשידוע שלא פרעו אחר שמכר נכסיו גובה מהלקוחות, דכל החשש הוא שמא פרעו לאחר המכירה, אבל אם פרעו קודם שמכר הרי חל חיוב בשנית מכח הנאמנות, ונמצא שאינו גובה שלא כדין, אולם הנתי'

אמנם בתוס' שבועות (מא, א ד"ה וכו') כתב להוכיח דשבועת יורשים אי"ז משום טענין, דהא גם כשפטרו הלוה משבועה צריך לישבע כשבא לגבות מיורשים, ועמש"כ הרש"ש לדיין כן גם מהמשנה בכתובות (פו, ב), ומדבריו משמע דשבועת לקוחות הוי מכח שבועת אישתבע לי ומשום דטענין, ורק ביורשים היתה תקנה מיוחדת, ולכאור' ד"ז תלוי בהשי' שיובא להלן אם מהני נאמנות מפורש בהני שבועות, וראה להלן סעיף כב.

139 כתובות שם: "והפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה" וכו', ונפסק בשו"ע (פד ס"א), והיינו משום דכיון דאיתרע החזקה דשטרך בידי מאי בעי, יכול להשביעו, וראה בזה לעיל פרק ב סעיפים ג-לד. 140 כתובות שם, ונפסק בשו"ע (שם ס"ה), דאף דמן התורה ליכא שבועה ליטול, והיה המלוה גובה בלא שבועה מכח השטר, מ"מ חז"ל תיקנו שישבע באופן זה ויטול.

141 שו"ע (עא סי"ז, קח סי"ז), והיינו משום דיורשים נחשבים לבאי כוחו ויכול להתחייב גם עליהם, וע"ש בש"ך (סקל"ז) דאף דבכתובה ל"מ נאמנות מפורש משום דחיישינן לצררי, אבל בבע"ח מהני לדיעה זו.

142 שו"ע (עא ס"כ, קו ס"א) דגם בכה"ג כיון שבא לגבות מבאי כוחו העומדים במקומו, מהני הנאמנות.

143 דבסתם לא נכלל בזה שמאמינו גם נגד יורשיו ובאי כוחו, ואמנם דעת הרא"ש דשלא בפניו מהני אף נאמנות סתם (והובא בטור קו שם והש"ך ציין

לעומת זאת בפוגם שטרו מהני אף נאמנות סתם לגבות בלא שבועה¹⁴⁹, וי"א דה"ה כשער אחד מעיד שהוא פרוע¹⁵⁰, ויש חולקים¹⁵¹.

כשגובה בתוך זמנו ברוב האופנים אינו צריך לישבע

כג. בא לגבות בתוך הזמן שנקבע לפרעון החוב¹⁵², אם הגבייה היא מיורשים או שלא בפניו אינו צריך לישבע¹⁵³, וכן בפוגם שטרו או שער אחד מעיד שפרוע¹⁵⁴, [וראה בהערה אם גם כשתובעו בכרי אישתבע לי¹⁵⁵], וכשגובה מלקוחות להרמב"ם אינו צריך לישבע¹⁵⁶, ויש חולקים¹⁵⁷, [וכן נחלקו הפוסקים אם יכול להשביעו היסת לאחר פרעון¹⁵⁸].

האופנים שגובה מיורשים קטנים, והדין כשהתנה שיועיל הנאמנות גם לגבות מקטנים כד. כל האמור לעיל שגובה מיתומים בשבועה זהו כשבא לגבות מיתומים גדולים, אבל

דהרי יכול להאמינו אף נגד שני עדים.
152 דבתוך זמנו יש חזקה דאין אדם פורע חובו, כמבואר בב"ב (ה, א) ובשור"ע (סי' עח).
153 ביורשים מפורש דא"צ שבועה, דאף כשבא לגבות מיתומים קטנים א"צ שבועה כדלהלן בסמוך, ובשלא בפניו כתב בנתי' (קו ח"י סק"ב) דבתוך זמנו גובה בלא שבועה.
154 שור"ע סי' פד (סעיף ב, ה) וע"ש בסמ"ע דלדעת רב האי גאון צריך לישבע אף בתוך זמנו והביאו הטור, ותמה הסמ"ע על הרמ"א שלא הביא דיש חולקין, אולם הש"ך כתב דלכו"ע א"צ שבועה בתו"י, ותמה על הטור שהבין בדעת רב האי גאון דצריך שבועה ע"ש.
155 בשור"ע שם כתב דכשטוען אישתבע לי דלא פרעתיך, צריך לישבע אף בתוך זמנו בפוגם ובע"א מעיד שפרוע, אולם הש"ך (סק"ב ב, ט) חולק דבכל גווניו א"צ לישבע ע"ש.
156 בשור"ע (סי' עח ס"ב) הביא דעת הרמב"ם בדיעה קמיתא, וע"ש שכתב דינו באופן שמת הלוה, אך הוא הדין כשחי כמו שכתב בסמ"ע (סק"י) וש"ך (סקי"ד), דאף כשהלוה מודה אינו נאמן כשבא לגבות מלקוחות דחיישין לקנויאי.
157 כ"ה דעת רב האי גאון והרמ"ה, והשור"ע הביאו בשם י"א.
158 ע"ש בש"ך (סקט"ו) ד"א דאף היסת אינו צריך לישבע אחר הפרעון, והש"ך נקיט דיכול להשביעו היסת.

(שם סק"א) חולק דכיון דהא דלא גבי מלקוחות הוא משום חשש קנויאי, שייך לחוש גם שפרעו קודם המכירה והמלוה החזיר ללוה את השטר, ושוב לא חל חיוב שני דבטל הנאמנות, ולאחמ"כ נתן לו שוב את השטר לגבות מהלקוחות שלא כדין, והתומים צ"ל דס"ל דלא חיישין כ"כ לקנויאי, והחשש הוא רק שפרעו ושכח השטר בידו והמלוה גובה בזה שלא כדין, ולא חיישין כולי האי שהלוה יחזיר למלוה השטר לגבות שלא כדין, אמנם פשטיה דהרא"ש משמע כהנתי' דחיישין לקנויאי.

אולם להקצוה"ח (סי' לט סק"ה) הדין הוא להיפך, דע"ש שכתב דהא דלא גבי מלקוחות היינו משום דחיישין שכבר פרעו קודם ואף הלקוחות אינם יודעים הוי כאיני יודע אם נתחייבתי, אבל כשידוע שלא פרעו קודם והחשש הוא רק אם פרעו אח"כ, הוי כאיני יודע אם פרעתיך, וחייבין ע"ש, ועי' בשושנת יעקב (סי' עא) שכבר העיר בזה דהקצו' והתומים הם שני מהלכים, וראה בנתיב בינה שם.

149 כ"ה מפורש בשור"ע (פד ס"א), והיינו משום דבכה"ג אין ריעותא במה שפרע חלק מהחוב ולא כתב שובר, וע"ע לעיל פרק ב סעיף לג-לד.
150 כ"כ בסמ"ע (עא סק"ד, פד סקי"ג) דמהני נאמנות סתם נגד עד אחד.

151 הש"ך (עא סק"ב, פד סק"ט) חולק והעלה דלי"מ, ועי' נתי' (עא סק"ב) מש"כ לבאר בסברת פלוגתתם, אולם נאמנות מפורש פשוט דמהני

כשהשאייר הלוח יתומים קטנים¹⁵⁹, אין המלוה יכול לגבות חובו מהם רק באחד משלשה אופנים אלו:

- (א) כשהודה הלוח לפני מיתתו שעדיין לא נפרע.
- (ב) כששמתוהו על שלא פרע חובו ומת בשמתא.
- (ג) כשבא לגבות בתוך הזמן שנקבע לפרעון.

דאז גובה שלא בשבועה¹⁶⁰, כיון שברור שהחוב לא נפרע¹⁶¹, אבל בלא זה אינו יכול לגבות אף כשיש נאמנות מפורשת בשטר שהאמינו עליו ועל באי כוחו¹⁶², ואם התנה בפירוש שיוכל לגבות גם מיתומים קטנים גובה מהם בלא שבועה¹⁶³, ויש חולקים דלא מהני תנאי כזה רק במקום שנהגו¹⁶⁴, וראה בהערה בטעמא דמילתא שחמור דין גבייה מיתומים קטנים והנפק"מ בזה¹⁶⁵.

כן פשטיה דהש"ס[[], והוסיף דמש"כ התומים דכן עמא דבר אולי במקומו נהגו כן שמועיל תנאי כזה, אבל במקום שלא נהגו כן לא מהני, ע"ש שהאריך בזה וכתב דאף הש"ך שכתב דמהני לא קבע את דבריו אלא עמש"כ השו"ע באופן שתפס בעדים מיתמי קטנים דלא מהני בלא מיגו, ובזה סובר הש"ך דכשיש תנאי כזה אין מוציאין ממנו ע"ש.

165 הנה בסוגיא דערכין שם מבואר ג' מהלכים בזה, א. לרב פפא הא דאין גובין מקטנים משום דפריעת בעל חוב מצוה, וקטנים לאו בני מיעבד מצוה נינהו, ב. לרב הונא בריה דרב יהושע הטעם משום דחיישין לצררי, דהיינו שחששו שמא אביהם התפס חפצים למלוה נגד חובו, ג. ולרבא הטעם משום שחוששים שמא פרעו וכתב לו שובר והיורשים אינם יודעים מזה. והנה לרב פפא כיון דאינם בני מצוה, אין גובין מהם גם באופנים אלו שברור שלא נפרע, דהא מ"מ אין למי לפנות, אולם להלכה לא קיי"ל כר"פ וכדיבאר באמרי בינה (הל' הלואה סי' ב בד"ה וכן) משום דפריעת בעל חוב היא מצוה ממונית וכבר חל השעבוד על הנכסים, וראה בחתם סופר (כ"ב ה, ב בד"ה לא) וז"ל: "ורב הונא בריה דר"י ס"ל דממונו של זה נבלע בנכסים שלו ואין היורשים יורשים דלאו ידיהו", וע"ע לשון הגמ' ערכין (כב, א): "יתמי דאכלי לאו ידיהו לילול בתר שיבקייהו".

והנה ברמב"ם (פי"ב ממלוה הל"א) כתב כטעמיה דרבא דהוא משום חשש שובר, וכ"ה בשו"ע (סי' קח ס"ג), אולם להלן בסי' קי (ס"ב) כתב השו"ע דהטעם משום חשש צררי וכר"ה בריה דר"י, ויעיין בתוס' ערכין (כב, ב ד"ה רבא) דלרבא

159 היינו שהם פחות מבני י"ג שנים, ועי' גוב"י (ח"ב חור"מ סי' כו).

160 שו"ע (סי' קח ס"ג וקי ס"א) ומקורו מגמ' ב"ב (קה, א) וערכין (כב, א), וראה להלן בטעמא דמילתא.

161 דכשהודה הרי פשוט דתו לא חיישין מידי, [וכיון שיש שטר, פשוט דאין חוששין שהודה שלא להשביע את עצמו וכנ"ל הע' 38], וכן בשמתא כיון שלא פרע עד ששמתוהו ומת מתוך השמתא, הרי ברור שלא פרעו, ובתוך זמנו כבר נתבאר לעיל הע' 152 דחזקה שאין אדם פורע תוך זמנו.

162 דהא ביתומים גדולים גובה מהם רק בנאמנות מפורש וכנ"ל הע' 141, וע"כ דמה שהחמירו בקטנים יותר הוא דלא מהני אף נאמנות מפורש כזו, דבקטנים חששו חז"ל שלא לגבות רק בבירור גמור. 163 בתשו' ראנ"ח (סי' צד) כתב דמהני תנאי זה, כיון שהתנה מפורש ממש שגיבה אף מקטנים, והביאו הש"ך (קי סק"ז), וכן נקיט בתומים (שם סק"א) והוכיח כן גם מתוס' פג"פ, וע"ש דלכן לא אמרו בגמ' נפק"מ זו בין ר"פ להבדרי, דלתרווייהו מהני תנאי כזה, ומסיק דכן עמא דבר.

164 בערך ש"י (סי' קי) מדייק מפשטות דברי השו"ע שכתב "דלא מהני כל תנאי שבעולם", ומוכח דלא מהני כל סוגי תנאים בזה, וביאר דהיינו משום דהשו"ע נקיט כהרמב"ם דחיישין לשובר, וכיון שכן יש לחוש שכתב לו גם ויתור על תנאי זה, ואין לגבות בכל גווני, וכתב דזהו הנפק"מ בין רבא לשאר אמוראי, [ובזה מיישב קו' השעה"מ ע"ד התוס' הנ"ל שכתב דרבא בא להקל מרב הונא, ול"מ

אופן נוסף שגובה מקטנים הוא כשיש פסידא ליתמי כגון שהחוב הוא ברבית, וכן כתובת אשה¹⁶⁶.

אופני גבייה מיוורשים במלוה על פה, ודין נאמנות [סתם או מפורש] בזה כה. כשבא לגבות עפ"י עדים שראו שהלוהו בעל פה, אינו יכול לגבות אף מיתומים גדולים רק באחד משלשה דרכים הנ"ל, שברור שעדיין לא נפרע¹⁶⁷, ואז גובה שלא בשבועה ואף מיתומים קטנים¹⁶⁸.

אולם שלא באופנים אלו אינו גובה אף כשהעדים מעידים שהמלוה האמינו עליו שלא ויכול לומר פרעתי, דנאמנות סתם לא מהני במלוה על פה לגבות מיוורשים אפילו בשבועה¹⁶⁹, [ובדעת הט"ז בזה ראה בהערה¹⁷⁰], אבל נאמנות מפורש מהני¹⁷¹ [וראה בהערה אם מהני גם לגבייה מיתמי קטנים¹⁷²].

בקטנים אין מקיימין עד שיגדלו, וע"ש בנתי' סק"ד. 169 ראה להלן הע' 186-187 דאף בשטר כתב יד לדעת הסמ"ע והש"ך והנוכ"י ועו"פ לא מהני נאמנות סתם לגבות מיוורשים אפילו בשבועה, וא"כ כש"כ במלוה על פה, ואף להט"ז דבכת"י מהני היינו כמש"כ הנתי' (סט סק"ח) דהוא משום דיש הוכחה שאם פרעו לא היה משאיר השטר בידו ע"ש, וזה לא שייך במלוה על פה, די"ל שפרעו ונתן לו שובר, או שסמך שלא יעזי פניו נגדו, ולכן לגבי היורשים חיישין ול"מ הנאמנות.

170 הנה דברי הנתי' הנ"ל הם בדעת הט"ז, ומשמע דס"ל בדעת הט"ז דרק כשיש לו שטר כת"י מהני הנאמנות אבל במלוה על פה ל"מ, אמנם בגו"ד הט"ז משמע דס"ל דכל שלא היה אביהם נאמן לטעון פרעתי יכול לגבות מהיורשים, ומשמע דאף במלוה ע"פ מהני כשהאמינו וצ"ע בזה, וכבר העיר בזה הג"ר בנימין מרק שליט"א בנתיב בינה שם.

171 כ"ה בטור (סי' סט) לגבי כתב יד, ונראה דבזה גם במלוה ע"פ כל שהעדים מעידים שהאמינו במפורש אף נגד יורשיו, גובה מהם בלא שבועה, דבכה"ג אינו פורע לו בלא עדים, וראיה לזה מדברי השער משפט (סט סק"ה) דלגבי כת"י י"א דהוי כמלוה על פה דלא שייך בזה שטרך בידי מאי בעי, ומ"מ בנאמנות מפורש גובין בזה וכדלהלן הע' 188. 172 הנה כ"ז הוא לגבי גבייה מיוורשים גדולים אבל מקטנים אינו גובה רק בתו"ז וכנ"ל, [ולכא"ו אף להסוברים דמהני תנאי מפורש לגבות אף מקטנים, מ"מ במלוה על פה לא מהני, דיש לחוש שמא פרעו וצ"ע].

נפק"מ לקולא דאם מסר כל שטרותיו לפני שנפטר ואין בהם שובר גובין מקטנים, ולפי"ז צ"ל דמש"כ הרמב"ם והשו"ע טעמא דשובר הוא לאו דוקא, אלא משום דלמאי דס"ל חשש דצררי פשוט דגם חוששין לשובר, ונקיט דבר השכיח יותר, ובאמת אף כשמסר כל שטרותיו לא נגבה מקטנים מחשש צררי, וכ"מ בלחם משנה ע"ד הר"מ שם, אולם החתם סופר פירש בדעת הר"מ דנקיט כרבא משום חשש שובר דוקא, וכ"כ בערך ש"י וראה להלן בסמוך עוד נפק"מ בזה.

[והנה בחתם סופר הנ"ל ריש ב"ב כתב דהנפק"מ בין טעמא דצררי לטעמא דשובר, לענין פרעון בתוך זמנו, דחשש צררי איכא וחשש שובר ליכא, וזה עפ"י דברי התוס' (ב"ב שם ד"ה ואפילו), אולם להלכה קיי"ל דאף חשש דצררי ליכא בתוך זמנו וכמפורש בשו"ע וכנ"ל].

166 ראה בשו"ע (קי ס"א) דכשהחוב הוא ברבית גובים אף מיתומים קטנים כדי שלא יפסידו, וכן בכתובת אשה משום דכל זמן שאין פורעין כתובתה חייבין במוזנותיה, ומקורו מסוגיא דערבין שם.

167 שו"ע סי' קח (ס"א).

168 שם (ס"ג), דאף במלוה על פה גובה באופנים אלו, וע"ש דבעינן שתתקבל העדות בחיי אביהם, דאל"כ אין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין, וקטנים כשלא בפניו דמי, [משא"כ כשגובה בשטר דהוי כנחקרה עדותו והוי כנתקבל העדות בחיי האב, ואף דצריך קיום מקיימין שלא בפניו וכנ"ל הע' 5 ועי' בסמ"ע (עח סק"ג) דאף בקטנים מקיימין שלא בפניהם, והש"ך שם (סק"ד) כתב דלהרא"ש

גבייה שלא בפניו, כשיש בעל חוב נוסף, או מלקוחות במלוה על פה

כו. כשגובה שלא בפניו במלוה על פה, גובה רק כשהוא חולה או שעדיין חולים או שרוצים לילך למדינת הים¹⁷³, ודוקא כשהוא תוך זמנו¹⁷⁴, וי"א דאינו גובה כלל שלא בפניו¹⁷⁵.

כשיש בעל חוב נוסף שהוא מאוחר ממנו, ואין די בנכסים לשני החובות, אם המאוחר הוא מלוה בשטר י"א שהמלוה על פה קודם לגבות חובו¹⁷⁶, כשהוא תוך זמנו¹⁷⁷, וי"א שיחלוקו ביניהם¹⁷⁸, ואם גם המאוחר הוא מלוה על פה, י"א שהמוקדם קודם¹⁷⁹, וי"א שהמוקדם נוטל ג' חלקים והמאוחר נוטל רביע¹⁸⁰, וכל זה לענין גבייה מקרקעותיו של לווה, אבל כשאין לו רק מטלטלין חולקין בכל גווני¹⁸¹.

כל זה אמור בגבייה מנכסי הלוה עצמו אבל מלקוחות שקנו מנכסי הלוה אינו גובה כלל במלוה על פה¹⁸².

דע"י השטר השעבוד אלים נגד המלוה ע"פ אף כשבא לגבות מנכסי הלוה עצמו, ולכן מספק חולקין, ולכאור' לפי"ז יועיל תפיסה.

179 כ"ה בסמ"ע (שם סקל"א) דכששניהם מלוה ע"פ פשוט דהמוקדם בחובו קודם לגבות לפי"ד השו"ע דקדים לגבות אף ממלוה בשטר.

180 בש"ך שם הביא מש"כ הב"ח דגם כששניהם מלוה ע"פ ליכא בזה קדימה וחולקין, דס"ל דלא חל כלל דין שעבוד על הנכסים כשהוא מלוה ע"פ, ולכן מספק גובה החצי דבזה ודאי המוקדם יש לו זכות, ובהחצי האחר חולקין, ונמצא דהמוקדם נוטל ג' חלקים והמאוחר רביע.

181 סמ"ע (שם סקל"א) וכ"ה בכמה מקומות, ועי' קצור' ריש סי' קד, ובנתי' (חי' סק"א) כתב דאף למ"ד דמן התורה יש קדימה אף במטלטלין רבנן ביטלו השעבוד, ולדעת התומים (שם) אם כתב בשטר שיגבה במטלטלין בין בחייו בין במותו, יש בזה קדימה כיון דסמך דעתו ע"ז, ואכמ"ל בזה.

182 פשוט דבלא שטר לא גבי מלקוחות כמבואר בב"ב (קעה, א) ובכ"מ ובשו"ע ריש סי' לט וסי' קיא, ולמ"ד דשעבודא לאו דאורייתא זהו משום דלא חל כלל שעבוד, ולמ"ד שעבודא דאורייתא חז"ל ביטלו השעבוד במלוה ע"פ משום תיקון העולם, שלא יפסידו הלקוחות שלא שמעו מההלואה וקנו מנכסי הלוה.

173 שו"ע סי' כח (סט"ז), והיינו משום דבלא זה אין מקבלין עדים שלא בפניו כמבואר בשו"ע (שם סט"ו) והוא מסוגיא דב"ק (קיב, ב).

174 פשוט דאל"כ חוששין לפרעון, אבל בתוך זמנו גובה וכן"ל הע' 153 מדברי הנתי' (קו חי' סק"ב).

175 כ"כ בערוך השולחן (סי' קו סעיף א): "אבל במלוה על פה ובשטר בכת"י הלוה דנאמן לומר פרעתי, אף אם הבי"ד יודעים שעדיין לא נפרע אין נזקקין לו שלא בפניו דלא חשו לנעילת דלת רק במלוה בשטר, ועוד דכיון שי"א דאף במלוה בשטר אין נזקקין" וכו' ע"ש, ולכאור' זהו דלא כהנתי' בסי' קו הנ"ל, ויש לדון בזה עוד עפ"י הקצות (סי' יג) ועי' אבן המשפט סי' יב מאמרו של הרב צבי חיים דישון, וכן יש לדון בזה עפ"י הנידון הידוע אם יש שעבוד במיניה או דגובה רק משום חיוב התשלום ולא בתורת שעבוד, ומדברי השו"ע סי' קד שמלוה ע"פ ומלוה בשטר חולקין מוכח דיש שעבוד אף מיניה ועי' בזה בר"ן כתובות ובקצה"ח ריש סי' לט ואכמ"ל.

176 שו"ע סי' קד (סי"ג), דס"ל דאף דהשטר יש לו שעבוד לגבות מלקוחות, מ"מ לגבי גבייה מנכסי הלוה עצמו, שעבודו של המלוה הראשון קודם.

177 פשוט וכ"ה בנתי' (שם חי' סק"א) דאל"כ כיון שיש חשש פרעון המלוה בשטר קודם דהוא ודאי והשני ספק.

178 כן נקיט הש"ך (שם סק"ב) ע"ש שהביא דעת הרבה ראשונים דהמלוה בשטר קודם, משום

ענף ו - שבועה בגבייה מיוורשים, שלא בפניו, בכתב יד, ממרני, וצ'קים

גבייה מיוורשים [גדולים או קטנים] בכת"י בלא נאמנות, בנאמנות סתם או מפורש כז. שטר כתב יד דינו כמלוה על פה, ואינו גובה אף מיוורשים גדולים רק באחד מהאופנים הנ"ל שברור שלא נפרע¹⁸³.

אם כתוב בו נאמנות סתם¹⁸⁴, י"א דיכול לגבות מהיוורשים בשבועה¹⁸⁵, ויש חולקים¹⁸⁶, [וראה בהערה דנידון זה תליא בפלוגתא האחרונים בתוקף שטר כתב יד בנאמנות אם חשיב כשטר גמור שחושש להשאירו בידו¹⁸⁷], אבל כשכתוב בו נאמנות מפורש שהאמינו עליו ועל באי כוחו, גובה מיוורשים גדולים בלא שבועה¹⁸⁸, ולגבי יורשים קטנים ראה בהערה¹⁸⁹.

עצמו ודאי דלא יוכל ליפטר בטענת פרעון, היינו משום דכיון דהימניה עליו א"כ אף אם פרעו נתחייב לו שנית משום הנאמנות, אבל לגבי גבייה מיוורשי חיישינן שפרעו ושכח שכתב לו נאמנות, וא"כ ע"ד כן לא נתכווין להתחייב שנית, ולכן אינו יכול לגבות מיוורשי, וראה עוד לעיל הע' 102.

ולפי סברא זו ה"ה דלהסוכרים דאף בשטר כתב יד אינו יכול לומר פרעתי, מ"מ לא הוי כשטר בעדים ולא יוכל לגבות מיוורשי אף בשבועה, וכ"כ בשו"ת נודע ביהודה (ח"א סי' ח) דאף לשיטה זו חיישינן שפרע לו והשאיר השטר בידו וסמך עליו שלא יגבנו פעם שנית, משא"כ בשטר בעדים אינו משאירו בידו, שיכול לגבות מלקוחות שלא כדין.

אולם ע"ש בשער משפט שכתב דדעת הרבה אחרונים דהוי כשטר בעדים, ע"ש שכ"ה דעת הטור והשו"ע והב"ח ותשו' מהר"ם לובלין (סי' לה), ותשו' עבודת הגרשוני (סי' עח), וזהו כדעת הט"ז והנתי' הנ"ל, ומסיק השעש"מ דאין בידו להכריע בין הפוסקים, נוע"ש מש"כ כמה נפק"מ לדינא בזה, וראה לעיל הע' 107 ולהלן הע' 192-194 ובפ"ב ופי"א בזה, וע"ע בשעש"מ סי' נא ס"ק א, ד].

188 דבכה"ג אף אם פרעו הרי נתחייב שנית משום הנאמנות, וכיון שהאמינו במפורש אף נגד יורשי מהני הנאמנות, וכ"כ בנועד ביהודה (חומ"מ ח"ב סי' כה-ו) לדייק מהב"י, וע"ש בסי' כו דאף דמדברי הסמ"ע אין הכרח לזה, מ"מ הדין אמת עפ"י דברי הב"י וכ"מ בש"ך ע"ש.

189 הנה לכא"ר תליא בהנ"ל הע' 163-164 אם מהני תנאי מפורש לגבות אף מקטנים, ואולי שטר

183 שו"ע (סי' סט ס"ה, קח ס"א) דבכה"ג "אנו

טוענים להם שהוא פרוע ופטורים אף משבועת היורשים", והיינו משום דכת"י הוי כמלוה על פה ואביהם היה יכול לומר פרעתי וכנ"ל בדעת השו"ע, וראה להלן בהע' 187 בדעת הרמ"א דא"י לטעון פרוע בכת"י, אם יכול לגבות מיוורשים.

184 היינו שכתב לו רק שמאמינו שלא יוכל לטעון פרעתי, ולא כתב לו שמאמינו גם נגד יורשי.

185 כ"ה דעת הט"ז (סט ס"ה בד"ה אנו) וכן נקיט שם הנתי' (סק"ח), ומדייק כן גם בדעת השו"ע

שכתב שם גבי כת"י בנאמנות: "אילו פרעו לא היה מניחו בידו", והיינו דכיון שיש בו נאמנות ולא יוכל

לטעון שפרעו, הוי כשטר בעדים ויש בזה טענת שטרך בידי מאי בעי, וגובה מהיוורשים בשבועה,

[והיינו ביורשים גדולים, אבל בקטנים דוקא בתוך זמנו יכול לגבות, ואז גובה גם כמלוה ע"פ וכנ"ל].

186 כ"כ הסמ"ע (שם סק"ז) וכן נקיט הש"ך (שם סק"ד), והביא דכן הוא גם דעת התשו'

מיימוני, והיינו דחשיב כמלוה על פה שאין אפשרות לגבות מיתמי רק בתוך זמנו או שאר האופנים הנ"ל,

וראה עוד בסמוך בביאור הדברים.

187 הנה נידון זה הוא יסוד גדול בדיון שטר כת"י, דיעויין בשער משפט (שם סק"ה) שהאריך בזה

וכתב דגם במדרכי מבואר כדעת הש"ך, וביאר סברתם דבזה שנתן לו נאמנות אף דמהני שלא יוכל לטעון

פרעתי, אבל אין זה נותן לו תוקף כשטר בעדים וליכא בזה טענת שטרך בידי מאי בעי, והיינו משום דלא

אלים כ"כ אצלו, וחיישינן שפרעו ולא חשש שיעזו פניו ויגבנו שנית ממנו, ונהי דכשכא לגבות מהלוה

שלא בפניו, כשיש בע"ח נוסף, מלקוחות, כשבא לגבות בשטר כתב יד כח. כשגובה בשטר כת"י שלא בפניו אם יש נאמנות מפורש גם על באי כוחו, גובה בלא שבועה¹⁹⁰, אבל בלא נאמנות י"א דאינו גובה כלל¹⁹¹.

כשיש בעל חוב מאוחר שיש לו שטר בעדים, י"א דגם בזה לא מהני נאמנות מפורש והמלוה בשטר קודם¹⁹², וי"א דמהני הנאמנות וחולקים ביניהם¹⁹³, [וראה בהערה אם מיירי דוקא באופן שאין חשש קנוניא¹⁹⁴].

מלקוחות שקנו מנכסי הלוה אינו גובה כלל בשטר כתב יד¹⁹⁵.

גבייה מיורשים בשטר הממרני

כט. כבר נתבאר לעיל סעיף ז' דשטר הממרני להסוכרים דתוקפו משום נאמנות, אין

שנכתב בשטר כת"י, ויעויין בבאר המשפט סי' מג (אות יב) מש"כ בזה בביאור השיטות, והעולה מזה דיש בזה ד' שיטות, א. למהר"ם מלובלין (סי' לה) מהני אף לגבות קודם לבעל חוב אחר בשטר, דלא חיישין בזה כלל לקנוניא, ונכנראה דס"ל דלא חציף איניש לזה, ב. להתומים (מג סק"ג) נגד מלוה בשטר לא מהני כיון דבלא"ה י"א דבעל השטר קודם, אבל נגד מלוה על פה מהני [אף שזו מלוה בעדים חזו רק בכת"י], ג. להקצו' לא מהני לגבות קודם למלוה על פה, אך אם תפס אין מוציאין ממנו, וכ"ה דעת הסמ"ע [נועםש"כ בבאר המשפט סי' מח אות יז בדעתו], ד. למהר"ם אלשיך (סי' כב) לא מהני אף תפיסה דחיישין לקנוניא, ולכן בכל גווני חולקין, וכ"ה דעת הש"ך (מג סק"ח, מח סק"ב), עש"ה בבאר המשפט בזה, וראה בשו"ת ישועות מלכו (חור"מ סי' ג) שכתב דיש לחוש לקנוניא בוועקסיל, ואין גובה בו אף כשכבר תפס, דחיישין שנתן לו עתה והקדים הזמן, ורק כשיש לו עדים שראו הוועקסיל בידו מקודם להזמן שבשטר השני, [וע"ש דאם הלוה עצמו הגבהו המטלטלין מהני, כמבואר בריש סי' קד דהלוה עצמו יכול להגבות להמאוחר קודם].

והנה לגבי גבייה ממטלטלין או מעות, בלא"ה אין קדימה בזה כמבואר בריש סי' קד, ואם תפס אף המאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה, ונפק"מ בהנ"ל לגבי גבייה מקרקע, וראה בזה עוד להלן סעיף ל, לה.

195 דשטר כת"י הוא כמלוה ע"פ ומלוה על פה לא גבי מלקוחות כנ"ל הע' 182.

כת"י גרע וחיישין יותר שפרעו ושכחו אצלו וצ"ע. 190 דבשלא בפניו פשוט דמהני תנאו אף במלוה על פה, כל שידוע שהתנה כן, וכש"כ בכת"י. 191 כנ"ל הע' 175 מדברי הערוך השולחן וע"ש מש"כ בזה.

192 בשער משפט (עא סק"ט) האריך בזה ונקיט דלא מהני נאמנות מפורש נגד בעל חוב מאוחר, א. משום דליכא קלא רק בשטר בעדים, ולא ידע המאוחר ליהרר מלהלוות ללוה, ב. משום דהבע"ח המאוחר הוא כלוקח, וזה שבא לגבות בכת"י דדינו כמלוה על פה, ואינו יכול להפסיד לבע"ח המאוחר שיש לו שטר, ועוד דהרי יש לחוש שפרעו והניח השטר בידו וכנ"ל הע' 187, ולכן מסיק דאינו גובה כלל אפילו רביע, דהבא בשטרו הוא כודאי והכת"י הוא כספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי וכמו בספק יובם ע"ש.

193 בערך שי (שם סי"ט) חולק ע"ד השעה"מ, דמש"כ דליכא קלא הרי חזינן דדעת השו"ע (סי' קד סי"ג) דמלוה ע"פ מוקדמת גובה לפני מלוה בשטר מאוחרת אף כשאין די נכסים לשניהם, וע"כ דרק גבי לקוחות אינו גובה מהם כשאין קול, משא"כ גבי בע"ח מאוחר, ומש"כ דהוי כלוקח ליתא דכיון שהלוה חי והאמינו אין לחוש לקנוניא ע"ש באורך, ומסיק דחולקין ביניהם וכמש"כ הש"ך במלוה ע"פ מוקדמת שבא לגבות עם מלוה בשטר מאוחרת ע"ש. 194 הנה בערך שי שם מסיים: "אמנם דוקא בידוע בעדים שקדם הכת"י להמלוה בשטר, וכמש"כ הש"ך בס' מח ועי' תומים ונתי' מג סעיף ו', והנה דין זה הוא ענין נרחב אם חיישין לקנוניא בזמן

צריך לישבע שבועת אישתבע לי דלא פרעתך לרוב פוסקים¹⁹⁶, אולם כשבא לגבות מיורשי הלוה, ו"א דלגביהם לא חשיב כנאמנות מפורש וצריך לישבע שבועת היורשים וגובה רק מיורשים גדולים¹⁹⁷, [ומ"מ עדיף מסתם כתב יד שיש בו נאמנות סתם ולכן בשבועה גובה¹⁹⁸], ו"א דחשיב כהתנה במפורש לגבות אף מיורשים קטנים¹⁹⁹, [וראה

למוסרו לאחרים, ולכן הלוה מקפיד יותר ליטול ממנו הממרני לאחר הפרעון, ולכן אף להסמ"ע והש"ך דבכת"י בעלמא לא גבי אפילו בשבועה דינו כמלוה ע"פ לגבייה מיתמי, מ"מ בשטר הממרני עדיף וגובה בשבועה.

199 בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' נג) דן במי ששבק לן חיים ובא התובע לגבות מנכסיו בשטר חילוף-כתב שהיה בו אפשרות לכתוב נאמנות מפורש, והלוה "הניח ביתו ריקן, והאלמנה ובניה 'הקטנים' חיו חיי צער", וע"ז כתב שם בתו"ד (בר"ה ומעלת): "והזוג האמינו עליו ועל יורשיהם אחריהם, וכיון דהוי מצוי למיכתב הכי, א"כ למש"כ הש"ך סוסי סט והתומים שם ששטרות כאלו גובה בהם, וכן הוא מדינא דמלכותא, א"כ הרי הוא כנכתב כן להדיא וגובה מהיורשים". ומבואר להדיא דחולק על הנוביי [שהובא להלן הע' 200] בחרתי, א. דס"ל דאף כשלא נכתב להדיא הנאמנות מ"מ כל שהיה יכול לכתובו הוי כאילו כבר נכתב אף לענין לגבות מיורשים, ב. דס"ל דאף לגבות מיתומים קטנים מהני, וכדמבואר בהשאלה שהמעשה היה שהשאייר אחריו בנים קטנים.

וכע"ז כתב גם בס"י נ: "דחילוף-כתב שבזמנינו כבר משטה הוראת כל בית דין דנפרעין מיתמי ואין טוענים פרעתי", ופשטות דבריו משמע דאף א"צ שבועה, אלא דשם י"ל דמיירי ביורשים גדולים, וס"ל דהוי כנאמנות מפורש אף נגד יורשיו, אבל בס"י נג הנ"ל מבואר יותר מזה דגובה אף מקטנים, ולכא"י צ"ל דס"ל כשי' התומים שהובא לעיל הע' 163 דכשהתנה במפורש שיוכל לגבות אף מקטנים מהני תנאו, וסובר החת"ס דכל שיש אפשרות לכתוב נאמנות הוי כנכתב בו כל ייפוי כח ששייך ליתן לו, משא"כ להערך שי סובר דל"מ תנאי מפורש לגבות מקטנים כנ"ל הע' 164 ה"ה בזה ל"מ, וראה בזה עוד בסמוך, [ואמנם כ"כ לעיל הע' 112 שיש סתירה לזה מדברי החת"ס עצמו בתשו' סי' קכח וצ"ע].

196 ע"ש בהע' 111-114 די"א שצריך לכתוב הנאמנות, וי"א דאף כשלא נכתב מהני, ודעת רבינו חיים כהן בשו"ת דאף דהוי כנאמנות יכול להשביעו ע"ש.

197 כ"כ להדיא בשו"ת מענה אליהו (להאדר"ת, סי' קטז) לגבי שטר וועקסיל שבה לגבות בו מיתמי, וס"ד דהשואל דכיון דרדין בזה עפ"י דינא דמלכותא דהוי כנאמנות, ממילא גובה גם מיורשיו בלא שבועה, ודוחה האדר"ת סברתו דהא דאינו נאמן לומר פרעתי אי"ז משום דאנו דנין כדיניהם, "אלא דהכי קאמרי רבנן, דכיון דדינא דמלכותא הוא שהוא נאמנות בוועקסיל, א"כ כשנתן לו וועקסיל הוה ליה ככתב מפורש נאמנות, ולכן אינו נאמן לומר פרעתי, וא"כ זהו רק לענין לטעון בעצמו פרעתי, אבל נגד יתומים ודאי אי אפשר לומר דוועקסיל הוה ליה כמו נאמנות, דלא עדיף משטר גמור שיש בו נאמנות, דאם בא לגבות מיתומים שצריך שבועה", ומבואר דס"ל דלא עדיף משטר בעדים אבל גם לא גרע, ויכול לגבות מיורשיו בשבועה, דמכח הנאמנות הוי כשטר גמור לגבות בשבועה, וראה בזה להלן הע' 199, וכ"ה להדיא בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' כב): "אמנם היה לי תביעה על אביו מסך שמונה מאות ר"ט בנקי, מחמת חילוף-כתב שמצאתי עליו בין שטרות טובים של אמה"ג וצ"ל [בעל החכם צבין], ולא הייתי צריך רק שבועה שלא פקדני אבא" וכו', וכ"מ בשו"ת שואל ומשיב (מ"ק ח"ב סי' קלה) דרק כשהוא תוך זמנו אין צריך לישבע ליתמי ע"ש.

198 הנה לעיל הע' 186 נתבאר דלדעת הסמ"ע והש"ך בשטר כתב יד שיש בו נאמנות סתם אינו גובה מיורשים אפילו בשבועה דחיישינן שפרע והשאייר השטר בידו כיון שזהו שטר כת"י, וכאן בדברי הפוסקים הנ"ל משמע דס"ל דזהו כשטר גמור וגובה עכ"פ בשבועה, וצ"ל דאף דהממרני אינו אלא שטר בכת"י, מ"מ כיון שהונהג בו תוקף מיוחד ונתנו לו תוקף של שטר לדין טענת פרעון ודינים נוספים, ועוד שהוא שטר למוכ"ז ויכול

בהערה ברין גבייה מיוורשים בכתב יד חלק דהוי כנאמנות לעומת הממרני²⁰⁰].

מיוורשים גדולים אינו יכול לגבות לולי המיגו, נומיוורשים קטנים ס"ל להנוכ"י דלא גבי כלל וכמש"כ שם בתשר' ס"י כו בד"ה ומה].

ואילו מדברי האדר"ת הנ"ל מבואר דאף דאין זה כנאמנות מפורש לגבות מיוורשיו בלא שבועה, אבל בשבועה גובה דכיון שדינו כשטר כנאמנות, אף דאי"ז רק בכת"י, מ"מ גובה בשבועה כבשאר שטר, ונמצא דג' שיטות בזה א, להאדר"ת גובה בשבועה, ב, להחת"ס אף א"צ שבועה, ג, להנוכ"י לא גבי אף בשבועה דלא נחשב כלל כנאמנות לגבי יתמי.

עוד יש להעיר דהא נתבאר לעיל הע' 186 דלדעת הש"ך והסמ"ע בשטר כת"י לא מהני נאמנות סתם אף לגבות בשבועה מיוורשיו, והיינו משום דחוששין ששכח מהנאמנות והשאיר הכת"י בידו לאחר שפרעו, ולפי"ז בשטר הממרני דהוא שטר בכתב ידו אף דהוי כנאמנות, מ"מ לדיעה זו לא יגבה מיוורשים כלל.

ואולי יש לחלק דדבריו הנוכ"י אמורים בשטר כתב יד ובוה אף כשהוא נייר חלק, מ"מ אין לזה תוקף של נאמנות כ"כ, אבל בשטר הממרני שאני, דעיקר סברת הני פוסקים היינו כנ"ל דחיישין ששכח והשאיר השטר בידו, וחשב שלא יעזי פניו נגדו, אבל בממרני שהוא כשטר לכל המוציא כמשנ"ת לעיל בכ"מ, ונתנו לו תוקף מיוחד להרבה דינים, בזה חושש יותר מלהניחו בידו לאחר הפרעון, שהרי יוכל למסרו לאיש אחר שיבא לגבות בו, ובוה אף להש"ך וסמ"ע ונוכ"י הוי כשטר גמור, ויכול לגבות מיוורשיו בשבועה, נוכדחזיון להחת"ס שכ"כ האלים כוחו לגבות אף מיוורשים קטנים, ולא מסתבר לומר דפליגי בשתי קצוות, וע"כ דיש לחלק כנ"ל, ונמצא דדברי האדר"ת שיכול לגבות בשבועה א"ש אף להני פוסקים].

והנה בנוכ"י מסיק שם דמ"מ כיון שיש לו מיגו שהיה יכול לכתוב בו נאמנות מפורש אף נגד יורשיו, לכן גובה מכח המיגו כיון דהוא טוען ברי והיורשים שמה דבכה"ג אמרינן מיגו להוציא, ונמצא דלדינא גם להנוכ"י גובה, אמנם נפק"מ כשגם היורשים טוענים ברי, דאז להנוכ"י לא גבי, נאולם בשטר הממרני יתכן דמהני אף בכה"ג להסוברים דממרני

200 הנה נודע ביהודה (חו"מ ח"ב ס"י כה) דן בעובדא שבא אחד לגבות בשטר שהיה נייר חלק לפני החתימה באופן שהיה לו אפשרות לכתוב נאמנות מפורש, וע"ש שכתב דבנידון ידיה מהני האי שטר אף להלבוש והש"ך שסוברים דבעלמא אינו גובה בנייר חלק, אבל בעובדא זו היה זה בתוך פנקסו דבוה שייך לברר שאין בזה חששו של הלבוש ע"ש.

ומ"מ כתב הנוכ"י דלגבי גבייה מיוורשים לא נחשב שהאמינו, וז"ל (בד"ה אן): "שאף שהוא הימננו היינו שהיה בטוח שלא יעזי לכפור הפרעון שאין החי יכול להכחיש החי, ולחוש אם ימות לא חשש למיתה דלא שכיח, ולכן לא חשיב נאמנות לגבות מיתמי", ואף שאם היה בו נאמנות מפורש ודאי היה מועיל וכמו שהבאנו לעיל הע' 163 מדבריו, מ"מ כאן שלא נכתב מפורש שהאמינו, אלא דכיון שמסרו לידו כך ודאי האמינו "זוה שייך על עצמו, אבל על יורשיו אין כאן ראיה שהאמינו, והא דמסרו לידו כך משום דלא חשש למיתה".

וע"ש שהאריך ומסיק דמ"מ יש לו מיגו שהיה יכול לכתוב בו נאמנות מפורש שהאמינו אף נגד יורשיו, אלא דכיון שלא נכתב כן הוי מיגו להוציא וכמש"כ הש"ך (סט סק"יז), ובעובדא ידיה דמייירי שהתובע טוען ברי והיורשים טוענים שמה, מהני מיגו להוציא בברי ושמה גם כשהברי גרוע והשמה טוב ע"ש, נוהא דלא כתב דמועיל המיגו משום דמסייע לו השטר, צ"ל דכיון דמייירי שם בנכתב בפנקסו דהוא כת"י בעלמא, ל"מ בזה מיגו להוציא וכמש"כ הקצ' ס"י פב סק"ח, או י"ל דלפימש"כ ברבינו יונה (ב"ב לב, א) בסוגיא דרבה בר שרשום דשטר שעומד לגבותו מיתומים כ"ז שלא נשבע לא חשיב שטר לסייע למיגו להוציא ע"ש, אך לכאור' ברבינו יונה מוכח שם דל"מ אף בברי ושמה, ובנוכ"י חזיון דלא ס"ל כן לדינא דהרי כתב דמהני כאן מיגו להוציא בברי ושמה גם כשצריך שבועה נגד יתומים ויל"ע].

והנה הממרני הוי כנייר חלק וכמש"כ הלבוש והסמ"ע ס"י מח, ולכן יש לו תוקף כשטר כנאמנות, ולפי"ד הנוכ"י אף דהוי כהאמינו לגבות מיניה, מ"מ לא מהני לגבי גבייה מיוורשים, ואף כשבא לגבות

ולהסוברים דתוקפו משום דשטרך בידי מאי בעי, או משום דינא דמלכותא, או מכח תקנה, או מנהג, ראה בהערה 201.

גבייה שלא בפניו, כשיש בע"ח נוסף, או מלקוחות, בשטר הממרני

5. בא לגבות שלא בפניו בשטר הממרני, תלוי בפלוגתא הנ"ל אם חשיב כנאמנות מפורש²⁰², וכשיש בעל חוב נוסף [שכא לגבות בשטר בעדים, בממרני, בכת"י] יש בזה פרטי דינים, ראה בהערה 203, ברם מלקוחות אינו גובה כלל בממרני²⁰⁴.

אף לגבי קטנים, ולכאור' תלוי בהנ"ל אם מהני תנאי מפורש בזה ויל"ע.

202 והיינו דלהחת"ס דמועיל אף נגד יורשים קטנים, פשוט דמועיל אף לגבות שלא בפניו, ולהסוברים דל"מ נגד יורשיו הגדולים ל"מ לגבות שלא בפניו, דלגבי גבייה שלא בפניו בעינן נאמנות מפורש עליו ועל באי כוחו וכו'ל' הע' 143, וכ"כ האדר"ת בתשו' הנ"ל (סי' קטז) וד"ל: "וממילא גם לענין שלא בפניו הוא כן, ואין אנו דנין על מה שבדינא דמלכותא דנין שלא בפניו", ולפי"ז לדיעה זו י"ל דאין גובין אף בשבועה וכדעת הערוך השולחן בשטר כ"י כנ"ל הע' 175, אולם י"ל דלגבי זה עדיף ממרני משאר כת"י דהרי תיקנו בו תוקף מיוחד לצורך תקנת השוק וצ"ע.

203 הנה לענין חיוב שבועה כשיש בע"ח מאוחר ממנו שיש לו שטר בעדים, תלוי במשנת' לעיל הע' 192-193 דפליגי בזה אחרונים אם מהני הנאמנות לענין שיחלוקו ביניהם או דל"מ כלל, והבא בשט"ח גובה הכל.

וכ"ז כשידוע שהממרני קודם, אבל כשכא לגבות עפ"י הזמן שנכתב בו, תלוי בפלוג' שהבאנו לעיל הע' 194 אם חיישינן לקנוניא, ע"ש ד' שיטות באחרונים בזה, ולרוב פוסקים בעל השטר קודם לגבות, [וע"ע מש"כ בזה בעטרת צבי סי' מח].

אולם כשגם הבע"ח המאוחר בא לגבות בממרני, כיוון דשניהם שוים חולקים ביניהם, לא מיבעי כשגובים ממטלטלין, אלא אף כשגובין מקרקע כיון שאי אפשר לידע זמנו של מי קודם, ולכאורה אם ידוע בעדים שהאחד הלוח קודם יש לו קדימה בקרקע, וכ"כ בנתי (סט סק"ה) דבדוועקסיל כשידוע שהיה קודם יש לו קדימה לפני המאוחר, אולם בפנקס תקנות מעהרין (אות רכה) מצאנו: "דאינו לתקן מפני תקנת השוק בצירוף תקנת מלוים, דאם

כגבוי ולא חשיב כמיגו להוציא עי' להלן פי"ד], וכן נפק"מ באופן שאין לו מיגו כגון שלא נשאר חלק, דבזה להנוב"י לא גבי ולהאדר"ת גובה. 201 הנה להסוברים דהוא משום שטרך בידי מאי בעי, לכאור' כיון דלא ס"ל דהוי כנאמנות, [היינו לש"י הבית שלמה בזה עי' לעיל הע' 114], א"כ אף דעדיף מסתם כת"י דהא אביהם א"נ לטעון פרעתי מ"מ לא עדיף משטר רגיל בלא נאמנות דבזה ליכא למ"ד דיכול לגבות מיוורשיו. ולהסוברים דתוקפו משום דינא דמלכותא, תלוי איך נהגו בזה בדיניהם וכ"כ לעיל בהע' הנ"ל דמשו"ת אבני צדק משמע שלא השביעו בדיניהם וכ"מ מהאדר"ת הנ"ל, וכן בנוב"י הנ"ל משמע שלא השביעו בדיניהם, אלא דס"ל דאין דנים בזה כפי דיניהם, ודבר זה בפלוג' הוא וכמשנת' בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' נח פלוג' אחרונים אם יכול לכופו לדון כדיניהם ע"ש.

ולהסוברים דתוקפו משום תקנה מבואר להדיא בקצוה"ח (קח סק"ח) דיכול לגבות מיוורשיו בלא שבועה, ולא נתבאר בדבריו אם רק מיוורשים גדולים גובה או גם מקטנים, ובקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קלו הבאנו מפנקס תקנות ד' ארצות (שנת שפ"ג אות קט): "עלה המוסכם לגבות שט"ח שאין בו ריעותא אף מיתומים קטנים, דהיינו אחר זמן פרעון בשבועה, וקודם זמן פרעון בלא שבועה ודינים כגדולים", וכ"ה בפנקס מעהרין (שנת ת"י אות רכ): "ממרני יהא בתוקפו ובגבורתו בכל דיני נאמנות מפורש וכו' יהיה גובה מן היתומים אפילו הקטנים, בין מקרקע ובין ממטלטלים" וכו', ומבואר דלאחר זמנו האלימו כוחו שיכול לגבות מקטנים, משא"כ בשאר שטרות, אך מ"מ הצריכוהו לישבע. ולהסוברים דהוא משום מנהג ג"כ תלוי איך היה נהוג ביניהם, ויש לדון אם היה מועיל מנהג

כשהחוב הוא תוך זמנו ודין תוקף הזמן שבשטר הממרני

פא. אם החוב הוא בתוך זמנו, נתבאר לעיל סעיף כג דגובה אף מיורשים קטנים, אולם בממרני כיון שהיה נהוג להשאיר הנייר חלק והמלוה כתב הזמן ושאר תוקף ונאמנות²⁰⁵, ולכן אם הזמן נכתב בכתב ידו של הלוח עצמו, נראה דלכו"ע יכול לגבות בזה אף מיורשי הקטנים²⁰⁶, אבל כשעדיין לא נכתב הזמן, מיורשי הגדולים יכול לגבות בלא שבועה²⁰⁷, אבל מיורשי הקטנים יש לחוש שכבר עבר זמנו ואינו גובה מהם²⁰⁸, [לדיון נוסף בזה ראה בהערה²⁰⁹], ואם כבר נכתב בו זמן אבל הוא בכת"י אחר יש להסתפק אם יכול לגבות מיורשים קטנים וראה בהערה²¹⁰.

לגבות מהיורשים גם לאחר זמנו, אלא דאז צריך שבועה, ולכן באופן זה סמכין לומר דעדיין הוא תוך זמנו, כיון שהיה לו האפשרות לכתוב זמן מאוחר שיהא תו"ז, וכ"מ בערך שי (סי' קי"ב) וראה בסמוך.

208 כ"כ בערך שי (שם) דבכה"ג כיון שאין בו זמן יש לחוש שכבר עבר זמנו וכבר פרעו, ואף די"ל דכיון שנתן לו האפשרות לכתוב בו איזה זמן שירצה, יהא נחשב כאילו האמינו במפורש אף נגד יורשי הקטנים, מ"מ למש"כ שם בערך שי דנגד קטנים לא מהני אף תנאי מפורש, א"כ כש"כ בזה שלא נכתב מפורש דא"י לגבות מהם.

209 הנה לש"י התומים דמהני תנאי מפורש אף לגבות מקטנים, א"כ לכא' ה"ה בזה שלא נכתב בו זמן הוי כתנאי מפורש שהאמינו אף נגד הקטנים, כיון שכן הוא הדרך שהמלוה יכול לכתוב כל תוקף ונאמנות שירצה, וגם יכול לעשות הזמן מאוחר וכנ"ל, ומ"מ לא מצאתי מפורש מי שכתב כן, ולגופו של דבר יש לחלק דלגבי קטנים יתכן דבעינן שיהא נכתב במפורש ממש וראה מה שהובא לעיל הע' 200 מדברי הנוב"י "וזה שייך על עצמו, אבל על יורשי אין כאן ראייה שהאמינו, והא דמסרו לידו כך משום דלא חשש למיתה" הרי דס"ל דבסתם לא מפרשינן הנאמנות גם כלפי היורשים ויל"ע אם הפנים מאירות הנ"ל בהע' 207 חולק בזה רצ"ע.

210 בערך שי (סי' קי' שם) כתב דהוא חוכך בזה לדינא אם סומכים על הזמן שנכתב בכת"י המלוה [או בכת"י אחר] לענין גבייה מקטנים, די"ל דגם בזה יש לחוש שמא כבר עבר הזמן והוא בא לגבות מהם שלא כדין, וע"ש שכתב דמדברי הפנים

אצל ממרנות זאל קיין קדימה זיין [שלא תהא קדימה] רק כולם יהיו בשוה אע"פ שאחת קודמת לחברתה אין בכך כלום.

ואם האחד בא לגבות בממרני והשני בשטר כת"י בעלמא, כיון דהממרני הוי כנאמנות, אתאן לפלוג' הנ"ל אם מהני נאמנות מפורש נגד בע"ח מאוחר, ובזה להסוברים דמהני גובה הממרני בלא שבועה, [והיינו דבאופן שידוע שהוא קודם גובה כל חובו, וכשאין ידוע גובה מחצה בלא שבועה].
204 דאף שנתנו לו תוקף כשטר בעדים לכמה דברים, אבל לגבי גבייה מלקוחות כיון שאין הם יודעים ליהרר מלקנות ממנו דליכא קלא, אינו גובה מהם, וכ"כ להדיא בשו"ת דברי רננה (סי' כב) דאף כשנתקיים אינו גובה מלקוחות שקנו לאחר הקיום, כיון דהמקיימים אינם מעידים רק על החתימות, ועי' בקנ"ה ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' נ.

205 כמבואר בלבוש וסמ"ע סי' מח ועי' לעיל פ"ב סעיף ט.

206 כן נראה פשוט דמה שנסתפק בערך שי בזה וכדלהלן, היינו כשנכתב בכת"י אחר, אבל כשהוא בכת"י הלוח עצמו, מהני לגבות מהם ולא חיישינן לקנוניא גבי יורשים.

207 בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סי' י' והו"ד בפ"ת קח סק"ה) דן בעובדא שאחד תובע מיורשים בממרני שלא נכתב בו נאמנות, והוא תוך זמנו ונכתב בכת"י המלוה וירדע שכתבו לאחר שמת הלוח, וכתב הפנמ"א דמ"מ גובה מיורשיו, ואין זה מגרע כוחו בזה שהזמן בכת"י המלוה ע"ש, ומשמעות דבריו דאחי עליה מכח הנאמנות שמסר לו הלוח, ומשמע דה"ה כשלא נכתב כלל הזמן עדיין, דכיון דיכול

ברין גבייה שלא בפניו יש להסתפק אם גובה בלא שבועה גם כשלא נכתב בו זמן²¹¹, ולגבי בעל חוב מאוחר ראה בהערה²¹².

חיוב שבועה בגביית צ'ק מיורשי הלוה תלוי בשיטות הפוסקים בתוקף הצ'ק

פ.ב. בא לגבות בצ'ק [שניתן כשטר עבור הלוואה] מיורשי הלוה לאחר מיתתו, להסוברים דתוקף הצ'ק לדונו כשטר חוב גמור נגד טענת פרעון הוא מכח דינא דמלכותא²¹³ אין לזה תוקף יותר משאר שטר חוב, כיון שבמיתת בעל החשבון שוב אין הבנק מכבד את הצ'קים שלו, גם אלו שזמן פרעונם היה קודם מותו²¹⁴, ולכן יצטרך לישבע שבועת יתומים כשגובה מהם²¹⁵ וכן להסוברים דתוקפו משום דיש בזה טענת שטרך בידי מאי בעי²¹⁶.

ולהסוברים דתוקף הצ'ק לטענת פרעון הוא משום דחשיב כנאמנות²¹⁷, אף שכתבנו לעיל דהצ'ק דומה לממרני לגבי טענת פרעון, אבל לגבי גבייה מיורשי נראה דאף להסוברים דבממרני גובה מיורשי בלא שבועה²¹⁸, בצ'ק כשגובה מיורשים

מותו הצ'ק לא יכובד רק כשאושר בפירוש על ידי הלקוח טרם מותו.

אולם עדיין יוכל לתבוע את היורשים עצמם עפ"י הצ'ק, שיש כאן הוכחה לקיומו של חוב, אבל שוב אין הצ'ק סחיר שכן אנשים יסרכו לקבלו בגלל מוגבלותו. 215 דכיון שהצ'ק שוב אינו עומד לגבייה בבנק, מסתבר דניס בזה כפי דינו, וצריך לישבע כשבא לגבות מיורשי, ואף דבדיניהם אין צריך שבועה והיה אפשר לומר דעל דעת כן הלוה שלא יצטרך לישבע, מסתבר דזהו רק לגבי גבייה רגילה דרך הבנק או מיניה, אבל לגבי היורשים לא עלה בדעתו שיצטרך לגבות מהם, ולא נחשב שהלוה ע"ד לגבות מהם בלא שבועה וכמש"כ כעיי' בנודע ביהודה הו"ד לעיל הע' 200, וראה עוד בזה בסמוך.

216 והיינו לדעת הבית שלמה שפירש בדעת התומים דלא ס"ל דהוי כנאמנות, וכמש"כ לעיל הע' 114 דלפ"י הוי כשט"ח רגיל, דאף שאין נאמנות לומר ע"ז פרעתי, מ"מ כשבא לגבות מיורשי צריך לישבע, וכמו שאביהם היה יכול להשביעו בטענת אישתבע לי דלא פרעתיך, [ועמש"כ לעיל שם דלהנתי' משמע דגם הסוברים סברא זו דשטרך בידי מאי בעי, ס"ל גם סברת נאמנות, אך בבית שלמה כתב כנ"ל].

217 והיינו לדעת האדר"ת דמכח הדינא דמלכותא הוי כנאמנות וכנ"ל הע' 197.

218 היינו לדעת החתם סופר ודעימיה דנחשב

מאירות הנ"ל בהע' 207 אין ראייה, דשם מיירי לגבי יתומים גדולים, דבזה כיון שודאי יכולין לגבות ורק לגבי השבועה סמכין על הזמן אף כשהוא בכת"י המלוה, משא"כ לגבי קטנים, וע"ש שכתב דאם נימא דמהני כשנכתב הזמן בכת"י המלוה, א"כ גם כשלא נכתב מהימן במיגו אף דהוי להוציא, כיון דהוא ברי והיורשים שמא, ולכא' כ"ז לשי' דל"מ תנאי מפורש, אבל להתומים שסובר דמהני תנאי מפורש לכא' יכול לגבות מהם, אך כ"כ לעיל בסמוך דבנוב"י משמע בסתם לא הוי כנאמנות נגד היורשים, וראה לעיל הע' 199 וצ"ע.

211 דמחד י"ל דבשלא בפניו כל שיש נאמנות מפורש עליו ועל באי כוחו גובה בלא שבועה וכנ"ל הע' 190 וא"כ י"ל דכאן שהשאייר חלק הוי כנאמנות מפורש, ומאידך לפימש"כ הנוב"י הנ"ל בסמוך בסתמא לא חשיב כנאמנות דלא חשב על מיתה והנ"י י"ל דלא חשב שיגבו שלא בפניו וצ"ע. 212 לכא' דין זה תלוי במשנ"ת לעיל הע' 192-193 פלוג' הפוסקים אם מהני נאמנות מפורש נגד בעל חוב מאוחר, והנ"י כיון שהאמינו שיוכל לכתוב בו זמן מאוחר דבכה"ג גובה בלא שבועה, הוי כנאמנות מפורש ותליא בהנ"ל.

213 ראה לעיל פ"ב סעיף יד שהבאנו מדברי המנחת יצחק דתוקף הצ'ק הוא מכח דינא דמלכותא ע"ש.

214 כן הוא הנהלה הבנקאית שבמותו של בעל החשבון לא נעשה שום פעולה בחשבונו רק עם צו ירושה, וגם כשהצ'ק הגיע זמנו ליפרע טרם

גדולים צריך לישבע²¹⁹, [לדיון אם י"ל דהצ'ק עדיף משאר שטרות בזה ראה בהערה²²⁰].

ומ"מ כשנשבע שלא נפרע מאביהם גובה מהם כמו בשט"ח בעדים, שאילו היה פורע לא היה משאיר הצ'ק בידו²²¹, ועדיף משטר כתב יד בעלמא וראה בהערה²²².

עוד יש להוסיף דלמשנ"ת לעיל הע' 138 שי רש"י דחייב השבועה בבא לגבות מיתומים ולקוחות הוא מדין שבועת אישבתע לי ויסודו משום דיש לחוש שפרעו ואפשיטי דספרי זייר ליה כנ"ל הע' 84, ובצ'ק הבאנו לעיל הע' 119 דלא שייך כ"כ להשאיר אפשיטי דספרי, ואף לדעת התוס' הנ"ל בהע' 138 דשבועת יתומים הוא משום דבעצם הנאמנות לא היה פוטר משבועה ורק כלפי עצמו שייך שהנאמנות פטרתו הוי כאלו מחל לו השבועה, אבל בצ'ק שעניינו שהוא עובר מיד ליד ואינו יודע מי יגבנו לבסוף ע"כ שיש כאן הסכמה של הלוה לשלם לכל מי שיגבנו ולפטור את כל העולם מדין שבועה ולכן יש לצדד לפטור אף בבא לגבות מיתמי וצ"ע, וע"ע להלן הע' 224 מש"כ לדון בדין צ'ק שניתן לשם תשלום ולא לשם שטר על הלוואה.

221 והיינו דלא אמרינן דהוי ככתב יד ומלוה על פה שיכולים היורשים לומר אולי פרע אבינו, אלא הוי כשטר חוב בעדים, דכיון דאביהם לא היה נאמן בטענת פרעון, גם יורשיו אינם נאמנים, אלא דיכולין הם להשביעו שלא פרע אביהם וראה בסמוך.

222 הנה לעיל הבאנו דעת הסמ"ע והש"ך ועו"פ דנאמנות סתם בשטר כת"י לא מהני לגבות בזה מירורים אפילו בשבועה, וכדיבארנו בהע' 186-187 דכיון שהוא שטר בכת"י חיישין ששכח מהנאמנות והשאירו בידו לאחר הפרעון, ורק בנאמנות מפורש גובה ע"ש, ולפי"ז לכא' בצ'ק אף דהוי כנאמנות לא יוכל לגבות אף בשבועה כיון דהוא שטר בכת"י.

אמנם נראה דהצ'ק עדיף בזה משטר כת"י, דשם חיישין ששכח מהנאמנות ואף אם זכר לפעמים משאירו בידו וסומך עליו שלא יעיז פניו נגדו לתובעו שנית, אבל בצ'ק שהוא שטר סחיר והדרך להעבירו מיד ליד, בזה ודאי חושש להניחו בידו אחר הפרעון שיכול בטעות להעבירו לאחר שיוכל לחייבו בזה מכח תקנת השוק וכנ"ל פ"ה, או שישכח

כאילו נכתב כו נאמנות מפורש אף לגבות מיורשיו בלא שבועה וכנ"ל הע' 199.

219 כן נראה לכא', דהרי להחת"ס דהנאמנות הוא משום שהשאירו מקום פנוי לכתיבת נאמנות וכל תוקף, וזה שייך בממרני וח"כ שהדרך היה להשאיר מקום פנוי לכך, ולכן הוי כנאמנות מפורש אף נגד היורשים, אבל בצ'ק אף דהוי כנאמנות כיון שכן נהגו לאלם כוחו, מ"מ הרי לא נכתב שום דבר בגוף הצ'ק, ואף דלגבי עצמו שייך לומר דהימניה, אין הכרח שהאמינו גם נגד יורשיו, ומסתבר דלא נחית לחשוב אלאחר מיתה, ולכן צריך שבועה כשכא לגבות מהיורשים, וכע"ז הבאנו לעיל הע' 200 דדעת הנוב"י דגם בנייר חלק לא נחשב כנאמנות לגבי יורשיו, דלא נחית לכך, ואף שכתבנו שם ד"ל דלגבי ממרני מודה הנוב"י דהוי כנאמנות מפורש, מ"מ סברתו שייך לגבי צ'קים שלא נכתב כלל נאמנות, דאף דלגבי עצמו הוי כהימניה לא חשיב כהימניה גם לגבי יורשיו, נוכחן לא שייך מה דמסיק הנוב"י דיש לו מיגו, דכאן דלא ניתן לכתבו לא חשיב מיגו, וכן שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל דכשגובה מיורשים גדולים בצ'ק שירשו מאביהם צריך לישבע שבועת יתומים, וכש"כ דלהאדר"ת ודעימיה דאף בממרני צריך שבועה כשגובה מיורשיו, א"כ בצ'ק ודאי דבעי שבועה.

220 הנה לגופו של דבר יתכן דיש לחלק להיפך, דאף להסוברים דבממרני צריך שבועה ולא נחשב כנאמנות מפורש נגד יורשיו, י"ל דבצ'ק עדיף כיון דבזמנינו לא נהגו להשביע כלל וכנ"ל סעיף יט, ונמצא דכל החיוב שבועה גורם רק שיצטרך להתפשר וכמש"כ שם, וא"כ י"ל דעל דעת כן לא הלוהו, וכיון דהוי כנאמנות כבר נחשב כנאמנות נגד יורשיו ג"כ, דאין דעת בני אדם להלוות ממנום וליחות לפשרה וכמש"כ בהע' 119, ואם כנים אנחנו בזה יתכן דאף להסוברים דתוקף הצ'ק משום דינא דמלכותא או שטרך בידי מאי בעי, י"ל דבצ'ק אין צריך שבועה מטעם הנ"ל וצ"ע בזה.

גבייה מיתומים בתוך זמנו, צ'ק שניתן לתשלום, ודין תוקף הזמן הנרשם בצ'ק

לג. מיתומים קטנים אינו יכול לגבות בצ'ק רק כשהוא תוך זמנו²²³, [וראה בהערה בתוקף הנוהל בדינא דמלכותא בזה ודין צ'ק שניתן בתורת תשלום על חוב או מכר ולא לשם שטר ראיה על הלוואה²²⁴], ונראה דאם הזמן שבצ'ק נרשם בכתב ידו של הלוח עצמו, והוא תוך זמנו, יכול לגבותו מיוורשו הקטנים בלא שבועה²²⁵, אבל כשהזמן הוא בכתב ידו של המלוה או של אחר²²⁶, אינו יכול

החלוקה, גובה מכל אחד מהמיוורשים לפי החשבון, וכשהמיוורשים קטנים מעמידים להם אפוסטרופוס שיעסוק בסידור החובות והנכסים, ומ"מ כיון שבדינינו אינו יכול לגבות רק בתורו נראה דבזה אינן אנו דנים כפי הנוהל, דזה מקרה שאינו שכיח ולא אמרינן דעל דעת כן נתחייב.

ברם למש"כ בהע' 119, 220, דיש לצדד דצ'ק עדיף מממרני ולכונ"ע יוכל לגבות בלא שבועה, כיון דבזמנינו לא נחית לחיובי שבועה, א"כ לפי"ז גם מיוורשים קטנים יגבה בלא שבועה, ועוד יש לדון דלכאור' כיון שסוד חיוב השבועה הוא משום חשש צרי או חשש שובר כנ"ל הע' 165 א"כ יש מקום לחלק דדוקא באופן שלוח מעות לתקופה מסוימת חיישינן שהתפיס צרי לאחר הזמן פרעון או ששילם ונתן שובר, אבל באופן שנתן צ'ק על מכר לשם תשלום ואין בדעתו כלל להזדקק עוד לזה אלא לדאוג לכיסוי הצ'ק בבנק או שלוח מעות ושילם למלוה אח"כ בצ'ק דהצ'ק ניתן בתורת תשלום על החוב, וא"כ אמאי ניחוש לצררי או שובר הרי צ'ק זה גופא ניתן לשם תשלום על החוב וראה מש"כ לעיל סו"פ ח' דבנותן צ'ק למלוה שלו לשם תשלום ולא לשם שטר והוכחה על החוב אין ביניהם חששות של מלוה ולוה לענין הקדמת שלום וכדו' משום שהחוב נחשב כפרוע ע"י הצ'ק והבאנו בכ"מ שהצ'ק נחשב כחפץ הנמכר ונקנה, וה"נ בנידו"ד י"ל דחשיב כתשלום גמור על החוב ואין מקום לחשוש שהתפיס לו צרי או ששילם לו אח"כ בזמן נתון לו שובר וצ"ע בזה לדינא אם בכה"ג י"ל שאין כלל חיובי השבועה בגבייה מיוורשים בין קטנים בין גדולים.

225 דבככה"ג לא חיישינן לקנוניא, וכנ"ל הע' 206.

226 כמבואר להלן פרק יא סעיף ט דיכולין למלאות פורטי הצ'ק בכתב יד אחר, וכ"ה לגבי זמן הצ'ק כדלהלן פ"ב סעיף יג.

ויפקידנו בבנק, ולכן בזה ודאי דלכו"ע יכול לגבות מיוורשו בשבועה, ויסוד זה מוכח מדברי הפוסקים לגבי שטר ממרני וכמש"כ לעיל סעיף כט שנחלקו רק אם צריך שבועה אבל בשבועה גובה וע"כ משום דממרני עדיף משטר כת"י וה"נ בצ'ק, ועמש"כ בהע' 119, 220, לצדד דאף בלא שבועה יכול לגבות ובגור"ד גביית מטלטלי דיתמי יש לציין דמעיקר הדין אין גובין ממטלטלי דיתמי, דלא חל שעבוד רק על הקרקע, אלא דהגאונים תיקנו מפני נעילת דלת, שגובין גם ממטלטלי דיתמי, וע"י סמ"ע (קז סק"ג) ושו"ך (שם סק"ב) דלאחר התקנה שוב גובין בזה מדינא דסמכה דעתו ע"ז ובפרט בזמנינו שכל עסקינו במטלטלין, אולם להלן בסמ"ע (סקט"ו) ובשו"ך (סק"ח) משמע דהוי משום תקנה, והנפק"מ בזה כשמכרו היוורשים המטלטלין אם גובין ממה שקיבלו בתמורת המכירה, וע"ע קצו' (שם סק"ח) בזה, וע"י בהגרעק"א שם בשם הרמב"ן דכשיש להם קרקע ליכא תקנת הגאונים, והשו"ך שם חולק וכ"מ בנתי' (סק"ד), ולכאור' תליא בהנ"ל אם בזמנינו גובין ממטלטלין מדינא, ואכמ"ל בזה.

223 כנ"ל סעיף כג, דבכה"ג לא חיישינן לפרעון, ונראה דאף להחת"ס הנ"ל בהע' 199 דבממרני הוי כתנאי מפורש אף נגד יורשים קטנים, מ"מ בצ'ק הרי לא התנה מפורש, וכיון דאין תוקפו רק משום דנהוג בזה כנאמנות, לא מהני רק לגבייה מיניה וכנ"ל הע' 219 [ומהגרי"י פישר שמעתי דאין לגבות מקטנים רק מהמעות שיש בבנק, ויל"ע בזה מאי שנא משאר בע"ח].

224 בעצם גביית חוב מיוורשים לפי הנוהל בדינא דמלכותא, יש לציין שעפ"י הנוהל היוורשים צריכים לפרוע חובות אביהם מנכסי הירושה, ועליהם לפרסם שכל מי שיש לו תביעה על אביהם שיבא לגבותו, ואם אחד מהנושים בא לגבות לאחר

לגבות בו בלא שבועה דחיישין שכבר עבר זמנו²²⁷, וכש"כ כשעדיין לא נרשם בו שום זמן²²⁸.

ולגבי גבייה מיורשים גדולים כשלא נכתב בו זמן נראה דיש לחוש שכבר הגיע זמנו וצריך שבועה וראה בהערה²²⁹, [ובעצם דין התאריך הנכתב בצ'ק אם הוא זמן גבייה או זמן חלות החיוב, וכן דין צ'ק פתוח שלא מילאו בו הסכום עד לאחר מיתת החותם ראה בהערה²³⁰].

ממלא את התאריך ואינו סומך בזה על המלוה, שהרי יכול לטעות ולהציגו לגבייה תיכף בבנק, ואדרבה כשלא נכתב בו זמן כלל זהו הוכחה שניתן כדי לפורעו מיד, דבאופן זה רבים נוהגים שאינם ממלאים את התאריך, ולכן נראה דלא מהני בזה שום מינו דמיד שבא לפנינו ללא כתיבת התאריך א"כ מה שהיה יכול לכתוב מקודם תאריך מאוחר הוא כמינו למפרע ולכן אף כשאין בו זמן כלל לכאור' לא יוכל לגבות מהם בלא שבועה, וכשיש בו זמן שנכתב בכת"י אחר יש לצדד שיגבה בלא שבועה וצ"ע.

230 ראו לציין מה ששמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שנשאל על חיוב תשלום הצ'קים שניתן ע"י נגיד אחד ששבחל"ח וזמן פרעון הצ'קים הוא לאחר מיתתו, ואמר דבאופן זה י"ל שלא נעשה כחוב על הנותן לחייב את יורשיו בתשלום חובות אביהם ואין כאן רק ענין של המצוה לקיים רצון אביהם, וגם בזה מיורשים קטנים אין ליטול כלל ומיורשים גדולים יש לשואלם אם רוצים לקיים המצוה, ואין בזה מצוה לקיים דברי המת שהרי לא הושלש מתחילה לכך, אלא יש ענין של מצוה לקיים רצון אביהם, ורצוי שהיורשים הגדולים יקיימו רצונו ויתנו מחלקם תשלום התחייבותיו עכ"ל²³¹. [ואף דלעיל פרק א' הע' 27 והע' 72 הבאנו מה שפסק הגרי"ש שיכול לגבות צ'ק מיורש כיון שנחשב כמזומן צ"ל דשא"ה שהיה צ'ק שהגיע זמנו מחיים דודאי חל החיוב, משא"כ בנידו"ד כיון שזמנו לאח"מ י"ל דחוששים שמא גילה בדעתו במפורש שאינו מתכוין להתחייב רק כשיגיע הזמן, ולגבי גבייה מיורשים חוששים כל חשש ששייך לחשוד וכש"כ ביורשים קטנים כצ"ל, ובהיותי אצל מרן שליט"א אור ליום ה' אלול תשס"ח היה נראה שסבר שבעובדא זו הצ'קים לא נמסרו למוטבים ואילו

227 כמש"כ הערך שי (סי' קי ס"ב) לגבי שטר הטראטע דחיישין לזה והו"ד לעיל הע' 208, וה"ה בצ'ק ששכיח ליתן ללא כתיבת התאריך, כשעומד לגבותו מיד, וא"כ הוי הוכחה שכבר עבר זמנו, וראה עוד בזה בסמוך.

228 דבכה"ג ודאי יש לחוש שנתן לו הצ'ק כדי שיציגו תיכף לגבייה, שכן דרך בני אדם בזמנינו שכשנותנים צ'ק לגבייה מיידית לפעמים אינם רושמים שום תאריך, כי כתיבת התאריך אינו מעכב, ובאופן זה זמן פרעונו של הצ'ק הוא לפי דרישה, דהיינו כשיציגנו לגבייה בבנק ואין לחשוד כ"כ לפרעון וע"ע מש"כ בהע' 224 דיש לדון בכל צ'ק שניתן לפרעון מידי ולא לשם שטר דלכאור' אין בזה חיוב שבועה אף בגבייה מיורשים קטנים ולא שייך בזה כ"כ חשש צררי או חשש שובר וצ"ע.

229 הנה לגבי גבייה מיורשים גדולים הבאנו לעיל הע' 207 מש"כ הפנים מאירות דגובה מהם גם כשהזמן הוא בכת"י אחר, ובערך שי הביא דבריו ומסיק שם דאם נאמר שיש לו נאמנות לגבות עפ"י הזמן שנרשם בו, גם כשאין זה בכת"י הלוה עצמו, א"כ גם כשאין בו זמן כלל יכול לגבות במיגו שהיה יכול לרשום בו זמן מאוחר, וכמש"כ הנוב"י (ח"ב חור"מ סי' כה) דמהני בזה מיגו להוציא בברי ושמא ע"ש.

אמנם בצ'ק נראה דגרע בזה מהנידון של הערך שי והנוב"י, דבערך שי שם מיירי בהני שטרות שהיה נהוג להשאיר מקום פנוי לכתיבת הזמן כדי לאלם כוחו של המלוה, ובוה יש לומר דיש לו מיגו לטעון שזה עדיין תוך זמנו, וכן בהא דהנוב"י מיירי בפנקס שחתם בו הלוה והשאיר מקום פנוי למלוה למלאות כל תוקף ונאמנות, אבל בצ'ק הוי להיפך דכשרוצים לקבוע זמן פרעון מאוחר, הלוה בעצמו

הנפק"מ למעשה בזמנינו

ד. כבר נתבאר לעיל סעיף יט דבזמנינו שאין משביעין כלל, נמצא דעיקר הנפק"מ בחיוב השבועה הוא לענין פשרה²³¹, וה"ה כשבא לגבות מיוורשים כשיש חיוב שבועה מפשרין ביניהם²³².

אם קדם ותפס מיוורשים גדולים בלא שבועה, או מיוורשים קטנים לאחר זמנו, ראה בהערה²³³.

גבייה שלא בפניו, כשיש בעל חוב נוסף, או מלקוחות כשתובעו בצ'ק

ה. כשמציג את הצ'ק לגבייה בבנק, אף כשהלוה אינו לפניו²³⁴ אינו צריך שבועה²³⁵, אבל כשבא לגבות מנכסי הלוה²³⁶ יש להסתפק אם צריך שבועה וראה בהערה²³⁷.

כשיש בעל חוב נוסף, לגבי גבייה מהכסף שבבנק או ממטלטלין של הלוה, מדינא חולקים ביניהם אף כשחובו של האחד קודם להשני²³⁸, ואם קדם וגבה מהבנק או מהלוה

[וכ"כ לעיל הע' 124 דבעצם המוחזקות בצ'ק לא חשיב כחפוס לענין זה].

234 דהיינו שהוא בחו"ל וכדו'.

235 אף דבשטר בכה"ג בעינן נאמנות מפורש או בתוך זמנו וכנ"ל הע' 133, 142, בצ'ק ודאי

דגובה בלא שבועה, דהרי כל תכנתו של הצ'ק הוא שעומד לגבותו בבנק, ואין צורך לרדוף אחר הלוה, וא"כ על דעת כן נחית שיוכל לגבותו גם שלא בפניו, והוי כתנאי מפורש ולכן פשוט דאף לדעת הערוך השולחן דבכת"י בעלמא אין גובין שלא בפניו בצ'ק גובין.

236 כגון שכבר עבר יותר משה חודשים מהזמן שנרשם בצ'ק, דבכה"ג אין הבנק מכבד את

הצ'ק [וראה בזה לעיל פ"ב הע' 59 ולהלן פרק יב סעיף לא-לב], או כשהחשבון הוגבל וכדו'.

237 הנה בכה"ג אפשר לומר דהוי כגביית חוב בעלמא, דבעינן נאמנות מפורש או שיהא תוך

זמנו, אולם י"ל דכיון דנחית על דעת לגבות שלא בפניו מהבנק, אף דאיתרמי שאין אפשרות לגבות מהבנק, מ"מ נשאר החוב בתנאי הקודמים, ויכול לגבות שלא בפניו בלא שבועה וצ"ע, ואם נאמר דהוי כגביית חוב בעלמא שוב י"ל דיש לחוש לדעת הערוך השולחן שסובר דאין גובין כלל בשטר כת"י שלא בפניו, אולם י"ל דלגבי זה עדיף משאר כת"י שיכול עכ"פ לגבות בשבועה שלא בפניו וצ"ע.

238 דבמטלטלין ומעות ליכא דין קדימה וחולקין ביניהם, כמבואר בריש סי' קד.

נמסרו יש בזה כדי לחייב וכמשנ"ל לעיל, כמו"כ אמר אז שיש בכה"ג מצוה לקיים דבר המת דחשיב הושלש והו"ד לעיל פ"א הע' 27 ועדיין צ"ע, וע"ע להלן פרק יב הע' 63 ופרק טו הע' 66 מהלכים נוספים בזה].

עוד יש להעיר דלפימשנ"ל לעיל הזמן שבהצ'ק הוא זמן התשלום של החוב, ויש לציין בזה מש"כ הגר"ש ואזנער שליט"א (בשבת הלי ח"י סי' רעז) דזמן הצ'ק הוא זמן חלות החיוב ע"ש מש"כ לחלק עפ"י, והארכנו בזה להלן פרק יב הע' 63 ופרק טו הע' 66.

ובדין צ'ק פתוח שלא מילאו בו הסכום עד לאחר מיתת הנותן ראה בזה לעיל פרק ב הע' 83 ופרק יב הע' 64.

231 ראה שם בהע' 121 המקור לזה שיש לפשר בכה"ג.

232 ראה שם ובהע' 122 איך מחשבין את סכום הפשרה.

233 כ"כ לעיל בהע' 124 דבמקום חיוב שבועה לא מהני מה שתפס בלא שבועה, כיון דבלא"ה מפשרין במקום השבועה ועדיין חייב שבועה להש"ך דמנדין בכל שבועת אישתבע לי כשתפס, וכש"כ בשבועת יתומים דאף להסמ"ע מנדין אם לא נשבע, אולם בצ'ק אם נאמר כפי מש"כ לצדד בהע' 119, 220, דאין שום חיוב שבועה, א"כ מהני תפיסתו לומר קים לי דאיני מחוייב שבועה, ולפי"ז גם ביורשים קטנים מהני תפיסה, וצ"ע בזה לדינא,

ראה בהערה 239, אבל כשגובה מקרקעותיו של הלוה אם יש לו שט"ח בעדים המוקדם בחובו הוא קודם לגבות ובשטר כת"י וכן בצ'ק ו"א דהמוקדם קודם ו"א דיחלוקו²⁴⁰, וראה בהערה אם אפשר לסמוך על הזמן שבצ'ק כהוכחה שחובו קודם²⁴¹, אבל מלקוחות אינו גובה כלל²⁴².

239 הנה זה ברור דאם קדם אחד מהם וגבה המעות מהבנק, אין מוציאין ממנו אף אם זמן הלואתו מאוחר, דקיי"ל (שו"ע שם) בעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה, ואף מותר לכתחילה לאחד להקדים ולגבות חלקו, כיון דלמעשה כל הנכסים משועבדים לשניהם בשוה, אלא דבית דין אין להם אפשרות להקדים לאחד, אבל מעצמו יכול לתפוס, וכ"מ בקצוה"ח (קה סק"א) שכתב דכששולח אחר לתפוס לא חשיב שליח לדבר עבירה, כיון דהוא בעצמו היה יכול לתפוס, ומשמע דאין בזה איסור, נואף דהפני יהושע כתב דחשיב שליח לדבר עבירה היינו לא משום עבירת המשלח אלא דהשליח עובר עבירה דהוי כמתעבר על ריב לא לו, וגו"ד צ"ב וכבר העיר בזה הקצו' שם והאחרונים האריכו בזה ואכמ"ל.

אולם נראה פשוט דאם כבר דנו בזה בבי"ד ופסקו להם שיחלוקו ביניהם, לא מהני תפיסתו שכבר חל על הממון דין חלוקה, ועליו לחלוק בזה עם הבעל חוב האחר.

240 בריש סי' קד מבואר דבקרע נוהג דין קדימה כשיש לו שטר חוב בעדים שגובה בו ממשעבדי ואז מהני להקדים לבע"ח המאוחר אבל בחוב על פה לדעת השו"ע שם סעיף יג גם בזה המוקדם קודם להמאוחר, והשו"ך (סק"כ) נקיט דיחלוקו בזה.

241 הנה בצ'ק הרי אי אפשר לידע על פי הזמן שבו מי קדם להלוות, דהרי שייך שזמנו של אחד הוא בניסן והאחר זמנו באייר, וזה שזמנו באייר הוא קודם לזה שזמנו בניסן, דהרי הזמן בצ'ק הוא זמן פרעון ולא זמן הלוואה כנ"ל בהע' 230, ולכן אף אם נימא דיכולין לסמוך על הזמן שבכת"י ולא חיישינן לקנוניא [ראה לעיל הע' 194], מ"מ בצ'ק אין שום הוכחה מהזמן שבו שהוא קודם להאחר, ועוד שהרי יכול ליתן לו עתה צ'ק בזמן מוקדם, וחיישינן לזה במקום שיש חשש קנוניא כמשנ"ת בהע' הנ"ל.

אמנם נראה דיש חילוקים בזה, דאם עומדים עתה באדר, ויש אחד שזמנו בניסן והאחר באייר, ודאי דבכה"ג חולקין ביניהם, כיון דעכשיו יודעים אנו משני החובות, ואין לנו אפשרות לידע מי מהם קדם, אבל כשעומדים בסיוון ובאים לפנינו אחד שזמנו בניסן והשני זמנו באייר, זה שזמנו בניסן קודם לגבות, דכיון שזה ברור שבניסן כבר הלווה והשני אינו ברור שהלווה, שהרי זמנו באייר, א"כ זה שברור קודם להאחר, וכדמצינו בסי' מג (סעיף כה) שכשיש אחד שזמנו ניסן סתם והשני זמנו ניסן כ"ה, זה שזמנו כ"ה ניסן קודם לזה שזמנו ניסן סתם, כיון שיכול להיות שהסתם הוא בכ"ט ניסן ע"ש, וה"נ בנידו"ד זה שזמנו בניסן קודם לזה שזמנו באייר, נואף דמבואר באחרונים שם דכשאחד מהם תפוס אין מוציאין ממנו עי' רעק"א שם, אבל כאן שבא לגבות מנכסי המלוה לא נחשב כתפוס. אלא דמ"מ על בי"ד מוטל לברר לפי הענין דלפעמים נותן לו צ'ק באייר שזמן פרעונו בניסן וכדו' וגם יש בזה פלוג' אם חוששין לקנוניא בזה.

ובאופן שהמוקדם בזמן ההלוואה עדיין תוך הזמן פרעון, והמאוחר כבר הגיע זמנו, מבואר בריש סי' קד ברמ"א שיכול לעכבו מלגבות מטלטלין שלא יוכל להוציאו מידו, וע"ש בנו"כ בזה.

ואם בא אחד לגבות בצ'ק ואחד בא לגבות בשטר כתב יד בעלמא, יש לדון אם זה הבא בצ'ק קודם לגבות מממנו שבבנק, עפ"י מש"כ לעיל הע' 194 דכשהגבה הלוה עצמו להמאוחר קודם מהני, וי"ל דהממון שבבנק חשיב כהגבהו, כיון שהם מיוחדים לתשלום החובות שבצ'קים, אולם מכיון שבעל החשבון יכול להוציא הכסף לעצמו וכן כ"ז שהכסף בבנק הבנק יכול להשתמש בהממון א"כ לא חשיב כהגבהו, וצ"ע באופן שיש לו ממון בפקדון סגור ויל"ע בזה וראה להלן פרק יב הע' 44.

242 פשוט דמלקוחות אין גובין רק בשטר בעדים.

גביית יורשי המלוה מיוורשי הלוה בשטר חוב אם יורשים ממון הצריך שבועה

17. ישנו דין נוסף כתוצאה מחיוב השבועה ביורשים, באופן שהמלוה מת ויורשיו רוצים לגבות חובם מהלוה, עליהם ליטע שבועה "שלא פקדנו אבא ששטר זה פרוע", ואח"כ גובין חובם²⁴³, אולם זה דוקא כשמת המלוה והלוה קיים דאז סגי בשבועה זו²⁴⁴, וכן כשמת מלוה ואח"כ מת לוה, דאז כיון שיוורשי המלוה כבר היה להם אפשרות לגבות מהלוה בשבועה זו, יכולין לגבות גם מיוורשיו, שכבר זכו בחוב²⁴⁵.

אבל כשמת הלוה בחיי המלוה, ונתחייב המלוה ליטע ליורשי הלוה שבועה ברורה שהחוב לא נפרע, ואח"כ מת המלוה, שוב אין יורשיו יכולים לגבות בשבועה שלא פקדנו אבא, דאין אדם מוריש ממון הצריך שבועה לבניו²⁴⁶, בטעם דין זה והנפק"מ לדין יורשי היורשים ראה בהערה²⁴⁷.

גביית יורשים מיוורשים בממרני וצ'ק

18. בממרני דנו הפוסקים אם נוהג דין זה דאין אדם מוריש שבועה לבניו, י"א דעדיף משטר רגיל כיון שהוא שטר לכל המוציאו ואין היורשים צריכים לגבות מכח אביהם²⁴⁸,

כטובת הנאה שאין גופו ממון ולא חל בזה ירושה, [משא"כ כשירשו החוב כשהלוה חי, אף שגם הוא יכול להשביעם כשטוען להם אישחבעו לי, אבל כ"ז שלא טען כן עדיין לא נחשב כממון הצריך שבועה].

והנפק"מ בזה הוא באופן שיוורשי המלוה היו יכולין לגבות מיוורשי לוה, דהיינו שמת המלוה בחיי לוה, ואח"כ מתו יורשי המלוה, ובאים יורשי היורשים לגבות מיוורשי לוה, וזה תליא בהנ"ל, דאם החסרון משום דאביהם היה נשבע בכרי והם שמא, א"כ בכה"ג הרי גם אביהם של יורשי היורשים היו יכולין לגבות בשמא, ויורשיהם יכולין לגבות כמותם, אבל אם החסרון משום דלא חל ירושה בממון הצריך שבועה, זה שייך גם באופן זה, ובשו"ע (שם ס"י) הביא ב' דיעות בזה ועי' בביאור הגר"א (סקמ"ד) שביאר דתלוי בהנ"ל, וראה בשו"ת מאמר מרדכי (סי' מד והו"ד בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' נה) שהכריע שיכולין לגבות יורשים מיוורשים ע"ש, וראה עוד נפק"מ בזה בסמוך.

248 בקצוה"ח (קח סק"ח) כתב דיש לדון בממרני אם נימא בזה דאין אדם מוריש שבועה לבניו, דהרי הא דאין מוריש אין זה משום שהיורשים אינם יכולים ליטע בכרי, דא"כ גם מהלוה עצמו לא

243 שו"ע סי' קח (סעיף ה) ומקור שבועה זו הוא בשבועות (מה, א), והיינו כשהלוה טוען להם פרעתי לאביכם, דבכה"ג האב היה צריך ליטע שבועה אישחבע לי דלא פרעתיך, וע"ש דהיורשים נשבעין גם שלא מצאו שובר ושלא היה בין השטרות הפרועים.

244 דלגבי לגבות מהלוה עצמו סגי בשבועה זו, אף דאין זו שבועה ברורה, ואביהם היה נשבע בכרי שלא נפרע, מ"מ יכולין יורשיו לגבות בזה.

245 דכיון שכבר ירשו את החוב והיו יכולים לגבות מאביהם בשבועה זו, אף שעדיין לא נשבעו, לא גרע כחם לגבי יורשי הלוה, וגובין מהם בשבועה שלא פקדנו אבא.

246 שו"ע (שם ס"יא) ומקורו בשבועות (מה, א) דפליגי אמוראי בזה ומסקינן דעביד כמר עביד, ולכן למעשה אין גובין יורשים מיוורשים בשבועה זו, ומספק מועיל תפיסה וראה להלן בזה.

247 הנה בטעם דין זה נאמרו ב' מהלכים, יש שכתבו דהטעם משום דכיון שאביהם היה נשבע בכרי שלא נפרע, ויורשיו אינם יכולים רק ליטע בשמא שלא פקדו אביהם, ולכן לא סגי בזה לגבות מיוורשי הלוה, שכבר נתחייב להם המלוה שבועת כרי, ויש שכתבו דהטעם משום דממון הצריך שבועה אין היורשים יכולין לירש, דהוי

ויש שכתבו סברא נוספת דכיון דחשיב כגבוי, הרי הם יורשים את החוב ויכולין לגבותו²⁴⁹, וראה בהערה דדין זה תלוי בהפלוג' בדין יורשי היורשים אם צריך שבועה²⁵⁰.

ולפי זה בצ'ק בזמנינו לפי הני פוסקים הסוברים דבממרני מוריש לבניו אף כשצריך שבועה, ה"ה בצ'קים²⁵¹, וכמו"כ לדיעה זו ניתן לגבותו ביורשים מיוורשים²⁵², אמנם להחולקים בדין יורשי היורשים ה"ה דלא עדיפא צ'קים בזמנינו ולמעשה מידי ספקא לא נפיק וראה בהערה²⁵³.

למוכ"ז דא"צ דין ירושה גובים, ואם נאמר דהטעם בדין זה משום דבעינן שבועה ודאית א"כ יורשי היורשים יכולים לגבות כיון שאביהם כבר היה לו זכות לגבות בשבועה זו שאינה ודאית, ומאידך לגבי שטר למוכ"ז אין עדיפות בזה כיון דמ"מ בעינן שבועה ודאית.

וכן בסברת השואל ומשיב והנח"י תלוי בהנ"ל, דרק אם נאמר דהחסרון הוא דאין בזה ירושה, שייך לומר דכיון שהוא כגבוי חל בזה ירושה גם כשצריך שבועה, אבל אם נאמר דהחסרון משום דלא סגי בשבועת שמא, לא מהני הא דכגבוי שיוכלו לגבות בשבועת שמא ודו"ק, ונמצא דגם דין זה תליא בהפלוג' שהביא השו"ע בדין יורשי היורשים.

251 דגם הצ'קים הוו כשטר לכל המוציאו, וכנ"ל פ"ב ס"ח, וכן שייך בזה סברת כגבוי וכדלהלן פי"ד, ויש להוסיף בזה מש"כ לעיל הע' 119, 220, דיש לצדד דליכא כלל חיובי שבועה בצ'קים וצ"ע בזה לדינא.

252 וכנ"ל בסמוך הע' 250 דשני דינים אלו תליא זה בזה.

253 והיינו דהא לגבי יורשי היורשים כ"כ לעיל דיש פלוג' בזה והובאו שני הדיעות בשו"ע, ודין הצ'ק אם עדיף משט"ח תלוי בפלוג' זו כנ"ל, ומידי ספקא לא נפיק, אך אם כבר תפס מהני בלא"ה, כיון דקיי"ל דעביד כמר עביד כמשנ"ת, [אולם בעצם מוחזקותו בצ'ק לא נחשב כתפוס לענין זה, ואף להסוברים דהתפוס בצ'ק הוי כמוחזק לענין ספיקות כדלהלן פי"ד סעיף ל, זהו דוקא כשהספק הוא ממקום אחר, משא"כ כשיש ספק בגוף הצ'ק וכדיבאר להלן בזה].

יגבו, אלא הטעם משום דלא חל ירושה בממון הצריך שבועה, ולפי"ז בממרני שהוא לכל המוציאו ואין היורשים באים מכח אביהם, גובין היורשים מהיורשים בשבועה שלא פקדנו אבא, אלא דלמעשה מביא הקצו' דבתשו' הרשב"א (סי' תתקצא) מפורש דאף בשטר לכל המוציאו אין גובים היורשים מהיורשים ע"ש.

249 בשו"ת שואל ומשיב (מ"ק ח"ב סי' קיג) כתב די"ל דממרני דחשיב כגבוי לכמה דברים [וראה בזה להלן פי"ד], ה"ה דלגבי גביית יורשים מהיורשים חשיב כגבוי ויכולין לגבות בשבועה שלא פקדנו אבא, וכ"כ בנחל יצחק (סי' יב ענף ד בסופו) דאם ממרני הוי כגבוי ממש יכולין לגבות יורשים מיוורשים וכ"ה גם בשו"ת הרי בשמים סי' עב בסופו ע"ש.

250 הנה נידון זה תלוי ג"כ בחקירה הנ"ל בהטעם דאין מוריש שבועה לבניו, וכמפורש בקצו' שכתב דבריו רק משום דס"ל דהחסרון הוא בכח הירושה, ולפי"ז י"ל דבשטר לכל המוציאו עדיף דא"צ לבא מכוחו, וא"כ י"ל דהרשב"א שכתב דגם בכלל להמוציאו א"י לגבות, משום דס"ל דאין החסרון בכח הירושה אלא בזה שהשבועה אינה שבועה ודאית, וזהו כהדיעה שהביא השו"ע לגבי יורשי היורשים דגובין, אבל לדיעה בתרייתא דיוורשי היורשים אינם גובים בשבועה שלא פקדנו משום דזהו חסרון בכח הירושה, א"כ בכלל המוציאו גובים דאז א"צ לבא מכוחו וכנ"ל, ונמצא דנפק"מ בטעם הדין לענין שני דינים אלו, דאם הטעם משום דממון שצריך שבועה לאו בר ירושה הוא נמצא דגם יורשי יורשים אינם גובים, אך מאידך בשטר

ענף ז - תובע בצ'ק שקיבל מיד שניה, מהמיסב כשהצ'ק חוזר וכדו', ופרטי דינים נוספים

תובע בצ'ק מיד שניה תוקפו כתביעת הראשון ואין החותם נאמן ליפטר או להשביעו
 ד. כל מה שנתבאר בדיון גביית צ'ק וטענות פטור שאינו נאמן ליפטר ע"ז, הוא בין כשהתובע בהצ'ק הוא המוטב עצמו, כגון כשראובן מסר צ'ק לשמעון לפקודתו והריות תובע בו, ובין כשהצ'ק הגיע ליד שלישי, כגון ששמעון חתם שמו כמיסב על גב הצ'ק ומסרו ללוי בתמורה, שאז כשלו תובע מראובן החותם בהצ'ק, הריות כתובע מכח עצמו, ויש לו תוקף לתבוע על פי הצ'ק כאילו היה הצ'ק ביד שמעון, וזאת משום שצ'ק שהוסב הריות כשטר לכל המוציאו וכמשנ"ת לעיל פרק ג-ד, ונמצא שראובן חייב עתה לפרוע ללוי, ואינו נאמן בשום טענת פטור ליפטר ממנו²⁵⁴, [וראה משנ"ת לעיל פרק ד סעיף יח-כג דאף כששמעון לא הסב את הצ'ק יכול לוי לתבוע מראובן²⁵⁵], וכמו"כ נראה דאין החותם יכול להשביע למחזיק הצ'ק באיזה אופן הגיע הצ'ק לידו²⁵⁶.

דיון חיוב שבועה כשהחותם טוען שפרעו קודם שנמכר, [כשחיובו מדינא או מתקנת השוק]
 ז. יתר על כן גם כשראובן בעל הצ'ק טוען שכבר פרע לשמעון בטרם שמסר הצ'ק ללוי, אינו נפטר בזה, ואם לוי אינו מאמינו הריות גובה בהצ'ק מדינא גם באופן שאינו חייב מדין תקנת השוק²⁵⁷, [ויש שכתבו שעל לוי לישבע שלא פקדנו המוכר [דהיינו שמעון] שצ'ק זה פרוע הוא, ולהאמור לעיל יש להסתפק אם בצ'קים בזמנינו נוהג דין שבועה²⁵⁸], ואף כשלו מאמינו לראובן שכבר פרע הצ'ק קודם ששמעון מכרו לו או שמוכיח את דבריו, מ"מ כיון שלוי לא ידע מהפרעון ולא היה לו שום צד לחשוש לזה, הרי ראובן חייב לשלם ללוי שנית מכח תקנת השוק וכמשנ"ת בזה לעיל פרק ה באורך

בצ'ק שנתבאר לעיל די"ל דלא נחית כלל לחיובי שבועה.

257 כמשנ"ת לעיל פרק ד סעיף כז-ל דכיון שמכר הצ'ק אינו נאמן לטעון שפרע למלוה והשאייר הצ'ק בידו, ובפרט בצ'ק שמטבעו עשוי לימסר מיד ליד.

258 ראה מש"כ לעיל פרק ד הע' 159 דבש"ת מנחת יצחק (ח"ה סי קיט בד"ה והנה בנתיבות) כתב דאף דבעלמא במוכר שטר חוב והלוה טוען שפרע למוכר בעינין שישבע המוכר שלא נפרע וכשאינו נשבע מפסיד הלוקח, זהו דוקא בשטר רגיל אבל צ'ק לא הוי כשטר רגיל כיון שהוא כשטר למוכר ולכן נשבע לוקח שלא פקדנו וגובה החוב ע"ש, וראה מש"כ שם דיש לצדד דלא נחית בזמנינו כלל לדיני שבועות אלו ובפרט בצ'ק דעפ"י הנוהל ודינא דמלכותא לא משבעינן כלל.

254 פרטי דיני מכירת והעברת צ'קים ודיני ההיסב נתבאר לעיל פרק ד באורך, וע"ש דזהו דוקא בצ'ק שלא נכתב בו שהוא למוטב בלבד, אבל צ'ק שהוראתו הוגבלה למוטב בלבד או שנכתב בו שהוא לא עביר ולא סחיר, ככה"ג לא שייך בו קנין.

255 יעו"ש דלדעת כמ"פ חשיב כלמוכ"ז ואף להחולקים מ"מ הבאנו מש"כ הגרי"ש אלישיב שליט"א דכשנהוג להעביר הצ'ק ללא הסבה מהני, וכן עפ"י דברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נתבאר דהוי כחפץ הנמכר וא"צ הסבה, ואף להסוברים דצריך הסבה זהו לענין שלא יוכל המוכר לחזור אבל עצם הגבייה והקנין בהחוב שייך גם ללא היסב.

256 ראה מה שהבאנו לעיל הע' 61 דברי המהרש"ל דהתובע בשטר למוכ"ז יכול להשביעו שלא בא לידו בגזילה אף כשאינו טוען נגדו ברי, אולם דעת הרבה אחרונים דאינו יכול להשביעו וכש"כ

פרטי הדינים והאופנים שחייב החותם בצ'ק מתקנת השוק²⁵⁹, וכיון שחייב מכח תקנת השוק ודאי דאין צריך לישבע שלא פרעו²⁶⁰, ומהאי טעמא נראה דה"ה אין מוטל על התובע לישבע לפני הגבייה כמה הוציא על צ'ק זה²⁶¹.

זכות גבייה מהמיסב בצ'ק

מ. האמור לעיל הוא כשלוי תובע מראובן החתום בהצ'ק, אולם למעשה כיון ששמעון מסר הצ'ק ללוי וחתם כמיסב, הרי לוי יכול לתבוע תשלום הצ'ק גם מהמיסב בצ'ק על ידי הצגת הצ'ק, כי החתימה בהסבת הצ'ק הינה כהודאה על קבלת תמורה בעבור הצ'ק, והמיסב חייב בתשלום חובו דהריהו כערב על חובו של החתום בצ'ק²⁶², ודרך העולם כיום שאם הצ'ק חוזר מהבנק, פונים מיד למיסב בדרישה לתשלום הסכום²⁶³, זאת ועוד לפי מה שנתבאר לעיל פרק ז סעיף כח כל צ'ק שחוזר הריהו כמום במקח ואיגלאי מילתא שלא היה כאן כלל פרעון, ונשאר עליו החוב הקודם²⁶⁴.

המיסב אינו נאמן לטעון להד"ם, פרעון, מסרתיו לאחר, ודין קיום חתימתו

מא. אם שמעון המיסב רוצה ליפטר מלוי בטענות פטור, ג"כ אינו נאמן לטעון נגד הצ'ק, וכל מה שנתבאר לעיל לגבי גבייה מהלוח או מיורשיו, תקף גם לגבי גבייה מהמיסב או מיורשיו²⁶⁵, ולכן אינו יכול לטעון שלא הוא זה שמסר לו הצ'ק, כיון שחתימתו

תמורה וכנ"ל פרק ב סעיף ענף ג וא"כ נראה דא"צ בזה שבועה קודם הגבייה, [בנוסף להסברות שנתבארו לעיל דבצ'ק בזמנינו מסתבר דלא נחית לחיובי שבועה].

262 כמש"כ לעיל פרק ב סעיף כא ובפרק ג בנספח ובפרק ד סעיף כז-ל ופרק ח הע' 45.

263 שזה נכלל באחריותו של המיסב שבאופן שהצ'ק יחזור מחוסר כיסוי, יכולים לגבותו ממנו, וכנ"ל שם, ואף שיכול לגבות גם מהחותם מ"מ נוח למקבל הצ'ק לפנות לזה שנתן לו צ'ק שאינו תקין ולדרוש ממנו התשלום.

264 והיינו דלא רק שחייב משעה שהצ'ק חוזר, אלא דבכה"ג איגלאי מילתא שלא נפרע החוב הקודם שע"ז נתן את הצ'ק ללוי, דכל צ'ק שחוזר הריהו כמום שתנגלה במקח, וזה אמור הן כשמסר הצ'ק לסוחר, והן כששילם עם הצ'ק לחנות או למלוח שלו וכדו'.

265 כן נראה פשוט וכמשנ"ת לעיל פרק ד הע' 153-155 דגם כלפי המיסב יש הוכחה בהחזקת הצ'ק שעדיין לא נפרע, ונבפרט כשהבנק החזירו בציון שאין כיסוי וזה מוטבע על גבי הצ'ק, ואף יכול למסור להוצאה לפועל וכדו', ולכן נמצא

259 והיינו דבאופנים רבים יש חיוב על החותם בצ'ק לשלם לזה שתובע בהצ'ק גם כשיש לו טענות פטור נגד המוטב הראשון, ודין זה הוא מכח תקנת השוק, דכיון שהצ'ק עשוי לימסר מיד ליד וסומכים על זה בעולם המסחר, נוהג בזה תקנת השוק הן מדינא דגמ', והן מדינא דמלכותא, והן ממנהג התגרים, אולם זהו דוקא כשלוי שהוא המחזיק בהצ'ק לא היה לו שום סיבה לחשוש שיש איזה חשש פרעון וכדו' על הצ'ק, ונטל הצ'ק משמעון כשהוא שלם ותקין על פי מראהו ע"ש פרטי הדינים בזה.

260 כן מבואר להדיא בנתי' במי שתובע לחבירו בשטר למוכ"ז (ס"ו נ סק"ד בתו"ד): "וכשטוען שקנה מאחר והלוח מודה רק שטוען שפרע להאחר, לדעת הש"ך סק"ז פטור משבועה, דהא אפילו באמת פרע דעת הש"ך דחייב לשלם שנית", והיינו דפשוט שכיון שחייב לשלם שנית בכל גווני לא שייך חיוב שבועה עליו.

261 בש"ך ס"ו נ כתב לגבי גביית הממרני דהמוציא חייב לישבע כמה הוציא ע"ז ואז גובהו, אולם בצ'ק כיון שנסחר מיד ליד בכל הדמים הכתובים בו ועצם החזקת הצ'ק היא הוכחה שניתן נגדו

מתנוססת כמיסב זהו הוכחה שבא מידו ליד לוי וקיבל תמורה על זה, וכמו כן אינו יכול לטעון שמסרו ליהודה ויהודה הוא זה שמסרו ללוי, א. משום דא"כ היה גם יהודה חתום כמיסב, ב. דאף אם נאמר שיהודה לא חתם מ"מ בלא"ה כשיש כמה מסיבים בצ'ק יכול המחזיק לגבות ממי שירצה וכמשנ"ת לעיל פרק ג-ד ואין ריעותא בזה שיהודה לא חתם כמיסב ²⁶⁶, וה"ה דאף אינו יכול לטעון שכבר פרע לו או שמא פרעך החותם בהצ'ק ²⁶⁷, מיהו אם המיסב טוען שלא הוא זה שחתם כמיסב והחתימה שע"ג הצ'ק מזוייפת, צריך לקיים חתימתו, וראה בהערה אופן הקיום ²⁶⁸.

טענת נפילה כשהמחזיק אינו יודע ממי קיבל הצ'ק [או בצ'ק שנמסר לשליח]

מב. יש מי שכתב דמה שנתבאר שלוי גובה מהמיסב הוא דוקא באופן שלוי טוען בברי שקיבל הצ'ק משמעון המיסב דאז אין שמעון יכול להכחישו, אולם באופן ששמעון טוען שהצ'ק נפל ממנו ומצאו יהודה ועשה בו מעשה גניבה ושילם בצ'ק זה ללוי, [ונמצא שהגיע ליד לוי מיהודה הנגב, ולוי אכן אינו טוען בברי שקיבלו משמעון והוא מודה שיתכן שקיבלו מאדם אחר], בכה"ג אילו היה לוי מחתים את יהודה נותן הצ'ק כמיסב, היה יכול לגבות משמעון המיסב מכח תקנת השוק, אבל כיון שלא הסיבו אין לו זכות לגבות מכח התקנה ²⁶⁹, ומצד הדין ג"כ אינו גובה ממנו בכה"ג כיון שלוי טוען שמא

הוא לפקודתו והוא זה שחתום כמיסב, מסתבר שטענתו ריעא, דבסתמא כיון שהצ'ק היה תחת ידו גם הוא זה שחתם כמיסב, אבל במיסב שני, או באופן שפקודת הצ'ק היא ללא שם, י"ל שהצ'ק לא היה כלל תחת ידו ואז כשטוען המיסב שהחתימה מזוייפת הוי טענה חזקה, ותליא בפלוג' הש"ך והקצות שהובא לעיל הע' 13 אם מהני קיום בדימוי החתימות או דבענין עדות מעליא שמכירים שזה חתימתו, ומ"מ נראה דמהני חתימה בדימוי לחתימות אחרים שלו ואף דלדעת הקצ' י"ל דבזה נצטרך לקיום מעליא, מסתבר דכיום לא נהגו כן ושפיר מקיימים החתימה בדימוי לחתימותיו בצ'קים אחרים כמיסב, וע"ע בזה לעיל פרק ה הע' 90.

²⁶⁹ כ"ה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' עו) בעובדא שהבעל מסר לאשתו צ'ק שיש לו מאחר והוא

חתם עליו כמיסב וכשהיתה בחנות ורצתה לשלם עם צ'ק זה הבחינה שאין לה הצ'ק ושילמה עם צ'קים אחרים, ואח"כ תובע בעל החנות בצ'ק זה שנאבר וטוען שכיון שקיבלו מאחד יהיה מי שיהיה והבעל חתום על הצ'ק כמיסב חייב לשלם לו, והאשה טוענת ליפטר שברור לה ששילמה בצ'קים אחרים וצ'ק זה נאבר והיה לו להחתים כמיסב לזה

שעצם המוחזקות בהצ'ק הינה הוכחה שלא פרעו, וממילא דגם לגבי שאר טענות פטור אינו נאמן, ודינו שוה לחותם הצ'ק, ויכולים לגבות ממנו.

²⁶⁶ כמשנ"ת לעיל פרק ה סעיף כג דכל שהמוטב הראשון היסב את הצ'ק על החלק נעשה הצ'ק למוכ"ז ושוב כל הרוכש את הצ'ק אף ללא היסב יש לו מעמד של אוחו כשורה שכן הוא הנוהל בדר"מ, [וע"ש בפרק הנ"ל הע' 97 מש"כ להעיר בדברי המנח"י בזה ע"ש].

²⁶⁷ דכיון שעפ"י הנוהל הצ'ק עדיין בתוקפו לגבות בזה מהמיסב או מהחותם וכנ"ל בסמוך, אין אדם משאיר צ'ק כזה ביד הלוה לאחר הפרעון, ואילו היה החותם או המיסב משלם לו היה נוטל ממנו הצ'ק כדי שלא יתבע שנית לחותם או למסיבים.

²⁶⁸ הנה לעיל בהע' 13 כתבנו דלגבי קיום חתימת בעל הצ'ק מהני ע"י השוואת חתימתו לדוגמת החתימה שבבנק אף להקצוה"ח שטובר דבכת"י לא מהני קיום ע"י דימוי, דשא"ה דע"ד כן חותם בהצ'ק, וע"ע מש"כ בהע' 16 דבלא"ה טענת מזוייף בצ'ק היא טענה עם ריעותא וי"ל שצריך מיגו ע"ז, ולגבי חתימת מיסב יש לחלק בין האופנים, דבאופן שהצ'ק

קיבלתי ממך ושמעון טוען ברי שלא נתן לו הצ'ק, הרי לוי מפסיד ואינו גובה מהחנות או מהמיסב, דברי של המלוה עדיף משמא ידידה²⁷⁰.

דעת החולקים דאף באופנים הנ"ל אינו נאמן בטענת נפילה בלא מיגו

מג. ויש חולקים דכיון שהמיסב טוען טענת נפילה, אינו נאמן בטענה זו רק במיגו ובצ'ק אין לו מיגו דפרעתי ולא מיגו דלהד"ם²⁷¹, וכן נראה עיקר דגובה מדינא כיון שאין לו מיגו, ויש בו גם משום תקנת השוק כיון שצ'ק שהוסב דינו כשטר למוכ"ז²⁷², ויש מי

נראה שהדין עם בעל החנות דאין האשה יכולה לטעון שהצ'ק הזה נפל מידה ומצאו בעל החנות דהא קיי"ל דלנפילה לא חיישינן לא שנא נפילה דחד ולא שנא נפילה דרבים וכו', ולכן אע"ג דנידון דידן הוי נפילה דרבים דהרי אין בצ'ק שם המקבול וכל מי שבא לידו יכול לגבות בו, מ"מ לא חיישינן לומר שנפל מיד האשה ומצאו בעל החנות, ואמנם דלולי היה שייך בנידון זה לדון דין מיגו היתה האשה יכולה לומר קים לי כהקצוה"ח (מו סק"א) דהיכא דאיכא מיגו נאמן הלוח בנפילה דרבים לומר שנפל מידו ומצאו זה, אבל באמת אין בנידו"ד מיגו דהא בצ'ק שננבה בהבנק לא שייך לטעון פרעתי, וגם טענת מזוייף לא מצי למטען שהרי אפשר לקיים חתימתו עפ"י עדים או עפ"י חתימות אחרים שלו, וכיון דליכא מיגו שוב אינו נאמן לומר שנפל מידה ומצאו זה".

272 הנה כל דברי המנח"י הנ"ל מחודשים דמש"כ שכיון שלא החתים את מוסר הצ'ק כמיסב אין לו זכות גבייה מכח תקנת השוק, צ"ב א. דהרי מיד כשחתם הבעל [שהוא המוטב] כמיסב שוב נעשה הצ'ק כלמוכ"ז וכנ"ל בכ"מ, וא"כ תו א"צ שום חתימת מיסב וכל המחזיק בצ'ק יש לו זכות הגבייה מכח תקנת השוק, ב. דכיון שלפי טענתו של בעל החנות יתכן שקיבלו מהבעל עצמו וא"כ אין ריעותא בזה שאין היסב נוסף, וכי יועיל אם יהא חתום איזה שם של אדם שאין מכירין אותו כדי לתת לו כח לגבות מתקנת השוק, וע"כ דהמנח"י לא נחית למש"כ לעיל דלאחר היסב המוטב הראשון הוי כלמוכ"ז, ולכן סבר שמעכב ההיסב של מוסר הצ'ק, אך כאמור למעשה קשה לומר שזה יעכב, ומש"כ עוד בהמשך דבריו דחשיב כברי ושמא בטענת פרעון צ"ע דהרי כיון שהתובע מחזיק בהצ'ק זהו הוכחה שלא פרעו וככל צ"ק שביד המלוה, אלא דכאן אינו טוען ברי שהגיע לידו ממנו, וזה בדרך כלל בכל

שבא לקנות עם הצ'ק הזה וכיון שלא עשה כן עליו להפסיד, וכתב המנח"י: "והנה בנוגע לטענת בעל החנות קיבלתי יהיה מי שיהיה אתם צריכים לשלם, הנה אם היה דינו של צ'ק בדינא דמלכותא כמו ח"כ המבואר בתומים (סט סק"ה) דטיבו לתיתו לאחרים ואפילו יש לו שובר מהמלוה צריך לפרוע להלוקח הח"כ שבידו הח"כ וכך נימוסו עיי"ש, ועי' חת"ס (חו"מ סי' קכח), היה אפשר לדון גם בנידו"ד דאף שבא להקונה בחנות שלא כדין הוי פסידא של בעל הצ'ק ופסידא דנפשיה וכמש"כ בכה"ג בש"ד (סי' קכא סקכ"ז), אבל כיון שהחוק וכן דרך הסוחרים שיחתום הנותן הצ'ק על צד השני והוא לא עשה כן, הרי זה הפסדו של בעל החנות". וראה להלן הע' 272 מש"כ להקשות ע"ד.

270 במנח"י שם הוסיף בזה: "אלא דגם זה אינו ברור לפי טענת בעל החנות דאולי קיבל הצ'ק מבעלת הצ'ק בעצמה, אמנם אם היה הנידון באומר פרעתי, אז אף אם יהיה דינו כמו שטר מקויים, מ"מ כיון שהיא אומרת ברי והתובע אומר שמא, ברי עדיף כמבואר בטור ושו"ע שם (סי' נט) דאוקמינן ממונא בחזקת מריה, אבל יש לדון אם הדין כן באומר שנאבד ממנו ולא בא מידו ליד התובע, אך פשיטא דגם בכה"ג שייך כאן אין ספק מוציא מידי ודאי או מטעם מיגו דפרעתי, ואין זה דומה לנידון הנתי' שם בטוען יש לי בידך כנגדו והמלוה מסופק, דשם הטעם דזה גובה וזה גובה והמלוה נשבע איני יודע אם נתחייבתי לך ופטורי, וכ"כ משום דכיון שלא נפרע לא נתבטל השטר עיי"ש, אבל בטענה שהצ'ק לא בא לידו ממנה הרי אף התחלה של חיוב בשטר ליכא, וממילא אוקי ממונא בחזקת מריה כנ"ל", וראה להלן הע' 272 מש"כ בזה.

271 כ"כ בשו"ת דבר יהושע (ח"ג סי' טז אות ב) לגבי אותה עובדא הנ"ל וז"ל "הנה לכאור' היה

שכתב דמי ששלח שליח עם צ'ק ונאבד מידו נאמן ליפטר בזה בטענת נפילה²⁷³, אלא דמ"מ יש לפשר ביניהם כיון דצרריך לישבע היסת שנפל מידו²⁷⁴, וגם בזה נראה עיקר דאין נאמנות לטעון טענת נפילה²⁷⁵.

לבעל החנות, אך יכולה להפכו על התובע, ולכן רצוי מאד לפשר ביניהם, ועמש"כ לעיל סעיף יט דבומנינו אין משביעין ומפשרים במקום השבועה, ונע"ש שהוסיף דבעל החנות אינו נאמן במיגו שהיה יכול לומר קיבלתי מידי הבעל עצמו דהוי מיגו להוציא ומיגו דהעזה].

275 הנה דבריו אלו של הדבר יהושע מחודשים מאד, דמש"כ שכיון שמודה בעל החנות שלא קיבל מהבעל עצמו רק מהאשה א"כ נאמן הבעל לומר שנפל מהאשה, צ"ב דהרי כאמור לעיל לאחר שהבעל חתם כמיסב הוי כצ'ק למוכ"ז וממילא לפי"ז כשנתן הצ'ק להאשה הרי זה צ'ק שיש לו כבר דין שט"ח, ואף שמטרת הנתינה להאשה אינה לשם העברת הקנין בצ'ק אלא כדי שתוכל למסור לאחרים, מ"מ כיון שיש לו כבר דין שט"ח גמור ודאי דמיהר וזהירין ביה שלא יאבד מידו, ובפרט בצ'ק שכאמור לעיל בכ"מ דעת רוב בני אדם להתייחס לזה לשוויותו העצמי ולא לדין שטר שבו וכמש"כ משמיה דהגרש"ז בכ"מ ומיהר וזהירין ביה כמו שנוהגין בכסף מזומן, ולכן מסתבר שאינו נאמן בטענת נפילה בלא מיגו [ובצ'ק של עצמו שמסר לאשתו באופן שיש ריעותא בהצ'ק ויש לו מיגו דפרעתי ראה משנ"ת בזה לעיל הע' 175].

ועוד דעצם היסוד שחידש הדבר יהושע שכיון שמסר הצ'ק לשליח למסורו למלוה נאמן בזה בטענת נפילה בלא מיגו, יש לעיין בזה דלפי"ד נמצא חידוש דין דכששלח שליח למלוה למסור השטר יכול לטעון שנפל ויהא נאמן בלא מיגו, ולא מצאנו דין זה בשום מקום, ולכן נראה כמש"כ ובפרט בצ'ק שיש בו סכרא הנ"ל דיש לו שוויות עצמית, ולפי"ז נמצא דה"ה במי שמסר צ'ק שלו לשליח לקנות בו דבר, אינו נאמן בטענת נפילה, דאף שהצ'ק עדיין לא קיבל דין שטר כ"ז שלא נמסר לשם חיוב, מ"מ כיון שיש לו שוויות עצמית זהירים בו כמו במזומנים אין נאמן לטעון שנפל מידו וליפטר בלא מיגו, וכן מסתבר דאלי"כ לא שבקת חיי שכל אשה שמחזיקה צ'קים חתומים של הבעל כדי לקנות בהם יוכל הבעל ליפטר בטענת נפילה, וע"כ כמש"כ

צ'ק מוסב שמקבל מיד שניה יכול לקרות שאינו זוכר ממי קיבל צ'ק זה ואין בזה ריעותא, וכאמור כיון שהצ'ק הוא למוכ"ז א"כ נראה דמכת תקנת השוק ודאי דיכול לגבות, וממילא דגם מש"כ המנח"י עוד דנאמן בטענת נפילה במיגו דפרעתי ליתא, דזהו המשך לדבריו דחשיב ככרי ושמא, אך כאמור בזה שבעל החנות מחזיק בהצ'ק הוי ככרי שלא נפרע וכמשנ"ת לעיל פרק ב, ונמצא דטענת המיסב [בעלה של האשה] הוי כטענת נפילה במקום דליכא מיגו ואף מדינא יכול לגבות דאין נאמנות לטעון טענת נפילה בלא מיגו וכנ"ל בסמוך בדברי הדבר יהושע.

273 בשו"ת דבר יהושע (שם) ממשיך בהאי ענינא וז"ל: "אך יש לדון לפמ"ש הנתיבות (סט סק"ז) דטעמא דלא מהימן לומר הלוח שנפל מידו קודם שלוח ולא מסר השטר להלוח אלא שמצאו משום דחזקה דתיכף כשנכתב נמסר להמלוה ומשום כך העלה שם דאפילו דמיגו לא מהימן דהוי נגד חזקה אלימתא, והא דקיי"ל בס"י נ כשלא נזכר בשטר שם המלוה נאמן במיגו לומר ממלוה אחר נפל ומצאתו, היינו דוקא ממלוה אחר דלא שייך חזקה הנ"ל אבל לומר שממנו נפל אין הלוח נאמן אפילו במיגו מחמת החזקה עי"ש, ולפי"ז בנידו"ד שמודה בעל החנות שלא היה לו שום עסק עם בעלה של האשה החתום על הצ'ק והאשה לא חתמה עליו כלל, שוב ליכא חזקה דתיכף שנכתב נמסר לבעל החנות, שהרי הבעל חתמו כדי למסור לאשתו ולא לבעל החנות, והאשה לא חתמה עליו, שפיר מצי הבעל לומר שמאשתו נפל ומצאו בעל החנות כמו בהך דסי' נ, ואע"ג דהתם בעיניו שהיה לו מיגו לטענה זו היינו משום דבלא מיגו אינו נאמן לומר שמסר השטר למלוה אחר ולא זכה מכיון שנמצא השטר בידו של זה אינו נאמן שמסרו למלוה אחר אלא במיגו, אבל בנידו"ד דמודה בעל החנות שלא היה לו שום עסק עם הבעל אלא עם האשה, שפיר יכול הבעל לטעון שנאבד הצ'ק מידי האשה אלא שהוא מצא אותו ואינו רשאי לגבות".

274 ע"ש בדבר יהושע שמסיק דמ"מ האשה חייבת בשבועת היסת שנאבד לה הצ'ק ולא נתנתו

מיסב ששילם למחזיק הצ'ק ותובע מהחותם בצ'ק

מד. לאחר ששמעון המיסב שילם ללוי המחזיק בצ'ק שחזר, הריהו יכול לחזור ולתבוע מראובן החותם בהצ'ק שיפרע לו דמי הצ'ק שהוא החייב העיקרי, שכיון שהצ'ק לא כובר הריהו חייב לו חובו הקודם, ואין ראובן נאמן ליפטר במענות פטור נגדו, שכיון שהצ'ק בידו זהו הוכחה שפרע ללוי ולכן קיבלו ממנו, וראובן חזר להיות בעל חובו²⁷⁶, [ולא נחשב המיסב כמבריה ארי ליפטר מדין פורע חובו של חבירו כיון שהוא חייב לשלם למחזיק הצ'ק²⁷⁷], וכל זה לגבי ההוכחה שפרע ללוי שאין ראובן יכול להכחישו, אך אם ראובן טוען שכבר פרע לו על זה שפרע ללוי ולא חשש להשאיר הצ'ק בידו כיון שגם הוא חתום על זה כמיסב יש לדון אם נאמן ומכח דינא דמלכותא אינו נאמן²⁷⁸.

כשנעשה זיוף בהצ'ק והמיסב שילם למחזיק הצ'ק ותובע מהחותם בצ'ק

מה. עובדא בראובן שנתן צ'ק לשמעון על סך 400 ש"ח ושמעון הסיכו ומסרו ללוי, וזה מסרו לפועל גוי שהעסיק במפעלו, הגוי עשה מעשה זיוף בהצ'ק והוסיף הסיפורה 1 ליד הסכום וכן במילים הוסיף אלף, והציג הצ'ק לגבייה בבנק, אולם פקיד הבנק הבחין

בד"ה (נה): "אמנם בנידון שלפנינו שחתמו שניהם על וועקסל ונתחייבו ברצה מזה גובה רצה מזה גובה כמו שכתב בשו"ת חכם צבי סי' קמז-קמח, גם הש"ך יודה דלא שייך בזה דין פורע חובו של חבירו, דלא אמרינן דהוי מבריה ארי אלא היכי שמעצמו עמד ופרע ולא היה מוכרח לכך, אבל היכי דמתחילה נעשו אחראין וערבאין זה לזה ברצה מזה גובה רצה מזה גובה, מכיון שהמלוה היה יכול לגבות ממנו כל החוב הלא היה מוכרח לשלם הכל וכמבואר בדברי הש"ך שם וכאשר ביאר זה בתומים סי' קל" וכו'.

278 ראה משנ"ת להלן פרק יא סעיף נו בשנים החתומים בצ'ק או שני מסיבים באופן שחייבים כל אחד החצי ומ"מ יכולים לתבוע מכל אחד הכל והחצי יחזור לתבוע מחבירו דיש שכתבו דבכה"ג אין החזקת הצ'ק בידו כהוכחה שעדיין לא פרעו, די"ל שפרע לו ולא חשש להשאיר הצ'ק בידו כיון שגם הוא חתום עליו וזה שטר גם עליו ובודאי יקרענו ע"ש בעה" 187 בשם הנוב"י, ולפי"ז הי"ה בנידו"ד אף שזה הוכחה שפרע למלוה אך עדיין יכול השני לטעון שפרע לו ולא חשש להשאיר הצ'ק תח"י, אמנם בדינא דמלכותא כל החזקת צ'ק היא הוכחה שעדיין לא פרעו, וי"ל דכיון שבפוסקים יש פלוג' בזה ובדו"מ הוי הוכחה אזלינן בתר דד"מ כמשנ"ת בפרק א הע' 19.

דאינו נאמן, ונראה דאף בצ'ק פתוח שהוא כלמוכ"ז אינו נאמן בזה, ואדרבה יותר זהירים בו שלא יבוא לידי איניש דלא מעלי וכמש"כ הנתי' (נ סק"ב) לגבי שטר למוכ"ז וכש"כ בצ'ק, [ואגב ראוי לציין שמש"כ בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קיח לדון בדברי המנח"י והדבר יהושע ליתא וכמש"כ כאן].

276 וכמו שנתבאר לעיל פרק ד סעיף לא דאף הקונה צ'ק לאחר שהחזר מהבנק שאינו רוכש זכויות יתר שיוכל לגבות אף מכח תקנת השוק וכדו' ע"ש, מ"מ רוכש זכות גבייה מהחותם עצמו, דאף לאחר שהחזר מהבנק נחשב הצ'ק כשטר חוב גמור, אלא שגבייתו היא מהחותם עצמו ולא דרך הבנק, [ואף יכול להציגו שנית לגבייה באותו חשבון שהופקד קודם], וכש"כ בנידו"ד ששמעון המיסב הוצרך לפרוע ללוי, ויכול לגבות מראובן הן מכח מה שהוצרך לשלם לשמעון, והן מכח חובו הקודם שראובן היה חייב לו שכיון שהצ'ק חזר איגלאי מילתא שהחוב הקודם לא נפרע וכנ"ל.

277 פשוט דאף להסוכרים דפורע חובו של חבירו אינו יכול לתבועו מהלוה, אבל כאן היה שמעון חייב לשלם ללוי ולוי היה יכול לגבות ממנו או מראובן, וכ"כ בשו"ת הרי בשמים (סי עב בתו"ד

בהזיוף שנעשה בהצ'ק והחזיר את הצ'ק, בצר לו פנה הגוי ללוי מעסיקו והציג לפניו את הצ'ק וסיפור הדברים, לוי רצה לפיים דעתו ולכן שילם לו הסכום של הארבע מאות בחושבו בדעתו שראובן החותם בצ'ק יחזיר לו הסכום, אולם ראובן טען שאינו חייב לשלם לו, א. משום שהגוי התייאש מהחוב כשהצ'ק חזר בעקבות הזיוף ולא היה לו העזה לבא לראובן ולתובעו, ב. שכיון שהגוי לא היה יכול לתובעו הרי הוא יכול להפקיע חיובו מדין הפקעת הלוואתו, ולכן מכח הני תרי טעמים אפילו אם כנים דבריו של לוי שפרע להגוי מ"מ הרי זה הפסד שלו, ג. ראובן הוסיף וטען שאינו מאמין כלל ללוי שפרע להגוי.

ונראה דמכח הטענות הראשונות יש לצדד לפוטרו ולכא' הוי ספיקא דדינא ויכול לומר קים לי²⁷⁹, ועוד שכיון שלפי הנהל בכה"ג בטל החוב, א"כ יכול לומר להגוי כך הוא דינכם²⁸⁰, וראה בהערה בדין ישראל שזיף צ'ק באופן הנ"ל²⁸¹.

מסירת צ'ק של מנהל מוסד שלא ברשות בעל המוסד אינו מחייב את המוסד מו. עובדא בבעל מוסד שמסר צ'קים חתומים [ללא ציון של סכום] למנהל המוסד והלה מעל בנאמנותו והשתמש בהצ'קים לקניית צרכים אישיים שלא לצרכי המוסד, ובעל המוסד ביטל את הצ'קים, והמוכר שקיבל הצ'ק תובע מבעל המוסד שיכבד את הצ'ק, כיון שהוא חתום עליו וע"י שמסרו למנהל הכשילו שיאמין לו ויחשוב שהוא צ'ק כתיקונו של המוסד, באופן זה אין לחייב את בעל המוסד והחוב מוטל על המנהל עצמו וראה בהערה²⁸² [אבל בסתם מה שקונה המנהל לצרכי המוסד ולא לצרכיו האישיים חייב

הסכום שלוה, מ"מ בגוי ודאי דיכול לומר לו כך דינכם ופטור, וכמבואר בשו"ע בכ"מ.

281 הנה לפי האמור הרי גם בישראל שזיף צ'ק באופן זה יכול החותם ליפטר בטענות פטור, אך למעשה על הסכום המקורי שהוא חייב מדינא צריך לשלם לו, וכדלהלן פרק יא סעיף כב דאף להסוברים שהשטר פסול זהו דוקא כשאינו ידוע הזיוף אבל כשניכר הזיוף השטר נשאר כשר על הסכום המקורי ע"ש, אך למעשה יכול לטעון נגדו טענות פטור שפרעו וכדו' וכמשנ"ת להלן פרק יא שם דכיון ששוב אינו יכול להציגו בבנק לגבייה וגם אין לו התקוף מכח דינא דמלכותא ומנהג, וכמו"כ לא יוכל כלל למוכרו לאחרים, א"כ בצ'ק כזה אינו חושש להשאירו תחת ידו גם לאחר התשלום, וממילא דשוב נאמן גם בשאר טענות במיגו וכנ"ל ריש פרקין.

282 עובדא זו נידונה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' תסב), וע"ש מש"כ בגדר הצ'ק ודן שם

279 הנה לגבי יאוש בחוב הוא פלוג' בפוסקים כשהמלוה התייאש אם הלוה זוכה בהחוב ונפטר או דכיון דאתי לידיה באיסורא אינו נפטר וחייב לשלם לו [ראה בזה להלן פרק יז סעיף לג], אך ביאוש של הגוי לכא' יפטר הלוה ועכ"פ יכול לומר ע"ז קים לי שזכיתי בהיאוש, וכן בדין הפקעת הלוואתו נחלקו הפוסקים אם צריך לעשות ההפקעה או דחל ממילא [ראה בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' פד], וכאן שהגוי לא היה יכול לגבות ממנו, י"ל דשייך לעשות הפקעת הלוואתו, אך כיון שהישראל כבר קנה שוב את החוב, אינו יכול להפקיע עתה, ולכן רק להסוברים דהפקעת הלוואתו נעשית ממילא יכול ליפטר בטענה זו ומ"מ י"ל דיכול לומר קים לי.

280 ראה משנ"ת להלן פרק יא סעיף כב דלפי הנהל הבנקאי צ'ק שנעשה בו זיוף החוב בטל אף לגבי הסכום המקורי, ואף שבד"ת נשאר חייב

המנהל לשלם ע"ז ואינו יכול למעון שצריך לבקש את אישורו וכן באשה שקונה צרכי הבית וכדו' 283].

עיקוב פרעון עד שמחזיר לו הצ'ק

מז. בכל האופנים דלעיל לאחר שתובעו בצ'ק והלוה צריך לשלם לו כשאינו נאמן ליפטר במענות פטור נגדו, מ"מ יכול לעכב התשלום עד שיחזיר לו הצ'ק, דכאמור לעיל אם הצ'ק נשאר אצל המלוה יכול לתובעו שנית, ולכן ביד הלוה לעכב התשלום עד שהמלוה יחזיר לו הצ'ק²⁸⁴.

אופנים שיש ריעותא בהצ'ק למעון טענת פרעון או שאר טענות וחייבי שבועה נוספים מח. לעיל פרק ב ענף ד-ה נתבאר אופנים מסויימים שנאמנים ליפטר נגד הצ'ק במענות פרעון, ובאופנים אלו עפ"י רוב יכול למעון גם מענות נוספות במיגו כמו שנתבאר.

ברין שבועת מודה במקצת המוטל על הלוה באופן שתבעו בצ'ק ודין הילך בזה, וכן ברין שבועת היסת על חוב שניתן עליו צ'ק אם יכול הלוה להשביע למלוה לפני הגבייה ראה להלן פרק יד סעיפים כט-מב.

283 פשוט דכיון שמסר למנהל הסמכות הרי זה מחייב אותו וידו כידו, וכן באשה הנו"נ בצרכי הבית, ושמעתי מהגר"מ שפרן שליט"א בעובדא שבעל טען שלא הרשה לאשתו לכתוב צ'ק בסכום כזה ובדקו ביד בצ'קים הקודמים שהוציאה האשה והוכיחו שהרשה לה להוציא צ'קים כאלו, וגם בלא זה בסתמא כל צ'ק שהוא הוצאה ששייך בבית אינו נאמן ליפטר שנעשה שלא ברשותו, ואולי בצ'ק בסכום גדול מאד יש לבדוק קודם אם הבעל מסכים ויל"ע.

284 כן נראה פשוט וכמו בכל מלוה בשטר, וכ"כ להדיא בפתחי חושן הלואה פרק ח סעיף לו

והע' פז ע"ש.

אם מחייבים בזה מכח דינא דמלכותא, ומסיק דאף אם נאמר שמחייבים בזה בדיניהם מ"מ אין זה חוק ברור ולא אמרינן שנתחייב על דעת כן ולכן החיוב לשלם הוא על המנהל שקיבל את התמורה עבור הצ'קים ע"ש, וראה משנ"ת ליל פרק ה סעיף כא דאכן אף שיש תקנת השוק מכח דר"מ ומנהג התגרים, זה נוהג רק בצ'ק שהוצא על ידי החותם כדין ואח"כ הועבר ליד שלישיית, אבל צ'ק שהוצא בגניבה ומרמה אין בזה חיוב מתקנת השוק, דעדיין לא נחשב כשטר כלל וא"ש דברי הגר"מ שטרנבוך הנ"ל דה"נ נמסר למנהל לצרכי המוסד והוא גנבו לצרכיו האישיים, וראה בזה עוד להלן פרק יא סעיף י וסעיף טו.

פרק י

פרטי דינים בגביית שמרי חובות וצ'קים ודין השבת צ'ק שנאבד

בפרק זה נבאר פרטי דינים שונים והגבלות שונות שנאמרו בגביית חוב עפ"י דין תורה אשר חלק מהם נוהגים גם בחוב שניתן עליו צ'ק, וכן דיני טענות פטור שונות ששייך לטעון בצ'ק שנאבד [מלבד דיני הטענות בסתם צ'ק שנתבארו בפרק הקודם].

ענף א - דין לא תהיה לו כנושה

איסור נגישה, תפיסת חפצים מבית הלוה, ודין סידור בגביית חוב א. דינים והגבלות רבות נאמרו באופן גביית החוב¹, ובהם:

א) אסור למלוה לנגוש ולתבוע את הלוה כשיודע שאין לו², כנאמר בתורה "לא תהיה לו כנושה"³, ואף אסור להיראות לפניו כדי שלא להכלימו⁴, פרטי דינים נוספים בגדרי איסור נגישה ראה בהערה⁵.

4 כ"ה בגמ' (ב"מ עה, ב) וברמב"ם ושו"ע שם, והיינו באופן שאינו רגיל להיראות לפניו וגורם לו להיכלם, ובלח"מ שם כתב דאין בזה מלקות רק איסור גרידא, ובכסף הקדשים (שם) נסתפק בזה, אמנם בבעל התרומות (מו, ג, יד) כתב דאין בזה רק איסור מדרבנן.

ובערוך השלחן כתב דכשכבר נתיישן החוב והורגל בכך אין בזה איסור זה, וכש"כ במי שרגיל להיראות עימו תדיר, אך ברור דכשמרמו לו על החוב יש בזה איסור.

5 יש בזה פרטי דינים רבים, דכשיש לו יותר מכדי סידור אין בזה איסור, ולהשו"ע הרב אף כשיש כדי סידור ממש מותר, ועמ"ש"כ בזה בפתחי חשן (פ"ב הע' יח) ובאמרי יעקב שם, וראה להלן ברין עשיר שאינו יכול לשלם, ובפתחי חשן (הלואה פ"ב הע' כ) נסתפק אם המלוה מחוייב לעקם דרכו כדי לא לפגוש בהלוה, וידוע שהחפץ חיים נהג כן, ושמה שהחמיר על עצמו, וכן נהג הגר"ח מבריסק ועי' בדרך שיחה (עמ' שב) בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דזה היה משום חומרא בעלמא, ובאמרי יעקב (סי' יב בביאורים ד"ה ואפילו) כתב דלעבור

1 פרטי דיני גביית חוב מבוארים בשו"ע מסי' צו ואילך, וע"ש פרטי דינים רבים, וכאן הבאנו ג' מהם הנוגעים לענייננו.

2 כ"ה לשון הרמב"ם (פ"א ממלוה ה' ב-ג) ובשו"ע (צו סעיף ב), וזהו איסור מן התורה, וע"ש בכסף הקדשים דמדרייק מקרא דכתיב "את העני עמך", בידוע שהוא עני, ובמנחת חינוך (מצוה סז) ביאר דלא שייך לאסור בזה מספק, דאין אדם יודע מטמוניות של חברו, נוכ"כ בכסף הקדשים ובמנחת סולת מצוה סז, ועי' בזה בקובץ בית אהרן וישראל (גליון כג תשמ"ט עמ' סח-עו) מש"כ בזה הגר"ר יוחנן שבדרון שליט"א, ויש לציין לשון הגר"א בביאורו (סי' פז סקפ"ו) על מש"כ הרמ"א שם דאם אין לו לשלם אין להשביעו, וז"ל הגר"א: "דאין חייב לו כמ"ש לא תהיה לו כנושה", ומשמע דכשאין לו כדי לשלם יש לו פטור מתשלום החוב מכח דין איסור נגישה, ושמעתי ממור"ר רוח"כ הגר"פ פרנקל שליט"א דצ"ל שזהו כעין הארכת זמן לתשלום החוב עד שיהא לו לשלם.

3 שמות כב, כד.

ב) כשתובעו בבית דין שישלם לו ובי"ד יורדין להגבות לו מנכסיו, צריך להניח לו מנכסיו כדי סידור.⁶

ג) אסור למלוה לתפוס חפצים למשכונות כנגד החוב מבית הלוה,⁷ פרטי דינים נוספים ראה בהערה.⁸

ונדון בדינים אלו כשגובה בצ'ק בזמנינו.

בדין לא תהיה לו כנושה בזמנינו בסתם הלוואה והאופנים שודאי אסור

ב. י"א דבזמנינו לא שכיח שיהא האיסור דלא תהיה לו כנושה, משום ספק יש לו⁹, וכש"כ כשודאי שיש לו כדי סידור, ומיהו כשודאי שאין לו נכסים, יש בזה איסור נגישה¹⁰, [לדין באופנים נוספים ראה בהערה¹¹], ויש שכתבו דאף כשיש לו דירה וחפצים

לו כדי סידור ממש אין איסור [וכמובן דתלוי גם בגודל החוב, ולכאור' אף אם אין לו לאחר שישאירו לו כדי סידור שלם כל החוב רק חלק מהחוב מ"מ מותר לתובעו החלק שיש לו], וראה עוד להלן בזה.

10 האופן הפשוט כשידוע לכל שאין לו, שירד מנכסיו או בבחור וכדו'.

11 יש לדון בזה בכמה אופנים נוספים, א. לפימש"כ ביראים דאף בעשיר יש איסור דלא תהיה לו כנושה, ובאבן האזל (פ"א ממלוה) כתב דכוונתו באופן שאינו יכול למכור עתה מנכסיו, ובכנה"ג (יו"ד הגה"ט קס סק"ג) האריך בזה והעלה דהלאו דלא תהיה כנושה אינו נוהג רק בעני' נוכ"ה במכילתא להדיא], אבל האיסור להיראות לפניו ישנו גם בעשיר, כיון דעיקרו מדרבנן דקרא אסמכתא בעלמא ע"ש, ולפי"ז עכ"פ באיסור שלא ליראות שהוא מדרבנן יש לחוש אף בזמנינו וא"כ כש"כ שאין לו לתובעו אף שאין בזה איסור לאו, ובשבט הלוי (שם) כתב דיש להקל בעשיר משום ספיקא דדינא, אמנם כשאינו יכול למכור נכסיו כהאופן דהיראים והאבן האזל הג"ל, יש לדון אם יש להקל בזה, כיון דלדבריהם הוי איסור מן התורה בכה"ג, ואף דזהו פלוג' בפוסקים, מ"מ אין זה דומה למש"כ המנח"ח דבספק אין בזה איסור נגישה, דשאני התם שזהו ספק במציאות אם אין לו, ובזה כשתובעו לידע אם יש לו, אין בזה איסור, אבל כשברור לו שעתה אינו יכול למכור מנכסיו, ורק תובעו ונוגשו משום דיש ספק אם הוי איסורא, לכאור' הוי כמתכוין לצערו. והג"ר פנחס רוזנבוים שליט"א העירני דדבר זה תלוי בהנידון באחרונים, דלפימש"כ הגרצ"פ פרנק

לפי תומו נראה דאין בזה שום איסור, וע"ש בדרך שיחה דמותר לבקשו שידאג שיהיה לו, ובכסף הקדשים ריש סי' צז כתב דמותר לומר לו שכשיהיה לו ישלם.

6 כ"ה בגמ' (ב"מ קיד, ב) ויליף מגז"ש מערכין, ונפסק ברמב"ם שם וש"ע (סכ"ג), והיינו שמגניחין לו הצרכים המינימליים כדי להתקיים, והוא כולל מזון ל' יום, כסות ליי"ב חודש, מטה ומצע, סנדליו ותפיליו, ולאומן כלי אומנותו, [וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' קכא שדן בענין מכשירי חשמל בימינו אם הם בכלל כלי אומנות של פועל ע"ש], וכל שיש לו יותר מזה חייב בתשלום חובו, אף שאין לו כדי תשלום כל החוב, וע"ש בפרטי הדינים בדין מזון אשתו ובניו ובגדיהם ואכמ"ל.

7 גמ' ב"מ (ק"ג, א) וכמפורש בקרא, (דברים כד, י"ב) לא תבא אל ביתו לעבוט עבדו וכו' בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה, ועי' בזה להלן ענף ג.

8 ישנם פרטי דינים נוספים, כגון חיוב החזרת המשכון [כסות יום ביום וכסות לילה בלילה], כשאין לו כיוצא בזה, האיסור למשכן כלי אוכל נפש, וכן אסור למשכן בגד אלמנה, ויבואר בזה עוד להלן.

9 כ"כ הגר"ש ואזנער שליט"א בשבט הלוי (ח"י סי' רסז), דלפימש"כ המנחת חינוך דתבועו בספק דיילמא יש לו ליכא האיסור, דאין זה בכלל לצערו, וא"כ "על דרך הרוב בזמן הזה כמעט כולם ספיקות", והיינו דעל פי רוב לאדם ממוצע בזמנינו יש לו כדי סידור, וכ"כ לעיל הע' 5 דלהשו"ע הרב אף כשיש

ששויים למוכרם, מ"מ אם כוונת המלוה לדרוש ממנו תשלום בכסף, יש בזה איסור דנגישה¹².

צ'ק שניתן לפרעון חוב, משיכתו מהבנק כשיש יתרת חובה אם יש בזה האיסור ג. נראה דכשנתן הלוח למלוה צ'ק על חובו, ונקבע ביניהם שזהו הדרך לתשלום החוב, אף כשהמלוה יודע שאין ללוה כסף בבנק¹³, מותר להציגו לגבייה, ואין בזה משום לא תהיה לו כנושה, דהרי זה כאילו התחייב לו שלתשלום החוב ילוה מחבירו כסף וישלם לו, וכבר המחמה אצל חבירו שישלם לו בבא הזמן¹⁴, [וראה בהערה אם יש לחוש בזה שגורם לו חיוב רבית בבנק¹⁵].

הבנק, והלוה יצטרך אח"כ לשלם הצמדה ורבית, ומ"מ מותר וכדלהלן.

14 כן נראה מסבאר, דעצם הגבייה בבנק הרי הוא גובה מדמים ששייך לבנק, ואי"ז נחשב כגבייה מהלוה עצמו, ועוד דהא אין זה גבייה למשכון אלא גבייה לתשלום וגם אין צורך בשומא שהרי גובה כסף מזומן, אלא דמ"מ היה מקום לדון דלאחר מכן הבנק גובה הדמים מבעל החשבון אף באופן של נגישה או שמוסיף לו חיוב רבית, אך ע"ז י"ל דזה כבר נחשב כגרמא בעלמא, ולא גרע ממש"כ בשו"ע (צו סכ"ח) דכשהתנה עמו שלא יסדרו לו בחובו תנאו קיים, נורק כשהתנה על מנת שלא יהא דין סידור לא חל התנאין, והי"ז הרי כהתנה לשלם באופן זה ואין זה כנגישה, נואף למש"כ להלן הע' 53 די"ל דלא מהני תנאי שיוכל לנגשו דהרי דבר שבאיסורא ולא נחשב כדבר שבממון, מ"מ כאן הרי אינו גובה ממנו עצמו אלא מדמי הבנק, ורק גורם שאח"כ הבנק גובה מהלוה, וע"ז לכאור' ודאי מהני תנאין. ועוד דהרי נתבאר בכ"מ דהצ'ק הוא כחפץ הנמכר וא"כ כבר אינו נחשב הבע"ח שלו וכדלהלן הע' 16 לדין האיסור ליראות לפניו.

והג"ר פנחס רחובנים שליט"א רצה להוכיח מהא דמצינו בשו"ע (צו סי"ד) דבערב ליכא לאו דלא תבא אל ביתו, והיינו דמותר ליכנס לביתו ולתפוס מנכסיו, ופשוט דמיירי באופן שלהלוה עצמו אין לו נכסים, כיון דמיירי בערב סתם, ואף דע"י כן גורם שהערב יתבע מהלוה, ומדלא חילקו דמותר רק באופן שברור לו שהערב לא ינגוש ללוה, מוכח דאין איסור בזה שגורם שאחרים יגבו מהלוה וינגשוהו, אמנם עדיין יש מקום לחלק דשם יש

(הר צבי ח"א עמ' רסד) דבמקום שיש פלוג' בפוסקים יש להקל דחשיב כאינו מתכווין ואי"ז פסיק רישא, [נעפ"י דברי הט"ז סי' שטז דגם בספק לשעבר אי"ז פסיק רישא, כגון כשספק לו אם יש זכוב בבקבוק מותר לו לכסותו ע"ש], אולם אי"ז ברור דיש לחלק בין ספק במציאות כהאופן דהט"ז, לספק בדין כהאופן דהגרצ"פ הנ"ל, וה"נ בנידוד אי"ז ברור אם יש להקל מטעם דזהו ספק בדין. ב. בקובץ בית אהרן וישראל (הנ"ל) כתב די"ל דבאופן שיש לו חובות קודמים שהם יותר מכדי כל נכסיו, יש בזה משום לא תהיה לו כנושה, ע"ש מש"כ בזה.

ונמצינו למדים ג' אופנים ששייך איסור נגישה בזמנינו, א. כשידוע שאין לו, ב. כשאינו יכול למכור נכסיו, ג. כשיש לו חובות נוספים כדי כל נכסיו. 12 כ"כ הגר"מ שטרנבוך בתשו' והנהגות (ח"ג סי' תעא אות ז) ע"ש שכתב דחכם אחד פירסם שכיום שיש לכל אחד דירה אין איסור לדחוק לשלם כיון שחייב למוכרו לא נקרא אין לו, וכתב ע"ז: "תמיהני שאפילו אין לו דירה הרי יש לו בביתו ממה לגבות מחפצים שאין מסדרי לו, אם כן תיבטל ח"ו האיסור דלא תהיה לו כנושה, ונראה שאם רוצה מנכסיו ודורש אותם לגבייה מותר, אבל כשאין כוונתו לדחוקו על כך רק רוצה כסף ואין לו כסף לשלם, בכה"ג עובר על לא תהיה לו כנושה אם דחוקו לשלם כסף ואין לו", אך למעשה נראה די"ל בדעת החכם הנ"ל דאף בסתמא כוונתו אכן שימכור דירתו אלא שמוותר לו על מכירת דירתו כיון שיכול ללוות אצל אחר.

13 ונמצא דעל ידו תיגרם יתרת חובה כחשבון

כשנתן לו צ'ק לתשלום החוב אין איסור להיראות לפניו

ד. כמו כן נראה שכשנתן צ'ק לפרעון מותר אף להיראות לפניו ואף כשעדיין לא הגיע זמן גביית הצ'ק, כיון שכבר נקבע ביניהם אופן צורת התשלום, באמצעות גביית הצ'ק בבנק¹⁶.

(ח"א סי' מד אות א), ועמש"כ לעיל פרק ח הע' 265 מבר"י דכשהוא סובר שאסור אסור להכשיל חבירו אך כשהוא רק מחמיר על עצמו מותר לנהוג כלפי הלוה לפי מה שהוא סומך על המתירים ע"ש, אולם אם ידוע שהלוה ג"כ נזהר בזה, אלא שבאין ברירה חרג ממנהגו בגלל הלחץ של המלוה, יתכן דיש בזה איסור וצ"ע, וכמו כן אם בשעת ההלואה חשב הלוה שיהיה לו יתרת זכות וע"ד כן נתן הצ'ק, ואח"כ נסתכן ונעשה במצב של חובה, יתכן דיש בזה גם משום נגישה אך בסתמא אין לחוש לכך דבסתם נותן צ'ק ומסכים בדעתו שיגבנו בכל גיוני אף כשיהא יתרת חובה ואף אם חשב בלבו אחרת אם לא התנה עמו ע"ז בפירוש הוי כדברים שבלב וצ"ע, [ולפעמים יתכן דבכה"ג יש בזה גם משום גרימת איסור רבית לפימש"כ לעיל (פרק ז סעיף נח והע' 264) משמיה דהגרי"ש אלישיב שליט"א דכשאינו יודע שחשבונו ביתרת חובה, יש בזה משום רבית כיון שבכה"ג אינו נוטל המעות על דעת תנאי ההיתר עיסקא, א"כ הריהו מכשיל להלוה באיסור רבית, ועי"ש מש"כ דלאו בכל גיוני יש בזה האיסור, ופשוט דבסתמא אין לו לחשוש שהלוה אינו יודע שחשבונו ביתרת חובה ושהמלוה אמור למשוך הצ'ק].

16 והיינו כנ"ל דכל שנקבע ביניהם צורת התשלום ע"י שהמחהו אצל הבנק, שוב אינו נכלם ממנו, וראה בשבט הלוי הנ"ל שכתב להתיר בזמנינו להיראות לפניו, כיון דאין בזה רק איסור דרבנן, ועפ"י רוב זהו ספק אם נכלם ממנו, ולפי"ז באופנים הנ"ל בהע' 11 יהא אסור להיראות, אולם כשנתן לו צ'ק מותר בכל גיוני, ויש להוסיף דכיון שנוטל הצ'ק בתורת פרעון משום שוויותו העצמי והוא כחפץ הנמכר שיש לו הילוך בשוק וכמשנ"ל לעיל פרק ד סעיף יז ובכ"מ דכן הוא דעת בני אדם בסתמא, א"כ הוי כעין התפסת משכון נגד החוב, באופן שגובה מגוף המשכון, דלכאור' ליכא בזה האיסור דליראות לפניו.

להניח שהערב לא ינגוש את הלוה דהרי מדינא אסור לו לנגוש, דכיון שפרע לו חובו נעשה הוא המלוה שלו, משא"כ בבנק שידוע שיורדים לחייו באם אינו פורע את חובו, אלא דמ"מ י"ל דגם כאן אי"ז ודאי שינגשוהו, דיתכן שאח"כ תשיג יד הלוה לשלם, ובשעת הגבייה אינו ברור שגורם בזה נגישה, וכיון שהלוה נתן לו הצ'ק מותר לו לגבותו.

15 הגה מצד אחר יש לדון בזה, דהרי גורם לו שישלם רבית לבנק, וברמב"ם (פ"ב ממלוה הל' ד) כתב דכל שהמלוה יודע שאין ללוה לשלם, וכופהו לישבע שאין לו [כמו שתקנו הגאונים שיכול להשביעו, עי' ר"מ שם ושוי"ע סי' צט], וכונתו בזה כדי לכפותו ללוות מעכ"ם ברבית, הרי זה עובר בלא תהיה לו כנושה, וא"כ כאן שגובה מהבנק כשהוא ביתרת חובה, ויצטרך לשלם ע"ז רבית, לכאור' אסור, אולם למש"כ לעיל דכיון שנתן לו מתחילה צ'ק כדי לגבותו הוי כהתנו מתחילה שזהו צורת התשלום, א"כ גם זה נכלל בהסכמתו שילווה מהבנק אף שיצטרך לשלם אח"כ רבית, [ועמש"כ הגר"נ גולדברג שליט"א לדייק מלשון השו"ע הנ"ל דדוקא כשכופהו ללוות ברבית אסור, אבל בזמנינו שיש הרבה גמח"ם וכופהו ללוות בגמ"ח אחר יתכן דמותר והו"ד במשפט הערב עמ' שעה, וה"נ יכול ללוות בגמ"ח ולהפקיד בבנק].

אלא דעדיין יש לדון אם מותר לו לגרום שהלוה יעבור באיסור רבית אח"כ, אלא דעפ"י רוב יש לבנק [עצמו וגם לבעל החשבון עם הבנק] היתר עיסקא, ונמצא דנעשה בהיתר, ואף שיש מפקפקין בזה ובפרט כשהלוה נוטל הממון לצרכיו ולא לעיסקא, מ"מ כיון שיש מתירין והלוה סומך על ההיתרים, אין זה נחשב כגורם לו לעבור איסור, ונראה דאף כשהמלוה עצמו הוא מהנהירים בזה מותר לו לגבות מהלוה שסומך על המתירים, וכ"כ בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' עז) דאין בכה"ג איסור דלפני עור ועי' שו"ת המבי"ט (סי' כא) ובשו"ת באר משה (ח"ה סי' קלה אות יא) ובמנחת שלמה

צ'ק שניתן לאחר ההלוואה מדעתו, בבי"ד, בעל כרחו.
ה. האמור לעיל זהו באופן שנתן לו הצ'ק בשעת הלוואה, או שלאחר הלוואה מסר לו הצ'ק מדעת עצמו שיגבה בזה החוב¹⁷, אבל כשהמלווה הוציא הצ'ק מהלווה לאחר ההלוואה בעל כרחו [כי הלווה סירב משום שחשבונו ביתרת חובה וכדו'], יתכן שבהצגת הצ'ק לבנק יש בזה איסור נגישה¹⁸, וזאת ועוד יש לצדד שעצם הכפייה שכופה על הלווה שיתן לו צ'ק יש בזה איסור נגישה¹⁹. [ובאופן שתבעו בבי"ד לתשלום החוב וביקש לחייבו לאלם כחו בצ'ק יש אופנים שבי"ד מחייבים את הלווה ליתן צ'ק, ויש לדון אם באופן זה כשמציג הצ'ק לגבייה עובר באיסור נגישה, וראה בהערה²⁰].

כשתובעו ליתן צ'ק מאוחר או צ'ק שיש לו מאחרים
ו. אם תובעו שיתן לו צ'ק לזמן מאוחר יש להסתפק אם באופן זה יש איסור נגישה כיון שיתכן שבזמן הפרעון יהא לו כסף וראה בהערה²¹, וכן אם תובעו שיתן לו צ'קים

להוצל"פ וכדו' לכאו' אין בי"ד מחייבים ללווה ליתן צ'ק, ובנחל יצחק שם הוסיף דיתכן שאין לחייבו בכל גווני, דכיון שאין לו לשלם וחשיב כאנוס מלקיים חובו הפרעון ה"ה שאין לכופו ליתן ועקסיל [וה"ה בזמנינו צ'ק], אך למעשה מסיק דהעיקר כהרדב"ז ע"ש, ולמעשה באופן שבי"ד חייבוהו ליתן צ'ק י"ל דכיון שבא מכח פסק בי"ד יכול להציגו לגבייה ואי"ז נגישה, או י"ל דאין כח בי"ד יפה בזה וכיון שלמעשה נתן בע"כ יש בזה איסור נגישה וצ"ע.

21 הנה לכאו' כשתובעו ליתן לו צ'ק מאוחר לזמן שיהא לו כסף וכדו', הרי נמצא שאינו גובה ממנו עתה בשעה שאין לו אלא הרי הוא מבטיח עצמו שבשעה שיהא לו כסף לא יבזבז הכסף לצרכים אחרים אלא יקציבם לתשלום החוב, ובזה י"ל דאין שום איסור, וכש"כ בזמנינו שכן הוא דרך העולם, אמנם י"ל דזהו באופן שיש אפשרות שלאח"ז יהא לו מעות אבל כשאין אפשרות נראית לעין כזאת י"ל דיש בזה איסור וכדלעיל בהע' 19, ועוד דהרי הצ'ק יש לו ערך עצמי גם כשהוא לזמן מאוחר י"ל דיש בזה איסור, ועוד דעצם העובדא שמביאו למצב שחייב להמציא מעות בבנק ביום מסויים יתכן שיש בזה איסור נגישה, ובשלמא בהנ"ל כשלקח ממנו הצ'ק מיד בשעת הלוואה הרי נקבע מתחילה ההלוואה באופן זה, וכן כשנתן לו הצ'ק מדעתו אח"כ, אבל כשכופהו ליתן לו הצ'ק יש להסתפק בזה וכנ"ל וצ"ע לדינא.

17 דאז ברור שנתן לו הצ'ק למטרה זו שציג הצ'ק לגבייה, ולכן הוי כהתחייב לו שילוה מחבירו לתשלום חובו וכנ"ל.

18 דכיון שהלווה לא הסכים שיגבה מהבנק במצב של חובה, א"כ זה גופא יש בזה משום נגישה, שהרי נמצא שאין לו להלווה לשלם ומביאו למצב שלווה מהבנק בע"כ.

19 דאף שאין הצ'ק כגופו ממון מ"מ כיון שמשתמשים בו כממון גמור ונהפך להיות כחפץ הנמכר ונקנה [וכמשנ"ת לעיל בכמה דינים וראה להלן פרק יג] וגם בזה הרי מחייבו לדאוג אח"כ לכיסוי הצ'ק אסור לנוגשו גם בזה, דכיון שהלווה אין לו מעות בבנק כדי לתת לו צ'ק ודינו כממון, הוי כתובע לו כסף כשאין לו דיש בזה איסור נגישה, [וראה להלן בדין מי שמבקש הצ'ק למשכון בלבד].

20 דבכל מלווה על פה שהגיע זמן הפרעון יכול לחייב את הלווה שיאלם אח"כ כוחו ליתן ע"ז צ'ק, וכמש"כ בנחל יצחק (סי' ע אות א בד"ה והיכא) מתשו' הרדב"ז (ח"א סי' קטז) שהביא מתשו' הרמב"ם שיכול המלווה לכופו שיחזק כוחו בדיניהם, ועפ"ז כתב הנח"י שיכול לתובעו שיאלם כוחו בועקסיל, וה"ה בנידו"ד יכול לתובעו שיאלם כוחו בצ'ק, וע"ש בנח"י שהרדב"ז כתב שזהו דוקא כשהמלווה הולך בדרך טובים ושכנגדו אלם ויש לחוש דלא ציית דינא ככה"ג כותבים שטר בדיניהם, אבל כשהמלווה הוא אלם אין שומעין לו, ולפי"ז אף בצ'ק אם המלווה אלם ויש לחוש שיפנה

שיש לו על אחרים אף כשהם לזמן מאוחר יש להסתפק אם יש בזה איסור וראה בהערה 22.

צ'ק שהוחזר מהבנק וגבייתו מהלוה עצמו יש בזה איסור נגישה

ז. אם הצ'ק הוחזר מהבנק מחוסר כיסוי או בגין הוראת ביטול, וצריך לגבותו מהמשלם בעצמו²³, הוי כחוב בעלמא ויש בזה משום לא תהיה לו כנושה וכן אסור להיראות לפניו²⁴.

ענף ב - פרטי דינים ואופנים שונים כשניתן צ'ק על הלואה או שהלווה בצ'ק

סוגי חובות שונים שאינם כמילוא והדין כשנתן לו צ'ק של עצמו אם נחשב כזקיפת מלוא ח. בסוגי חובות מסוימים כגון דמי שכירות שאינם מחמת הלואה²⁵ נסתפקו הפוסקים אם יש בזה האיסור דלא תהיה לו כנושה²⁶, [וברין הקפת חנות, או מי שחייב עצמו חיוב חדש ראה בהערה 27], אמנם כשזקפן עליו במלוא הרי זה כשאר חוב ויש בזה איסור

25 כגון בדמי שכירות פועל, דמי שכירות דירה, ממון שגזל ממנו, וכן בערב סתם עבור חוב חבירו, ולענין הקפת חנות והתחייבות חדשה ראה להלן הע' 27.

26 דבאלו נחבאר בשו"ע (צו סי"ד ובש"ך שם סק"ו) דאין בזה הלאו דלא תבא אל ביתו, והיינו משום דקרא מיירי בהלואה דכתיב כי תשה ברעך, וכמו שביאר בפרשה דדוקא במלוא דלהוצאה ניתנה, אסרה תורה ליכנס לביתו, משא"כ בהני חובות שאינם דרך הלואה, ולפי"ז גם הלאו דנגישה דכתיב בפרשה דאם כסף תלוה, ג"כ ליכא לכאור' בהני אופנים, דכל שאין זה דרך הלואה אי"ז בכלל האיסור, ובכסף הקדשים (ריש סי' צו) נסתפק בזה ומסיק דנכון ליהור בזה, ובספרו מילי דחסידותא בהג' על סי' פ"ח נוטה יותר להחמיר בזה ע"ש, והגרי"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות (ח"ג סי' רכא) ג"כ נסתפק בזה לדינא ע"ש.

[ואף דלגבי השבת העבוט כתב הרמ"ה והובא ברמ"א שם דנוהג גם בהני חובות, היינו משום דבזה יש לימוד מיוחד דייקנין מקרא דלא תבא אל ביתו, דדוקא ביתו של לווה ולא של ערב או חוב אחר משא"כ השבת העבוט ס"ל דקאי בכל סוגי חוב, אבל בלאו דנגישה דכתיב בקרא אחרינא בפרשה דאם כסף תלוה, י"ל דאף להרמ"ה מותר בהני חובות].

27 לענין הקפת חנות אם נחשב כחוב שאינו מחמת הלואה, עמש"כ בנתי' (צו סק"א) דלהסוברים

22 היינו שיש בזה איסור כגון כשאין לו כדי סידור להשו"ע הרב או להחולקים אך אין לו מספיק וא"כ לכאור' אסור דצ'ק שיש לו מאחרים הרי נחשב כדבר שוה ערך ואף כשהצ'ק לזמן מאוחר קצת מ"מ יש להם הילוך בשוק, ונמצא שמחייבו וכופהו בשוויית של תשלום, [משא"כ בהנ"ל בצ'ק של עצמו אף שגם לווה יש ערך בשוק מ"מ הלוה לא נתן עדיין את הערך, אלא לאחר הניתנה חל ע"ז שוויית ודו"ק], אמנם מה שיש להסתפק בזה משום די"ל דכיון שהחזרתו בצ'ק חייב להלוה, ונמצא שיש למלוה שעבודא דר' נתן על בעל הצ'ק וא"כ י"ל דאין בזה לאו דנגישה דדידיה נוטל ועדיף מסתם חפץ שביד הבעלים דכאן עצם השעבוד כבר שייך לו מדאורייתא משא"כ בחפצים של הלוה עדיין מחוסר גוביינא וצ"ע לדינא.

23 דזה פשוט דבין כשאין כיסוי ובין כשנתן הוראת ביטול, מ"מ נשאר חייב בחובו, וביד המחזיק בצ'ק לכופו בכל דרך לשלם חובו, וכן הוא גם הנוהל בדינא דמלכותא, כי הוראת הביטול אינה אלא כלפי הבנק, שהוא מורה לבנק שלא לכבד את הצ'ק, אבל גוף החוב נשאר וכדלעיל פרק א הע' 42.

24 והיינו באופנים שכתבנו לעיל הע' 11 דשייך האיסור בזמנינו, או לדיעה שהבאנו דכשכונתו לתובעו כסף יש איסור אף כשיש לו כדי סידור, וא"כ כאן שבא לגבות מהלוה עצמו, יש לו ליהור בזה, הן בלאו דלא תהיה לו כנושה, והן באיסור דלהיראות לפניו.

נגישה²⁸, ולפי"ז באחד מסוגי חובות אלו שנתן על זה צ'ק שלו²⁹ יש לדון דבאופן שנתן צ'ק לשם תשלום אין בזה נגישה אבל כשקבעו מחיר ואח"כ נותן לו צ'ק לשם שמר על דמי המקח יתכן דעצם נתינת הצ'ק היא כזקיפת מלוה³⁰, [ונפק"מ לענין הנידון הנ"ל אם

מחמת הלוואה וכן מבואר מדברי התוס' כתובות (נה, א ד"ה ולשביעית) וראה עוד להלן הע' 65 וצ"ע בזה.

[ובגור"ד זה יש לדון עוד דהנה יש ד' סוגי דינים בגביית חוב, א. שמיטה, ב. נגישה, ג. האיסור לבא אל ביתו, ד. השבת העבוט, ה. סידור, ו. איסור חבלת כלי אוכל נפש, ז. רבית, והנה לענין שמיטה פליגי הפוסקים בזה אם נוהג גם בחוב שאינו דרך הלוואה וכן"ל, וכן בהשבת עבוט, סידור, וחבלת כלי אוכל נפש, תליא בפלוג' דלרמ"ה נוהג בכל סוגי חוב, והבעל התרומות חולק, משא"כ האיסור דלא תבא אל ביתו לכו"ע אינו נוהג אלא בחוב ממש, וכן רבית נוהג רק בחוב ודרך מכר מותר, וצ"ב מגל' לחלק בכ"ז, ואכמ"ל].

28 כ"ה בשו"ע שם, וד"ז מבואר גם בס"י סו ס"ד לענין שמיטה, דכשזקפן במלוה הרי כשאר חוב ומשמט.

29 דבצ'ק של אחרים דין אחר בזה כדלהלן. 30 דגדר זקיפת מלוה הוא שקבע לו זמן לפרוען החוב כמבואר ברמ"א (סו שם), ובתומים (צז אורים סק"ה) כתב דגדר זקיפת מלוה בדין דלא תבא אל ביתו שזה לדין זקיפה דשמיטה, [משא"כ בדין עייל ונפיק אזוזי יש בזה גדר אחר כדלהלן פרק יג ואכמ"ל], וא"כ לכא' כשנותן לו צ'ק בין להיום ובין לזמן מאוחר הוי כזקיפת מלוה, [וראה בשבט הלוי שם דגם בהקפת חנות אם הגיע הזמן שצריך לפרוע הוי כזקיפת מלוה, ואין צריך שיקבענו ממש כהלוואה, אולם מסיק שם דתלוי בהפלוג' הנ"ל אם זהו כחוב רגיל או לא והיינו דא"נ שאי"ז כחוב רגיל לא נעשה כזקיפה בהגעת הזמן ע"ש, אולם כ"כ להעיר דלכא' לכו"ע לא הוי כחוב שמחמת הלוואה ולפי"ז לא מהני בזה שהגיע זמנו למיהוי כזקיפה].

ולמעשה בנתן לו צ'ק אי"ז ברור די"ל דכיון שנותן לו הצ'ק בתורת תשלום, לא נהפך להיות להלוואה, אלא הרי זה כאילו כבר פרעו בשוה כסף ונתברר שהיה טעות בהשומא של השוה כסף, דאף שנשאר לו חייב חלק מהחוב עדיין יש ע"ז דין

דהטעם שאינו משמט בהקפת חנות הוא משום דאין זה כהלוואה, ה"ה דאין בזה לאו דלא תבא, משא"כ להסוברים דבשמיטה הטעם משום דהוי כחוב שאין בו זמן, א"כ לפי"ז נוהג בזה לאו דלא תבא דהוי כחוב רגיל, ומסיק הנתי' דמשום חומר האיסור אין להקל בזה ע"ש, ולפי"ז גם בענין לאו דנגישה תלוי בפלוג' זו, ואין להקל בזה, ונהנה בשבט הלוי למד מדברי הנתי' הנ"ל דגם בכל הני חובות כשכירות וגזילה יש בזה לאו דנגישה ודלא כהכסף הקדשים שכתב רק דנכון להחמיר, אולם צ"ב דבנתי' דן רק משום דיש לחוש להסוברים דהקפת חנות הוי כהלוואה ממש, ואין להוכיח מדבריו לשאר סוגי חובות].

אמנם גור"ד הנתי' צ"ב, דיעויין בב"י (סי' סז סעיף יט) דמבואר להדיא בדבריו דלכו"ע חוב דהקפת חנות לא נחשב כחוב דהלוואה, אלא די"א דגם חוב שאינו מחמת הלוואה משמט, וע"ז כתב הב"י דמ"מ גם לשיטה זו הקפת חנות ושכר שכיר אינו משמט כיון שאין קבוע להם זמן, אבל בזה כו"ע מודו דהני חובות לא הוו כהלוואה, וא"כ כיון דלענין לאו דנגישה נתמעט להדיא דאינו נוהג בחוב שאינו מחמת הלוואה, א"כ אי"ז תלוי כלל בפלוג' דסי' סז, וצ"ב דברי הנתי', והעיריני לזה הג"ר פנחס רוזנבוים שליט"א, [ויש להעיר במש"כ בדמשק אליעזר (סי' צז) שהביא דהיראים כתב להדיא דבהקפת חנות יש איסור דלא תבא אל ביתו, וצ"ב דבריו דהמעייין היטב ביראים בכל דבריו מפורש דאינו עובר בזה דבתחילת דבריו כתב דמרבין ממשאת מאומה דאף בשכר שכיר והקפת חנות משמט ובסו"ד מסיק דריבוי זה קאי דוקא כשזקפן במלוה ע"ש].

ובמי שנחתייב חיוב חדש [כמבואר ריש סי' מ ששייך להתחייב אף שלא היה חייב וכנ"ל פרק א], לכא' הוי כחוב בעלמא, וכ"מ בנחל יצחק (סו"ס צז) דבזה מבאר שם סברת רש"י שסובר דבכתובה אי לאו דמעשה ב"ד הוא היה משמט בשביעית, והיינו משום דלא גרע מחיוב חדש ע"ש, אמנם באולם המשפט (סי' סא) משמע דהוי כחוב שאינו

מותר להציג הצ'ק לגבייה כשיש חובה בבנק³¹, ויש שכתבו דאף אם נאמר שנתינת הצ'ק היא כזקיפת מלוה מ"מ אם הצ'ק חוזר מהבנק הוא כזקיפה בטעות³² [וראה בהערה אם דינו כגזל או שחזור עליו החוב הקודם³³].

שילם חובו בצ'ק של אחרים, ואם נחשב כזקיפת מלוה בהני חובות מסויימים

ט. ראובן לווה משמעון סכום מזומנים, ונתן לו [כפרעון על החוב] צ'ק מאוחר שקיבל מלוי וחתם כמיסב³⁴, דינו כנ"ל בסעיף ג-ד דאין בזה משום לא תהיה לו כנושה³⁵,

משום דכיון שלא הסכים לזקוף עליו במלוה רק בתמורת הצ'ק, ועתה שנתברר שאין לו כיסוי על דעת כן לא נתרצה לו, [וצ"ע ממש"כ בפ"ח הלואה פ"ו הע' יב דפשוט דהוי כזקיפה], ובמשפטין ליעקב (ח"ב סי' ו) כתב די"ל דכשחזר הצ'ק הדר עליו החוב של הקפת חנות [כשהצ'ק היה לתשלום חוב דהקפת חנות] ע"ש, וכ"ה לפי"ד הפתחי חשן דהוי כזקיפה בטעות וחזר החוב הקודם.

33 לפימשנ"ת לעיל דחזר החוב הקודם א"כ בחוב של הקפת חנות תליא בנידון הנ"ל בהע' 27 אם בהקפת חנות הוא כחוב מחמת מכר ויש בזה איסור נגישה, אולם למש"כ במשפטין ליעקב שם די"ל דהוי כגזל בידו, א"כ ברור דאי"ז כחוב דהלואה, ויש בזה ספיקת הפוסקים הנ"ל בהע' 26 אם יש בזה איסור נגישה, [והיינו באופנים שנתבאר לעיל סעיף ב והע' 11 שיש בזה לאו דנגישה, ואף דבנידו"ד אי"ז ברור משום הספיקות הנ"ל, כ"כ שם דאף דבספק אם יש לו לשלם ליכא לאו דנגישה, יתכן דבספיקא דדינא שאני ואסור אף במקום ספק ע"ש].

34 ראה משנ"ת לעיל פרק ד סעיף יח בגדר מכירת צ'ק בהסבה, דכשהמטב חותם על ההסבה נעשה כשטר לכל המוציא, והחתום בצ'ק מחוייב עתה לזה שזכה בהצ'ק, אלא דנכלל בזה אחריות מהמיסב שאם הצ'ק יחזור, הרי הוא נשאר בחובו הקודם.

35 והיינו דכיון שיש לו עתה צ'ק על החוב אין להם דין לזה ומלוה ולא שייך שוב נגישה כנ"ל בהע' 14, ובנידו"ד עדיף בזה כיון שנתן לו צ'ק של אחר דזהו כמכירת שט"ח, וכיון שהחתום נעשה מחוייב לזה שמחזיק עתה הצ'ק, והוי כשטר לכל המוציא, הרי הלזה נפטר עתה מחובו, ואף דזהו פרעון מותנה שאם הצ'ק יחזור חזר עליו, מ"מ

הקפת חנות ולא נחשב כזקיפת מלוה, וה"נ אף א"נ דבהלואה ממש לא נחשב הצ'ק כפרעון, מ"מ בהני חובות דצריך לחול עליהם שם זקיפת מלוה, יתכן דבצ'ק לא נחשב כזקיפה וצ"ע, ואף דמיירי כאן בשילם לו בצ'ק שלו דלכא"ו הוי ככותב לו שט"ח על חיובו, מ"מ יש לדון בזה עפ"י מש"כ לעיל פ"ד סעיף יז ובכ"מ משמיה דהגרש"ז אויערבאך דבזמנינו הצ'קים נהפכו להיות כחפץ הנמכר ואין זה כשט"ח, ולפי"ז ה"ה בנידו"ד לא הוי בזה כזקיפת מלוה וצ"ע, ואף בנתן לו צ'ק מאוחר מ"מ אי"ז קביעת זמן על תשלום החוב של הקפת החנות אלא זהו האופן של התשלום על המקח, ובשורת אבן ישראל (ח"ח סי' צה) משמע דאף בכה"ג אי"ז כזקיפת מלוה בזה שנתן לו צ'ק דיעו"ש (בסו"ד בד"ה תבנא): "וגם צ'קים של מקח וממכר נמי היכא דזקף עליה במלוה איכא איסורא" ומבואר דבעצם נתינת הצ'ק עדיין לא חשיב כזקפו במלוה דהרי מיירי בנותן צ'ק למקח וממכר ואפ"ה בעי שזקוף במלוה במפורש, וכ"מ בשו"ת תשרי והנהגות (ח"ג סי' תמב) שדן שם בדין חוב של מקח שנתן עליו צ'ק [נדקיל יותר כשפונה להוצל"פ כיון שאין בזה איסור דלא תבא ויש לדון רק מפני איסור ערכאות ע"ש] ולא כתב דעצם נתינת הצ'ק הוי כזקיפת מלוה, ואמנם באופן שנתן לו הצ'ק בתורת שיהא לו כשטר ראייה על החוב של המקח לכא"ו אז נחשב כזקיפת מלוה ויש לדון בכל מקרה לגופו, וע"ע בזה להלן פרק יד סעיף יט.

31 ואף שנתבאר לעיל דכשנתן לו מדעתו מותר דע"ד כן נתן לו מ"מ נפק"מ באופן שהוציא ממנו צ'ק בע"כ וכנ"ל סעיף ה.

32 כ"כ בפתחי חשן (קנינים פ"ג הע' סה בד"ה ויש לדון) דאף שיש לצדד דהוי כזקיפת מלוה, מ"מ ברור דכשחזר הצ'ק הוי כזקיפה בטעות, והיינו

אולם אם הצ'ק חוזר, דינו כבסעיף ז שחזר החוב הראשון³⁶, ובאופנים ששייך איסור נגישה בזמנינו³⁷, צריך לזהר בזה.

אולם אם קנה חפץ בצ'ק של אחר [או בשאר סוגי חובות הנ"ל בסעיף ח שי"א שאין בהם איסור נגישה], נתינת הצ'ק הרי היא כמכירת שטר של אחרים ואין זה כזקפת מלוה³⁸, ואם חוזר הצ'ק, נתברר שהחוב מהמכר לא נפרע, והוא כחוב מחמת מכר³⁹, דתלוי בנידון הנ"ל בסעיף ח אם יש בזה איסור נגישה⁴⁰.

איסור נגישה במלוה לחבירו באמצעות צ'ק של עצמו וקבעו שהלואה ידאג לכיסוי הצ'ק י. מצוי לפעמים כשאין לראובן צ'ק של עצמו ורוצה לקנות או ללוות בצ'ק, הריהו מבקש משמעון חבירו שיתן לו צ'ק שלו והוא נותן הצ'ק ללוי [שהוא המלוה או המוכר], ולוי יציג הצ'ק לגבייה בבנק, וראובן מתחייב לשמעון להכניס הכסף בבנק ביום המיועד לפריעת הצ'ק⁴¹, ודין זה נתבאר לעיל פרק ח סעיף ז-ט דיש שכתבו שאסור לראובן להחזיר לשמעון סכום גדול יותר לפני שהגיע התאריך של הצ'ק, משום שעצם משיכת הצ'ק מחייבתו בהתמורה, או משום דההלואה נעשית בגוף הצ'ק, או משום דעכ"פ הוי כערב קבלן, ויש מתירים להחזיר לו יותר לפני תאריך פרעון הצ'ק דס"ל שאינו נחשב כהלואה רק לאחר שהצ'ק כובד בבנק⁴².

אף בשאר האופנים הנ"ל בהע' 25 שנסתפקו האחרונים אם יש בזה איסור נגישה].
41 זה נקרא "שטר טובה", והיינו ששמעון אין כוונתו כלל להתחייב, ורוצה רק שראובן יוכל להשיג מבוקשו באמצעות הצ'ק שלו, ואף דלמעשה כשיציגו הצ'ק לגבייה, יהא ראובן חייב לפרעו, ואף כשיאמינו לו שנתנו כשטר טובה, מ"מ חייב משום תקנת השוק כנ"ל פ"ה סעיף יא וגם מדין ערבות חייב לו כנ"ל שם ובפרק טו סעיף מט, מ"מ עתה עדיין לא נתחייב לו כלל וגם לא נחסר לו כלום.
42 לעיל פרק ח סעיף ז הבאנו מש"כ הגר"י בלוי בברית יהודה, דבכה"ג מותר לראובן לבא לפני תאריך גביית הצ'ק, וליתן לשמעון מזומן יותר מהסכום שבצ'ק, ולא נחשב כלל כהלואה כיון ששמעון לא נחסר עדיין כלום, וע"ש שהתיר דוקא כשהצ'ק נכתב על שם ראובן, דאז מה שראובן מוכרו אח"כ לאחרים, אי"ז כערבות משמעון, אלא כמכירת שט"ח בעלמא ע"ש, וראה מש"כ שם דדין זה צ"ע כיון שעפ"י רוב נוטלים הצ'ק לשווייתו העצמית ודעת בני אדם שנחשב כהלואה מיד, ועוד דאלי"כ יהא פטור מדין שמירה אם יאבד הצ'ק ע"ש

לעת עתה אין לו חוב עליו.
36 והיינו כנ"ל דכיון שזהו פרעון מותנה, הרי כשחזר הצ'ק הדר לחובו הקודם שזה היה הלואה רגילה, ויש בזה לאו דנגישה.
37 כנ"ל סעיף ב ובהע' 11.
38 והיינו דבכה"ג הוי כהסכמת המוכר למכור לו חפץ בעד הצ'ק שיש לו שוויות עצמית, ואין כאן שום הלואה, משא"כ בצ'ק של עצמו לא שייך בזה מכירת שטר חוב וכמשנ"ל לעיל פרק ז סעיף יד.
39 פשוט דבכה"ג חוזר וניעור החוב שמחמת המכר, והוי כאילו פרע לו במעות ונתברר שהם מזוייפים, וה"נ כיון שנתברר שהצ'ק אין לו כיסוי, חוזר לחובו הראשון, שזהו חוב מחמת מכר, ומה שחתם עצמו כמיסב אין זה כזקיפה, אלא הריהו מקבל עליו האחריות עבור הצ'ק שאם יחזור נשאר עליו החוב הקודם שמחמת המכר.
40 וכמשנ"ל שם בהע' 26 מש"כ האחרונים להסתפק בהני חובות אם יש בזה איסור נגישה, [ובכה"ג שמכר לו חפץ לא נחשב כהקפת חנות, ולכו"ע אי"ז כחוב דהלואה, וה"ה דדין זה שייך

ויש לדון ברין איסור נגישה משמעון לראובן באופן זה שקבעו ביניהם שאינו מוכן להלוות לו כלל אלא ראובן יפקיד הכסף בחשבון הבנק של שמעון ביום המיועד, ונראה דלהסוברים דלא נחשב שכבר הלווהו [ומטעם זה מתירים שראובן יחזיר לשמעון יותר], אין בזה האיסור דנגישה ומותר לשמעון לדרוש מראובן להפקיד הכסף בבנק דהרי הוא רק כמוכיר לו למלא את תנאו, שלא יגרום שיצטרך לשלם עבורו⁴³.

אבל להסוברים דאסור לשלם לו יותר חלוק בין הטעמים דאם הטעם שאסור משום שכבר נחשב כהלואה בגוף הצ'ק נמצא שראובן הוי כלוזה משמעון ואסור לשמעון לנוגשו, אבל להטעם דשמעון נחשב כערב קבלן על חיובו של ראובן למי שנתן לו תמורה על הצ'ק, יש לצדד דכיון שערב קבלן הוא יש בזה משום איסור נגישה⁴⁴.

ולהטעם דחיובו של ראובן לשמעון בעל הצ'ק הוא משום דחשיב כפסיקה תמורת הצ'ק ולכן אסור להחזיר לו יותר ראה בהערה אם יש בזה איסור נגישה⁴⁵.

ובדעת בני"א נחשב כבר כהלואה גמורה, שכן ההתייחסות להצ'ק הוא מכת שוויות העצמית שיש לו הילוך בשוק, ונאף בצ'ק שהוא למוטב בלבד מ"מ כיון שיכול להפקידו בבנק ולקבל כנגדו אשראי מהבנק נחשב אצל בני"א כשוה כסף, אך לדעת המנח"י והגריש"א דיש בזה משום רבית, אם המקבל הצ'ק סומך בעיקר על החותם דהוי כערב קבלן, יש לדון בזה דהנה לגבי מקבל הצ'ק על שמעון בעל הצ'ק מפורש בשו"ע (צו סי"ד) דבערב קבלן יש איסור לבא אל ביתו, וכש"כ דיש בזה איסור נגישה, אבל לגבי הערב קבלן נדיהינו שמעון בעל הצ'ק [כלפי הלוה [ראובן] אם נאמר דאף קודם שמשלם עבורו החוב נחשב כבר כלוזה ומלוה א"כ לכאור' יש לו איסור נגישה, אולם י"ל דאי"ז ברור דהרי אם הלוה ישלם לא יגבו ממנו ונמצא שתלוי ועומד דיתכן שלא יהא נחשב כלוזה ומלוה, ואמנם אם נאמר דבערב סתם יש איסור נגישה כ"ש דבזה יש איסור, אך להצד דבערב סתם אין איסור תלוי בהצדדים הנ"ל, ונראה דרק בחוב שמחמת הלוואה שייך הנידון אבל בחוב שמחמת מכר דלהמוכר אין איסור מסתבר דלהע"ק על חוב המכר ג"כ אין איסור, אך לצד א' דראובן נחשב כלוזה ממנו בעצמו י"ל דבכל גווני יש איסור נגישה.

45 הנה למש"כ לעיל פרק ח הע' 40 דיש לדון דאף אם נאמר שאינו נוטלו מיד בתורת הלוואה מ"מ ראובן מתחייב לשמעון מיד תמורת הצ'ק בתורת פסיקה על החפץ, כיון שנטלו בתורת שוויותו

באורך, וזאת בנוסף לסברת הפוסקים דלהלן שאסור משום דין הערבות.

ודעת המנחת יצחק והגרי"ש אלישיב שליט"א דיש בזה איסור רבית, ועמש"כ בזה לעיל שם הע' 40-45 לבאר דאף דעדיין לא נחסר, מ"מ כיון שיש בזה גם משום ערבות, שהרי גם אם ראובן לא יכניס הכסף ביום המיועד, יצטרך שמעון לכבד את הצ'ק וכנ"ל, ועיקר הסמיכות של זה שנוטל את הצ'ק הוא על בעל הצ'ק, ולכן הריהו כערב, ויש בזה משום איסור רבית, אלא א"כ קבעו ביניהם במפורש שהצ'ק יוחזר לבעליו ולא יוכנס לבנק ע"י המקבל ע"ש.

43 והיינו לדעת הגר"י בלי דאי"ז כהלואה כלל לענין רבית, אלא הריהו כקבל ממנו שטר התחייבות ומוכרו לאחר, א"כ פשוט דאין בזה משום נגישה, דכ"ז שלא יצא כסף מחשבוננו בבנק, אינו נכלם ממנו, ואף דיתכן שיצא הכסף מחשבוננו אח"כ וביד מחזיק הצ'ק להציגו לגבייה, מ"מ כעת לא הלווהו עדיין, והוא ספק אם יבא לידי הלוואה ממנו, וכ"כ לעיל הע' 9 דאף בהלוואה ממש בספק יש לו ליכא איסורא, וכש"כ כאן שהוא ספק אם יבא לידי הלוואה, ונראה דאף ביום המיועד לגביית הצ'ק מותר לו להזכיר לו ולתובעו שיכניס הכסף בבנק, כדי שלא יגרום לו לכסות חובו.

44 והיינו דלהצד דהוי כלוזה גמור שכבר נתחייב לו כל הסכום תמורת הצ'ק ודאי דיש בזה נגישה וכן מסתבר דהרי הרבה הלוואות נעשים ע"י צ'קים דהיינו שהמלוה נותן ללוה צ'ק על סכום ההלוואה,

כשקבעו לפדות הצ'ק מהמקבל, או כשכבר נפדה הצ'ק בבנק

יא. באופן הנ"ל כשראובן נוטל צ'ק משמעון כדי לקבל בזה הלואה או כדי לקנות מלוי, אם קבעו ביניהם שראובן יפדה הצ'ק מלוי המלוה, והצ'ק לא יופקד בבנק, הרי דינו של שמעון לגבי ראובן כערב⁴⁶, ויש לברר אם בערב קודם פרעון יש איסור נגישה ולא מצאנו בזה דברים ברורים וראה בהערה⁴⁷.

ובכל אופן אם לוי כבר פדה הצ'ק בבנק הרי זה כהלואה גמורה משמעון לראובן ויש בזה לאו דנגישה⁴⁸.

זה ביטל הלאו, והיינו דכיון שיש בזה איסור למלוה, הרי הדין גורם לכיטול הלאו, אבל לא מצינו שהדין או איש אחר עוברים על הלאו ודו"ק. והג"ר פנחס רחנבוים העירני דפשוטות דברי הר"מ (ריש פ"ב ממלוה) משמע דאף לדין יש איסור בזה, ע"ש שכן בסדר הגביה וכתב דמדינא אין להדין להשביע ללוה שאין לו דיש בזה משום נגישה, [ורק מתקנת הגאונים משביעים ע"ש], ועמש"כ הג"ר צבי חיים דישון במשפט הערב עמ' רלה דיש פלוג' בפוסקים אם הלוה הוי כמחוייב לערב לפני שהערב שילם בעבורו, ואין להוכיח מזה לגבי נגישה דיתכן דאף להסוברים דיש לו חיוב אי"ז כחיובו למלוה עצמו, ואין בזה משום נגישה. ויעויין בשבט הלוי (ח"י סי' רסז) שכתב דגבאי של גמ"ח שתובע ללוה כשאין לו לשלם, אף דאין בזה לאו דנגישה, אבל גדר האיסור איכא, והיינו דיש בזה משום חומרא לא לנגשו, אולם הגרי"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות (ח"ג סי' רכא) נקיט לדבר פשוט דגם בשליח איכא איסורא, דכל מי שיכול לתובעו הריהו בכלל האיסור ע"ש, אבל בערב כשאינו בא בשליחותו של המלוה, יתכן דלכו"ע אין בזה איסור, כיון דלמעשה עדיין לא נחסר לו כלום, וכיון דעיקר השוויות של הצ'ק הוא במה שיחובד בבנק לאחמ"כ, וע"ז הובטח לו שהצ'ק ייפדה ויוחזר לו ולא יופקד בבנק אין כאן רק ערבות גרידא וצ"ע.

48 כן נראה פשוט דאם ראובן לא הכניס הכסף, והצ'ק כבר נגבה בבנק, הוי כהלואה גמורה ואסור לו לנגשו, וכמו בכל ערב לאחר שכבר פרע למלוה דדינו כמלוה להלוה, וכמבואר בזה במשפט הערב סי' לג, דאף דעת מהר"ח או"ז דאינו משמט לא קיי"ל כן ע"ש, וכ"כ במשפטי' ליעקב (ח"א

העצמית ע"ש, ולפי"ז ברכית אסור לתת לו עבור זה יותר, מ"מ נראה דלענין נגישה יש לצדד דלטעם זה לכאור' ליכא בזה איסור, דחיוב זה תמורת הצ'ק הוא כחיוב תמורת קנין חפץ הנמכר, דהוי כחוב שאינו מחמת מכר דכ"ז שלא זקפו עליו במלוה תלוי במש"כ לעיל הע' 26 שדנו האחרונים אם יש בזה לאו דנגישה, אמנם נראה יותר דכיון שקבעו ביניהם שיכניס הכסף ביום המיועד, הוי כזקיפת דמי המכר במילוח ושוב יש בזה איסור נגישה ובייחוד כשנדברו ביניהם שנותנו למטרת הלוואה, [אולם כאמור בלא"ה אסור מטעם הנ"ל דהוי כע"ק]. ויש להוסיף עוד עפימ"ש מהרי"ט שהובא לעיל פרק ז בדין מכירת שטרות דכל שנותן לו כסף נגד השטר במכירה באחריות הוי ר"ק דהוי ככסף תמורת כסף וה"נ בנידו"ד שנוטל הצ'ק בתורת כסף ממש הוי כהלואה גמורה].

46 פשוט דבכה"ג חיובו של שמעון הוי כערב בעלמא ולא כערב קבלן, שהרי הוסכם ביניהם שראובן יטול הצ'ק מלוי וישלם לו, ורק אם ראובן לא יטלנו מהמקבל, אז הוא יפקיד הצ'ק בבנק, דהרי למטרה זו נוטל ממנו את הצ'ק, ונמצא שאינו אלא ערב, [וכן מבואר בתשו' המנח"י שהבאנו לעיל פרק ח הע' 46-47 דכשהמלוה אינו סומך בעיקר על בעל הצ'ק הוי כערב ותליא בהנידון אם מותר לשלם לערב עבור ערבותו] ויש לדון אם הערב מותר לו לנגוש להלוה לפני שפרע בעבורו למלוה.

47 הנה ראינו לח"א שחידש דגם לערב קודם שמשלם למלוה, אסור לו לתבוע ללוה, וכן אסור לכל אדם כשכוונתו לנגשו, והוכיח ממש"כ השו"ע (צט ס"ד) דכשהדיין יודע שהמלוה משביע ללוה שבועת אין לי כשברור כולם שאין לו, עובר בלאו דנגישה, ואי"ז מוכח דשם הלשון הוא "דהרי

ולענין לאו דנגישה מלוי [המלוה של ראובן] כלפי שמעון שהוא בעל הצ'ק ראה בהערה 49.

כשמלוהו בצ'ק של אחרים או בגוף השוויות בצ'ק של עצמו [ודין תנאי שיהא מותר לנוגשו] יב. ראובן ביקש משמעון הלוואה, ומלווהו בצ'ק שיש לו מאחרים, כיון שיש להם שוויות עצמית, הרי זה כהלואה חפצים וזקף את תמורתם במלוה שנתחייב להחזיר לו את שוויותם⁵⁰, ויש בזה לאו דנגישה באופנים ששייך הלאו בזמנינו⁵¹, וכן כשמלווהו בצ'ק של עצמו בסתמא שנחשב כהלואה ממון כפי שוויות גוף הצ'ק⁵², [וכש"כ כשפירש שמלווהו בשוויות גוף הצ'ק].

בכל דיני איסור נגישה אם מהני תנאי מפורש כשהמלוה התנה עם הלואה שיהא מותר לנוגשו ראה בהערה 53, [ובדין לאו דנגישה במנהל בנק כלפי לקוח שנמצא ביתרת חובה יבואר להלן פרק כ סעיף כז⁵⁴, וראה להלן סעיף כג בדין איום בפנייה להוצאה לפועל אם יש בזה איסור נגישה⁵⁵].

סי' יג), ודלא כמש"כ בפתחי חשן (הלואה פי"ד הע' כח), וה"נ נחשב ששמעון הלואה לראובן. 49 דבר זה תלוי באופי ההסכם בין ראובן ושמעון כלפי לוי זה שנותנים לו הצ'ק, דבאופן הנ"ל בסעיף י שמוסכם ביניהם שבכל אופן הוא מציג את הצ'ק לגבייה, הרי זה כשאר חוב שניתן עליו צ'ק שנתבאר לעיל סעיף ג-ד דליכא נגישה רק כשהוצג לגבייה וחזר, ואם הוסכם ביניהם שראובן יפדה את הצ'ק מלוי ויחזירו לשמעון, ולבסוף ראובן לא פדה הצ'ק ולוי הציגו לגבייה, א"כ כשהצ'ק נגבה הרי שוב לא שייך האיסור, ואם הצ'ק חזר הרי כחיוב של ערב שנתבאר לעיל הע' 26 דיש להסתפק אם יש בזה איסור נגישה.

50 דכשמלוהו בצ'ק הוי כהלואה או מכירת שוה כסף, כיון שיש להם הילוך בשוק, וכדיבואר להלן פרק יג דלכמה דברים נידון הצ'ק ככסף, וכן מבואר לעיל פ"ח הע' 51 דאף להגריי בלוי שמיקל כשמלוה לו צ'ק של עצמו מ"מ בהלואה צ'ק של אחר ס"ל דיש איסור רבית כשפורע לו אח"כ יותר וכמש"כ בבר"י (פ"ב הע' יא), ולכן כיון שהמלוה נחסר כאן שוה כסף, והלואה קיבל הצ'ק על מנת להחזיר את תמורתם, בין כשהתנה להחזיר מזומן [ראה לעיל פ"ח ענף ה אם אין בזה משום רבית], ובין כשהתנה להחזיר אח"כ בצ'ק, מ"מ עתה הריהו חייב לו ממון, ויש בזה נגישה, ואף דלכאור' היה אפשר"ל דכיון שהחיוב הוא תמורת הצ'ק הוי כחוב

שמחמת מכר די"א דין בזה נגישה, אמנם מכיון שנתן לו הצ'ק בתורת הלוואה וזקף התמורה עליו כחוב ודאי נחשב כהלואה גמורה וראה מש"כ לעיל הע' 45 מדברי המהרי"ט.

51 כנ"ל סעיף ב והע' 11.

52 כמשנ"ת לעיל פרק ד סעיף יז ובפרק ח סעיף ז דכל שנותן לו צ'ק בסתמא נחשב שההלואה בגוף הצ'ק, וכיון שכן יש ליהדר מדין נגישה באופנים ששייך בזמנינו.

53 הנה לכאור' הוי מילתא דאיסורא ולא מהני תנאי בזה, וכמש"כ התומים לגבי לאו דלא תבא אל ביתו וכדלהלן הע' 64, אמנם יש לדון לפמשי"ת להלן הע' 65 כמה מהלכים באחרונים שמועיל תנאי מפורש באיסור דלא תבא אל ביתו, א"כ לכאור' גם לגבי לאו דנגישה שייך להחזיר באופנים אלו.

54 למשנ"ת לעיל בסמוך די"ל שמועיל תנאי, א"כ נפק"מ בזה לגבי תביעת הבנק, כיון שבהסכם שבין הלקוח לבנק הריהו מתחייב שיוכלו לנוגשו בכל האופנים, ויתכן שיש לזה תוקף וכנ"ל, ואף א"נ דל"מ תנאי יעו"ש דכיון שכל עסקי הבנק הן מה שלוח מאחרים והן מה שמלוה לאחרים מתנהלים עפ"י היתר עיסקא, באופן שהוא חציו מלוה וחציו פקדון או באופן דכולו פקדון כבר נתבאר לעיל סעיף ח דהפוסקים נסתפקו בחוב שאינו בהלואה אם יש בזה לאו דנגישה, ובזה יש היתר נוסף כיון די"א דהבנקים הם כתברה בע"מ [כדלהלן פרק יט

ענף ג - האיסור למשכן מבית הלל ופרטי הדינים בזה

ברין לא תבא אל ביתו דנו הפוסקים באופני המותר והאסור בזה, והדבר נוגע למעשה בזמנינו לענין גביית צ'ק ע"י הוצאה לפועל או חברת גבייה.

איסור דלא תבא אל ביתו בחוב רגיל, בחוב שאינו מחמת הלואה, כשוקפו במלוה

יג. כאמור לעיל סעיף א התורה אסרה למלוה ליכנס אל ביתו של הלואה למשכנו, אמנם איסור זה נוהג רק בחוב שמחמת הלואה⁵⁶, אבל בחוב שאינו מחמת הלואה⁵⁷ י"א דמותר בכה"ג אף ליכנס לבית החייב ולתפוס חפצים כנגד החוב⁵⁸, ויש חולקים וכתבו דאף שאין בזה חומר האיסור של לאו, אבל איסור יש בזה⁵⁹, ומ"מ לכו"ע אם זקפן להני חובות במלוה הוי כחוב מחמת הלואה ויש בזה הלוא דלא תבא אל ביתו⁶⁰.

לכו"ע מותר, והיינו משום דקיי"ל כמ"ד דעביד איניש דינא לנפשיה (עי' ב"ק כז, ב), ורק במלוה גילתה התורה דיש איסור מיוחד ליכנס לביתו, משא"כ בשאר חובות, וע"ש בשו"ע דמ"מ זהו דוקא כשיכול להוכיח את חובו בבי"ד, ובסמ"ע (סק"ב) כתב דכשתופס שלא בעדים באופן שיהא לו נאמנות במיגו, שפיר יכול לתפוס, וכ"ה בש"ך שם (סק"ג). 59 הט"ז (כריש סי' ד) מפרש בדעת המרדכי והנימוק"י שהביא הרמ"א שם דס"ל דמותר לתפוס רק בחפץ מבורר שהוא שלו, היינו משום דס"ל דבשאר חובות נחית בחד דרגא לעומת מלוה, דבמלוה אסור גם לשליח בי"ד ליכנס לביתו ואילו בשאר דברים מותר לשליח בי"ד, אבל המלוה עצמו אסור לו לתפוס חפצים בעלמא ששייכים להחייב גם בשאר חובות, והיינו משום דלא אמרינן בזה עביד איניש דינא לנפשיה רק בחפץ מבורר, וכ"כ בתומים (שם סק"ב) ע"ש שהאריך בזה וכתב דאף המתירים זהו דוקא כשבא לבי"ד מיד לשומו, וכישועות ישראל שם הוסיף דלא רק דצריך רשות בי"ד אלא בעינן שיהא גם עמד בדין ע"ש.

אולם בעטרת צבי (שם סק"ג) כתב לדחות דברי הט"ז, דמדלא הביא הרמ"א שי' כוז בסי' צז, אלא סתם שם דיכול ליכנס לביתו של ערב, ע"כ דהפלוג' שהביא בסי' ד הוא כמש"כ הסמ"ע דפליגי רק אם מותר להכותו, אבל תפיסה בעלמא לכו"ע מותר, וכ"כ באולם המשפט שם.

60 שו"ע סי' צז סעיף יד, ועמש"כ בזה לעיל הע' 30, ולהלן סעיף כד.

שם ואין חיוב מיוחד לאדם מסוים, א"כ לכאו' מי שיתבענו מטעם הבנק אינו בלאו זה, כיון דאין הוא המלוה האמיתי, אלא החיוב הוא לחברה, ואף שהוא נציג החברה לתובעו, מ"מ אי"ז מלוה ממש וראה בזה בפרק כ הע' 97 וראה לעיל הע' 47 מש"כ אם יש איסור נגישה ע"י שליח, ובאופן שחציו מלוה לכאו' החצי מלוה אסור לנוגשו ועמש"כ שם לדרך עפ"י דברי הנתי' אם חשיב בזה כמרבא בשיעורים ע"ש, וראה שם עוד מש"כ לדרך במי שיש לו תכנית חסכון בבנק והבנק מעקל את המעות כנגד חובו דבזה יש להקל.

55 יעו"ש מש"כ דכשברור לו שאין לו יש בזה איסור נגישה, אך כשאין ברור לו שאין לו לכאו' מותר לאיים עליו כדי לזרוזו לשלם חובו.

56 שו"ע (צז סי"ד): "אבל לערב מותר למשכן בזרוע וכו' וכן מי שיש לו שכר אצל חבירו, בין שכר עצמו בין שכר בהמתו או כליו, או שכר ביתו, מותר למשכנו שלא על פי בית דין וליכנס לביתו למשכנו", ומקורו מגמ' ב"מ (קטו, א) דילפי' "אל ביתו" ולא אל ביתו של ערב וכו', וכתבו הפוסקים הטעם דבהני חובות אינו נכלם ממנו כל כך, ולכן הקילה התורה בזה, עי' רבינו בחיי (דברים כד, י').

57 ראה לעיל הע' 25, 27, סוגי חובות שונים שאינם מחמת הלואה.

58 כ"ה פשטות משמעות לשון השו"ע הנ"ל דבהני חובות מותר לכתחילה לתפוס מבית החייב, וכ"ה כריש סי' ד בשו"ע, וברמ"א כתב כן בשם י"א, וע"ש בסמ"ע (סק"ג) דהי"א לא פליג אלא אם מותר גם להכותו או לא, אבל ליכנס לביתו

בעבר ותפס אם יש לו בזה קנין וחיוב אונסין

יד. ו"א רכיון שאסרה תורה ליכנס לביתו, אף אם עבר ונכנס ותפס נגד חובו, אין לו בזה שום קנין, והוא כגזל בידו וחייב באונסין על כל דמי החפץ כגזלן⁶¹, וי"א שאם עבר ותפס קנהו עבור חובו, וחיוב האונסין הוא רק כנגד דמי החוב שעל דעת כן נטלו⁶².

פלוגתת הפוסקים אם מהני תנאי שיוכל למשכנו

פו. ו"א שאם התנה המלוה עם הלוח שיוכל ליכנס לביתו ולמשכנו בלא רשות בית דין ובלא שומת בית דין, מהני תנאו ויכול המלוה ליכנס לתפוס נגד חובו⁶³, וי"א דהאיסור ליכנס לביתו הוי כמילתא דאיסורא ולא מהני תנאי לעקור דין תורה⁶⁴, וראה בהערה חמש מהלכים בביאור דעת המתירים⁶⁵.

מפרשין תנאו שנתכוין להתנות באופן שלא ימצא דיין, אבל כשהמנהג פשוט בעיר לירד לנכסי המלוה, אז מפרשין תנאו כפשוטו, שיוכל לירד לנכסיו בכל גונו, אף כשיש לו דיין שרוצה לדונו ע"ש, וכן נקיט שם הש"ך (סקי"ד) והנתי' (חי' סקי"ד) ע"ש. [אלא דבזה שהוסיף הסמ"ע שיוכל להתנות אף לדון בערכאות חולק עליו הנתי' סק"ט ע"ש]. וראה בסמוך הביאור בזה.

64 כ"כ התומים סי' קג (אורים סקי"ח) דמש"כ שם המחבר דמהני תנאי, זהו דוקא לענין שלא יצטרך שומא, "אבל לירד לנכסי לוח, זהו לאו מיד דממונו, דמאי שנא שהוא יורד או לוקח שלו ע"י שליח ביד, רק התורה הקפידה מבלי ליקח בעצמו משל לוח כלל, ולא מהני בזה תנאי לבטל איסור של תורה כלל", והיינו דהתומים הוכיח מהא דחזינן שהתורה אסרה אף לשליח ביד ליכנס לביתו של לוח, וע"כ דאי"ז דין ממוני שיש ללוח זכות עיכוב מליכנס לביתו, אלא זהו איסור שהתורה הטילה על המלוה ובאי כוחו, ולכן לא מהני בזה תנאי, וכ"כ באבני חשן שם לחלק בין תנאי בויתור דין שומא דזה מהני, ובין תנאי בויתור האיסור ליכנס לביתו, דזה לא מהני, וכ"ה לפימ"ש הקצ' (שם סק"ד) לבאר דמש"כ השו"ע דמהני תנאי, זהו רק כשתופס לגוביינא וכדעת ר"ת דמותר [ראה להלן הע' 68], דרק בזה מהני תנאו שלא יצטרך להביאו לבי"ד תיכף ומיד לשומו ע"ש.

ואמנם דבריהם מתיישבים היטב בלשון השו"ע בסי' קג (סעיף ז) וז"ל: "מקום שנהגו לכתוב בשטרות שיוכל לירד לנכסי לוח בלא שומא והכרזה, אם נהגו שלא לירד כי אם בשומא והכרזה אין לירד זולתם",

61 כ"כ הש"ך (סי' עב סק"ט) דבכה"ג אם נאנס המשכון המלוה משלם דמי כל החפץ ללוח, ולא רק שמפסיד כנגד החוב, וע"כ היינו משום דס"ל דבזה שאסרו לו לתפוס מרשות המלוה, הפקיעה התורה הזכות ממון שיש למלוה בנכסי הלוח, ולכן בזה שתפס יש לו דין גזלן, וכדעת הש"ך משמע גם בסמ"ע (ריש סי' צ, שנט סקי"א), וכ"כ בישועי (סי' עב), וע"ע בנתי' שם (חי' סוסק"ח): "אמנם במשכנו שלא ברשות דהוי גזלן חייב באונסין על כל המשכון".

62 בקצה"ח (עב סק"ב) חולק על הש"ך וכ"ה בדבריו בסי' צו (סק"ה) דאף כשתפס שלא ברשות ביד לא חשיב כגזלן כיון שתפס עבור חובו אלא דהתורה אסרה לו ליכנס לביתו ואין בזה הפקעה מזכות הממון שלו, והא דחייב באונסין זהו רק נגד דמי חובו, דעל דעת כן נטלו שאם יאבד יפסיד ע"ש, וראה בחי' הרי"ם (צו ס"ד) מש"כ בזה, וע"ע להלן הע' 65 נפק"מ נוספת בזה. [ומש"כ דחייב באונסים היינו כמש"כ שם הש"ך והקצה"ח דיכול לומר קים כדעת רש"י שחייב באונסין ע"ש].

63 כ"כ הסמ"ע סי' סא (סקי"ד) עמש"כ השו"ע שם וז"ל: "שטר שכתוב בו שיש רשות למלוה לירד לנכסי לוח בין בפניו בין שלא בפניו בלא רשות ביד ובלא שומא והכרזה, אינו רשאי לעבור על דברי תורה לירד לנכסיו, שהמלוה את חבירו למשכנו אלא בבי"ד, אבל אם לא מצא לו דיין שרוצה לדונו, אז יש לו רשות לעשות דין לעצמו", (ומקור הדין מתשו" הרא"ש כלל סח ס"ג), וכתב הסמ"ע דמש"כ השו"ע דדוקא כשאין לו דיין מהני תנאו, זהו במקום שהמנהג הוא לא לירד בלא רשות ביד דאז

כשתופס בעצמו לגוביינא ולא לשם משכון יש מתירים

פז. לדעת רבינו תם האיסור ליכנס לבית הלוה, אינו אלא כשנכנס לתפוס חפצים למשכון בלבד, אבל כשנכנס לתפוס חפצים לגוביינא ולפרוע בזה החוב מותר, דעביד איניש דינא לנפשיה⁶⁶, וי"א דאסור בכל גווני⁶⁷, [ובאופן שכבר פסקו ב"ד על חיובו של הלוה לשלם והמלוה תפס והביא מיד לבי"ד שישומו לו יש מקום לסמוך על המקילים וראה בהערה⁶⁸].

לדעת האמרי בינה (גביית חוב סי' ב ובחלק השו"ת סי' ג) בכל חוב כשיש לו לשלם ואינו משלם, הוי כגזילה בידו.

עוד כתב דכין שכולם נהגו כן בטעות וחושיבים שאין זה עוקר דין תורה, בכה"ג מהני התנאי כיון דאין זה נחשב כתנאי מפורש לעקור דין תורה, ולכן התנאי מועיל לעקור הזקיפת מלוה, ולמיהוי כהלואה בטעות שסבר להלוותו רק באופן שיועיל התנאי, וממילא הוי למפרע כמעות גזל בידו, ולכן מותר ליכנס לביתו.

עוד כתב שם דכין דחל התנאי על האופן המותר דהיינו כשלא מצא דיין לדונו, חל התנאי בכלל גם באופן שיש לו דיין לדונו, שלא ייחשב להלואה למפרע, [והטעם שמותר כשאין לו דיין ראה להלן סעיף יז].

66 כ"כ הנימוק"י (ב"מ סט, א מדפי הרי"ף) וז"ל: "וא"ת והא אמרינן בפ' המניח (כו, ב) דעביד איניש דינא לנפשיה, ותיריך (ו"ת) דהיינו בכלי של עצמו, א"נ כשבא בתורת גוביינא, והכא מיירי כשבא בתורת משכון", והטור (צו סכ"ח) הביא, ובבדק הבית שם כתב דיש לסמוך על ר"ת, אולם בשו"ע הביא דין זה רק לגבי השליח ב"ד שיכול ליכנס ליטול לגוביינא, ומשמע דלא נקיט לגמרי כר"ת, וראה להלן בזה.

67 ראה בטור (צו שם) שהביא מש"כ הרי"ף והרמ"ה לדחוק ולהתיר כשא"י באופן אחר, ולא כתבו התירו של ר"ת, וכ"ה בבעל התרומות (שער א ח"ג ס"ב), ומוכח דלא ס"ל כוותיה וכ"כ באבן האזל (פ"ח מנזקי ממון) כתב דהטור והרא"ש חולקין על ר"ת, ובברכת שמואל (כתובות סי' נד) מדייק מדברי הרמב"ם דאסור, וראה עוד בסמוך.

68 הנה בקצוה"ח דין בזה בכמה מקומות, ראשונה בריש סי' ד (סק"א) שם לא הביא דברי ר"ת, [רק מציין לסי' צז] ומסיק ע"ז דבמקום לאו אסור

וזהו ג"כ עפ"י תשו' הרא"ש הנ"ל, וכאן מדויק דאם נהגו מהני מנהגם, ודלא כמש"כ בסי' סא, ולזה חילקו דכאן מיירי בתנאי ללא שומא דזה מהני, ושם מיירי בתנאי לירד לנכסיו דזה לא מהני להתנות וזהו נגד דין תורה.

65 הנה לפו"ר נראין דברי התומים דמהיכי חיתי לומר שמועיל תנאי בזה, והרי זה כשאר איסורי תורה, וצ"ב דברי הסמ"ע והש"ך הנ"ל דמהני תנאי, ונאמרו בזה ה' מהלכים:

י"ל דהש"ך לשיטתו שהבאנו לעיל הע' 61 דאיסור התורה ליכנס לביתו הוי הפקעת זכות הממון מהמלוה, ולכן נמצא דהוי כמילתא דממונא, והרי זה ככל שאר דיני ממון שמועיל תנאים בזה, וה"נ מהני תנאי שהלוה מוותר על זכות הממון ששללה התורה מהמלוה, והוא מסכים שיוכל למשכנו ושיהא לו זכות הממון לתפוס ממנו, וכ"כ לעיל דפשטות דברי הסמ"ע מורים כהש"ך בזה דס"ל ג"כ דכשתופס הוי כגזול, והיינו כנ"ל משום דזהו דין בזכותי הממון, ולכן מהני תנאי.

באולם המשפט (סי' סא) ביאר דברי הסמ"ע דכל שהתנה שיוכל לירד לנכסיו, הוי כהתחייבות חדשה שאין לזה שייכות להלוואת הממון, וכיון שכן הוי כחוב שאינו מחמת הלוואה דבזה מותר למשכנו מביתו כנ"ל סעיף יג, [אמנם יל"ע מש"כ הנחל יצחק סו"ס צו דלרש"י דכתובה משמטת אי לאו דמעשה ב"ד הוא, הטעם משום דהוי כחוב גמור, כיון שהוא כהתחייבות חדשה משא"כ התוס' ס"ל דכתובה אי"ז כחוב ממוני כלל ע"ש, ומשמע עכ"פ דלרש"י בחיוב חדש הוי כחוב של הלוואה ויש בזה האיסורים דנגישה ולמשכנו כמו שיש כחוב בעלמא ודלא כהאולה"מ ויל"ע].

בערך שי (סי' סא) כתב די"ל דמכח התנאי הוי כגזול למפרע, ואהני מנהגא שייחשב כאילו התנה שיהא באופן המותר עפ"י דין תורה, ויש לצייין

יש שהתירו אף תפיסה למשכון כשאנו יכול לגבות בדין תורה

יז. י"א דהאיסור נוהג רק באופן שיש לו אפשרות לירד עמו לדין תורה, שאז אסרה התורה לתפוס בעצמו, אבל באופן שלא יוכל לירד עמו לדין כגון שהלוא כופר ואין למלוה הוכחות לחייבו בבי"ד, יכול לתפוס עבור חובו אף כשתופס למשכון⁶⁹, ורבים חולקים בזה ואוסרים לתפוס מהלוא גם במקרה של הפסד החוב⁷⁰.

תפיסת חפצים מהלוא עצמו מחוץ לביתו, מנכסיו המונחים בחוץ, מפקדון שביד אחרים יח. י"א דכמו שאסרה התורה ליכנס לבית הלוא לתפיסת משכון, ה"ה שאסור לתפוס

לסמוך על דעת ר"ת, לדעת הקצו' בדברי הריב"ש כשכבר פסקו לו בי"ד נוהקצו' בעצמו מסיק שאין להקל בזה], ולדעת האולם המשפט ה"ה בלא פסק בי"ד רק שכבר הגיע זמנו ומביאו מיד לבי"ד, ולדעת האמרי בינה ה"ה כשתופס בלא פסק ומסלק עצמו משאר הנכסים.

69 כ"כ בשער המשפט (סי' ד סק"א) וחיליה מלשון השו"ע (סא ס"ו) דכשאיין לו דיין שיכול לדונו מותר לתפוס ממנו ועביד איניש דינא לנפשיה, [והו"ד השו"ע לעיל הע' 63, וע"ש בשעה"מ ראיות נוספות].

70 הקצו' (צו סק"ב) חולק דאין להתיר בזה אף במקום הפסד, [והו"ד לעיל הע' 62], וכ"ה בפ"ת ריש סי' ד בשם הקצו', ובטור (צו סכ"ה) הביא דברי הרמ"ה דכשאנו יכול לתובעו, מותר לשליח בי"ד ליכנס למשכנו, ובשם הרי"ף הביא דבכה"ג מותר אף לשלוח עכ"ם ליכנס לראות מצפוניו, ולכא"ו מוכח מזה דלא כהשער המשפט שהרי לא כתבו הראשונים היתר זה, וראה באמרי בינה (דיינים סי' י) מש"כ לדחות ראיותיו של השעה"מ, ועי' בערך שי (סי' סא) שכתב דלפימש"כ כמה מהלכים לבאר דברי השו"ע בהא דמועיל תנאי, [והו"ד לעיל הע' 65], נדחה הוכחת השעה"מ מהשו"ע, וע"ש בערך שי מש"כ לבאר דברי הגרי"א שם דלכא"ו היה מדויק מדבריו שמפרש דברי השו"ע כפשוטו דכשאין לו דיין מותר ליכנס לבית הלוא, אמנם בערך שי מפרש דכוונתו שמכח התנאי הוי כאילו זהו חוב אחר שלא מחמת הלואה ע"ש, וע"ע באבן ישראל (ח"ח סי' צה) שהשיג ע"ד השעה"מ.

לתפוס, ושכ"ה גם דעת הש"ך בתקפו כהן (סי' קטז), ולהלן (צו סק"ב) הביא דברי ר"ת, אך כתב דאין לסמוך עליו לדינא, ורק בי"ד יכולין לתפוס ולא המלוה [והיינו משום דאין לתפוס בלא שומת בית דין, והוסיף הקצות דהמקום ימלא חסרון כיס במקום מצוה, ומשמע דהוי כמילתא דאיסורא].

ולהלן בסי' קג (סק"ד) מבאר הקצות דמש"כ השו"ע שם דכשיש מנהג מהני תנאו, זהו כשי' ר"ת דיכול לתפוס לגוביינא, אלא דצריך לבא מיד לבי"ד שישומו לו החפצים, ובזה מהני תנאו שלא יצטרך להביאו לבי"ד לשומא, דמהני התנאי ליתור דין שומא.

ולהלן בסי' שנט (סק"ד) כתב הקצות דלפי מש"כ הריב"ש (סי' שצו) דיכול לתפוס לגוביינא ולהביאו לבי"ד מיד שישומו לו, א"ש דברי ר"ת דבכה"ג אכן מותר לתפוס, ויעו"ש דמיירי דוקא כשתופס לאחר שכבר פסקו הבי"ד בדינו וכבר קבעו לו זמן לתשלום החוב, וע"ש מה שהקשה ע"ז ונוטה הקצו' לאסור אף בכה"ג, ובאולם המשפט שם כתב דה"ה שיכול לתפוס כשכבר הגיע זמן תשלום החוב, ורק אם עדיין לא הגיע זמנו דבכה"ג א"י להביאו לבי"ד שישומו לו מיד אסור לתפוס, ובאמרי בינה (דיינים סי' י) כתב דחלוק הדין שאם תופס טרם שפסקו לו בי"ד, צריך לסלק עצמו מכל שאר נכסי הלוא, ומיחד רק מה שתופס לגביית החוב ע"ש, ויש לרדן בזה דלא מצינו שהמלוה יכול לסלק את זכותו משאר נכסי הלוא בלא קנין ואכמ"ל].

ונמצינו למדים דבאופן שתופס לגוביינא, ומביאו מיד לבי"ד שישומו לו, יש מקום גדול

גם מהלוח עצמו בשוק⁷¹, וי"א דבכה"ג אינו אסור מן התורה רק מדרבנן⁷², אבל כשתופס מחפציו המונחים בסימטא או ברשות הרבים מותר⁷³, ויש אוסרים גם בזה וראה בהערה⁷⁴, ובדין תפיסה מחפץ ששייך ללוח ומפקד ביד אחרים, או כשמערים לקנות חפץ מהלוח ואח"כ מעכב התשלום כנגד החוב ראה בהערה⁷⁵.

אות לט) נסתפק אם מותר לתפוס מגנו חצירו וקרפיו.

75 בכסף הקדשים (ריש סי' צז) כתב דלפי"ד הסמ"ע הנ"ל דאסור לתפוס גם מחוץ לבית הלוח מגוף הלוח, ה"ה דאף כשיש להמלוה פקדון של הלוח תחת ידו, אסור לו לעכבו עבור החוב, דיש בזה או משום לא תעשוק או משום לא תעבוט, וע"ש דהיינו משום דפקדון חשיב כברשותו, ויש בזה האיסור שכתב הסמ"ע, וכן בפקדון שביד אחרים, וע"ש דמש"כ הריב"ש דמותר זהו דוקא בחוב שאינו מחמת הלואה, אולם ברמ"א (סי' ד ס"א) כתב להדיא דבפקדון ליכא איסורא, הן בפקדון שהוא ביד אחרים והן כשזה תח"י המלוה, והרמ"א מייירי להדיא גם בחוב דהלואה, וכ"כ בקצוה"ח (שם סק"א) דבפקדון מדינא מותר ורק על פי זוהר (פרשת במדבר) אסור, ובברכי יוסף (הובא בפ"ת סי' ד סק"ד) מחלק דגם להזהר אם קדם הפקדון להלואה מותר לעכבו.

והנה לכא' למש"כ לעיל בסמוך דלהסמ"ע אף בשוק אסור, א"כ לכא' כש"כ דאסור גם בפקדון שנחשב כברשותו וכמש"כ בכסף הקדשים, וע"כ דמדברי הריב"ש מוכח דצריך לפרש בדעת הסמ"ע דהאיסור אינו אלא מגוף הלוח ולא כשתופס מהשוק או מהנפקד, ודלא כהח"י הרי"ם והישוע"י הנ"ל, וראה בישוע"י (ריש סי' ד) שחילק דמפקדון שביד אחרים אסור לתפוס, משא"כ כשזה מופקד אצל המלוה עצמו ע"ש, ובח"י הרי"ם נקט דבכ"ג מותר בפקדון וצ"ע בכ"ז לדינא, וע"י בחכמת שלמה ריש סי' צז דכשבא לידו בתורת מכר יכול לעכבו בידו לכו"ע, דרק בפקדון דנו דיש בזה איסור, וע"ש דאף מותר להערים עליו שרוצה לקנות חפץ מידו, ולאחמ"כ לעכב התשלום עבור חובו, והביא שכ"כ בבית אפרים (חו"מ סי' עז) ע"ש, ויל"ע אם גם להאוסרים לתפוס מחפציו בשוק מותר באופן זה, כיון שבא לידו מדעתו, או דלדידהו אסור אף בכה"ג.

71 בסמ"ע (צז סק"ז) כתב דנלמד מהכתוב ב' הדרגות, א. דלשליח בית דין אסור ליכנס לבית הלוח, אלא עליו לעמוד בחוץ והלוח יוציא אליו את העבוט, ב. דהמלוה אסור לו לתפוס אף מגופו של לוח גם כשהוא נמצא מחוץ לביתו, ובוזה להשליח בית דין מותר, כמבואר בב"מ (קיד, א).

72 בתומים (שם סק"ב) כתב דדברי הסמ"ע זהו לדעת הרמב"ם והשו"ע, אבל לדעת התוס' האיסור למלוה לתפוס מהלוח בשוק הוא משום גזירה, ולא מעיקר הדין.

73 כ"כ בח"י הרי"ם (צז ס"ג) ע"ש שהאריך בזה דלרוב פוסקים מותר ליטול מהשוק, ובתו"ד מבואר דתליא בדין הנ"ל, דלדעת התוס' דהאיסור לתפוס מגוף הלוח בשוק אינה אלא משום גזירה, י"ל דלא גזרו רק מגוף הלוח ולא כשתופס מהמונה בשוק, אבל להר"מ דמגוף הלוח הוא איסור תורה י"ל דגם מהשוק אסור, דכל מקום שיכול להשאיר חפציו הוי כברשותו, וכ"כ בישועות ישראל ריש סי' ד, ולפי"ז לדעת הסמ"ע הנ"ל דנקט לאסור לתפוס מגופו בשוק, ה"ה דאסור גם מחפציו הנמצאים בשוק, ולהתומים מותר, אולם ראה להלן בסמוך דיתכן דאף להסמ"ע מותר.

74 כנ"ל לדעת הסמ"ע עפ"י דברי ח"י הרי"ם, ובישועות ישראל הנ"ל משמע דנקט כן לדינא דאסור בכל גווני, וצ"ב מש"כ הח"י הרי"ם דלר"פ מותר, דהרי להסמ"ע אסור, [ואמנם לגופו של דבר במש"כ לעיל דתליא בהפלוג' אם לתפוס מהלוח בשוק אסור מה"ת, היה אפשר"ל להיפך דלהסוכרים דאסור מה"ת י"ל דאין לנו אלא כמשמעות הכתוב, דמייירי מגופו של לוח, אבל מהשוק מותר, משא"כ להסוכרים דמה"ת מותר מגופו של לוח, אלא דחו"ל הוסיפו על ד"ת ואסרו גם מגופו של לוח משום גזירה, בזה י"ל שכבר נחתו לאסור אף בשוק, וצ"ע בזה, וראה עוד בסמוך], ובמהרי"ל דיסקין (פסקים

ענף ד - גבייה בהוצאה לפועל, חברות גבייה, עיקול חשבון, בערכאות, ודין סידור

דיעות פוסקי זמנינו בהאיסורים הכרוכים כשגובה צ'ק באמצעות הוצאה לפועל ימ. לאור האמור כתבו כמה מפוסקי זמנינו, שהפונה לחברת הוצאה לפועל⁷⁶ שיגבו לו צ'קים שלא כוברו בבנק, יש בזה כמה איסורים:

(א) משום איסור פנייה לערכאות דילפינן מדכתיב "לפניהם" ולא לפני ערכאות של עכו"ם, דמסירת הצ'ק לחברת הוצאה לפועל דינה כמסירה לערכאות⁷⁷.

(ב) איסור נוסף מכח הלאו דלא תבא אל ביתו, כיון שהם גוים מבית הלל⁷⁸, ואסור אף בשליח⁷⁹.

הסוהר עד שישלם", אמנם לדינא מסיק דאסור מטעם דלא תבוא אל ביתו כדלהלן, וכ"כ בפתחי חשן הלואה (פ"ו הע' יב): "ולכאז' אינו אלא כפייה למלא התחייבות בלי שום דיון או בירור עובדות, ולפי"ו במקום דעביד דינא לנפשיה או בחוב שאינו מחמת הלואה מותר", אמנם ראה בחזו"א (סנהדרין סי' טו) דע"י ישראל שנוהג שלא עפ"י תורה גרע מערכאות וצ"ע.

78 בשו"ת אבן ישראל שם האריך בזה והביא דברי השעה"מ הנ"ל ומשיג עליו, ודן בשו"ת ר"ת דמותר לגובינא, ומסיק דאין לסמוך בזה על ר"ת וכמש"כ הקצ' ומסיק באב"י: "תבנא לדינא דבצ'קים של הלואה בודאי אסור לקחת משכון בלי בית דין, דאיכא איסור לאו דלקיחת משכון", ולכן אסור לפנות להוצל"פ, וכ"כ בפתחי חשן (הלואה פ"ב הע' יב), תשו' והנהגות (שם ד"ה והנה): "נראה דהמלוה עובר כאן על לאו שבתורה החמור מאד שאסור ליכנס לביתו של לווה ליקח משכון" ע"ש שהאריך בזה, ובפתחי חשן (שם): "אלא שמסתבר שצ'ק או שטר דינו כזקפן במלוה ושוב יש איסור לא תבוא" [ובגו"ד דבהצ'ק הוי כזקפת מלוה ראה לעיל הע' 30].

79 דק"ו מהא דאסרה תורה בשליח ב"ד, כש"כ דאסור אף ע"י שליח ידידה, וכ"כ בכסף הקדשים ריש סי' צו: "ועל ידי ישראל היה שייר אין שליח לדבר עבירה, אך על השליח יש איסור גם כן להיכנס ולטול משכון כבשו"ע", ובאבן ישראל (שם בד"ה ומבואר): "וא"כ ההולך לגבות צ'קים בהוצאה לפועל, הוא עובר על לאו דלא תבא אל ביתו לעבוט עבטו, ואף דאין שליח לדבר עבירה וכו', מ"מ

76 חברת "הוצאה לפועל" היא חברה ממשלתית הקשורה לבימה"ש, ותפקידם להציא לפועל פסקי דין וחייבים ממוניים שנגזרו ע"י משפטיהם, ובדינא דמלכותא כל צ'ק שלא כובר בבנק, הריהו בתוקף כאילו כבר דנו בו במשפטיהם וחייבוהו, ולכן כשנמסר צ'ק להוצאה לפועל, ביד הממונים לגבות תיכף ומיד מבעל הצ'ק, גם אם בעל הצ'ק יטען טענות פטור שונות, הרי ביד ראש ההוצאה לפועל להחליט שלא להתייחס לטענותיו, שכן סמכותו של ראש ההוצל"פ מקבילה לסמכותו של שופט, גם אם ישוכנע לבדוק את טענותיו של בעל הצ'ק הרבר יידון בבימ"ש לדיונים מקוצרים, מסיבה זו פנייה להוצאה לפועל היא פעולה שיש לה השלכות ותוצאות לעתיד חייו וסדר יומו הללו, שכן אנשי ההוצל"פ מוסמכים להחרים כמעט כל חפציו של הללו ולהשאיר לו אך ורק חפצים מינימליים מצומצמים, לא בכדי ישנם אנשים שעצם האיום לפנות להוצל"פ תגרום להם לפרוע את החוב תיכף ומיד.

77 כ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בתשובות והנהגות (ח"ג סי' תמב בד"ה מיהו יש): "ולא נמסור דיני תוה"ק לאלה שיונקים כחם מערכאות שאינם מאמינים בתורת משה" ובהמשך דבריו (בד"ה מיהו אם): "אבל בלא רשות בית דין עיקר הפניה להוצאה לפועל יש לאסור, כיון שתפיסתם דרך דיניהם שיונקים סמכותם מערכאות ידיהו", ובשו"ת אבן ישראל (ח"ח סי' צה בד"ה הנני): "דבהליכה להוצאה לפועל יש שאלה מצד הלכה, ויש מקילין בזה משום דאין צריך לדון שם רק למשכן או להכניסו לבית

ג) כמו כן יש בזה משום ביטול חובת סידור, כיון שאין הם מסדרין לבעל חוב כדין השו"ע⁸⁰.

ד) וכן עובר משום לפני עיוור לא תיתן מכשול, שמכשיל הגובים באיסורי תורה⁸¹.

ה) ושייך בזה גם משום לא תהיה לו כנושה כשיודע שאין לו, וכן לפעמים עובר באיסור מיישכון כלי אוכל נפש, בגד אלמנה⁸².

דעת המתירים לגבות באמצעות הוצאה לפועל וסברתם

כ. י"א דניתן להקל בזה בזמנינו לפנות להוצאה לפועל גם ללא היתר מבי"ד במקום שהחוב ברור⁸³, דזהו כל תוקפו של הצ'ק בימינו, ואין זה נחשב כדיון בערכאות כיון שאין צריך לדון לפנייהם⁸⁴, והרי זה נחשב כהלך מסויים של גביית הצ'ק שהחובתם בצ'ק נתחייב על דעת כן⁸⁵, וגם אין בזה משום לא תבא אל ביתו, כיון שנוטלים לגביינא ולא

ואם הלוח לאלמנה יתכן דיש בזה גם משום חבלת בגד אלמנה, וכן יש בזה ביטול דין השבת העבט, ואף דהוא לא שלחם בפירוש לכל זה, מ"מ הכל בכלל השליחות שכל פעולותיהם הם עושין עבורו, אלא דלגבי השבת עבט כיון שנוטלים לגביינא לכאור אין בזה כלל חיוב השבת עבט ויל"ע.

83 כ"כ במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' ו) וכן שמעתי בשם כמה מגדולי הדיינים, והיינו דכיון שהחוב ברור ואין ללוח שום טענות פטור שיצטרך לדון ע"ז בבי"ד, ורק משתמט מלשלם בזה יכול לכופו לתשלום החוב באמצעות הוצאה לפועל, ומהטעמים דלהלן, אבל כשיש לו טענות פטור ודאי דלכו"ע עליו לדון עמו קודם בבי"ד, נוראה לעיל פרק ח באיזה טענות נאמן ובאיזה אופן].

84 משפטיך ליעקב שם, דאף שפסק הרמ"א (ריש סי' ד) דאין לעשות דין לעצמו ע"י הערכאות, היינו משום דמכוער הרבר לעשות הכפייה ע"י נכרים או ערכאות דהוי אלימות טפי, אבל בגבייה ע"י הוצאה לפועל אין בזה אלימות טפי מכשיגבה ע"י עצמו בכח, וכיון שאין הערכאות צריכים לדון בדבר, רק מאשרים תיכף ומיד לגבות, אין בזה משום מייקר שם הערכאות, וכבר הבאנו לעיל הע' 77 שכ"כ גם בשו"ת אבן ישראל ובפתחי חשן (הלואה פ"ו הע' יב) דאיסור דערכאות ליכא בזה משום שא"צ לדון לפנייהם [אלא דמ"מ ס"ל לאסור משום לא תבא אל ביתו].

85 שם, דאף בצ'ק של הלואה מותר לגבות ע"י הוצאה לפועל, מטעם זה דהוי כנתחייב לו

חייב בדיני שמים, וכש"כ להני דסברי דבשווג יש שליח לדבר עבירה דאנשי הוצאה לפועל אינם יודעים מעבירה זו, וכ"ה בתשו' והנהגות (שם בד"ה והנה): "שכה"ג שהשליח שוגג חוששין אנו שיש שליח לדבר עבירה ועובר המשלח בלאו" ע"ש וראה עוד באיסור ע"י שליח בשו"ת חסד לאברהם (חו"מ סי' יז).

80 באבן ישראל (שם בד"ה תבנא): "מ"מ איכא שאלה של מסדרין לבעל חוב וכו', והיכא דגובין ממנו יותר הוי שאלה של גזילה, כיון דיש לו זכות על פי התורה לסדר לו, וכ"ה בתשו' והנהגות (שם בד"ה ונראה): "ואצל הוצאה לפועל יתכן ואין הגבלה וגובים הכל", אמנם יעויין להלן הע' 113 דאם עבר וגבה לא הוי גזילה כיון דמהני תפיסה, אולם לכתחילה ודאי יש בזה איסור לבטל דין סידור, כיון דס"ל לדיעה זו דלא חשיב כתנאי גמור שלא יהא לו דין סידור, וראה בזה עוד להלן הע' 115.

81 באבן ישראל שם: "וגם דבזה דהשליח עובר הרי הוא עובר על לפני עיוור לא תיתן מכשול, כמש"כ באהבת חסד", וכ"ה בתשו' והנהגות (שם בד"ה והנה): "ועובר המשלח בלאו מלבד האיסור דלפני עיוור".

82 לגבי איסור נגישה עמש"כ לעיל הע' 46, אם יש איסור נגישה ע"י שליח וה"ל תלוי בנידון הנ"ל, וראה בתשו' והנהגות (שם בד"ה מיהו): "אסור לתת להוצאה לפועל לנוגשו לעבור על לאו ולא תהיה לו כנושה", ולגבי כלי אוכל נפש כיון שלפעמים הם גובים גם כלים אלו הרי הוא מכשילם,

למשכון⁸⁶, וכמו כן אין צריך שומת בית דין בזה כיון שכך הוסכם ביניהם⁸⁷, ומטעם זה גם אין בזה משום ביטול דין סידור⁸⁸, וממילא דאין בזה איסור דלפני עיור, פרטי דינים וצדדים נוספים בזה ראה בהערה⁸⁹.

לגוביינא, ולגבי לאו דנגישה אם הוא בספק יש לו מותר וכש"כ כשודאי יש לו.

עוד יש לדון צד נוסף להתיר הגבייה בהוצאה לפועל, למש"כ לעיל הע' 69 דדעת השער משפט דכל שאינו יכול לגבות חובו בבי"ד, מותר לתפוס בעצמו עבור חובו, ובזמנינו כיון שהבתי דינים אינם ממצין את הדין עם הללוים, ומשאירין להם הרבה יותר מכדי סידור יתכן דחשיב כחוב שאינו יכול לגבותו בבי"ד ועביד איניש דינא לנפשיה, ונהטעם שאין גובין כיום בכללי דין סידור שמעתי לבאר דכיון דכשגובין כיום חפצים יש בזה הפסד גדול מאד ללוה, דכיום חפצים הנמכרים מיד שניה נמכרים במחיר אפסי, וזהו הרבה פחות מערכם האמיתי ששוים ללוה, ונמצא דאם יגבוהו מחפציו זהו הפסד גדול ללוה, וכן לגבי מכירת הדירה סוברים כיום דאם יטלו ממנו דירתו הוי כירידה לחייו, וכמעט לא שייך להתקיים כיום באופן זה, ולכן ע"ד כן מלווים שלא ימצו עם הלוה דין סידור, אולם למעשה אי"ז ברור ושמעתי שאחד מגדולי הדיינים התבטא שהיה מן הראוי לקיים פעם דין סידור כמפורש בשו"ע למען ישמעו ויראו שאין ללוות בלא להחזיר, וראה כתשו' והנהגות (ח"ג סי' תמב בד"ה ונראה) שכתב לגבי דין סידור: "ואמנם אם יש לו דירה משלו חייב למוכרו לשלם החוב", והיינו דבכה"ג ליכא דין סידור שהרי מחוייב למכור הדירה ולשלם החוב, ועכ"פ נראה דהמלוה יכול לסמוך בזה ע"ד השעה"מ דכשאין לו דיין מותר לתפוס, ובפרט בצירוף כל הני סברות שנתבאר לעיל.

עוד יש לדון דכשיתנה עם ההוצאה לפועל שיגבו אך ורק מנכסי הלוה שנמצאים בשוק כגון שיעקלו המכונות שלו, או מחשב וכדו' שנמצא ברשות אחרים, יש מקום להקל בזה כיון דבזה יש סוברים דאין בזה הלאו דלא תבא וכנ"ל סעיף יח. וכשנוטלים רק מכספיו שבבנק יש מקום ג"כ להקל ובלא"ה כיון שא"צ שומא יכול ליקח לגוביינא אף להקצו.

מתחילה שיוכל לגבותו בהליך גבייה בזה, כיון דכן הוא הנוהל הבנקאי, שבמידה שהצ'ק יוחזר יכול לפנות להוצאה לפועל, ולחייבו בזה כאילו היה כבר הליך משפטי מחייב, שכח הצ'ק הוא כאילו כבר נפסק עליו דין תשלום וכנ"ל הע' 76, אמנם לא דן שם במשפטיך ליעקב בענין האיסור דלא תבא אל ביתו ושאר האיסורים, וראה להלן בזה.

86 כמשנ"ת לעיל הע' 66 דלדעת ר"ת כשנוטל לגוביינא אין בזה איסור דלא תבא, ואף שכתבנו בהע' 68 דלפי"ד הקצו' בדעת הריב"ש אין לסמוך ע"ז רק כשמביא מיד לבי"ד לשומו והקצות עצמו חוכך להחמיר אף בכה"ג, אולם בצ'קים כיון דחשיב כהתנה לגבות באופן זה, יש לצרף גם דעת הסמ"ע שסובר דכשהתנה שיוכל לבא אל ביתו מהני, ועמשנ"ת לעיל הע' 65 כמה מהלכים בדעת הסמ"ע, וכ"ז שייך גם בצ'קים די"ל דמכח התנאי חשיב כחוב שאינו מחמת הלוואה, או דחשיב כדמי גזילה בידו דאין בזה לאו דלא תבא וכמשנ"ת שם, ולכן שפיר יש מקום להתיר לפנות להוצאה לפועל.

87 וכמשנ"ת לעיל הע' 64 דאף להסוברים דלא מהני תנאי כשיוכל למשכנו, מ"מ מהני תנאי שיוכל לגבות בלא שומת בי"ד, וה"נ מכח המנהג והנהגה הוי כהתנה כן.

88 דבזה פשוט דמהני תנאי וכמש"כ בשו"ע (צו סעיף כח) להדיא, וכיון דכאן הוי כהתנה וכנ"ל א"כ יכול לגבות בלא סידור, וראה עוד להלן הע' 113 דבלא"ה מהני תפיסה בלא סידור, אך מטעם זה דהוי כהתנה מותר אף לכתחילה.

89 הנה זה פשוט דכיון שסומך על המתירים אין בזה משום לפני עיור לא תיתן מכשול, דאף בדבר שהוא עצמו מחמיר בזה מ"מ כשהאחר סומך על המתירים מותר לספות לו לכתחילה וכנ"ל הע' 15.

אולם לגבי שאר האיסורים כגון כשנוטלים כלי אוכל נפש או בגד אלמנה, לכאור' בזה הוי מילתא דאיסורא לכ"ז, ולא מהני תנאי בזה, אלא שיוכל לסכם עם אנשי ההוצאה לפועל שלא יקחו חפצים כאלו, ודין השבת עבט ליכא כיון שנוטלים

פנייה להוצאה לפועל או חברת גבייה על פי בית דין

כא. אולם הרוצה לינצל מידי ספק איסור, יפנה לבית דין תחילה שהם יגבוהו חובו, ואם הלוח יתחמק מלשלם, ב"ד יתירו לו לפנות להוצאה לפועל⁹⁰, או שיתירו לו ליכנס לביתו ליטול לגוביינא ולהביאו לב"ד מיד לשומו⁹¹, כדין גבייה בלא שומת ב"ד רק בשומא שנעשה ע"י חברות גבייה וכדו' [כשגובה על פי ב"ד] ראה בהערה⁹².

הוצאות גבייה ורבית כשפנה להוצאה לפועל מעצמו או ברשות ב"ד

כב. אם פנה להוצאה לפועל ללא היתר מב"ד, ו"א דבכה"ג יוכל לגבות ממנו רק את דמי החוב בלבד, ולא הוצאות גבייה ורבית פיגורים⁹³, ויש שצידדו שיכול לחייבו ההוצאות [עכ"פ בדמי ההוצאות מהדין השני והלאה] וראה בהערה⁹⁴,

עוד יש לדון אם ב"ד מתירים לו גם גבייה ע"י חברת גבייה, דיתכן דבהיתר של ב"ד הוו כשלוחי ב"ד, אך מאידך יתכן דכיון שחברות הגבייה הינם אנשים פרטיים אלימים ביותר, יתכן שב"ד אינם מתירים בזה, וגם נראה דבזה לא שייך מש"כ לעיל דעל דעת כן הלוהו, דדוקא לגבי גבייה ע"י הוצאה לפועל שייך לומר דע"כ הלוהו, כיון שכן הוא הנוהל כדינא דמלכותא כנ"ל הע' 76, 85, משא"כ ע"י חברת גבייה, וצ"ע בזה למעשה כיון שבזמנינו גבייה בהוצאה לפועל ג"כ שוב אינה מעשית כמו בשנים שעברו, שכיום הממונים מושכים זמן רב עד שמבצעים למעשה הליכים בגבייה בפועל, ויתכן שדעת בנ"א כיום גם לגבות ע"י חברת גבייה וצ"ע.

93 ברמ"א (סי' יד ס"ה) כתב דכשהוצרך לילך לערכאות חייב ליתן לו ההוצאות כשעשה ברשות ב"ד, ובהגורעק"א הביא מש"כ מהרש"ל (יש"ש ב"ק פ"י סו"ס ד) דאף כשהתנה שיוכל לילך לערכאות, אם הלך ללא רשות מב"ד אינו חייב לשלם לו ההוצאות משום דהוי כגומא, וה"נ בנידור"ד אף אינ' דהוי כהתנה שיוכל לפנות להוצל"פ צריך רשות ב"ד לגבי גביית ההוצאות, וכיון שיש פלוג' אם מותר לו לפנות מעצמו להוצל"פ וא"כ אף שהמלוה סומך על המתירים מ"מ יכול הלוה לומר קים לי כהאוסרים ואיני צריך לשלם לך ההוצאות.

94 הנה במשפטיך ליעקב (שם ח"ב סי' ו) מצדד דאף בלא רשות ב"ד יכול לגבות ההוצאות, דכיון שאסור לו לעכב גביית הצ'ק, ועיכוב גבייתו

90 כ"כ בשבט הלוי (ח"י סי' רסג אות ז) דכשהלוה מתחמק מלשלם ב"ד נותנים לו רשות לגבות בהוצאה לפועל, וכנראה הטעם משום דבכה"ג סומכים על ההיתרים הנ"ל, [אולם מש"כ דאם תפס יותר מכדי סידור מוציאין מידו, יעויין להלן הע' 113 דלכא"ו מוכח דמהני בזה תפיסה], וע"ע בתשו' והנהגות דב"ד מחרימים קודם את הלוה, ואם סבורים ב"ד שיש לו ומשתמט מלשלם, מתירין למלוה לפנות להוצל"פ, ונוטלין ממנו התחייבות שההוצאה לפועל לא יגבו שלא כדין, וכשיודעים שאין ללוה כדי לשלם אין מתירין ללוה לפנות להוצאה לפועל, ובמשפטיך ליעקב שם כתב שהנהיג בבית דינו שכשבא מלוה לגבות בצ'ק, שולחים להלוה הזמנה לדין, וכותבים לו מיד בהזמנה הראשונה שאם לא יבא לדיון הראשון, יתירו לו מיד לפנות להוצאה לפועל.

91 כן נראה פשוט דכמו שמתירים לו לגבות ע"י הוצאה לפועל, כן יכולים להתיר שיגבנו בעצמו, ואם ב"ד ימנוהו לשלוחם לתפוס בשליחותם ולבא לב"ד שישומו לו עדיף בזה, כיון דבשליח ב"ד מותר לתפוס לגוביינא לדעת השו"ע [צו סט"ו, ועדיף יותר שב"ד ישלחו שליח שלהם].

92 הנה למש"כ לעיל דבצ'ק הוי כהתנה שיגבהו בלא שומא, א"כ ה"נ יכול לגבות בלא שומת ב"ד וסגי בשומת החברת גבייה, ובזה לכ"ע מהני תנאי כנ"ל הע' 64, אבל לגופו של דבר יתכן דעדיף להתיר גבייה באמצעות הוצאה לפועל, מגבייה ע"י תפיסת הלוה, כי בזה יכול ליגרם מריבות וסכסוכים מיותרים.

אולם כשפונה להוצאה לפועל ברשות בית דין, יכול לגבות גם הוצאות הדיונים וגם הוצאות הגבייה⁹⁵, ודמי רבית פיגורים מותר לגבות ממנו רק כשהרבית הוא באופן המותר⁹⁶.

איום בפנייה להוצאה לפועל אם יש בזה איסור נגישה

כג. מצוי לפעמים במי שמסרב לשלם צ'ק שמאיים המלוה על הלוח שאם לא ישלם יפנה להוצאה לפועל כדי להפחידו שיבא לשלם חובו, [אף שלמעשה אינו מתכוין לבצע את האיום], ונראה שאם המלוה יודע בבירור שאין ללוה לשלם ואין לו כדי סידור, יש בזה משום איסור נגישה⁹⁷, אבל כשאינו ברור שאין לו יש לצדד שמותר לאיים עליו כדי שיזדרז לפרוע חובו⁹⁸.

התשלום בשאט נפש, ועי' פת"ח (הלואה פ"ו הע' יב).

95 פשוט דכשפנה להוצל"פ ברשות ב"ד, חייב הלוח לשלם ההוצאות, וכמש"כ הרמ"א הנ"ל.

96 כנ"ל פרק ח הע' 267 וה"נ בנידו"ד כשגרים לו רבית בכנק באופן שזהו רבית בהיתר מותר לגבותו מהלוח כיון שעשה ברשות ב"ד, אולם באופן שזהו רבית האסור פשוט דאסור לגבותו מהלוח כמשנ"ת לעיל פרק ח סעיף נח די"א שאם בעל החשבון לא ידע שחשבונו בחובה היה רבית האסור כיון שלא נטל ע"ד ההיתר עיסקא ועמש"כ שם בזה.

97 כן נראה פשוט דבכהאי גוונא יש בזה נגישה, כיון שבפנייה להוצל"פ הריהו גורם כלימה ובוזיון והשפלה נוראה לכבודו של הלוח וכבוד בני ביתו ומשפחתו, ויש לזה השלכות חמורות ותוצאות שאין הרעת סובלם, (ולעיל הע' 82 הבאנו מש"כ בתשו' והנהגות דיש איסור נגישה כשפונה לגבות ע"י הוצל"פ), ולכן נראה דגם בעצם האיום יש איסור נגישה אף כשעדיין לא פנה אליהם.

98 וכמשנ"ת לעיל הע' 9 מדברי השבט הלוי דבזמנינו רובם בספק יש לו ויש להקל בזה, ואף שהצ'ק חוזר מהבנק וזהו ראייה שאין לו, י"ל דמ"מ יש לכל אחד חפצים יקרי ערך, ולפעמים הסיבה שחזר הצ'ק הוא מחוסר תשומת לב לדאוג לכיסוי מספיק ואין זו הוכחה שחסר לו מעות, [ויל"ע אם ליהודי שאינו מתנהג עפ"י תורה יש להקל יותר לאיים עליו בהוצל"פ כיון שהוא נוהג בעצמו עפ"י דיניהם וע"ד כן לוח].

הוא כגרמי, וכמש"כ הפתחי חשן לגבי הוצאות שנגרמו מצ'ק שחזר (וראה בזה להלן פרק טז ענף ב), ולכן גם לגבי גביית ההוצאות של הוצל"פ כיון שהפנייה אינה אלא להתגוננות מנזק, יתכן שחייב לשלם גם כשפנה ללא רשות ב"ד, וסברתו אינה נראית דבכל גווני כשפונה לערכאות כוונתו רק להתגוננות מהפסד, ומש"כ לדמות לצ'ק שחזר לא דמי כלל, דשם בעל הצ'ק לא הודיעו שהצ'ק עלול לחזור, ולכן הוא גרמי משום דהוי כאומר לו לך ואני אבא אחריו, משא"כ בנידו"ד.

אולם מטעם אחר יש לדון עפ"ימש"כ מהרש"ם (ח"א סי' פט) בשם הגאון מבוטשאטש "דבמה שהנתבע מודה שחייב ואין עליו התדיינות כלל, אין צריך רשות ב"ד כלל, ורק מדת חסידות להודיע לב"ד והם יתנו לו תיכף רשות לגבות חובו בערכאות של גויים", ועפ"י כלל פונה לערכאות יש לומר שישלם החייב את ההוצאות, ולכן כתב שם דהוצאות הדיון השני ודאי דחייב לשלם כיון שלא ביקש לילך לדין תורה, ואף הוצאות הדיון הראשון יש לפשר במקום שמשום גרימתו הוצרך לילך לערכאות בגלל שהשתהה מלשלם חובו, ולפ"י יש לחייב גם בנידו"ד דברוך כלל משום גרימת הלוח פונים להוצאה לפועל, וכפרט כשהתרה בו קודם וצ"ע, וראה במהרש"ם (ח"א סי' סה) שהביא דברי הגאון מבוטשאטש באופן אחר, דכשתובעו בשטר הטראטע [שהוא כשטר הממרגי וכעין הצ'ק שבימינו], מותר לתובעו בערכאות ללא רשות ב"ד, ולפ"י יש לדמות דבצ'ק ג"כ מותר, אמנם באורחות המשפטים (כלל מו סי' כו) כתב בשם שו"ת מהר"ש (ח"ו סי' קלו) שדין זה הוא רק כשיש לו לשלם ומעכב

עיקול חשבון הבנק ועיכוב יציאה מהארץ

כד. יש שפונים להוצאה לפועל לא כדי שיגבוהו את החוב, אלא אך ורק כדי שאנשי ההוצל"פ יעקלו את חשבונית הבנק ונכסי הלוח שלא יוכל למכורם ולהבריחם⁹⁹, למטרה זו מותר לפנות להוצאה לפועל גם ללא היתר מבית דין¹⁰⁰, ולאחר העיקול ידון עמו בדין תורה¹⁰¹, וכמו כן מותר להפעיל עליו ע"י הוצל"פ צו עיכוב יציאה מהארץ¹⁰².

בחוב שאינו מחמת הלואה יש להקל לפנות להוצאה לפועל

כה. בחוב שאינו מחמת הלואה¹⁰³ יש מקום להקל ולסמוך על דעת המתירים לפנות להוצאה לפועל גם בלא היתר מבית דין¹⁰⁴, ומיהו דוקא כשלא זקפן עליו במלוה¹⁰⁵.

האיסור למסור צ'קים לחברת גבייה או לעורך דין [גם כשכוונתו לסלקם מעליו]

כו. יש שמעדיפים לבצע גביית צ'ק באמצעות חברת גבייה או לעו"ד, דהיינו שמוכר את הצ'ק לחברת גבייה או לעו"ד בהרבה פחות מהסכום הנקוב בצ'ק¹⁰⁶, והם גובים

102 ע' במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' ו אות כו) דאף שכתבו הפוסקים דלהשיבו במאסר אסור, אבל עיכוב יציאה מהארץ אינה כמאסר ממש ע"ש.

103 ראה לעיל הע' 25, 27, בסוגי החובות השונים בזה.

104 כן נראה לכא' והיינו משום דבזה לדעת הרבה פוסקים אין בזה איסור דלא תבא אל ביתו

כנ"ל הע' 58, וגם סידור י"א דליכא בזה כמבואר בשו"ע (צו סעיף כט), ועמ"ש"כ לעיל הע' 26 בדין

נגישה בזה, ועכ"פ בצירוף הסברות להתיר גם בחוב גמור יש להקל בזה, אמנם באבן ישראל (שם בד"ה

תבנא) כתב דכיון דהשו"ע (הנ"ל) הביא פלוג' אם צריך לסדר בחובות אלו, יש לאסור גם בזה לפנות

להוצל"פ, אמנם ראה להלן הע' 113 דצ"ע דבריו כיון דקיי"ל דבכל חוב מהני תפיסה בלא סידור,

ובתשרי' והנהגות (ח"ג סי' תמב הנ"ל בד"ה מיהו יש) ג"כ צידד להתיר לפנות להוצל"פ בחוב שאינו

מחמת הלואה, אך למעשה מסיק דבלא היתר מבי"ד אין להקל דיש בזה גם משום תופס לבעל חוב

במקום שחב לאחרים ע"ש באורך, אך למעשה כתבנו שיש מקום להקל כיון שהבאנו לעיל דיש

מתירים אף בחוב של הלואה.

105 פשוט דדוקא כשלא זקפו עליו במלוה, וכ"ה בתשרי' והנהגות שם, וראה לעיל הע' 30 אם

נתינת הצ'ק עצמו נחשב כזקיפה במלוה.

106 למרות העובדה שבדרך זו מקבלים הרבה פחות ממה שמקבלים כשגובה בהוצאה לפועל, כי

99 דבכחם של אנשי ההוצל"פ להורות על עיקול חשבוננו של הלוח בבנק, ועיקול מכירת הדירה,

המכונת וכיו"ב, וענין זה יש בו ב' תועלות, דעצם הלחץ גורם ללוח שישלם חובו, ועוד שזה מבטיח

שלא יוכל הלוח למכור נכסיו ולברוח עם מעותיו. 100 כן שמעתי בשם הגר"י פישר זצ"ל שהורה

כן למעשה, והיינו דכיון שיש אפשרות לקבוע איתם שיעשו אך ורק צעד זה של עיקול, ויש בזה

תועלת גדול למלוה, כי ע"י כן אינו יכול להבריה נכסיו, וגם יש בזה משום לחץ על הלוח שיודר

לשלם חובו, ואין בזה שום איסור של תורה, לכן מותר, אמנם באופן שידוע שאין ללוח ממה לשלם,

לכא' יש בזה איסור נגישה, ואף דעושה זאת ע"י שליח גם בכה"ג יש לאסור וכנ"ל הע' 47, וכנראה

דדבריו אמורים באופן שיש ללוח לשלם ומתחמק מלשלם שלא כדיון, וכ"כ בפתחי חושן (הלואה פ"ו

הע' יב) ע"ש שהביא כן מהכסף הקדשים (ריש סי' כו), ומשו"ת חות יאיר (סי' מד) ומנחת פתים (סי'

כו), ובשו"ת מנחם עזריה (סי' נא) כתב דכיון דאולה יד ישראל ורבו המבריחים, מותר לעקל נכסי הלוח

ע"י הערכאות.

101 בשו"ת מהרי"ז עניזל (סי' צד) כתב דאף כשעשה עיקול בלא רשות מבי"ד ורוצה אח"כ

לדון בד"ת, הבי"ד נזקקין לו, ואין בזה הדין שכתב הרמ"א (סי' כב ס"ב) דלאחר שדן בערכאות אין

נזקקים לו.

מהלוח הרבה יותר מכך על ידי איומים, ודבר זה אסור לכל הדיעות ויש בזה משום לפני עיור לא תתן מכשול¹⁰⁷, ומשום גרימת הפסד ללוח¹⁰⁸, [וראה בהערה דחברת גבייה ועו"ד אין להם כח מדין תקנת השוק¹⁰⁹], ובחברת גבייה של גויים, דאין בזה משום לפני עיור, יש בזה משום אריא ארבעית עלי¹¹⁰, [גם כשבאים אנשים בעלי זרוע לתובעו ורוצה ליפטר מהם ע"י שנותן להם צ'קים שיש לו על אחרים שילכו לגבותם מהם בזרוע אסור לעשות כן¹¹¹], ויש להתפשר עם הלוח עצמו באותו סכום שמוכרו לחברת הגבייה¹¹².

תפיסה ביותר מכדי סידור, כלי אוכל נפש וכדו'

כז. מלוח שגבה באמצעות הוצאה לפועל או חברת גבייה ללא היתר מבית דין, אין אפשרות להוציא ממנו, אף כשגבה יותר מכדי סידור¹¹³, ויש שכתבו דב"ד אין

לחברת גבייה, הוו כשלוחיו, ואם גובים באופנים האסורים הרי הוא עובר בכל האיסורים הנ"ל, [זולת אם נאמר כנ"ל בהע' 92 דהוי כהתנה שיוכל לגבות ע"י חברת גבייה ע"ש, וראה עוד מש"כ שם אם ב"ד נותנים לו היתר לגבות ע"י חברת גבייה].

110 כמש"כ לעיל פרק ו סעיף יב דיש איסור למכור שט"ח לעכו"ם, משום דאריא ארבעית עלי, וכשמוכר לעכו"ם עליו לקבל על עצמו, שיפצנו על כל מה שיגבה ממנו העכו"ם יותר מבדיני ישראל, ואף שכתבנו שם בסעיף יד דבצ'קים מותר המשא ומתן עם עכו"ם משום תקנת הילוך השוק, זהו דוקא בצ'ק רגיל, אבל בנידו"ד שמוכרו לעכו"ם כדי שיגבנו באלמות, נראה דיש בזה איסור הנ"ל, וראה בכסף הקדשים ריש סי' צז שכתב דמדורבנן יש איסור לבא אל ביתו אף כששולח עכו"ם לבית הלוח דיש שליחות לעכו"ם לחומרא.

111 כ"ה בפסקי דין ירושלים (ח"ח עמ' לו), ופשוט משום דאין היתר לעבור על כל האיסורים

הנ"ל אף כשכוונתו לחלץ עצמו מהמציקים לו.

112 דבררך כלל כשיבא לדון עם הלוח עצמו ולהתפשר עמו בסכום נמוך כל כך, יעשה הלוח מאמץ לשלם סכום כזה, וראה מש"כ לעיל פרק ו סעיף מב-מג די"א שיש בזה משום בר מצרא להעדיף למכור החוב ללוח עצמו ולא למוכרו לאחרים בפחות, וכש"כ בנידו"ד דבזה שמוכרו לחברת הגבייה גורם שיגבו מהלוח הרבה יותר מחובו, ודאי דחייב לנסות להתפשר קודם עם הלוח. 113 דפשוט דמה שגבה באופן זה וסמך על המתירים, מהני גבייתו וזכה בהנכסים שגבו

חברות הגבייה אינם גוף ממשלתי, וכוונתם העיקרית היא גריפת הון, ובדרך כלל קונים צ'ק בשליש מהסכום הנקוב בו, והם גובים מהלוח כפליים, מ"מ יש שמעדיפים דרך זו, כי בהוצאה לפועל הדבר כרוך בהליך ביוקרטי ועיניו דין עד שהם נוקטים בהליכי הגבייה.

107 ככה"ג כיון שמוכר את הצ'ק לחברת הגבייה, הרי אין הם שלוחיו, ואינו עובר בזה האיסורים שהוזכרו לעיל סעיף יט, דכיון שהצ'ק הוא על שמו, ומכר להם וחתם כמיטב, נתבאר לעיל פרק ג סעיף יג דהוי כצ'ק למוכ"ז, ונמצא שהם גובים מכח עצמם, ולכן יש בזה רק משום לפני עיור, כיון שעל ידו גובים באופן האסור,

108 כי חברות הגבייה גובים הרבה יותר מסכום החוב כנ"ל, ונמצא שגורם ללוח הפסד לשלם יותר מחובו, ולכא"ו כשעושה כן חייב לשלם ללוח על ההפסד שגורם דהוי כמוסר שחייב מדינא דגרמי. 109 הנה בדרך כלל חברות הגבייה קונים צ'קים שכבר חזרו מהבנק, ונתבאר לעיל פרק ה סעיף כז, דבכה"ג הקונה הצ'ק אין לו מעמד של אוחו כשורה שיוכל לגבות מדין תקנת השוק גם כשיש לו טענות ליפטר מהלוח וע"ע מש"כ שם בסעיף לא דבחברת גבייה י"א דאף צ'ק תקין אין להם דין תקנת השוק, ונמצא שכשיש ללוח טענות פטור נגד המלוח, יכול לטעון כן גם נגדם, אולם באופן שאין לו טענות ליפטר, ורק נתחמק סתם מלשלם, ודאי דיכולין לגבותו כיון שקנו גוף החוב וכנ"ל.

אמנם בצ'ק שהוא למוטב בלבד, דבזה לא קנו כלל זכות בגוף החוב, נראה דכשמוסר צ'ק כזה

מתירין לפנות להוצאה לפועל רק כשיהא ברור שיגבו כדן, ויש מקום לצדד בצ'ק מותר לגבות ממנו אף יותר מכדי סידור כשאין לו כדי לשלם חובו, כיון דמהני תנאי בזה¹¹⁴, וראה בהערה אמאי מועיל בזה תנאי ולא אמרינן דחשיב כמילתא דאיסורא¹¹⁵, ולענין שאר האיסורים כגון למשכן כלי אוכל נפש וכדו' אם מהני תנאי בזה ראה בהערה¹¹⁶.

מוציאין ממנו, [וע"ש מש"כ בדן גבייה מהערכ או מלקוחות כשיש ללוה כדי סידור, ובדן סידור כשגובה מיורשים דאין בזה סידור].

אמנם שמעתי ממור"כ רה"כ הגר"פ פרנקל שליט"א, דלכאו' א"צ לזה, אלא דפשיטא דדן סידור הוא שהתורה נתנה ללוה זכות ממנו שיש לו זכות שישאירו לו כדי סידור ואין זה כאיסור בעלמא, ולכן מהני בזה תנאי ותפיסה, ולא מיבעיא לדעת הראשונים דאף בספק צדקה הוא כדן ממון ומהני תפיסה, אלא אף להחולקים בזה (עי' ר"ן נדרים ז, א), שאני צדקה דעיקרה הוא חיוב דמצוה, אבל בדבר דביטודו הוא דין ממון, ודאי דנינים לפי משפטי הממון, [וכמש"כ הגר"ש שקאפ לגבי לאו גזול כידוע], וראיה לזה מדין ספק מתנות כהונה דמהני תפיסה כמבואר בחולין (קלב, א) ובבכורות כ"ב, וה"ע בדן סידור כש"כ דאין זה כמילתא דאיסורא, ויש להוכיח כן ממה דמבואר בשו"ע דבנשבע לשלם אין מסדרין, וע"כ דאין זה דין איסור על המלוה אלא זהו זכות ממון של הלוה, וכיון שהלוה נשבע ויתר בזה על זכותו, וראה מש"כ בעטרת צבי (צו סק"ל) דבממרי כיון שכתוב בו שמתחייב בתקיעת כף הוא כנשבע לשלם ואין מסדרין, והוסיף: "ומה לי להאריך דעיקר בעו"ה אי אפשר בזמנינו להעמיד הדין על תילו בדן סידור".

114 הנה לכאו' פשוט דלענין לאו דכלי אוכל נפש, וכן בלאו דבגד אלמנה, נראה דהוה כמילתא דאיסורא, ולא מהני בזה תנאי ותפיסה, אמנם לכאו' תליא בהני"ל בסמון, דלדברי האמרי בינה שבה"ע 115 שביאר דסידור הוא כדבר שבממון ולכן מהני תנאי א"כ בהני דברים לכאו' הוא כמילתא דאיסורא ול"מ, וכן לדעת הרמב"ם דאף כשהלוה נתן לו כלי אוכל נפש מדעתו חייב להחזירם לו, פשוט דהוה מילתא דאיסורא, ולמש"כ לעיל דלגבי סידור תלוי במשפט הממון ה"נ י"ל דהני דינים הוו זכויות ממנויות ללוה, ותליא במשפטי הממון וצ"ע.

שו"ר באורים (צו סקל"ג) ח"ל: "ולכן יש

עבורו, ואף לדעת הש"ך הוי כגזילה בידו וכנ"ל הע' 61, הרי כתבנו בהע' 63 דלש"י הש"ך מהני תנאי שיוכל לתפוס, וא"כ ממנ"פ הוי ידידה, ואף כשתפס יותר מכדי סידור מהני, דהרי כתב הגידולי תרומה (ריש שער א) דאף בכל בעל חוב שתפס יותר מכדי סידור אין מוציאין מידו, והר"ד בכנה"ג, וא"כ כש"כ בנידו"ד דמהני תפיסתו, ד"ל דהוי כהתנה במפורש שיוכל לתפוס, ובזה מפורש בשו"ע (צו סעיף כח): "התנה עמו שלא יסדרו לו בחוב זה תנאו קיים", וזה דלא כמש"כ בשבט הלוי (ח"י סי' רסג) ובאבן ישראל (ח"ח סי' צה) דמה שתפס יותר מכדי סידור הוי כגזול בידו.

114 והיינו דאף שכבר הבאנו לעיל הע' 90 מש"כ הגר"מ שטרנבוך שאין להתיר לפנות להוצל"פ רק כשיהא ברור שיזהירם לגבות כדן, מ"מ לענין סידור הרי נתבאר בסמון דלדעת הגידולי והתומים מהני תפיסה בכל חוב וכשמתנה להדיא שיוכל לגבות בלא סידור ג"כ מהני תנאי וכנ"ל, וא"כ בזמנינו י"ל דבכל גווני הוי כהתנה ע"ז, וכש"כ כשהלואה היתה תמורת צ'ק דע"ד כן נחית.

115 הנה בגו"ד זה שהבאנו לעיל בסמון מש"כ הפוסקים דמהני תפיסה בספיקא דדינא וכן מהני תנאי לגבות ביותר מכדי סידור, יש לדון אמאי באמת הוי כדבר שבממון דמהני בזה תפיסה ותנאי ומאי שנא מכל שאר חיובים ואיסורים דל"מ בזה תפיסה ותנאי, וה"נ הרי זה נלמד מדין והחזקת בו והוי מצות עשה מן התורה, ובאמרי בינה (גביית חוב סי' ג) עמד בזה וכתב וז"ל: "וצריך לומר כיון דבאמת רמיא על הלוה המצוה לפרוע חובו, והספק הוא אם מצוה להחיותו ולהשאיר לו כסידור להחיותו, כשתפס ואינו רוצה לקיים המצוה מספק דנין ביה דין ממון, כיון דגוף הדבר שתפס בפרעון החוב ודאי זכה בו וכו' והווי כספק בחיובו אם נתחייב בזה, ועדיין לאו בחזקת חיוב היה, לא אמרינן בזה הצדיקהו משלך ותן לו". ומבואר דמכח שיש ללוה ודאי חיוב ולמלוה יש ספק אם חייב להשאיר לו הסידור, לכן אין

תפיסת וגביית צ'קים של אחרים, של הלוח עצמו, והדין כשנתנם מדעתו

בח. יש שכתבו דכשיש ללוח צ'קים על אחרים ורוצה המלוח לתופסם עבור חובו, אין בזה משום איסור דלא תבא אל ביתו¹¹⁷, ונראה דאין להקל בזה וראה בהערה¹¹⁸, ואף לדעת המתירים מ"מ אם תופס ממנו [או שהגיע לידו] צ'ק של הלוח עצמו שהוא חתום על ידו ורוצה לגבותו בבנק¹¹⁹, תלוי בפלוג' הפוסקים אם מותר לתפוס ממעותיו

הזהיר גם בכה"ג יש איסור, וע"כ דבשטרות ליכא הלאו ע"ש. ולכאור' אין נפק"מ בין צ'ק של עצמו לצ'ק של אחרים בזה ולצד זה מותר בכל גונו.

118 בתשרי והנהגות (שם): "מ"מ למעשה נראה שכדאי להחמיר בזה שהצ'ק יהיה לפרעון ממש והיינו שאין חיוב על הנותן להחליפו ואז אין איסור", [נראה משנ"ת לעיל סעיף ו אם יש בזה האיסור דלא תהיה לו כנושה כשתובעו שיתן לו צ'קים שיש לו מאחרים], והנה לפוס ריהטא צ"ע בעיקר הנידון דלכאור' פשוט דגם בזה אסור לתפוס, דמאי שנא משאר חפצים שהתורה גזרה לבל ליכנס לביתו של לוח, ומש"כ להוכיח מההיא איתתא לכאור' אין בזה שום הכרח, דמאן נימא לן דההיא איתתא לא עבדה איסורא, ועוד דהרי האיסור עפ"י הוזהר אינו משום לאו דלא תבא, אלא משום דבעינן למיעבד השבחה מעליא, וא"כ ודאי ההיא איתתא לא עבדה השבחה מעליא, וגוף הדין ג"כ אינו נראה לחלק בזה בין שטרות לשאר חפצים, דלא מיבעיא להתומים הנ"ל בהע' 64 דוהו דין איסור ולא דין ממון, א"כ מהיכי תיתי לחלק, אלא אף להסוכרים דוהו דין ממון, מ"מ הרי גזרה תורה שלא ליכנס לביתו, ומבואר בשו"ע (צו סעיף ו) דאף ליכנס לראות מצפוניו אסור, ואילו לדבריו יש להתיר ליכנס שאולי יש לו שטרות על אחרים דבזה ליכא כלל איסורא, וע"כ דאין לחלק בזה, ובפרט בתפיסת צ'קים שיש להם הילוך בשוק ועדיף משטר בעלמא, כמש"כ לעיל בכ"מ משמיה דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דהצ'קים בזמנינו נהפכו להיות כחפץ הנמכר, וא"כ בודאי יש בזה איסור תפיסה כבשאר חפצים.

119 והיינו שנכנס לביתו ונטל מפנקס הצ'קים שלו צ'ק חתום, וממלא הסכום ורוצה לגבותו בבנק, וכן באופן שהגיע לידו צ'ק פתוח של הלוח דהיינו שנזדמן לו צ'ק של הלוח ורוצה למלא את סכום החוב ולגבותו בבנק.

להתבונן במה שנהגו בכמה קהילות ליטול משכונות בגין המס ונכנסים לבתים, וזהו אפשר דמותר דהו"ל כמו גזבר או לביתו של ערב, אבל במה דחובלים כלי אוכל נפש וכלי אלמנה, יש לשים אל לב מי התיר להם זאת דאסור לכל, ודוחק דהם באים בשליחות של מלך לגבות מס המלך, ודינו של מלכו חבול הכל וכו' והטעם משום דינא דמלכותא וכו', צ"ע דלאו כל המיסים לצורך המלך, וגם אין לדמות האיסורים זה לזה, דמי התיר זה בלי ראייה מוכרחת מש"ס ופוסקים, ובעו"ה הדבר נמסר לפרנסי הדור שהם על הרוב בני בלי בעלי תורה, שאינם שואלים עצת בעלי הוראה, וע"כ תצא בעו"ה משפט מעוקל, וה' ירחם עמו להשיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה", ומבואר דס"ל לפשוט דלא מהני מנהג בזה אף שהיה אפשר לומר שהמנהג חשיב כאילו התנו והסכימו על כך, וע"כ משום דהני דינים חשיבי כמילתא דאיסורא ואין להתיר בזה לשום צורך, ולפי"ז לא מהני אף כשהתנה, ועוד דהא כל הסכרא שיועיל בהתנה משום דהוי כתנאי שיהא גזל ולא הלואה וכיון שלדעת האורים אסור אף במיסים ולא רק בהלואה א"כ גם בגזל אסור ודו"ק.

ולגבי לאו דלא תבא אל ביתו כבר נתבאר בזה לעיל הע' 65-64 דפליגי בזה הפוסקים.

117 בתשרי והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א (ח"ג סי' תעא אות א) כתב: "ולא נתבאר מה הדין בגזונא שהפציר בלוח לתת לו צ'ק לערבו שישלם לו בזמן כמו שהבטיח ואז יחזיר הצ'ק ויקבל מזומן אם עובר על לאו במשכון בזה, ונראה להקל שהאיסור הוא רק בעבט שיש בו ממש ולא בשטר גוביינא אף שמשתמש בו למשכון", וראה במשפט"ך ליעקב (ח"ג סי' ו) שכתב ג"כ דבתפיסת צ'ק אין בזה איסור דלא תבא אל ביתו, דכיון שאין גופן ממון לא דמי לתפיסת חפצים, והוכיח מהא דאיתא בגמ' (כתובות פה, ב) בההיא איתתא שתפסה מלוגא דשטרא למשכון, ואף דשם היה כבר בידה מקודם הרי לפי

המופקדים ביד אחרים וראה בהערה 120, אולם כשהלוה נתן לו מדעתו צ'ק למשכון על החוב יכול אח"כ לגבותו בבנק, וכש"כ כשנתנו לו מתחילה על דעת לגבותו¹²¹.

איסור פניה לערכאות ודין דיון בדיני ישראל כפי דיניהם

כפ. כל האמור לעיל זהו לגבי פנייה להוצאה לפועל, דבזה יש מתירים וכו"ל, אבל כשרוצה לתובעו בערכאות, יש בזה איסור חמור, ולא מהני התחייבות לדון לפניהם¹²², וי"א דבדבר שיש לו זכות בדיניהם יותר מבדיני ישראל מהני כשהתנה ונתחייב לכך¹²³, ויש חולקים דאף בזה לא מהני תנאי ורק כשמתנה עמו לדון בדיני ישראל כפי הזכות שיש לו בדיניהם מהני תנאו¹²⁴, לדיון נוסף בזה ראה בהערה 125.

122 כ"ה בשו"ע (כב ס"ב, כו ס"ג) דאף כשהתחייב כן בקנין לא מהני דמייקר בזה שם העכו"ם, ועמש"כ לעיל סוף הע' 77 בשם החזו"א (סנהדרין סי' טו) דכשפונה לישראל שדנים בדיני עכו"ם גרע מהפונה לעכו"ם עצמם.

123 כ"כ הסמ"ע (כב סקט"ו, כו סק"א, סא סק"ד), דבדבר שבי"ד של ישראל יכולים ג"כ לחייבו חייב לדון בדיני ישראל, משא"כ בדבר שאין בי"ד יכולים לחייבו, כגון בחוב שעבר עליו שמיטה, מותר לו לדון בזה בדיניהם ע"ש.

124 בתומים (כו סק"ד ואורים סק"י) חולק דלדינא לא מהני תנאי כזה כלל דהוי כמתנה על מה שכתוב בתורה, ומפרשין לתנאו באופן שלא יסתור דין תורה, [ע"ש מש"כ האופן בזה], ואם אי אפשר לפרש כוונתו באופן זה הבי"ד של ישראל ידונו לו כפי הזכות שיש לו בדיני העכו"ם, אבל לדון אצלם לא מהני כלל תנאי בזה [ולדבריו לכאן עובר איסור כשמקבל עליו לדון בערכאות], ובנתי' (כו ח' סק"י) העתיק את דברי הסמ"ע ג"כ באופן זה דמהני תנאו שדייני ישראל ידונו לו כפי הזכות בדיניהם, נאולם להלן (סא סק"ט) הביא הנתי' דברי הסמ"ע שם דכשדייני ישראל אינם יכולים לחייבו כפי הזכות בדיניהם מותר לדון בדיניהם, וכתב ע"ז הנתי': "תמחין לי דבריו וכו' דאיך אפשר שיהא הוא מותר והדיינים יהיו אסורים לדון כו' ע"ש, ומשמע דשם פירש דברי הסמ"ע כפשוטם והקשה ע"ז".

125 הנה בנידון זה דנו גם האחרונים בספרי השו"ת אם יכול לחייבו לדון בדיני ישראל כפי זכויותיו בדיניהם, ראה בשו"ת מהר"י כהן (חור"מ סי' א) מש"כ בדינא דהלך אחר הנתבע דיכול לכופו

120 ראה משנ"ת לעיל סעיף יח מש"כ הפוסקים לדון בזה ולמעשה הוי ספיקא דדינא ולכמ"פ איסור ודאי דיש בזה, ולכאור' מעות המופקדים בבנק הוי כמעות המופקדים ביד אחרים, אמנם יתכן דעדיף מפקדון בעלמא דהרי הבנק נחשב כלוה על המעות המופקדים אצלו, ונמצא דלמעשה הוא נוטל מעות של הבנק ולא של הלוה אלא שע"כ הבנק נפטר מחיובו כלפי הלוה, ויש להוסיף דלדעת הריב"ש שהובא בקצוה"ח כשתופס לגוביינא מותר והקצו' חולק משום דמאן שם לך וע"כ צריך לבוא לבי"ד וא"כ אסור לתפוס עד שיבא לבי"ד אבל במעות מזומנים י"ל דאף הקצו' יודה דמותר לדעת הריב"ש, וצ"ע לדינא אם לגבי דין דלא תבא אל ביתו קיל בזה או לא. ויש להוסיף דלמעשה הבנק הרי משועבד ללוה ונמצא שמשועבד גם לו מדר"ג, וא"כ אם לפי"ד תורה כשאין ללוה נכסים ויש כאן כח משעבד"ג, א"כ הבנק הוא כלוה שלו ונמצא שתופס מהלוה שלו שיש בזה איסור, אלא די"ל שמבנק יכול לתפוס כיון שאי"ז לוה פרטי אלא זה מעות של חברה בע"מ שיתבאר דינו להלן פרק יט דלכאור' קיל בזה האיסור של לא תבוא אל ביתו וצ"ע בכ"ז לדינא.

121 וכמשנ"ת לעיל פרק ו' הע' 165-166 דכיון שנתנו לו מתחילה למשכון הרי זה כהסכמה שבמידה שלא ישלם החוב יציג הצ'ק לגבייה, וזהו צורת תשלום החוב, וכש"כ כשנתנם מתחילה על דעת שיגבנו, ודלא כמש"כ בפתחי חשן (הלואה פ"ג הע' ו) דכשמציג הצ'ק לגבייה עובר באיסור דלא תבא אל ביתו, וע"ש שהבאנו מהגרי"י פישר זצ"ל להתיר.

ענף ה - דיני תשלום חוב שיש עליו שטר וחיוב המלוה בהחזרת השטר

ענין נוסף שיש לדון הוא אופני גביית שטר חוב וצ'ק מהלוח באופן שנאבד השטר או הצ'ק ויש חשש שאם ישלם ללא החזרת השטר יגבו ממנו פעם נוספת.

פרעון חוב במלוה בשטר מחייב את המלוה להחזיר השטר וכשנאבד כתב שובר

5. כל הלואה הנעשית בשטר, אין הלוח מחוייב בתשלום חובו רק כשהמלוה מחזיר לו שטרו¹²⁶, ואף אסור למלוה להשהות השטר בידו לאחר הפרעון, דכתיב אל תשכן באהליך עולה¹²⁷, ואם נאבד השטר נחלקו בגמ' דלדיעה אחת הלוח חייב להחזיר החוב והמלוה יכתוב לו שובר לאישור על התשלום, ולדעת החולקים אין המלוה יכול לגבות חובו ללא החזרת השטר חוב עצמו¹²⁸, ואינו יכול לחייב את הלוח לפרוע ולהחזיק שובר, וראה בהערה בביאור סברתם¹²⁹], ולהלכה קי"ל שהלוח משלם את החוב, והמלוה נותן לו שובר¹³⁰.

שובר ע"ג השטר, או לכה"פ ליתן לו שובר, וכן נקטו השו"ע הרב (עדות ושטרות סעיף נג), והערות השלחן, ועמש"כ בזה הגר"י ליכרמן בדברי משפט (ח"ו עמ' רב).

128 ראה סוגיית הגמ' (כ"ב קעא, ב) דלרב ושמואל אין כותבין שובר, ולרבי יוחנן וריש לקיש ור' אילעא כותבין שובר, וטעמא דמ"ד אין כותבין מבואר בגמ' שם דהלוח יצטרך לשמור שוברו, וכמבואר שם שהקשו: "ואלא מאי כותבין שובר אבד שוברו של זה יאכל הלא וחדיו", והיינו שאם הלוח יאבד השובר והמלוה יבא לתובעו שנית לאחר שימצא את השטר, נמצא שהלוח יצטרך לשלם פעם נוספת.

129 בנתי' (נד סק"א) הקשה לדיעה זו שסוברים דאין כותבין שובר מטעם הנ"ל, מאי שנא מהא דמבואר בדין משכון דאף כשהלוח מסר למלוה משכון ששנה כדי כל החוב, מ"מ אם נאבד באונס אין המלוה מפסיד חובו, ונשבע שנאנס המשכון וגובה החוב, וא"כ אף בשטר נאמר כן דאף כשנאבד אין הלוח נפטר מתשלום חובו, וביאר הנתי' ב' מהלכים שהם יסוד גדול בדין שטר.

א. דשטר גרע דכיון שכל זמן שהוא ביד המלוה הרי החוב נחשב כגבוי למלוה, כיון שהחוב ברור, והוי כפרעון קודם ההלואה, ולכן כל זמן שהשטר ביד המלוה לא רמי חיוב על הלוח לפרעו, משא"כ במשכון אף כשנאבד אין זה הפקעה בגוף החוב, אלא הוי כתוב נגד חוב ע"ש.

ב. דכיון שאין השטר שנה כנגד החוב, ע"כ

לדון במקומו של התובע, וכ"כ בשואל ומשיב (מ"ק ח"א סי' יח), והר"ד בקנ"ה ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' נח-ט, וע"ש מדברי הבית שלמה בזה, אמנם הערך שי (ריש סי' יד) חולק בזה והאריך לדחות דבריהם ע"ש, ולכאור' מדברי התומים הנ"ל משמע דלענין זה מהני תנאו לדון בדיני ישראל כפי זכויותיו בדיניהם, וכש"כ לדעת הסמ"ע מהני וצ"ע. 126 פשוט דאם לא מחזיר לו שטרו הרי יכול לתובעו פעם נוספת, ולשון השו"ע (נד ס"ג): "אמר המלוה אין שטרי עתה בידי כי הוא בעיר אחרת, ואכתוב לך שובר, יש מי שאומר שאין שומעין לו, כיון שהוא בעולם לא יפרע לו עד שיחזיר לו שטרו" וברמ"א הוסיף: "וכש"כ אם שטרו בידו ואינו רוצה להחזירו, שאינו חייב לשלם לו עד שיחזיר לו שטרו, ואפילו נשבע לשלם לו פטור מן השבועה".

127 איוב יא, יד. וראה סוגיית הגמ' כתובות (יט, א) ונפסק בשו"ע (סי' נו סעיף א), דאף אסור לו להשהות השטר עבור פשיטי דספרי, ובש"ך שם (סק"ו) כתב דכשקורע השטר או שכותב על גביו שובר, מותר לעכבו אפשיטי דספרא, ועי' בכסף הקדשים שם שנסתפק אם מותר גם כשמינית את השובר עם השטר,

וראה שם בדין מי שפרע מקצת חובו, דלדעת הש"ך בכה"ג אין צריך ליתן לו כלל שובר, כדי שימהר לפרוע לו, והנתי' מוקי לה דוקא לאחר זמנו, אבל כשעדיין תו"ז, חייב ליתן לו שובר, ולדעת השו"ע בכל גווני אף בפרע מקצת חובו צריך לכתוב

כשאנו ברור שנאבד צריך המלוה לישבע, והדין כשידוע היכן השטר ואין אפשרות להביאו 5א. כל זה כשהלוה מאמין למלוה שנאבד לו השטר, או שיש לו על זה עדים¹³¹, אבל אם הלוה טוען שהשטר נמצא ביד המלוה ולא נאבד ממנו, אין המלוה יכול לגבות עד שישבע שנאבד השטר ואז גובה חובו ונותן ללוה שובר¹³². אם ידוע שהשטר נמצא ביד אחר, ואין אפשרות להוציאו מתחת ידו, יש בזה חילוקי דינים וראה בהערה¹³³.

סקט"ז, וע"ע בשו"ת בית יצחק (הנ"ל) מש"כ לדון בדברי הנתי, וע"ע להלן הע' 133 ובסעיף לג. 130 שו"ע שם (סעיף ב): "הבא לפרוע חובו ואמר המלוה אבד לי השטר, אין הלוה יכול לומר לא אפרע לך עד שתחזיר לי שטרי, אלא הרי זה יכתוב לו שובר ויפרע לו כל חובו", וכמסקנת הגמ' שם: "ומסתברא דכותבין שובר, דאי סלקא דעתך אין כותבין שובר, אבד שטרו של זה יאכל הלה וחדי". וכ"כ לעיל דלנתי' זהו תקנת חכמים, אבל לדעת החולקים זהו מדינא, דכיון דעבד לזה לאיש מלוה, על הלוה מוטל לשלם ולשמור שוברו, וראה בנאות דשא הנ"ל (בר"ה ולפי"ז) שכתב ח"ל: "דבאמת לא דמי כלל להתם דבעלמא במשכון ששוה כפי החוב ובאובדן המשכון מפסיד הלוה אנו סהדי דאדעתא דהכי נתן לו שאם לא יחזיר לו המשכון לא ישלם לו, משא"כ שטר נהי דאצל המלוה שוה כל החוב וקיבלו למשכון על כל החוב דראיה שבו הוא משכון על כולו, מ"מ אצל הלוה אינו שוה אלא כדמי הנייר ואין לו פסידא באבדו לא שייך אנו סהדי" וכו', ומבואר דאף לדבריו דהשטר שעל גוף החוב ג"כ חשיב כמשכון על החוב, מ"מ אין המלוה מפסיד החוב באבדת השטר כמו בשאר משכון, כיון שהלוה לא הפסיד כלום בזה, דדוקא במשכון שיש לו שוויות מפסיד המלוה החוב כשנאבד, משא"כ בזה דהלוה לא הפסיד. 131 פשוט דבכה"ג אינו יכול להשביעו על אובדן שטרו. 132 שו"ע שם: "ואם טוען הלוה טענת ודאי ואמר השטר אצלו ועתה הניחו בכיסו, ישבע המלוה היסת שאבד השטר, ואח"כ יפרע חובו ויכתוב שובר", ודוקא כשטוען הלוה ודאי, דאז שייך לחייב למלוה שבועה, אבל כשהוא טוען כן מספק, אין כאן חיוב שבועה, אך יכול להחרים סתם על מי שכובש שטר וטוען שאבדו, כמבואר בשו"ע שם. 133 יש בזה כמה אופנים: א. כשמכר המלוה השטר לאחרים באופן שהלוקח

דהא דאין צריך לשלם כ"ז שהשטר בידו זהו משום דהוי כתנאי שכל זמן שהשטר בידו אין לו חיוב לשלם לו, והוי כאיני יודע אם נתחייבתי. והוסיף הנתי' דסברות אלו הם אף למאי דקיי"ל דכותבין שובר, והא דחייב הלוה לפרוע למלוה תמורת שובר, זהו תקנת חכמים מיוחדת, שתיקנו שלא יפסיד המלוה באבדת השטר, [ונפק"מ לדינא באופנים שאין כותבין שובר אף לדין כדלהלן]. אולם יש חולקים על יסוד דברי הנתי' ודעת הנאות דשא (סי' כא) דשטר דמי ממש למשכון, ורק כשנשבע שנאבד באונס יכול לגבות בלא שטר פיצוי כדלהלן הע' 144. והקצוה"ח (סו סקט"ז) כתב דודאי לא קיבל השטר לשם משכון אלא לראיה על החוב, והעלה דיש למלוה קנין בהשטר כדין מתנה על מנת להחזיר, דהוא זוכה בהנייר עד שיפרע לו חובו, ואז חייב להחזירו, ועפי"ז כתב בשו"ת בית יצחק (חו"מ סי' יד) דלפי"מ שמבואר בסי' רמא דבמתנה ע"מ להחזיר נחשב המקבל כשומר חנם בלבד, א"כ ה"ה בשטר שנאבד או נגנב מיד המלוה, חייב הלוה לשלם לו בלא החזרת הנייר. וראה בשו"ת חמדת שלמה (חו"מ סי' א) שכתב דהא דשטר גרע ממשכון, זהו מכח תקנת חכמים משום דכיון ששייך לבא לידי גבייה פעם שנית דכל מי שימצאו יביאו למלוה לגבות בו, ובהו אין ללוה חיוב לבא לידי כך, משא"כ במשכון דמהיכי תיתי שימצאו המלוה דוקא, לכן על הלוה מוטל לשלם. ובתשו' הגרעק"א (שנדפס שם סי' ב וברעק"א סי' כא) ביאר דבשטר החשש שיבא לידי פרעון שני פעמים להמלוה עצמו, ולזה אין לו חיוב והיינו דאין לו חיוב פרעון כל שיש חשש שיגבנו פעם נוספת, משא"כ במשכון דאף אם ימצאו המלוה, מ"מ לא יצטרך לפרוע פעם נוספת, והפסד המשכון ענין אחר הוא, וכ"כ בחי' הרי"מ (חו"מ סי' ד

מנהג ההכרזה בשטר לכל המוציאו וממרני שנאבד

פ.ב. כל זה אמור בשטר רגיל שנכתב על שם המלוה, דבזה עיקר החשש הוא שהמלוה בעצמו ישכח מהפרעון ויתבענו שנית, ועל זה מועיל השובר בחתימת המלוה¹³⁴. אבל שטר שנכתב לכל המוציאו, וכן בשטר הממרני שהוא לכל המוציאו¹³⁵, כיון דבזה יש חשש שלאחר תשלום החוב למלוה, יוציאו זה שמצאו ויבא לנכות בו מהלוה שנית¹³⁶, ולכן נהגו הדיינים שמי שנאבד לו שטר ממרני, הרי הוא מכריז שמי שיש לו תביעה בשטר ממרני על פלוני שסכמו כך וכך, עליו לבא לכי"ד תוך ל' יום ולתובעו, ואם לא יבא יבטלו זכויותיו¹³⁷, ולאחר שלא בא שום אדם לתובעו, אז משלם הלוה¹³⁸.

הפרעון, וראה בנתיב בינה שביאר דפלוג' באופן זה כיון דלאחר הפרעון נוכל לחייב את הנפקד להחזיר השטרות, לכן סובר הקצו' דבכה"ג מחייבין את הלוה לפרוע על סמך זה, והנתי' חולק דכיון שא"י להוציא עתה השטר קודם הפרעון, א"י לכופו לפרוע ללא החזרת השטר.

134 והיינו דאף שיכול למכור השטר, מ"מ לא קנה הלוקח יותר ממה שיש למלוה, ולא מיביעא כשנפרע ואח"כ מכור דחספא בעלמא הוא, אלא אף אם מכור ואח"כ פרע הלוה למלוה הראשון, החוב נפקע, דלא גרע מאילו מחל המלוה ללוה, וכן נפסק בשו"ע (סו סט"ז) בשם י"א, וכן נקיט שם הש"ך (סקס"ב) ונתי' (חי' סקנ"ב).

135 ראה לעיל פ"ג סעיף ג-ה במהות הני שטרות. 136 והיינו שהמוציא השטר טוען שקנה השטר מהמלוה הראשון, ובזה אילו קנאו קודם הפרעון, ודאי אין הלוה נפטר בזה ששילם למוכר, דכיון שנשתעבד לכל המוציאו, וכבר זכה הלוקח בהשטר, הרי המלוה הראשון נחשב כאדם זר, דנפקע ממנו שעבוד הגוף ונכסים, וכל החיוב הוא אך ורק לזה שמוציאו עתה, וכש"כ בשטר הממרני שאין נאמנות לטעון ע"ז טענת פרעון, א"כ כל שאחד מוציאו על הלוה לשלם לו, [נאמנם בשטר שהוא לך ולכל המוציאו, לכאור' תלוי בפלוג' הפוסקים הנ"ל בפ"ד ענף ג אם המלוה הראשון יכול למחול בזה, אבל בכלל המוציאו, הדין כנ"ל].

137 מנהג זה מובא בשו"ת צמח צדק (סי' י) והו"ד בפתחי תשובה (נד סק"א), ופשוט שיש כח ביד הדיינים להכריז כן ולהפקיע זכויותיו של מי שלא יבא לתובעו, [ודוגמא לזה מצאנו בשו"ע קד

אינו יכול לגבות החוב [כגון שמסר ולא כתב], דאז קי"ל דיכול הלוה לעכב תשלום החוב עד שהמלוה יחזיר לו השטר, דכיון שהמלוה מסרו לאחר מדעתו, אין הלוה צריך להפסיד בזה, וכדנקיט הש"ך בס"י סו (סק"ס) וכ"ה שם בנתי' [חי' סקכ"א, ולענין אם כופין ללוקח להחזיר השטר, ע"ש ברמ"א וש"ך ובנו"כ, ויעויין נתי' ריש סס"ו ובכ"מ דאם מכרו בפירוש לגוף הנייר, לכו"ע יכול הלוקח לעכבו ע"ש ואכמ"ל].

ב. כשבעל חוב של מלוה תפס השטר ורוצה לעכבו בידו עבור חובו שיש לו על המלוה, והוא כופר שאינו חייב לו, בזה כתב הנתי' (סד סק"ו) דבכה"ג צריך הלוה לשלם, אף כשהמלוה אינו מחזיר לו שטרו, דכיון שטוען המלוה ברי שהלה מעכבו בגזילה, והשטר נפל ממנו ומצאו זה, הרי המלוה הוא ברי בתביעתו, והוי כמשכון שנגזל מיד המלוה, דאין הלוה נפטר בזה מלשלם, אמנם בערך שי שם השיג בזה דלפי דברי הנתי' גופא שכתב לעיל סי' נד דשטר גרע בזה ממשכון, א"כ אין הלוה חייב לשלם בזה, ועי' בנתיב בינה שם שכתב דצ"ל דס"ל להנתי' דלאחר שתקיננו חז"ל דכותבין שובר, הוי הגדר בשטר כמו במשכון.

ג. כשבעל חוב של מלוה תופס שטר למשכון מיתומים [כגון שהופקד אצלו שטרות והמפקיד נפטר, ותופס הנפקד השטרות שתחת ידו וטוען שתפסם למשכון בחיי האב, או שתופס מהם לאחר מיתת האב למאי דקי"ל דגובין ממטלטלי דיתמין], בזה כיון שאין היורשים יכולים לטעון בברי שהתופס הוא גזלן, כתב הנתי' (שם סק"ג) דהלוה יוכל לעכב הפרעון עד שיחזיר לו השטר, ואין היורשים יכולים לתבוע להלוה, עד שיחזירו לו את השטר. והקצות (שם סק"ג) חולק בזה, דאינו יכול לעכב

שיטות הפוסקים בדין שטר פיצוי מהמלוה ללוה כשחושש שיתבעוהו שנית

5. אמנם אם הלוה טוען שעדיין חושש מלשלם שמא יוציאנו אחד ויוכיח שהוא לא שמע ההכרזה ויצטרך לשלם לו¹³⁹, נחלקו הפוסקים אם דינו בזה כשטר חוב דעלמא, ומשלם לו החוב תמורת שובר, או דצריך לתת לו גם שטר פיצוי, שבו הוא מתחייב שבאם יבא אי פעם מאן דהוא לתובעו בשטר זה, המלוה יפצנו ויחזיר לו כל מה שיופסד¹⁴⁰.

ונאמרו בזה ה' שיטות בדברי הפוסקים:

(א) הצמח צדק והרידב"ז¹⁴¹ כתבו לחדש דין, דכיון שהלוה יכול לבא לידי פסידא אם ימצאו אחר ויבא לגבותו ממנו, לכן צריך המלוה לתת ללוה שטר פיצוי, בנוסף להשובר¹⁴².

(ב) יש שכתב בזה חילוקי דינים¹⁴³, דאם ברור שהשטר נאבד באונס, צריך הלוה לשלם בשובר בלבד, ואין המלוה צריך לתת לו שטר פיצוי¹⁴⁴, ומה שהצריך הצמח צדק

142 בסתימת דברי הרדב"ז משמע דבכל גווני צריך לתת לו שטר פיצוי, אף כשידוע שהשטר היה בידו מקודם, אולם בצ"צ כתב דכשידוע שהשטר היה בידו מקודם דאז אין לחשוש שמצאו בשוק, חייב הלוה לפרעו בשובר בלבד ואין מחייבין למלוה לתת לו שטר פיצוי, דבכה"ג לא יוכל אחר לתבעו כיון שיש לו שובר מזה שהשטר היה תח"י, [ובזה מיירי השו"ע סי' נ שהביא דברי הנ"י דמהני שובר נגד שטר לכל המוציא, וע"ע בזה בש"ך שם סק"ז], ורק כשאינו ידוע שהשטר היה בידו מקודם אז חייב לתת ללוה גם שטר פיצוי, [ונראה דהצ"צ מיירי כשאין הלוה חושש שהמלוה מכרו לאחר, ולכן בזה סגי בשובר, כשידוע שהיה בידו מקודם, אבל כשהלוה טוען שמא מכרו לאחר, צריך לתת לו שטר פיצוי בכ"ג, וע"ע להלן הע' 152 מדברי הנתי' שהקשה מאי מהני בזה שהיה השטר מקודם בידו]. ודברי הצ"צ והרדב"ז הובאו בשער משפט (נד סק"ב) וכתב ע"ז: "ואף שאין דבריהם מוכרחים כבר הורו זקנים ולהם שומעין".

וראה ברדב"ז שם שהוסיף: "ואם [המלוה] אינו אמור, יביא לו ערב או משכון על זה, כדי שלא יפסיד זה שלו", והיינו דלהוה יכול לעכב הפרעון עד שיהא בטוח ביותר במעותיו, שיוחזרו לו אם יתבעוהו שנית. 143 שו"ת נאות דשא סי' כא, להג"ר דוד שלמה אייבשיץ, והו"ד בפ"ת (שם).

144 ע"ש שהאריך מאד בענין זה והעלה דשטר דמי למשכון, ולכן כמו דבמשכון כשנאבד

סי"ב דכשמגבין ללוה מכריזין שאם יש בע"ח מוקדם שיבא לגבות, ואם בא אח"כ לטעון שהוא מוקדם א"י להוציא מזה שהגבו לו ע"ש].

138 לשון הצ"צ: "ונותנים ביד הלוה כתוב וחתום שכך הכריזו והוא חייב לשלם למלוה שלו, כך הוא מנהג הדיינים".

139 כעובדא דהצ"צ הנ"ל שלאחר ההכרזה טען הלוה כן, וע"ש שהחשש הוא שיטעון שלא שמע, או שיטעון שהיה אנוס ולא היה יכול לבא ולתובעו בתוך לי' יום, והאמת הוא ששטר זה הוא שלו מעולם, או שהמלוה הראשון נתנו לו בפרעון חובו וכדו'.

140 בצמח צדק שם: "ולכך רוצה עתה [הלוה] שלא לשלם לראובן המלוה שלו עד שיעשה לו בטחון לסלק הזיקו, שאם יצטרך לשלם שנית למי שיוציא השטר הנאבד, ישלם לו כל מה שיוציא ממנו המותר, וראובן טוען שרוצה ליתן לו שובר כדין כל מי שנאבד שטרו", ושטר בטחון זה נקרא "שטר פיצוי" והוזכר סוג שטר זה בנוכ"י (חור"מ ח"א סי' ז) וד"ל: "דרך העולם כשאין השטר מצוי ביד המלוה, הוא נותן שטר פיצוי להלוה, ונכתב בנוסח שטר גמור, שמתחייב לפצות את פלוני, וחותרם מעבר לדרך כנהוג בנוסח הממירני וזהו הנהוג אצלנו במקום שובר", הרי לפנינו תיאורו המלא של שטר הפיצוי שהיה נהוג בזמנם.

141 הצ"צ הנ"ל והרדב"ז הוא בח"א סי' קצג, והו"ד בפ"ת (נד סק"א).

לתת לו שטר פיצוי זהו דוקא כשהמלוה אינו נשבע שהשטר נאכד באונס, דאז מדינא הלוח יכול לעכב התשלום, כל שאינו נותן לו שטר פיצוי¹⁴⁵.

ג) ויש שכתבו¹⁴⁶ דמש"כ הצמח צדק לחייב את המלוה לתת לו שטר פיצוי, אין זה אלא לרווחא דמילתא כדי להבטיח ללוה בכל מה דאפשר, ולכן במקום שאין אפשרות לתת שטר פיצוי חייב לשלם בשובר בלבד¹⁴⁷.

ד) י"א¹⁴⁸ דאף כשאחד כבר מצא השטר ותובעו בזה, מ"מ הלוח צריך לשלם למלוה, ולירד לדין עם זה שמצאו ותובעו שלא כדין¹⁴⁹.

משא"כ כשהוא נותן לו שובר, א"י לעכב מחשש שיגבנו אחר דא"י אלא גרמא, ולכן מסיק: "אלא ודאי דהצ'ק כתב רק דמחייבים להמלוה במאי דאפשר להציל הלוח מידי הפסידו, אבל לא שיהא עיכוב בדבר", ולכן העלה דבנידון ידידי [ע"ש דמירי בנייר חלק שיכול לכתוב עליו כל מאי דבעי] דלא שייך שטר פיצוי: "ולזה גם דעתי העניה מסכמת להגבות למלוה ע"י הכרזה, ובאופן היכא דהלוח מאמין לו שלא מכר השט"ח".

148 שו"ת גבעת שאול (סי' כה), להג"ר שאול אב"ד לאמז'ע, והו"ד בפ"ת הנ"ל.

149 ע"ש שנשאל באופן שאחד כבר מצא את הממרי ותובע בזה, ובכל זאת פסק שחייב לשלם לו תמורת שובר ולירד בדינא ודיינא עם מוצא השטר, וסברתו משום דלפי האמת בשובר סגי דטפי יש לחוש לפסידא דמלוה מפסידא דלוה, ואף דכאן כבר תובעו אחר עדיין אי"ז ברי הזיקא, דיכול להשביעו קודם או אחר פרעון, ואולי לא ישבע, אולם דבריו מחודשים וזה נגד הסכמת כל הפוסקים הנ"ל, דאף לדברי הצ'ק דא"צ לתת לו שטר פיצוי היינו כמש"כ שמשום חשש שמא יגבנו אחר א"י לעכב הפרעון, אבל כל שכבר תובעו אחר לפנינו גם לדידהו א"צ לשלם לו, וכמש"כ הגרעק"א: "אבל באכד שט"ח דהוי רק חששא בעלמא י"ל אף דבגרמתו הוא לא חיישינו לה", ומבואר דכשיש לפנינו מי שתובע בהשטר אין מחייבין אותו לשלם, [וכן מוכח מלשון החמד"ש הנ"ל בהע' 147 ע"ש, ובמשכון שאני דהפסד המשכון ענין אחר הוא, וראה בתשו' נאות דשא (סי' כא סק"ה) שכתב דרך לבאר סברת הגבעת שאול, דס"ל דכל שובר מועיל ליפטר נגד מי שתובעו ע"ש].

באונס אין המלוה מפסיד חובו, ה"נ בשטר, ואף שיכול לבא לגבייה נוספת ע"י אחר, אי"ז אלא גרמא, [וע"ש דאם המלוה טוען שנאכד באונס והלוה א"י, נשבע המלוה שנאנס וגובה חובו, ואם הלוח טוען ברי שלא נאנס, הלוח נאמן במיגו דפרעתו, כיון שאין השטר תח"י המלוה, וע"ע בזה לעיל הע' 129 בשי' הקצ'ר].

145 דבמשכון בכה"ג מפסיד כיון שלא נאכד באונס, וה"נ היה צריך המלוה להפסיד, אך כיון דאי"ז רק שטר ואין בו שוויות עצמית, סגי בזה שהמלוה כותב לו שובר ושטר פיצוי, דבזה שוב לא יבא הלוח לידי פסידא, [וע"ש שהוסיף דאכתי יכול הלוח לטעון שמא יכחיש המלוה ויטעון שזהו שטר אחר ולא ע"ז נכתב השובר והפיצוי, ולכן צריך לכתוב בהשטר פיצוי שכל שהלוח ישבע שזה אותו שטר המלוה ישלם לו, ע"ש עוד פרטי דינים].

146 שו"ת חמדת שלמה (חז"מ סי' א) וכו"ה שם בסי' ב מתשו' הגרעק"א, ונדפס גם בשו"ת רעק"א (סי' כא).

147 בחמדת שלמה שם כתב דממנפ"ש אם חייב לתת לו שטר פיצוי, א"כ יכול הלוח לעכב הפרעון בטענה שאינו סומך על הפיצוי, וע"כ דא"י לעכב משום דא"צ לפצותו דאף אם ימצאו אחר ויגבה בו אי"ז אלא גרמא, ורק כשיש חשש שיפרע למלוה עצמו פעמיים אז יכול לעכב הפרעון כנ"ל הע' 129 מדבריו, וע"ש שהוכיח זאת מסוגיית הגמ', והגרעק"א שם מיישב הוכחתו מהגמ' וכתב דודאי יש לחייבו לשלם תמורת שטר פיצוי וא"י לומר שאינו סומך עליו, אלא דלמעשה א"צ לתת לו שטר פיצוי, משום הא גופא דרק כשיש חשש שהוא עצמו יגבה ממנו פעם נוספת, אז יכול לעכב הפרעון,

ה) ויש שכתב לחדש¹⁵⁰ לאיך גיסא וסבירא ליה דאף כשנותן המלוה ללוה שטר פיצוי אין הלוה מחוייב לשלם למלוה כל זמן שאינו מחזיר לו גוף השטר¹⁵¹, ואף בשובר אינו מחוייב לשלם לו רק כשידוע שהשטר נמצא עתה ברשות המלוה ואינו יכול להחזירו, אבל כל שיש לחוש שהשטר נמצא ביד אחר, אין הלוה מחוייב לשלם כלל למלוה¹⁵².

בוועקסיל שדרכו לימסר מיד ליד יש לחייב למלוה לתת שטר פיצוי

ד. בוועקסיל שהוא ג"כ כשטר לכל המוציא, והיה עובר לסוחר מיד ליד¹⁵³, יש מי שכתב¹⁵⁴ שהמלוה צריך לתת ללוה שטר פיצוי משני טעמים א. שיכול הלוה לומר קים לי דאין צריך לשלם לו בלא שטר פיצוי אף כשנאמר באונס¹⁵⁵, ב. ועוד משום דבזה ודאי על דעת כן לזה שלא יצטרך לשלם בלא החזרת השטר, כיון שהדרך למוסרו מיד ליד, ויכול לבא לידו הפסד¹⁵⁶, לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹⁵⁷.

150 כ"כ בנתיב"מ סי' נ (סק"ה).

151 ע"ש בנתי' שדן בדברי הש"ך (שם סק"ז), ובסו"ד הביא את דברי הצ"צ וחולק עליו, הן במש"כ דמהני שובר אף כשאין השטר עתה תח"י, והן במש"כ דמהני שטר פיצוי, וז"ל: "גם מש"כ דבנאבד שטר כזה דמחוייב הלוה לשלם כשעושה לו ערבות שלא יבוא לו היזק, לא ידעתי מנא ליה, כיון דלא אמרינן רק כותבין שובר, וכיון שאי אפשר לכתוב שובר על שטר כזה, מנא ליה שמעילה ערבות, הא הלוה יכול לומר אינו בטוח ל"י."

152 ע"ש בנתי' שביאר דמש"כ הרמ"א דמהני שובר מכל אדם על שטר לכל המוציא [ומקורו מהנ"י], מיירי כשפרעו מקצת והעדים ראו עתה השטר בידו וכתבין השובר בפ"י על שטר זה, דאז נמחל חלק השעבוד מזה, אבל כשאניס יודעים שהשטר עתה תח"י לא מיבעיא כשטוען זה שמוציא השטר עתה שהשטר היה שייך לו מעולם דהשובר שנכתב מקודם לא מהני, אלא אף כשטוען שקנאו מהראשון דלא שייך כאן נמצא כאן היה, מ"מ כיון דחייב לכל המוציא, ועדות השובר אינה מגרעת בודאי את השטר, דיתכן שכבר נמכר בשעה שנכתב השובר, ונמצא דחייב רק להמוציאו ע"ש, ובסו"ד הוסיף: "והנה בשו"ת צ"צ סי' י' משמע דאפילו נאבד השטר מידו כיון שהיה כבר בידו מהני שובר שלו, ולפענ"ד נראה כמו שכתבתי", ומבואר דס"ל לדחות דברי הצ"צ לדינא.

ובשו"ת בית יצחק (חו"מ סי' יד) כתב דהנתי' לשטתו בסי' נד דכל שהשטר ביד המלוה, אין על הלוה חיוב תשלום כלל, ולכן אינו חייב לשלם

תמורת שטר פיצוי, וע"ש מש"כ לדון בדברי הנתי' דהוי כתנאי שאינו חייב לשלם כל זמן שאינו מחזיר לו השטר והארכנו לעיל הע' 129 בדברי הנתי' ע"ש, וראה עוד בזה בסמוך.

153 בבית יצחק (שם) מתאר את שטר הוועקסיל: "וועקסיל שנהגו הסוחרים בימינו, היינו מיראת הסטעמפיל שטראפע [היינו שיראים מהעונש של השלטון-הסטעמפיל] כותבין וועקסיל על סטעמפיל על הסך שלווין, אך אין כותבין זמן ההלוואה, ולא שם המלוה, ולא זמן הפרעון, למען שיוכל ללוות על וועקסיל זה כמה פעמים", וראה בקונטרס ה"ב שבסו"ס באר המשפט פ"א השתלשלות סוגי השטרות, וע"ע לעיל פ"ג ענף א.

154 כן הוא בבית יצחק הנ"ל דבוועקסיל יש מקום לחייב למלוה לתת שטר פיצוי מתרי טעמים כדלהלן.

155 שם בסו"ד: "והגם כי דברי הנתי' צ"ע, מ"מ המוחזק יכול לומר קים ל"י, [והיינו עכ"פ לענין שיצטרך לתת שטר פיצוי וכדלהלן בסמוך]."

156 שם אות ה בתו"ד: "ומ"מ י"ל דשטר דידן שהוא עדיף מממרני שאני, דלא מיבעיא במקומות שסוחרין בשטרות הנקרא רעמעסין, ד"ל שעיקר הסמך הוא השטר, ואף במקום שאין סוחרין בשטרות, מ"מ עיקר הסמך הוא על השטר, על כן יכול המוחזק לומר קים לי כדברי הנתיבות", וראה בזה בהע' הבאה.

157 הנה לכאור' לפי"ז אין צריך לשלם לו אף כשנותן לו שטר פיצוי, כיון דיכול לומר קים לי כהנתי', אמנם בבית יצחק שם מסיים וז"ל: "וכיון

ענף ו - דין תשלום חוב שיש עליו צ'ק וחיוב המלוה בהחזרת הצ'ק

חיוב החזרת הצ'ק לאחר הפרעון

ד. ראובן הלווה לשמעון בצ'ק, או שקנה אצלו חפץ ושילם לו בצ'ק, וקבעו ביניהם שהצ'ק לא יוצג לגבייה אלא ישלם לו במוזמן ויפרדה את הצ'ק, אין שמעון מחוייב לשלם לראובן רק כשיחזיר לו הצ'ק¹⁵⁸, ואסור להשהות הצ'ק בידו לאחר הפרעון¹⁵⁹, וראה בהערה פרטי דינים בזה באופן שהלווה בשטר חוב וגם בצ'ק¹⁶⁰.

פרעון בצ'ק שנאבד הוא רק תמורת שובר ושטר פיצוי מחשש גבייה נוספת

ז. אם הצ'ק נאבד מיד ראובן ויש חשש שימצאנו אחר ויציגנו לגבייה בבנק, אם הוא באופן ששמעון ידע בשעה שיתבעוהו עם הצ'ק בשנית ויוכל לתבוע מראובן שיחזיר

דעתו, וגם שייך לתובעו אף לאחר הביטול כנ"ל פרק א הע' 42.

160 נראה דאף כשהלווה בשטר חוב ונטל ממנו בנוסף לכך צ'ק, אף אם יחתים את השטר שנפרע, ונכתב בו שצ'ק זה נתן עבור חוב זה, מ"מ יש לחוש שמא ישכח מזה ויצג את הצ'ק לגבייה, ואף כשיצמיד את הצ'ק לשטר, יש לחוש שמא יגנב או יאבד ממנו, והאחר יציגנו לגבייה, ונראה דאף להכסף הקדשים (הנ"ל בהע' 127) שנסתפק אם סגי להניח שובר על חלק הפרעון בסמוך להשטר, בצ'ק גרע כיון שיכול ליאבד ממנו ולהגיע לידי אחרים כנ"ל, [אא"כ כתב על הצ'ק שהוא "למוטב בלבד" שאז אין לחשוש לזה].

ולכן אם הלוה משלם לו במוזמן חייב להחזיר לו הצ'ק מיד או לקורעו, וכן כשהלוהא בתשלומים חייב להחזיר לו בכל תשלום צ'ק אחד, ואם נתן צ'ק אחד על הלוואה בתשלומים, דאז א"י לכתוב על הצ'ק, כי לא יוכל אח"כ להציגו בבנק, חייב ליתן לו שובר על כל תשלום.

אולם כשהסדר ביניהם שהחוב נפרע ע"י גביית הצ'קים, ונתן לו גם שטר חוב, סגי כמה שנכתב בשטר שניתנו על חוב זה צ'קים שמספרם כו"כ, ואז לא יוכל לגבות עם השטר ללא הצ'קים וגם הלוה יוכל להוכיח ע"י דפי החשבון שהצ'קים נגבו, ולאחר גמר תשלום החוב, יוחתם השטר שנפרע או שיקרענו, וכמש"כ בפתחי חשן (הלוואה פ"ב הע' צט), וע"ע בקובץ דברי משפט (ח"ז עמ' רב-רט).

דלא מהני שובר בשטר זה, אין יכול להוציא ממנו עד שיעשה לו הערבות המועיל¹⁶¹, ומבואר דחייב לשלם כשנותן לו ערבות המועיל, ודלא כמש"כ הנתי' שא"צ לשלם לו כלל אף תמורת שטר פיצוי וערבות דיכול לומר לו איני מאמינך, וכ"ה בסו"ד הבית יצחק שם: "אבל לסברת הנתי' צריך ליתן ערבות אף על ההיוק דלאחר מיתתו", וכנראה דמש"כ מקודם די"ל קי"ל כהנתי', היינו לאפוקי מדעת הסוכרים שצריך לשלם לו בלא שטר פיצוי כלל, ובוזה יכול לעכב הפרעון מכח קי"ל כהנתי', אבל שיוכל לעכב הפרעון לגמרי אף כשנותן לו ערבות המועיל ס"ל להבית יצחק דבוזה אינו יכול לומר קי"ל כותיה דהנתי' כיון ששאר הפוסקים לא נקטו כן וצ"ע.

158 והיינו דכשמציג את הצ'ק לגבייה בבנק, הרי הבנק מחתימו בחותמת נפרע, ושוב אין שייך לגבות בו שנית, אבל כשהתנה עמו לפדות את הצ'ק בתשלום מוזמן, הוי כשטר חוב רגיל, וא"צ לפרעו עד שיחזיר לו הצ'ק, וכ"כ בפתחי חשן (הלוואה פ"ב הע' פז).

159 פשוט, וכמש"כ בערוך השלחן (סי' נז) דבשטר כת"י ג"כ אסור להשהותו בידו אחר הפרעון, ואף שיכול לטעון ע"ז פרעתני, מ"מ יבא לחשרו במשקר, וכש"כ בממרני שאין יכול לטעון ע"ז פרעתני דאסור להשהותו בידו אחר הפרעון, ובצ'ק גרע יותר שהרי יכול להציגו לגבייה בבנק ללא ידיעתו כלל, ואף שיכול לבטלו, לא מעלה זאת על

לו הדמים¹⁶¹, יש לדמותו לשטר הועקסיל שנקטו הפוסקים לחייבו בתשלום החוב תמורת שובר ושטר פיצוי, וה"נ אף כששמעון מאמינו לראובן שהצ'ק נאבד או שיש לו עדים ע"ו, אין שמעון מחוייב לשלם למלוה בלא שובר ושטר פיצוי, דכיון ששייך לגבות את הצ'ק מהבנק ללא ידיעתו אינו חייב לשלם לו עד שיפקיד בידו התחייבות שיפצנו על כל הפסד שיוגרם לו, ואם המלוה אינו אמיד, יכול לדרוש ממנו ערבות מספקת¹⁶², דכל שיש חשש שהלוח יצטרך לשלם פעם נוספת אין חיוב פרעון על הלוח¹⁶³.

החוב לא חשיב כפרוע בגוף הצ'ק, אך צריך לברר שנאבד [ודין שבועה בזה]

ז. אולם כשנותן לו בטחונות חייב לשלם לו ואינו יכול ליפטר בטענה שהחוב כבר נפרע בגוף הצ'ק¹⁶⁴, ובאופן שיש מקום לחשוש שהצ'ק עדיין אצל ראובן אין שמעון משלם

בו, א"כ יכול לומר לו שכבר שולם החוב ודידיה נאבד, אמנם כיון דלמעשה נקטינן דאין הצ'ק נחשב כתשלום החלטי, אלא הרי זה כפרעון מותנה עד לגבייתו הסופית בבנק וכמשנ"ת בפרק ה' הע' 191 ובפ"ז הע' 126 ולהלן פ"ב הע' 108 ובכ"מ, [ואף באופן שנוטל הצ'ק בתורת שוויתו העצמית מ"מ הריהו כפרעון מותנה והדבר תלוי ועומד שאם יחזור הצ'ק איגלאי מילתא שנשאר החוב הקודם], וא"כ פשוט דה"ה כשנאבד הצ'ק אינו יכול לדחותו בכך שנחשב כבר כלאחר התשלום.

והנה במשפטי ליעקב (ח"ב סי' י) כתב דכיון שהצ'ק הוא גוף הפרעון אינו חייב מעיקר הדין לשלם לו שנית כשנאבד, וחייב בזה רק משום השבת אבידה, וכ"כ במשפטי צדק (ח"א סי' עב) ע"ש, אכן הנראה כמו שכתבנו וכמו שהבאנו מדברי הפתחי חשן וראה מש"כ לעיל הע' 129 דלהנתי הוא מתק"ח ולדעת הנאות דשא הוא מדינא ע"ש מש"כ בהטעם שחייב הלוח לשלם למלוה שנאבד לו השטר וזה שייך גם בנידודי, [ובאופן שכבר נמסר הצ'ק ליד שלישי ראה להלן סעיף מא].

ומ"מ צריך ליתן לו בטחונות דאל"כ יכול לסרב מלפרעו מחשש הפסד, ולדעת הנתי נתבאר לעיל שיכול לומר לו איני סומך על הבטחונות שלך, אמנם כבר נתבאר דא"י לומר קים לי כהנתי בפרט זה, וכנ"ל בהע' 157, וכש"כ בנידודי דלפי הנוהל חייב לשלם לו תמורת שטר פיצוי כנ"ל בסמוך, וכ"כ בכ"מ דבמקום שיש פלוג' בפוסקים, אזלינן בחר דדי"מ (ראה לעיל פ"א הע' 19), ולכן על הלוח לשלם למלוה.

ובאופן שא"י לבטל הצ'ק ראה להלן סעיף ט.

161 והיינו שידוע לו מספר הצ'ק ויכול לבטלו בבנק או אף כשאינו יכול לבטלו אך אם יציגו הצ'ק לגבייה בבנק ידע שזהו אותו צ'ק שכבר פרעו למלוה, ואז יוכל לתבעו שיחזיר לו המעות, ולכן בכה"ג דומה לשטר הועקסיל וכדלהלן.

162 כ"כ בפת"ח הלואה (פ"ב הע' צג בסופו בד"ה והנה): "וע"כ נראה פשוט שאם ידוע שנאבד הצ'ק, בין כשנאבד מיד המקבל ובין כשנאבד מיד שניה, חייב המושך לפרוע סכום הצ'ק כנגד בטחונות כדין נאבד השטר" [וראה עוד בסמוך בזה], וכן הוא גם הנוהל הבנקאי: "שצ'ק שנאבד ניתן לכוף את החותם שיתן למוטב צ'ק אחר, נגד שטר שיפוי מצד המוטב לשפותו אם הצ'ק יוצג לגבייה ע"י המוצא". וראה עוד בסמוך.

163 כמש"כ לעיל סעיף לג ובהע' שם מדברי הנתי וכמה מספרי השו"ת דהוי כתנאי בין הלוח למלוה דכל שיש חשש פרעון פעם נוספת ע"י השטר א"צ לשלם לו החוב, [ונמצא דצ'ק ושטר של הלוח שניתן על החוב יש לו דין מיוחד דמחד כל שיש חשש גבייה בזה פטור הלוח מלשלם, ומאידך כשאין חשש שיגבו בו שנית חייב הלוח לשלם ואין על המלוה חיובי שבועה כדלהלן בסמוך].

164 כ"כ בפת"ח הלואה (פ"ב הע' צג בסופו בד"ה ועוד): "ואף בצ'ק שדינו כשטר לכל המוציא והוי כגבוי אין לומר שנתינת הצ'ק נחשב כפרעון ממש וממילא יפטר מליתן תמורה אחרת דסוף סוף ממונו ביד מושך הצ'ק ועכ"פ נהנה מחסרונו של חבירו" והיינו דהיה אפשר לומר דצ'ק שונה בזה מועקסיל כיון שניתן בתורת תשלום ולא רק כאמצעי לגבות

לו עד שיברר היטב שנאבד¹⁶⁵, ומ"מ אין הלוח יכול להשביעו שנאנס אא"כ טוען בברי שהשטר עדיין בידו¹⁶⁶, [ובדין חיוב שבועה על גוף הנייר ראה בהערה¹⁶⁷].

המלוה יכול לדרוש מהלוה שיתן הוראת ביטול על הצ'ק

ד.ח. בכל צ'ק שנאבד יכול ראובן [המלוה] לכופ לשמעון [החתום בהצ'ק] שיורה לבנק לבטל את הוראת התשלום בצ'ק זה, והריהו מחוייב בזה משום השבת אבידה¹⁶⁸, ומ"מ אף לאחר שביטל את הוראת התשלום בבנק, יכול הלוח לעכב התשלום עד שיתן לו בטחונות מתאימים כנ"ל, מחשש שמא מצאו איניש דלא מעלי ויתבענו לשלם באמצעות הוצאה לפועל¹⁶⁹.

167 הנה מתו"ד הנתי' שהבאנו לעיל בסמוך משמע דעל הנייר נעשה שומר, ולהלן בסי' עב כתב הנתי' דעל הנייר אף ליכא חיוב שבועת אינו ברשותו כיון שהוא פחות משה פרוטה, ומשמע דאם הוא שוה פרוטה יוכל להשביעו על הנייר אבל לא יוכל לעכב תשלום החוב כ"ז שאינו נשבע דעל חלק הראיה שבשטר לא נעשה המלוה שומר להלוה, וכ"מ מדברי הפוסקים הנ"ל שדנו בדין תשלום החוב כשנאבד השטר ולא הצריכו למלוה שבועה.

אולם בגו"ד הנתי' דשטר שהוא שוה פרוטה יש ע"ז חיוב שבועה, לכא' מדברי החת"ס מבואר דלא חל כלל דיני שומרים בזה דיעויין בחת"ס (יו"ד סי' קלד) שכתב דאף בשטר שהוא על נייר של זהב וכדו' שושה הרבה מ"מ חשיב אין גופו ממון לכל דיני התורה כיון דמחזיקו להראיה שבו ולא לשויות גופו, וזהו פלוג' באחרונים ראה עוד חת"ס (אבהע"ז ח"א סי' פב) דלא חשיב יד השומר כי המפקיד כשהפקיד שטר של גט, ובחזו"א (אהע"ז סי' לח אות טו) חולק בזה ואכמ"ל, והעירני לזה הג"ר פנחס רוזנבוים שליט"א וע"ע להלן פרק יז הע' 53 ופרק יח הע' 193.

168 פתחי חשן (הלואה שם), דפשוט שמוטל עלי לעשות כל השתדלות כדי שחבירו לא יפסיד, אולם יעו"ש שיכול לחייבו לשלם לו כל הוצאות שנגרמו לו בגללו כגון דמי הוראת ביטול צ'ק בבנק וכדו'.

169 פתחי חשן (שם ריש הע' צג): "שאף אם יבטל הצ'ק בבנק עלול לבא לידי גובייא", ולכן חייב ליתן לו בטחונות מתאימים.

165 יש לציין דכ"ז כשטוען המלוה בברי שנאבד לו, אבל כשיתכן שהצ'ק עדיין תח"י, וכעובדא באחד ססיד דירתו, ולא מצא הצ'קים אצלו ויש מקום לחשש שהצ'ק נמצא בבית וימצאהו לאחר חיפוש טוב, בכה"ג אין צריך לשלם לו עד שיחפש היטב בכל פינות הבית וידע בבירור שהצ'קים נאבדו, וכמש"כ בשו"ת חיי הלוי (ח"א סי' קא).

166 לכא' זה פשוט דכשהמלוה מברר שנאבד הצ'ק, הלוח משלם ואינו יכול לעכב התשלום אם המלוה לא נשבע שנאבד, דאף דלמ"ד דאין כותבין שובר אין הלוח צריך לשלם החוב רק כשמברר בעדים שנשרף [נבזז] גרע ממשכון דסגי בשבועת המלוה שנאבד, אבל למאי דקיי"ל כותבין שובר הרי הלוח משלם גם כשהמלוה אינו נשבע שנאבד ובהע' 132 הבאנו דברי השו"ע דרק כשטוען הלוח בודאי שהשטר עדיין בידו יכול לעכב התשלום עד שישבע, ואף דבאופן שנתן לו צ'ק של אחרים למשכון על החוב לפעמים המלוה מפסיד באבידת הצ'ק כדלהלן פרק יז סעיף כו, שא"ה דנעשה המלוה כשומר על המשכון מדינא דרב יוסף או משום דהוי כתנאי שלא ישלם ללא החזרת המשכון, אבל בצ'ק של הלוח עצמו שנתן כראיה על החוב לא נחשב המלוה כשומר על השטר בעבור הלוח, אלא הריהו כשומר לעצמו על הראיה ואין כאן חיוב שבועה, וז"ל הנתי' סי' נה (סק"ב): "דהמלוה שיש בידו שטר על ההלואה לא נעשה כשומר עבור הלוח על הראיה שבשטר שאם ירצה לשרוף השטר מי ימחה בידו דהא הראיה שלו היא, ולא נעשה שומר ללוח רק על הנייר" ע"כ.

כשאין אפשרות לבטל הצ'ק וגם לא יוכל לידע אם הצ'ק נגבה פטור מלשלם לו
 ז.מ. אם אין אפשרות להורות לביטול הוראת התשלום, כגון שלא ידוע מספר הצ'ק, וגם
 לא יוכל לידע בעתיד אם הצ'ק הוצג לגבייה כגון שנתן צ'קים נוספים בסכום זה,
 ואין אפשרות כלל לברר איזה צ'ק ניתן לראובן שהוא המלוה בחוב זה, אין שמעון מחוייב
 לשלם לו¹⁷⁰.

כשברור שהצ'ק לא ייגבה משלם ללא בטחונות, והדין כשייתכן שהמלוה נתייאש
 מ. לעומת זאת כשברור שהצ'ק לא יוצג לגבייה וידוע שראובן גם לא מסרו לאחר, כגון
 שהצ'ק נשרף וכדו' חייב לשלם לו ללא שום בטחונות¹⁷¹. אולם באופן שיש לחוש
 שראובן המלוה כבר התייאש מהחוב באובדן הצ'ק, ראה בהערה¹⁷².

כשאינו מאמינו שנאבד, כשכבר מסר הצ'ק לאחר, [והדין בספק או בברי שלא מסר]
 מא. כל זה אמור כששמעון החתום בצ'ק מאמין לראובן המלוה שהצ'ק נאבד, או שיש
 לו עדים וכדו', אבל כשאינו מאמינו וטוען בוודאות שהצ'ק ישנו בידו ויגבנו שנית,
 על ראובן מוטל ליטען שאבדו¹⁷³, ובזמנינו שאין משיעין יש לפשר ולנכות שליש
 מהתביעה¹⁷⁴, אמנם באופן שהצ'ק לא נאבד כלל מראובן, אלא כבר מסרו לאחר וקיבל
 על זה תמורה, אין שמעון [הלוה] מחוייב לשלם לראובן [המלוה] כלל, אלא ימתין עד
 שיבא אחד לתובעו בצ'ק¹⁷⁵, ואם המלוה מסופק שיודע שאבדו לו צ'קים אך אינו יודע

דברך כלל אינו מתייאש רק מגוף השטר דהיינו
 לגבי גבייה מלקוחות, אבל מהלוה עצמו אינו
 מתייאש כי סומך שלא יכחישנו, ולכאור' גם בצ'ק
 יש סברא זו, אך עובדא הוי באחד שלא זכר בתחילה
 ממי קיבל צ'ק זה שנאבד לו, ואח"כ נזכר, ויש
 לדון אם היה בזה יאוש, ואם יוכל הלוה לומר קים
 לי שזכיתי בהיאוש, וראה במשפטיך ליעקב (ח"ב
 סי' י) מש"כ בזה.

173 וכמשנ"ת לעיל הע' 132 דיש בזה שברות
 היסט ע"ש.

174 ראה משנ"ת לעיל פרק ט סעיף יט הטעם
 שאין משיעין וגדר הפשרה בזה.

175 כ"כ במנחת יצחק (ח"ו סי' קלא): "שאלה:
 לפני שנה בערך שלמתי לסוחר אחד עבור חפצים

בשיק של בנק. ועד עכשיו עדיין עוד לא נגבה הסכום
 בשיק הנ"ל. ושאלתי את הסוחר ואמר לי שהוציאו
 לשוק ואינו יודע למי נתנו. ונפשי בשאלתי איך לתקן
 המעוות האם עלי לחזור ולפרעו כי הרי לא נפרע
 עדיין על ידי. או שנתנית השיק נחשב כפרעון ואם
 כן הרי אני חייב השבה בדין של מונת. וזה הרי ידוע

170 כ"כ בפתחי חשן (שם ריש הע' צג) דכיון
 שאינו יכול לברר אם הצ'ק כבר נפרע אינו
 חייב לשלם לו עד שיברר שהצ'ק עדיין לא נפרע,
 והיינו משום דכל הפלוג' באחרונים הנ"ל הוא באופן
 שעדיין לא נפרע השטר, ורוצה לעכב הפרעון
 מחשש שמא יתבעוהו פעם נוספת, אבל כשייתכן
 שהשטר כבר נפרע לכו"ע אינו חייב לפרעו עד
 שיברר שעדיין לא נפרע, ואף דלכאור' הוי כאיני
 יודע אם פרעתיך, צ"ל דשא"ה כיון שהצ'ק ניתן
 לו באופן של פרעון מותנה, א"כ כל שלא בירר
 לנו שהצ'ק לא נפרע, אנו רואים את החוב כפרוע,
 [ובשטר רגיל לכאור' תלוי בפלוג' הנתי' ושאר
 אחרונים הנ"ל בהע' 129 ואכמ"ל].

171 פשוט דכל שאין חשש הפסד להלוה חייב
 לשלם לו שנית, דהצ'ק אינו אלא כפרעון
 מותנה כנ"ל, וראה עוד להלן בזה באופן שהצ'ק
 כבר נמסר לאחר.

172 דין זה הוא פלוג' הפוסקים החכ"צ ומהרי"ק
 והקצוה"ח ועוד, והר"ד להלן פרק יז הע'
 169-171 ע"ש באורך, וראה בתומים (סה סק"ג)

בבירור אם צ'ק זה ג"כ נאבד או שמסרו לאחר ג"כ אינו חייב לשלם לו וראה בהערה 176, ואף באופן שהמלוה אומר ברי שלא מסר הצ'ק לאחר מוכח בפוסקים שאין הלוח חייב לשלם לו ללא הוכחה שלא נמסר לאחר 177.

השער משפט (צא סק"א) דכשהלוה יודע שלא פרעו ומסופק אם אחר פרעו חייב לשלם, וה"נ בבירור כיון שיודע שהצ'ק לא נגבה ומסופק אם המלוה קיבל תמורה נגד הצ'ק מאחר או שאבדו א"כ חייב לשלם ע"ש.

אמנם נראה דאין זה דמיון לדברי השעה"מ, דכבר נתבאר בכ"מ דהצ'ק נחשב כפרעון ממש ראה לעיל הע' 164 ובכ"מ, אלא דמ"מ כשהצ'ק חוזר חייב לשלם דהוי כפרעון מותנה אם יוכל לגבותו בבנק או לא, אמנם כאן שמצד הלוח היה יכול לגבותו בבנק אלא שהוא אינו יודע אם מסרו לאחר ואז נמצא שהצ'ק נמכר לאחר ואי"ז החוב שלו או שמא נאבד לו הצ'ק ולא יוצג לגבייה, ובזה כיון דברור שהיה כאן פרעון ע"י הצ'ק ולאחר שהצ'ק נמסר ודאי דלא נחשב שיש כאן חוב כיון שנטלו לפרעון, א"כ מה שנאבד אח"כ לא הוי כספק פרעון הנ"ל בשעה"מ, דאדרבה כאן הוא ודאי שהגבהו משהו נגד החוב ודו"ק.

שו"ר בקובץ משיב בהלכה הנ"ל שכתב דפטור בכה"ג ועדיף מפרעון כמעות שנמצאו מזויפות שדן הט"ז (בסי' עה) אם חשיב איני יודע אם פרעתיך דשא"ה שלא נעשה פרעון כמעות טובים, אבל כאן נעשה פרעון גמור, והמלוה אינו יודע אם קיבל תמורה ע"ז או שנאבד ממנו, ועיקר הטעם באיני יודע אם פרעתיך שחייב הוא או משום חזקת חיוב או משום דהוי שמא גרוע דהוי ליה למידע, וזה לא שייך בבירור, ע"ש דמסיק שאף כשלא נתן הצ'ק למלוה עצמו רק לפועל שלו וכדו' מ"מ כיון שעשה מעשה פרעון גמור פטור, וראה עוד להלן הע' 191.

177 בחידושי הרא"ה (כתובות טז, ב בד"ה וליחוש): "וכי תימא ובעלמא היכי כתבינן שובר ואמאי לא חיישינן שמא מכר שטרו ויבא הלוקח ויחזור ויגבה ממנו וכו' י"ל הא לא איכפת לן דהא קיימא לן איתא לדשמואל דאמר המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול" וכו' והיינו דבעלמא יש לחשוש שמא מכרו לאחר ורק כיון שיכול למחול הרי בלא"ה יכול להפסידו וע"ש שהוסיף דלהחולקים אדשמואל

ומפורסם לכל שיש חוק בבנקאים ששיק שלא נפרע עד חצי שנה מתאריך הכתוב בשיק לא ניתן תמורתו כסף. תשובה. הנה כיון שטשעק דינו כממרני שמתחייב לכל מי שמוציאו כמבואר בספרי (ח"ה סי' קיט) א"כ פשיטא שא"צ לחזור ולפרוע להסוחר אחרי שהוציא הסוחר הטשעק לשוק ופרע בזה את החוב שלו, דעד כאן לא דנו הפוסקים הרדב"ז והצ"צ ושער משפט וש"פ שהובא בפת"ש (חו"מ סי' נד) אלא בנאבד הממרני מהמלוה, ורצה להתפרע מהלוה, וטוען הלוח שירא שמא ימצאנו אחר ויגבה בו ממנו, וחזרו אחרי עצה להבטיח את הלוח שלא יפסיד, ואז ישלם להמלוה שלו, וגם אחרי הבירור שלא מכרו לאחר כמבואר שם. אבל אם בודאי מכרו לאחר כמו בנד"ד והוציאו לשוק בפרעון חוב, בודאי אין ספק שא"צ לשלם עוד הפעם להסוחר, והסוחר יקבל ב' פעמים בעד סחורתו, והוא ישאר חייב למי שיוציא אח"כ הטשעק, ואף אם עפ"י החוק הבנק לא יתן תמורתו כיון שכבר אין התחייבות הבנק, אבל הוא לא נפטר מחובו ע"י זה, ואם יוציא את הטשעק שלו יהי' מחויב לשלם עפ"י דתה"ק כנלע"ד". ומבואר דכיון שכבר קיבל תמורה עבור הצ'ק ומכרו לאחר נסתלק מחוב זה, ואינו יכול לכופו לפרעו שנית בפרט במקום שיש לחוש שיוצג לאחר זמן לגבייה, ואמנם כשהצ'ק יוצג לגבייה ישלם לזה שמוציאו ע"ש, וכ"כ בקובץ משיב בהלכה (סי' רכד) וראה להלן הע' 179.

176 עובדא זו נידונה בהרחבה בקובץ דברי משפט (ח"ז מעמ' קצז), ולכאור' באופן זה הוי כאיני יודע אם פרעתיך והמלוה ג"כ שמא שאינו תובעו בבירור, דקיי"ל (בסי' עה סעיף י) דפטור, אולם ראה מש"כ בזה הג"ר יצחק בריזל שליט"א בקובץ הנ"ל דיש מקום לומר דחייב לצי"ש, דאף דבעלמא כשהנתבע לא הו"ל למידע פטור לצי"ש, אבל כאן דגם התובע לא הו"ל למידע א"כ לדעת הרשב"א בכה"ג חייב מדיני אדם, וע"ש שכתב דאף שמצד זה אין לחייבו כיון דלא קיי"ל כן לדינא דלמעשה נקטו האחרונים דאף בכה"ג פטור לצי"ש ע"י נח"י (עה סק"ח) ותומים ונח"י (צא סק"ב) וחזו"א (חו"מ סי' ט סק"ב), אך מטעם אחר יש לחייב עפ"י

כשהמלוה מסרו לאחר אך ידוע שהצ'ק שוב לא יוצג לגבייה

מב. מה שנתבאר שכשראובן מסרו לאחר אין שמעון חייב לשלם לו, יש להוסיף דנראה שאף באופן שידוע בבירור שהצ'ק שוב לא יבא לידי גבייה בבנק לעולם, כגון שכבר עברו יותר משבע שנים מהתאריך הנקוב בצ'ק¹⁷⁸, מ"מ אם ראובן המלוה מודה שכבר מסרו לאחר וקיבל תמורה, גם באופן זה שמעון פטור מלשלם לראובן¹⁷⁹, ויש שכתב שזהו ספיקא דדינא והמוחזק יכול לומר קים ל¹⁸⁰, וראה בהערה דאין לזה הכרח ונראה דפטור מלשלם¹⁸¹.

באופן שיש לחוש שיבא לידי גוביינא, ולא דן באופן שוראי לא יבא לידי גבייה, אולם כאמור בחכ"צ פוטר מלשלם גם כשכרור שלא יבא לידי גבייה לעולם ע"ש. שו"ר שכ"כ הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (בספר עלינו לשבח חלק השו"ת תשו' יג) ע"ש שדן בראובן ששילם בצ'ק עבור קניית חפץ משמעון, ושמעון מסר הצ'ק ללוי ולוי לא גבאו וידוע שלא יגבנו בעתיד, ורוצה שמעון לחייב את ראובן לשלם לו שנית כיון שלמעשה הצ'ק לא נפדה, והביא הגר"י זילברשטיין דכע"ז אירע בראובן ששילם לשמעון בצ'קים שיש לו מאחרים והצ'קים נאבדו מיד שמעון, ותבעו שמעון כיון שאין דין שמירה בשטרות חייב לשלם לו שנית, וכתב ע"ז הגר"י: "שאלה זו הובאה לפני גדולי תורה (כפי הנראה כוונתו לחמיו הגר"ש אלישיב שליט"א) ותשובתם היתה שמאחר ובימינו הצ'קים נהפכו להיות מטבע עובר לסוחר, וגם ניתן היום לקנות בצ'קים חפצים, לכן מתקבל על הדעת שהצ'קים דינם כדון ממון, ונחשב הדבר כאילו קיבל שמעון מראובן את כספו, וכשנאבדו הצ'קים ההפסד הוא של שמעון, ועל כל פנים אין שמעון יכול לתבוע ולהוציא ממון מראובן", ומסיים הגר"י: "וכמו כן נאמר בענייננו שראובן שנתן צ'ק לשמעון דומה הוא כאילו נתן לו ממון, ואין שמעון יכול להוציא שוב מראובן את כספו, והריוח הוא של ראובן", ומבואר דבין כששילם בצ'ק של עצמו ומסרו לאחר ולא נגבה ובין כששילם בצ'ק של אחרים ולא נגבה לבסוף אינו יכול לחזור עליו, וראה בזה להלן פרק יג הע' 36.

180 בפתחי חושן (הלואה פ"ב הע' צג) האריך הרבה בדיון זה, והביא דברי המנח"י הנ"ל, ומסיק: "ולענ"ד נראה שצ"ק בומנינו אף שבעיקרו דומה לפוליסה על הבנק ודינים בו כשטר לכל המוציא, וא"כ

הא דכותבין שובר הוא באופן שיש עדים שאבד עי"ש, ובשו"ת חמדת שלמה (ח"מ סי' א אות ז-ח) הביא דברי הרא"ה וכתב ע"ז: "ואם כן בממריני דלא מהני שובר של המלוה א"כ איכא למיחש שמכרו לאחר כבר ולמה יהיה צריך לשלם, ואפשר לומר דלזה מהני ההכרזה דאם קנאו אחד כדון היה בא לבני"ד וכו', אך בנידו"ד לא צריכנא לכל זה חדא שאין הלוה חושד להמלוה כלל בכעין זה, ועוד דהא דאיכא למיחש שמכר השטר היינו מחמת ריעותא שאין השטר בידו וכו' משא"כ בנידו"ד וכו' אשר לא כלו שם ושארית בארץ ריעותא אין כאן", ומבואר דבעלמא יש לחשוש שמכר השטר לאחר חוץ מבג' אנפי, א. כשעושים הכרזה ולא בא אחר, ב. כשהלוה מאמינו למלוה שלא מכרו, ג. בעובדא ידידיה שהיה שעת מלחמה וברור וידוע שנשרף ונכלה השטר.

178 דבכה"ג הנוהל הוא שאינו יכול לגבות כלל שחל חוק התיישנות, ואף בדינו כשכא לגבות בשטר ישן יכול לטעון שפרעו ושאר טענות פטור וכדלהלן פי"ב סעיף לא-לב, ואף דכשנאבד לכאור' אין בזה הריעותא דשטר ישן, מ"מ זהו דוקא כשיש לו הוכחה שהצ'ק היה אבוד ממנו, וראה להלן פרק יז הע' 191.

179 והיינו כשהצ'ק אינו תחת ידו והוא מודה שכבר קיבל תמורה על הצ'ק וכהעובדא הנ"ל במנחת יצחק אינו חייב לשלם לו וכדמוכח בחכם צבי (סי' קמז-ח) בעובדא שהמלוה מכר השטר לאחר והשטר לא נגבה אין המלוה יכול לתבוע ללוה, ואף באופן שאילו לא היה יכול לגבותו מהחותם, היה חוזר הלוקח השט"ח לגבות ממלוה זה שמכר לו השטר, מ"מ למעשה עתה שבמציאות אין חוזרין עליו, אין לו זכות לתבוע ללוה, דכיון שמכרו לאחר הרי הוא כאדם זר, והנה במנח"י (הנ"ל בהע' 175) מירי

כשתובעו אחר בהצ'ק קודם ששילם למלוה [או אחר כך]

מג. אם לאחר ששמעון ביטל הצ'ק תובעו לוי בצ'ק זה וטוען שהגיע לידו כדן, וראובן המלוה הראשון טוען שהלה מצאו או גבנו ממנו ותובע שלא כדן, כיון שלמעשה

להאופן דהמשא"מ, דבאופן דמיירי החכ"צ שהנידון הוא אם הלוה צריך לשלם פעם שנית למלוה כשמכר השטר, בזה יודה המשא"מ שאין לכופו לפרעו כיון שהמלוה כבר קיבל תמורתו וכבר מכר זכויותיו, אבל באופן דהמשא"מ הנידון הוא לחייב את שמעון בהתמורה שנתחייב לראובן בפסיקה תמורת עצם נתינת הפוליסה, [שאמורה להיגבות לאחמ"כ אצל שותפו של ראובן], ובוזה כיון שכל הפסיקה היתה עבור הפוליסה שעומדת להיגבות, ועתה שנתברר בבירור גמור שהפוליסה לא תוצג לגבייה, א"כ עצם העובדא שהשותף של ראובן לא הוצרך להוציא מממון השותפות לשלם עבור הפוליסה, זה גופא נחשב כקבלת תמורה עבור פסיקת ההתחייבות, ושמעון א"צ לשלם התחייבות הפסיקה שהיתה בכפוף לגביית הפוליסה, דכבר קיבל ראובן את תמורתו ולכן באופן זה כתב המשא"מ דדוקא כשברור ששוב לא יגבנו חשיב כתשלום עבור הפסיקה משא"כ כשיתכן שיגבוהו ממנו א"כ שוב מוטל עליו חיוב התשלום מכח הפסיקה, משא"כ בעובדא דהחכ"צ שהמלוה רוצה לכופו ללוה פרעון עבור שטר שכבר אינו תח"י ונפקעו זכויותיו מהשטר, זה דין מוסכם הוא לכר"ע, וכש"כ בצ'ק דאף דחשיב כפרעון מותנה, מ"מ הרי יש לו גם שוויות עצמית, וכמש"כ הגרש"ז אויערבאך דהוי כחפץ הנמכר [ראה בזה לעיל פ"א סעיף י ופ"ד סעיף יז וכו' מ], וע"ש מש"כ דבסתמא נוטלין הצ'ק לשוויותו העצמית ואף באופן שהמלוה לקחו בתחילה לשם ראייה ולאחר שהלוה לא שילם החוב העביר הצ'ק לאחרים, מ"מ הרי בשעה שנטלו כדי לגבות או להעבירו לאחרים החליט את הצ'ק לפרעון על החוב, ואף דכשלא נגבה לבסוף ודאי דיכול לתובעו, היינו כשעדיין לא קיבל נגדו שום תמורה, משא"כ כשהעביר הצ'ק לאחרים במסירה והסבה, דעתה נעשה הצ'ק כשטר לכל המוציאיו כנ"ל בפרק ג סעיף יג ובכ"מ ונמצא שהלוה כבר חייב את חובו להמחזיק בהצ'ק, ובכה"ג מסתברא שאין המלוה הראשון יכול לחזור על הלוה.

בנידון המנחת יצחק דלעיל באם יתברר בבירור גמור שהצ'ק לא יבא לידי גוביינא באנו למחלוקת המשא"מ משה והחכ"צ שלדעת החכ"צ כיון שמסר הצ'ק לאחר הרי זה כמכירה ואם נאבד זכה המושך בכסף הנשאר בחשבונו וכמש"כ המנחת יצחק, אבל לדעת המשא"מ משה חייב המושך לשלם לסוחר סכום הצ'ק, וכן כשנתן לו צ'ק של אחר הדין כן וכו' ונראה שיכול המוחזק לומר קים לי" [והיינו שאם המלוה תפס מעות מהלוה לא נוכל להוציא ממנו, וזה תואם למשנת' לעיל פרק ח סעיף ז בשיטתו דהצ'ק נחשב כתשלום רק בגבייתו בבנק] וראה בזה בסמוך.

181 הנה יש לדון בדברי הפת"ח דאין הכרח לדבריו והנכון כמש"כ המנח"י, דיעו"ש שבתחילה הביא דברי החכ"צ הנ"ל שלפ"ד א"צ לשלם לו שנית, וכתב ע"ז הפת"ח דבשורת משא"מ משה (חור"מ סי' ל) דן בעובדא שראובן נתן לשמעון פוליסה [סוג שטר כעין צ'ק שלנו], שיקח באמצעותו סכום מעות מלוי שותפו שגר בעיר אחרת, ונגד זה נתן שמעון לראובן שטר התחייבות על הסכום הנקוב בפוליסה, ושמעון נתן את הפוליסה לגוי, והוא לא גבאו מלוי [שותפו של ראובן], ורוצה שמעון לעכב את פרעון שטר ההתחייבות שלו לראובן בטענה דכיון שהפוליסה לא נגבית אין הוא חייב לו כלום. והמשא"מ משה האריך בזה בכמה צדדים, ומסיק דכיון שאין ראובן צריך להאמין לו שהגוי לא יגבנו לבסוף, ויש לחוש שיבא לידי גבייה, לכן צריך שמעון לשלם לראובן ההתחייבות, ומזה דייק הפת"ח דדוקא משום שאפשר שיגבנו אח"כ הוא דחייב המשא"מ לשלם, אבל כשידוע בבירור גמור שהגוי שוב לא יגבנו, אין שמעון צריך לשלם לראובן, ומוכח דלא כהצ"צ, דלדעת החכ"צ כיון ששמעון נתנו לגוי, הרי כבר נסתלק שמעון מהעסק, וכבר קיבל את תמורתו, וא"כ חייב הוא לשלם לראובן השטר התחייבות שלו גם כשידוע בבירור שהגוי לא יגבה לעולם הפוליסה ע"ש, ולכן מסיק הפת"ח שהמוחזק יכול לומר קים לי וליפטור. אמנם נראה שיש לחלק בין האופן דהחכ"צ

אין אפשרות להוכיח הדבר, הרי הלוה צריך לשלם לזה שמוציא הצ'ק עתה בידו, משום תקנת השוק כמו שנתבאר לעיל פרק ה¹⁸², ולכן באופן זה אין הלוה צריך לשלם להמלוה הראשון, דאין מוטל עליו לפרוע פעמיים¹⁸³, [דהא אף לאחר ששילם שמעון לראובן אם בא אחר לתובעו נתבאר לעיל שיכול לדרוש החזר התשלום מהמלוה וע"ז קיבל ממנו בטחונות¹⁸⁴].

ממיסב אינו יכול לתבוע כשהצ'ק נאבד

מד. כל מה שנתבאר שיכול לתבוע תשלום שני כשהצ'ק נאבד, זהו רק לגבי תביעה מהחותם בצ'ק, דכיון שהצ'ק נאבד ויתכן שלא יוצג לגבייה, יש לחייבו לשלם החוב, אבל מהמיסב בצ'ק אין אפשרות לתבוע, כגון ראובן שנתן צ'ק לשמעון לפקודתו, ושמעון הסיבו ומסרו ללוי והצ'ק נאבד מיד לוי, הרי לוי יכול לתבוע מראובן החתום בצ'ק¹⁸⁵, ואינו יכול לתבוע משמעון המיסב, דחובו של שמעון ללוי נפקע מיד עם מסירת הצ'ק, ואף שהוא חייב באחריות החוב אם הצ'ק יוחזר¹⁸⁶, אך במקרה של אובדן הצ'ק התביעה היא אך ורק על החותם¹⁸⁷, אולם על לוי להוכיח לראובן [החותם בהצ'ק] שהוא קיבל הצ'ק משמעון, דאל"כ הריהו אומר לו לאו בעל דברים ידידי את¹⁸⁸, וראה בהערה אם שמעון נאמן להעיד [וכן אם חייב להעיד] שמסרו ללוי ולחייב בזה את ראובן¹⁸⁹.

182 ע"ש באורך פרטי דינים רבים בזה.
183 פשוט, וכן מוכח מדברי הפוסקים הנ"ל בסעיף לג דכל הנידון אם הלוה יכול לעכב הפרעון מחשש שמא יבא אחר לתובעו, אבל כשכבר בא אחד לפנינו ומוציא את השטר, וטוען שקנאו מהמלוה הראשון, ואין אפשרות להוכיח שאין אמת בפיו, ודאי דאין הלוה חייב לשלם למלוה, שהרי הצריכו למלוה לתת ללוה שטר פיצוי, שאם יתבענו אחר יחזיר לו מעותיו, אף דלפי טענתו זה שגבה בו גבה בגזילה.

184 דאין לומר שאם המלוה יטעון שזה שמוציאו תובע בו שלא כדין, בכה"ג לא יצטרך המלוה לפצות את הלוה, דא"כ יוכל הלוה לעכב הפרעון כי יוכל לבא לידי פסידא באופן שהמלוה יטען שהמוציאו גנבו, וע"כ דבכל גווני אין הלוה משלם פעמיים, [ואף דרעת הגבעת שאול דגם בכה"ג הלוה משלם למלוה שלו כנ"ל, מ"מ הפוסקים דחו דבריו כמשנ"ת לעיל הע' 129].

185 כ"כ בפתחי חשן (הלואה פ"ב הע' צג בסו"ד בד"ה והנה) "וע"כ נראה פשוט שאם ידוע שנאבד הצ'ק, בין כשנאבד מיד המקבל ובין כשנאבד מיד שניה, חייב המורש לפרוע סכום הצ'ק כנגד בטחונות כדין נאבד השטר".

186 כ"כ בפתחי חשן (הלואה פ"ב הע' צג בסו"ד בד"ה והנה) "וע"כ נראה פשוט שאם ידוע שנאבד הצ'ק, בין כשנאבד מיד המקבל ובין כשנאבד מיד שניה, חייב המורש לפרוע סכום הצ'ק כנגד בטחונות כדין נאבד השטר".

186 כמשנ"ת לעיל פרק ג בנספח ופרק ד סעיף ל ובכ"מ, דחייבו הן משום אחריות והן משום דאיגלאי מילתא שהחוב לא נפרע דצ'ק שחזר הריהו כמזכר במקח.

187 כ"ה בפתחי חשן (שם) "ומ"מ נראה שאם אבד הצ'ק מיד שניה אין לו תביעה נגד זה שמסר לו הצ'ק כי אם נגד בעל החשבון וכו' אבל פשוט שמוטל על המוסר או המוכר לעשות כל אשר בידו כדי שיכול זה לגבות מעותיו", והיינו דכיון שמה שלא נגבה הצ'ק הוא באשמתו של לוי, אין כאן שום חיוב אחריות או דין מקח טעות לחייב את שמעון.

188 והיינו דבעלמא כשהצ'ק מוסב ע"י שמעון ועתה הוא ביד לוי, הרי החוב שייך ללוי והוא התובע האמיתי, שכן כששמעון היסב את הצ'ק ומסרו ללוי נעשה כשטר למוכ"ז וכמשנ"ת לעיל פרק ג סעיף יג ובכ"מ, אבל בנידו"ד שהצ'ק נאבד, ונמצא שכשבא לתבוע מראובן אין לו שום מסמך המוכיח שהחוב שייך אליו, ולכן עליו להוכיח לראובן שהצ'ק היה תח"י ונאבד, וסגי בשני עדים שראו את הצ'ק בידו, ואז חייב לשלם לו ואינו יכול לומר לו שמא מסרת הצ'ק לאחרים.

189 הנה לכאור' נראה דנאמן שמעון בעדותו שמסרו ללוי, דלא חשיב נוגע כלל, דמה איכפת ליה

אם יש חיוב להודיע למוטב שהצ'ק לא הוצג לגבייה ודין צ'ק שהוא למוטב בלבד

מדה. מי שרואה בדפי הדוחות"ת בבנק שצ'ק מסויים לא נפרדה, ואין שום אחד שבא לתובעו על זה, יש להסתפק אם זהו הוכחה שהמלוה מחל לו החוב או שמא נאבד לו הצ'ק וכדו'¹⁹⁰, וראה בהערה אם יש חיוב בכה"ג לפנות למקבל הצ'ק ולכרר על סיבת העיכוב בגביית הצ'ק כשיש חשש שאח"כ יחייבנו שלא כדון, אבל באופן שאין חשש חייב להודיעו משום השבת אבידה¹⁹¹.

ולפי"ז בצ'ק שהוא לא סחיר ונכתב למוטב בלבד, נראה פשוט דכשיודע שהוא איש ישר דרך חייב להודיעו, וכשיתכרר שאבדו, חייב לשלם לו והמוטב יכתוב לו שובר, דבזה אין חשש שיגבנו אחר¹⁹².

שיש לו עיכוב בגביית הצ'ק בבנק וכדו', נואף שמצינו בפורע לו יותר ממה שחייב לו דבסתמא אמרינן דהוי מחילה שא"ה שנתן יותר ותלינן שנתן מדעת אבל כאן מה שמתעכב מלגבות הצ'ק עדיין לא הוי הוכחה למחילה, וכש"כ דכשהציגו לגבייה וחזר הצ'ק דאי"ז מחילה, כיון דבלא"ה י"א דכל שתבעו פעם אחת תו לא אמרינן שמחל לו, ולכן יש לתלות יותר באובדן הצ'ק וכדו' ואף שכבר עבר זמן רב עדיין יכול לתובעו וכנפסק בשו"ע (סא סעיף ט, צט סעיף א), אלא שלפעמים דנים בזה כדין שטר ישן שאם טוען פרעתי וכדו' יש להחמין הדין ועל המלוה לתת אמתלא על דחיית הגבייה ע"ש וראה בזה להלן פרק יב סעיף לא-לב.

191 כן נראה דיש לדון בכל נידון לגופו, דבאופן שמסר צ'ק לחנות וכדו' שיש להניח דמסתמא מסרו לאחר, אם הוא חושש שכשיאמר לו שהצ'ק לא נגבה ישקר לו שנאבד ממנו וירד עמו לתובעו שלא כדין, ודאי דבכה"ג א"צ להודיעו וכ"כ בקובץ משיב בהלכה (סי' רכד), ואם הוא מכירו כאדם ישר לכאור' משום השבת אבידה יש להודיעו, כדי לברר סיבת עיכוב הגבייה וכעין משנ"ת לעיל הע' 168 דמשום השבת אבידה חייב לבטל הצ'ק כשנאבד וה"נ בזה, וכן כשמסר הצ'ק לאחד שאמור היה להפקידו בחשבונו ולא למסרו לאחר חייב לשואלו מדוע לא גבה הצ'ק, וכש"כ באופן שכבר עברו ו' חודשים מתאריך הרשום בצ'ק, שאז כבר אין אפשרות לגבותו בבנק, רק מהחנות עצמו.

192 פשוט, וכדינא דסי' נד סעיף ב (כנ"ל בהע' 130), ואף דלפעמים נמסר גם צ'ק כזה לאחר, וישנם כאלו שיש להם עצות להפקיד צ'ק כזה

למי חייב ראובן אם ללוי או לאדם אחר, וכיון שכן חייב הוא להעיד לזכותו של לוי, ומועיל הודאתו שמכר החוב ללוי מדין הודאת בעל דין ומהני לחייב את ראובן דאי"ז חב לאחרים שהרי ממנ"פ חייב לשלם לאחד מהם [נאמנם אם יש לו טענות ליפטר משמעון לכאור' לא יכול להעיד שמכר ללוי].

190 בש"ך (סי' רלב סק"ה) הביא דברי השלטי גבורים, דכשאין המלוה תובע ללוה, אינו חייב לשלם לו מאליו, וכתב ע"ז הש"ך דצ"ע, ודנו האחרונים אם זה משום דתלינן שמחל לו, או דהוי כהארכת זמן, ועי' פת"ח (הלואה פ"ב הע' י) שהביא דברי הקצו' והנתי' שנחלקו (בריש סי' קד) אם יש חיוב פרעון כשאין המלוה תובעו, והביא מש"כ בשער משפט (צה סק"א) דדין זה תלוי בפלוג' הראשונים אם מהני מחילה בלבד, וראה בנחל יצחק שם שהאריך להוכיח דלא מהני מחילה בלבד וע"ע בחשן אהרן שם, והאריך בזה בפת"ח בדברי המשפט שלום והערך שי, ומסיק דלכאור' דברי הש"ג הם כשיש בסיס לומר שמחלו, כגון שרואהו כל יום ואינו תובעו, אבל כשיש לחוש לשכחה לכאור' חייב לכו"ע, אך האחרונים לא חילקו בזה ע"ש מש"כ בזה, ובמשפטיק ליעקב (ח"א סי' כג אות יב) כתב דכיון שהוא פלוג' דרבוותא על הלוח להוכיח שהמלוה מחלו וכמש"כ הרמ"א סו"ס סה דבמחל אחד מב' שטרות הקטן מחול וכדיבאר הרשב"א בשו"ת דמחילה חשיב כקבל מתנה ועליו להוכיח שקיבל ע"ש.

אולם בצ'ק נראה דכיון שלמעשה אינו עומד ליפרע מהלוה עצמו אלא נגבה דרך הבנק, אי"כ מסתבר דמה שלא תבעו אי"ז משום מחילה אלא

צ'ק שלא נגבה רצוי לרשום החוב בפנקסו לזכירה עד שיבא אליהו מז. באופן שהצ'ק לא בא לידי גבייה ואין מי שתובעו, כגון שהמקבל ברי לו שמסרו לאחר ואינו יודע למי נמסר הצ'ק, ואין אפשרות לברר ביד מי נמצא הצ'ק כעת, הרי החותם חייב לרשום בפנקסו שיש לו חוב בסכום פלוני [ואין לסמוך שבעל הצ'ק יתבענו אח"כ שהרי יתכן שנאבד לו הצ'ק ולא יזכור מהחוב], ולכשיבא אליהו יפרע למי שחייב לו כדין¹⁹³.

ענף ז - דיני טענות פטור בשט"ח שנאבד מהמלוה והאופנים שהשטר מוחזר למלוה

באופן שאין להמלוה השטר או הצ'ק בידו אף כשיבטיח את הלוח מחשש גבייה נוספת עדיין יכול הלוח ליפטר בטענות פטור כיון שהשטר אינו ביד המלוה, ונבאר אופני החזרת שט"ח וצ'ק שנאבד לשם גבייתו כשאין חשש שהמלוה מסרו לאחר והדין כשיש לחשש שכבר מסרו לאחר.

שטר חוב שנאבד יש בזה ריעותא והלוח נאמן למעון טענות פטור על גוף החוב מז. כל האמור לעיל מיירי כשהחותם מודה שעדיין לא פרע החוב¹⁹⁴, ורוצה לעכב הפרעון מחשש הפסד שמא ימצאו אחר, או שמא נמסר לאחר, ולכן כשאין חשש זה¹⁹⁵ גובה המלוה חובו.

כשצריך לגבות מלקוחות, לא מהני הודאתו דחיישינן לפרעון ולקנוניא כמש"כ בשו"ע (סה ס"ו), אבל בשטר כת"י וממני בלא"ה אינו גובה בזה מלקוחות ומהני הודאתו להחזירו למלוה, וה"ה בצ'ק בזמנינו דמשום חשש קדימה שיגבה קודם הבע"ח המאוחר ליכא בזה כיון שנגבה מהבנק [ראה משנ"ת בזה לעיל פרק ט הע' 241], וגם הא בלא"ה בידו ליתן לו עתה צ'ק אחר בזמן מוקדם, ועמש"כ בזה בבאר המשפט (סי' מג אות יב) דאם הגביל מליתן צ'קים לכא' תליא בפלוג' הפוסקים אם חיישינן לקנוניא בשטר כת"י, וע"ע להלן פי"ב הע' 54. ויש להוסיף דכ"ז באופן שאין חשש שמסר הצ'ק לאחר כגון כשנתן צ'ק למפעל מסויים שחייבים להפקיד הצ'ק בחשבונם בבנק כדי שיתאים עם הרישומים וכדו', אבל במקום שיש לחשש שהמלוה מסרו לאחר לא מהני הודאת הלוח שלא פרעו כדי שנחזיר למלוה דהרי יש לחשש שמסר הצ'ק לאחר ושוב אינו המלוה וראה בזה להלן ענף ט.

195 והיינו כשהמלוה נותן לו שטר פיצוי, או כשידוע שלא יבא לידי הפסד וכמשנ"ת.

בחשבוננו, מ"מ החותם אינו צריך לחוש להפסד, כי יוכל לתבוע את הבנק מדוע שילם לאחר על צ'ק זה, ולכן חייב הוא לפרוע למלוה שלו, וכ"כ בקובץ משיב בהלכה הנ"ל.

193 בשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' סב) כתב בעובדא כזו דיש לרשום בפנקסו כדי לצאת ידי שמים, ומצאתי מקור לזה בשו"ת חתם סופר (חור"מ סי' קכב) שהצריך בכה"ג לרשום בפנקס הקהילה, וכנראה סברתו בזה כדי שיהא רשום ביד ב"ד, וה"נ בנידו"ד יש לרשום באופן שיוכל לבא לידי ברור כשיבא מאן דהוא ויצג הצ'ק לגבייה, והנכון הוא לרשום במחשב או בשאר אופן המתקיים, וכשאין אפשרות זו ירשום בפנקסו המיוחד לכך.

רדין זה הוא פרט בדין יהא מונח, דכיון שאין מניח דבר מיוחד צריך לכל הפחות לרשום הדבר לזכרון, אך אין כאן חיוב תשלום לצאת ידי שמים שהרי לא היה ליה למידע וגם אינו יודע למי הוא חייב, אלא זהו דין בחיוב השבחה.

194 הנה בשט"ח בעדים שנאבד אף כשהלוח מודה, מהני הודאתו רק לחייב את עצמו, אבל

אולם כשהלוה טוען טענות פטור בגוף החוב, יש בידו לטעון וליפטר, כיון שהשטר אינו נמצא תחת יד המלוה, ומצאנו בשטר חוב כמה סוגי טענות שאפשר לטעון וליפטר בשטר שנפל ואיתרע¹⁹⁶.

באופן הנ"ל שאין השטר לפנינו, כל מה שיטעון הלוה ליפטר, יהא נאמן, דבלא השטר הוי כמלוה על פה¹⁹⁷.

כשהשטר ביד המוצא והלוה טוען שכתב ללוות ולא לזה, או פרעתי ונפל ממני

מח. אם השטר נמצא ביד אחד שמצאו בשוק, והלוה רוצה לעכב את המוצא מלהחזירו למלוה בטענה שכתב ללוות ולא לזה, נאמן בזה ויהא מונח¹⁹⁸, [ובאופן זה כשבאו עדים שהשטר היה ביד המלוה אם גובה בו ראה בהערה¹⁹⁹, וכן הדין בשטר כתב יד דנאמן לטעון שכתב ללוות ולא לזה וממני נפל ובוה אם יוכיחו שהשטר היה ביד המלוה הוחזק כפרן וראה בהערה²⁰⁰], וכן כשטוען לויתי ופרעתי וממני נפל יכול לעכב את המוצא מלהחזירו למלוה²⁰¹.

ויפטר לגמרי מלשלם לו עתה, דשא"ה שהמלוה הוא מוחזק בגוף השטר, משא"כ בזה שנמצא בשוק ואין התובע מוחזק כלל.

199 הנה לכאור' כיון שנאמנות הלוה לטעון שכתב ללוות ולא לזה הוא משום דחיישין שהעדים אקרו וכתבו ללוה בלא מלוה בלא אקנייתא, אך לפי"ז אם ידוע שהשטר היה ביד המלוה כגון בעדים או בסימן מובהק ע"כ שהלוה מסרו לו וא"כ חייב לכה"פ לשלם מבני"ח דאף א"נ שהשטר פסול משום מוקדם אך מהני לגבי הקרן מיניה ידידה, אמנם באמרי בינה (הלואה סי' ס) מבואר דבכה"ג אף כשידוע שנפל מהמלוה אין מחזירין לו, דחיישין שהעדים כתבוהו ונמסר לו טרם הלואה וזה חידוש וראה בזה עוד להלן הע' 204 דמשאר אחרונים ל"מ כן.

200 פשוט דאף בשטר בכתב ידו יכול לטעון שכתבו והכינו ללוות בו ולא לזה ונפל ממנו, ובוה לכו"ע [אף להאמ"כ הנ"ל בסמוך] אם יבואו עדים שראו השטר ביד המלוה הרי הלוה הוחזק כפרן, דהרי לפי טענתו לא היה אמור השטר לימצא בידי המלוה כלל וראה להלן.

201 לשון רש"י ב"מ (יג, א ד"ה לפרעון): "שמא פרעו ומן הלוה נפל", והיינו דכיון שנפל חיישין שהשטר כבר נפרע ונאבד מהלוה, והיינו דבניגוד לדעת שמואל שסובר דאינו נאמן לטעון

196 לשון הגמ' ב"מ (יג, א): "כיון דנפל איתרע ליה וחיישין דילמא איקרי וכתב", והיינו דבכל שטר שנפל יש לחוש לריעותא בכשרות השטר, ודעת רב אסי שם דחיישין שמא כתב ללוות ולא לזה, ואף דאין כותבין העדים ללוה בלא המלוה [רק בשטרי אקנייתא שהשעבוד חל מיד], חיישין דילמא איקרי וכתבו העדים שלא כדין, ולאביי בסוגיין שם החשש הוא שמא פרעו ונפל מהלוה, ואף דהלוה מודה חיישין שעשה קנוניא עם המלוה לגבות מהלקוחות שלא כדין, אמנם שמואל חולק וסובר דלא איתרע בנפילה, ולא חייש דאיקרי וכתב, וכן לא חייש לפרעון דאם איתא דפרעיה מיקרע הוי קרע ליה (ב"מ טז, ב ומתני' דלא יחזיר מיירי בטוען מזויף), וקיי"ל דשטר שנפל איתרע ויש לחוש הן לחשש דרב אסי שמא עדיין לא לזה, והן לחשש דאביי שמא כבר פרע והשאירו בידו וכמש"כ התומים והקצו' (מג סק"ה) בדעת הטור, ועי' בנתי' שם.

197 והיינו דאף כשמודה בגוף החוב, מ"מ יכול לומר פרעתי ושאר טענות פטור שנאמן במלוה על פה, כמבואר בסי' ע (סעיף א) וראה בזה לעיל פרק ב סעיף ג.

198 כנ"ל בגמ' שם, ואף דהלוה מרויח בזה שדנים יהא מונח, לא דמי למש"כ האחרונים בשנים אדוקין בשטר דלכן חולקין כדי שהלוה לא ירויח

ידוע שנפל מהמלוה אך הלוח טוען שהשאירו בידו לאחר פרעון

מז. כשידוע שנפל מהמלוה, או שגם הלוח מודה בזה, אלא שמוען שכבר פרעו ושייר השטר אפשרי דספרא, או שבשעת הפרעון המלוה התחמק מלהחזיר לו השטר במענה שאינו נמצא עתה תחת ידו, וכיון שהשטר נפרע לכן המלוה לא נזהר בשטרו ונאבד ממנו²⁰², י"א דגם באופן זה יכול לעכב מלהחזיר השטר למלוה²⁰³, ויש שכתבו חילוקי דינים בזה דבאופנים מסויימים הלוח נאמן, ובאופנים אחרים המלוה נאמן וגובה בשטר זה כיון שידוע שנפל ממנו וראה בהערה²⁰⁴.

בנפילה זו, כיון שעל ידי הסימן מתברר אי ממלוה נפל אי מלוה נפל, ומוכח דכשידוע שנפל מהמלוה מחזירין לו, ולכאור' זה נסתר מהגמ' הנ"ל דמשמע שאף כשידוע שנפל מיד מלוה חוששין שפרעו. וכתבו האחרונים ליישב בכמה אנפי:

א. באמרי בינה (הלואה סי' ס) כתב דחלוי מה טען הלוח, דאם טען שכתב ללוות בו ולא לזה, א"כ אף כשנתן המלוה סימן לא מהני, דהרי מה שנפל ממנו זהו משום שהיה בידו על דעת ללוות בו ולסוף לא לזה, אבל אם טען הלוח שפרע לו החוב והשאיר השטר ביד המלוה, בזה כיון דהמלוה נותן סימן, ומדינא יש להחזיר לו, אף יכול לגבות בו, [דלא גרע ממש"כ הרמב"ם דבכל שטר שנפל כל שהגיע ליד מלוה גובה בו, ועמש"כ בדברי האמ"ב לעיל הע' 199].

ב. עוד כתב שם דאף כשטוען טענת פרעון ג"כ יש חילוק דהרא"ש מיירי כשידוע בבירור גמור שנפל מהמלוה דהיינו כשנתן סימן מובהק, והא דאיתא בגמ' שאין מחזירין למלוה מחשש שנפרע ונשאיר בידו, מיירי כשאנו ידוע בבירור, דאפשר שנפל מהלוח, [ומה שמודה הלוח חיישין לקנוניא וכנ"ל].

ג. ובבית יהודה (חומ"מ סי' סה) תירץ דכשהלוח טוען ממני נפל ועדיין לא לוח בו כלל, בזה כשהמלוה נותן סימן, הוי סתירה לטענת הלוח, דאם ממנו נפל ולא לוח בו איך יודע המלוה ליתן בו סימן, ולא חיישין ששייר אפשרי דספרא, כיון שהלוח לא טען כן בעצמו, אבל כשהלוח טוען שכבר שילם ושיירו אפשרי דספרא נאמן ולא יועיל הסימן שהמלוה נותן, [וזה דלא כהאמרי בינה הנ"ל] וראה עוד בחי' הרי"מ (ב"מ טז, ב) מש"כ בזה. וכדעת הרא"ש נקטו כמה מהראשונים, וכן נקטו

שפרעו, משום דאם איתא דפרעיה הוי קרע ליה, סובר אביי דליתא ויש לחוש בזה לפרעון, והטעם בזה כתב הנתי' (סה סק"י) בשם הבעה"ת (שער נב ח"א אות ג) דהיינו משום "דניחא ליה ללוח דלא למיקרעיה עד שיראנו לעולם שפרעו, כי היכא דאי איצטריך ליה ללוות עוד מאחרים, דלא ליחזיקה בגברא דמסיק זוזי", והיינו דהלוח יש לו סיבה להשאיר השטר ולהראות לאחרים שולו ופרע, כדי לרכוש את נאמנותם, [וראה בזה בדברי המפרשים להלן טז, ב מש"כ בסוגיית הגמ' שם, וסברא זו מצינו בסוגיית הגמ' שבת עט, א: "רב אשי אמר מפני שצריך להראותו לבעל חוב שני דאמר ליה חזי גברא דפרע אנא" ע"ש].

ולכן בשטר בעדים אף כשהלוח מודה אין מחזירין למלוה, מחשש קנוניא כנ"ל הע' 196, ובשטר בכתב ידו תועיל הודאת הלוח שיצטרך לשלם שנית, אבל אם יטעון שפרעו נאמן אף בהני שטרות דא"נ לומר עליהם פרעתי.

202 לשון הגמ' (ב"מ טז, ב): "מאי איכא למימר אם איתא דפרעיה איבעי ליה למיקרעיה לשטריה, אימור אישתמוטי מישתמיט ליה, דאמר ליה למחר יהיבנא לך דהשתא ליכא גבאי, א"נ אפשרי דספרא זייר ליה".

203 כן הוא לכאור' מפורש בגמ' הנ"ל בסמוך דאף כשידוע שנפל מהמלוה, איתרע בנפילה וחישישין שהשאיר השטר בידו לאחר הפרעון מאיזה טעם, וכן נקטו הש"ך והנתי' כלהלן בסמוך.

204 הנה לדינא נחלקו הראשונים בזה, דהרא"ש בפסקיו (ב"מ פ"א סי' נא) כתב לבאר הא דאיתא במשנה (שם כ, א) דהמוצא שטרות בחפיסה מחזיר למלוה כשנתן בזה סימן, ותמוה דהא איתרע בנפילה, וכתב הרא"ש דשאני הכא "דלא איתרע

בתוך זמן הפרעון, כשהלוה טוען שמא, כשהמלוה נותן סימן מובהק

ג. אם השטר שנפל הוא עדיין בתוך זמן הפרעון שיש בזה חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו, נחלקו הפוסקים אם מחזירין למלוה או דאף באופן זה איתרע בנפילה²⁰⁵, כמו"כ יש להסתפק באופן שהלוה טוען שמא פרעו והמלוה ברי שלא נפרע אם מהני טענת שמא של הלוה ליפטר כשהשטר איתרע בנפילה²⁰⁶, אמנם כשהמלוה נותן סימן מובהק²⁰⁷ מחזירין לו השטר [ויש מחלקים דתלוי מה טוען הלוה ליפטר²⁰⁸].

206 דכל הנידון הנ"ל שיכול לטעון פרוע, היינו כשהלוה טוען ברי שפרעו, אבל כשהלוה טוען שמא פרעתי, כתב הגרעק"א בשו"ת (סי' קצד) דזהו ספק עצום לדינא ופלפל בזה ע"ש, ונהיינו דבשטר בעלמא כשהלוה טוען שמא פרעתי הרי המלוה גובה אף כשהוא ג"כ שמא וכנ"ל פ"ב סעיף כט וכש"כ כשהמלוה ברי והלוה שמא, אבל בשטר שנפל והלוה שמא מספק"ל אם המלוה יכול לגבות כשהוא טוען ברי, וצדדי הספק משמע בסו"ד דכיון דחזינו דנפילה מגרעת להשטר לדעת הר"מ דאף בתו"ז לא גבי, ומוכח דלא אמרינן שמכח החזקה הוי טענת פרוע שטוען הלוה כטענת שמא, ולכן יש להסתפק כשיש תרתי לטיבותא, דהיינו שזה תוך זמנו, וגם שהלוה טוען שמא, דיתכן דבזה מועיל כח השטר לגבות בו, ומשמע דספיקו אינו אלא כשזה גם תו"ז, אבל לאחר זמנו לא יפטר בטענת שמא, אולם מהמשך דבריו דמסיק דיתכן שהחזקה אינה עושה כלל טענתו כשמא, א"כ יתכן דספיקו הוא אף בלאחר זמנו ודו"ק, וראה בתבונות ארי (ח"ב עמ' עא) מש"כ בזה.

207 כגון כשנותן סימן בחפסה כנ"ל בהע' 204 או כשאומר נקב יש בצד אות פלוני או כשמוצא כמה שטרות והמנין סימן וכמש"כ בפתחי חשן (אבידה פ"ב הע' מ) ואכמ"ל.

208 החזרת השטר בסימן מובהק הוא כמבואר בגמ' (כ, א) ונפסק בשו"ע (סה סעיף ט-י), וראה משנ"ת בזה לעיל הע' 204 ד"א דדין זה הוא רק כשטוען הלוה שלא לזה, דבזה כיון שהמלוה נותן סימן הרי זה סותר טענתו, משא"כ כשטוען פרעתי וי"א להיפך ע"ש, וע"ע בש"ך שם סק"כ דמוקי לה דוקא באופן דליכא חשש קנוניא, והקצ"ז סק"ז סיבר דעצם הסימן מסלק חשש קנוניא ועי' בזה בבתי סקי"ט, וראה שם בקצ"ו סק"ו ובבתי סקי"א אם נאמן הלוה במיגו נגד הסימן, וע"ע בסעיפים הבאים פרטי דין החזרת שטר וצ'קים בסימן.

התומים והשער המשפט לדינא, ולפי"ז א"כ כשטוען שפרעו והשאר השטר בידו לדעת האמרי בינה בביאור שיטת הרא"ש, אינו נאמן ליפטר בזה כיון דאז ברירא לן שהשטר נפל מיד המלוה וכדביאר בשער משפט (סק"ז) דאף דאיה"נ כשנפל יש ריעותא אך כיון שהמוצא חייב להחזיר לו כשידוע שממנו נפל, ונמצא שבא לידו עכשיו כדין יכול לגבות בו.

ד. אמנם בש"ך ונתיה"מ הביאו מש"כ בתוס' הרא"ש ובבעה"ת שחירצו באופן נוסף, דכשיש סימן שנפל מהמלוה אין בזה כלל ריעותא דנפילה, כיון דמוכח דדרך נפילה נפל, משא"כ באין בו סימן, הריעותא היא דחיישינן שזרק לאיבוד כיון שכבר נפרע, ולפי"ז כשאין בו סימן, אף כשידוע שנפל מהמלוה אין מחזירין לו, דאיתרע בנפילה וחוששין לפרעון, וכן נקטו לדינא הש"ך (מא סקי"א) והנח"י (סה סקי"ז, וע"ש בקצוה"ח סק"ט שכתב דכשיש סימן נזהר פחות שלא יאבד ואין כ"כ ריעותא ע"ש).

205 בשו"ע (מא ס"ג) נקט כדעת הרמב"ם דשטר שנפל אף שהוא עדיין בתוך זמנו אינו גובה חובו, דאף דחזקה שאין אדם פורע תוך זמנו, כאן שאני דכיון שהיה לו שטר ואבד חיישינן שפרעו אף תו"ז, והראב"ד חולק וסובר דתוך זמנו גובה מכח החזקה, ועמש"כ בזה בבאר המשפט (שם אות יח) לבאר סברת פלוג', דתלוי אם שטר הוא מכח הוכחה גרידא, ולכן אף בדליכא שטרא שגי לן ההוכחה מכח תו"ז, או דשטר הוא מכח דין מיוחד דכל ששטרו בידו יש לו כח לגבות, ולכן סובר הר"מ דכשאין שטרו בידו אין לו כח גבייה כלל, ובש"ך (שם סקי"א) כתב דהראב"ד מיירי דוקא כשיש לפנינו עדים שמעידים על החוב שהוא תוך זמנו, אבל בלא עדים אף שידוע שלפי השטר הוא תו"ז, אף להראב"ד אינו גובה בו כיון שאין שטרו בידו.

[דין גבייה מלקוחות, קיום השטר, והדין כשהאמין הלוח למלוה בטענת פרעון בשטר שנפל, ראה בהערה 209].

ענף ח - דיני טענות פטור בצ'ק שנאבד ודיני השבה למלוה בסימנים כשירדע שלא מסרו לאחר

כשהצ'ק אינו לפנינו ולא ידוע שהיה בידו נאמן ליפטר [חוץ מתוך זמנו, או הוחזק כפרן] נא. לאור האמור עלינו לדון בדין מלוה שבא לגבות חוב שניתן עליו צ'ק ונפל מידו והלוח טוען טענות ליפטר מהחוב, ויש לדון בזה מכמה צדדים, א. כשאין חשש שהמלוה כבר מסר הצ'ק לאחר יש לדון בסוגי הטענות שנאמן הלוח ליפטר נגד המלוה כשאין ידוע שכבר היה בידו וכן כשירדע שכבר היה בידו, ב. אף כשהלוח מודה או שירדע שהיה בידו עדיין יש לחשוש שמא מסרו לאחר ונמצא שהחוב כבר אינו שייך לו. ונבאר תחילה חילוקי הדינים באופן שאין חשש שמסרו לאחר²¹⁰.

כשאין הצ'ק לפנינו כלל ובא ראובן [המלוה] ותובע לשמעון שישלם לו חוב שחייב לו וטוען שהיה לו צ'ק שלו ונאבד ממנו, נאמן שמעון [הלוח] בכל מה שיטעון ליפטר²¹¹, [וראה בהערה בדין טענת פרעון בתוך זמנו, וכן בדין הוחזק כפרן כשמעון שלא לוח כלל ובאו עדים שראו הצ'ק ביד המלוה²¹²].

209 ישנם פרטי דינים נוספים בשטר שנפל: כשהשטר ביד המלוה, (עי' שו"ע עא סק"י ובש"ך סה סק"א).

210 והיינו דבעלמא בצ'ק אין אפשרות לטעון ע"ז וליפטר כנ"ל בפרק ט, אך כשנפל ואיתרע הדין שונה בכמה אופנים.

211 דכשאין הצ'ק לפנינו הוי כמלוה על פה, וכמבואר בשו"ע סי' ע סעיף א דנאמן ליפטר בזה בטענת להד"ם או פרעתי וכדו' וכנ"ל הע' 197.

212 הנה לעיל הע' 205 נתבאר דבשטר שנפל י"א דגרע ממלוה על פה, ונאמן לטעון פרעתי גם כשהוא תוך זמנו, אמנם לפי מה שיתבאר להלן סעיף נו דבצ'ק ליכא ריעותא דנפילה לענין טענת פרעון, א"כ בתו"ז אינו נאמן ליפטר בטענת פרעון, אולם זהו דוקא כשירדע בעדים שעדיין תו"ז, וכמש"כ הש"ך (מא סק"א).

עוד יש לציין דבאופן שהלוח טוען שלא לוח בצ'ק זה כלל אלא נפל מידו, ולאחר מכן באו עדים שראו השטר ביד המלוה, ככה"ג הוחזק הלוח כפרן ושוב אינו נאמן לטעון פרעתי אח"כ בלא עדים, וכמבואר בשו"ע בכ"מ וראה לעיל פ"ב סעיף לו.

א. גם באופן שמחזירין למלוה או כשהוא בעצמו מצא השטר דבכה"ג גובה בו, מ"מ אין גובין מלקוחות בשטר זה, כמבואר בשו"ע (מג סט"ו): "כל שטר הבא לפנינו או תולים שנמסר בזמן הכתוב בו, חוץ מהיכא דאיתרע כגון שנפל, דכיון דאיתיליד ביה ריעותא אינו יכול לגבות בו עד שיביא ראיה שבא לידו מזמן הכתוב בו" וכו', וע"ש בסמ"ע (סקכ"ז) דצ"ב מדוע חוששין דוקא על הזמן שבו, ואילו לגוף החוב גובין אף שהשטר איתרע, ועמשנ"ת בזה בבאר המשפט (שם אות לו) ממור"ר הגר"י דומטורבסקי שליט"א, דגבי גוף החוב זהו תוקף השטר לגבות בו כשהגיע ליד מלוה, משא"כ לגבי הזמן שבו.

ב. עוד מבואר בסי' מו דבשטר שנפל צריך קיום מן התורה, ונפק"מ דלא מהני בזה קולי קיום, ועי' בזה לעיל ריש פרק ח ובקצו' (מו סק"ד), ובאר המשפט (שם אות כו).

ג. עוד מצינו דבשטר שנפל אף כשהיה כתוב בו נאמנות, ואף כשירדעם שנפל מהמלוה, מ"מ בטל הנאמנות שבו, דכה הנאמנות אינה אלא

כשהצ'ק לפנינו ולא ידוע שהיה בידו והלוה טוען שכתב ללוות ולא לזה יהא מונח מספק נב. כשהצ'ק נרשם על שמו של ראובן ונמצא ביד אחד שמצאו בשוק ורוצה לקיים בו מצות השבת אבירה באופן שאין לחשוש שהצ'ק נמסר מראובן ליד אדם אחר²¹³, והוא עומד ותובעו שיחזיר לו הצ'ק כי הוא קיבלו משמעון החותם עבור חוב או מקח, ושמעון טוען שהכינו כדי ללוות בו או לקנות בו, ולכסוף לא נשתמש בו כלל ונפל ממנו, והלה תובע שלא כדן, כיון שאין ידוע שהצ'ק כבר היה אצל התובע, נאמן החותם בטענתו עכ"פ לשוייה ספק והדין בזה שיהא מונח עד שיבא אליהו²¹⁴.

כשהתובע אינו יודע הסימן לפעמים קורעים הצ'ק ולפעמים יהא מונח נג. באופן שראובן [שהוא המוטב בצ'ק ותובע שיחזירו לו הצ'ק] אינו יודע כלל פרטי הסכום והתאריך שבצ'ק או שאינו יודע מיהו החותם בהצ'ק, יש לדון בכל מקרה לגופו, שיש אופנים דחשיב ריעותא בזה שהתובע אינו יודע פרטים אלו, כגון באדם פרטי²¹⁵,

כשעדיין לא לזה, ולכן כשיש ריעותא דנפילה נאמן ליפטר בטענה זו, ויש להוסיף דמצוי ביותר שרושמים צ'ק לפקודת אדם מסויים גם כשהלה אינו צד כלל לענין, ולפעמים עושים כן אף שלא בידיעתו, וזה מצוי במוסדות וארגונים שונים ולפעמים אף באנשים פרטיים, [ואף דלהלן יבואר דבטענת פרעון כשידוע שנפל מהמלוה אמרין שלא איתרע הצ'ק ואינו נאמן לטעון שפרעו משום דנזהרים בצ'ק יותר מבשאר שט"ח, היינו משום שידוע שלהו יש כאן חיוב אבל להחזיר צ'ק כשהלוה טוען שלא לזה עדיין בה ודאי כשאיתרע בנפילה נאמן ליפטר, ועי"ש בעיונים במשפט שהוסיף דאף דבפתחי חשן אבירה פ"ז הע' מ משמע דאינו יכול לטעון שלא לזה בצ'ק, ליתא וכו"ל], ואף דלכאורה לפי טענת הלוה שלא לזה והצ'ק לא היה כלל בידי המלוה, א"כ מנין יודע המלוה שהצ'ק נפל כדי לבא לתבוע זאת, מ"מ אין בזה הוכחה ברורה שכבר לזה בו, דאולי ידע המלוה שזה עומד לבא אליו ללוות, ואח"כ שמע שנפל ממנו הצ'ק ובא לתבוע שלא כדן. [וכבר נתבאר לעיל הע' 199 הטעם דלא אמרין יחלוקו בכה"ג, כיון שאין כאן מוחזק ע"ש].

215 והיינו דבדרך כלל מי שאין לו מחזור של הרבה צ'קים, יודע סכום כל צ'ק שנמצא אצלו, והעובדא שאין הוא יודע את פרטי הסכום והתאריך, הוי הוכחה שעדיין לא היה תח"י, ואמנם יש לדון בזה בכל אדם לגופו שיש אנשים שידועים ככאלו

213 דפשוט שיש בזה דין השבת אבירה, וכ"כ במשפט האבירה (בירורי הלכה סי' טו) לגבי חיוב השבה בצ'ק: "הנה בעיקר דין חיוב השבת אבירה בודאי איכא כדן השבה בשטרות, ואף אי צ'ק לא הוי כשטר אלא כהוראת פרעון של הבנק וכו' מ"מ חייב בהשבתו משום דאית ליה למלוה הפסד ממון", וע"ש שהביא כן גם בשם הגר"ש אלישיב שליט"א וראה בזה באורך להלן פרק יז סעיף לב.

ויש לציין דדינים דלהלן בסעיפים נב-נח אמורים באופן שאין חשש שהמוטב מסר הצ'ק לאחרים כגון במפעל מסויים וכדו' שהצ'קים שמקבלים מוכנסים אך ורק לחשבון המפעל כדי שיתאים עם הרישומים וכדו', ומ"מ אף בזה אין להחזיר הצ'ק למוטב בלא בירור שהצ'ק היה בידו, דאף שכל זמן שאין חותמת מהבנק הרי זה הוכחה שהצ'ק לא נפרע אבל באופן שיש חשש שמסרו לאחר יבואר דינו להלן סעיף נט-ס.

214 כ"כ בעיונים במשפט [נח"א סי' ו אות ה, להג"ר אהרן שטיינברג, ע"ש שבירר ענין זה לכל צדדין], והיינו דאף שהצ'ק רשום על שם ראובן מ"מ כיון שקורה שלפעמים מכינים צ'ק עם כל פרטיו כדי לקנות או ללוות בו, א"כ נאמן לטעון שכן היה במקרה זה, ואף להפוסקים שכתבו דלמאי דקיי"ל כאב"י דחיישינן לפרעון לית לן סברת רב אסי דחוששין לאיקרי וכתב, היינו כשטר בעדים דלא חיישינן שהעדים עשו שלא כדן, אבל בצ'ק דהוי כשטר בכת"י, ודאי שהלוה כותבו לפעמים

ולכן בכה"ג קורעין את הצ'ק²¹⁶, אבל בסוחר או בעל חנות שמצוי שיודע רק שהיה לו צ'ק כזה ואינו זוכר פרטיו, אין זה ריעותא והדין יהא מונח²¹⁷.

דין שאר טענות [בהנ"ל כשאנו ידוע שהיה הצ'ק ביד התובע]

נד. באופנים אלו כשאין שום הוכחה שהצ'ק כבר היה אצל ראובן התובע, כיון שהחותם נאמן לטעון שכתבו ללוות ולא לזה כמשנ"ת, ה"ה דנאמן לטעון גם שאר טענות כגון פרוע וכדו', במיגו דלא לוית, והדין בזה יהא מונח²¹⁸.

כשידוע [בעדים, בסימן מובהק] שהצ'ק היה ביד המלוה אינו נאמן שכתב ללוות ולא לזה נה. אם ידוע בבירור שהצ'ק כבר היה אצל ראובן התובע, כגון שיש עדים שראוהו בידו, או כששם המוטב כתוב בכתב ידו של ראובן המלוה ולא בכת"י בעל הצ'ק, או כשראובן המלוה נותן סימן מובהק בהצ'ק²¹⁹, [וגדר סימן מובהק היינו כגון שמות המסיבים, סכום הצ'ק, תאריך הצ'ק, שם הבנק ומס' סניף, מנין הצ'קים במצא כמה ביחד, וכדו', וראה בהערה עוד פרטי דינים בזה²²⁰], כיון שבזה ברור שהלווהו, אין הלוה יכול לטעון

לשמואל דא"נ לטעון פרוע בשטר שנפל, מ"מ כשיש לו מיגו נאמן, וכ"כ הגרעק"א בשו"ת (סי' קצז) ע"ש.

219 והיינו דכשכתוב שמו בכתב ידו של המוטב הרי מוכח שקיבל הצ'ק מהחותם והוא רשם שמו, וכן כשנותן סימן מובהק הרי מוכח שהצ'ק היה כבר תחת ידו, וכמבואר בשו"ע (סה ס"ט) וכנ"ל הע' 204, 208, וכל שכבר היה הצ'ק בידו ועל פי דין מחזירין לו הצ'ק שוב יכול לגבות בזה וכמש"כ התוס' בחולין (צז, א): "דלא דמי שטר שאין אדם מוחזק בו שאומר שלי הוא מהדרינן שפיר, אבל ממון שביד הבעלים אין להוציא ע"י סימנים", [ואמנם בקצה"ח סה (סקי"א) כתב דלמ"ד סימנים דרבנן בעינן שני סימנים כדי להחזיר שט"ח דאל"כ עדיין לא הוי דאורייתא, אולם בצ"ק י"ל דסגי בסימן אחד כיון שאין בזה כ"כ ריעותא דנפילה כדלהלן בסמוך ויל"ע].

220 הגה כשאומר מספר הצ'ק ודאי דהוי סימן מובהק וכן כשאומר את מספר החשבון, וה"ה כשיודע את שמות המסיבים או סכום המעות, וכ"כ במשפט האבידה (בירורי הלכות ד"ה ולדינא): "ולדינא יכול להכריז עליו משום דאית ביה סימנים והוא דיאמר אנשים אשר חתומים מאחוריו ואפילו בשמו של אחד מהם נראה דסגי, וכן נראה דבאמירת

שאינם חיים בחשבון, אולם עפ"י רוב באדם פרטי הוי ריעותא בזה שאינו יודע את הסכום. וראה להלן הע' 220 איזה סימן נחשב כסימן מובהק להוכחה שהצ'ק כבר היה אצל המלוה.

216 דכיון שיש הוכחה שלא היה הצ'ק תח"י יכולין לקרעו, ודומה לזה מצינו בטור ושו"ע (סה סעיף י) שהביאו שם מש"כ הרמ"ה דכשאחד נותן סימן מנין השטרות והשני אינו נותן סימן מנין, מחזירין לזה שנותן הסימן דיש בזה הוכחה שהשטרות לא היו אצל השני מעולם, וה"נ בנידוד, אמנם כאמור צריך בזה שיקול הדעת היטב לקבוע אם ובאיזה אופן חשיב ריעותא, דאם יש לתלות ששכח הסכום אי"ז ריעותא, וראה בעיונים במשפט (שם אות ו).

217 וכנ"ל הע' 199 דכל שאין ברור למי להחזיר, אמרינן יהא מונח.

218 והיינו דבעלמא אין נאמן לטעון טענות פטור בצ"ק וכנ"ל פרק ב ענף ג ופרק ט ענף א, וגם בצ"ק שנפל אינו יכול לטעון שפרעו וכדיבואר להלן סעיף נז, אבל בזה שנאמן לטעון לא לוית, יכול אף לטעון שאר טענות במיגו, ודין זה מצינו בכל דיני טענות וכמשנ"ת לעיל פ"ט ענף ב, וראה בעיונים במשפט (שם אות טו) שהוכיח ד"ז מדברי הר"י מיג"ש (הובא בשטמ"ק ב"מ יג, א) דאף

שכתב ללוות ולא לזה, ואם טען כן ואח"כ נתברר שהיה ביד המלוה מחזירין למלוה וגובה בו ואף אין הלוה נאמן לטעון שפרעו אח"כ דהוחזק כפרן²²¹, [ויש בזה עוד פרטי דינים בסעיפים הבאים].

כשטוען שפרעו לפני שנאבד אינו נאמן ובפרעון לאחר שנאבד יש להסתפק

נו. כמו כן באופן זה נראה דאין הלוה יכול לטעון טענת פרעון, דהצ'ק שונה משטר חוב בזה, ואין בזה ריעותא דנפילה לגבי נאמנות בטענת פרעון כשידוע שהיה כבר ביד המלוה²²², הן כשטוען שפרעו ונטל ממנו הצ'ק ונפל מידו, והן כשטוען שהשאיר הצ'ק

שהרבה כותבים צ'קים לתאריך זה, או בתאריך לראש חודש וכדו', ודומה למשנ"ת בפוסקים דמשקל לא הוי סימן כשעושים הרבה באותו משקל וראה בזה בשו"ע הרב (בשו"ת סי' כח) ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (סי' מב אות מג) ובספר השבת אבידה להר"ש וגשל (עמ' סא) ועל ב"ד מוטל לעיין בכל מקרה לגופו.

עוד יש לציין במש"כ במשפט האבידה הנ"ל דסכום הצ'ק הוי סימן ואילו בפתחי חשן (אבידה פ"ז הע' מ) כתב: "ונראה פשוט שסכום הצ'ק אינו סימן", וצ"ע אמאי ס"ל דלא הוי סימן ומסברא ג"פ דהוי סימן אא"כ מיירי בסכום מסויים שיש לחשוש שאמר כן בהשערה וצ"ע.

221 פשוט, דאם לא הלוהו בזה איך יודע המלוה סימן מובהק כזה, וכן כששם המוטב הוא בכת"י המלוה או שיש עדים שראוהו בידו הרי ודאי שלזה ממנו, ולכן אם טען הלוה שלא לזה ואח"כ באו עדים שראוהו אצל המלוה, הוחזק כפרן, ושוב אינו נאמן לטעון בזה פרעתי בלא עדים, וה"ה באופן שהוחזר למלוה עפ"י הסימן גם בזה הוחזק כפרן, וכמש"כ הנתי' (סה חי' סקי"ד) וע"ש בביאורים (סקי"ב), ואף די"ח בזה מ"מ בצ'ק בלא"ה לא יוכל לטעון בזה פרעתי, כיון שהצ'ק מוחזר למלוה, וראה עוד בסמוך. [וכ"כ לעיל הע' 213 דמיירי בנידוד"ו באופן שאין חשש שהמלוה מסרו לאחר ולכן כשנותן סימן מחזירין לו משא"כ כשיש חשש שמסרו לאחר ראה בזה להלן סעיף נט].

222 כ"כ בפתחי חשן (אבידה פ"ז הע' מ): "והמוצא צ'ק בזמננו אם כתוב בו שם מוטב הרי דינו כמלוה והחותם דינו כלוה, ומ"מ מסתבר דאין בזה חשש פרעון שסתם פרעון צ'ק הוא ע"י הבנק ומוחתם על ידו, וכיון שנמצא בשוק ללא חותמת בנק הרי

סכום המעות נמי סגי לסימן, ובנותן שם הבנק צ"ע אם הוי סימן, אבל אם יש באותה העיר כמה סניפים לבנק אפשר דשם הבנק וסניפו הוי סימן, אמנם משום סימנא דחשבון הצ'ק או מספרו נראה דלא הוי בעי הכרזה משום דלא רמיא עליה דאיניש למידבר דבר זה, ולהכי אף אם יתן סימן זה תלינו דמייאש כיון דהמוצא לא חייב להכריז משום סימן זה, אמנם בלא"ה איכא סימנים שהוזכרו לעיל", ונמצא שלמעשה גם מספר החשבון או מספר הצ'ק הוי סימן דאף שמשום זה לבד לא היה חייב להכריז אבל לאחר שכבר חייב להכריז משום שאר הסימנים ודאי דזה כבר הוי סימן, [אלא שאם לא ידע סימן המספר אי"ז ריעותא], וע"ש שהוסיף: "ובמוצא סכום צ'קים מחוברים נראה דאיכא סימן מנינא", וכן כשמצאם כרוכים בחפיסה הוי כריכה סימן נולכא' נראה דגם כשאומר שם בעל הצ'ק לבד הוי סימן ויל"ע בכל מקרה שאולי היה לו מקום לנחש ולידע זאת מעצמו].

והנה לכא' יש להוסיף דגם כשיודע את התאריך של הצ'ק הוי סימן אף כשאינו יודע הסכום וכש"כ לפי"ד המשפט האבידה הנ"ל דסכום לבד הוי סימן מובהק א"כ תאריך לבד הוי יותר הוכחה, אמנם מאידך יש מקום לומר דבעינן דוקא תרוייהו, דבדרך כלל זוכרים הסכום והתאריך, וי"ל דכיון שזוכר רק התאריך ולא הסכום שזה בדרך כלל זוכרין יותר, הוי ריעותא לחשוש שלא היה תח"י, וכן באופן שידוע רק את הסכום של הצ'ק ואינו יודע את התאריך יל"ע אם נחשב כספק לפנינו, ואולי בזה עדיף דאי"ז כ"כ ריעותא דהתאריך לבד לא כל אדם שם לב לזוכרו ויל"ע בזה.

כמו"כ לפעמים יש לחשוש שאמר התאריך בניחוש כגון כשהתאריך הוא ביום ה-20 ללועזי

אצלו לאחר הפרעון ונפל מיד המלוה רבצ'ק פרוע נוהרין בו יותר הן המלוה והן הלוה, ועוד דשכיה ומצוי לאבד צ'ק שהוא בתוקף יותר משאר שט"ח כיון שאנשים מחזיקים אותו בכיסם כשאר מעות שיש לו הילוך בשוק ככסף²²³.

באופן שטוען שפרעו לאחר שהצ'ק נאבד וקיבל ממנו שובר ושטר פיצוי [וכמשנ"ת לעיל ענף ו שחייב לשלם לו כשנותן לו בטחונות], אלא שטוען שהשובר נאבד לו, יש להסתפק אם החותם אינו נאמן בזה ליפטר מלשלם ומחזירין הצ'ק למלוה וגובה בו²²⁴,

שייך בצ'ק שזהו רכושו של הלוה, והטעם השני שמבואר בגמ' שייכול לומר שהשטר נשאר אצל המלוה, דאשתמוטי מיניה שהמלוה נתחמק מלהחזירו, וכיון שנאבד זוהי הוכחה שפרעו שלכן המלוה לא נוהר בשטרו, אכן בצ'ק ליתא לטענה זו, דלא מיבעיא להסוברים דכל שידוע שהשטר היה ביד המלוה מחזירין לו ואין חוששין לפרעון, אלא אף להסוברים דחוששין לכך שמה לא נוהר המלוה משום שפרעו, זהו דוקא בשטר רגיל דבזה לאחר הפרעון אין המלוה חושש ליהרר כ"כ, שהרי אף אם יאבד לו הרי הלוה לא יוכל לבא לידי פסידא, כי המוצאו בשוק לא יוכל לגבות בו, ויבא להחזיר לו השטר, וסומך המלוה על עצמו שיזכור הפרעון ולא יתבע ללוה שנית, אבל בצ'ק שהוא כשטר לכל המוציא, והמוצאו יכול להציגו לגבייה בבנק אף שלא בידיעת הלוה, א"כ אף כשהלוה פורע למלוה ומשאיר הצ'ק בידו, מ"מ המלוה נוהר בו באותו מידת זהירות שקודם הפרעון, וע"ש שביסס סברא זו עפ"י דברי הנתיב (סה סקט"ו) שכתב שהסופר והעדים נוהרים מלאבד השטר לפני ההלוואה, כי חוששין שימצאו המלוה ויגבה שלא כדין, וא"כ כש"כ בצ'ק שהמלוה נוהר בו, כיון שכל מי שמוצאו יוכל לגבותו.

בנוסף לסברות הנ"ל נראה שיש להוסיף סברא נוספת דצ'ק עדיף משאר שט"ח דמה שמצינו בגמ' ששטר איתרע בנפילה משום שהדרך להחזיק השטרות בבית במקום שמור וכשנאבד יש בזה הוכחה שלא שמרו כראוי, משא"כ בצ'ק שיש לו הילוך בשוק ועל פי רוב מחזיקים בצ'קים שהם ברי תוקף ביחד עם שאר המעות שמחזיק בידו ולכן שכיח מאד שמאבדים צ'ק בר תוקף.

224 והיינו משום דכיון שאינו חייב לפרעו בלא שובר ושטר פיצוי כנ"ל סעיף לו, א"כ כיון שאין לו שובר ריעא טענתו, ושוב נשאר הצ'ק

ודאי שלא נפרע, וממילא צריך להחזירו למוטב, [ואמנם ממשמעות דבריו משמע שמחזירין למוטב אף כשאינו נותן סימן, וכבר הבאנו לעיל הע' 214 דזה ליתא דבזה עדיין יש לחוש שלא לזה כלל, אבל כשנותן סימן מחזירין לו], וכ"כ בתבונות ארי (ח"ב עמ' עד): "דצ'ק אינו דומה לשטר בזה שהרי הצ'קים רובא דרובא נפרעים ע"י הבנק שמפקידים אותו בחשבון" וכו' [וע"ש שכתב כן באופן שהלוה טוען שמה אבל כשהוא טוען ברי שפרעו ונטל ממנו הצ'ק כתב דנאמן, אך ממש"כ הפתחי חשן דמחזירים למלוה ולא חילק מוכח דס"ל דאף כשהלוה יטעון ברי לא יהא נאמן וכדיבואר עוד בסמוך הסברא בזה].

223 בעינים במשפט (שם אות ה, ט), הוסיף לבאר דהנה מצינו לעיל ב' אופנים שהלוה טוען פרעתי בשטר שנפל, א. כשטוען שפרע לו והמלוה החזיר לו השטר ונפל מידו, ב. כשטוען שהשאירו אצל מלוה לאחר הפרעון והמלוה לא השגיח בו ואבדו, אמנם בצ'ק לא שייך ב' האופנים, דאם הוא טוען שכבר פרעו והחזיר לו הצ'ק ונפל ממנו, זולת שזוהי טענה גרועה וכן"ל שהצ'ק עומד ליפרע בבנק, גם בלא זה הרי כיון שפרעו היה לו לקרוע הצ'ק, דתינח בשטר יש סברא מיוחדת שהלוה אינו רוצה לקרוע השטר לאחר הפרעון, וכמש"כ לעיל הע' 201 מדברי הבעה"ת שרוצה להראות לאחרים שהוא אדם נאמן ופורע חובותיו, אבל בצ'ק אין זה הוכחה לגאמנותו, דאדרבה כיון שפרע כך ולא דרך הבנק יחדוהו שאין הבנק מכבד הצ'קים שלו, ובזמנינו כשנרוצים לדעת מידת מהימנותו של אדם, בודקין בחשבונותיו בבנק, וא"כ שוב הדרא טענת הגמ' (טז, ב) דאיבעי ליה למיקרעיה לשטרותיה.

ואם הלוה טוען שפרע למלוה והשאיר הצ'ק בידו, בזה הרי מבואר בגמ' דבשטר יכול לטעון כן משום דשייר ליה אפשרי דספרא, וזה פשוט דלא

או יש לומר דכיון שסו"ם אין הצ'ק ביד המלוה ואיתרע בנפילה אין מחזירין אותו לידו לגבות ולהוציא מהלוה וראה בהערה 225.

אחד נותן סימן מובהק והשני יותר מובהק הדין יהא מונח

נז. כשיש שני אנשים שנותנים סימן שיש בו הוכחה שהצ'ק היה תחת ידם ואחד מהם נותן גם סימן מובהק יותר, כגון מספר הצ'ק או מספר החשבון בבנק, לא חשיב כלל ריעותא כלפי השני כיון שבדרך כלל אף כשהצ'ק היה תחת ידו, לא שם לב לזכור מספרו, ולכן כשאין יודעים מי מהם החזיק הצ'ק לאחרונה הרי לא ידוע מיהו הבעלים והדין בזה שיהא מונח 226.

שעשה שטר אחר, ודאי היה נזהר בו מלאבדו, וכסתימת לשון הגמ' (כ"ב קעא, ב) "אבד שוברו יאכל הלה וחדיו", והיינו דאם כתב שובר הרי ברור דבלא שוברו אינו יכול ליפטר בטענה שהיה לו שובר ואבד, אמנם מאידך יש מקום לחלק דבשטר חלטתא כיון שזהו כמכירה גמורה אמרינן דהיה לו להחזיק השטר מכר הנגדי, וכן בהא דיאכל הלה וחדיו היינו דמה שחוששים שהמלוה יבוא לגבות אח"כ עם שטרו ככה"ג אמרינן דמוטל על הלוה להחזיק השובר כדי שלא יוכל לגבות ממנו, משא"כ כאן נמצא שבאים לגבות ולהוציא בהטענה שהיה לו לשמור שוברו וי"ל דדוקא כשהשטר ביד המלוה גובין ממנו בטענה זו אבל בנידו"ד שלמעשה אין השטר ביד המלוה אין לפסוק שיחזירו לו השטר כדי לגבות בו דאף שהיה לו לזהר בשוברו שמה ימצא מאן דהו הצ'ק ויצא עצמו כאילו הוא המלוה אבל למעשה כעת כשהמלוה אינו מחזיק בשטר בידו נמצא שאין לו במה לגבות.

226 דבכה"ג אייז ריעותא כלל, דאף כשהצ'ק היה תחת ידו לא שם לב לפרטים אלו, ודומה לזה מבואר בטור (סה ס"יא) בשם הרמ"ה דכשחאד נותן סימן הכריכה אין מחזירין לו, וביאר הש"ך (סקל"א) והנתי' (סקי"ט) דאף באופן ששניהם לפנינו ואחד מהם יודע סימן הכריכה והשני אינו יודע אופן הכריכה, אין מחזירין לזה שנותן הסימן, דאפשר שהשטר הגיע ליד השני ולא שם לב לידע אופן הכריכה, וה"נ בנידו"ד (עיונים במשפט שם), וכש"כ הוא דבצ'ק הרי כשהחותם איבדו בקל יכול הוא לידע מספר הצ'ק עפ"י הספח שבפנקס הצ'קים, ופשוט שידוע את מספר החשבון שלו בבנק, אמנם אף כשהנידון הוא בין שני אנשים שאין אחד מהם

בחזקתו שלא נפרע, ולא אמרינן דכיון שטוען שפרע אחר שנפל, ואין הצ'ק סותר לזה, דמהני טענתו עכ"פ לשויה ספק ויהא מונח, דזה אינו, דכל שהיה לו ליקח שובר מוטל עליו לשומרו, וכשאין לו השובר חייב לשלם, וכן מצינו בגמ' (כ"מ טז, ב) גבי מצא מעשה ביד יחזיר, ומוקי לה בשטרי אחלטתא, דמחזירין למלוה וגובה מהלוקח, ואין הלוקח יכול לטעון שכבר גבה ממנו, וחזר ופרדה הקרקע ממנו מדין שומא הדרא, "כיון דאבעיא ליה למיקרעיה לשטריה, א"נ למיכתב שטרא אחרינא עילויה", ומוכח דכיון שהיה לו לכתוב שטר אחר, כל שאין לו שטר אינו נאמן לומר שהיה לו ואבד, אף דגם להמלוה נאבד השטר חלטתא ודו"ק, והעירני לזה הג"ר בנימין מרק.

225 הנה יעו"ש בר"ן (כ"מ דף ט, ב מדפי הרי"ף) שכתב לבאר דבגמ' שם מבואר דבשטר חוב יכול הלוה לטעון שהמלוה לא החזיר לו השטר משום פשיטי דספרא או שנשתמט, ואמאי לא נימא כמו בשטר חלטתא דהוי ליה לכתוב שטר אחר, וה"נ היה לו לכתוב שובר, וע"ש בר"ן מש"כ לחלק בזה, ולכא"ו נסתר לפי"ז מש"כ, דהרי חזוין שבשטר חוב לא אמרינן שהיה לו לכתוב שובר, אמנם פשוט לחלק דודאי בשט"ח לא הו"ל לכתוב שובר וכמש"כ הר"ן ומהרש"ל הסברות בזה ואכמ"ל, אבל בצ'ק הרי נתבאר לעיל בסמוך שאינו יכול לטעון שהשאירו אפשיטי דספרא או שהמלוה נשתמט מלהחזירו, כמבואר שם מילתא בטעמא, וא"כ כיון שאינו פורע אלא בשובר ושטר פיצוי, וכאן הרי זוהי טענתו שפרע בשובר ושטר פיצוי, א"כ בזה שוב אינו נאמן לומר שאבד לו השובר והשטר פיצוי, וכדחזוין יסוד זה בהא דשטרי חלטתא, דכל

בצ'ק למוטב בלבד נאמן ליפטר, ודין צ'ק פתוח, כשניתן לבטחון, תוך זמנו נח. בצ'ק שהוא למוטב בלבד, נאמן למעון שפרע לו והשאיר הצ'ק ביד המלוה ונפל ממנו ²²⁷ וה"ה דנאמן למעון שפרע לו ונטל ממנו הצ'ק ונפל מידו ²²⁸.

בצ'ק פתוח ללא סכום ²²⁹, נראה שיכול למעון שכתב ללוות בו ועדיין לא לזה וראה בהערה אם הדין יהא מונח או דקורעין הצ'ק ²³⁰, ואם התובע נותן בו סימן מובהק יכול למעון פרעתי לו ונטלתי ממנו הצ'ק כדי להשתמש בו שנית במקום אחר, וממני נפל ²³¹,

שנפל מידם לפני שמסרו הצ'ק, ולכן אף שבא אחד ותובע שנמסר לו הצ'ק אינו נאמן וכנ"ל הע' 214 דלא אמרין שעצם תביעתו היא הוכחה שהצ'ק היה בידו דאל"כ מנליה לבא בתביעה, דיתכן ששמע שנפל צ'ק ובא לתבוע. והנה בצ'ק רגיל ג"כ נתבאר לעיל סעיף נב דכשלא ידוע שהיה ביד המלוה מקודם נאמן למעון שכתב ללוות ולא לזה והדין יהא מונח, אך בנידו"ד יש להסתפק אם נדון בזה יהא מונח מכח הספק או דכיון ששכיח יותר ענין זה שמוסרים צ'ק פתוח ושכיח בזה יותר שנאבד י"ל דקורעין הצ'ק וצ"ע. וראה במשפט האבידה (שם): "אמנם אם חתום עליו ורק לא מחזר הסכום ושאר פרטים צ"ע אם צריך להשיב לבעל הצ'ק, דאפשר שמסרו לאחר והימניה שיוסיף עליו הסכום ודבר זה שכיח" והיינו כמש"כ דיש להסתפק אם בכה"ג מחזירים לחותם הצ'ק עצמו ולא לאחר כיון שיש צד גדול שהצ'ק לא נמסר כלל.

231 והיינו דכשנותן בו סימן הרי זו הוכחה שהצ'ק היה בידו, ולכן אינו יכול למעון כתבתי ללוות ולא ליתתי, אמנם יכול למעון שפרע לו, דאף שנחבאר לעיל הע' 223 דבצ'ק כיון שעומד ליפרע בבנק אי"ל למעון שפרע לו במזומן, מ"מ בצ'ק פתוח שכיח יותר שניתן למלוה שלא לשם גבייתו אלא כדי להחזיקו עד לשעת הפרעון ולשלם לו אח"כ במזומן, וגם אין בזה הוכחה דמדלא קרעו ש"מ שעדיין לא פרעו, דזה שייך בצ'ק שרשום בו סכום דבזה בדרך כלל אין אפשרות להשתמש בו שנית, כי לא שכיח לו מקח או הלוואה באותו סכום, ולכן קורעו מיד עם פרעונו, אבל בצ'ק פתוח מצוי שלאחר שפרע לו במזומן מחזיק את הצ'ק אצלו לשימוש חוזר, וגם שכיח שמוסרים צ'ק חתום לבני המשפחה כדי לקנות בזה וכנ"ל, ויתכן שהחזיקו

בעל הצ'ק, ושניהם טוענים שנאבד מהם, אין מחזירין לזה שנותן סימן של מספר הצ'ק או החשבון, דאף שזה הוכחה שהצ'ק היה תח"י, מ"מ שמא מסרו להשני, והוא לא שם לב לידע מספרו וראה במשפט האבידה (בירורי הלכות ד"ה ולדינא): "אמנם משום סימנא דחשבון הצ'ק או מספרו נראה דלא הוי בעי הכרזה משום דלא רמיא עליה דאיניש למידיכר דבר זה, ולהכי אף אם יתן סימן זה תלינו דמייאש כיון דהמוצא לא חייב להכריז משום סימן זה, אמנם בלא"ה איכא סימנים שהזכרו לעיל", וראה לעיל הע' 220.

227 דבכה"ג ליתא להסברא שכתבנו לעיל הע' 223 דהמלוה נזהר בהצ'ק לאחר הפרעון שלא יופסד הלוה, דכיון שנרשם למוטב בלבד, ואף אם אחד ימצאנו לא יוכל להציגו לגבייה, ויצטרך לבא לידי המלוה, א"כ דומה נידו"ד לשטר בעלמא שמבואר בגמ' שיכול לומר לו פרעתי והשארתי השטר בידו, דאישתמוטי מישתמיט מיניה מלהחזיר השטר, [ועי' בזה לעיל הע' 160 דבצ'ק כזה אין לחוש שאחרים יגבו בזה].

228 דבזה מצוי לפעמים שאינו קורע הצ'ק מיד כיון שהוא מוגבל למוטב בלבד ואינו חושש כ"כ שיגיע ליד המלוה שנית, ומאנשים אחרים ודאי שאין לו מקום לחשוש.

229 היינו שרק חתם שמו ולא מילא פרטי הסכום, ושכיח לעשות כן כשנותנים צ'ק להלאה צמודה לדולר או למקח שעדיין לא ברור הסכום או שמוסרים צ'ק חתום לבני המשפחה כדי לקנות כפי הצורך וכדו', וראה בזה להלן פרק יא סעיף ט דלאחר שנחמלאו פרטי הצ'ק הוי כשטר כשר ע"ש פרטי הדינים בזה.

230 דכאמור כיון שמצוי ושכיח שמוסרים צ'ק חתום לבני המשפחה כדי לקנות בזה ויתכן

[וראה בהערה אם יכול לטעון פרעתי והשארתי הצ'ק בידו²³²], אולם כשנכתב בו סכום רק לא נכתב בו שם המוטב דינו כצ'ק רגיל דכשנותן התובע סימן מובהק או שיש עדים שהיה בידו מחזירין לו הצ'ק²³³.

אם ידוע שהצ'ק ניתן רק לבטחון ולא להציגו לגבייה ראה בהערה²³⁴, וברין צ'ק פתוח או למוטב בלבד והוא תוך זמנו ראה בהערה²³⁵.

שנפל והחותם טוען שכבר החזיר החפץ והצ'ק נשאר ביד המלוה, לכאור' אינו נאמן בזה וכנ"ל בשאר צ'קים, אמנם יש מקום לחלק, דבצ'ק שניתן לבטחון כיון דבזה ידוע לנו דאינו עומד לפרעון בבנק, וגם אין הלוח חושש כ"כ מלהשאירו, וגם יתכן ששכח שנתן על זה צ'ק בטחון, ולכן יתכן שיכול לטעון שהחזיר לו החפץ והשאר הצ'ק בידו, [ואם הוא גמ"ח שמשלמים תשלום סמלי על השימוש הרי דינו של השואל כשומר שכן ונאמן בשבועה החזרתי במיגו דנאנסו, ואם הוא בחינם דדינו כשואל נחלקו הפוסקים אם יש מיגו דאי בעי אמר מתה מחמת מלאכה והש"ך בכללי מיגו נקיט דמהני מיגו ככה"ג], וכן בכל גמ"ח שנוטל צ'קים לבטחון ומיועד לפדותו אח"כ ולא לגבותו, י"ל דאנשים אינם חוששים כ"כ ככה"ג להשאירו בידו אחר הפרעון ויש לדון בכל מקרה לגופו, וצ"ע.

235 בהני צ'קים שנתבאר בסמוך דיש בזה ריעותא דנפילה ויכול לטעון שפרעו כיון שהוא למוטב בלבד או בצ'ק פתוח, ולפי"ז כשהוא תוך זמנו לכאור' תליא במשנ"ת לעיל הע' 205 פלוג' הר"מ והראב"ד כשיש ריעותא דנפילה והוא תוך זמנו אם נאמן ליפטר בטענת פרוע, אמנם י"ל למשנ"ת שם ביאור פלוגתתם דתלוי אם כח השטר נגד טענת פרעון הוא מדין הוכחה או מדין תוקף השטר ע"ש, דהר"מ לשי' דזהו מדין תוקף השטר ולכן כשנפל ס"ל דבטל תוקפו, ולפי"ז י"ל דבצ'ק ג"כ תלוי בזה דאם נאמר שתוקפו מכח ההוכחה שלא השאירו בידו י"ל דבתו"ז לא איתרע, אבל א"נ שתוקפו מכח דין מיוחד שננתנו לו תוקף לטענת פרעון, י"ל דבנפול איתרע, וראה לעיל פרק ב ענף ג שיטות הפוסקים בתוקף הצ'ק לטענת פרעון ע"ש.

לאחר הפרעון כדי למסור לבני משפחתו, ולכן אף כשהמלוה נותן סימן בהצ'ק, אין זה הוכחה שעדיין לא פרעו, [ואגב, יש לעורר שנוהג זה יש לבטלו וראוי לקרוע כל צ'ק בין צ'ק פתוח ובין צ'ק עם סכום יש לקרוע מיד עם הפרעון כשפורע לו במזומן ופודה את הצ'ק, כיון שלמעשה ברוב המקרים יש בזה עגמ"נ ובעיות מרובות כשהצ'ק נאבד ומגיע לידי איניש דלא מעלי].

232 יש להסתפק אם ככה"ג נאמן אף לטעון פרעתי והשארתי בידך לאחר הפרעון במיגו שהיה יכול לטעון פרעתי וממני נפל, או דזה הוי כמיגו נגד עדים, דאנן סהדי שאינו משאיר צ'ק פתוח ביד המלוה לאחר הפרעון וראה בנתי' (סט סק"ז) דיש אופנים שאין מועיל רק הפה שאסר ולא מיגו, ויש להוסיף גם דאי"ז כ"כ מיגו טוב דלא נוחא כ"כ לטעון פרעתי וממני נפל שזה ג"כ מוזר קצת להשאיר צ'ק חתום תח"י שגורם לעצמו בעיות ויל"ע בכ"ז.

233 דכיון שברור שהיה בידו תו הדר דינו לצ'ק רגיל שאין נאמנות לטעון ע"ז שפרעו אף כשנפל וכנ"ל סעיף נו ובהע' 223, ומה שלא נכתב שמו של המלוה כמוטב בהצ'ק אי"ז ריעותא כלל דמצוי מאד למסור צ'קים באופן זה.

234 כגון בגמ"ח של חפצים שונים שהדרך ליתן צ'ק בטחון, עד הזמן שנקבע להחזרת החפץ, דבזה נתבאר לעיל פרק ב ענף ד דבכה"ג הדין חלוק, דאם הדור"ד ביניהם היא על עצם החזרת החפץ, הוי הצ'ק הוכחה שעדיין לא החזיר לו החפץ, דאם היה מחזיר לו החפץ היה נוטל ממנו הצ'ק, אולם לגבי טענות שהחפץ נפגם וכדו' אין הצ'ק מהווה ראיה כלל, דאף שניתן גם למטרה זו שאם החפץ יפגם יוכל לגבות בצ'ק זה, אך אין בזה הוכחה שהחפץ אכן נפגם, ובנידור"ד בצ'ק

ענף ט - דיני השבת צ'ק שנאבד כשאינו ברור שהמוטב לא מסרו לאחר

חפץ או מטבע שנאבד אם יש לחשוש שהבעלים מכרוהו לאחר נמ. כל האמור לעיל הוא כאמור באופן שאין חשש שהמלוה מסר הצ'ק לאחר דאז הנידון הוא בין הלוה למלוה²³⁶, אבל בעלמא כשמוצא צ'ק שאין ידוע שלא נמסר לאחר יש לדון אם צריך לחשוש לזה²³⁷, דמצאנו נידון בראשונים היאך מחזירים כל אבידה שבעליה נותן סימנים ואמאי אין חוששים שמא מכרו לאחר וידוע הסימנים מהזמן שהיה תחת ידו כמו שמצינו במטבע שאין מחזירים משום דשמא מסרו לאחר²³⁸, ויש שכתבו שהמעם משום דבחפצים מוקמינן הדבר בחזקת מרא קמא ואין חוששים שמכרו ולדיעה זו במטבע אין מחזירים משום שעומד לימסר מיד ליד ואין כאן מרא קמא²³⁹, ויש שכתבו דבאמת אף בכל חפץ יש לחשוש שמכרו אלא דמכיון שהכריזו שמצאו מציאה וזה בא ונותן סימניה ומגין לו לידע שהחפץ שמכר זוהי האבידה, ומדלא בא אחר רק הוא זהו הוכחה שהחפץ עדיין שלו, ולדיעה זו במטבע אין מחזירים משום שחוששים שאכן אף שנאבד לו מ"מ י"ל שגם לאחר נאבד מטבע כזו²⁴⁰.

או המטבע, אלא דמטבעות חיישינן שיש עוד מטבעות עם סימן כזה ויתכן מאד שנאבד מאדם אחר ואף בשמו כתוב עליה יתכן שכבר הוציאו מתח"ו ומסרו לאחר, אמנם הריטב"א ביאר דבאמת בכל אבידה היה מקום לחשוש שמכרו לאחר רק דבחפץ בעלמא אזלינן בתר חזקת מרא קמא משא"כ במטבע שעומד לימסר מיד ליד לא מהני בזה חזקת מ"ק.

239 כ"ה דעת הריטב"א (ב"מ כה, ב): "ויש לומר דמעות להוצאה קיימי ואיכא למיחש שמא הוציאם, אבל למכירה לית לן למיחש שאין לנו להוציא ממון מחזקת בעליו א"כ בדבר העומד לימכר כחבית רשומה אחר שנפתחו האוצרות", וע"ש בהמשך דבריו שהביא מש"כ הרמב"ם דבמטבע לא מהני סימן משום דחזקתו להוציאה וביאר הריטב"א: "דלא דמי לשאר אבידה דלא חיישינן שמא מכרה לאחר וידע סימניה משום שאינו עומד לכך אבל מטבע אינו עומד אלא להוציא".

240 כ"כ הרשב"א (ב"מ שם): "דזה ג"כ חוששינן שמא כתב שמו גם על אחרות והוציא את זו ומאחר נפלה והוא אבד אחרת כיוצא בזה", ובשיטת"ק הביא כן גם בשם הרמב"ן והר"ן ע"ש שביארו דבאמת בכל חפץ כשכא אחד ונותן סימנים אמרינן דשלו הוא ולא חיישינן שמכרו דמגין לו לידע שזה

236 היינו כהאופן שנתבאר לעיל הע' 213 בצ'ק שניתן למפעל או מוסד מסוריים שחייב להפקיד כל הצ'ק שמקבל בחשבונו הפרטי כדי לנהל רישום תקין וזה שכיח לפעמים גם באדם פרטי.
237 דאף שהבאנו לעיל הע' 177 מדברי הרא"ה והחמדת שלמה שחוששים שהמלוה מכר השטר כשהשטר אינו בידו, וזה באופן שהמלוה תובע מהלוה שישלם לו החוב שאז יכול הלוה ליפטר ולטעון שמוכח שמכר השטר כיון שאינו בידו, אבל כאן שהנידון הוא באחד מן השוק שמוצא צ'ק ורוצה לקיים מצות השבת אבידה ולהחזירו לבעליו והמלוה נותן סימנים באופן שמוכח שהיה תחת ידו, יש מקום לצדד דאין להמוצא לחשוש שמסרו לאחר וכיון שעל פי דין מחזיר לו הצ'ק שוב ממילא יכול לגבותו וכמשנ"ל לעיל הע' 219 עפ"י התוס' בחולין.

238 הראשונים כתבו לדון בכל אבידה שמחזירים בסימנים אמאי לא נחשוש שמא מכר הבעלים החפץ לאחר וידוע הסימנים מהזמן שהחפץ היה תחת ידו וביותר למשנ"ל בב"מ (כה, ב) דהמוצא מטבע אינו מחזיר בשום סימן ואף כששמו כתוב עליה ומ"ש משאר חפץ, וראה בשיעורי הר"ש רדובסקי (ב"מ סי' כט) שיש ראשונים שביארו החילוק דבכל גווני אין חוששים שהוא מכר החפץ

הסוברים דהצ'ק דינו כחפץ ואין חוששים שמסרו לאחר [עכ"פ לאחר ההכרזה]

פ. יש שכתבו דצ'ק שעדיין לא הוסב ויש בו רק שם המוטב, אין חוששים שנמסר לאחר שאילו מסרו היה חותם ע"ז כמיסב, ולכן בכה"ג מחזירים למוטב באופנים הנ"ל כשנותן סימן או כשיש הוכחה אחרת שהיה בידו²⁴¹, ויש שכתבו דתליא בפלוגתא הפוסקים הנ"ל דלדעת הפוסקים דבעלמא אין חוששים שמכר החפץ משום חזקת מרא קמא, זה שייך גם בצ'ק דהמוטב הוא המרא קמא, אבל להפוסקים דבחפץ יש לחשוש שמכר ורק משום שהכריזו ולא בא אחר זהו הוכחה דשלו הוא, א"כ גם בצ'ק בכה"ג לא יחזיר למוטב רק לאחר ההכרזה²⁴².

לדינא יש להסתפק אם אפשר להחזיר צ'ק שלא הוסב דיש לחשוש שנמסר לאחר

פא. למעשה נראה דבכל גווני הוי ספיקא דדינא דעצם היסוד דצ'ק שאינו מוסב הוי הוכחה שעדיין לא נמסר, זהו נסתר מהמציאות ששכיח ומעשים בכל יום למסור צ'קים מיד ליד ללא הסבה וכמשנ"ת לעיל פרק ד ענף ד דההסבה אינו מעכב בהעברת הקנין והמקבל יכול להסב הצ'ק בשליחותו²⁴³, וגם משנ"ת דהחשש שמא מסרו לאחר תליא בפלוגתא הפוסקים אינו מוכרח דיש לומר דבצ'ק חוששין לכו"ע שמא מסרו דדומה קצת למטבע כיון שעומד לכך, ועוד דאף עצם ההוכחה ממה שהוא בא לתובעו ולא אחר יש לדחות דבצ'ק לא שייך זאת רכיון שבדרך כלל זה שנאבד לו הצ'ק פונה מיד למיסב או למוטב להודיע שנאבד לו צ'ק א"כ הרי ידע על אובדן הצ'ק ולכן בא ליתן סימניו²⁴⁴.

שעומדים לכך משא"כ בנידו"ד פשוט דאין צ'ק עומד ועשוי למסרו לאחר ולכן לסברת הריטב"א פשוט דלא חיישין שמסרו לאחר דמוקמין בחזקת מ"ק, ולדעת הרמב"ן והרשב"א דבעלמא ההוכחה שלא מסרו היא מכח זה שרק הוא בא ונותן סימניה ולא בא אחר, א"כ זה שייך רק כשעשו הכרזה, ולכן גם בנידו"ד אם הכריזו על הצ'ק שנאבד ורק הוא בא ונותן סימניה זהו הוכחה שלא מסרו לאחר ושפיר מחזירין לו בסימנים.

243 כן נראה לכאור' דהא המציאות היומיומית מוכיחה שמעבירים צ'קים ללא הסבה, וא"כ מנין לנו לקבוע בבירור שהעובדא שהצ'ק לא הוסב זהו הוכחה שהצ'ק לא נמסר לאחרים עד כדי שנחזיר הצ'ק ויכול להוציא ממון בסברא זו.

244 והיינו דב' הסברות הנ"ל יש מקום לחלק דבצ'ק שאני, דהסברא דאולינן בחר חזקת מ"ק כיון שהצ'ק אינו עומד לימסר דדומה לחפץ, יש לדון בזה דהצ'ק במדה מסוימת אינו דומה לחפץ בעלמא שהרי בעצם בטבעו ותכונתו הוא דבר הנמסר מיד ליד יותר מחפץ בעלמא, אלא שעדיין אינו דומה למטבע ממש וזהו מצב ביניים ויל"ע

שקנה ממנו החפץ איבדו, והיינו דכל שעשו הכרזה ולא בא אחר רק זה הנותן סימניה זהו הוכחה מספקת דשלו ושללא מכרה לאחר, ורק במטבע אמרינן דאף שנותן סימניה וזהו הוכחה שנאבד לו מ"מ יש לחשוש שמא גם חבירו נאבד לו אותו סוג מטבע עם סימן זה ואפשר דאותה מטבע שנמצאה היא המטבע שנפלה מיד האחר ע"ש.

241 כ"כ בפתחי חושן (אבידה פ"ז הע' מ): "המוצא צ'ק בזמנו אם כתוב בו שם מוטב הרי דינו כמלוה והחותם דינו כלוה, ומ"מ מסתבר דאין בזה חשש פרעון שסתם פרעון צ'ק הוא ע"י הבנק ומוחתם על ידו, וכיון שנמצא בשוק ללא חותמת בנק הרי ודאי שלא נפרע, וממילא צריך להחזירו למוטב", וכ"כ לעיל דבדבריו לא כתב דמיידי דוקא בנותן סימנים אך ברור דרק בכה"ג מחזירים לו דאל"כ עדיין קיים החשש שכתב ללוות ולא לוה וכנ"ל הע' 214.

242 בעיונים במשפט (סי' ו אות יב-יד) הביא דברי הראשונים הנ"ל וכתב דלדעת הריטב"א דבכל אבידה מוקמין בחזקת מרא קמא ורק במטבע שדרכו לימסר מיד ליד שאני, א"כ גם בצ'ק אף שלפעמים נמסר מיד ליד אבל אינו דומה למטבעות

בצ'ק שהוסב לכו"ע יהא מונח והדין כשבא אחד מהשוק ליתן סימניו סב. משנ"ת דיש סוברים שאין חוששים שהצ'ק נמסר לאחר הוא כאמור בצ'ק שלא הוסב, אמנם בצ'ק שהוסב גם להדיעות הנ"ל יש לחשוש שהצ'ק כבר נמסר לאחר ואין מחזירים למוטב או למיסב אף כשידוע שהיה בידו²⁴⁵, ואם בא אחד מן השוק שאינו חתום כמיסב ונותן סימנים לדיעה זו מחזיר לו הצ'ק אך למשנ"ת דיש לחשוש שנמסר לאחר ה"ה בזה יהא מונח²⁴⁶.

אם אפשר להחזיר צ'ק על פי עדות החותם האחרון למי נמסר

סג. יש שכתבו דהמוצא צ'ק כזה עליו לפנות למוטב או למיסבים ולהודיע להם על אובדן הצ'ק ויוכל להחזיר על פי עדות החותם האחרון כשיעיד למי נמסר הצ'ק לאחרונה, דמשיבים אבידה על פי עד אחד²⁴⁷, וגם כשהצ'ק מרופט ומקולקל שלא יוכל לגבות עם זה מהבנק, מ"מ יש חיוב השבה כדי שיוכל לגבות מהחותם עצמו ולהחזיר לו הצ'ק ולא יצטרך לשובר ושטר פיצוי וכדו'²⁴⁸, ולמש"כ דיש לחשוש שנמסר לאחר ה"ה דאין מחזירין על פי עד אחד²⁴⁹.

הסבה, וזהו לשיטתו שגם כשיש רק שם מוטב אין חוששים שמסרו לאחר, אך למשנ"ת דכיון שהדרך למסור גם ללא הסבה יש לחשוש שנמסר, א"כ גם ככה"ג יש לחשוש שזה שבא לפנינו ונותן סימנים שמא כבר מסרו לאחר ללא הסבה כ"נ לכאור' די"ל דכיון שכבר חתמו מיסבים הדרך להחתים את כל מי שמסר הצ'ק ויל"ע, וראה בתבונות ארי (ח"ב עמ' עד) דבצ'ק שהוסב והמלוה טוען שלא מסרו לאחר רק חתם שמו בהסבה כדי להפקידו בבנק ונאבד ממנו לפני שהפקידו, "אין לחייב את הלוה לשלם דיש לחוש שמסרו לאיש אחר ואולי יהיה לו הוכחה לאותו האיש שקיבלו ויבא הלוה לידי הפסד".
247 כ"כ במשפט האבידה (בידורי הלכה סי' טו בד"ה ולדינא): "עוד נראה דיש להמוצא להודיע מהחותם האחרון למי מכר את הצ'ק ונאמן בזה להראשונים דעד אחד נאמן באבידה, ועכ"פ יוכל לשואלו את הסימנים בזה", וכוונתו לשי' הר"ן (חולין צו, ב) וראה בזה בשער משפט [לג סק"א] והאריכו הפוסקים בזה ליישב סוגיית הגמ' ב"מ [כח, א] ואכמ"ל.

248 במשפט האבידה (שם): "ובעובדא דקמן דהצ'ק היה מרופט ומלוכלך ומסתבר דלא היו מקבלים אותו בבנק להכי לית ביה שוה פרוטה, אמנם נראה דמ"מ חייב לברר למי נמסר בכדי שיוכל להחזירו לבעלי הקודמים ולבקש מהם שיפרעו לו כיון שלא הוציא הצ'ק, ואף אם נימא דאינו חייב בזה [ואי"ז מקומו להאריך בהאי פרט] כיון שבדאי יהיה מוכן

אם ככה"ג ניתן לסמוך על חזקת מרא קמא, והסברא השניה לשאר הראשונים דבעלמא אין חוששים כלל שמכר וכל שבא אחד לאחר הכרזה ולא בא אדם נוסף סגי להוכיח ששלו הוא, אבל יל"ע דכיון שבדרך כלל מי שנאבד לו צ'ק פונה לבעל הצ'ק או למיסב להודיעו על אובדן הצ'ק, א"כ הרי יש לחשוש שזה שבא לפנינו אינו המחזיק האחרון אלא הקודם לו, והוא יודע על אובדן הצ'ק כיון שהודיעו לו ואילו המחזיק האחרון יתכן שלא שמע מההכרזה, ונמצא שלמעשה יש לחשוש שמא נמסר הצ'ק לאחר וזה שלפנינו אינו הבעלים האמיתי.

245 בפתחי חשן (אבידה פ"ז הע' מ): "מיהו כל זה כשאינו מוסב על ידו, אבל צ'ק מוסב יש להניח שמסרו לאחר שאין דרך להסב צ'ק לפני שמסרו, וא"כ אינו יכול להחזירו למוטב, וכן אם יש בו כמה הסבות אינו יכול להחזירו למיסב האחרון, שגם בזה יש לומר שמכיון שהיסב את הצ'ק בודאי מסרו לאחר, וא"כ הרי הצ'ק כאבידה אחרת שמחזירה על פי סימנים, אבל למוטב או המיסב האחרון אף בסימנים אינו מחזיר שהרי הצ'ק היה בידו ויודע סימניו".

246 הגה ברברי הפת"ח מוכח דרק למיסב האחרון אין מחזירים בסימנים וזהו הוכחה שמסר הצ'ק לאחר, אבל כשבא אחד מן השוק שאין שמו מופיע כמיסב ונותן סימן מובהק הרי מוכח שהצ'ק היה בידו לאחרונה לאחר כל המסיבים וא"כ החוב הוא שלו ובכה"ג אין לחשוש שמא מסרו לאחר ללא

צ'ק שנמצא להסוברים דמחזיר, וחיובו של החותם כלפי המוטב להסוברים דיהא מונח פד. נמצינו למדים מכל האמור דהמוצא צ'ק בשוק כשיש בו שם מוטב ללא הסבה להסוברים דאין לחשוש שמסרו לאחר הריהו פונה למוטב וכשיכול למסור סימנים מחזיר לו על פי סימנים, ויוכל המוטב לגבות מהחותם ללא שובר ושטר פיצוי, כמו"כ מועיל החזרת הצ'ק לענין שלא יוכל הלזה למעון פרעתי²⁵⁰, אך למש"כ שיש לחשוש שמסרו לאחר נמצא שאין להחזירו למוטב והדין יהא מונח, ובכה"ג כשיש לחשוש שמסרו לאחר נתבאר לעיל דאין הלזה חייב לשלם אא"כ עשו הכרזה ולא בא אחר לגבותו ואז משלם לו רק כשנותן לו שובר ושטר פיצוי²⁵¹, נראה דה"ה בנידו"ד דאף שיודעים שהצ'ק נמצא והוא מונח אצל המוצא, יש לחשוש שיבא אחד ויביא עדים שנפל ממנו ויחייב את החותם²⁵².

צ'ק למוכ"ז דינו כנ"ל בצ'ק עם שם מוטב

פד. גם כשמצא צ'ק פתוח ללא שם מוטב על המוצא להכריז שמצא צ'ק ואם יבא אחד ויתן סימנים להסוברים דאין חוששים שנמסר לאחר מחזירים לו על פי סימנים וגובה מהחותם²⁵³, אך למש"כ דבכל צ'ק יש לחשוש שמסרו לאחר כש"כ בזה דהדין יהא מונח²⁵⁴.

כשאחד מהשוק תובע את הצ'ק לכו"ע יהא מונח והדין כששנים נותנים סימנים פו. לדעת הסוברים שמחזיר בסימנים, אם יש לפנינו שני אנשים שתובעים את הצ'ק, דהיינו המוטב הראשון ואחד מן השוק שמוען שהצ'ק נמסר לו ושניהם נותנים סימנים פשוט דבזה לכו"ע הדין יהא מונח ולא נחלוק ביניהם משום דעדיין יש לחשוש שהצ'ק נמסר לאנשים נוספים בין בצ'ק שהוסב ובין בצ'ק שלא הוסב²⁵⁵, וה"ה דכשיש כמה מסיכים ובא אחד למעון שהמיסב האחרון מסר לו הצ'ק, טענתו טענה, ואין מחזירין לאחר מהם,

251 כנ"ל הע' 177 מדברי הרא"ה והחמדת שלמה.
252 והיינו דאף שיודעים שהצ'ק מונח אצל המוצא ולא יבא אחד לגבותו שלא כדין, אבל יש לחשוש שיבא מאן דהו עם עדים והוכחות ששלו היה ולכן על המלוה לתת ללוה שובר ושטר פיצוי.
253 פשוט דגם בזה סגי במה שבא זה ונותן סימניו שזהו הוכחה ששלו הוא ואולינן בחר חזקת מ"ק או משום ההוכחה שלא בא אדם נוסף לתובעו, ומה שפקודת המוטב לא נכתב אי"ז ריעותא שמסרו לאחר דיתכן שחשב להשאירו כך אם ירצה למסור לאחר ועדיין לא מסרו.
254 דבזה יש לחשוש יותר לכך כיון שפקודת המוטב נשאר פתוח וזה הוכחה שנתכוין למסור לאחר.
255 פשוט דכיון שכמה אנשים טוענים לבעלות על הצ'ק ואין אנו יודעים מיהו הנכון, הדין בזה

לפרוע לו נראה דהוא סיבה לחייב בנידור האובד", [ומש"כ דיתכן שהלוה אינו חייב לשלם, כבר ביארנו בזה לעיל ענף ו דחייב הלזה לשלם לו תמורת שטר פיצוי ע"ש].

249 הנה מש"כ להחזיר על פי עד אחד זהו כמו שמחזירים בסימנים דכיון שעל פי דין מחזירים השטר ממילא יכול לגבות בו אח"כ ומה"ט מהני גם עד אחד, אמנם בנידו"ד למשנ"ת לעיל דיש לחשוש שנמסר הצ'ק לאדם נוסף א"כ כמו דלא מהני סימנים לצד זה ה"ה דלא מהני עד אחד.

250 והיינו דהתועלת שבהחזרת הצ'ק למלוה הוא בב' דברים א. שבאופן שהלוה מכחיש וטוען פרעתי אבל כשהצ'ק מוחזר לו אינו נאמן כמשנ"ת בהע' 222-223, ועוד תועלת דאף כשהלוה מודה היה המלוה צריך ליתן לו שטר פיצוי וכשמחזירים לו הצ'ק א"צ לזה אלא מחזיר הצ'ק ללוה עם התשלום.

והדין יהא מונח אא"כ הצ'ק הוסב לאחרונה למוטב בלבד וראה בהערה 256, וכששנים נותנים סימנים בהצ'ק אף כשאחד נותן סימן מובהק יותר כגון מספר הצ'ק והשני נותן סימן רגיל כגון הסכום, התאריך וכדו' מ"מ הדין יהא מונח דיתכן שהשני לא שם לב לזכור מספר הצ'ק²⁵⁷, [ולמש"כ דאין להחזיר מחשש שמסרו לאחר נמצא שהדין יהא מונח גם כשרק אחד נותן סימנים].

כשיש לחשוש שהמלוה נתייאש מהחוב אין מחזירים לו השטר

פז. כל מה שנתבאר דמחזירין למלוה באופנים דלעיל מיירי באופן שאין לחשוש שכבר נתייאש, והיינו כנ"ל כשנותן סימן וכדו' דבזה אין חוששים שנתייאש, אבל במקום שיש לחשוש שהמלוה נתייאש מהחוב אין מחזירים לו הצ'ק לגבותו די"א שהללו זוכה בחובו ואינו חייב לשלם לו²⁵⁸.

אין לקרוע הצ'ק כשהדין יהא מונח [ופרטי דינים נוספים]

פח. אם הכריז על צ'ק שנאבד ולא בא האובד ליטלו ממנו, וכן באופנים הנ"ל שהדין יהא מונח, הרי הוא חייב להחזיק הצ'ק עד שיבא אליהו, ואינו יכול לקרועו אף לאחר ו' חודשים או ז' שנים²⁵⁹, כי לעולם האובד יוכל לגבות בזה מהחיותם עצמו²⁶⁰.

257 כנ"ל הע' 226 עיי"ש מש"כ בזה, ויש לדון בכל מקרה לגופו, דאם יש ריעותא בזה שהאחר אינו יודע סימן זה אז מחזירין לזה שנותן הסימן, וכשאין ריעותא באי ידיעת הסימן הדין יהא מונח, ועל פי רוב באי ידיעת מספר הצ'ק אי"ז ריעותא.

258 ראה משנ"ת בזה לעיל הע' 172 ולהלן פרק יז ענף ה.

259 והיינו דלאחר ו' חודשים מהתאריך הרשום בצ'ק, שוב אין הבנק מכבד הצ'ק, ולאחר ז' שנים עפ"י הנהל שוב אינו יכול לגבות אף מהחיותם עצמו, כי חל עליו התישנות, ולפעמים אף בדינו הדין כן וכמשי"ת להלן פרק יב סעיף ל-לד, ומ"מ אין לקרוע הצ'ק וכדלהלן.

260 והיינו משום דלא מיבעיא לאחר ו' חדשים דאף שאינו יכול לגבות בזה מהבנק, זהו מכח ההסכם שבין הבנק והלקוח, אבל עדיין יכול לגבות מהחיותם עצמו אף לפי הנהל, אלא אף לאחר ז' שנים דגרע כנ"ל, מ"מ בזה שהצ'ק נאבד, והמוצא יוכל להעיד שלכן הצ'ק לא נגבה, כיון שהיה אבוד מבעליו, פשוט דאין בזה ריעותא דשטר ישן, ולכן אף אם לפי הנהל חל בזה התישנות ולא יוכל לגבותו, מ"מ בדינו נחייבו עפ"י הצ'ק ולכן אין

יהא מונח, ובזה י"ל דאף להצד שהבאנו לעיל בהע' 242 דאין לחשוש שהצ'ק נמסר לאחר, אבל בנידוד"ד שכבר באו שנים לפנינו לא נפסוק להם שיחלוקו דיש לחשוש יותר שכבר נמסר ליד נוספת, ואף בצ'ק ללא שום הסבה נראה דהדין כן כיון שהדרך למסור צ'קים גם ללא הסבה, ודלא כדמשמע בעיונים במשפט דרק כשהצ'ק הוסב נאמן אחר לטעון דדידיה הוא, ועיי"ש מש"כ לבאר דאין כאן דין חלוקה, אף באופן ששניהם טוענים שמא דליכא ודאי רמאי, מ"מ כיון דאין אחד מהם מוחזק בהצ'ק אלא מונח ביד המוצא, אמרינן בזה יהא מונח, ונראה דאף בלא"ה לא נפסוק יחלוקו כיון שיש לחשוש שנמסר לאדם נוסף וכנ"ל [משא"כ בשנים אדוקים בשטר (ב"מ ז, ב) דכיון שהשטר בידם חולקין, וראה להלן סעיף סט בצ'ק באופן זה כששנים אדוקין בו וכל אחד טוען ששלו הוא, היאך חולקין בזה].

256 דבכל גווני שיש לחוש שהצ'ק נמסר לאדם נוסף ובא אחד לפנינו ותובע, אם אין לנו הכרעה ביד מי היה הצ'ק לאחרונה ולא נמסר ממנו לאדם נוסף הדין יהא מונח. אמנם באופן שהצ'ק הוסב למוטב בלבד מסתבר דאין חוששים שנמסר לאדם נוסף, וראה עוד משנ"ת בזה בהע' 260.

שנים אדוקים בצ'ק אם חולקין כל הדמים או לפי שוויותו לימכר

פ. לוח ומלוה שאדוקים שניהם בצ'ק והמלוה מוען שעדיין לא נפרע והלוה מוען שכבר פרעו ורוצה שיחזיר לו המלוה הצ'ק, בשטר באופן זה נתבאר בשו"ע דחולקין ביניהם כפי שוויות השטר לימכר בשוק²⁶¹, ובצ'ק נראה דאם הצ'ק סחיר וניתן להעבירו מיד ליד, הרי יש לזה ערך עצמי והמלוה נוטל חצי מהסכום הנקוב בצ'ק²⁶², ובצ'ק שכבר הוחזר מהבנק ראה בהערה²⁶³, [לדיון לגבי חלקו של הלוה בחצי משוויות הצ'ק ראה בהערה²⁶⁴].

פרטי דינים נוספים בדיון יאוש בחוב כשנאבד הצ'ק, חיובי שומר אבידה בצ'ק, דין המוצא פנקס צ'קים שאינם חתומים, דין השבת צ'ק של עכו"ם יבוארו להלן פרק יז ענף ה.

264 מדיון הנ"ל בגדר שוויות הצ'ק לגבי המלוה נראה לכאור' דלגבי חלקו של הלוה פשיטא לן שיש לו שוויות מחצי הצ'ק, אולם למעשה העירני הג"ר צבי חיים דישון שליט"א דבריטב"א כ"מ (ז), ב ד"ה ולית) מבואר דהא דמקשינן על דברי רבי שסובר דמלוה ולוה שאדוקין בשטר גובה מלוה כולו ואמאי אין חולקין ביניהם, וביאר הריטב"א דמה שמקשה הגמ' שגם הלוה יש לו חלק בהחוב "אף דבאיניש דעלמא לא זכי בשטר חוב אלא בכתיבה ומסירה, לוח גופיה לא בעי כתיבה ומסירה", ומבואר דזכותו של הלוה הוא משום שזוכה מכח קנין בהשטר, ולא נחשב שעצם הדבר שהשטר אצל לוח ואינו לגמרי ביד המלוה זה גופיה עושהו למוחזק, אלא בעינן לקנין בהשעבוד והשטר, [וכ"מ בנתי' סי' מח לגבי שטר שנמחל שעבודו דכשהלוה משלם למלוה ומקבל ממנו השטר נחשב שקונה ממנו השעבוד ע"ש].

ועפ"י יש לדון בלוח שמוחזק בצ'ק אם נחשב ג"כ שחוזר וקונה השעבוד מהמלוה, או דבצ'ק כיון שעיקרו לראיה לגבות מהבנק אין כאן מכירת שעבוד, וכשהלוה פורע למלוה ונוטל ממנו הצ'ק עיקר זכותו של הלוה הוא בזה שהמלוה אין לו עתה צ'ק עליו, וא"כ י"ל דלגבי הנידון הנ"ל אם נחשב הלוה כמוחזק לגבי החוב, עפ"י ד הריטב"א דמוחזקותו של הלוה הוא מכח זכייתו בהשעבוד שמקבל חזרה מהמלוה י"ל דצ'ק אין לו מעליותא זו דלגבי הלוה נחשב כחספא בעלמא, ומאידך י"ל דכיון שהצ'ק יש לו שוויות עצמית נחשב הלוה בכל גווני כמוחזק בחלק מהחוב וצ"ע בזה.

לקרוע הצ'ק לעולם, כן נראה לכאור' ודלא כמש"כ במשפט האבידה שם דלאחר ו' חדשים יכול לקרוע הצ'ק, וראה בזה להלן פרק יז סעיף לט.

261 כ"ה בסוגיית הגמ' ב"מ (ז), ב ובתוס' וראשונים (שם), וראה מש"כ האחרונים לבאר איך מועיל המוחזקות של המלוה בשטר לחייב את הלוה לשלם ולהוציא מהמוחזק, ויש בזה ג' מהלכים, בשיעורי רב"ב הביא בשם הגר"ח שהמוחזק בשטר הוא כמוחזק בהחוב, ובכתבי הגר"ח הוא כע"ז באופן אחר, דזהו מכח התחייבות של הלוה שכ"ז שהשטר ביד המלוה ישלם לו, ובחזו"א (חור"מ ליקוטים סימן ה סק"ז) ביאר דכל שמחזיק עדיין בשטר זהו הוכחה על החוב ע"ש, ולפ"י נלאו האחרונים לבאר אמאי נוטל רק כפי שוויות השטר לימכר ולא חצי מדמי החוב, וראה בחי' ר' אריה לייב (סי' פו) שביאר דמה שהמוחזקות בשטר עושהו למוחזקות בהחוב זהו רק כפי מה ששייך למוכרו, ובסוכת דוד ביאר דכיון שהמוחזקות של הלוה הוא בגוף הממון והמוחזקות של המלוה הוא רק בהשטר, אין לו להמלוה כח נגד המוחזקות של הלוה רק כפי מה ששוה גוף השטר ע"ש ואכמ"ל.

262 דכיון שיש להצ'ק שוויות עצמית ולדעת כמה פוסקים נחשב כחפץ הנמכר והנקנה, א"כ הרי המוחזקות של המלוה שוה להמוחזקות של הלוה, ובפרט בצ'ק שעומד לגבות ממנו שהבנק חייב להתחזקתם, ובזה שניהם מוחזקים בשוה.

263 הנה בצ'ק שכבר הוחזר מהבנק שפרעונו מהלוה עצמו, א"כ כיון שבדרך כלל צ'ק כזה אינו סחיר, לכאור' דינו כשטר בעלמא ואין לו שוויות בשוק כפי שוויותו המלאה.

פרק יא

דיני כתיבת וחתימת הצ'ק, חששות זיוף וכדו'

בפרק זה נדון בדברים הנוגעים לכתיבת הסכום, שם המוטב, והחתימה בהצ'ק באופן המועיל עפ"י דין תורה ועפ"י הנוהל הבנקאי

ענף א - מדיני כתיבת שמורות באופן שלא יהא חשש זיוף

זהירות מאפשרות זיוף בשט"ח הנעשה בעדים ודין שטר שיכול להודיף

א. כתיבת השטר שנעשה בעדים נאמרו בו הלכות רבות, ותוכנם הוא למנוע יכולת זיוף שיגרום הוצאת ממון שלא כדין¹, מעיקרי ההלכות הם:

(א) לזהר שלא לכתוב השטר על נייר שיכול להודיף².

(ב) כמו כן אין לכתוב בדיו שיכולין לזייפו³.

(ג) כתיבת השטר יהא באופן שלא ישאר מקומות פנויים ששייך להוסיף שם מילים או תנאים וכדו'⁴.

(ד) נוסח השטר יהא אחיד ולא ימצאו בו סתירות בלשונות השטר, או מילים בעלות משמעות כפולה⁵.

(ה) יש לזהר שלא ימצאו מחקים, או מילים תלויות, או מילים שעבר עליהן הקולמוס שיש לחשוש שנעשו לאחר כתיבת השטר⁶.

4 ראה סי' מב סעיף ג-ד שלא ידחוק המילים במקום אחד וירחיבן במקום אחר שיוכל להוסיף שם מילים, וכן שלא יכתוב שלש בסוף שיטה שאפשר לזייפו לשלשים וכדו', ולהלן בסי' מד מבואר דאין למדין משיטה אחרונה שבשטר כיון שדרך העדים להרחיק חתימתן שיטה מהכתב, ובסי' מה מבואר דאסור להעדים להרחיק ב' שיטין מהכתב ועוד פרטי דינים כיו"ב.

5 בסי' מה (ס"ה) נתבאר הדין כשיש סתירה בלשונות מלמעלה למטה, דכשאפשר ליישב הסתירה מיישבים, ולפעמים הולכין אחר אחד מהלשונות, ולפעמים אחר הפחות שבהם דיד בעל השטר על התחתונה, וע"ש בדין שטר שכתוב בו סלעים סתם.

6 בסי' מד (ס"ה) דכשיש מחקים או תלויות או שעבר הקולמוס על חלק מהשטר אין למדין מהן.

1 פרטי דינים רבים נאמרו בזה והלכותיהם נתבארו בחור"מ סימנים מב, מד, מה, ועוד, במסגרת זו לא נאריך בפרטים שאינם נוגעים לעניינינו.

2 שו"ע סי' מב (ס"א): "אין כותבין שט"ח על דבר שיכול להודיף ואם כתבו עליו פסול אפי' לגבות בו לאלתר", ובש"ך שם מצדד דיכולין לומר קים לי כר"ח דמכשיר [עכ"פ לאלתר, ובש"ך כ' דיתכן דאף לזמן מרובה ובנתי' חי' סק"א העתיק רק לאלתר], ועיין באורים (סק"א) דאין דבריו מוכרחים, וע"ש ברמ"א דכל שאינו עשוי כתיקון חז"ל פסול ועמ"ש כ' בזה בבאר המשפט שם.

3 פשוט דדיו המזדייף ונייר המזדייף דינו חד הוא, וראה בגיטין (יט, א) בסוגי הדיו שאינם ניתנים לזיוף, ופשוט דכתיבה בעיפרון נחשב כדיו שיכול להודיף וראה בזה להלן.

באלו וכיו"ב אם לא נעשה כדין יש אופנים שחז"ל פסלו את כל השטר⁷, ויש מהם שרק החלק ששייך לזיף בו נפסל [אף שלא נעשה בו זיוף] ושאר השטר כשר⁸.

שטר כת"י שיכולים לזיף בו יש פוסלים ויש מכשירים

ב. שטר בחתימת יד הלוה שנעשה באופן שיש בו אפשרות זיוף⁹, ו"א רדינו כשטר הנעשה בעדים ובאופנים שהשטר פסול ה"ה כשטר כת"י הריהו פסול כל שיש אפשרות לזיף בו אף כשעדיין לא נעשה בו זיוף¹⁰, ו"א דכל שלא נעשה בו זיוף כשר¹¹, ולדיעה זו נראה דבסתמא תלינן שלא נעשה בו זיוף אך אם יוכיח שנעשה בו זיוף הרי חלק הזיוף נפסל¹².

יחתום כנגד הסכום נפסל, וע"כ דהיינו משום דכשעושין באופן שיכול לזיף פסול, ולפי"ז גם דעת הש"ך כן הוא שהעתיק שם דברי הסמ"ע, וע"ש בדברי משפט שהוכיח כן מדברי התוס' ב"ב (נא, א ד"ה כתב) ובגיטין (כב, ב ד"ה אבל), ודלא כה"א שסובר דכשר כיון דהלוה סבר וקיבל. וכן נראה מדברי הב"ח (סי' סט ובתשו' סי' לב) שפסל כת"י בחתימה חלקה משום שטר שיכול להזדייף וכ"כ בט"ז (סי' מח) דפסול משום שיכול להזדייף, וראה עוד בתומים סי' מד (אורים סק"ו) מש"כ לחדש חידוש דין לפי"ד הסוברים דשטר בכת"י שיכול להזדייף פסול.

11 כ"ה דעת התומים בסי' סט (סק"ט) דבשטר דכת"י אין נפק"מ במה שיכול להזדייף דכיון דהזיוף הוא פסידא ללוה והוא ידע ועשה כך הוא נתרצה לזה, וכ"כ שם בנתיב"מ (חי' סקי"ד) וע"ש שכתבו דמש"כ הסמ"ע והש"ך (בסי' מח) דפסול בכת"י כשיכול לזיף מיירי כשחתומים שם גם עדים שיכול לזיף בו שטר בעדים משא"כ בכת"י גרידא, וא"כ לפי דבריהם גם לפי הסמ"ע והש"ך כשר כת"י שיכול להזדייף, [ועמש"כ הג"ר בנימין מרק בנתיב בינה שם ליישב הוכחת הדברי משפט הנ"ל מדברי התוס'], וכ"מ בקצוה"ח (סי' מב סק"א) שכתב דלפי"ד הסמ"ע דכשר חתימה חלקה ה"ה דכשר ע"ד המזדייף, וע"כ דמפרש להסמ"ע שפוסל בחתום באופן ששייך לזיף כמש"כ הנתיב דמיירי בחתומים בו עדים, וכ"ה דעת הקצוה"ח כדמוכח שם דנקיט להכשיר כת"י ע"ד המזדייף.

12 נראה מדברי התומים דעצם השטר כשר אף שיכול לזיף בו, וה"ה דלא יוכל לטעון שזיף בו כיון שנתרצה והאמינו למוסרו כך ע"כ דהימניה,

וצריך שהעדים יקיימו את המחקים לפני חתימתן ולכתוב שהמחקים נעשו במעמדם ושלא נמחק פרט מהותי מהשט"ח עיי"ש.

7 כגון בשטר שהקדים זמנו דעת הרמ"א דפסול אף לענין גבייה מבני חורין ראה ריש סי' מג.

8 כגון בהא דסי' מב סעיף ג כשיש רווחים בין האותיות מבואר דצריך לדרוש ולחקור אחרי זה, אבל אף כשזיף השטר כשר בסכום שהיה כתוב בו קודם עיי"ש בביאור הגר"א (סקי"א) שהביא כן מהנימוקי יוסף (ב"ב קס"ז א), וכן בשיטה אחרונה דכיון שאפשר להוסיף בה אין למדין מזה אך שאר השטר כשר ונדלא כה"א ברמ"א ריש סי' מד דפסול כל השטר כשלא חזרו מעניינו של שטר, וע"ש בש"ך וסמ"ע דפליגי כשנשאר שיטה אחרונה חלק אם למדין מהשיטה שלפניה, וראה בסי' מה בדין הרחיקו העדים חתימתן שני שיטין מהכתב דהשטר פסול רק לענין משעבדי וטענת פרעתי אך א"י לומר להד"ם, [וע"ש בשעמ"ש סק"ד שחולק והוכיח מתשו' רדב"ז דנקיט שפסול אף לענין להד"ם], וע"ש בפוסקים דיכולין למלאות הב' שיטין בכתיבת דברים וכדו' [מדעת הלוה] והשטר יוכשר, ודעת הגרעק"א בהג' על השו"ע [מכת"י] דרק כשהעדים מעידים שלא נוסף בו דבר השטר כשר ועיי"ש בבאר המשפט (מה אות יח-כא) משנ"ת בזה.

9 היינו שהשטר עצמו נעשה על נייר שא"י להזדייף אך החתימה והכתב נעשו באופן שיש בה אפשרויות זיוף.

10 כ"כ בדברי משפט (ריש סי' מח) על מש"כ בסמ"ע שם בשם הלבוש דיש לזהר בשטר הממרני לחתום נגד הסכום כדי שלא יוכל לחתוך ולעשות ממנו שטר בכת"י ע"ש, ומוכח דאם לא

שטר כת"י שנכתב על נייר המזוייף

ג. י"א דה"ה כשחתם עצמו על נייר המזוייף חשיב שטר ראיה ויכול לגבות בו דהימניה על כל מה שיכתוב בו¹³, ויש חולקים ופוסלים שטר כת"י שנכתב על נייר המזוייף¹⁴.

שטר בעדים על נייר חלק

ד. שטר בעדים שחתמו על נייר חלק ואח"כ כתבו תוכן השטר לדעת הקצוה"ח אין לו דין שטר משום דצריך שיהא כתיבה ואח"כ חתימה¹⁵, ויש שכתבו דיש להכשיר בזה¹⁶, ומ"מ מידי פלוגתא לא נפקין¹⁷, [וראה בהערה בביאור דעת הקצוה"ח¹⁸].

ובקצו' מביא שכ"כ גם בתשו' הב"ח (סי' מה), ועי"ש שמשמע מדבריו דיליף כן מקרא דוכתוב בספר וחתום דבעינן כתיבה קודם חתימה ולפי"ז זהו מדיני כתיבת השטר.

16 בנחל יצחק ריש סי' מה האריך בזה וכתב די"ל דבברי התוס' דפסול בחתימה קודם כתיבה י"ל דהיינו למ"ד דחיישינן למיחזי כשיקרא, אבל למאי דקיי"ל דלא חיישינן י"ל דכשר, ועוד דאף א"נ דלתוס' פסול זהו משום דס"ל דהשטר נגמר בשעת חתימתם ולכן כל שחתמו על נייר חלק השטר פסול, אבל למש"כ הרי"ף (פ"ג דיבמות) דהגדת עדות שבשטר נגמרת בשעת מסירה ועפי"ז כתב בשו"ע (סי' מו סעיף לה) דאם העדים היו רחוקים בשעת חתימה ונעשו קרובים בשעת מסירה י"א דפסול זוהי שי' הרי"ף, א"כ בנידו"ד יש להכשיר כיון דבשעת מסירה כבר נכתב השטר לא איכפת לן דבשעת חתימה לא כתבו תוכן השטר, וע"ע באמרי בינה (הלואה סי' כו) שכתב ג"כ דלדעת הרי"ף יש להכשיר. ומש"כ הב"ח דילפי' מקראי תמה בנח"י דמנ"ל למילף מעצמינו ילפוטא מקרא לפסול כתיבה קודם חתימה, דא"כ נילף ג"כ דאין לכתוב ולחתום עד שיקנה השדה דהא כתיב קודם שדות בכסף יקנו, וע"כ דאי"ז ילפוטא.

17 בנחל יצחק הנ"ל אף למה שהעלה דלשי' הרי"ף ודאי דמהני [וכנ"ל מדברי האמרי בינה], ואף למש"כ די"ל דגם לתוס' מהני מ"מ מסיק הנח"י בסו"ד די"ל דעכ"פ מידי פלוגתא לא נפיק עי"ש, וע"ע במלואי חושן על הקצוה"ח שם שהביא מדברי הריטב"א ורמ"ה דכשר בחתמו קודם הכתיבה, וע"ע בנח"י דמדייק מסמ"ע וש"ך בסי' מח דמהני.

18 הנה בדעת הקצוה"ח שלא הביא דברי הרי"ף שמכשיר, עמ"ש"כ בבאר המשפט (סי' מה אות

אבל אם יברר בירור גמור בעדים שעשה בו זיוף לכאור' לא יוכל לחייבו בכך על החלק שהוסיף בזיוף, דאין כאן מסירת התחייבות לכל מה שיוסיף בו המלוה, אלא דהאמינו רק שלא יעשה בו זיוף כ"נ לכאור', נראה עוד להלן סעיף יב כשהוסיף בשטר התחייבות יותר מהמוסכם אם חל ההתחייבות על החלק המוסכם].

13 כ"כ בקצוה"ח סי' מב (סק"א) דכיון שמסר לו חתימת ידו כך, האמינו לכל מה שיכתוב בו ויכול לתובעו עפ"י כת"י זה ולא יוכל לטעון שזייוף בו כלום, וע"ש בקצוה"ח דמדמה לה לדין חתימה אנייר חלק שמכשיר הסמ"ע בסי' מח, [ואף דהקצוה"ח בעצמו פוסל חתימה חלקה בריש סי' מה עמ"ש"כ בבאר המשפט שם אות ג, היינו משום דפוסל בחתימה קודם כתיבה משא"כ בחתם ע"ד המזוייף וכתב ע"ז שלוה ממנו ומוסרו חשיב קנין אנאמנות שבו עי"ש היטב].

14 בנתי' שם (סק"א) חולק ע"ד הקצוה"ח דהא חשיב הימניה דכיון שהוא נייר המזוייף חשב שיוכל לטעון עליו שזייוף בו ולא חשב להתחייב בו משא"כ במוסר חתימה חלקה על נייר שאינו מזוייף שפיר חשיב כהתחייבות ע"ש, ומבואר דאף דלהנתימה"מ כת"י שיכולין לזייוף בו כשר וכנ"ל הע' 11, כאן גרע דלא נתכרין להתחייב בזה, ולהקצוה"ח יוצא דכת"י כשר אף אדבר המזוייף, ומאידך בחתימה חלקה פסול וכדלעיל ולהלן בסמוך וראה בזה בהע' 18, ולהסמ"ע לפי"ד הדברי משפט כת"י שיכולין לזייוף בו פסול וכש"כ על דבר המזוייף כנ"ל הע' 10, ומאידך בחתימה חלקה ס"ל דכשר וכדלהלן בסמוך הע' 24.

15 כ"כ בקצוה"ח סי' מה (סק"א) ויסודו עפי"ד התוס' גיטין (ד, א ד"ה מודה) דכשחתמו תחילה ואח"כ כתבו אי"ז עדות כלל, ומשמע דזהו מדין הגדת העדות בכתב שנגמר עם החתימה [ולא עם המסירה] וחסר בהעדות כיון שחתמו קודם שכתבו,

שטר כת"י על נייר חלק

ה. שטר בכת"י שחתם הלוח על נייר חלק ולא נתמלאו פרטי ההלואה יש בזה ה' שיטות בדברי הפוסקים:

(א) לדעת הקצוה"ח דינו כנ"ל בשטר בעדים דבעינן כתיבה קודם חתימה¹⁹, ורבים חולקין בזה²⁰.

(ב) לדעת הלבוש השטר פסול משום דאנן סהדי שלא מסר לו חתימה חלקה²¹.

(ג) לדעת הש"ך צריך לנאמנות של מיגו כדי לגבות בו ולא חשיב שטר שיועיל בזה מיגו להוציא²².

(ד) לדעת הב"ח והט"ז פסול משום דהוי כשטר שיכולין לזייף בו²³.

עא סק"ב דנאמנות סתם שלא בשעת הלואה בעי קנין וראה מש"כ הקצוה"ח סי' מח סק"ג דל"מ כת"י שנמחל שעבודו, אולם דעת הש"ך דנאמנות סתם ל"ב קנין (בסי' עא סק"ז), וע"ע מש"כ בבאר המשפט סי' מח אות יח].

21 כ"כ הלבוש (בעיר שושן סי' מח) לגבי ממרני בחתימה חלקה דאנן סהדי שלא מסר לו שטר כזה שיוכל לכתוב בו מה שירצה, ועדיף חזקה זו מחזקה דאין אדם פורע תוך זמנו, ולכן כל שטוען הלוח שלא לוח בו אלא שהכינו בחתימתו על דעת ללוות בו ולבסוף לא לוח ונפל ממנו חוששין לדבריו ולא קרעינן ולא מגבינן, נהיינו דאף דבעלמא א"א לטעון טענת נפילה וכדו' על שטר אבל כשיש ריעותא לפנינו דהנייר חלק אפשר לטעון ע"ז], וכשבא שטר כזה לפני ב"ד עליהם לכתוב דהשטר בא לפנייהם באופן זה ואין לשום דין להיות לו עסק עם זה עד שיתברר הדבר, וראה להלן אם לדעת הלבוש מהני כשמילא את פרטי השטר קודם שבא לב"ד.

22 בש"ך סי' סט (סק"י"ז) מביא דברי הלבוש ומסיק לדינא כדבריו אך לא מטעמיה דאפשר לטעון ע"ז משום דאנן סהדי שלא מסר כן, אלא משום דכיון דבעינן לוח מיגו דאי בעי הוי כתב עליה מאי דבעי ולא אמרינן מיגו להוציא רק בסיוע שטר (כמבואר בכללי מיגו סי' פב), וכת"י כזה לא חשיב שטר שיועיל מיגו להוציא על ידו.

23 בט"ז (סי' מח) כתב דפסול משום דיכולין לזייף בו ולכתוב מאי דבעי, וע"ש שכתב דהלבוש

(ג) דאזיל לשי' בסי' מו (סקי"ג) דדברי הרי"ף אמורים רק בשטר קידושין ולא בשאר שטרות, וא"כ א"ש די"ל דלכו"ע פסול בשאר שטרות כתיבה קודם חתימה דנגמר הגדת העדות בשעת חתימה, וע"ע משנ"ת בבאר המשפט (סי' מב אות ג) ליישב הסתירה בדבריו דבחתימה חלקה פוסל הקצוה"ח ובכת"י ע"ד המזדייף מכשיר עי"ש מש"כ בזה.

19 בקצוה"ח הנ"ל (ריש סי' מה) כתב דשטר כת"י דינו כשטר בעדים דבעינן כתיבה קודם חתימה ומבואר בדבריו דבין בשטרי קנין בין בשטרי ראייה הדין כן עי"ש, וראה עוד מש"כ בקצוה"ח סי' מח (סק"ה) דממנ"פ לא מהני דאם רוצה להתחייב בשטר זה לא חשיב שטר שיחול ההתחייבות בו, ואם מיירי בלוח ממנו מעות ומוסרו בנאמנות הא נאמנות בעי קנין כשמוסרו שלא בשעת הלואה, ורק אם ידוע שלוח ומסרו בשעת הלואה א"כ א"צ קנין עי"ש.

20 בנחל יצחק (ריש סי' מה) האריך בזה ומסיק דבשטר כת"י ודאי דמועיל בחתם ואח"כ כתב וכמש"כ הש"ך והסמ"ע בסי' מח דמהני כת"י שנמחל שעבודו וכן נקטו שם התומים ונתייה"מ, וא"כ כי היכי דמהני בנמחל שעבודו כשלא נכתב על הלואה זו ה"נ מהני בנייר חלק, נוכח מבואר מדברי כל הפוסקים דלהלן שנקטו טעמים אחרים לפסול חתימה חלקה], וכן נקט באמרי בינה שם דמהני, וע"ע בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' צ) שהעלה דמהני חת"י על נייר חלק ודחה דברי הקצוה"ח בזה עי"ש, נוי"ל דהקצוה"ח לשי' בסי'

ה) לדעת הסמ"ע והתומים ונתי"מ כשר השטר לגבות בו²⁴, [וראה בהערה במאי עדיף להסמ"ע משטר שיכול לזייף בו²⁵], וכן נקטו האחרונים לדינא²⁶.

אם מהני לתקן השטר קודם שבא לבי"ד

ו. י"א דשטר כת"י בחתימה חלקה שמילא את פרטי השטר קודם שבא לבי"ד השטר כשר לכל הדיעות²⁷, ויש פוסלין אף באופן זה²⁸, לדיון נוסף בזה ראה בהערה²⁹.

כהסמ"ע בסתם חתימה כשר³⁰, ועיי"ש מש"כ ליישב חשש הזיוף שכתב הט"ז, דלענין הזמן יש לעשות כתקנת וילנא שמקיימין החתימה אצל השמש וגובין מזמן הקיום ולענין הסכום לא איכפת לן אם יוסיף ויכתוב יותר ממה שהלווה דהא כל הבע"ח גובין בשוה עיי"ש.

ובשו"ת נוב"י (ח"ב חו"מ סי' כה) כתב ג"כ לדחות מש"כ הט"ז דחיישינן לזיופא דבלא"ה לא יגבו עפ"י הזמן בלא שיכיר בעדים שאינו מוקדם ונא"ל דס"ל כמהר"ם לובלין דגובין עפ"י זמן שבכת"י דגם למהר"ם לובלין צריך ראייה, אך ס"ל דסגי בראיה שהיה ביד הלוה עיי"ש, וע"ע מש"כ בבאר המשפט (סי' מה אות יח) דאולי י"ל דהט"ז סובר כהקצוה"ח סי' מה סק"ד דמהני תפיסה עפ"י זמן שבכת"י ולכן חושש לזיופא שיועיל לענין תפיסה].

וליישב שאר סברות האחרונים שהוזכר לעיל הנה במש"כ הלבוש הרי כ"כ הסמ"ע לדחות דבריו דשפיר מוסרין שטר כזה, ודברי הקצוה"ח דצריך כתיבה קודם כ"כ לעיל דגרדולי האחרונים חלקו עליו, וכדעת הט"ז דיש בזה חשש זיוף וזולת מש"כ לעיל מהעטרת צבי הרי דעת כמה גדולי האחרונים דבכת"י לא נפסל כשיכול לזייף, ומש"כ הש"ך דצריך מיגו ואי"ז שטר להוציא על ידו, י"ל דסובר הסמ"ע דא"צ מיגו דזוהי טענה מצד עצמה כיון דהאמינו לכל מה שיכתוב בו וכ"כ באולם המשפט. 27 כן כתב בתומים (סי' סט סק"ט): "אך לכל הטעמים אם קודם שבא לבי"ד כתבו על גבי כתב חוב אעפ"י שידוע שכתבו לאחר חיתום ידו מכל מקום כשר, דהא מיגו להוציא לא מקרי כיון שעכשיו כתב בו ולוה והאמינו שיכתוב עליו כראוי".

28 שו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קמט): "מכל מקום בעיקר הדין נ"ל שאין להוציא מיד מוחזק בחתימה חלק כי יכול לומר קים לי כהני פוסקים עכ"פ וכדעת הב"ח, רק במקום שנהגו לגבות עפ"י תיקוני המדינה",

כתב טעם אחר והסמ"ע חלק עליו אך לפי טעמו נדחין דברי הסמ"ע דאף למש"כ דהדרך למסור כת"י באופן זה מ"מ פסול משום דיכול להזדייף [וראה בסמוך בדעת הסמ"ע בזה], ובב"ח סי' מח וסי' סט משמע ג"כ דפסול משום דיכול להזדייף ע"ש.

24 בסמ"ע (סי' מח) האריך לחלוק ע"ד הלבוש שכתב דאנן סהדי דלא מסר חת"י חלק וכתב דאדרבה כן הוא דרך בנ"א למסור חת"י בחתימה חלקה כשאין המלוה רוצה להלוותו כי אם באופן זה כדי שיוכל למלאות שם גם סכום ההזיקות אם יהיו לו ממנו וע"ז נאמר עבד לוה לאיש מלוה, ולנפילה קיי"ל דלא חיישינן ולכן אינו נאמן בטענת נפילה, ועמ"ש"כ בבאר המשפט סי' מח אות יט בביאור פלוגתתם.

ובתומים סי' סט (סק"ט) נקט ג"כ דכשר כת"י בחתימה חלקה משום דע"ד כן נתחייב לו וכן נקט הנתי"מ (שם ח"י סק"ד), ועמ"ש"כ לעיל הע' 11 דלדעת התומים גם הש"ך והסמ"ע מכשירין מהאי טעמא ומש"כ לפסול בחתימה שאינה נגד החתימה מיירי בחתמו שני אנשים דשייך לזייף שטר בעדים ע"ש. 25 הנה לעיל הע' 10 הבאנו דלדעת הדברי משפט סוברים הסמ"ע והש"ך דכת"י שיכולין לזייף בו פסול, וא"כ צ"ב איך מכשיר הסמ"ע כאן שטר בחתימה חלקה [ואף הש"ך לא פסל משום דיכול לזייף אלא משום דצריך מיגו וכח שטר וכנ"ל הע' 22], וצריך לומר דחלוק דין חתימה חלקה מדין כת"י שיכול לזייף, דכשנתן לו חתימה חלקה וידוע הוא שבידו לכתוב מה שירצה, ודאי דע"ד כן מסר לו ודעתו להתחייב לפי"מ שיכתוב בו, אך כשמסר לו כת"י הכתוב באופן שיכולין להוסיף בו פרטים י"ל דלא עלה על דעתו שיש בזה אפשרות לזייף ולא נתכוין להתחייב בו יותר ממה שכתוב בו, וכ"כ הג"ר יצחק בריזל בקובץ באו"י (גליון עב שנת תשנ"ז) עיי"ש.

26 בעטרת צבי (סי' מח) כתב בתו"ד וז"ל: "וכתב המסגרת השלחן וכבר נתפשט המנהג במדינתנו

הנפק"מ בדין שטר בדבר שצריך לתוקף השטר

ז. בכל האופנים שנתבאר לעיל דהשטר פסול, נפק"מ לדין שטר לענין הני דינים שצריך בזה חלות מדין כח ותוקף שטר, דכדי שיהא לו תוקף דין שטר וגם לקבלת העדות שבשטר צריך שייכתב על פי תיקון שמורות שקבעו חז"ל, וראה בהערה 30.

ענף ב - דיני צ'ק פתוח

שטר ממרני בחתימה חלקה כשר מכח התקנה [זולת כשנמסר ליד שליש]

ח. שטר ממרני³¹ בחתימה חלקה הסכמת הפוסקים דכשר, משום שכן היה תקנת הארצות לדונו כשטר לכל דבר³², [ורקא כשנמסר להחייב עצמו אבל אם נמסר

(בזה), וכן בשטר קנין נפק"מ כשרוצה לעשות קנינים בשטר כזה דאם לא חשיב שטר לא מהני לקנין. יש להוסיף עוד דהנה יסוד דין עדות שבשטר נחלקו הראשונים אם תוקפו הוא משום שזהו עדות על דעת המתחייב, או משום שנכתב כתיקון השטרות, ראה בסוגיית הגמ' כתובות (כ, א) ובראשונים ומפרשי הש"ס ואכמ"ל בזה, וכדי שיהא לו תוקף דין שטר צריך שייכתבנו על פי תיקון השטרות שקבעו חז"ל, ומן הראוי לצטט לשון הרא"ש בתוספותיו בכתובות (שם ד"ה כותב) שמגדיר מהות שטר שנכתב כתיקון חז"ל: "ובשמעתין נמי אם היה כותב עדותו כתיקון חכמים שהיה כותב ההלואה ואח"כ חותם, וגם היה כתוב בו דלא למיטרף משעבדי וכו' וגם יוכל הלוח לומר פרעתי וכו', אלא הכא מיירי שלא כתב אלא לזכרון דברים בעלמא", ומבואר בדבריו דתיקון שטרות כולל ב' דברים, א. שייכתבו תוכן העדות ואח"כ יחתמו מלמטה, ב. שלא יבוא לידי גבייה שלא כדין ע"י השטר, ולכן בנידון שהעדים כותבים שטר מעצמם צריכין לפרש בו שלא יועיל לגביית משעבדי, ולא לטענת פרעון ע"ש, ונראה דאף להסוברים דתוקף השטר הוא משום דעת המתחייב, מ"מ בעינן גם שייכתב בנוסח שטר ושלא יבא לידי גבייה שלא כדין וכדיבואר בהמשך פרק זה.

31 ראה לעיל פרק ב ענף ב ופרק ג סעיף ה על תוכנו ומהותו של שטר הממרני שהונהג בזמן הפוסקים כשטר סחיר עם תוקף מיוחד.

32 בש"ך (סי' סט סק"ז) לאחר שכתב דכת"י בחתימה הלכה ל"מ כנ"ל הע' 22, סיים שם: "מיהו היינו מדינא אבל מצד המנהג כתב הב"ח שכבר

נומיירי שם בשטר שמילא הפרטים קודם שבא לבי"ד כמבואר בלשון השאלה שם: "וראונו משיב שהוא חתם עצמו אסיפא דמגילתא ומצא שמעון חתימת ידו וכתב עליו כך כי מעולם לא לוח ממנו ולא נתחייב לו כלום ויעיד על זה השתנות הכתב שהכתב חתימה נראה שנתיישן יותר מגוף הכתב".

אך בתומים הנ"ל חולק עליו ודחה דבריו.

29 הנה משי"כ בתומים ופנ"י לכל הטעמים מהני במילאהו קודם שבא לבי"ד צ"ב דתינח לפי"ד הש"ך דצריך מיגו בכח שטר י"ל דבמילאהו קודם יש לו דין שטר, וכן לדעת הב"ח והט"ז דפסול משום דיכול להזדייף י"ל דכל שבא לפנינו באופן שא"י לזייף מכשרינן, וכשי"כ לדעת הסמ"ע והתומים דא"צ למלאותו, אבל לדעת הלבוש דאנן סהדי שלא נתחייב כן לכאור' ל"מ גם כשמילאהו קודם, וכן לדעת הקצוה"ח דצריך כתיבה קודם חתימה דוקא אם משום דהעדות נעשה בחתימה או משום דזהו דין בדיני הכתיבה, ולפי"ז ל"מ כשמילאהו קודם שבא לבי"ד, אך מ"מ לדינא י"ל דא"צ לחוש להני פוסקים לאחר הכרעת התומים.

30 כנון לדין התחייבות דחייב חדש בשטר המבואר בסי' מ דאם יש לזה דין שטר חל ההתחייבות [לכמה פוסקים, אמנם י"א דחל ההתחייבות גם בלא דין שטר מכח עצם הגמירות דעת כדלהלן הע' 53], וכן לכח התביעה ע"י מיגו להוציא כנ"ל הע' 22, [ואמנם בחתימה חלקה לדעת הסמ"ע אמרינן דהאמינו לגבות בו בלא מיגו כנ"ל הע' 24 אך נפק"מ באופנים אחרים], וכן לכח הנאמנות דשטרך בידי מאי בעי להני פוסקים דבשטר דכת"י א"י לומר פרעתי (כמבואר בסי' סט וראה לעיל פ"ב

בירד שליש אין לחייב על פי הממרני באופן שהשליש אינו יכול להעיד על סכום החיוב³³].

צ'ק פתוח, כשטר מכח המנהג, בסכום מוגבל, כשטר מדינאי, והדין כשנמסר לשליש פ. צ'ק פתוח שנחתם על החלק ללא מילוי הסכום³⁴, למאי דנקטו הפוסקים כהסמ"ע חשיב כשטר לכל דבר³⁵, זאת ועוד לפי הנוהל הבנקאי ובדינאי דמלכותא בצ'ק על החלק יש רשות למקבל למלאות את הפרטים כפי מה שהוסכם ביניהם³⁶, בתוך זמן סביר³⁷, ואינו מעכב שיהא כל הצ'ק בכתב יד וזה³⁸, ונראה לפי"ז דיש לדמותו לממרני שהסכמת הפוסקים דכשר³⁹, [לדיון נוסף בזה בחלות החיוב קודם שמילא את פרטי

העסק וא"י לחזור בו, נזהה שכיח כאמור בצ'קים שניתנים לשכירות בתים שאמורים למלאותם לפי שער הדולר ביום הפרעון].

36 כ"ה בפקודת השטרות: "היה חסר השטר פרט מהותי, האדם המחזיק בו יש לו רשות לכאורה להשלים את החסר ככל שנראה לו, מסמך כאמור שהושלם תוך זמן סביר ובדיוק לפי ההרשאה שניתנה, יהא אכפף על כל אדם שנעשה צד לו לפני ההשלמה, הרשות להשלים את החסר בצ'ק עוברת יחד עם העברת הצ'ק מיד ליד, משהוצא צ'ק שאינו שלם חזקה על האדם שבידו מצוי הצ'ק שהוא הורשה למלא את החסר, לכן אם כופר החייב במתן ההרשאה כנ"ל, עליו מוטל עול הראיה להוכיח שהמיסמך לא מולא בהתאם להוראותיו".

37 זמן סביר לענין זה היא שאלה שבעובדה, דהיינו שתלוי לפי הנסיבות וכפי מה שסיכמו ביניהם.

38 והיינו דאף שהחתימה היא בכתב יד בעל החשבון והסכום ושאר הדברים הם בכת"י אחר הצ'ק יכובד בבנק, ולכן גם בדינאו אי"ז נחשב לריעותא וכ"כ בקובץ התורני שורת הדין (ח"ז עמ' צא) דמה שנכתב בכמה כתבי יד אי"ז ריעותא כיון שהבנק מכבד הצ'קים ככה"ג ואדרבה זהו הוכחה שאכן נמסר הצ'ק באופן זה שמילא הלוח הפרטים ע"ש.

39 כמש"כ לעיל הע' 32 דגם לפי"ד הש"ך והקצוה"ח בממרני כשר על החלק משום תיקון הארצות, וה"נ בנידוד" כיון שכן הוא הנוהל הבנקאי על דעת כן מתחייב, וראה מש"כ לעיל פרק א הע' 17-19 בענין תוקף דינא דמלכותא בצ'קים, וע"ש דכאן עדיפא מבעלמא כיון דע"ד כן מתחייב וכ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות

נהגו בארצות האלו לגבות בו עפ"י תיקון המדינות", וכ"כ בקצוה"ח (סי' מח סק"ה) דממרני בחתימה חלקה אינו מועיל מדינא אלא מתקנת הארצות, ומבואר דאף להש"ך וב"ח וקצוה"ח דכת"י בחתימה חלקה לא מהני, בממרני מהני משום תקנת הארצות, ואף דלדעת הלבוש משמע דלא מהני אף בממרני מ"מ הכרעת הפוסקים הוא כנ"ל.

והטעם שתיקנו כן בתקנת הארצות הוא לצורך הנהגת השוק, כי עי"כ היו יכולים למסור ממרני בחתימה חלקה בצאתם ליריד, או ביריד עצמו כשעדיין לא יכלו לסכם על סכמו המלא של העיסקה.

33 ראה בעטרת צבי בחלק השו"ת (לסי' סט) שדן בממרני שנמסר ליד הסופר שהוא יכתוב אח"כ את סכום החיוב שיצטבר ביניהם במו"מ שלהם, והסופר שבק לן חיים ואין אפשרות לידע בכמה נתחייב, והעלה בעט"צ דבכה"ג אין לחייב את החותם כבשאר ממרני חלקה, דכאן הרי מוכח שלא האמינו כיון שמסר הממרני לסופר שיכתוב סכום החיוב, ולכן גרע משטר ממרני חלק בעלמא ע"ש. 34 מצוי מאד לעשות כן כשצריך לשלם לפי דולרים ביום מסויים כגון בשכירות בתים וכדו' וצריך למלאותו ביום המיועד כפי השער, וכן בקניות שונות שלוקחים כמה דברים על מנת להחזיר חלק מהם, ומשאירים צ'ק פתוח למלאותו לאחמ"כ לפי החשבון.

35 כמש"כ לעיל הע' 26, [ולפי"ז שייך להתחייב בצ'ק פתוח גם חלות חיוב חדש, וזולת להסוכרים דהצ'ק אין בו לשון חיוב וראה בזה לעיל בפרק א], וכן בעיסקאות שנחשב הצ'ק כנתינת כסף כגון בשכירות בתים וכדו', גם כשנתן צ'ק פתוח חל

הסכום ראה בהערה 40], ואם נכתב על גבי הצ'ק שהוא מוגבל לסכום מסוים, כשר לכו"ע מדינא 41 [וכאמור לעיל דוקא כשנמסר ליד החייב משא"כ כשנמסר ליד שלישי 42].

חוקה על צ'ק פתוח שנתמלא כדין, ומהני גם כשנמסר ע"י שליח זולת כשהשליח שינה י. בסתמא נראה דכשראובן מוסר צ'ק פתוח לשמעון חבירו חוקה שנתמלא כפי המוסכם ביניהם, [אא"כ שמעון המקבל הצ'ק מאמין להחותם שנעשה בו זיוף, וראה בהערה 43, אולם דין זה אמור רק כשנמסר מראובן [החותם, בעל הצ'ק, שהוא המתחייב] ליד שמעון המוטב, או שנמסר על ידי שלוחו של בעל הצ'ק ובהסכמתו, אבל כשנמסר לשליח צ'ק פתוח והשליח שינה מדעת המשלח ונשתמש בהצ'קים לצרכיו האישיים וכדו'] [וכעובדא בבעל מוסר שמסר צ'קים פתוחים למנהל המוסד והשתמש בוה לצרכיו], אין החותם מחוייב לכבד את הצ'ק 44, והמקבל יכול לתבוע להשליח עצמו 45, [פרטי דינים נוספים באופן שהשליח טעה ראה בהערה 46].

43 כפי המובא לעיל הע' 36 נטל ההוכחה שלא נתמלא כדין חלה על החותם, אמנם באופן שמקבל הצ'ק מאמינו לחותם שנתמלא בזיוף או שלא כדין אז אינו יכול לתובעו, כפי המבואר בנחל יצחק (בסי' עה סעיף ט) דכשמאמינו הנתבע לתובע יכול להוציא ממנו ממון אך א"א לכופו, וכאן כשהתובע מאמין לנתבע כש"כ דאי לתובעו, ויל"ע אם הדין כמו התם דדוקא כשמאמינו ע"י אומדנא ברורה או דכאן אף שמאמינו סתם לא יוכל להוציא, ולכאור' י"ל דכל שאין אומדנא ברורה להאמינו אין צריך לחוש לטענתו ויכול לתובעו וצ"ע.

44 בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' תסב) דן בבעל מוסר שמסר צ'קים חתומים למנהל שיוכל לקנות בוה לצורך המוסד, והלה פשע והשתמש בוה גם לצרכיו, ובתחילה כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א דכיון שעפ"י דד"מ חייב בעל המוסד לשלם אף כשנתמלא שלא כדין הריהו מחוייב "ואף א"נ דבא"י לא אמרינן דינא דמלכותא דינא מ"מ כיון שהונהג כן אזי החותם על צ'ק על דעת המנהג חותם שגם הוא יודע שבא מיד ליד וגם מגיע לאנשים שאינם שומרי תורה והם הלא בעוה"ד ילכו לערכאותיהם והרי זה כסיטומתא".

אולם בהמשך דבריו פקפק אם יש לזה תוקף מדד"מ כיון דאיי"ז חוק קבוע ונתון לפרשנותם של השופטים, וגם הביא חו"ד שלא חל ההתחייבות בכה"ג כשמילא שלא כדין וחוקקו ע"ז חוק מיוחד, לכן יתכן דא"א לחייב עפ"י, והוסיף עוד דבנידוד"ד לא סמכו על דד"מ כיון שחשב שהמנהל הוא שלוחו

(ח"ג סי' תסב), וכן לפי"ד הלבוש דהטעם משום דאנן סהדי דלא עשה כן הרי עינינו רואות שהדרך לעשות כן בזמנינו, ומה"ט אף להש"ך דצריך נאמנות של מיגו כשבא לגבות בשטר חלק, אבל בצ'ק בזמנינו כיון שנהגו כן נראה דאף לדבריו א"צ מיגו, [נאמנם לדעת הב"ח והט"ז פסול משום דיכול להודיף וראה בסמך].

40 הנה כבר הבאנו בפרק א הע' 105 דיש שכתבו שצ'ק פתוח כל זמן שלא נתמלאו הפרטים יכול החותם לחזור בו.

אולם בשו"ת תשו' והנהגות (ח"ג סי' תסב) משמע דס"ל דמתחייב בוה כשנתמלא כדין כפי מה שסיכמו ביניהם [וע"ש דרך כשנתמלא בזיוף אי"ז מחייב וראה להלן הע' 43], וע"ש מש"כ דכן נראה עיקר.

41 דכשכותב על פני הצ'ק שהוא מוגבל עד לסכום מסוים לכו"ע דינו כשטר וא"י לחזור בו, דבכה"ג ליכא סברת הלבוש דאנן סהדי דלא מסר שטר פתוח דשאני הכא שהגביל את הסכום, וכן לדעת הט"ז והב"ח דפסול משום שיכול להודיף, כאן הרי א"י להודיף בו יותר מהסכום שנתרצה בו, וה"ה לדעת הש"ך חשיב כשטר שיועיל מיגו על ידו ויתכן דבכה"ג א"צ למיגו.

ולפי"ז הרוצה לצאת מידי כל פלוגתא כשנותן צ'ק לשכירות בתים וכדו' יכתוב ע"ג הצ'ק שהוא מוגבל עד לסך כו"כ ערך דולרים, אך גם כשלא כתב כן מדינא אין לחוש וכנ"ל.

42 ראה מש"כ לעיל הע' 33 מדבריו העטרת צבי בוה לגבי ממרני וה"ה בצ'ק כה"ג.

כשהתחייבות ללא הגבלה ג"כ חל החיוב [ובדין חיוב בדבר שאינו קצוב]

יא. אם קבעו ביניהם שסכום ההתחייבות ייקבע על פי החלטתו של שמעון המקבל הצ'ק⁴⁷, ג"כ חלה ההתחייבות וכל סכום שימולא בו יחול החיוב על ראובן החותם⁴⁸, [וראה בהערה אמאי לא חשיב כהתחייבות בדבר שאינו קצוב כשמתחייב באופן זה או במתחייב חיוב צמוד לדולר וכדו'⁴⁹].

כשהוסיף על הסכום המדובר אם מהני שטר התחייבות לחצאין

יב. באופן שקבעו ביניהם סכום לחיוב, ושמעון המקבל הוסיף בסכום יותר ממה שסיכמו ביניהם, [כגון שקבעו סכום של מאה והמקבל כתב מאה וחמישים], אם המדובר

זה בטעות, ואם זה באופן שהשליח מפסיד, א"כ אין בעל הצ'ק צריך לכבד את הצ'ק והמוכר יתבע את השליח, אמנם באופן שיהא בזה ספיקות יל"ע אם המוכר נחשב כמחזיק מכח תפיסתו בהצ'ק, וראה בזה להלן פרק יד סעיף ל.

47 דהיינו שנותן לו צ'ק פתוח שיחליט בעצמו כמה הוא רוצה לקבל ממנו.

48 כן הוא להדיא בסמ"ע סי' מח דכיון שנתן לו כת"י חלק האמינו לכל מה שיכתוב בו ושפיר חל החיוב ובכה"ג, ובקצוה"ח חולק שם משום דתינח כשיש מסירת מעות דחל החיוב עיי"כ משא"כ כשמתחייב בלא כלום צריך קנין ושטר כזה לי"מ לקנין, ועמש"כ לעיל הע' 20 דהקצוה"ח לשי' בסי' ע דנאמנות שלא בשעת הלואה בעי קנין והש"ך חולק שם עליו, ולמש"כ שם בקצוה"ח בסי' מח דבממרי איכא תקנת ארצות מהני להתחייב אף בממרי חלקה, א"כ ה"ה דבצ'ק מהני גם להקצוה"ח וכנ"ל בסעיף ט.

49 הנה לכאור' נמצא בכה"ג שההתחייבות היא בסכום שאינו קצוב שהרי המקבל הוא זה שקובע את סכום ההתחייבות, ומ"מ ליכא בזה משום התחייבות בדבר שאינו קצוב שהוא פלוגתא בפוסקים אם חל החיוב [ראה בחו"מ סי' ס, די"ל דכיון שברור ביניהם שימלא עד לסכום מסוים ולא יותר דאז יש לו קצבה למעלה דבזה י"א דמהני לכו"ע, ובלא"ה קיי"ל דמהני התחייבות בדבר שאינו קצוב כמש"כ בנתי" (שם חידושים סק"ז) דאף אינו יכול לומר קים לי כהרמב"ם דלא מהני ורק בגבייה ממשעבדי צ"ע ע"ש. [ובדין התחייבות בצמוד לדולר או למדד אם חשיב כדבר שאינו קצוב ראה בהל' מתווכים פ"ז הע' 14].

של בעל הצ'ק וכיון שנתברר שלא מילא אחר הוראותיו תו אינו שלוחו, ודומה לצ'ק פתוח שנגנב ונאבד ממנו ומצאו אחד ורוצה לגבות בו דודאי ע"ד כן לא נתחייב [וראה בזה לעיל פרק ה סעיף כה], ולכן העלה דעל האוחז לגבות מהמנהל ולא מבעל המוסד שחתום על הצ'ק, דכיון שבעל המוסד לא נתכוין להתחייב באופן כזה לא חל החיוב, וגם לצאת ידי שמים אינו חייב, וע"ש מש"כ בזה דיש לדון אם חייב דינא דמלכותא והביא בזה דברים סותרים מחו"ד משפטית, אך כפי"מ שנתבאר לעיל הע' 36 פשוט דאף לפי דינא דמלכותא אינו מתחייב רק כשנתמלא כפי מה שהוסכם ביניהם, וראה בזה לעיל פרק א סעיף כו והע' 101, פרק ה הע' 103, ופרק ט סעיף מו והע' 282.

45 כ"ה בתשובות והנהגות (שם בסו"ד): "ולכן לדעתי פטור בעל המוסד מלשלם והמנהל הוא זה שחייב את עצמו", ופשוט דהרי הוא זה שרימהו וקיבל תמורה בעד הסכום המלא ועליו לשלם.

46 הנה נראה דכ"ז כשנשתמש בהצ'קים לצרכיו האישיים ולא לצורך בעל הצ'קים, אבל כשהשליח קנה לצורכו של בעה"ב אך טעה בדבר מסויים וכדו', כגון שצוהו לקנות חפץ פלוני והוא חשב שכונתו לחפץ אחר, ענין זה תלוי בדין שליח ששינה אף כששלחו לקנות בכסף מזומן, דיש אופנים שהבעה"ב אומר לו לתקוני שדרתיך ולא לעיוותי ובכה"ג מפסיד השליח, ויש אופנים שהמכר קיים ואז צריך הבעה"ב לשלם למוכר, ולפי"ז בנידוד"ד בקנה בצ'ק אם זה באופן שהמכר קיים בכה"ג אין המוכר מפסיד ועל החותם בהצ'ק לכבד את הצ'ק אף באופן שאין אפשרות להחליף החפץ, דלא גרע מאילו היה בעל הצ'ק בעצמו קונה דבר

ביניהם שהחוב יחול רק בשעה שימלא את פרטי הצ'ק⁵⁰, ונמצא שצריך לחול החוב עם צ'ק זה שנעשה בו שינוי, יש בזה פלגותא בפוסקים, ו"א דבכה"ג כיון שהשטר נפסל לא מהני לחלות התחייבות כלל ואף הסכום שקבעו ביניהם שבזה הסכים להתחייב לו אינו יכול לתובעו⁵¹, וי"א דמהני שטר התחייבות לחצאין וחל החוב על הסכום המדובר כיון שעיקר חלות החוב הוא מכח הסברא דגמר ומשעבד נפשיה⁵², [לדיון נוסף בזה אם עיקר חלות החוב מכח השטר או מכח הסברא דגמר ומשעבד ראה בהערה⁵³].

חולק הנתיחה"מ עפ"י דתוס' כתובות (קב, א ד"ה אליבא) דהא דמהני להתחייב חוב מטלטלין בשטר היינו משום דכיון דטרח לכתוב שטר גמר ומשעבד נפשיה, וכיון שכן שטר חוב אינו דומה לשטר קנין, דחלות החוב אינו ע"י השטר אלא ע"י דגמיר ומשעבד עצמו ולכן מהני לחצאין עכ"ד, ולפי"ז ה"ה בנידו"ד אף שהוסיף בהסכום מ"מ על מה שרצה להתחייב שפיר חל חוב ע"י הצ'ק לחצאין. 53 הגה במילואי חושן לקצוה"ח (שם) הקשה ע"ד הנתיחה"מ מסוגיא דגיטין (כא, א) דאיתא שם דבערב היוצא לאחר חיתום דחל ההתחייבות ע"י השטר בעינן שיהא ספר המקנה, ולהנתיחה"מ הרי עיקר החוב במה דגמיר ומשעבד נפשיה, אכן שמעתי מידידי הגרש"מ סגל שליט"א מח"ס משכן שלום, דודאי גם מהנתיחה"מ לא נעלם האי מילתא וכדמבואר בתוס' (בכתובות שם) שמביא ההיא דגיטין, אלא הביאור בזה דשם מבואר דבעינן שיהא שטר שלו ולא של אחרים דאל"כ אי"ז ספר מקנה כלל, ובכה"ג ודאי דמעכב דלא חשיב כלל כטרח וכתב שטר, דכל שחסר ביסוד דין השטר דאי"ז נייר שלו ה"ה דליכא גמירות דעת להתחייב, וכוונת הנתיחה"מ כאן רק לענין הדין דאין השטר קונה לחצאין בזה שטר חוב עדיף משטר קנין, דכיון שעצם החלות חוב אין נפעל ע"י גוף השטר אלא ע"י הגמיר"ד לכן שפיר חל לחצאין, אבל ברור דספר מקנה בעינן דאל"כ אי"ז שטר כלל ודרו"ק, וע"ע כע"ז מש"כ בנחל יצחק (סי' מה) לצדד בענין חתימה במסירת קולמוס דאף אם צריך ספר מקנה מ"מ יש לצדד דחל החוב מטעם דגמר ומשעבד נפשיה, והיינו דחסרון זה לא איכפת לן משא"כ כשאין הנייר שלו כההיא דגיטין, ובזה יש ליישב כמה מהקושיות שהקשה במילואי חושן שם ע"ד הנתיחה"מ].

50 דהיינו דאף ששייך להתחייב במסירת צ'ק חלק [כנ"ל הע' 40 ולעיל פרק א הע' 105], מ"מ אם קובעים ביניהם במפורש שהחוב לא יחול עד שימלא את הפרטים ודאי דלא חל החוב עד אז, וכ"ז מיירי כשמסר לו צ'ק להתחייבות ושהמקבל ימלא את הסכום, אבל בחוב שחייב לו לא שייך נידון זה שהרי כיון שחייב לו סכום מסוים א"כ מה שהוסיף על הסכום אינו מבטל את הסכום המקורי שחייב לו וכדלהלן הע' 84, אך מה שמצוי לפעמים ששולחים שליח עם צ'ק פתוח לקניות וכדו' והגבילו לקנייה בסכום מסוים והוסיף על הסכום כיון שהחוב בכה"ג חל בשעת הכתיבה י"ל דתליא בנידון שלפנינו אם חל שטר התחייבות לחצאין.

51 כ"כ הקצוה"ח (סי' קצ סק"ז) אהא דאיתא בשו"ע שם ברמ"א סעיף טז דאין שטר קונה לחצאין וכתב שם הקצוה"ח דה"ה כשמחייב עצמו בשטר והוסיף בסכום השטר יותר מהסכום שנתחייב בו כהא דפוחתת כתובתה שכתוב בה אלף והאשה מודה שחייב עצמו רק בחמש מאות, ובכה"ג לא חל החוב אף על החמש מאות וכדמבואר בגמ' כתובות (פו, ב) דהאי שטרא חספא בעלמא הוא, ומה דמסיק שם בגמ' דמיירי באומרת אמנה היתה ביני לבינו דהיינו שנכתב סכום גדול יותר מדעתו ובהסכמתו והאמינה שלא תתבענו יותר, זה מועיל רק כשהתחייב בקנין והשטר רק לראיה, אבל כשמתחייב בהשטר אינו חל לחצאין ע"ש בקצוה"ח, ולפי"ד ה"ה בנידו"ד כיון שהחוב צריך לחול בשעה שממלא את פרטי הצ'ק, ואז הוסיף יותר מהסכום אין חל חיובו לחצאין.

52 בנתיחה"מ שם (סק"י) מביא דברי הקצוה"ח ומסכים ליסוד דבריו דבשטר קנין לקרקע ל"מ לחצאין ובשטר ראה מהני, אך מש"כ הקצוה"ח דבשטר התחייבות דינו כשטר קנין ול"מ לחצאין

כשהחיוב חל בשעת המסירה מועיל לחייבו כפי המוסכם גם כשהוסיף על הסכום יג. אולם בסתמא כשראובן מוסר לשמעון חבירו צ'ק פתוח נראה דהחיוב נעשה בשעת המסירה על דעת שימלאנו לפי המוסכם ביניהם⁵⁴, ובכה"ג נראה דאף כשהמקבל הוסיף וכתב בהצ'ק סכום יותר מהמוסכם ביניהם, מ"מ חל החיוב לכו"ע על הסכום שהיה מוסכם ביניהם בתחילה⁵⁵.

כשהם חלוקים על גובה הסכום שדובר ביניהם

יד. אם יש הכחשה בין ראובן [החותם בהצ'ק] לשמעון [המקבל] על גובה הסכום שהוסכם ביניהם, חובת ההוכחה מוטלת על חותם הצ'ק, וכל עוד שראובן לא יברר ששמעון המקבל הוסיף שלא כהמוסכם ביניהם גובה כל הסכום⁵⁶, ואם יוכיח שהוסיף בו לא יוכל לגבות ממנו רק בכפוף למה שנתבאר לעיל סעיף יב-יג⁵⁷.

כשנמסר לצד שלישי בעד ערך חייב בכל הסכום מדין תקנת השוק

טו. אם שמעון מקבל הצ'ק מילא את הסכום יותר ממה שהוסכם ביניהם, ומכרו ללוי שהוא צד שלישי בעד ערך, ולוי נטלו בתום לב שלא היה לו סיבה לחשוש לזיוף, יתחייב חותם הצ'ק לשלם כל הסכום במילואו⁵⁸, [ולא דמי לשליח שנטל צ'ק פתוח

יותר במרמה, ואף דהיה אפש"ל דחייבו בשעת מסירה הוי בתנאי שימלאנו כדין ואם לא יעשה כדין דעתו שלא יחול כלל חיוב, אך מנ"ל לחדש כן, וע"כ נראה כמש"כ דבכה"ג לכו"ע גובה כהסכום שהוסכם ביניהם.

וע"ע משנ"ת לעיל סעיף י בענין פקיד שמילא סכום בצ'ק יותר מדעת המנהל, וראה עוד בסמוך בהע' 59.

56 כמש"כ הסמ"ע דהאמינו לכל מה שיכתוב בו, וכ"ה גם בדינא דמלכותא וכנ"ל הע' 43 שעל נותן הצ'ק מוטל להוכיח שהמסמך לא מולא בהתאם להוראותיו.

57 והיינו דבאופן שהחיוב חל בשעת מילוי פרטי הצ'ק יהא תלוי בפלוגתא הנ"ל בסעיף יא דלהקצוה"ח לא יוכל לגבות בו כלל ולהנתי"מ יגבה כפי המוסכם ביניהם, ובאופן שהחיוב חל בשעת מסירת הצ'ק לכו"ע יגבה כפי מה שהוסכם ביניהם והשאר לא יוכל לגבות.

58 כבר נתבאר לעיל פרק ה דבצ'ק נוהג דין תקנת השוק, ולכן יכול האוחז לגבות כל הסכום גם כשיש להחותם טענות פטור נגד המקבל, וכן הוא הנוהל בדד"מ בצ'ק על החלק "אם סיחרו את המסמך

54 והיינו דהתחייבות בשטר חלה מכת הגמירות דעת להתחייב, ולכן נראה פשוט דכשמוסר לו צ'ק פתוח כבר גמר בדעתו להתחייב מעתה לפי מה שימלאנו אח"כ וכמש"כ הסמ"ע הנ"ל בהע' 48, אלא דדעתו הוא שימלאנו אך ורק כפי המוסכם ביניהם. [נאמנם באופן שניתן הצ'ק למטרה מסוימת כגון צ'ק שניתן לבטחון בגמ"ח או צ'ק שניתן למסוד לתשלומים חודשיים כשיגיע זמן החיוב בכה"ג לכאור' לא נתכוין עדיין להתחייב לו וישל"ע בכל ענין לגופו].

55 לא מיבעיא לדעת הנתי"מ דבכל גווי מהני להתחייב בכה"ג אלא אף להקצוה"ח דאין חל חיוב לחצאין בשטר, היינו כשהוסיף בשעת חלות החיוב יותר מהסכום דאז אינו יכול לפעול ההתחייבות לחצאין, אבל כשמוסר לו צ'ק פתוח וכבר גמר בדעתו להתחייב כשימלאנו אח"כ כפי המוסכם, הרי שפיר כבר חל החיוב למאי דקיי"ל דחל חיוב בצ'ק פתוח וכנ"ל סעיף ט, וא"כ אף שאח"כ הוסיף המקבל וכתב סכום יותר גדול, נראה דלא בטל כל החיוב, דעד כאן לא מצאנו בדברי הקצוה"ח רק דלא חל חיוב לחצאין, אבל לא מצאנו שייבטל חלק מהחיוב בגלל שרצה להוציא ממנו

מבעה"ב ושינה מדעתו וראה בהערה 59].

אולם אם שמעון מסר הצ'ק ללוי מרם השלמתו שעדיין לא כתב הסכום, אף ששמעון אמר ללוי שהוסכם בינו לראובן [החותם בהצ'ק] למלאות הצ'ק בסכום גדול, מ"מ לא יוכל לוי לגבות אך ורק כפי המוסכם ביניהם, והחותם נאמן לומר שלא נתמלא כדן 60, [וכן בצ'ק שנאבד מיד בעלים וכד' באופן שלא יצא מידו להתחייב בו 61].

מסירת צ'ק פתוח מותר אך ורק לירא שמים בלבד [דאל"כ אסור מכמה טעמים]

מז. מדברי הפוסקים נראה דמותר לכתחילה למסור צ'ק פתוח לעת הצורך 62, אולם נראה דדוקא כשמוסרו לירא שמים שהוא ימלאנו ומכירו וידע שלא יוסיף בו יותר מהמוסכם ואז אין בזה איסור הן לנותן ולחותם הן למקבל 63, אבל כשמוסר צ'ק פתוח וידע שיעבור מיד ליד באופן שיכול לבוא לידי אינשי דלא מעלי יש בזה איסור ללוה משום א. לפני עיור לא תתן מכשול, ב. משום גורם קללה לעצמו, ג. וגם למלוה יש בזה איסור דאל

הוא אינו מקבל מעמד של "אוחז כשורה" והחותם יוכל לטעון שזה שמסר לו את הצ'ק איננו ושיקר לו, והרשה לו למלאות סכום יותר גדול מהמוסכם ביניהם, ונראה דבאופן זה חובת ההוכחה שנתמלא כדן היא על המחזיק בצ'ק וכל שראובן החותם טוען ששמעון המקבל רימהו ואמר לו סכום יותר גדול מהמוסכם ביניהם יצטרך לוי להוכחה, דכיון שנטל הצ'ק ללא סכום יש בזה ריעותא נגדו ויל"ע.

61 וכן"ל בשליח ששינה מדעת בעלים וראה בזה לעיל פרק ה פרטי הדינים באורך.

62 כן נראה להדיא מדברי הסמ"ע (ס"ח) שהתיר להלוות בחתימה חלקה דכיון שצריך ללוות והמלוה רוצה להלוותו רק באופן זה מותר וכמש"כ הסמ"ע דהאמינו לכל מה שיכתוב בו ונתחייב מתחילה באופן כזה ולא חייש שימלאנו שלא כדן, ואף שחלקו הפוסקים עליו בסברות שונות וכן"ל סעיף ה, מ"מ למש"כ בסעיף ח דבממנו חלקה מותר לכו"ע, חזינו דאין בזה חשש איסור דלפני עיור כדלהלן בסמוך, וע"ע בסמוך אם יש בזה משום אל תשכן באהליך עולה.

63 כן נראה פשוט, ובאופן זה שהמלוה הוא אדם נאמן נראה דאין בזה משום אל תשכן באהליך עולה כמו בשטר פרוע, דלא מיבעיא לדעת התומים (בסי' נז) דכשהלוה מסכים ליכא בזה עוולה, אלא אף להנתיי (שם סק"א) שחולק היינו בשט"ח דיכול לגבותו מלקוחות משא"כ בצ'ק, וע"ש עוד בש"ך (סק"ו) דכשלא פרע כל השט"ח מותר להשהותו

לאחר השלמתו לאוחז כשורה, והא השטר בידו כשר ובר פעל לכל דבר, והוא יכול לאכוף אותו כאילו הושלם בתוך זמן סביר ובדייק לפי ההרשאה שניתנה, והיינו דנגד אוחז כשורה [היינו מי ששילם בעד הצ'ק בתום לב שלא היה לו לחוש שאי"ז כשורה] אין אפשרות לטעון שהצ'ק לא נכתב כדן.

ופשוט דאף שהחותם צריך לשלם כל הסכום לאוחז הצ'ק, אבל לא חל עליו חיוב כלפי המקבל שמילא סכום גדול יותר ממה שהוסכם ביניהם ויכול לחובעו ולהוציא ממנו ההפרש שהוצרך לשלם לאוחז הצ'ק.

59 הנה לעיל סעיף י הבאנו דבשליח שקיבל צ'קים פתוחים מבעל מוסד ושינה מדעתו שהוציאם לצרכיו האישיים, הרי מקבל הצ'ק גובה מהשליח ולא בעל צ'קים, והיינו משום דכיון שכל הסכום נתמלא בגניבה שהשליח קנה לצורכו ולא בשביל המוסד הוי כצ'ק שנגב מבעה"ב דלא שייך בזה לחייבו מכח תקה"ש, אבל באופן דידן שהצ'ק הגיע ליד המקבל בהסכמת בעל הצ'ק אלא שסיכמו למלאות סכום של מאה וכתב מאתיים, בזה נחשב כצ'ק שיש בו תקה"ש דכבר נתחייב בשעת מסירת הצ'ק וכיון שהמקבל נטלו בתום לב ולא ידע שנתמלא שלא לפי המוסכם יש בזה תקה"ש.

60 כי כלל יסודי הוא שכדי להיות מוגן מטענות פטור שונות של בעל הצ'ק צריך לקבל מעמד של "אוחז כשורה", והוה רק כשנטל את הצ'ק בתום לב כשהוא שלם ותקין לפי מראהו, במקרה זה שנטל צ'ק פתוח אף שהרשות היא למלאותו לפי המוסכם ביניהם, אבל

תשכן באהליך עולה⁶⁴, [לדיון נוסף אם שייך הני מעמים בזה ראה בהערה⁶⁵], ולכן רצוי בכה"ג להגביל את חוקף הצ'ק עד לסכום מסויים⁶⁶, וכשמוסר צ'ק פתוח בסתם יש להמקבל להימנע מלמוסרו לאנשים אחרים⁶⁷.

ענף ג - דיני זיוף בצ'ק

צ'ק שניתן לזיוף בו כשר כל זמן שלא נעשה בו זיוף

יז. צ'ק שנעשה באופן ששייך לזיוף בו ולהוסיף בהסכום [המפורש במילים⁶⁸], מעיקר הדין תלוי בפלוגתת הפוסקים אם שטר כת"י נפסל כשיש אפשרות לזיוף בו⁶⁹.

בע"ז (דף ו, ב) כתב דהאיסור "שמא" יבוא לשותותו, ובריטב"א שם טו, ב כתב דהאיסור כשבודאי ייכשל, וראה ציץ אליעזר ח"ב סי' ה פ"ג.

וא"כ בנידוד כשיוכל לבוא לידי אינשי דלא מעלי שלא קנו לעצמם קניני המידות הנעלות, וכשיזדמן לידם דבר שיוכלו לזיוף בו יעברו על האיסור, נראה דאסור לכתחילה להביאם לידי כך. ובלא"ה ג"כ הרי מטעם השני דגורם קללה לעצמו אין לעשות כן ואף דבזה כשאין חושש לכך י"ל דמותר, אך הפוסקים הביאו טעם זה ג"כ להלכה וברור דלכתחילה אין להביא עצמו לידי כך, וע"ש באמרי יעקב (ביאורים ד"ה לא ילונו) מש"כ ליישב מנהג העולם שאין נוהרים שלא להלוות בלא עדים ומסיק דבאופן שיש לחוש שיבוא למכשולות ודאי דיש להקפיד ע"ז.

66 דהיינו דאף שיש לו צורך להשאיר הצ'ק פתוח משום איזו סיבה, אך עכ"פ בידו לכתוב על פני הצ'ק שתוקפו אך ורק עד לערך של כו"כ דולרים, ובכה"ג ידע שעכ"פ יותר מכך לא יגבו ממנו, שאם יוסיף בסכום יותר מההגבלה הבנק לא יכבד את הצ'ק.

67 כן נראה דמטעמים הנ"ל כשאדם מוסר צ'ק פתוח לחבירו בסתמא, אסור לו להעביר זאת לאדם אחר קודם שימלאנו, דודאי לא נתכוין להתחייב בנאמנות לכל אדם ובפרט דיש בזה סרך איסור, אך גם כשדיברו מפורשות שיוכל להעבירו אין לעשות כן לכתחילה מטעמים הנ"ל.

68 ראה להלן דכשיש סתירה בין הסכום הנכתב בספרות להסכום הנכתב במילים מחייבין לפי הסכום במילים, ונמצא דעיקר חשש הזיוף שייך בהסכום במילים.

69 וכנ"ל סעיף ב ובהע' 9-12.

בידו, וא"כ ה"נ הרי חייב לו כסף, וכש"כ בצ'ק דעדיף משט"ח דבשט"ח נחשב כתפוס בנכסיו של הלוח, אבל בצ'ק לא נחשב כתפוס בנכסיו, וע"ע בספר נשך כסף (עמ' רמז) מש"כ בזה.

64 עפ"מ דאיתא בגמ' (ב"מ עה, ב) דאסור להלוות בלא עדים אף לת"ח דשמא ישכח ולא יפרענו, ומבואר שם בגמ' ב' טעמים א. משום לפני עיור לא תתן מכשול שגורם לו לכפור בהלואה, ב. משום דגורם קללה לעצמו שיצטרך לתובעו בבי"ד והוא יכפור מתוך שכחה והבריות יקללוהו בחושבם שהוא מוציא לעז על אדם צדיק ע"ש ברש"י והובא ברמב"ם (סופ"ב ממלוה) ובשו"ע חו"מ ריש (סי' עה), וזהו לגבי האיסורים שעל הלוח נראה דבנוסף לזה יש כאן איסור על המלוה משום אל תשכן באהליך עולה שמחזיק בצ'ק שיוכל לבא לידי תקלה והפסד לבעל הצ'ק.

65 הנה בנידוד י"ל דליכא כ"כ משום לפנ"ע דדוקא התם דחיישינן שישכח ולא יפרענו, אבל כאן דהחשש מאינשי דלא מעלי שיעשו זיוף במזיד מנ"ל דאסור שהרי אינו נותן לידם ממש כמו במושט כוס יין לנזיר שנותן לידו ממש, אמנם ראה בספר אמרי יעקב על שו"ע הרב (חו"מ סי' יב ס"ו בביאורים ד"ה ולפני עיור) שהאריך להוכיח דאף כשאינו ברור שיעבור האיסור מ"מ עצם הדבר להביא את חבירו לידי נסיון באופן שיוכל ליכשל ולעבור האיסור גם בזה איכא איסורא עי"ש דמוכח כן מכמה סוגיות בש"ס כהא בקידושין (לב, א) דרצה לנסותו אם יכעוס, והביא כן גם מדברי הבן איש חי (בשו"ת תורה לשמה סי' תז) שהחמיר בזה, ועמש"כ להעיר מדברי הב"ח והמג"א במי שנותן אוכל לחבירו ויודע שלא יכרך דליכא איסורא, אך גם בזה להב"י אסור והמשנה ברורה לא הביא התירא דהמג"א עי"ש. נויש לציין שענין זה כבר נידון בראשונים דרש"י

אולם הנוהל הבנקאי וכן הוא דר"מ שלא לפסול צ'ק כזה כל זמן שלא נעשה בו זיוף⁷⁰, יתר על כן אף אם אירע שהמחזיק הוסיף בסכום יותר ממה שנכתב בתחילה ומשך את הסכום מהבנק, לא יוכל בעל הצ'ק לתבוע מהבנק שכיבד את הצ'ק הואיל והוא הכשילו בכך⁷¹.

ולכן כל המוציא מתח"י צ'ק כזה שיש אפשרות להוסיף בו, יודע הוא שיוכלו לגבותו בבנק ושפיר חל חיובו על הסכום שכתב אף כשמתחייב בצ'ק כזה⁷².

החיוב לכתוב באופן שלא יוכלו לזייף

יח. אולם לכתחילה יש לזהר בכתיבת הצ'ק בכל דיני כתיבת שט"ח שלא יהא אפשרות זיוף והוספת פרטים, דאל"כ יש בזה משום לפני עיוור לא תתן מכשול ומשום דגורם קללה לעצמו⁷³, וראה עוד בהערה בחיובו משום הנוהל הבנקאי⁷⁴.

זהירות מזיוף בכתיבת שטרות

יז. כיון שיש לזהר מלכתוב שטר ששייך בו זיוף מצינו בשו"ע פרטי דינים והלכות בכתיבת השטר, ומהם שצריך הסופר לזהר שיהיו אותיותיו דומות זו לזו, ויהיה הכתב מיושר ושוה בכל דבריו, שלא ירחיק האותיות זו מזו יותר מדאי, ואל ידחוק הכתב יותר מדאי, ואל ידחוק במקום אחד וירחיק במקום אחר [וראה עוד לעיל סעיף א], ואין העדים רשאים לחתום עד שיקדקו היטב בכל אותיותיו, ולפיכך כשיבוא השטר לפני הדיין צריך לעיין בכל אותיותיו ולדמות אות לאות, ואם יראה בו שום שינוי לא ינבה בו עד שיבדוק הדבר היטב, ואם צריך לכופ לבעל השטר ולהכותו עד שיודע, יעשה כן כדי שיצא הדין לאמיתו⁷⁵.

לסכום המקורי, דעד כאן לא פליגי הקצוה"ח ונתיה"מ בסי' קצ סק"י אלא בשטר חיוב אם מהני לחצאין אבל שטר ראייה מהני לכו"ע לחצאין עיי"ש, אולם יתכן שיוכל לטעון ע"ז טענות פטור וכדלהלן סעיף כב דבכה"ג בטל תוקפו של הצ'ק כלפיו].
73 כמשנ"ת לעיל הע' 64-65, וכ"כ בסמ"ע (סי' מח) דיש לזהר בממרני שלא לכתוב באופן שיוכל לזייף אח"כ [נוע"י לעיל הע' 11 די"א דדעת הסמ"ע דכת"י שיוכל להזדייף כשר ומ"מ לכתחילה כתב לזהר בכך].

74 יש להוסיף דבחזוה ההתקשרות בין הלקוח לבנק נכלל גם שהלקוח לא יכשיל את הבנק במילוי הוראותיו באופן לא מדויק, ועליו למלאות את פרטי הסכום באופן שלא יוכלו לזייף בו וכיון שבפתיחת החשבון חתם על החזוה מחוייב הוא לקיימו מדינא.

75 כן כתב בשו"ע חו"מ סי' מב (סעיף ג) וע"ש די"א שאם לא טען הבע"ד שיש בזה זיוף לא

70 ובסתם כשכא צ'ק לגבייה חזקה שהוא נעשה באופן המועיל והבנק לא יחשוש שנעשה כאן זיוף.

71 כן הוא הנוהל הבנקאי בדר"מ, כי חותם הצ'ק הפר במעשהו זה את כללי חוזה ההתקשרות שבינו לבין הבנק בכך שהוציא מסמך בצורה כזאת, ועליו לשאת בכל התוצאות הנובעות ממעשהו זה.

72 והיינו דחיובו הוא בהסכום שנכתב בהצ'ק, וברור שאם זייפו והוסיפו בהסכום ויוכל להוכיח את הזיוף אין הוא מתחייב בכך, אך בסכום שנכתב על ידו או שהרשה לאחרים לכתוב ודאי דחל חיובו אף שיש כאן אפשרות לזייף, דעד כאן לא פליגי הקצוה"ח ונתי"ה הנ"ל בהע' 51-52 רק כשהוסיף בהסכום אם מהני לחול חיוב לחצאין בסכום המקורי, אבל כשלא הוסיף יותר מהסכום אף שהיה אפשרות להוסיף לא איכפת לן בזה, [ואם מיירי בשטר ראייה דהיינו שלא נתחייב בצ'ק זה אלא זהו כראיה לחוב שנובע מחיוב אחר, אף דהוי ראייה

כשעבר וזיף אם נפסל כל השטר או רק החלק שיש חשש זיוף

כ. כשיש ריעותא בשטר שיש לחשוש שנעשה בו שינוי, י"א דער שיתברר מהו השינוי שנעשה בו אנו דנים את כל השטר כשטר פסול ואין גובין בו כלל⁷⁶, וי"א דחלק הספק שחוששין לשינוי אין גובין בו אבל שאר השטר כשר⁷⁷, לדיון נוסף בפלוג' זו ודיון בסוגי שטרות נוספים שיש בהם פסול באיזה אופן נפסלים לגמרי ובאיזה אופן נפסל רק בחלקו, ראה בהערה⁷⁸.

שקנה" ע"כ, נ"ל"ע אם גם בשטר קנין הדין כן למשנת" לעיל סעיף יב פלוגתא הקצוה"ח ונתי' אם מהני שטר קנין לחצאין, אמנם לכאו' כאן עדיפא דמתחילה היה שטר שלם וכשר והוי כאילו אין יכולין לקרות חלק מהשטר דשאר השטר לא נפסל⁷⁸.
78 הנה פלוג' הסמ"ע וביאור הגר"א היא רק אם קודם שנודע היכן השינוי כשר שאר חלק השטר או דרך לאחד שנודע השינוי, אבל הא ברירא להו דאין השטר נפסל לגמרי דלא יפסיד החלק שמגיע לו בדין, וכ"כ בפנים במשפט על שו"ע שם (סי' מב ס"ג) ע"ש שהביא תשובת מבי"ט הנ"ל ומפרש בדבריו דדוקא לאחר שחקרו ועמדו על השינוי אז השטר כשר על השאר, אבל כ"ז שאין ברור במה נעשה השינוי השטר פסול וז"ל: "ודברי השו"ע מסכימים לסברא זו שלא כתבו שלא לגבות בו כלל אלא קודם שיתברר לנו הזיוף דמכיון שראו הדיינים שיש בו זיוף ועדיין לא ידעו מה הוא אין גובין בו כלל דשמא ימצא מזויף לגמרי ואינו חייב לו כלום, אבל אה"נ דאחר שהוברר לו הזיוף וידע הדיין מה שהיה כתוב בו מקודם במקום שנעשה בו הזיוף אזלי ומודו דלא איבד הזכות ההוא ומגבין ביה כפי"מ שהיה כתוב מקודם ולא קנסינו ליה" ע"כ. וקצת משמע בדבריו דמפרש בדעת המבי"ט כהסמ"ע דכ"ז שלא נתברר השינוי פסול כל השטר, ואולי גם הסמ"ע מיירי באופן שחשש הזיוף הוא בכל השטר ואילו הגר"א מיירי באופן שחשש הזיוף הוא רק על חלק מהשטר ולא פליגי כלל ויל"ע בזה, אמנם זה ברור לכו"ע דכל שנתברר הזיוף מכשרין שאר חלק השטר ולא נפסל כולו⁷⁹.

אמנם בהל' שטרות מצאנו בזה כמה דרגות, דבשטר מוקדם שהקדים זמנו מבואר (בסי' מג ס"ז) ג' שיטות דלהשו"ע כשר אף לטענת פרעתי, ולהרמ"א אליבא דהסמ"ע פסול לענין פרעתי [היינו שיכול לטעון פרעתי ואין בזה שטרך בידי מאי בעי

טענינן ליה ורק ליתמי ולקוחות טענינן לחוש לזיופא כשיש רווחים ודחוקים, ומקור דין השו"ע דצריך לכופ' לבע"ד עד שיודה הוא מסוגיית הגמ' ב"ב (קסז, א) בשטרות דאתו לקמיה דאביי באופן שהיה חשש לשינוי וכפתיה אביי ואודי.

76 כ"מ מלשון הסמ"ע ובאר הגולה (סי' מב סק"ד) עמש"כ הרמ"א שם: "וכל דבר שאפשר לחלות במחק תלינן" כתבו ע"ז: "והשטר פסול" וע"כ כוונתם דכ"ז שלא נתברר השינוי השטר פסול לגמרי. [נ"ע"ע בבאר המשפט סי' מה אות ו מש"כ כע"ז משמיה דהגרעק"א דבשטר שהרחיקו העדים שני שיטין תו לא יתכשר רק כשעדים יעידו שמכירין שלא נוסף בו כלום דכיון שהרחיקו ב' שיטין חוששין שהרחיקו עוד יותר, וה"נ לדיעה זהו חוששין שמא לגמרי מזויף הוא כ"ז שלא נתברר בירור גמור במה נעשה השינוי].

77 בביאור הגר"א סי' מב (סקי"א) מבואר דס"ל דאף כשלא נתברר השינוי מ"מ על מה שברור שהיה כתוב בשטר יש לו דין שטר וז"ל: "עי' בני" שכתב שאין נפסל בכך מדאמר כפתיה ואודי אבל לא פסלו, ונראה דוקא כל השטר אבל השינוי ודאי לא יגבה בו אם ניכר שינוי כמ"ש בש"ע", והיינו דהוא מפרש מש"כ בשו"ע דלא יגבה דהכוונה דעל החלק שניכר בו שינוי לא יגבה, והשאר כשר אף כשעדיין לא ידעין במה נעשה השינוי מ"מ החלק שברור לן שלא נעשה בו שינוי גובין בו, וכ"ה בשו"ת המבי"ט (ח"א סי' נג) שמביא הני עובדי דהש"ס הנ"ל וכתב בתו"ד: "אע"ג דהורע כחו טפי משום דנמצא בו זיוף שכתבו על מה שמחקו אפ"ה נראה דלמה שניכר רישומו בברור הוי כשר וכו' ומשום דחזא אביי דהאי וי"ו הוי דחוק לעלמא כפתיה ואודי ומשמע דעל מה שהיה כתוב בשטר קודם נשאר השטר כשר, או שמא קרעוהו וכתבו לו שטר אחר על מה שהיה כתוב קודם דאין סברא שיפסיד שלישי הפרדס

זהירות מאפשרויות זיוף בכתובת שם המוטב והסכום

כא. לאור האמור יש לזהר בעת מילוי פרטי הצ'ק מחששת זיוף, ולכן יש לכתוב את שם הנפרע [המוטב] בבהירות ובאופן שיכלול את פרטי זיהוי המלאים וראה בהערה הנוהל הבנקאי בזה⁷⁹.

בו שינוי, וצ"ל דשא"ה דהעדים חתמו מתחילה על שקר משא"כ כאן שחתם כדין ואח"כ עשו שינוי, ובה יש לבאר גם מאי שנא נידו"ד מהא דמוקדם ושאר דינים הנ"ל דיש פוסלין שם, וע"כ דשא"ה דהשטר נעשה מתחילה כדת וכדין ומה ששינה בו אח"כ אין פוסל את השטר, ופליגי רק האחרונים הנ"ל כ"ז שלא ידעינן בבידור מהו השינוי אם אין גובין בו כלל או דגם ככה"ג כשר למה שברור בו. עוד יש להעיר מהא דמבואר (בסי' סג) במי שעדים מעידים עליו שחזיר עליהם שזייפו לו שטר, דאיתרע האי גברא ושוב א"י לגבות לעולם ע"י שפרטי הדינים, וא"כ לכא' גם בנדר"ד כיון שזייף לא יוכל לגבות כלל, וצ"ל כנ"ל דשם חוששין שזייף כל השטר עם העדים, משא"כ כאן שכבר היה לזה דין שטר כשר אמרינן דהזיוף כמאן דליתא והשטר נשאר בתוקפו.

⁷⁹ בזמנינו זיהוי מלא הוא באמצעות שם פרטי ושם משפחה.

יש לציין שבנוהל הבנקאי יש חילוק בין מילוי שם הנפרע למילוי הסכום, בעוד שבמילוי הסכום הדרישה היא לבצעו באופן שלא יהיה ניתן להוספה ולכן עליו לרשום קו לאחר מילוי הסכום, לא כן הדבר במילוי שם הנפרע, כל שמילא את פרטי המלאים של הנפרע יצא הלקוח ידי חובתו ואין עליו לרשום קו, ובאם הצ'ק הגיע לידי אדם שמילא פרט נוסף בשם הנפרע וגבה את הצ'ק שלא כדין, הלקוח יכול לדרוש מהבנק שלא לכבד את הצ'ק הואיל ונעשה שינוי מהותי בצ'ק ללא אישורו, [משא"כ בשינוי בסכום באופן שהוא הכשיל את הבנק כשלא רשם קו אחרי הסכום, עליו לשאת בתוצאות].

עם זאת אם הבנק יוכיח שהוא חיסר פרט מהותי כגון שכתב משה בלבד והמחזיק מילא שם משפחתו, ודאי שעל החותם לשאת בתוצאות, כי במקרה זה הוא הכשיל את הבנק שיוכל כל המחזיק בו למלאות פרטים כפי רצונו.

בדין צ'ק שלא נכתב בו שם הנפרע או שנכתב שם בדוי ראה לעיל פרק ג סעיף י"א דנחשב כצ'ק למוכ"ז.

כבשאר שטרן אבל להד"מ א"י לטעון, ולהש"ך אליבא דהרמ"א פסול לגמרי ויכול לומר להד"מ.

ולהלן בסי' מה (סעיף ז) בשטר שהרחיקו העדים שני שיטין לפני חתימתם ומבואר שם דיכול להכשירו במילוי השני שיטין, ופסק בשו"ע דאף לפני שמילאוהו כשר לענין להד"מ, [וע"ש בש"ך מש"כ במאי עדיף ממוקדם, וראה מש"כ שם בחכמת שלמה והו"ד בבאר המשפט סי' מה אות יח].

לעומת זאת בשטר שנמחל שעבודו (בסי' מח) דעת הסמ"ע דכשר לגבות מבנ"ח ועדיף ממוקדם דשאני התם דקנסינן ליה, ולהש"ך נמחל שעבודו גרע ממוקדם ובטל כל העדות ע"ש, ועמשנ"ת בזה בבאר המשפט סי' מח אות א-ו.

ואילו בשטר שיש בו רבית ואין ניכר בין הקרן והריבית מבואר (בסי' נב) דלהשו"ע דמי למוקדם וכשר לענין טענת פרעתי, ולהרמ"א לשי" הסמ"ע גרע ממוקדם ופסול גם לענין להד"מ ולהש"ך דינו כמוקדם דפסול ללהד"מ עי"ש^ה, [וביארונו בזה במקו"א].

וראה בשעמ"ש (בסי' נב) שתמה על השו"ע דמכשיר השטר אף לענין שא"י לטעון פרעתי ורק ממשעבדי לא גבי, והקשה בשעמ"ש מ"ש מהא דפוחתת בכתובות (פז, ב) דבכתובתה כתוב אלף והיא מודה שלא נתחייב רק מאתיים, ומקשינן בגמ' האי שטרא חספא בעלמא הוא ומסיק דמיירי באומרת אמנה היתה ביני לבניו שלא אתבענו יותר מחמש מאות, ומבואר דעל חמש מאות נשאר השטר כשר וגובין ממשעבדי, ומאי שנא משטר שיש בו רבית דאינו גובה ממשעבדי, ותירץ בשעמ"ש דבפוחתת אמרינן דיכפור ויתברר הדבר לכן לא גזרינן משא"כ בשטר שיש בו רבית ע"ש.

אולם בנח"י שם כתב דהא דפוחתת מיירי כמו שפירש הריטב"א שנתחייב באמת אלף אלא שקיבלה על עצמה שלא לתובעו הכל ורק ככה"ג השטר כשר, משא"כ כשמורה שכתבו שקר אלף במקום חמש מאות גזרינן כמו ביש בו רבית. ועכ"פ לפי"ד הנח"י מבואר דשטר שיש בו שקר גזרינן ואין גובין בו ממשעבדי ומ"ש מגידו"ד דעשה

בכתיבת הסכום במספרים יש לזהר לכותבו בקצה המסגרת המיועדת לכך ולסמן קו בסוף הסכום, כדי שלא יוכלו להוסיף סיפרה מאיזה צד שהוא⁸⁰.

וביותר יש לזהר בכתיבת הסכום במילים, לכותבו מיד בתחילת השורה המיועדת כדי למנוע אפשרות הוספה כל שהיא⁸¹.

שינוי בצ'ק פוסל אותו כלפי החותם

כב. ראובן שנתן צ'ק לשמעון בסכום של מאה ש"ח, שמעון זייף והוסיף את הסיפרה 1, וכן במילים הוסיף את המילה אלף ובא לגבות אלף ומאה, ראובן הוכיח את הזיוף ועיכב בעד שמעון מלגבות את כל הסכום של אלף ומאה, אך שמעון תובעו שלם לי לכל הפחות את המאה שהוא הסכום המקורי של הצ'ק.

להאמור לעיל סעיף כ מדין השו"ע כלפי הסכום של מאה נשאר הצ'ק בתוקפו ולא נפסל עי"ז [עכ"פ כשבדק חלק הזיוף], אולם הנוהל הבנקאי וברד"מ שכל צ'ק שנעשה בו שינוי כל שהוא שלא מדעת החותם, הן בשינוי שם הנפרע, הן בסכום שבמספרים או במילים, ואף כשהשינוי לטובת בעל הצ'ק⁸², וכן כל שינוי שנעשה בתאריך הצ'ק, בכל אחד מאלו הצ'ק נפקע ומתבטל כלפי החותם ואין אפשרות לחייב אותו⁸³.

ונראה לפי"ז דאף שבדיננו נשאר חייב מאה⁸⁴, מ"מ כיון שהצ'ק אינו כתיקונו יוכל לטעון ע"ז טענות פטור⁸⁵.

80 אף שבהוספה בספרות עדיין לא יוכל לגבות כי הסכום שבמילים הוא הקובע, ע"כ זאת מכיון שיש בנקים שנוהגים שבצ'ק שיש סתירה בין המילים לספרות אינם מכבדים את הצ'ק כלל, כמו"כ יש טועים שהולכים לפי הסכום שבספרות, לכן יש לזהר שלא יוכל להביא לידי כך.

81 מכיון שהסכום במילים הוא הקובע עפ"י הנוהל הבנקאי [ראה להלן בזה] א"כ כשיכול להוסיף בסכום שבמילים הו"י כשטר שיכול להזדייף, ונתבאר לעיל שאין לכתוב לכתחילה שטר שיכולין לזייף בו. 82 כגון שעשהו ממאה וחמשים למאה בלבד שהוא לטובת בעל הצ'ק, ומ"מ ברד"מ הצ'ק נפסל [ובדיננו ככה"ג כשידוע שהמלוה מחק דברים לטובת הלוח ודאי דלא נפסל השטר].

83 והיינו דלא רק שאינו יכול להציג את הצ'ק לגביה בבנק אלא אף מהחותם עצמו אינו יכול לגבותו דאיי"ז דומה להוראת ביטול צ'ק שעניינו הוא כהוראה לבנק בלבד לעכב את גביית הצ'ק ונשאר החוב על החותם עצמו, אבל בנידוד השטר מתבטל לגמרי, וכנראה דקנס הוא שקנסו הרשויות להרתיע את הזייפנים, ומצאנו כעיי"ז בסי' סג במי שעדים מעידים

שחזר אחר זיוף דפוסלין שטרותיו ע"ש.

84 והיינו דאף דבר"מ נפטר מסתבר דבזה לא נדון כדיניהם, דמה שנתחייב לנהוג כפי דיניהם היינו בדברים שנוגע בינו לבין הבנק או בדברים שאינם סותרים לד"ת או בדברים שלפי ד"ת לא ברור לן דינו, אבל כאן שבד"ת נשאר חייב מאה דאף להסוברים דכשהזיוף עדיין לא הוברר השטר פסול כנ"ל הע' 77, אבל כאן שכבר ידוע הזיוף השטר כשר על הסכום המקורי, ולכן נראה דאינו יכול ליפטר לגמרי משום דהשטר פסול ברד"מ, [אמנם באופן שהתובע בהצ'ק הוא גוי יכול לומר לו כך דינכם וליפטר ממנו, ואף כשאח"כ בא ישראל לגבות מכח הגוי פטור, וכמשנ"ל לעיל פרק ט סעיף מה ע"ש.

85 כגון טענת פרעתי למש"כ לעיל פ"ב ענף ג בהטעמים דא"י לומר פרעתי בצ'ק משום מנהג או דד"מ או טענת שטרך בידי מאי בעי, ובנידוד ליכא מנהג ודד"מ כיון שנפקע השטר, ורק משום שטרך בידי מאי בעי דלא משאיר בידו שטר כזה שיכול למסרו לאחרים, וכאן יכול לטעון שהשאינו בידו משום שידע שאין אפשרות לפנות להוצאה לפועל עם צ'ק כזה והרי זה ככת"י בעלמא ואף

שינוי בצ'ק ונמסר לצד שלישי [תקנת השוק]

כג. באופן הנ"ל ששמעון עשה שינוי בהצ'ק שקיבל מראובן, ומכר את הצ'ק ללוי בעד תמורה [לאחר שביצע בו את השינוי], באופן שהשינוי ניכר לעין, ויש לראובן טענות פטור נגד שמעון, אף שלוי אינו יכול לגבות מראובן החותם, מ"מ יכול לגבות את כל הסכום משמעון שמסרו לו עם השינוי⁸⁶.

ואם השינוי נעשה באופן שאינו ניכר לעין ולוי נטלו בתום לב, הריהו במעמד של אוחו כשורה ויכול להשתמש בצ'ק כלפי הסכום המקורי ולגבותו מהחותם כאילו לא נעשה בו שינוי, ואת ההפרש של הסכום לאחר השינוי יגבה לוי משמעון כנ"ל⁸⁷.

כרם אם השינוי התאפשר בגרמתו של ראובן כגון באופן הנ"ל בסעיף כב שראובן השאיר רווחים ועי"כ הוסיף שמעון ספרות ומלים, והצ'ק נמסר לצד שלישי ולא היה לו להעלות על דעתו שנעשה כאן זיוף, על ראובן לשלם את כל הסכום, וראה בהערה⁸⁸.

צ'ק שנחתם בעפרון ושאר הפרטים בדין

כד. צ'ק שנעשה בעפרון לפי הנוהל הבנקאי הצ'ק אמנם כשר, אך בפועל הונהג בבנקים שלא לכבד צ'ק כזה ללא אישורו של החותם, הן כשרק החתימה בעפרון [רשייד יותר לזייף ולכוין כדוגמת חתימתו כיון ששייד לעשות מחיקות והתאמות בזה] וכש"כ כשגם הכתיבה בעפרון, הואיל ושייד לזייף בקלות בצ'ק כזה⁸⁹.

גרע כיון שיש בו ריעותא, אמנם כשטוען פרעתי לו הצ'ק לפני שידע מהזיוף אולי אינו נאמן ויל"ע. 86 כן הוא הנוהל הבנקאי ובדד"מ והיינו דאף שכלפי ראובן חותם הצ'ק השטר בטל [והיינו דמדד"מ בטל לגמרי כנ"ל, ואף בדינו מ"מ אם יש לו טענת חוסר תמורה וכדומה אינו יכול לתובען], מ"מ שמעון שהעביר את הצ'ק ללוי וחתם עליו כמיסב [ואף כשלא חתם בפועל דינו הוא כמיסב כמשנ"ת לעיל פרק ד סעיף כב], וכל מיסב מהותו הוא שהריהו כערב על תשלום הסכום הרשום בהצ'ק במידה שלא יוכל לגבותו מהחותם מאיזו סיבה שהיא, וה"נ בנידוד"ד שלי א"י לגבות מהחותם בגין שינוי שנעשה בהצ'ק א"כ חוזר הוא לגבותו משמעון שדינו כמיסב וערב הוא על הסכום הרשום בשעה שמסר והסיב את הצ'ק, ולהאמור שפיר יכול לגבות אף לפי דין תורה.

87 ונמצא שמאה יוכל לגבות מראובן ושאר האלף הנותרים יגבה משמעון המיסב, ודבר זה הוא עפ"י הנוהל הבנקאי ודד"מ וזהו מכח תקנת השוק שמחייבין את ראובן בזה שלי הוציא הוצאות תמורת הצ'ק שלו, ובנידוד"ד נראה דלכל הפוסקים

יש בזה תקנת השוק דאף שנתבאר לעיל פרק ה סעיף ד דלהקצוה"ח והגרעק"א ליכא תקנת השוק, היינו דוקא בצ'ק שכבר נפרע פעם אחת או שנגנב וקנה בו הגנב שלא כדין, אבל כאן שמעיקר הדין הצ'ק נשאר בתוקפו על הסכום המקורי וכנ"ל סעיף כ, לכן אף שהנוהל הוא שבטל הצ'ק כלפי החותם, אבל כלפי האוחז כשורה שגם הנוהל מחייבו לשלם, א"כ שוב הדר דינא כן גם לפי ד"ת וחייב לשלם. 88 כן הוא הנוהל בדד"מ וראה לעיל פרק ה ענף ב שנתבאר בדבינו פליגי בזה הפוסקים אם יש בזה תקנה"ש שיוכל לגבותו, ונקטו פוסקי זמנינו דחייב מטעם תקנת השוק, ואף דשם מיייר בצ'ק שהיה כתוב בו הסכום ע"י הבעלים, אך גם בנידוד"ד כיון שהחותם גרם להאפשרות שיוכלו להוסיף בזה פרטים הראה דהוי לענין זה כצ'ק פתוח שמסרו על סמך נאמנותו של המקבל והימניה לכל מה שיכתוב בו וכנ"ל סעיף ט, וראה בזה גם לעיל פרק ה סעיף כה, כח.

89 והיינו שבעצם כתיבת הצ'ק אפשר שתיעשה בדפוס, במכונות כתיבה, בעט, בליטוגרפיה, בצילום ובעפרון או בכל דרך אחרת, אולם ההוראה הפנימית לעובדי הבנק שלא לכבד צ'ק שנכתב

לאור האמור צ'ק שבא לפנינו חתום בעפרון והכתיבה [הסכום וכו'] היא בעט רגילה אף שבבנק הוא לא יכובד, מ"מ חשיב כשט"ח כלפי החותם דכעת לא ניתן לזייף בו⁹⁰, [ומ"מ יתכן שיוכל למעון עליו מענות פטור כדלהלן].

כשהכתיבה בצ'ק בעפרון בכת"י בעל הצ'ק או בכת"י של אחר

כה. אם הכתיבה נעשית בעפרון⁹¹, כשהצ'ק [הסכום וכו'] בכתב ידו של החותם בעצמו דינו כשטר כת"י שאפשר לזייף בו שנחלקו הפוסקים אם דינו כשטר כדלעיל סעיף 92, ואם הכתיבה בעפרון שלא בכת"י החותם, דינו בכת"י שעל נייר המזדייף שנתבאר לעיל סעיף ג דיש מכשירין אף בזה⁹³.

וכ"ז לענין אם חשיב שטר להתחייב בו וכדו'⁹⁴, אבל לענין גבייה מהחותם יתכן שיוכל למעון ע"ז מענות פטור⁹⁵.

ענף ד - סתירות בסכום הצ'ק

דיני שטר שלשונותיו סותרים

כו. בדיני שמרות מצינו ד' דרגות כשיש סתירות בלשונות שבשטר דהיינו שמוזכר הסכום פעמיים בשינוי זה מזה⁹⁶:

הרי האמינו ומסר לו צ'ק כזה, ואף דלא יוכל לגבותו בבנק מ"מ הרי יוכל לתובעו עצמו ובידו אף למחוק העפרון ולכתוב בעט כפי"מ שירצה.

והנה הנתיב"מ (בריש סי' מב) חולק על הקצוה"ח והו"ד לעיל דלא חשיב כהאמינו לכל מה שיכתוב, דאדרבה חשב בדעתו שכיון שהוא נייר המזדייף יטעון שהוא זייפנו ולא יוכל לחייבו, אך בנידו"ד דאין הנייר עצמו מזדייף אלא רק הדיו שייך בזה למוחק ולכתוב בדיו אחר א"כ גם להנתיב"מ חשיב כהימניה דהרי ידע שיוכל לכתוב בעט כמה שירצה ולתובעו בדין.

94 וכדלעיל הע' 30 בהנפק"מ שיש בדין שטר. 95 עפ"מ ש"כ לעיל הע' 85 דלפי הטעמים שא"י לטעון פרעתי בצ'ק משום מנהג ודד"מ וגם משום דלא משאיר צ'ק פרוץ בידו שיוכל לגבותו בבנק, ובנידו"ד כיון דהבנק לא מכבד צ'ק כזה ליכא בזה מנהג ודד"מ וגם ליכא טענת שטרך בידי מאי בעי, כיון שאינו חושש שיגבנו בבנק וגם לא יוכל לתובעו בשופי על פיו בדד"מ והוצאה לפועל כיון שיש בו ריעותא שנכתב בעפרון ומה שיוכל לתובעו בדין הרי לא עדיף מכת"י וגרע מיניה.

96 בסי' מב (סעיף ה) מוזכרים היסודות שנביא להלן, וראה שם עוד פרטי דינים נוספים בהמשך

בעפרון אלא להחזירו בציון: "טעון אישור המושך", והוא מפני חששות זיוף ששייך בזה.

90 הואיל ומעיקר הדין נחשב חתימה כשרה אף בעפרון הרי מדינא אין לחוש שימחק חתימתו ויזייפנה [ואף בדד"מ מעיקר הדין כך הוא], ועתה הצ'ק בא לפנינו כשכתיבת הסכום וכו' בעט רגיל, אין לנו לחוש לשום זיוף ושפיר חשיב שטר, ולא נחשב כריעותא מה שחתום שמו בעפרון.

91 בין כשהחתימה ג"כ בעפרון ובין כשהחתימה בעט רגיל ורק הכתיבה בעפרון.

92 וראה בהע' 10-11, שיטות הפוסקים בזה, ומש"כ שם בהע' 12 דרק כשיכול להזדייף מכשיר התומים ודעימיה אבל לא כשכבר נזדייף, מ"מ בנידו"ד דהצ'ק הוא בכת"י הלזה עצמו הרי ברור שלא נעשה בו זיוף דלמה לן לחוש שזייף את כת"י הלזה דוקא בעפרון, אלא דמ"מ דינו כשטר שיוכל להזדייף כיון שבידו למחוק כל הנכתב בעפרון ולמלאות בעט רגיל איזה סכום שירצה ויתבענו, ולכן תליא בפלוג' הפוסקים הנ"ל.

93 כנ"ל בהע' 13 דדעת הקצוה"ח ריש (סי' מב) דבשטר כת"י כשר אף כשנכתב על נייר המזדייף דע"ד כן מסרו והימניה לכל מה שיתבענו, וה"נ אף שנכתב בעפרון בכת"י אחר שיש לחוש לזיופא מ"מ

(א) כשאפשר לקיים שניהם וליישב שלא יהיו סותרים, מקיימים⁹⁷.

(ב) כשכתוב למעלה בתחילת השטר מנה, ולמטה בסוף השטר כתוב מאתיים, הולכין אחר התחתון אף שהוא יותר מהראשון⁹⁸.

(ג) כשיש סיכום ופירוט, דהיינו שבמקום אחד מוזכר הסכום בכללותו בסיכום, ובמקום אחר מופיע פירוט הצמברות הסכום, בזה הולכים לפי הפירוט כי הפירוט יותר מדויק⁹⁹.

(ד) כשתלה האחד בהשני כגון שכתב מאה שהם מאתיים, או להיפך הולכין אחר הפחות שבלשונות, י"א דהטעם משום דיד בעל השטר על התחתונה¹⁰⁰, וי"א משום דמפרשינן לפי הפחות¹⁰¹, וה"ה בשני סכומים שנכתבו בסמוך זה לזה כגון מאה ומאתיים¹⁰².

שני לשונות שאפשר ליישבם מיישבין אותם, ועי' בתומים שכתב דלפי"ד הרשב"ם ע"כ דס"ל דאף כשאפשר ליישב בדוחק מיישבין וכנ"ל הע' 97 בדעת הסמ"ע דה"נ זהו יישוב בדוחק, ומדלא נקיט השו"ע האי טעמא יש לדייק דס"ל כהש"ך דצריך שיתיישבו שלא בדוחק, וראה בסמוך מש"כ אם יש נפק"מ בין הפירושים לדינא.

102 לפום ריהטא באופן זה תלוי בפלוג' הנ"ל בסמוך לדעת הרשב"ם דהא דאזלינן בתר הפחות הוא משום דמפרשינן כן דזהו כוונתו, א"כ בכה"ג כשכתב מאה מאתיים יתכן דאזלינן בתר האחרון וחייב מאתיים כמו בהא דאזלינן בתר תחתון כנ"ל בהע' 101, משא"כ לדעת הרב המגיד הנ"ל בהע' 100 דהוא מדין ספק, י"ל דכי היכי דכשסמוכין זל"ז הוי ספק ה"ה בכה"ג הוי ספק ורק ברחוקין זמ"ז אזלינן בתר תחתון.

אמנם ראה מש"כ הג"ר שלמה זלמן טרבילו שליט"א בבאר המשפט (סי' מב אות י) די"ל דגם הרשב"ם מודה לדינא דבנידו"ד כיון דסמוכין זל"ז ספיקא הוי ורק כשכתב מאה דאינון וכו' אז ס"ל דאי"ז מכת ספק אלא מדין ודאי, ונפק"מ דל"מ בזה תפיסה כמו בדין ספק [נכמבואר בסי' מב סעיף ח], וכ"כ בסמ"ג (עשין סוף מצוה צד) דבמנה מאתיים הסמוכין אזלינן בתר הפחות וכן נקיט בשעה"מ נ"ס מ"ב סק"ה, וע"ש בבאר המשפט מש"כ לדון היכא דרחוקין זמ"ז וכתב לבסוף כנ"ל – כנזכר].

הסימן, במסגרת זו הבאנו את עיקרי היסודות.

97 שם סעיף ה ויסודו מהגה' מיימוני (סוף הל' מלוה ולוה) והיינו כגון בדין המוזכר שם בסעיף ו בכתוב למעלה שנתחייב לחנני ולמטה כתוב לחנן שילמד תחתון מעליון וינתן לחנני, וע"ש בסמ"ע (סק"י) דאף כשאפשר לקיימן בדוחק מקיימין, והש"ך שם (סק"ט) חולק דבעינן שהקיום יתיישב בשופי ע"ש, ועמ"ש"כ בזה מו"ר הגר"פ פרנקיל שליט"א בבאר המשפט סי' מב (אות ט).

98 שם, ויסודו ממתני' ב"ב (קסה, א) והטעם דלא אמרינן בזה דיד בעל השטר על התחתונה משום דזהו מדין ודאי דתלינן שטעו בתחילה וכתבו מאה ולכן חזרו וכתבו בסוף מאתיים וזהו הסכום הנכון. 99 דין זה הביא בטור שם בשם ה"ר ישעיה והביאו השו"ע בשם יש מי שאומר וכתב ע"ז דנראין דבריו, והיינו משום דבחישוב הסיכום הכולל שייך לטעות, משא"כ בפריטת כשפורט כל סכום וסכום בנפרד מדיקים יותר.

100 דין זה מפורש במשנה (ב"ב שם) דבכה"ג נוטל הפחות והשו"ע הוסיף בטעמא דמילתא משום דיד בעל השטר על התחתונה והיינו מכיון דהוא המוציא, וזהו כשיטת הרב המגיד שכתב בטעמא דהאי דינא דכיון שתלה המאה במאתיים ודאי יש טעות בחשבון באחד מן הלשונות והמע"ה. 101 ברשב"ם (ב"ב שם) כתב דהטעם משום דאפשר לפרש מאתיים גרועים שאינם שוים אלא מאה ע"ש, ולפי"ז זהו כדן הראשון הנ"ל דכל

צ'ק שהסכום נכפל בספרות והסכומים אינם תואמים הולכין אחר הפחות

בז. בצ'קים הונהג לכתוב את הסכום פעמיים, כי כשאדם חוזר ושונה יש בזה רמת דיוק יתרה, ולכן כל שמופיע פעמיים אותו סכום גם כששניהם בספרות [בצ'קים שמיוחדים לכך כגון באלו הנעשים במכונת י.ב.מ.] הצ'ק יכובד¹⁰³.

במידה ששני הסכומים שבספרות לא יתאימו זה לזה, הבנק יתן הסכום הפחות שבשניהם, בין אם הוא נכתב ראשונה ובין אם הוא נכתב באחרונה, כי הפחות שבסכומים הוא זה שנזכר פעמיים¹⁰⁴.

צ'ק שהסכום במילים ובספרות ואינם תואמים

בז. למעשה הצ'קים שלנו מודפסים באופן שפעם נכתב הסכום בספרות, ופעם במילים, וזאת משום שכשחוזרים וכותבים במילים יש בזה רמת דיוק גבוהה, ולכן כשיש סתירה בין הסכום שבספרות לסכום שבמילים, הולכים לפי הסכום שבמילים שהוא המחייב אף כשהוא יותר מהסכום שבספרות¹⁰⁵.

אולם בפועל הונהג בבנקים להחמיר גם במקרה כזה והצ'ק מוחזר בציון: "אין התאמה בסכום בין המילים לספרות"¹⁰⁶, אלא אם כן המחזיק בצ'ק מסכים לקבל את הסכום הנמוך אף שבמילים כתוב יותר בספרות, ולמעשה כשבאים לפנינו לדון כמה חייב לשלם יש לפשר ביניהם¹⁰⁷.

106 אף שכשנכתב הצ'ק רק במילים על הבנק לכבד את הצ'ק ובאם לא עליו לשאת בכל ההפסדים שייגרמו ללקוח ולמחזיק הצ'ק, מ"מ בנידו"ד שיש סתירה בין המילים לספרות על אף שהמילים קובעות, הרי יש ריעותא לפנינו כיון שהספרות סותרות למילים ולכן רשאי הבנק לסרב לכבד את הצ'ק ללא אישורו של המושך.

107 כ"כ הגר"י זילברשטיין בחשו"ר (שנדפסה בספר עלינו לשבח חשו"ר נג) ע"ש שכתב דכאן לא שייך מש"כ בשו"ע דהלך אחר התחתון, דטעם דין זה הוא משום שמסתמא חזר בו אך באופן ששניהם לפנינו ומודים שלא היה חזרה אלא היה כאן טעות, א"כ מהיכי תיתי לחייב לפי התחתון, ואם משום אומדנא יש מקום לומר שחייב הסכום היותר גדול אף שהוא בספרות, כי למה יוסיף יותר ממה שצריך ולכן ע"כ שחייב לו הסכום הגדול שביניהם [אם הוא בספרות או במילים], אך למעשה מסיק: "אולם השכחה מצויה ולכן אין זה רחוק לומר ששכח לכתוב שמונה מאות, אבל באומדנא לבד קשה להוציא מעות, ואעפ"י שרעק"א בהג' לסי' מב סעיף ה כתב שבלשון

103 כן הוא הנוהל הבנקאי ודד"מ, וכל משית"ב להלן עד סוף סעיף כט הוא עפ"י הנוהל הבנקאי, ועמש"כ לעיל פרק א הע' 20-17 בענין תוקף הנוהל הבנקאי ודד"מ בנידו"ד, [וכ"ז בצ'קים שמיוחדים לכותבם פעמיים בספרות אבל בצ'קים שלנו מעכב כתיבת המילים וכדלהלן].

104 גם זה הוא מהנוהל בדד"מ ולמש"כ לעיל הע' 102 גם בדיננו הדין כן בשני סכומים הסמוכים זה לזה דאף כשלא תלה אותם זב"ז אזלינן בחר הפחות שבהן.

105 ואף שכתבנו לעיל שעפ"י ד"ת בשני סכומים הסמוכים זל"ז הולכין בחר הפחות, יש מקום לדמות זאת לדין הנ"ל בסעיף כה (ג) דבסיכום ופירוט אזלינן בחר הפירוט שהוא יותר מדויק, וה"נ בנידו"ד מחייבים לפי המילים שאדם מדייק בהן יותר, ואף דיש מקום לחלק דשא"ה דבחישוב הסיכום ניתן לטעות יותר משא"כ במלים ובספרות אין חילוק כ"כ, מ"מ כיון שכן הוא הנוהל בדד"מ והוא מבוסס על סברא כעין זו דבמילים אדם מדייק יותר מבספרות מסתבר שעלינו לידון כן.

צ'ק בספרות או במילים בלבד

כ.ט. אם הצ'ק יופיע בסכום שנכתב פעם אחת, אם הוא בספרות בלבד הצ'ק יוחזר בציון: "חסר הסכום במילים", כשבא אח"כ הצ'ק לגבייה שנית כשהסכום נכתב פעם שנית במילים, הבנק יחזירו בציון: "טעון אישור המושך", וזאת משום שכל שהופיע הצ'ק בבנק בפרט חסר, על הבנק לדרוש שמילוי הפרט יאושר ע"י המושך¹⁰⁸, ובדין תביעת הפסדים מהבנק במקרים אלו ראה בהערה¹⁰⁹.

לא כן כשהצ'ק מופיע במילים בלבד על הבנק לכבד את הצ'ק, כי סכום שנכתב במילים הוא הקובע לחייב על פיו בלבד¹¹⁰, מובן שצ'ק שנכתב פעמיים במילים כשר, ואם הסכומים סותרים נלך לפי הפחות שביניהם¹¹¹.

כשהצ'ק הוגבל לסכום מסויים ונכתב בו יותר

ז. צ'ק שנכתב בו שהוא מוגבל לסכום מסויים, אם נכתב בו סכום גדול יותר הצ'ק לא יכובד, ויתכן שיוכל לטעון ע"ז טענות פטור, אך חייב לשלם לו הסכום המקורי שעליו התחייב וראה בהערה¹¹².

צ'ק פתוח שנרשם בטעות סכום של מאתיים במקום של מאה

ח. נתן צ'ק פתוח לחבירו שיוכל למלאות אח"כ הסכום כפי המוסכם ביניהם, והמקבל טעה בכתיבת הסכום וכתב במקום מאה מאתיים, וכבר נגבה הצ'ק ע"י מאן דהו ואין אפשרות להוציא הממון מהמקבל האחרון¹¹³, הרי כותב הצ'ק חייב להחזיר ללוה

מסופק ואיכא אומדנא לאחד מהצדדים אזלנו בתר אומדנא, אין משם ראייה ללשון סותר, ויעויין בשו"ע סי' מב סעיף ה דאזלינו בתר אומדנא היינו כשהיא מוכחת, אבל בנידוננו שאין היא מוכחת ממש מהראוי להתפשר כדי לצאת ידי שמים".

108 כ"ז הוא הנוהל הבנקאי והבאנו זאת לתועלת המעיינים, ודבר זה שמסרבים לכבד צ'ק שנכתב בספרות בלבד ולאחמ"כ מסרבים לכבד ללא אישור מפורש של המושך אף דלא מצאנו כע"ז בדיננו, מ"מ כיון דמילתא בטעמא הוא ומתחייב לדון לפי הנוהל הבנקאי, אין לבוא בטרוניה לבעל הצ'ק, וראה עוד בסמוך.

109 הנה פשוט דאינו יכול לגבות מהבנק את ההפסדים שנגרמו לו דכיון שיש להם נוהל ונהגו עפ"י זה הרי ע"ד כן הוא המו"מ בצ'קים, אולם גם מבעל הצ'ק אינו יכול לגבות, דאף שהוא גרם בזה שלא רשם את הסכום במילים, מ"מ על המפקיד הצ'ק לבדוק קודם ההפקדה אם נתמלאו

בו כל הפרטים, וכל שלא בדק הרי זה הפסד ידידה, והוא גרם היזק לעצמו, וראה להלן פרק טז סעיף כח כע"ז במי שהפקיד צ'ק לפני שהגיע התאריך. 110 וכמשנ"ת לעיל סעיף כח דבמילים מדייקים יותר, ובכה"ג אם הבנק יסרב מלכבד את הצ'ק עליו לישא בכל ההוצאות של הפסדיו של הלקוח והמפקיד הצ'ק.

111 וכנ"ל בסעיפים הקודמים

112 כמשנ"ת לעיל הע' 72, 85, דצ'ק שאינו יכול לגבותו מהבנק ריעא כוחו ויתכן שיוכל לטעון ע"ז טענות פטור דלא שייך בזה כ"כ שטרך בידי מאי בעי וכמשנ"ת שם, אמנם לגבי הסכום המקורי שעליו הוגבל כשיכול לברר ולהוכיח כמה היה חיובו, יוכל לגבות ממנו באמצעות הצ'ק דלא גרע משאר צ'ק שנעשה בו שינוי שנתבאר בסעיף כב ובהע' 84 דבדיננו נשאר חייב בהסכום המקורי של החוב. 113 והיינו כגון שראובן מסר לשמעון צ'ק פתוח, והיה צריך למלאותו בסכום של מאה, ובטעות

את ההפרש, כי על ידו נגרם הפסד לחבירו¹¹⁴, [לדין נוסף בזה ובהחילוק מדין סופר שטעה וכתב מנה במקום מאתיים ראה בהערה¹¹⁵].

ענף ה - מהות החתימה בשטרי חוב וצ'קים

החתימה הוא החלק העיקרי מגוף השט"ח וזה עושהו כמסמך מחייב, להלן נדון במהות החיוב שבו ובסוגי ואופני החתימה ודין חתימות שותפים וכדו'

חתימת העדים בשטר

5ב. שטר הלואה שנערך בעדים כיון שצריך לדין שטר כדי לגבות ממשועבדים ושאר תוקף השטרות, צריך לכותבו עפ"י תיקון השטרות שקבעו חז"ל ורק כשנכתב כדין יש לו תוקף שטר¹¹⁶, ולכן צריך לכתוב ולפרש כראוי שם המלוה והלוה, סכום ההלואה וזמן פרעונה¹¹⁷, וכן כותבים את מקום ההלואה ופרטיה הנלוים¹¹⁸, ועל העדים ליוהר לחתום אך ורק למטה בשולי השטר ולא מלמעלה ולא מהצדדים¹¹⁹.

מהלוח יותר מחובו, הוי כמזיק בגרמי וחיוב, וע"ע מש"כ הקצו' (נה סק"ב) לחלק כע"ז בשליש שהעיד שהשטר פרוע דהוי כגרמי והובא להלן פרק יז סעיף מט והע' 240.

עוד יש לדון בגו"ד השמן רוקח שכתב לחיוב בסופר שכתב מאתיים דלכאור' לא הוי גרמי דאי"ז ברי הזיקא ולא בא ההיזק מיד ראה פ"ת סי' נה ובנתי' שם שביאר דבהחזיר שטר ללוה חשיב ברי הזיקא ומיד בא ההיזק משום שיוצא קול על נכסיו מהשעבוד, וזה שייך בשטר בעדים ולא בצ'ק, אמנם נראה דאכן בשטר רגיל י"ל דלא הוי ברי הזיקא דשמא המלוה יהא אדם ישר ויזכור ולא יגבה הכל, אבל בצ'ק שעומד לימסר מיד ליד ויבא לידי אדם שאינו יודע כלל שיש כאן טעות בזה חשיב ודאי כברי הזיקא ומיד ופיר חייב מדינא דגרמי.

116 ראה מש"כ בזה לעיל הע' 30.

117 וזה נקרא בלשון חז"ל "תורף השטר", שכן פרטים אלו הם העיקר והבסיס של השטר, ראה רש"י ב"מ (ז, ב ד"ה שטרא).

118 וזה נקרא בלשון חז"ל "טופס השטר", שכן פרטים אלו אינם עיקריים ונכתבים לתוספת על עיקר השטר, ראה רש"י הג"ל.

119 כ"ה בשו"ע סי' מה (סעיף א), ויעו"ש בסמ"ע (סק"א) שביאר דרק באופן זה אין חשש שיוכלו לזייף דברים מעל חתימתם, ומשמע דבאופן

כתב שמעון מאתיים ומסר הצ'ק לאחרים, ועתה נתגלגל הצ'ק מיד ליד וכבר נגבה בבנק, ואין אפשרות להוציא מהגובה האחרון, כי הוא נתן תמורה של מאתיים עבור הצ'ק, ונמצא ששמעון גרם לראובן הפסד מאה.

114 כ"ה לפימש"כ בשו"ת שמן רוקח (בביאורי חו"מ לסי' נה והו"ד בדברי גאונים כלל טו אות טז) דסופר שטעה וכתב מאתיים במקום מנה ועי"כ הפסיד הלוה שהוצרך לשלם מאתיים, חשיב כגרמי וחיוב הסופר לשלם לו ההפסד, וראה בהערה הבאה.

115 הנה בסי' שפו סעיף ג מבואר דסופר שטעה וכתב מנה במקום מאתיים ונמצא שהמלוה הפסיד שיכול לגבות רק מנה אף שהלוה מאתיים, הוי כגרמא בעלמא ופטור בדיני אדם, ובתומים (סי' נה סק"א) נתקשה מאי שנא דין זה משליש שמסר שטר ללוה והפסיד למלוה שלא יוכל לגבות החוב שנחשב כגרמי כמש"כ בש"ך (סי' נה סק"ד) בשם המשאש בנימין, וביאר בשו"ת שמן רוקח הג"ל, דאכן יש חילוק דסופר שטעה וכתב במקום מאתיים מנה, נמצא שההפסד רק נגרם על ידו דההיזק הוא ממה שלא כתב, ולא ממה שכתב, משא"כ בשליש שמחזיר שטר למלוה שעשה פעולת היזק חשיב כגרמי, ועפ"ז העלה דבאמת אם טעה וכתב מאתיים במקום מנה, כיון שההיזק ע"י פעולתו דעי"כ גבה

החתימה או הכתיבה לחייב בשטר כת"י

5.ג. שטר כתב יד אין מעכב בו כל דיני שטר בעדים ויכול ליעשות בכמה דרכים:

(א) כשכותב בכתב ידו אני פלוני הבא על החתום מודה שאני חייב לפלוני מנה, וחתום שמו למטה חשיב שטר כתב יד כשר¹²⁰.

(ב) גם כשהמילים "אני פלוני חייב לפלוני" נכתב בכת"י של אחרים והוא חתם שמו למטה, חשיב ג"כ שטר כת"י כשר¹²¹ [באופן שהכתיבה היא לפחות בשני שורות והוא חתום אחרי זה וראה להלן¹²²].

(ג) כשכותב בכתב ידו אני חייב לפלוני כך וכך אפילו לא חתם שמו מ"מ כיון שהוא כתב ידו חייב, ועפ"י מחייבין בהפתקאות שמוציאין השותפים זה על זה¹²³, ויש שכתבו דאף דכשרוצה להתחייב בכך מהני, אבל לראיה לא מהני רק כשנהגו כן¹²⁴, לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹²⁵.

בזה שדעתו להתחייב זולת באופנים שיש לחוש שחתם שמו בעלמא לסיבה אחרת והוסיפו את תוכן החיוב שלא מדעתו וכדלהלן בסמוך.

122 ראה בסמוך הע' 127 דבאופן שהכתב הוא בשיטה אחת והחתימה בשיטה שניה, אם טוען שחתם בעד והרחיק שיטה מהכתב ולאחמ"כ כתבו שטר עליו בשיטה זו נאמן לטעון כן ע"ש מש"כ בזה.

123 שר"ע (סי' סט שם) דאף בכה"ג יכול לתובעו דמ"מ כת"י הוא לחייבו על פיו, וכן נהגו השותפין לכתוב אחד להשני קבלתי כך וכך ביום פלוני.

124 בש"ך (שם סק"ד) כתב דאף דמדברי הרמב"ן משמע כן אך בריטב"א כתב דבכה"ג יכול לטעון לטופס כתבתי, וע"ש מש"כ אם יכול לטעון שאר טענות פטור, והביא עוד מבעה"ת ד"א דבכת"י מחייב רק כשהוא בחתם ידו, ומסיק הש"ך דלדינא ל"מ כת"י כזה רק בשותפין שנהגו כן אבל בעלמא יכול לטעון לטופס כתבתי, ומיהו אם רוצה להתחייב בה שפיר חל החיוב בזה, וכן נקיט שם בנתיח"מ (חי' סק"ד).

125 ראה בקצוה"ח לעיל (סי' מה סק"א) שכתב דלפי"ד הסוברים דכת"י צריך חתימה דוקא ה"ה דצריך כתיבה קודם חתימה גם כשהכתיבה בכת"י, [דכשהכתיבה בכתב יד של אחרים סובר הקצו' דלכו"ע צריך כתיבה קודם ע"ש והבאנו דבריו

שלא יהא חשש זיוף אין קפידא שיחתמו דוקא למטה, אכן הש"ך (בסק"א) ביאר דדין זה הוא מתיקון שטרות שקבעו חז"ל דמקום חתימת העדים הוא רק למטה, ואף באופן שלא יוכל לזייף כשיחתמו במקום אחר, מ"מ אין לזה דין שטר כיון שלא נכתב כתיקונו וכנ"ל הע' 30.

יש לציין דמ"מ אינו מעכב שהשטר ייכתב בנוסח של אמירת העדים, אלא אף שטר שנכתב בכת"י הלוה ובלשון הודאה וכדו' והלוה חתום בו, והעדים חתמו למטה לקיום ענין העדות [ולא רק לקיום חתימת הלוה], גם באופן זה נחשב כשטר גמור כמבואר בשו"ע סי' סט (סעיף ג).

120 שו"ע סי' סט (סעיף א) מביא אופן זה כשטר כת"י שברור חיובו כיון שגם תוכן החיוב וגם החתימה נכתבו בכתב ידו ואין לחוש בזה לשום זיוף לאחר שנתיקיים בב"ד דכתב ידו הוא, ובפשטות מיירי אף באופן שהחתימה היתה קודם הכתיבה דלא איכפת לן משום דבשטר כת"י לא תיקנו שיחתום דוקא בסוף השטר אלא כל שנכתב ענין ההלואה ויודעים מיהו הלוה סגי בזה וראה לעיל הע' 19-20, [ויש פוסקים שסוברים דה"ה כשנכתב באופן ששייך לזייף בו, מ"מ אין הכת"י נפסל בכך, ויש חולקים דלגבי זה יש לו דין שטר דבעינן שלא יוכל לזייף בו, וכנ"ל סעיף ב, וכבר נתבאר לעיל הע' 30 הנפק"מ בדין תוקף השטר].

121 והיינו דכל שהוא חתום למטה לא איכפת לן שתוכן החיוב נכתב בכת"י אחר, דמ"מ חזינן

ד) יש אופנים שמעניינים ליה שחתם שמו ובא אחר ומילא את כתיבת השטר ולא נחשב שטר כת"י ופטר ע"ז¹²⁶, ויש אופנים שבי"ד אינם טוענים עבורו כן אך כשהוא טוען כן נפטר בכך¹²⁷.

בצ'ק החתימה הוא המחייב

ד. בצ'ק לא שייך כל הני פרטי דינים הנראה שעיקר החיוב בצ'ק נקבע אך ורק בחתימת ידו, ואם יוציא עליו צ'ק שנתמלאו בכתב ידו כל הפרטים דהיינו סכום המעות, ושם הנפרע, והתאריך, אך לא חתם שמו על הצ'ק אין אפשרות לתובעו כלל, ואין כאן לא משום הוכחה לחוב ולא משום התחייבות בצ'ק זה, ונראה עוד דגם כשחוסר החתימה היא מתוך שכחה שחתם לחתום את שמו ע"ג הצ'ק, לא חל החיוב¹²⁸.

אם חתם שמו ולא כתב הסכום או שאר פרטי הצ'ק נתבאר דינו לעיל ענף ב.

החיוב כמו בכותב אני חייב לך, מ"מ בצ'ק כיון שהדרך למוסרו ע"מ לתובעו בבנק וכאן לא יוכל לתובעו בבנק לא חשיב לשון חיוב כ"ז שלא חתם בו.

ובלא"ה כתבנו לעיל הע' 124 דדעת הש"ך דכשכותב בכתב ידו אני חייב לך יכול לטעון שכתבו לטופס בעלמא אך מ"מ אם דעתו להתחייב בו מהני, ובנידוד י"ל דאף כשדעתו להתחייב בכך ל"מ, דענינו ותוקפו ומהותו של הצ'ק להיות ראוי לגבייה בבנק וכל שהיה ראוי לגבותו בבנק שוב גובין אותו אף מהחתום [נגון כשנתן הוראת ביטול וכדו' דמ"מ נשאר החוב על עצמו], אבל כשלא היה ראוי לגבותו בבנק לא נעשה שום חיוב עליו ומצחק בעלמא הוא דאין כאן גמירות דעת ראויה להתחייב בצ'ק הזה, וכש"כ דאין בזה הוכחה לחוב, וכע"ז מציינו בתומים (סט אורים סק"ב): "ולכו"ע אם נכתב אני פלוני החתום מטה וכו' ולא חתם, זהו מורה שלא נגמר הענין וביקש לחתום ולא חתם".

וכן הוא הנוהל בדד"מ: "חתימה היא מתוך כוונה לקבל על עצמו התחייבות משפטית, על החתימה מושגת קיומו של המיסמך באשר הכלל הוא אין אדם חב עפ"י שטר או צ'ק אלא אם כן חתם עליו".

ובאופן שנתכווין לכתוב ולחתום אלא שמתוך שכחה כתב בלא חתימה היה אפשר"ל דבכה"ג חלה ההתחייבות דיש גמירות דעת, אמנם נראה דמ"מ כיון שלא חתם חתם ליכא אפשרות לחלות החיוב.

לעיל הע' 19], ועמ"ש"כ בהע' 20 דהפוסקים חולקים בזה דבכת"י לא בעינן כתיבה קודם חתימה, נועיין בנח"י ריש סי' מה ענף ד ד"ה והקצוה"ח שמשמע מדבריו דהשיטה שצריכין חתימה דוקא זהו שי' הרמב"ן, וליתא דהרמב"ן אין סובר כן וכמ"ש"כ הש"ך בסי' סט אלא זהו שיטת הבעה"ת המוזכר בש"ך וכנ"ל].

126 כגון באופן שיש לחוש שחתם שמו בריש מגילתא והתובע זייף וכתב ע"ז שטר, מבואר בשו"ע (שם) דכיון דב"ד מזיקין לו לפעמים לעשות כן לצורך קיום שטר לכן טענינן ליה דילמא נעשה כן, וע"ש בסמ"ע ובש"ך מש"כ בזה.

127 כגון כשהכתב בשיטה אחת והחתימה בשיטה שניה וטוען הנתבע שחתם על שטר והרחיק שיטה בחתימתו והתובע זייף בשיטה זו, או כשהכתיבה והחתימה בשיטה אחת וטוען שחתם עצמו בעד על שט"ח וחתך הנייר ועשה שטר עליו, וכן כשחתום באמצע הנייר ולמעלה לא כתוב כלום ורק למטה כתוב לויתי מפלוני מנה וטוען שחתם בכדי ונפל ממנו והוסיפו מלמטה ועי"ש בכ"ז בנתי"מ (סק"א ובחי' סק"ג).

128 לא מיבעיא אם נאמר דצ'ק לא חשיב לשון חיוב ומה דמועיל להתחייב בו הוא משום מנהג ודד"מ וכשלא חתם ליכא הני טעמים, אלא אף אם נימא כמשנ"ת לעיל פ"א סעיף ט די"ל דחשיב כלשון התחייבות וא"כ לכאור' כשכתוב בכתב ידו שלמו לפקודת פלוני כך וכך היה יכול לחול

חתם ואינו מבין תוכנו

14. מאידך כאשר חתימתו מופיעה על גבי הצ'ק הריהו מחוייב בסכום הנקוב בצ'ק, ואינו יכול למעון שלא הבין שחתימתו מחייבתו או שלא הבין הנכתב בצ'ק, גם כשהחותם אינו יודע קרוא וכתוב הריהו חייב בכל ואינו יכול ליפטר בשום טענה¹²⁹.

ענף ו - אופן וצורת החתימה

כשהחתימה בצ'ק שונה מדוגמת החתימה שנמסרה לבנק

15. הנוהל הבנקאי מחייב שכל הפותח חשבון בבנק, חייב למסור דוגמת חתימה שיחתום על הצ'קים, חתימה על צ'ק אמורה להיות דוקא באופן ודוגמת החתימה שמסר המושך בבנק, אם פקיד הבנק יבחין שהחתימה שעל הצ'ק אינה דומה לחתימה שנמצאת אצל הבנק, הצ'ק יוחזר¹³⁰, ולכן כשחתם באופן שונה מחתימתו המצויה בבנק יתכן שיוכל למעון טענות פטור וראה בהערה¹³¹.

ברין טענת מזוייף בחתימת הצ'ק ודין קיום החתימה ראה לעיל פרק ט ענף א.

כשדוגמת החתימה בבנק שונה ממה שרגיל לחתום במקום אחר

16. אולם זה ברור שכל שיחד לעצמו דוגמת חתימה על צ'קים ומסרם לבנק, אף שזו דוגמת חתימה שונה מכפי מה שנוהג לחתום במקרים אחרים, מ"מ חתימתו בצ'ק מחייבתו ואין בזה שום ריעותא דהרכה נוהגים לחתום על צ'ק באופן מיוחד כדי להיות בטוח מזיופים¹³².

החתימה, וגם בכה"ג יכול לימסר מיד ליד ויבוא גם לידי אנשים אלימים שלא יוכל להתחמק מהם ולכן יתכן שחושש להשאירו בידו, אמנם יתכן שיש כאן ריעותא במה שהחתימה שונה מהדוגמה שבבנק ואולי יכול לטעון שזייפו את חתימתו שהרי שונה היא מחתימתו על צ'קים אחרים או שיטעון שלא חתם ע"ד להתחייב, ומאידך התובע יכול לטעון שלמעשה חתם להתחייב אלא שהוא בעצמו טעה וחתם באופן אחר כי יש רבים שחתימתם על צ'ק היא שונה מחתימתם על דברים אחרים, אך למעשה לא נוכל להוציא ממנו ולחייבו בהני סברות וכפי שידוע סברת הסמ"ע דבשטר שאינו מקיים ליתא לחזקת שטרך בידי מאי בעי, וביארו האחרונים דאף שבאופן רגיל אין משאירים שטר כדי לטעון אח"כ מזוייף מ"מ כיון שחסר בשלימות ההוכחה שוב נאמן לטעון נגד השטר וה"נ בנידו"ד נאמן לטעון פרעתי והשארתי הצ'ק בידו.

132 פשוט דלא גרע ממה שמצינו בגמ' גיטין (לו, א) דרב צייר כורא בתורת חתימה ור"ח צייר

129 כדמבואר לעיל פרק ט דאין נאמנות לטעון טענות פטור נגד הצ'ק הן בטענת פרעון והן בטענת טעיתי או טענות אחרות וה"נ אינו נאמן בטענה זו וכדקיי"ל כן לגבי כל שטר בשו"ע (סי' מה סעיף ג) וראה בישועות ישראל (שם סוס"ק ג) דאין בזה חסרון של התחייבות בדבר שאינו קצוב דכיון דמשום נאמנות אתינן עליה ובנאמנות לא שייך דבר שאינו קצוב.

130 כן הוא הנוהל הבנקאי, ואף כשאפשר לזהות בברור את זהות החותם, הבנק מחייב רק כשהחתימה תואמת לדוגמת החתימה הנמצאת בידו, ואמנם יתכן שהפקיד בחוסר תשומת לב יכבד את הצ'ק כשלא יבדוק להשוות בין החתימה שבצ'ק לחתימה שתח"י, אולם במקרה כזה יוכל חותם הצ'ק לדרוש מהבנק להחזיר את הצ'ק.

131 כמשנ"ל לעיל הע' 85 כל צ'ק שא"י לגבותו בבנק אינו חושש להשאירו בידו ויכול לטעון פרעתי, ובנידו"ד מחד י"ל דעדיין חושש להשאירו בידו כי חושש שפקיד הבנק לא יבחין בשינוי

אופני חתימה בעדים שאינם יודעים לחתום

לח. בדיני שטרות מצינו כשעדים אינם יודעים לחתום ישנם כמה אפשרויות להחתימה, א. באופן שמקרעין להם נייר לפי שמותם וע"כ חותמים במילוי הקרעים¹³³, ב.

שחותם אחר במקומם ובשליחותם וזה הנקרא "חתימה במסירת קולמוס"¹³⁴.

חתימה ע"י שמקרעין לו בכת"י וצ'קים

לז. האופן הראשון שחותמין ע"י שמקרעין לו, נהוג להקל בזה רק בגיטי נשים ולא בשטרות, ואם עשו כן בשטרות מכין אותם מכת מרדות והשטר פסול, ויש מכשירין¹³⁵.

בשטר כת"י יש להסתפק אם אפשר לחתום באופן זה דמקרעין לו¹³⁶, ולפי"ז גם בצ'ק יש להסתפק אם יחול עליו חיוב בחתימה כזאת¹³⁷.

בשטרות דעדיין אי"ז חתימה טבעית, משא"כ בשטר דכתב ידו כשהנידון אם יכולין להתחייב בו [דליפטור בלא"ה יכול לטעון פרעתין לכאור' מהני כיון דמ"מ חתם ע"ד להתחייב ולכן לצד זה לא יוכל לטעון להד"ם, או אפשר דחז"ל אסרו לעשות כן בכל שאר שטרות וא"כ לשיטת המחבר דפסול כשחתם בכה"ג א"כ יתכן דגם שטר בכת"י פסול וא"י לחול התחייבות בשטר כזה, וכש"כ להסוברים דשטר כת"י בעי דין שטר כנ"ל סעיף ב. ועוד העירני הג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א עפ"י מש"כ החזו"א (אבהע"ז פד סק"ז) דבהדין דמקרעין למעשה נמצא שאינו יכול להתקיים אלא דמ"מ כשר משום דלא חציף לזיופי שהרי יודע השקר ע"י העדים שיעידו שלא חתמו, ולפי"ז בכת"י אם נאמר שמועיל חתימתו לענין שלא יכול להכחיש ולטעון להד"ם א"כ הרי אין כאן לא חציף כיון שאין החותם יכול להכחישו, ואם נאמר דנאמן לטעון נגדו להד"ם אם כן נמצא שלמעשה לא הועיל הכת"י שהרי יכול להכחישו [ואף כשמודה יתכן שלא חל החיוב בכה"ג כיון שללא הודאתו לא יוכל לגבות ממנו כלום].

137 היינו כיון דיתכן דלא חשיב שטר כלל וכנ"ל בשטר דכת"י, והנה בנוהל הבנקאי ודד"מ לא מצאנו סוג חתימה כזו רק אופנים אחרים וכדלהלן סעיף מג וא"כ יתכן דלא מהני כלל, או אפשר דדמי לחתימה ע"י סימן דמהני כשיש עדים שהוא בעצמו חתמו וא"כ דמי להא דסעיף מג, וראה בדברי גאונים (כלל מט אות כב) שדן בטראטי [שטר חילוף-כתב כעין ממרני ראה לעיל פ"א הע' 25 ופ"ב הע' 21] שהחייב לא ידע לחתום וכתב אחר את שמו

חרותא וכו' ע"ש ויובא להלן סעיף מג, וה"נ כל שקבע שזוהי דוגמת חתימתו מהני לחייבו.

133 מקור הדין בגיטין (יט, א) עדים שאינם יודעים לחתום מקרעין להם וכו', וע"ש פלוג' רש"י ותוס' אם מקרעין נייר אחר והם ממלאים הקרעים דיו, או דמסרטין על הנייר וע"ז חותמין העדים, וע"ש בתוס' דצריך להרחיב הקרעים כדי שיוכלו לקיים חתימתם, ונראה מש"כ בזה בנתיב"מ ריש סי' מה], ולהפ' דמסרטין קשה דהוי כתב ע"ג כתב וע"י בש"ך בסי' מה (סק"ה) שביאר דמיירי ברושם בעלמא דאי"ז כתב ע"ג כתב ע"ש.

134 מובא בשו"ע סי' מה (סעיף ה) ויובא להלן סעיף מ ומקורו מרבינו ירוחם (נ"ד ח"ד) בשם הרשב"א וראה בזה להלן.

135 שו"ע סי' מה (סעיף ד) ע"ש דהמחבר פוסל בשטרות ומכשיר רק בגיטי נשים ומקורו מהרמב"ם עפ"י סוגיא דגיטין שם נגדיה רב כהנא וכו', והטעם דבגיטי נשים משום עיגונא הקילו כשאין לו רק עדים כאלו שאינם יודעים לחתום משא"כ בשאר שטרות, וראה ביטעו"ת ישראל (שם סק"ד) דאף להר"מ פסול רק נגד טענת פרעתי ומשעבדי אבל לא יוכל להכחיש ולטעון להד"ם. והר"מ א כתב דיש מכשירין גם בשטרות.

136 דלכאור' נראה דחז"ל אסרו בשטרות לעשות כן משום דאי"ז חתימת עדים ראויה דקשה לקיימם וגם יכולין לזייף [ראה בנתיב"מ ריש סי' מה דבלא הרחיק הקרעים יכולים לזייף והחזו"א אהע"ז (סי' צו סק"א) חולק דלא נחשדו ישראל על כך, ועיקר הטעם משום דאין יכולים לקיימם, ועכ"פ גם בהרחיב הקרעים משום חד מהנך טעמי נראה דאסרו כן

חתימה במסירת קולמוס [שליחות] בשטרות

מ. האופן השני שחותם במסירת קולמוס מוכא בשו"ע דבמקום שנהגו שהסופר חותם עפ"י העד שכותב פלוני בר פלוני חתם במסירת קולמוס, או שכתוב פלוני בר פלוני ציוה לחתום, אם קבלו בני העיר לעשות עדותו כעדות העד כשר ואם לא קבלו עליהם אינו כלום¹³⁸, אבל בגיטין לא מהני חתימה בשליחות הבעל¹³⁹.

חתימה במסירת קולמוס בכת"י

מא. בשטר כת"י י"א דאף כשאין מנהג לחתום כן מ"מ מהני להתחייב בכה"ג¹⁴⁰, [ומיהו יש שהצריכו שעדים יאשרו את הדבר¹⁴¹], וי"א דבדליכא מנהג לא מהני להתחייב בכך דאי"ז שטר קנין ומהני רק לראיה¹⁴², [במעט הדבר ראה בהערה¹⁴³], ויש סוברים

עצמו בכך כן נ"ל ע"כ, ומשמע מדבריו דבהתחייבות מהני אף כשלא נהגו ואף בלא עדים שחתם במס"ק וכ"מ מלשון הנתי' שהקשה: "אך מכל מקום מה שכתב הש"ך תמוה בין בשטר ראיה בין בחיוב דכשאין עדים מניין ידוע שהדבר אמת וכן לענין חיוב כל שאין מנהג השטר ראיה לאו שם שטר עליו ואין קנין בשטר כזה" וכו', ומבואר שביאר בדעת הש"ך דמועיל אף כשלא נהגו ואף בלא עדים שחתם כן.

141 באורים (סק"ח) כתב ג"כ דמהני התחייבות במסירת קולמוס אלא שכתב דמיירי כשיש עדים שמעידים שפכ"פ חתם במס"ק והביאו הגרעק"א בהגהותיו, וכ"כ במעין גנים ובערך ש"י וע"ש במעין גנים דכן נהגו העולם להתחייב במס"ק אף במקום שאין מנהג, וכ"כ בשו"ת ר"ח כהן (אבהע"ז סי' מט), וכ"ה בעטרת צבי [סי' מה שם סק"ה, אלא שכתב שמכוער הדבר לענין מעשה דאפשר דתיפוק מיניה חורבא, ואולי דבריו אמורים כשמחייבין אף בלא עדים אבל לדברי התומים והמעין גנים דדוקא כשיש עדים שחתם כן א"כ לכא' ליכא למיחש לחורבא].

142 כ"כ בקצוה"ח סי' מה (סק"ג) דלראיה א"ש דמהני כיון דהחותם הוא כמעיד מפי בע"ד ולא שייך בזה עד מפי עד, אבל לקנין ל"מ כיון דאין בזה משום מעיד דעדיין לא נתחייב וגם משום שליחות ל"מ בזה.

143 ראה בנחל יצחק ובבית יהודה שם שהקשו על הקצוה"ח דכיון דהא דמהני שטר התחייבות הוא משום דגמר ומשעבד נפשיה, א"כ גם בחותם ע"י אחר שייך דגמר ומשעבד נפשיה, אולם למש"כ לעיל הע' 51 בשיטת הקצוה"ח דל"מ שטר

בבלייפעדיר והוא חתם על זה, והעלה הד"ג דלא נחשב כטראטי רגיל וניתן לטעון ע"ז טענת פרעתי במיגו דמזוייף כיון דחתימה כזאת אי אפשר לקיים כי אינה ניכרת לשום אדם ע"ש והביא כן גם משו"ת בית שלמה (חו"מ סי' יג), אלא שהוסיף דלפימ"ש"כ החכם צבי (סי' קמח) והד"ח (ח"ב חו"מ סי' יב) דפוסקין בטראטע לפי דינא דמלכותא א"כ אם לפי דד"מ מהני חתימה כזאת יש לחייב עפ"י, וכאמור בנידוד"ד אין בזה נוהל מסויים בדד"מ, ברם אם קבע עם הבנק שזהו דוגמת החתימה שלו לכא' יועיל, אולם יתכן שהבנק לא יסכים לכבד את הצ'ק רק באישור שנחתם על ידי המושך וראה להלן הע' 153. 138 שו"ע (מה סעיף ד) והטעם כתב הסמ"ע (סק"ט) דביקבלו עליהו הוי כנאמן עלי אבא שמבואר בסי' כב דבכה"ג אף פסול יכול להעיד ולדון, וה"נ מהני חתימה בשליחות העד כיון דביקבלו עליהו שייחשב כהגדת עדות מועילה, משא"כ בלא קיבלו עליהו הוי כעד מפי עד.

139 דבזה לא שייך שיועיל משום דקיבלו עליהו, ומה"ט חתימה כזו מהני רק בשטרות ולא בגיטין וראה מש"כ במקו"ח (סי' תמח סוד"ה והנה): "ולא אישתמיט שום פוסק לכתוב דאם עשה שליח לגרש שיהיה הגט כשר בכתובת יד השליח בלא ע"ח ובלא ע"מ". 140 הש"ך בסי' מה (סק"ח) מביא מש"כ הסמ"ע (סק"ח) דה"ה בלוה המחייב עצמו בכת"י או בממרני מהני כשיכתוב פלוני ב"פ חתם או ציוה לחתום במסירת קולמוס, והוסיף בזה הש"ך: "ובזה נראה דאפילו לא קיבלו בני העיר מנהג זה מהני דהא דבעינן קבלו בני העיר היינו דוקא בעד משום דאל"כ הוי כעד מפי עד וכו' משא"כ הכא שמתחייב הוא

דכשיש מנהג מהני בין לקנין ובין לראיה וכשאין מנהג לא מהני לא לקנין ולא לראיה¹⁴⁴, [לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹⁴⁵] ונקטו הפוסקים כשיטה קמייא דמהני בכל גווני¹⁴⁶.

חתימה בשליחות [מסירת קולמוס] בצ'קים

מב. לאור האמור נראה דכשחותם על צ'ק בשליחות בעל הצ'ק ללא מסירת ייפוי כח מפורש לבנק יש להסתפק אם חל ההתחייבות¹⁴⁷, אמנם אם הרשהו במפורש

אולם בשו"ת בית שלמה (חו"מ סי' לט בתוד"ה הנה) מבואר בדעת הנתיה"מ דאילו היו עדים שצוה לחתום כן היה מועיל, וע"כ דס"ל דאין טעמו של הנתיה"מ משום דאיי"ז מוכח מתוכו אלא דכשאין מנהג וגם אין בירור מבחוץ שהדבר אמת לא חשיב שטר לא לראיה ולא לקנין, אך דבריו צ"ע מגו"ד הנתיה"מ והמקור"ח הנ"ל.

146 עמ"ש"כ לעיל הע' 141-140 בדעת התומים, מעין גנים, ערך ש"י, עטרת צבי, והגרעק"א שנקטו כהש"ך וכן נקטו לדינא בשו"ת שואל ומשיב [מ"ק ח"א סי' רז, וע"ש שמסתייע מהנתיה"מ וכנראה לא היו לו דברי הנתי"ב במהדור"ב], וכ"ה בשו"ת בית יצחק [חו"מ סי' יג סק"ב, וע"ש שהביא דמהני כמשי"כ הקצוה"ח ונתיה"מ וצ"ע דבקצוה"ח מפו' דל"מ וגם בנתי"ב במהדור"ב מסיק דל"מ, אך מ"מ דעת הבית יצחק דמהני], ובשו"ת אבני נזר (אור"ח סי' של"ח) מביא דברי המקור"ח וחולק עליו ומסיק דמהני, וכ"כ בספר יהושע פסקים (אות תקנד) וכן מוכח מכל הני פוסקים שנקטו דמהני חתימת הרב בשליחות הבעה"ב במכירת חמץ, ועי' שד"ח (מערכת חמץ ומצה סי' ט אות ו) שהאריך בזה מדברי הפוסקים שנקטו דמועיל במכירת חמץ, ויראה עוד מש"כ בעיונים במשפט שם ביישוב סתירת דברי התומים דנקיט בסי' מה דמהני, ובסי' סט כתב דבעינן מוכח מתוכו עיי"ש באות ח].

147 דבאופן שלא מסר לו כתב יפוי כח אלא ששלחו לחתום במקומו אף שנתבאר שהסכימו הפוסקים לדינא דמהני, מ"מ כיון דלדעת הקצוה"ח והנתיה"מ ל"מ נראה דיכול לומר קים לי כהני פוסקים דלא חל החיוב כיון דלפי הנוהל הבנקאי ודד"מ לא מהני התחייבות ע"י מורשה ללא ייפוי כח מפורש שנמסר לבנק וי"ל דכל שאין לו ייפוי כח כזה לא חשיב כלל כשטר כדיניהם ולא יוכל לחייבו לא לפי הנוהל ולא בהוצאה לפועל וכדו' וא"כ אי"ז שטר במהותו, או י"ל דכיון שלפי הנוהל

התחייבות לחצאין משום דבעינן שהשטר יפעול הקנין ולא רק הגמ"ד פועל הקנין א"ש. ומש"כ הקצוה"ח דל"מ בזה שליחות ביאר הנח"י דזהו משום דאיי"ז מוכח מתוך השטר שחותם בשליחותו דהא בעינן עדים והוכחה מבחוץ ששלחו לחתום ולכן ל"מ להתחייב בכך, משא"כ בשטר ראיה מהני מדין הודאת בע"ד ע"ש, [ועפ"י כתב דה"נ דמהני מטעם קנין אודיתא לדעת הקצוה"ח אף כשחתם ע"י אחר ועמ"ש"כ בזה הג"ר אהרן שטיינברג בבאור הדברים בספרו עיונים במשפט ח"א סי' ב אות יא] אמנם מדברי הנתיה"מ שהשיג על הקצוה"ח דמעיקר הדין יכול להתחייב בשליחות אלא דמטעם אחר ל"מ משום דאיי"ז מוכח מתוכו, משמע דס"ל לדעת הקצוה"ח אין החסרון משום דאיי"ז מוכח מתוכו אלא משום דא"א לשוויי שליח להשוות ליה לשטר התחייבות שיועיל לקנין.

144 כ"כ הנתיה"מ שם (סק"ב) דאף שחולק ע"ד הקצוה"ח דל"מ בזה שליחות ואיהו סובר דמהני שליחות בזה, מ"מ מסיק במהדור"ב: "אך מ"מ מש"כ הש"ך תמוה בין בשטר ראיה בין בחיוב דכשאין מנהג מנין ידוע שהדבר אמת וכן לענין חיוב כל שאין מנהג לאו שם שטר עליו ואין קנין בשטר כזה כמש"כ התומים סו"ס סח" ע"כ, וכוונתו למש"כ התומים שם דשטר בלא ע"ח ובלא ע"מ וגם אינו בכת"י או חת"י של המתחייב הוי חספא בעלמא כיון דאין הראיה מוכיח כלום, ועי' במקור חיים (סי' תמח סוסק"ט) שעפ"י כתב דל"מ מה שחותם השליח למכור החמץ עישה, וכ"ה בנתי"ב (סי' לו סק"י).

145 הנה בטעמיה דהנתיה"מ מבואר בדבריו משום דאיי"ז מוכח מתוכו, ועמ"ש"כ בעיונים במשפט הנ"ל לחלק ממקור"א שמבואר דס"ל להנתיה"מ דא"צ מוכח מתוכו, דע"כ שיש כמה דרגות בגדר מוכח מתוכו וכאן ס"ל להנתיה"מ דכיון שגוף חתימתו אינה מוכחת מתוך השטר אי"ז שטרא כלל [עיש"ה באות ז].

לכך¹⁴⁸, נראה דמהני להתחייבות דבכה"ג גם לפי הנוהל הבנקאי ודר"מ יחייבוהו בפועל¹⁴⁹, ובאופן זה אף לא יוכל ליפטר בטענות פטור וראה בהערה¹⁵⁰, וכן נהוג עלמא באלו שאין להם פנאי לחתום על צ'קים של מוסדותיהם וכדו', הרי הם מוסרים ייפוי כח לפקיד לחתום במקומם.

חתימה בציון או בטביעת אצבע

מג. יש אופנים בהם קובעים מתחילה עם הנהלת הבנק על ציון או קשקוש מסויים במקום חתימה, והוא כשהמושך אינו יודע או שאינו מסוגל לחתום, במקרה כזה ניתן לקבוע שציון מסויים ייחשב כחתימתו¹⁵¹, ויש אופנים שקובעים לאשר הצ'ק ע"י טביעת אצבעותיו¹⁵², אמנם הבנק לא יכבד צ'ק כזה ללא אישור בעדים שהמושך הוא זה שחתם על זה¹⁵³, צ'ק כזה שהוצא ללא אישור העדים נראה שיוכל לטעון ע"ז טענות פטור¹⁵⁴.

בגמ' גיטין (לו, א): "אמר ר"ג תקנה גדולה התקינו שיהיו מפרשים שמותיהן בגיטין מפני תיקון העולם", [כדי שיהא נוח לקיים חתימתן, משא"כ בתחילה שחתמו אני פלוני חתמתי עד], ומקשינן דהא רב צייר כורא ור"ח צייר חרותא וכו', ומסיק דשאני רבנן דפקיע שמיהו דאפקעינהו בדיסקי ע"ש, ומבואר דחו"ל תיקנו בגיטין שיחתמו העדים שמותם בפירוש, אולם בשטר כת"י אין תקנה זו, ובלא"ה כל שנוהג לחתום באופן מסויים הרי נתפרסם שזוהי חתימתו, כמו"כ י"ל דבצ'ק הרי מודפס פרטי בעל הצ'ק על פני הצ'ק עם מספר ת. ז. ושאר פרטים מזהים וא"כ י"ל שא"צ חתימת שמו באופן מלא וסגי בסימן כיון שכל ענין החתימה לידע מיהו החתום.

152 דפשוט דכמו דמהני ציון צורה מסויימת כש"כ דמהני טביעת אצבעותיו של האדם, וראה בהערה הקודמת מה שהבאנו מסוגיית הגמ' דרב צייר כורא וכו', ופשוט דחתימה כזאת מחייבתו לכל הכתוב בשטר כיון שקבעו שצורה כזו או טביעת אצבעותיו היא במקום חתימה, ואף כשהחתימה אינה מאושרת ע"י עדים מ"מ הוא נתחייב בכך וראה בסמוך.

153 כיון שחתימה כזאת ניתנת לזיוף בקלות לכן הבנק מצריך אישור בשני עדים, או כשמדובר בחולה צריך אישור רופא ועד אחד שהחולה הוא זה שחתם על המיסמך והיה בהכרה מלאה בעת חתימתו.

154 והיינו דאף שבעצם חל חיובו גם ללא אישור העדים, מ"מ כל שאינו יכול לגבותו בבנק שייך בזה טענות פטור יותר מבצ'ק רגיל כדלעיל הע' 85 ובכ"מ.

בדר"מ מהני התחייבות ע"י מורשה וכן בכל צ'ק שנמסר כשהוא חסר פרט כלשהו חזקה על האדם שהצ'ק בידו שהוא הורשה למלא את החסר, א"כ חשיב שטר חיוב ואף דלמעשה הבנק מצריך שיהיה אצלו כתב יפו כח, היינו משום דאל"כ לא יוכל לחייב את בעל החשבון, אבל בעצם בכל גיוני שמוסר יפוי כח חתימתו של המורשה מחייבתו גם כשההרשאה ניתנה בע"פ, וצ"ע לדינא.

148 היינו שמסר לו כתב יפוי כח מפורש והעתק מזה נמסר לבנק דאז הבנק יוכל בפועל לחייבו עפ"י חתימת היפוי כח.

149 דבזה אף דלדעת הקצו' ונת' לא מהני כנ"ל מ"מ כיון שלפי הנוהל בדר"מ מהני הרי כ"כ בפ"א הע' 19 ובכ"מ דבמקום שיש פלוג' הפוסקים אזלי' בתר דד"מ.

ויש לציין דחתימת היפוי כח צריכה להבליט שהוא חותם כמורשה והיינו שצריך לחתום: "בשם יהודה שמעוני - ראובן זבולוני", ואם דבר ההרשאה ידוע אפשר לחתום שם המורשה בצד שם המרשה כגון: י. שמעוני - ר. זבולוני [וכשאין ההרשאה ידועה רצוי להוסיף גם: לפי יפוי כח מיום פלוני]. 150 והיינו דכיון שההרשאה מאושרת בבנק יוכל להציג את הצ'ק לגבייה בבנק ושוב א"י לטעון פרעתי ושאר טענות, משא"כ כשההרשאה אינה מאושרת בבנק אף למש"כ דיש צד לומר שההתחייבות חלה וכנ"ל הע' 147, מ"מ כיון שהבנק לא יכבד את הצ'ק יוכל לטעון פרעתי ושאר טענות וכנ"ל בהע' 85.

151 ואף כשהחתימה היא בצורת קישקוש בעלמא כשאינו ניכר שמו של החותם, מ"מ מהני, ועיין

ענף ז - מהות החותמים הראויים לחוב בצ'ק ובהסכה

חותם שראוי לחוב על פי חתימתו

מד. החותם בצ'ק צריך להיות ראוי לחוב על פי חתימתו, שנדע שחתימתו היא הוכחה שאכן חייב לו בהלוואה או שחייב עצמו בסכום זה, וראה לעיל פרק ו ענף א, בדיון חתימת חרש, שוטה, שיכור, קטן, בזבזן ופושט רגל בצ'קים¹⁵⁵, ודיון קטן או שאר הפסולים שמחייבים עצמם בחיוב חדש בצ'ק נתבאר לעיל פ"א סעיף לב¹⁵⁶.

סוגי חיובים משותפים

מה. כשחותם רק אחד בהצ'ק הרי הוא החייב היחיד, ואם חתומים בו שנים הרי הם כשנים שלוו חוב אחד שיבואר דינם להלן, ואם הם שותפים יש בזה דיני הלוואה שותפים שלפעמים אף בחתימת אחד מהם מתחייב גם השותף השני וכדלהלן¹⁵⁷.

דין שנים שלוו חוב אחד בשטר או בממרני

מו. מדינא דשו"ע שנים שלוו ביחד חוב אחד אף כשאינם שותפים בעסקיהם, הרי הם נעשים ערבים זה לזה¹⁵⁸, וכשאינן לאחד מהם לשלם גובה מהשני כל החוב¹⁵⁹, ואם פירשו שיהיו ערבים קבלנים זה לזה דינם כערבים קבלנים ואף כשיש לשניהם לשלם יכול לגבות מאחד מהם כל החוב¹⁶⁰, ובשטר הממרני שחתמו בו שנים כתבו הפוסקים דאף כשלא פירשו הוי כפירשו שהם נעשים ערבים קבלנים זה לזה¹⁶¹.

לזה, ודעת הרמ"א דבין כשלו בשטר ובין כשלו בע"פ הדין כן, והש"ך (סק"ב) חולק דבמלוה ע"פ אינם ערבים זל"ז, והוסיף הש"ך דאף להרמ"א הא דמלוה ע"פ הוו ערבים זל"ז מיירי כשניכר מתוך הענין שלווים בשותפות, ובפעמוני זהב (הובא בפת"ח הלוואה פ"ז) כתב דבמלוה בשטר אף כשהשטר נכתב על אחד מהם כיון שבאו ביחד הם ערבים זל"ז וזה חידוש.

159 וכמבואר בהל' ערב (סי' קכט), ועי' בדברי גאונים (כלל קא ס"ז) בדיון אם מת אחד מהם אם גובה מהשני או מהירושים.

160 רמ"א שם, וראה שם בשו"ע דנקיט דבכל שנים שלוו אם פרע האחד גובה מחבירו חלקו, והש"ך בסק"ה חולק דדוקא בגוונא שפירשו שהם ע"ק זל"ז אבל בערב סתם לא היה לו לפרוע בעד חבירו ולכן בפרע סתם אינו גובה מחבירו חלקו, וע"ש בגו"כ מש"כ בזה.

161 כ"כ בעטרת צבי (סי' עז סק"ד): "ובזמנינו נוהגים בממטרות שלנו שחתומים שנים, ודינם כערבים קבלנים לכל דבר אף לפרוע תחילה מאחד מהן, ונראה לי הטעם באשר שהוא מפורסם שהן

155 בחרש שוטה וקטן יש חסרון בגוף החותם שאינו בר חיובא, ואין חתימתו הוכחה שאכן לזה, ובזבזן [דהיינו מי שמבזבז נכסיו וצריכים להגבילו שלא יהא נצרך לבריות] ופושט רגל אף שחתימתו היא הוכחה לחוב מ"מ כיון שאין אפשרות לגבות בצ'ק זה מהבנק, יתכן שיכול לטעון ע"ז טענות פטור וכמשנ"ת לעיל פרק ו ע"ש.

156 יעו"ש משנ"ת דבפסולי הגוף כחשו"ק לכאו' לא חל החיוב בזה, ובשאר הפסולים לכאו' חל החיוב ואף שאינו יכול לגבות מהבנק מ"מ יכול לגבות ממנו בעצמו.

157 בסעיפים הבאים יבואר פרטי דינים אלו מדינא דשו"ע והנהוג הבנקאי בדד"מ.

158 שו"ע (סי' עז סעיף א), ומקורו מהירושלמי שהובא בראשונים שבעות פרק שבעה"פ, וביאר הסמ"ע (סק"א) דמסתבר דבכה"ג על דעת נאמנות שניהם הלוה להם, והיינו דכיון שבאו ללוות ביחד אף כשברור שלאחר ההלוואה מחלקים המעות ביניהם מ"מ כיון שבעצם נעשה ההלוואה ביחד ולא הודיעו למלוה שמחלקים ההלוואה, סומך המלוה עליהם כערבים זה

דין שותפים שלוה אחד מהם או שניהם

מז. שותפים שעסקיהם משותפים זה לזה, ו"א דאף כשלוה אחד מהם דינם כשנים שלוו והם ערבים קבלנים זה לזה, וכל שהוברר שלוו לצורך השותפות חייב גם השותף השני¹⁶², ו"א דרק כשהוברר בעדים שלוו לצורך השותפות¹⁶³, ו"א דבכל אופן פטור זולת כשלוה בציווי של השותף השני¹⁶⁴.

ואם שני השותפים לוו ביחד ו"א דהרי הם כלוויים על כל הסכום ויכול לגבות מכל אחד, ויש חולקים דאף בכה"ג אינם רק כערבים זה לזה¹⁶⁵.

סוגי חשבונות משותפים בבנק

מח. כ"ז אמור כחוב סתם, אבל בצ'ק הדבר תלוי בסוג החשבון המנוהל בבנק, ישנו "חשבון שותפים" שנפתח במיוחד עבור עסק של שותפות [כשהתאגיד השיתופי רשום אצל רשם התאגידים¹⁶⁶], וישנו "חשבון משותף" כששני אנשים מנהלים חשבון משותף בבנק ואין זה מעסקיהם המשותפים¹⁶⁷.

בשני המקרים יש שקובעים שאין אחד מבעלי החשבון יכול למשוך צ'ק בחתימתו וצריך חתימת כל בעלי החשבון, ויש שקובעים שחתימת אחד מבעלי החשבון מספקת, [תלוי בהסכם שבין הבנק לבעלי החשבון¹⁶⁸].

כשכבר חלקו השותפות או שכלה ממון השותפות, אבל כשיש בידו ממון השותפות יכול לשלם מממון השותפות וכמש"כ ברמ"א (שם).

165 במהרי"ק (שורש קק) כתב דבשותפים שלוו יחד הרי כל אחד כלווה ויכול לגבות ממנו כל

החוב וכ"כ במבי"ט (ח"ד סי' קעז) והו"ד בש"ך סי' עז (סק"ג) והש"ך נקט דאף בכה"ג אינם רק ערבים.

166 פתיחת חשבון שותפות אינה מותנית ברישום בחברה השיתופית במסדרות השלטון, אולם

בפועל הבנק דורש בעת פתיחת החשבון השיתופי את כל האישורים הנלווים לכך.

167 ראה להלן ההבדל בין סוגי חשבונות אלו.

168 בנושא זה חלוק חשבון משותף של שני אנשים מחשבון שיתופי של שותפים, בחשבון משותף

של שני אנשים בסתם מצריכים את חתימת כל בעלי החשבון אלא אם כן קבעו במפורש שמספיק חתימת

אחד מהם, לעומת זאת בחשבון שיתופי בסתם חתימת כל אחד מהשותפים מחייבת גם את שאר

השותפים, כי כל שותף הוא שלוו של השותפות ושל שותפיו על עסקי השותפות, אלא אם כן קבעו

במפורש שאין שותף אחד יכול לחייב את השותפות.

ערבות קבלנים הוי כאילו קבלו עליהם מתחילה כ"ה והובאה תקנה זו בפנקס התקנות של קהילת מעהרין (אות רכ), וראה מש"כ בזה בקונטרס ה"ב שבסו"ס באר המשפט (פ"ו אות ה) להשוות דברי העט"צ במש"כ בסי' קלב לענין ערב ע"ש.

162 כ"ה דעת השו"ע (סי' עז ס"ב) והיינו דאף דליכא עדים שלווה להשותפות, מ"מ כל

השותף מודה גובה ממנו ג"כ דשפיר חל עליו שעבוד ע"י הלואת שותפו.

163 כ"ה דעת הרמ"א שם, והיינו דבכה"ג כיון שלא היה יכול להכחיש חל עליו ג"כ השעבוד, אבל

בהודאתו לחד לא חל שעבוד עליו כיון דבשעת מעשה היה יכול להכחיש, כן הוא פשוט כוונת

דברי הרמ"א עפ"י הדבוש, והש"ך שם (סק"ט) נקט דאין לחלק בין ידוע בעדים לא"י בעדים אלא

צריך שיהא ידוע שלוה בציווי השותף אבל כשלא לוו בציווי פליגי הראשונים בזה אם מתחייב

השותף, ועמש"כ שם הט"ז בזה ושאר נו"כ ואכמ"ל, וראה בפת"ח (שותפים פ"ח סי"ג והלואה פ"ז ס"ו).

164 כ"ה בש"ך הנ"ל וכ"מ מדברי כמה מגדולי האחרונים ראה מהר"א ששון (סי' קלה)

ובגידות (שער מד) והו"ד בפת"ח שם, וכ"ז מיירי

באופן שצריך חתימת כל בעלי החשבון בצ'ק חיוכם כשנים שלוו
מפ. כשצריך חתימת שני בעלי החשבון הרי זה כחשבון של שותפים ואף כשבפועל
אינם שותפים בעסקיהם הבנק מתייחס אליהם כשותפים, וחיוכם נקבע על שניהם
ביחד ועל כל אחד לחוד¹⁶⁹.

צ'ק בחתימת אחד מהשותפים מחייב את השותפים

ג. באופן שקבעו שדי בחתימת אחד מבעלי החשבון, בזה חלוק חשבון שיתופי [היינו
שבעלי החשבון הם גם שותפים בעסקיהם] מחשבון משותף [דהיינו שרק נשתתפו
בחשבון ולא בעסקיהם], בחשבון שיתופי כשחותם אחד מהשותפים¹⁷⁰ חתימתו מחייבת
גם את שאר השותפים, כי חזקה שפעל עבור השותפות ודינו כשליח עבור השותפות
והשותפים, ולכן אם כתוצאה ממשיכת צ'ק בחתימת אחד מהשותפים החשבון נהיה ביתרת
חובה, ניתן לגבות זאת מכל שאר השותפים ביחד ולחוד¹⁷¹.

צ'ק בחתימת אחד מבעלי חשבון משותף ניתן לגבותו בבנק או מהחותם בלבד

נא. לעומת זאת בחשבון משותף שבעלי החשבון אינם שותפים בעסקיהם, הרי לגבי
מחזור הכספים הנמצא בחשבון, הבנק יכבד צ'ק גם בחתימת אחד מבעלי החשבון
הואיל וכן סוכם ביניהם¹⁷², אולם אם כתוצאה ממשיכת צ'ק בחתימת האחד נהיה החשבון
ביתרת חובה, הבנק יוכל לגבות זאת רק מאותו חותם הצ'ק ולא משאר בעלי החשבון¹⁷³.
בהנ"ל כשהגבייה מהחותם ולא מהבנק

נב. לאור האמור נראה דשותף שחותם על צ'ק מחייב הוא גם את השותף השני גם
באופן שהגבייה בפועל תתבצע מהשותפים ולא מהבנק¹⁷⁴, אולם בחשבון משותף

169 כן הוא הנוהל בדד"מ לפי דיני החוזים: "שנים
שחבו חוב אחד חזקה שהם חייבים ביחד ולחוד
ורשאים לתבוע מכולם יחד או מכל אחד לחוד, ואם
לא הצליח לגבות מאחד יכול לחזור לאחר מכן על
השאר".

170 חתימת שותף לעסקי השותפות נעשית מתחת
לחותמת השותפות או בציון העובדה
שחתימתו באה בשם השותפות [כגון א. ראובני
בשם שותפות פלונית], חתימה בחותמת בלבד אף
שהיא מחייבת אך בלא חתימת השותף לא ידוע
שאכן הוחתמה ע"י השותפות.

171 כי כל עוד שלא קבעו אחרת הרי זהו מכלל
ההסכם השיתופי שביניהם, כן הוא בדד"מ,
וראה בפת"ח הלואה פ"ו (הע' יז) ובשותפים (פ"ח
הע' כב) שכתב שבענינים אלו כיון שעצם קיומו
של התאגיד הוא עפ"י חוק המדינה, הנוהל עפ"י
החוק מחייב את חברי התאגיד.

172 והיינו דבהעדר הוראה אחרת הרי כל אחד
מבעלי החשבון יכול למשוך צ'קים וכספים
מהחשבון המשותף, ואמנם ביד כל אחד מהם לשנות
את הוראתו לבנק ולקבוע שמהיום והלאה אין חבריו
יכול למשוך צ'קים ללא חתימתו, ואז יוצא שהוא
יכול למשוך צ'קים לבד וחבריו צריך את חתימתו,
עד שגם השני יורה לבנק לא לכבד את הצ'קים של
חבירו ללא אישורו.

173 כי הרשות למשיכת צ'קים אינה נחשבת
כהרשאה ללוות, ולכן משיכת יתר שנתהוותה
כתוצאה מחתימת אחד מבעלי החשבון אינה מחייבת
את יתר בעלי החשבון.

174 כיון שכן הוא הנוהל בדד"מ וע"ד כן חתמו
על הצ'ק, ולכן אף כשא"א לגבות מהחשבון
בבנק כגון שאין יתרת זכות או שהחשבון הוגבל
וכדו' מ"מ החוב נעשה עליהם כשותפות לגבות
מכולם יחד ומכל אחד לחוד.

של שני אנשים שאינם שותפים, אם ניתן לגבות את הצ'ק מהבנק גובה¹⁷⁵, אך כשהגבייה מתבצעת מבעלי החשבון יכול לגבות רק מהחותם ולא משאר בעלי החשבון¹⁷⁶.

כשחתמו כל בעלי החשבון על הצ'ק דינם כשנים שלוו

נג. ובאופן שחתמו כל בעלי החשבון, אף כשאינם שותפים הרי הם חייבים כל אחד ביחד ולחוד ויכול לגבות מכולם או מכל אחד בנפרד, וכשאינן לאחד מהם כרי החוב יכול לגבות מהשני¹⁷⁷.

חשבון שהוא על שם ראובן והכספים הם של שמעון

נד. עובדא בראובן שהיה לו חשבון בבנק על שמו, אך כל הכספים שבבנק הם של שמעון, וכמו כן שמעון הוא גם מורשה החתימה על הצ'קים, [והוצרכו לפתוח החשבון ע"ש ראובן כי שמעון היה מוגבל מלפתוח חשבון או מסיבה אחרת], אף שעפ"י הנהלה הבנקאית ראובן הוא האחראי על כל הצ'קים שיוצאים מחשבונו ומורשה החתימה אינו אלא כשלוחו, מ"מ בדיננו אין לבעל החשבון מעמד של לוזה ממש כיון שהמעו"ת שייכים לשמעון¹⁷⁸, אולם יתכן שראובן נחשב כערב קבלן, וראה עוד בהערה¹⁷⁹.

בחשבון משותף לבעל ואשה חייב הבעל בחתימת אשתו [ודין צ'ק מאשה על בעלה]

נה. חשבון משותף של בעל ואשתו ויש לכל אחד זכות חתימה בנפרד על צ'קים, הרי הבעל חייב בצ'קים שבחתימת אשתו¹⁸⁰, דכומוניו יש לה דין כנושאת ונותנת בתוך

175 דזה ברור שיש כאן הסכמת בעל החשבון השני לגבות מהבנק כל צ'ק שחתום בו בעל החשבון האחר שכן הוא ההסכם שלו עם הבנק וא"כ מותר למקבל לגבות כל הסכום מהבנק, ואמנם אם השותף השני יתן הוראה לבנק שלא לכבד צ'קים ללא חתימתו וכנ"ל הע' 172 שיכול לשנות הוראתו לבנק, נמצא שלמעשה לא יוכל המקבל לגבות הצ'ק מהבנק אך כ"ז שלא שינה הוראתו יכול המקבל לגבותו. 176 והיינו באופנים הנ"ל כשאינו יכול לגבות מחשבון הבנק, הרי החוב הוא על החותם ולא על שאר בעלי החשבון וכמו שנתבאר לעיל סעיף נא לגבי משיכת יתר מהבנק, והיינו משום דברור דהחוב הוא חובו של החותם, ורק הממון שבחשבון הבנק מיועד לגבות מזה בכל אופן גם אילו היה זה מעותיו של השני משא"כ בגבייה ממנו אישית אין הוא חב בחובותיו של חברו.

177 וכמשנ"ת לעיל סעיף מט שכן הוא הנהלה בדרך"מ לגבי חתימת שנים במשותף, וכיון שע"ד כן חתמו לגבות באופן זה מהבנק, ה"ה דכשבאים לגבות ממנו באופן אישי חיובו הוא באופן זה, דגם אילו היה נגרם משיכת יתר בבנק

כתוצאה מצ'ק זה היו גובין מהם ביחד ולחוד, וראה לעיל הע' 161 שכן היה נהוג גם בשטר הממרני דגם כשלא התנו הוי ע"ק זה לזה. 178 כ"ה בפסקי דין י-ם (ח"ג עמ' לט אות ד): "אע"פ שלפי חוקי הבנקים מי שפתח חשבון על שמו נחשב שהוא בעל החשבון לכל דבר גם אם נמסר יפוי כח חתימה לאחר, ואין זה משנה כסף של מי התגלגל בחשבון, מ"מ נראה שבדין תורה אם הכסף היה שייך למישהו אחר וגם זכות החתימה היתה של האחר, אין לפותח החשבון מעמד של לוזה לגבי הצ'קים המשוכים בחשבון, שהרי הוא לא המושך ולא החותם". 179 בפסקי דין י-ם שם בהמשך דבריו: "אבל מכיון שעפ"י חוק ניתן לחייבו יש לו לכאורה דין של ערב, אמנם הדבר תלוי במחלוקת הראשונים והאחרונים בדין ערב שלא ידע למי הוא מתחייב האם יש לו דין ערב וכו' ואף בנידון דידון כיון שהתובע לא ידע לטובת מי מושך בעל הכספים את הצ'קים, ולדעת הרבה פוסקים אין לחייבו מדין ערב", וראה עוד להלן פרק כ ענף ג משנ"ת בזה. 180 והיינו דאף דבעלמא בחשבון משותף אפשר לגבות ככה"ג רק מהחשבון בבנק ולא מבעל

הבית¹⁸¹, וראה בהערה בהדין בזה כשהבעל מוחה או שמוען שהוציאה הצ'ק שלא מדעתו¹⁸², [ואשה שמוציאה צ'ק בחתימת בעלה והוא למוכ"ז או בצ'ק שנכתב לפקודתה ומוענת שהבעל חייב לה המעות ראה בהערה¹⁸³].

שילם האחד אם גובה מהשני ע"י הוכחה שהצ'ק בידו

נו. באופן שיכולין לגבות מאחד כל החוב והמלוה גבה ממנו, ורוצה לגבות החצי מהחייב השני¹⁸⁴, ו"א דבזה שהצ'ק תחת ידו זוהי הוכחה לכך ששילם את החוב ויכול לגבות בזה¹⁸⁵, וי"א שצריך המלוה לכתוב ע"ג הצ'ק שקיבל ממנו את כל התשלום ואז יכול

החשבון השני, אבל בבעל ואשתו כיון שחזקה שהאשה קנתה והכניסה לצורך הבית גובין מהבעל וראה בסמך.

181 כן נקיט הש"ך בסי' צו (סק"ט) כהי"ח שהביא הרמ"א ודלא כהכרעת הרמ"א, והיינו משום דכיון שהדרך למסור הסמכות לנשים לקנות עבור הבית הרי הבעל חייב בכך משום תקנת השוק, וע"ש בנתי' (חי' סקי"א) דהכל לפי הענין דאם אינה נז'נ בדברים גדולים אין מעשיה כלום בדברים גדולים, וראה שם עוד דמירי דוקא בדבר שבעלה נהנה מזה לאפוקי בפשעה בפקדון וכדו', וכפי"מ שנחבאר לעיל בשותפים מחייבת חתימת אחד מבעלי השותפות לכל השותפים.

182 ראה בש"ך (שם) דאם הבעל אינו מוחה הרי הוא חייב בהלואותיה אולם בידו למחות שאינו מסכים לכך, וה"נ ככה"ג בצ'ק אם ימחה תיכף שאינו מסכים להוצאה זו בידו למחות מעתה והלאה ולעכב בעדה מלמסור צ'קים, אבל אלשעבר חייב לשלם, ושמעתי מהגר"מ שפרן שליט"א בעובדא שהבעל שרצה ליפטר בטענה שאשתו חתמה שלא מדעתו, והורו בי"ד לבדוק הצ'קים הקודמים והוכיחו שהבעל כיבד את הצ'קים בחתימתה, נראה עוד בעטרת צבי (סי' קלב סק"ב) פרטי דינים באשה שלוותה על ממרני בעת שעסקה בחנות באיזה אופן מחייבין את הבעל.

וע"ש עוד כתומים (צו סק"ט) דכ"ז בחובות שידוע שהיו בחיי הבעל, אבל אם מת הבעל ומוציא אחד שט"ח בחתימת האשה אפילו יש בו נאמנות וכל תוקף כמו בח"כ וכדו' נראה בזה בקונטרס ה"ב שבסו"ס באר המשפט פרק ב] א"י לגבותו מהיתומים דחיישין לקנוניא ועליו

להביא ראיה שהחוב היה מחיים, ובצ'ק ככה"ג לגבי חשבון הבנק בלא"ה במיתת אחד מבעלי החשבון החשבון נסגר, ולגבי גביה מהיתומים עצמם לפי"ד התומים צריך להוכיח שהחוב היה מחיים וכן נקיט בנתי' (חי' סקי"א) לדינא.

183 הנה בעלמא באשה שמוציאה שטר על בעלה לאו בכל אנפי יכולה לגבות, דיכול לטעון דלגלויי זוזי עבידא כמבואר באהע"ז (סי' פו סעיף ב), אולם בשטר למוכ"ז כממרני וכדו' כתב בספר יהושע (פסו"כ סי' שמה) דכיון שהיתה יכולה למסור השטר לאחר ולא ידעו שבא מכוחה שהרי השטר למוכ"ז, א"כ לא שייך לגלויי זוזי עביד ע"ש, ולפי"ז ה"ה בצ'ק למוכ"ז לא שייך לגלויי זוזי וכנ"ל והבעל או יורשיו חייבים לשלם לה, אך למעשה נידון זה שייך רק באשה שיש לה חשבון נפרד וצ'קים משלה דאז כשיש לה צ'ק עם חתימת הבעל יש לדון בהנ"ל אם זהו הוכחה שחייב לה, אבל בעלמא כשאין לה חשבון נפרד והבעל נותן לה צ'קים חתומים כדי שתוכל לקנות בהם וכדו' א"כ אין ראיה כלל מזה שיש לה צ'ק שלו והוי כדברים העשויים להשאל ולהשכיר וכדו' דאין להמחזיק בזה חזקת כל מה שתח"י שלו, אולם אם הצ'ק נכתב לפקודתה והוא בכת"י הבעל לכאו' שייך נידון הנ"ל ויל"ע.

184 היינו באופן שחתמו שניהם על הצ'ק בחשבון משותף או בשותף שחתם אחד מהן שיכול לגבות מכל אחד הכל, וגבה החוב מאחד וזה ששילם הכל רוצה לגבות החצי מהשותף השני, ומחזיק בהצ'ק כהוכחה לכך שהוא שילם את כל החוב ורוצה לגבות ממנו חלקו.

185 כ"ה לפי"ד הש"ך בסי' קל (סק"י) ולפי"ד המהרש"ל (בשו"ת סי' צג) ואף דבעלמא

לגבות מהשני¹⁸⁶, וי"א דאין בצ'ק כזה סברת שטרך בידי מאי בעי וצריך לכתוב שט"ח נפרד על סכום חלקו של השני, ומ"מ מדינא דמלכותא חשיב כשטר נגד טענת פרעון וראה בהערה¹⁸⁷.

שני מסיבים אין דינם כשנים שלוו

נז. צ'ק שנכתב לפקודת ראובן, ונמסר לשמעון לאחר שראובן חתם כמיסב, ושמעון חתם ג"כ כמיסב ומסרו ללוי¹⁸⁸, אם הצ'ק חזר מהבנק הרי לוי יכול לגבות הסכום משמעון או מראובן כיון שנתחייבו באחריות ככל מיסב, ומ"מ כל שלוי גבה משמעון אין שמעון יכול לגבות החצי מראובן, רבוה אין דינם כשנים שלוו כיון שחיוכם בא בזה אחר זה¹⁸⁹.

כשהצ'ק נכתב לפקודת שני המסיבים ביחד או לחוד

נח. אולם צ'ק שנכתב מתחילה לפקודת שמעון וראובן ביחד, שבוה חיובו של החותם הוא לשניהם יחד, וכשמעבירים הצ'ק ללוי צריכים שניהם לחתום בהסכמה¹⁹⁰, א"כ דינם כשנים שלוו, וכשלוי חוזר על אחד מהם יכול לחייב את השני בחצי מהסכום¹⁹¹,

בממנות שיכול כל המוציא לגבות בו ומתיירא להשהותו שלם, ולפי"ז גם בצ'ק שייך סברא זו ויצטרך לכתוב שטר מיוחד על חלק הפרעון שפרע עבורו שבו אין מופיע חתימתו של החייב השני וא"כ לכאור' הוי ספיקא דדינא, אמנם בדינא דמלכותא כל החזקת צ'ק היא הוכחה שעדיין לא פרעו, וי"ל דכיון שבפוסקים יש פלוג' בזה ובדד"מ הוי הוכחה אזלינן בתר דד"מ כמשנ"ת בפרק א הע' 19.

188 וכמשנ"ת לעיל פרק ד (ענף ג-ד ובכ"מ) שכן הוא הדרך של העברת צ'קים מיד ליד, שכל אחד חותם ממיסב שזהו הוכחה שקיבל תמורה עבור הצ'ק, וגם מחייבו באחריות למקרה שהצ'ק יוחזר מהבנק.

189 כ"נ פשוט דאף שהמיסב הרי הוא כלוה שהרי קיבל תמורה נגד הצ'ק, מ"מ הרי כל מיסב חתם בנפרד בזמן שונה וללא ידיעתו על השני, ועוד דכיון שנהגו כן הוי כהתנו שחיוכם יהא בזה אחר זה.

190 כמשנ"ת לעיל פרק ג סעיף כא דכשמתחייב לשנים ביחד חייב לשניהם וצריכים שניהם לחתום כמיסבים על העברת הצ'ק.

191 דבוה הרי כיון ששניהם מוטבים בהצ'ק הרי יש לכל אחד זכות בחצי מהסכום שבצ'ק וכיון

בשט"ח רגיל בעינן כתיבה ומסירה בצ'ק דא"צ כו"מ גובה במה שהצ'ק תח"י ויצטרך הסכה של המוטב], ולא איכפת לן במה שהתובע בעצמו ג"כ חתום על הצ'ק דהנידון לגבי חלק חיובו של החותם השני.

186 בט"ז (סוף סי' עז), כתב דבעלמא בשט"ח שחתומים בו שנים בזה שכותב המלוה התקבלתי מהאחד כל החוב יכול לגבות מהשני חלקו, אך בממנוני שהוא כשטר לכל המוציא לא היה צריך לכתוב התקבלתי דלא שייך לומר דנמחל שעבודו בהפרעון כיון שהוא לכל המוציא, אלא דמ"מ כיון דהוא עצמו חתום אתו בהשט"ח לא נתחייב נגד החותם עמו דלא נתחייב רק לאיניש דעלמא ולא לזה שחתם עמו, ולכן בעצם החזקת השטר עדיין לא זכה בהשעבוד אא"כ כתב לו המלוה התקבלתי, ולפי"ז ה"ה בצ'ק אף דהוי כלך ולכל המוציא מ"מ נגד זה שחתם עמו צריך שיכתוב המלוה התקבלתי.

187 כ"ה דעת הנוביי (חור"מ ח"א סי' ז וח"ב סי' יב-יג) ע"ש דנקיט לדינא דכל שחתום המוציא על השטר בעצמו כלוה שוב אין בזה טענת שטרך בידי מאי בעי כדי לגבות מזה שחתם עמו דיכול לומר לו פרעתין וסמכתי שתקדע את השטר מחשש שתאבדנו ויבואו לגבות ממך, וכש"כ

אמנם באופן שהחיוב היה לחילופין דהיינו לראובן או לשמעון דאז די בחתימת אחד מהם כמיסב, א"כ אין לוי חוזר רק על זה שהיסב את הצ'ק¹⁹², וראה בהערה באופן ששניהם הסיבו את הצ'ק ממי גובה¹⁹³.

192 שיכול להיות שהשני ויתר על זכותו ולא קיבל כלל תמורה על הצ'ק וכדו' וכיון שאין הוא חתום כמיסב לא ניתן לחייבו.
193 הנה לכאור' כיון שלכל אחד יש רק זכות בחצי מהסכום שבצ'ק א"כ גם כשחתמו יחד לכאור' לא נחשב כעורבים זה לזה, ומאידך י"ל דכיון שלמעשה חתמו יחד על ההסבה הו' כע"ק זה לזה ויל"ע.

שגבה הכל מהאחד יכול לגבות מהשני חלקו, ועוד דכשמסרו הצ'ק נגד תמורה שקיבלו הרי הם כשנים שלוו ביחד שהרי שניהם עומדים במעמד אחד וחותמים בהסבה, ונראה דאף אם אחד חתם מקודם כמיסב והשני חתם אח"כ ומסר הצ'ק, מ"מ שעת חלות החיוב של ההסבה היא בשעת מסירת הצ'ק, ואז חל חיוב שני ההסבות ביחד.

פרק יב

דיני התאריך בשמרי חוב ובצ'קים

שטר חוב רגיל מוזכר בו שני תאריכים, תאריך מעשה ההלואה, ותאריך הפרעון, לעומת זה הצ'קים בזמנינו יש בהם תאריך אחד בלבד, על מהותו ופרטי דיניו, בפרק שלפנינו.

ענף א - מפרת כתיבת הזמן בשמרי חוב

זמן ההלואה שבשטר מועיל לגבייה ממשועבדים ולדין קדימה, וגדר החזקה שנמסר ביומו א. שטר חוב הנעשה בעדים, כיון שהשטר משעבד את נכסי הלוה, כותבים בו זמן ההלואה שהוא זמן חלות השעבוד, וזאת מפני שני דברים: א. כדי שהמלוה יוכל לגבות ע"י השטר גם מלקוחות שקנו מנכסי הלוה לאחר תאריך ההלואה¹, ב. כי באמצעות הזמן נדע שקדמה הלוואה זו להלוואות אחרות שלוה ממלוים אחרים, ויוכל המלוה לגבות חובו קודם לבעלי חובות אחרים המאוחרים ממנו².

כשהשטר מופיע לפנינו וכתוב בו זמן, גובה לפי הזמן הכתוב בו, שכל שמר הבא לפנינו אנו תולים דחוקה שנמסר בזמן הכתוב בו³, וראה בהערה בגדר חזקה זו⁴.

חיישינו, והא דאמרינן חזקה דביום שנכתב נמסר הוא לאו דוקא, והכוונה דתיכף בשעה שנכתב נמסר תיכף לפנייהם, דודאי אין שום טענה לומר החזקה גם על השעה, אלא ודאי דחזקה שנמסר תיכף סמוך לכתיבה". ע"ש שהאריך בזה.

אולם ראה בנתיב בינה (שם אות ו, ח), שהביא דלכא' מדברי כמה ראשונים שכתבו דהחזקה היא דוקא שנמסר ביומו, ולא שנמסר תיכף ומיד ממש, א"כ מוכח דכח חזקה זו היא מדין כשרות השטר, דכיון שכל שטר הבא לפנינו תלינן שהעדים עשאוהו כדיון כמבואר בגיטין (ד, א ובכ"מ), ה"נ תלינן שהעדים ראו שיימסר ביומו כדי שלא יהא בזה פסול מוקדם, ולפי"ז אין זה חזקה מכח רובא, אלא זהו מכח חזקת כשרות השטר, [וראה בבאר המשפט סי' מא אות יט בירור מקיף בדין חזקת שטר, ויעו"ש באו"ק ו דבהגרי"ז משמע דזהו מדין כח השטר דנעשה כנחקרה עדותן בכי"ד, ובחזו"א משמע דזהו מכח אומדנא שהכל נעשה כדיון], וכן מוכח מדברי הנתי' גופיה בתורת גיטין (סי' קכד

1 כ"ה בגמ' ב"מ (ז, ב): "שטר שיש בו זמן גובה מנכסים משועבדים ושאינו בו זמן אינו גובה מנכסים משועבדים", וכ"ה בשו"ע (מג ס"א): "כותבים בשטר זמן ההלואה כדי שנדע מאיזה לקוחות יטרוף, שהלקוחות שקנו קודם זמן הלוואתו אינו יכול לטרוף מהם".

2 שו"ע (קד ס"א): "מי שיש עליו בעלי חובות הרבה, כל מי שקדם זמן קנין של שטרו, קודם הוא לגבות" וכו'.

3 כ"ה לשון השו"ע (מג סט"ו), ולשון התוס' (גיטין יז, ב ד"ה עד): "חזקה ביום שנכתב נמסר".

4 הנה בנתי' (נא סק"ג) האריך לבאר הענין והוכיח דאף דדברי התוס' נאמרו כלפי גט, מ"מ חזקה זו ישנה בכל סוגי השטרות, "אלא ודאי דבכל שטר הבא לפנינו איכא חזקה דביום שנכתב נמסר, ואף דלא שייך הסברה דחזקה על העדים שעשו כהוגן וכו', אלא ודאי חזקה דאורייתא היא, חזקה מחמת רובא היא, ורובא דרובא אין כותבין השטר אלא בשעת מסירה, רק מיעוטא שכותבין קודם ולמיעוטא לא

פסול שטר מוקדם, גבייה ממשעבדי בזמנינו, זמן חלות השעבוד בשטר מאוחר ודינו ב. לפיכך אם העדים כתבו תאריך מוקדם לזמן ההלוואה, כיון שעל ידי הזמן יוכל המלוה לגבות מהלקוחות שלא כדיון, או שיקדים לגבות לפני בעלי חובות אחרים שקדמו ממנו, לכן השטר פסול⁵, ונחלקו הפוסקים אם דין גבייה ממשעבדי שייך גם בזמנינו כיון שעל פי דינא דמלכותא אין גובין ממשעבדי, וראה בהערה⁶.

אם העדים איחרו את זמן השטר יש אופנים שהשטר נפסל, כשיש אפשרות לגבות מהלוה שלא כדיון⁷, וראה בהערה בזמן חלות השעבוד בשטר מאוחר⁸.

והגר"ש⁹ חולק עליו וכתב ע"ז וז"ל: "ומש"כ שמכיון שלפי דינא דמלכותא אי אפשר לגבות כלל ממשעבדי ממילא נופל לגמרי פסול מוקדם, ולפי דבריו הא דקיי"ל בחו"מ (מג סעיף ז) שטרי חוב המוקדמים פסולים, ולפי"ד הרמ"א פסול לגמרי ואם טוען הלוה פרעתי נאמן, הרי זה בגדר הלכתא למשיחא, והרי הם הלוה והלקוחות יראי ד' ושומרי תורה ועליהם להתחזיר מה שקנו לבעלי חובות", ולפעמים נידון זה שייך למעשה בקבלן שפושט רגל ותופסים הלקוחות דירותיהם, ונפק"מ במי שקנה דירה אחריו אם יכול המוקדם בחובו לגבות בבי"ד דירה של חברו שקנה מאוחר ממנו, נוכן כשתופס קרקע מזה שקנה מאוחר ממנו אך בזה יש לדון אם שייך לתפוס קרקעות בלא שומת בי"ד ואכמ"ל].

ד שו"ע (מג ס"ב): "שטרי חוב המאוחרים כשרים שהרי הורע כוחו של בעל השטר שאינו טורף אלא מזמן השטר וכו', במה דברים אמורים שכתב בו דאיכני אבל אם לא כתוב בו דאיכני פסולים וכו' אא"כ מפורש וכתוב בו ואיחרוהו", והיינו דבעלמא כשמאחר את זמן השטר זהו לרעת המלוה שכן כל הנכסים שימכור הלוה מזמן ההלוואה בפועל לזמן הכתוב בשטר, לא יוכל המלוה לגבותם, אולם אם לא נכתב בהשטר שמשעבד גם דאיכני, דהיינו נכסים שיקנה הלוה לאחר ההלוואה, אז האיחור הוא לטובת המלוה, כי בזה יוכל לגבות אף מנכסים שקנה הלוה לאחר ההלוואה, כל שקנאם לפני הזמן שבשטר, ובאמת הרי אין לו שעבוד בזה, ולכן השטר פסול בכה"ג אא"כ נכתב בו שאיחרוהו, דאז לא יוכל לגבות רק ממה שקנה הלוה לאחר הזמן הכתוב בשטר.

הנה מש"כ לעיל זהו דעת השו"ע שסובר דכשמאחר הזמן באמת חלות השעבוד הוא בזמן

סק"ב) דרך בגט ישנה חזקה זו ולא בשאר שטרות, ע"י נתיב בינה שם, וראה עוד להלן הע' 12-13 בדיון שטר כת"י בזה.

5 שו"ע (מג ס"ז): "שטרי חוב המוקדמים פסולים שהרי טורף בהם לקוחות שלא כדיון", וע"ש דלדעת המחבר פסול רק נגד טענת פרעון, אבל אם יטען הלוה להד"ם הוחזק כפרן, ולגרמ"א פסול לגמרי והרי כמלוה על פה, ונמיירי דוקא באופן שלא נפסלו העדים בעצם הקדמת הזמן ע"ש.

6 הנה יש שכתבו דבזמנינו לא שייך דין גבייה ממשעבדי וכמש"כ הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה חור"מ ח"ב סי' סב): "ובעצם מסתבר שגם בעצם הדיון לא משתעבדין הקרקעות במדינות שעושין עניני מכירת קרקעות רק כדיניהם, משום ששעבוד תלוי בסמיכות הדעת של המלוה, ובודאי ליכא סמיכות דעת כשערכאות המדינה לא יסכימו לזה", וע"ש שהוסיף דה"ה לענין עצם קנין קרקעות אין סומכין היום רק כשעושין על פי דיני המדינה וכ"ה דעת השאילת שלום המובא להלן, וכע"ז שמעתי בשם הגר"מ שפרן שליט"א דכיום לא שייך לגבות מדירה שמכר המלוה לאחר ההלוואה, דכיום בזמנינו אף כשעושה ההלוואה בשטר ליכא קלא, ואם רוצין לשעבד נכס עושים הערת אזהרה בלשכת רישום המקרקעין, ולכן כל שלא היה שום הערת אזהרה על הנכס אין הבע"ח יכול לגבות מזה, אמנם הגר"ש אלישיב שליט"א סובר דדין זה של גבייה ממשעבדי נוהג גם בזמנינו כשכותב לו שטר הלוואה בעדים, או במכירת דירה וקרקע דאז גובין גם כשלא נעשה בשטר בעדים, כמבואר בקובץ תשובות (ח"ג סי' קצז) שהביא משו"ת שאילת שלום (סי' עא) שיצא לחדש כנ"ל דבזמנינו ליכא דין גבייה ממשעבדי כיון שלפי דינא דמלכותא אין גובין ממשעבדים,

שטר שאין בו זמן אינו נפסל אך יש בו מוגבלות

ג. אולם שטר שלא נכתב בו זמן כלל, השטר אינו נפסל, כיון שאין אפשרות לגבות בו שלא כדיון, אמנם המלוה לא יוכל לגבות בשטר זה מלקוחות שקנו נכסי הלוה, אלא אם כן יביא עדים שראו את שטרו בידו קודם שקנו לקוחות אלו⁹, וכן כשיש בעל חוב נוסף, לא יוכל מלוה זה להקדים לגבות מנכסי הלוה, עד שיביא ראיה לזמן ההלואה¹⁰.

שיטות הפוסקים בדיון שטר כתב יד בלא זמן או כשזמנו מוקדם

ד. כאמור דינים אלו אמורים בשטר בעדים, אבל שטר שבכתב יד הלוה, אין צריך שיכתוב בו זמן, כיון שאינו עומד לגבות בשטר זה מלקוחות¹¹, אמנם אם כתב בו זמן מוקדם יש בזה ד' שיטות בפוסקים:

א. י"א דאף כשהקדים הלוה וכתב בו זמן שלפני התאריך הנכון, השטר כשר כיון שאין בזה שום גרם לגבייה שלא כדיון¹².

לו אף תפיסה בזה, דהרי זה כאילו הוא בא לגבות בשטר מאוחר.

11 שו"ע (מג ס"ו): "כתב ידו אין צריך שיכתוב בו זמן", וראה להלן הע' 12, 16, די"א דהטעם משום דבלא"ה אין דנים לפי הזמן שבו, וי"א דהטעם משום שיכול להביא השטר לבי"ד שיכתבו לו זמן וע"י זה יוכל לגבות קודם לבעלי חובות אחרים, [משא"כ בשטר שרוצה לגבות בו מלקוחות צריך דוקא עדים שיציאו קול על ההלואה].

12 שו"ע הרב דיני עדות ושטרות (סי' יג סי"ח): "שטר כתב יד כותבין ללוה בלא מלוה ואין בו פסול מוקדם", ומשמע דאף מותר לכתוב בו זמן מוקדם, [וצ"ל דס"ל דאין בזה משום מיחזי כשיקרא, דרך בשטר בעדים יש אופנים שפסול משום מיחזי כשיקרא, ע"י באר המשפט מג אות מא], והיינו משום דס"ל שאין דנים כלל עפ"י הזמן שבשטר כתב יד, דלא מיבעיא שאין גובים בזה מהלקוחות, אלא אף נגד בעל חוב נוסף לא מהני הזמן שבשטר כת"י להקדימו לגבות מקרקעותיו של הלוה שלא מכרם, [או ממטלטלי להסוברים שיש בזה דין קדימה, ראה קצו' ריש סי' קד ולהלן סעיף יא], ובש"ך (מח סק"ב) מבואר דבשטר כתב יד שנמחל שעבודו, מותר ללוות בו שנית אף לאחר זמנו, כיון שאין גובים כלל עפ"י הזמן שבו משום דחיישינן לקנוניא, והיינו שיש לחוש שההלואה לא היתה בזמן הכתוב בשטר, והלוה נתן לו שטר מוקדם כדי

ההלואה בפועל, ולכן אם לא שיעבד לו דאיכני, נמצא שגובה בשטר שלא כדיון, אולם דעת הרמב"ם דאף כשלא כתב בו דאיכני השטר כשר, והאריכו האחרונים לבאר סברתו, דהקצו' (סק"ד) כתב דאף שחל שעבוד בזמן ההלואה, סובר הר"מ שבזמן הכתוב בשטר חל שעבוד נוסף, וזהו חיוב על חיוב, ולכן אף בלא דאיכני גובה מהנכסים שקנה אח"כ מכח השעבוד השני, והט"ז ועוד פוסקים תירצו דבמאחר חל השעבוד רק בזמן הכתוב בשטר, אולם הנתי' (סקי"א) נקיט כסתומת השו"ע, וביאר דבעצם חל השעבוד מיד אלא איחור הזמן הוי כתנאי ומחילה על שעבוד הנכסים עד הזמן וראה להלן הע' 23 בדברי הנובי"י.

9 שו"ע (מג ס"א): "ואם לא כתב בו זמן כשר לגבות ממנו, אבל אינו יכול לגבות מהלקוחות שיכולים לימור קניינו קודם להלואתו, ויש מי שאומר שאם קנה אחר שראו העדים השטר כתוב וחתום טורף מהם", ובש"ך (סק"ב) כתב דכן הוא עיקר לדינא, [וע"ש בנו"כ שביארו אמאי לא נימא דאי כתיבת הזמן הוי כמחילה על גוף השעבוד נכסים ואכמ"ל].

10 ש"ך שם (סק"א), דכמו שהלקוחות יכולים לדחותו ה"ה שהבע"ח האחרים יכולים לדחותו בטענה שהם קודמים, והביאור בזה דכל שאין זמן בהשטר אין אנו דנים על פיו אלא מהיום שראינוהו, ולכן אף כשהבע"ח או הלקוחות אינם טוענים ברי שהם קודמים, מ"מ יכולים הם לדחותו ולא תועיל

(ב) ויש חולקים וסוברים דזמן שבשטר כתב יד מהני לתת להמלוה זכות קדימה אף נגד בעל חוב מאוחר שיש לו שטר בעדים¹³, ולכן כשהקדים זמנו השטר פסול, אלא דבסתמא תלינן שהשטר נמסר ביומו¹⁴.

(ג) י"א דמהני הזמן נגד בעל חוב אחר בעל פה ולא נגד בעל חוב בשטר¹⁵, ואסור להקדים הזמן שלא להפסיד למלוים האחרים¹⁶.

(ד) י"א דאף שאינו יכול לגבות בו על פי הזמן מ"מ יוכל לתפוס מנכסי הלוח קודם לבעל חוב בשטר המאוחר ממנו, ולכן אין להקדים הזמן בשטר כתב יד, כדי שלא יוכל לתפוס בזה שלא כדין¹⁷.

והיינו כנ"ל דהחזקה שהשטר נמסר ביומו אי"ז משום דין כשרות שטר בעדים, אלא זהו מכח הרוב שבסתמא מוסרין ביומו וכנ"ל הע' 4, ומוכח דלדיעה זו סתם כת"י הבא לפנינו דנים עפ"י הזמן שבו. 15 כ"ה שי' התומים (מג סק"ג) ע"ש שהאר"י בזה דנגד מלוה בעל פה אחר שקדם לו אין לחוש לקנוניא, דהרי אם רוצה להפסיד לו, יכול למכור עתה מנכסיו ולא יוכל לגבותם כיון שהוא מלוה ע"פ, משא"כ נגד בע"ח בשטר שקדם לו שמכירת נכסים לא תפקיע זכותו, חיישינן שרוצה להפקיע ממנו ע"י שטר זה ולכן לא מהני הזמן נגדם, וה"ה דלא מהני נגד מלוה בשטר מאוחרת, משום חשש קנוניא, וגם דהא בלא"ה י"א דמלוה ע"פ לא קדים למלוה בשטר ע"ש.

16 פשוט דכיון שהזמן מועיל אין להקדימו, ולדברי התומים מש"כ השו"ע דכת"י א"צ זמן, היינו משום שיכול לילך לבי"ד שהם יכתבו לו זמן, כיון דבלא"ה אינו גובה בזה ממעבד, [משא"כ כשרוצה לגבות מלקוחות צריך קול, ולכן רק העדים כותבין הזמן, שהם מוציאים הקול].

17 כ"כ הקצו' (מח סק"ה, סט סק"א) עפ"י דברי התוס' (גיטין ג, ב ד"ה כתב) דהזמן שבכתב יד מועיל שיוכל לתפוס מהלוח ולטעון שהוא קודם לבעלי חובות אחרים, "אע"ג דבהודאה על פה לא מהני כלל לחוב לאחרים, אבל בכתב ידו מהני תפיסה אפילו בעדים", והיינו דבעלמא כשתופס בעדים כיון שאין לו מיגו לא מהני תפיסתו, אבל כיון שיש לו סיוע מהשטר שבכתב יד הלוח מהני תפיסתו, והביאור בזה צ"ל דאף דיש לחוש לקנוניא בזמן שבכת"י, מ"מ מועיל לאשוויי לן ספק, ולכן כשתפס אין מוציאים מידו.

להפסיד ללקוחות או לבעל חוב אחר, והביא כן גם מתשו' מהר"ם אלשיך (סי' סב), ולכאור"ה שיכול להקדים זמנו כיון דבלא"ה אין דנים עפ"י זמנו וכמש"כ הגר"י, וכ"ה דעת הנתי' (מג סק"ד), וביאר בזה דמש"כ השו"ע (שם סי' י) דכת"י א"צ זמן דהיינו משום דבלא"ה אין דנים כלל עפ"י זמנו. 13 כ"כ בתשו' מהר"ם לובלין (סי' לה): "מכל הלין טעמי נראה כי שט"ח זה הוא שט"ח גמור לכל הדברים ויש לו דין קדימה בין למטלטלין ובין לקרקעות, ואינו צריך ראיות ועדויות כ"כ שנמסר בזמנו רק זמנו של שטר מוכיח עליו וחזקה שנמסר בזמנו" וכו', והיינו דלמאי דנקיט השו"ע (קד סי"ג) דמלוה ע"פ מוקדמת יש לה דין קדימה נגד מלוה בשטר מאוחרת, אין זה דוקא במלוה ע"פ בעדים, אלא אף בשטר כתב יד קודם לגבות למלוה בשטר, ונראה דסברתו דאין לחוש לקנוניא כיון דחזקה שנמסר ביומו, וס"ל שזהו חזקה מכח הרוב ולא מכח דין כשרות שטר בעדים וכנ"ל הע' 4.

אמנם לדבריו צ"ב מש"כ השו"ע (מג סי' י) דאין צריך לכתוב זמן בשטר כת"י, דהא לדבריו יש לכתוב זמן כי יוכל באמצעותו לגבות קודם לבעלי חוב אחרים, וצ"ל כמש"כ התומים (ראה להלן) דיכול לילך לבי"ד עם שטרו והם יכתבו לו זמן, וס"ל למהר"ם לובלין דסגי בזה לגבות קודם לבע"ח אחרים וא"צ שיהא קול לקדימתו, [משא"כ כשרוצה לגבות מלקוחות צריך קול, ועי' לעיל פרק ט הע' 192-193 משנ"ת בזה פלוג' האחרונים בדין אם מועיל נאמנות נגד בע"ח מאוחר].

14 וכלשון התשו' הנ"ל בהע' הקודמת, וראה בנתי' (סט סק"ז) שכתב דמתשו' מהר"ם לובלין הנ"ל מוכח דאף בשטר כת"י לא חיישינן לנפילה מהלוח,

זמן הפרעון אינו דבר המעכב בשטר

ה. כל האמור הוא ברין זמן ההלואה, אבל זמן הפרעון ניתן לקבוע כפי ראות עיניהם, שכן זמן הפרעון אינו אלא לפי המוסכם בין המלוה ללוה, ואין לזה שייכות לא לגבי הלקוחות ולא לגבי בעל חוב נוסף, כי דיני וחזיוות הגבייה נקבעים על פי זמן ההלואה ולא על פי זמן הפרעון¹⁸.

אמנם בקביעת הזמן לפרעון יש בזה פרטי דינים הנובעים מדין חוב שהוא עדיין תוך זמנו, ואלו הם:

(א) אין המלוה יכול לתבוע ללוה שישלם לפני זמן הפרעון, דהמעות כקנויים לו עד הזמן¹⁹.

(ב) אין הלוה נאמן לטעון שפרעו תוך זמנו²⁰.

(ג) אם הלוה רוצה יכול לפרועו בתוך הזמן, ואין המלוה יכול לעכבו רק כשיש לו הפסד ברור²¹.

שטר כת"י בלא זמן, פרעונו בל' יום, ובתאריך מאוחר זהו זמן פרעונו

ו. שטר כתב יד שלא נכתב כלל זמן פרעון, הרי דינו כסתם הלואה שהוא לל' יום²².

אם כתב בו רק זמן ההלואה אלא שאיחרו הרבה מזמן ההלואה בפועל, הרי זה כקביעת זמן פרעון לזמן הנכתב בשטר²³.

אולם אם יש למלוה הפסד ברור ונראה לעין ע"י הקדמת הפרעון, יכול לסרב לקבל הפרעון, וראה בזה בס' עד (ס"ב), כמו כן במקום שיש לחוש להפסד המלוה אם לא יגבה תוך זמנו, כגון כשהלוה מבזבז נכסיו או שהולך למדינת הים וכדו', יכול המלוה לתובעו שיפרע עתה.

22 וכמבואר בריש סי' עג דסתם הלואה היא לל' יום, ואמנם יש פלוגתא בראשונים אם גם ככה"ג אמרינן חזקה שאין אדם פורע בתוך הזמן, או דכיון שלא פירש במפורש שצריך המעות עד ל' יום, יכול לטעון שפרעו תוך ל', וכן נקיט השו"ע לדינא (עח ס"ח), וראה בתומים (סז סוסקט"ו) דבכה"ג כשתפס המלוה תוך ל' יום אין מוציאין מידו.

23 כ"כ בנבו"י (ח"א חו"מ סי' יא), והיינו דאף שלא נכתב זמן פרעון כלל, מ"מ עצם האיחור בקביעת זמן ההלואה הוי כמחילה מהמלוה שלא יתבענו קודם לזמן זה, וגם מצד הלוה חשיב כקביעות זמן פרעון לענין שלא יוכל לומר לו פרעתי

18 פשוט, וכ"ה להדיא בס' קד (ס"א): "כל מי שקדם זמן קנין של שטר, קודם הוא לגבות וכו', אפילו אם הגיע זמן הפרעון של המאוחר קודם", [אמנם להלן הע' 49 הבאנו מש"כ הערוך השולחן דיש נפק"מ לענין קדימה, אמנם לא קיי"ל כן ע"ש].
19 שו"ע (עג ס"ב): "המלוה את חבירו לזמן וקבע לו זמן לפרוע, אע"פ שלא קנו מידו, אינו יכול לתובעו קודם הזמן" וכו', וראה בתומים (סז סוסקט"ו) דאף כשתפס המלוה בתוך זמנו מוציאין מידו.

20 סוגיית הגמ' ב"ב (ה, א) ונפסק בשו"ע (עח ס"א): "הקובע זמן לחבירו ותבעו תוך הזמן ואמר לו פרעתי, אינו נאמן דחזקה אין אדם פורע בתוך זמנו", וראה לעיל פרק ט סעיף כג ולהלן סעיף טו דמכח חזקה זו פוטרין אותו משבועה אף כשבא לגבות מירשי הלוה.

21 קביעות הזמן הוא לטובת הלוה, ולכן אם הוא רוצה לפרעו בתוך הזמן אין המלוה יכול לעכב,

ענף ב - תוקף התאריך הרשום בצ'קים

תאריך הצ'ק כקביעת זמן פרעון ולא כזמן החיוב

ז. הצ'קים בזמנינו מודפסים על ידי הבנקים, ועל פני הצ'ק מופיע מקום המיועד לכתיבת התאריך, ברם כתיבת התאריך אינו אלא לקביעת זמן הפרעון²⁴, שכן בטרם הגיע הזמן הרשום בצ'ק לא יוכל המוטב להציגו לגבייה בבנק [בצ'ק בארץ ישראל, ולגבי צ'ק מט"ח בארה"ב ראה בהערה]²⁵, ונמצא א"כ שאין שום אפשרות לדעת מתוך התאריך הרשום בצ'ק, את זמן ההלוואה וחלות שעבוד הנכסים בפועל²⁶, שכן ברוב המקרים הצ'ק ניתן

ויש לציין שהנוהל בענין זה עבר מספר שינויים, לפני כארבעה עשורים אסור היה לבנק לכבד צ'ק של לקוח שתאריכו היה מאוחר, בתקופה זו הוכנס תיקון לחוק שקבע כי הצ'ק הוא בר פרעון ביום הצגתו לגבייה בבנק, גם כשתאריך פרעונו הוא למועד מאוחר יותר, לפי גישה זו הצ'ק אינו אמור לינתן כאשראי, אלא כתחליף למזומנים, אולם המציאות המסחרית הוכיחה שקיים צורך לייעד את הצ'ק גם למתן אשראי, ולכן הוכנס תיקון לחוק לפני כחצי יובל, שהצ'ק יכול להיות בו תאריך מאוחר, וזמן פרעונו לא יחול ולא יהיה ניתן לקיבול לפני התאריך הנקוב בצ'ק.

ולגבי צ'ק מט"ח בארה"ב שמעתי שהנוהל בדד"מ שאפשר להפקיד צ'ק דחוי, אולם שו"ר משי"ב הגאון מו"ה רבי חיים קאהן שליט"א (מח"ס הלכות משפט, ורו"כ חו"מ בבימ"ד גור פלעטבוש יצ"ו) שביאר הנוהל בדד"מ בארה"ב בגדר הצ'ק וכתב (בספרו בכת"י) בדין צ'ק דחוי בארה"ב דלפי החוקים בארה"ב (u. c. c. 3-113) אין איסור בהנפקת צ'ק דחוי, בתנאי שיום ההנפקה מוזכר ומובדל מיום פרעון הצ'ק. ומ"מ לפי חוקי הבנק אסור לבנק לפרוט צ'ק לפני זמנו. ומדברי הגר"מ פיינשטיין הנ"ל בהע' הקודמת מוכח דאף בצ'ק בארה"ב חשיב כקביעת זמן פרעון מאוחר, והביאור דאף אם נאמר שבדד"מ ניתן לגבותו אך מכח ההסכם שביניהם שהסכים לקבוע לו זמן פרעון מאוחר, אסור לו לגבות הצ'ק לפני זמנו, וכ"כ הגר"ח קאהן שם: "אסור למקבל הצ'ק לשנות מתנאי קבלת הצ'ק, לפיכך המקבל צ'ק דחוי אסור לו לפרוט הצ'ק לפני זמנו או לגרום לכך, אף אם לפי חוקי המדינה אפשר לפרוט הצ'ק לפני זמנו".

26 כי השעבוד נכסים חל בזמן ההלוואה בפועל, בין כשניתן הצ'ק בו ביום ובין כשניתן במועד

בתוך הזמן, ומשמעות דבריו דאין נותנים לו ל' יום נוספים, לאחר הזמן הנקוב בהשטר, ולא אמרינן דהאיחור נחשב כאילו היה זה כסתם הלוואה מיום זה, אלא דכיון שידוע שההלוואה היתה לפני זמן רב, ואיחר את זמן השטר, כוונתו בזה לשני דברים, א. קביעת זמן חלות השעבוד של ההלוואה, ב. קביעת זמן פרעון. [וע"ש בנוב"י שכתב דבשטר בעדים שאיחר זמנו לא נחשב האיחור כקביעות זמן לענין שלא יוכל לומר לו פרעתי בתו"ז, דבשטר שיש בו שעבוד לגבות מלקוחות מפרשינן כוונתו באיחור הזמן שדעתו לענין שלא יוכל לגבות מהלקוחות, משא"כ בשטר כת"י דבלא"ה לא גבי מלקוחות, האיחור נחשב כקביעות זמן לענין שלא יוכל לומר לו פרעתי תו"ז, [נוצ"ל דאף דגם בכת"י נפק"מ בהזמן לענין קדימה כשיוכיח בעדים שקדם ההלוואה, מ"מ לא מסיק אדעתיה לזה, ולכן אמרינן דעיקר כוונתו לענין קביעות זמן פרעון].

24 כן נראה פשוט, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א, ומהגרי"י פישר זצ"ל, וכן הוא להדיא בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סי' טו, בד"ה והנה) וז"ל: "והנה אם בשעת הלוואה נתן הלוח טשעק שלו על זמן דאחר השמיטה הוי כקביעות זמן", והיינו דמהאי טעמא אינו משמט דהוי כחוב שזמן פרעונו לאחר שמיטה, והיינו משום דהזמן שבצ'ק הוא זמן פרעון, [ואמנם אפשר דס"ל שהוא זמן חיוב ונמצא שכל החוב חל לאחר שמיטה, אכן פשטות הלשון משמע שהוא קביעות זמן פרעון], וראה בזה בקנ"ה ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכז-קל, וע"ע להלן סעיף יד בדין צ'קים שניתנו לצדקה וזמן פרעונם חל לאחר מיתת הנותן ע"ש.

25 כן הוא הנוהל הבנקאי כיום שצ'ק בזמן מאוחר לא ניתן להציגו לגבייה רק בהגיע זמנו.

כחלופה למעות מזומנים שאין לו כעת, והצ'ק ניתן כאשראי לפרעון במועד מאוחר, ונמצא שחוב או מכר שמתבצע ביום מסויים ושעבוד הנכסים חל באותו יום, נותנים עליו צ'ק עם זמן פרעון מאוחר.

כשמביא ראיה לקדימת זמן חיובו

ח. לאור האמור היה נראה שאין שייך לדון כלל דיני קדימה בגביית החוב²⁷ לפי הזמן שבצ'ק, כיון שאין הזמן שבו מורה כלל על זמן חלות השעבוד, אלא על זמן פרעון, ולגבי חלות השעבוד דינו כשטר שאין בו זמן, וכשבאים לפנינו שני בעלי חובות שיש להם צ'קים על לוח אחד, כל מי שיביא ראיה שהצ'ק שלו הגיע לידו לפני שהצ'ק האחר הגיע ליד חבירו, הרי הוא קודם לגבות בו²⁸, ובגדר הראיה ראה בהערה²⁹.

האופן ששייך קדימה על פי תאריך הצ'ק

פ. אולם באופן שלא יביא שום אחד ראיה לקדימתו, נראה דיש חילוקים בזה, דאם עומדים עתה בחודש אדר, ויש לאחד צ'ק שזמנו בניסן והאחר זמנו באייר, ודאי דבכה"ג חולקין ביניהם³⁰, כיון דעכשיו יודעים אנו משני החובות, ואין לנו אפשרות לידע מי מהם קדם בחלות ההלואה³¹.

אבל כשעומדים בסיון ובאים לפנינו אחד בצ'ק שזמנו בניסן והשני זמנו באייר, אז נדון קדימה על פי הזמן שבו, וזה שזמנו בניסן קודם לגבות³², דאף שהתאריך בצ'ק הוא זמן פרעון ולא זמן חלות החיוב, מ"מ אין לדיין אלא לפי מה שענינו ראות, וכיון שלוח ברור שבניסן כבר הגיע הצ'ק לידו, שחזקה שלכל הפחות בזמנו כבר נמסר³³, והאחר שזמנו

אחר, ואילו התאריך אינו מיועד רק לקביעת זמן הצגת הצ'ק לפרעון.

27 קדימה בגביית החוב היינו באופן שאין ללוח די נכסים לתשלום כל חובותיו, ואז מי שקודם בזמן ההלואה הוא קודם לגבות חובו, ראה להלן סעיף יב אופני קדימה בזמנינו כשאין גובין מנכסי דלא נידי.

28 וכדין השו"ע (מג ס"א), וכנ"ל הע' 9.

29 יש לדון אם לגבי צ'ק בעינן ראיה דוקא בעדים או דסגי בהוכחה צדית, כגון כשיש לו שטר על חוב זה שניתן עליו הצ'ק, ורשום בגוף השטר שניתן ע"ז צ'ק שמספרו כו"כ, דזהו ראיה על זמן חלות החיוב, ולכאור' תליא במשנ"ל לעיל הע' 15 אם חוששין בזה לקנוניא, וא"נ דחשיב ראיה, לכאור' מהני אף כשאינו רשום בהשטר שניתן עליו צ'ק זה, דמ"מ הרי יש לו עליו חוב מיום זה, ושפיר יש לדון בו קדימה בזה, [עכ"פ באופן שאין לו טענות פטור נגד החוב, דכשיש לו טענות פטור אין מועיל הצ'ק

לבטל הטענות אם אינו ידוע שניתן לו הצ'ק על חוב זה], וכן במכר שרשם לו קבלה על המקח ונכתב בו שניתן ע"ז צ'ק זה, או אף כשלא נרשם בו כן מ"מ יש לו חוב עליו מיום זה, וצ"ע בזה לדינא.

30 וכמבואר בס"י קד (סעיף י'): "שטרות שזמן כולם יום אחד וכו', ובאור כולם לגבות ביחד וכו', מחלקים ביניהם", [ויעו"ש דכשבאו לגבות ממטלטלים שאין בהם דין קדימה, חולקין ביניהם גם כשאין זמן ההלואה ביום אחד וכדלהלן, וכתבנו כאן דאף באופן שיהא בזה דין קדימה ראה להלן, מ"מ באופן זה כולם שווים], וראה שם פרטי הדינים והשיטות היאך מקיימים החלוקה כשאין לו די נכסים לכולם.

31 וכנ"ל הע' 9 (מריש ס"י מג) דכל שאין לידע זמן הלואה אנו דנים בו לפי היום שבא לפנינו. 32 בהאופנים ששייך קדימה בזמנינו ראה להלן סעיף יב.

33 לא מיבעיא לשי' הנתי' הנ"ל בהע' 4, דחזקה זו ששטר נמסר ביומו הוא חזקה מכת הרוב,

באייר אין לנו בירור שהוא קודם, אנו דנים לפי הברור לנו³⁴, ומ"מ זהו דוקא באופן שברור שהמלוה כתב התאריך כגון שהוא כתוב בכתב ידו, ואף בזה הוא ספיקא דדינא ומועיל רק כשתפס כדלהלן סעיף יג³⁵.

כשיש לחוש שהתאריך הוקדם

י. אף במקום שיש לחשוש שהצ'ק נמסר לאחר הזמן שגרשם בו, כגון בצ'קים של משכורות שמצוי מאד שמאחרים את פרעון המשכורת, וכותבים תאריך מוקדם בצ'ק לצורך הרישום בספרי החשבונות³⁶, מ"מ אף בזה יש לו דין קדימה על פי הזמן, דהרי חלות החיוב של תשלום המשכורת חלה ביום המצויין בצ'ק, כי החוב לא חל באמצעות מסירת הצ'ק, אלא הוא קיים משעה שהשכיר גמר את עבודתו בחודש זה³⁷, ונמצא שהצ'ק אכן מורה על חיוב שחל ביום המצויין בו, [וראה בהערה בדיון מילגות של צדקה וכוללים³⁸].

35 ראה משנ"ת שם דלמעשה כיון שיש חוששים לקנוניא א"כ לא נוכל לפסוק שהוא קודם, אבל למעשה אם תפס אין מוציאין ממנו ע"ש.

36 מקרים אלו מצויים במעבידים או ישיבות ותתי"ם וכדו', שלפעמים מאחרים את הפרעון מהיום המיועד לכך, וכשמשלמים אח"כ בצ'ק חייבים לרשום את הזמן המקורי של יום חלות חיוב התשלום, לצורך ניהול תקין של ספרי הדו"ח.

37 פשוט, וראה בריש סי' קד: "מי שקדם זמן קנין של שטרו קודם הוא לגבות", והיינו דתלוי בחלות זמן החיוב והשיעבוד.

38 הנה לכאור' דין זה הוא אף במילגה שנותנים ללומדי כוללים, כיון שעפ"י הכרעת פוסקי זמנינו מנהלי הכולל מחוייבים בנתינת המילגה למשך הזמן שאושר לו ללמוד בכולל, ראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' שטו) תשו' והנהגות (ח"ג סי' תע), ובפתחי חשן (שכירות פועלים פ"ח הע' ג) הביא בשם הגרש"א אלפנדרי דאף נחשב כשכירות ממש בזה שמחוייב לבא בשעות ובמקום מסויים לפי מסגרת הכולל.

אמנם במילגות הניתנים ע"י קרנות צדקה או תמיכות שונות, נראה דבזה חל החיוב רק כשהצ'ק כבר הגיע ליד המקבל, ויש לדון בכל מקרה ולבדוק הדבר, ועפ"י רוב התאריכים מודפסים במחשב שבמשרד, ורק לאחר מכן נשלחים ליעדם ע"י הדואר או שלוחים שונים, וכשיש לחוש שהתאריך נדפס בו טרם מסירתו, לא נוכל לדון על פי הזמן שבו.

דרובא דרובא מוסרין ביומו, ולכן זה שייך גם בשטר כת"י ע"ש, ולפי"ז ה"ה בצ'קים, אלא אף להחולקים עליו כנ"ל שם, זהו דוקא בשטר כת"י דהדרך לפעמים להכינו קודם ההלוואה שחושש שאח"כ לא יהא לו פנאי או אפשרות לכתוב, ולכן חוששין שהכינו ביום מסויים שחשב ללוות בזה ואח"כ נתאחרה ההלוואה, משא"כ בצ'ק הרי אינו צריך הכנה מסויימת לכותבו, כי הצ'קים מגיעים כשהם מודפסים ע"י הבנק, וברובא דרובא של המקרים אין ממלאים את פרטי הצ'ק והחתמה רק כשכבר מוסרין זאת למלוה או למוכר, כי חוששין מאובדן הצ'ק בטרם שיימסר, ולכן אין לחוש בזה שהוקדם זמנו או שניתן לאחר התאריך הנקוב בו, [ואף שיש כאלו שנוהגים להקדים הזמן כדי שיצטרך להציג הצ'ק לגבייה תיכף ולא יעכבו תח"י, אי"ז שכיח, ועפ"י רוב כשרוצה שיגבה הצ'ק מיד הריהו כותב ע"ז שתוקף הצ'ק מוגבל עד לזמן מסויים, וכדלהלן סעיף כג, וראה עוד להלן בסמוך בהאופנים שיש לחוש שהוקדם].

34 וכדמצוינו בסי' מג (סעיף כה) שכשיש אחד שזמנו ניסן סתם והשני זמנו כ"ה ניסן, זה שזמנו כ"ה ניסן קודם לזה שזמנו ניסן סתם, כיון שיכול להיות שהסתם הוא בכ"ט ניסן ע"ש, וה"נ בנידו"ד זה שזמנו בניסן קודם לזה שזמנו באייר, [ואף דמבואר באחרונים שם דכשאחד מהם תפוס אין מוציאין ממנו ע"י רעק"א שם, אבל כאן שבא לגבות מנכסי המלוה לא נחשב כתפוס].

שני בע"ה בגביית צ'ק בבנק אין קדימה והדין כשאחד מהם בשטר כת"י

יא. כל זה אמור לגבי דין קדימה בגביית חוב כשבא לגבות מקרקעותיו של הלוה, שהמוקדם בחובו קודם לגבות להמאוחר³⁹, וכשיגבה הראשון כל הקרקעות ולא נשאר כדי פרעון לשני הרי הוא מפסיד⁴⁰, אולם בומינו בגביית צ'קים לא שכיח כ"כ דיני קדימה, כי כשבא לגבות ממעותיו שבבנק, על פי רוב שעבוד שניהם שווה בו, כי המעות הופקדו לאחר שנתן שני הצ'קים, וחל לשניהם זכות גבייה בזה⁴¹, ואף כשיבורר שהמעות הופקדו לאחר שנתן הצ'ק להראשון קודם שנתן הצ'ק להשני, הרי במטלטלין אין דין קדימה⁴², ועליהם לחלוק ביניהם בכל המעות⁴³.

אמנם כשבעל חוב אחד בא לגבות בצ'ק והשני בא לגבות בשטר כתב יד יש להסתפק אם יש קדימה במעות המופקדים בבנק לזה שבא לגבות בצ'ק וראה בהערה⁴⁴.

39 שו"ע סי' קד (סעיף א, ה, ו), וע"ש בסמ"ע (סק"א) שהוכיח דרך בקרקע יש דין קדימה, וראה עוד להלן בזה.

40 שו"ע שם, ולא עוד אלא אף כשקדם המאוחר וגבה, מוציאין מידו כשאין די נכסים לפרוע למוקדם.

41 זכות הקדימה לבעל חוב המוקדם זהו דוקא בהנכסים שהיו ביד הלוה בשעה שלוח מהראשון, אבל בנכסים שקנה לאחר שני הלוואות הרי חל שעבוד שניהם בשוה בשעה שקונה הנכסים, [אא"כ כותב להאחד שמשעבד לו גם נכסים שיקנה לאחר ההלוואה, ולהשני לא כתב כן, ואכמ"ל בפרטי הדינים בזה, וראה להלן הע' 44 בדין השעבוד בהנכסים שקנה בין שתי ההלוואות].

42 שו"ע סי' קד (סעיף ג): "במטלטלין וכו' אין דין קדימה", וראה בזה עוד להלן הע' 47-48.

43 ואף דהמעות המופקדים בבנק הרי הם כהלוואה לבנק שיש בזה שעבודא דר' נתן, ולדעת הש"ך (קד סק"ז וקיא סק"ח) כשגובה מכח שעבודא דר' נתן כל מי שחובו קדם, יש לו בזה זכות קדימה, זהו דוקא כשגובה קרקעות, אבל כשגובה מטלטלין או מעות, אף בכה"ג אין בזה קדימה, למאי דנקטינן דאין קדימה במטלטלין.

44 לכאור' יש מקום לדון שבעל הצ'ק גובה מהבנק ולא בעל הכת"י, לפמש"כ הרמ"א (ריש סי' קד) וכשהבעל חוב עצמו הגבה לבעל חוב המאוחר, אין המוקדם יכול למחות בו, ולפי"ז נראה דה"ה הפקדת מעות בבנק הרי כאילו הגבהו הבעל חוב

עצמו, שהרי כל הפקדה בבנק מיועדת לתשלום צ'קים שנמשכו על ידו ויתבאר להלן פרק יט סעיף יב דכל כסף המופקד בבנק הוי כהשתעבדות של הבנק לכל מי שיבוא מכח בעל החשבון, דאף דהצ'ק אינו כשט"ח על הבנק כמו שנתבאר לעיל פרק א הע' 37 דלגבי צ'ק אין חיוב מהבנק להמקבל ע"ש, היינו שיכול הבנק לסרב מלשלם לו אך למעשה כשגובה מהבנק י"ל דגובהו חוב של הבנק שנשתעבד למוכ"ז וא"כ הוי כהגבהו בעצמו, ואף דברור שאם יבא לבי"ד יחייבוהו לתת מכסף זה לכל הבע"ח שמשועבד לכולם בשוה, אבל למעשה כעת נמצא שהמחזיק בצ'ק יכול לבצע את הגבייה ולתפוס קודם דמכח הנוהל בדד"מ הבנק יתן לו ולא לבעל הכת"י, ואף דהפקדה בבנק הוי כהלוואה לבנק ויש לשניהם בזה שיעבודא דר' נתן, נראה דכיון שבפועל אין בעל הכת"י יכול לגבות המעות המופקדים בבנק א"כ פקע שעבודו מזה ומה שיכול לבטל הצ'ק אי"ז מפקיע המציאות שכעת יש לו שעבוד ויכול לתופסו. זאת ועוד דהרי נגד הצ'ק אינו יכול לטעון פרעתי או שאר טענות פטור וכנ"ל פרק ט, ואילו נגד הכת"י יכול הלוה לטעון שפרעו, ונמצא דבנידו"ד כשהמחזיק בצ'ק בא לגבות, אף שיש גם בעל חוב הבא בכת"י והלוה מודה לו שלא פרעו, מ"מ יכול בעל הצ'ק לטעון שאינו מאמינו להפסיד זכותו, ושמה כבר פרעו, וממילא יכול לגבות כל המעות שבבנק כן נראה לכאור' ויל"ע וראה לעיל פרק ט הע' 241.

אופנים ששייך דין קדימה בגביית חובות וצ'קים בזמנינו

יב. אמנם ישנם אופנים מסויימים ששייך דין קדימה גם בזמנינו כדלהלן:

(א) האופן שהובא לעיל כשבא לגבות הצ'ק מקרקעותיו של הלוח⁴⁵, [וראה בהערה דבנכסים שקנה לאחר הלואה ראשונה י"א דגרע כוחו של המוקדם].⁴⁶

(ב) באופן ששעבד הלוח להמלוה מפורש גם מטלטלים אגב קרקע, כמו שמשעבדים בשטר כתובה, וראה בהערה⁴⁷.

(ג) כשכתב בשטר שמשעבד מטלטלין וקרקע בחייו ובמותו, בזה אף שאין לו שעבוד להוציא מיד המאוחר כשקדם וגבה, אבל כשבאו שניהם יחד לגבות חובם, המוקדם גובה לפני המאוחר⁴⁸.

(ה) יש שכתבו דכשהמאוחר אינו לפנינו יש להגבות קודם להבעל חוב המוקדם, לדין נוסף בזה ובדין מאוחר שעדיין לא הגיע זמן הפרעון ראה בהערה⁴⁹.

דאיכני מיירי דוקא בהני מטלטלי שהיו בידו קודם ההלואה הראשונה, וכשכתב דאיכני מהני בכל גווינ⁵⁰.

48 הנה דעת הלבוש (ריש סי' קד) דמה שאין קדימה במטלטלין זהו דוקא כשקדם המאוחר וגבה דאין מוציאין מידו, אבל כשבאו שניהם לגבות ביחד, המוקדם קודם לגבות לפני המאוחר, [וכזה מבאר את לשון השו"ע שם ס"א וס"ג], וכן נקיט הגר"א בביאורו (שם סק"א), אולם הסמ"ע (סק"א) האריך בזה והעלה דאין בזה כלל דין קדימה, ואף כשבאו בבת אחת לגבות חולקים ביניהם, ובתומים (סק"א) נקיט דכשכתב בשטר מטלטלין וקרקעות, כיון דחזינן שסמכה דעתו ע"ז, מהני עכ"פ לענין שיש לו זכות קדימה כשבאו בבת אחת, ובנתי" (סק"א) כתב דלהסמ"ע לא מהני רק כשכתב שיגבה ממטלטלין בחייו ובמותו, ונמצא דבאופן שכתב כן לכו"ע יש לו זכות לגבות לפני המאוחר כשבאין לגבות בבת אחת.

49 בערוך השלחן (קד ס"א) יצא לחדש דאף דלדעת הסמ"ע אין קדימה גם כשבאו לגבות בבת אחת, זהו דוקא כששניהם לפנינו וגם המאוחר כבר בא לגבות, אבל כשרק המוקדם בא לפנינו, אז מגבין לו כל הנכסים ואין משאירין מחצית מהנכסים בשביל המאוחר, דלענין זה הועילה קדימתו שלא נחוש להמאוחר כשאנו לפנינו, וראה בזה עוד בסמוך.

45 כגון כפושט רגל שאין אפשרות לגבות המעות שבבנק, ובאים לגבות מנכסי הנדל"ן שלו וכדו', ואף שאין בצ'ק שעבוד לגבות מקרקעות שמכר הלוח [ולעיל הע' 6 נתבאר די"א שבזמנינו בכל גווינ לא מגבין ממשעבדין], מ"מ באותם הקרקעות שהם בידו שפיר יש בזה דין קדימה, ואף דלהסמ"ע (קד סק"א) רק כששעבד לו בפירוש בשני עדים יש קדימה במלוה ע"פ, ולהש"ך (סק"ך) בכ"ג חולקין ביניהם, כבר כתב התומים (שם סקי"א) דהעיקר דיש בזה קדימה, וז"ל באורים (סק"ל): "אבל מלוה ע"פ מוקדם ומלוה ע"פ מאוחר קודם בגבייה, והלכה ומורים כן", וראה בזה בקובץ שיעורים כתובות (אות שכת).

46 הנה לפעמים יכול המוקדם להפסיד נגד המאוחר, כגון בהני נכסים שידוע שהלוח קנאם לאחר שלוח ממנו, וקודם שלוח מהשני, דבזה לדעת הסמ"ע המאוחר יש לו בזה שעבוד והמוקדם אין לו זכות שעבוד בזה, כיון דכשלוה עדיין לא היה תח"י הלוח, ועי' בזה בש"ך (קד סקי"ג) די"א דגם בזה המוקדם גובה קודם, והש"ך גופיה ס"ל דיחלוקו ע"ש.

47 היינו שמשעבד את כל המטלטלין בקנין אגב שעבוד הקרקע, ובזה חל שעבוד גמור ע"ז כאילו היה קרקע ממש, וכנפסק בשו"ע (קד ס"ה): "שעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי דינם כמקרקעי ואם קדם המוקדם וגבה מוציאין מידו", ונע"ש דבדלא כתב

(ו) ו"א דכשהלוה משלם מעצמו חובותיו ממעותיו או ממטלטליו, ללא גביית בית דין, יש לו להקדים התשלום למי שהלווהו קודם⁵⁰, ויש שכתבו שהלוה יכול להגבות למי שירצה⁵¹, וי"א שעל הלוה לחלק בשוה בין הבע"ח וראה בהערה⁵². [אולם כשמגבהו משטרי חובות וצ'קים שיש לו על אחרים ו"א דאין הלוה יכול להפקיע זכותם של שאר הבע"ח ויחלוקו ויש חולקים ויבואר להלן פרק יג סעיף⁵³].

הוא, א"כ כך ראוי להורות בנידו"ד אף במטלטליו". וכו' והר"ד בספר נוכח המשפט (סו"ס קד) וכו"כ בקובץ שיעורים (כתובות אות שכו).

51 מדברי הקצו' (קה סק"ג) וכ"ה בשער משפט (שם סק"ג) מבואר דמכח מיגו דזכי לנפשיה יכול גם לתיתו למי שירצה ומשמע דאף לכתחילה יכול הלוה ליתן למי שירצה, וכ"כ באמרי בינה (גביית חוב סי' ה סוד"ה והכנה"ג): "ומשמע לכאורה דהלוה בעצמו יכול לפרוע הכל לאחד" והיינו שיכול לתת גם להמאוחר הכל.

52 התומים (צט סק"ז קד סוסק"י) כתב דמחוייב לשלם לשניהם והיינו שיחלק הנכסים לכל הבעלי חובות, וכ"כ בחי' חמדת שלמה (כתובות פד, ב) ע"ש, [ועי' בזה בשו"ת כתב סופר חו"מ סי"ד אחיעזר ח"ג ריש סמ"ב מרחשת ח"ב סכ"ב ענף ב אות כא]. ונמצא דג' שיטות בדבר ו"א שיכול להקדים לבע"ח המוקדם, וי"א דאף להמאוחר יכול להתפס, וי"א דיש לחלק ביניהם.

ונראה דלדינא כשרוצה לנהוג כהכרעת הפני משה הנ"ל יש לו על מי לסמוך, דהרי להאמ"ב שיכול לתת למי שירצה, הרי ודאי דיש לו להעדיף לתת להמוקדם כיון שכן הורה הפני משה, וכ"ה דעת הנוכח המשפט והקוב"ש וכנ"ל, ודבר זה שכיח טובא בפושטי רגל שיש להם בעלי חובות הרבה, ולפעמים יש להם קצת מעות לשלם, וכד"כ משלמים למי שרוחק יותר, ולהאמור כשרוצה לשלם למי שהלווהו קודם יש לו על מי לסמוך, נופשוט דכשאינו זוכר מיהו הקודם, יכול לידע עפ"י הזמן הרשום בהצ'ק בהאופן שנתבאר לעיל סעיף ט כשעכשיו כבר עבר שני הזמנים].

53 ראה משנ"ת שם דלהטעם שכתב הש"ך דהא דאינו יכול להגבותו שטרי חוב שיש לו על האחרים הוא מטעם דכיון שיכול למחול הוי כברשותו, א"כ בצ'קים דהוי כלמוכ"ז ואינו יכול למחול הוי כהגבהו מטלטליו ויכול להגבות לבע"ח

עוד הוסיף בערוך השלחן שם דה"ה כשעדיין לא הגיע זמן הפרעון של המאוחר מגבין כל המעות להמוקדם ע"ש, אמנם בזה מפורש בדרכי משה (אות ג) דבכה"ג אין המוקדם גובה הכל, ומשאירין להמאוחר מחצית מהנכסים.

אבל באופן הנ"ל שהמוקדם אינו לפנינו נראה דבזה יש לנהוג כהכרעת הערוך השלחן, דהרי לדעת הב"י (ס"ב) אף כשהמאוחר בא לגבות והמוקדם אינו לפנינו, מגבין הכל להמאוחר, ואין משאירין מחצה להמוקדם [וחולק על התשו' מיימוניות שסובר דמשאירין מחצה לזה שאינו לפנינו], ובדרכי משה הנ"ל משמע דבזה מודה להב"י, וכן לדעת הקצוה"ח (קד סק"א) כל שאחד מהבעלי חובות לא בא לתבוע חלקו, אין צריך להשאיר לו נכסים, כי לפני התביעה עדיין ליכא המצוה דפריעת בעל חוב, ואף דהנתי' (שם סק"א) חולק על הקצו', וכן בדינא דהב"י הנ"ל משמע בש"ך (סק"ו) דיש להשאיר חלק מהנכסים להבעל חוב שאינו לפנינו, מ"מ באופן שהמוקדם בא לגבות והמאוחר אינו לפנינו, נראה דיש להגבות להמוקדם הכל ואין משאירין להמאוחר, ועי' בזה בפ"ת שם (סק"ד), מ"מ כיון דלהערוך השלחן בזה יש קדימה וכנ"ל, ובצירוף דעת הב"י והרמ"א דבכל גווני אין משאירין לזה שאינו לפנינו, וגם להקצו' כן הוא וכנ"ל, וכן להע"ש והגר"א הרי גם כשבאו בבת אחת יש קדימה להמוקדם וכנ"ל הע' 48, וא"כ כש"כ כשרק המוקדם לפנינו.

50 כ"כ בשו"ת פני משה (ח"ב סי' נו) דכיון דבלא"ה ו"א דכששניהם מלוה על פה שהמוקדם קודם, ולכן עכ"פ כשמשלם מעצמו, "אז מדת חסידות הוא שיתפייס למוקדם וכו' והלוה רוצה לצאת ידי שמים ראוי הוא שיקדים להמוקדם", ואף במטלטליו יש לנהוג כן כמ"ש"כ שם: "הא קמן דלדעת רובא ורובא כששניהם מלוה על פה מוקדמת קודמת לגבות למאוחרת, וכיון שכן שלגבי קרקע כך

ז) באופנים נוספים יש לדון אם שייך דין קדימה, כגון כשאחד בא לגבות בשטר התחייבות והשני בשטר חוב שהלווהו, או כשאחד מהנושים הם הקדש וגזבר, ודין תפיסת הלוה עצמו כשיש קדימה וראה בכ"ז בהערה 54.

אין להקדים זמנו של הצ'ק ואין להגבות בקדימה על פי הזמן שבו

יג. לאור האמור נראה דאף שבגביית צ'ק בבנק לא שייך קדימה כמו שנתבאר בסעיף יא, מ"מ כיון ששייך אופנים שיהא נפק"מ בקדימת הזמן א"כ בצ'ק שבא לפנינו והתאריך נכתב בכתב ידו של הלוה לדעת כמה פוסקים יהא בזה דיני קדימה על פי הזמן שבו דחוקה שנמסר מיד⁵⁵, אולם יש חולקים בזה דחוששים לקנוניא ולא מגבינן בדיני קדימה⁵⁶, ומ"מ אסור להקדים זמנו של הצ'ק כיון די"א שמועיל בזה תפיסה ונמצא

אופנים חל השעבוד גם אמטלטלים, כיון דלא מהני מחילת הגזבר או האפוטרופוס, וע"ש דמסיק שזהו ספיקא דדינא, ולפי זה לגבי קדימה באופן הנ"ל כשבאו שניהם בכת אחת לגבות, לכא"י הני חובות קודמים לבעלי חובות רגילים.

וכ"ז אמור לענין שנדון לו קדימה בכ"ד, אבל כשהמלוה בעצמו תופס מנכסי הלוה [באופן המותר מדין לא תבא אל ביתו, ראה לעיל פרק ין, מותר לו לכתחילה לתפוס, אף כשיש בעלי חובות נוספים, אף שאילו היו באים לבי"ד היו פוסקים לו דין חלוקה או קדימה, וכן מוכח מהא דרב פפא דהוי מסיק זו"ז בי חוזאי (ב"מ עח, ב ובכ"מ) אף שהיו שם בע"ח נוספים כמבואר בראשונים דמיירי בחב לאחרני.

55 כמו שנתבאר לעיל סעיף ד ובהע' 13-14 בדעת מהר"ם לובלין בשטר כתב יד וה"ה בצ'ק לדעתו אמרינן: "שאינו צריך ראיות ועדויות כ"כ שנמסר בזמנו רק זמנו של שטר מוכיח עליו וחוקה שנמסר בזמנו" וכו' וא"כ יוכל לגבות בדיני קדימה לבע"ח מאוחר באופנים הנ"ל בסעיף יב כגון בגביית קרקע וכדו', וכבר נתבאר לעיל פרק ט סעיף לג דבי"ד סומכים יותר על הזמן שנרשם בכת"י של הלוה עצמו ע"ש.

56 וכנ"ל בסעיף ד והע' 12 בדעת הש"ך ונתי' והגר"ז ועו"פ דהזמן שבכת"י לא מעלה ולא מוריד כלל כיון שבלא"ה לא נתייחס להזמן שבו שיש לחוש לקנוניא כלשון הנתי' (מג סוסק"ד): "משא"כ בכתב ידו ובעל חוב לפנינו דאיכא ודאי מניעת טירפא דמי לאומר שטר אמנה דאינו נאמן לחוב לאחרני", ע"ש, ואף דבצ'ק בגבייה רגילה

אחד קודם להשני להני דיעות דלעיל [עכ"פ מדעתו דאז יש דעת מקנה], אולם לדעת הנתי' דהא דאינו יכול להגבותו שטרות של אחרים הוא משום דמכח שעבדו"נ יש בזה זכות שוה לכל הבע"ח ולא שייך להפקיעם, א"כ ה"ה בצ'ק שיש לו מאחרים כיון שזכות כולם שוה בהחוב שהאחרים חייבים לו מכח שעבדו"נ א"כ בכה"ג יחלוקו בין כל הבע"ח.

54 הנה לדעת השער משפט (סי' מ סק"א) הבא לגבות בשטר חוב גמור קודם למי שבא לגבות בשטר התחייבות בחיוב חרש, וסברתו משום דהא דמועיל התחייבות בשטר גם כשלא לוה ממנו זהו מדינא דרבנן והבא בשטר חוב גמור שעבודו מן התורה, ולפי"ז נפק"מ בזמנינו דהבא לגבות בצ'ק של התחייבות חדשה מאוחר לגבות לזה שבא בצ'ק של חוב גמור, וכ"כ באמרי בינה (הלואה סי' טו) לדעת כמה פוסקים, וראה בערך שי בסי' מ מש"כ בזה. אולם בנחל יצחק (ריש סי' קד) האריך בזה וכתב דאין חילוק בזה ושוה זכותו של הבא לגבות בהתחייבות להבא לגבות בשטר חוב ועי' בזה בבאר המשפט ריש סי' מ, ולפי"ז נראה דכשבאו שניהם לגבות בכת אחת וזה שיש לו חוב גמור זמנו קודם לזה שבא בהתחייבות לכא"י יש לצרף לזה דעת הפוסקים הנ"ל בהע' 48 דבכה"ג יש לו קדימה גם כששניהם בחוב גמור, וא"כ לכא"י הבעל חוב קודם לגבות להבא בהתחייבות.

עוד יש לדון למש"כ בנחל יצחק (ריש סי' קז) בדין שיעבוד מטלטלין להקדש, או כשאפוטרופוסים של יתומים הלוו ממעות יתומים, דכיון דהא דבטל השעבוד במטלטלין הוא משום מחילת השעבוד בזה, דלא סמכה דעתו על המטלטלין, נמצא דבהני

שגורם שיכול המלוה לתפוס שלא כדין, ואם הקדים זמנו של הצ'ק י"ל דיכול למעון ע"ז טענת פרעון ושאר טענות⁵⁷.

צ'ק ללא תאריך או כשהתאריך הוא בכת"י המלוה

יד. צ'ק ללא תאריך אינו נפסל משום פסול חשש מוקדם, או מדין שטר שיכול לזייף בו⁵⁸, והצ'ק נשאר בתוקפו שאין נאמנות למעון עליו טענת פרעון או שאר טענות פטור⁵⁹. ואם הצ'ק מגיע לדינו עם תאריך שנרשם בכתב ידו של המלוה אין דנין על פי הזמן שבו וראה בהערה⁶⁰.

צ'ק שניתן לצדקה וזמנו חל לאחר מיתת הנותן

טו. יש מפוסקי זמנינו שכתב שהזמן הנרשם בצ'ק אינו נחשב כזמן פרעון אלא כזמן חיוב, ולכן מי שמת והשאיר צ'קים חתומים לטובת קופה של צדקה, אף שהצ'קים כבר נמסרו לגבאי הקופה⁶¹, מ"מ אין הקופה גובה הצ'קים שזמן פרעונם הוא לאחר מיתת

בבנק הרי אין לו דין קדימה כנ"ל סעיף יא וא"כ אמאי נחשוש שבכתיבת הצ'ק כבר כתב זמן מוקדם שיועיל להאופנים הנ"ל בסעיף יב, י"ל דעדיין יש לחשוש שלא כתב לו זמן כלל ועכשיו לפני הגבייה כשנוכח שצריך לגבות מקרקעות או בשאר אופני קדימה הנ"ל הלך אצל בעל הצ'ק ורשם לו תאריך מוקדם.

57 כמו שנתבאר לעיל הע' 17 דלדעת הקצוה"ח אף דבשטר כת"י יש לחוש לקנוניא מ"מ כשתופס אף בתפיסה בעדים אין אפשרות להוציא מידו "אע"ג דבהודאה על פה לא מהני כלל לחוב לאחרים, אבל בכתב ידו מהני תפיסה אפילו בעדים" ע"ש, ולפי"ז אם ידוע שהוקדם זמנו של הצ'ק י"ל דינו כשטר מוקדם שנאמן ליפטר נגדו בטענת פרעון.

58 וכמו שנפסק בשו"ע (מג ס"ו): "כתב ידו אין צריך שיכתוב בו זמן" וראה בזה לעיל הע' 11.

59 ראה לעיל פרק ב ענף ג בתוקף הצ'ק לטענת פרעון, ובפרק ט בתוקפו נגד שאר טענות פטור.

60 כן נראה פשוט דבכה"ג כשיש נפק"מ בזמן שבו יש לחוש שהזמן אינו נכון, דיתכן שכתב לו צ'ק ללא תאריך והמלוה כתב כעת את התאריך והקדימו הרבה מהזמן האמיתי של ההלואה, ואף שנתבאר לעיל סעיף יד שאין הצ'ק נפסל ללא תאריך משום חשש הזיוף היינו משום דבאמת לא יועיל לגבות בו בפועל על פי התאריך שבכת"י

המלוה דיש לחוש שמא הקדימו, ואף דלעיל הע' 15 הבאנו מש"כ התומים דאף דבשטר כת"י שאין בו זמן יש אפשרות להפסיד לבעלי חוב המאוחרים, מ"מ לא חיישינן שיקדים הזמן שלא כדין דהרי אם רצונו להפסיד לבע"ח המאוחרים יכול למכור נכסיו ולהפסידם, ולכן לא חיישינן שהלוח יקדים הזמן, אמנם באופן שהשטר כבר נמצא אצל המלוה ויש למלוה אפשרות להקדים את הזמן שבו, ודאי דיש לחוש שהמלוה בעצמו רוצה להקדים הזמן לטובתו, ואין מועיל לו מה שהלוח יכול למכור נכסיו, כי הלוח אינו רוצה להקדים הזמן, וא"כ יש לחוש שהמלוה הקדים הזמן שלא כדין, ונאף דלפעמים ניתן להוכיח את הדבר על פי מספר הצ'ק, כגון כשיחברר שצ'ק שמספרו כו"כ הודפס בבנק בתאריך מאוחר יותר מהצ'ק האחר, ועפ"י רוב משתמשים בצ'קים לפי הסדר, ולפי"ז א"כ גם באותו פנקס צ'קים כל שמספרו קודם יש לו קדימה, נראה שאין לסמוך על זה בהוכחות נסיבותיות כאלו.

61 הגר"ש ואזנער שליט"א בשבט הלוי (ח"י סי' רעז והו"ד בקוני' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכז): "במי שנתן מספר שיקים למטרת צדקה וחסד, והנותן מת לפני שנפדו השיקים, אם יש תביעה על היורשים לשלם השיקים הללו או לא, דמצד החוק נתבטלו השיקים במיתתו, אבל יתכן שחל חוב על קרקפתא דגברא והיורשים חייבים לפרוע חוב אביהם,

החותם, ורק הצ'קים שכבר הגיע זמן פרעונם בחייו, ניתן לגבותם⁶², אמנם כבר נתבאר לעיל סעיף ז מדברי פוסקי זמנינו דהזמן שבצ'ק הוא זמן פרעון ולא זמן חלות חיוב, ונראה דהדין הנ"ל אינו אמור אלא באופן מסויים וראה בהערה⁶³, [וברין צ'ק פתוח שלא

הלוי ח"ג ס' רכב], ורק כשהגיע כבר זמנו ליפרע כיון שהצ'ק הוא סחיר וניתן למוסרו מיד ליד חל החיוב, ומ"מ עדיין יש לדון מדוע לא חייב את התובע ליסבע וצ"ע. וראה לעיל פרק ט הע' 230-222 בעצם דין גבייה מיורשים בשטרות וצ'קים. ב. עוד י"ל דמיירי באחד שנתן צ'קים לצדקה באופן שבכל חודש יחול חיוב חדש, וכגון באחד שרצה לנכות ממעשר כספים שלו מידי חודש, ולכן לא התחייב מתחילה בסכום מסויים וחילקו בתשלומים, אלא התנה שבכל חודש יחול החיוב בסכום שנקבע, כדי שיוכל לנכותו מחיובו במעשר כספים, ולכן בכה"ג כשמת ושוב אין הכנסה שיכולים להפריש מזה מעשר כספים בטל חיובו, ואמנם באופן שנתחייב סכום מסויים ואח"כ בשעת התשלום חילקו בכמה צ'קים ודאי חשיב כל צ'ק כשטר חוב גמור.

ג. והגרש"א שטרן שליט"א כתב בזה די"ל דדוקא בצ'ק שמת החותם דבכה"ג לפי הנוהל אינו יכול לגבות כלל בהני צ'קים, ולכן ס"ל דבאלו שלא הגיע זמנם יש לדון בזה כפי הנוהל וצ"ע לחלק בזה ע"ש [והור"ד בקנ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכט - קל], וראה עוד להלן פרק טו הע' 67 מש"כ בזה מהלך נוסף.

והנה לעיל פרק ט הע' 230 הבאנו מה ששמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שנשאל על חיוב תשלום צ'קים שניתן ע"י נגיד מפר' ששבחל"ח וזמן פרעון הצ'קים הוא לאחר מיתתו, ואמר דבאופן זה י"ל שלא נעשה כחוב על הנותן לחייב את יורשי בתשלום חיובות אביהם ואין כאן רק ענין של המצוה לקיים רצון אביהם ע"ש ויישבנו באופן נוסף מה שפסק במקו"א שיכולים לגבות מיורשים דשא"ה שהגיע זמנו מחיים וזה לכאור' כפסק הגר"ש ואזנער הנ"ל, וע"ש מש"כ די"ל דס"ל שכשזמנו לאח"מ חוששים שמא פירש שאינו מתחייב רק בהגיע זמנו עכ"פ לגבי גבייה מיורשים קטנים וצ"ע וע"ע בזה לעיל פרק א הע' 27, 72, דאולי מיירי כשעדיין לא הגיעו ליד המקבל וע"ע להלן פרק טו הע' 66.

או שמא הו"ל רק נדר שאין היורשים חייבים, ואולי יש בזה עכ"פ גדר מצוה לקיים דברי המת, וראה בזה להלן פרק טו סעיף טו.

62 ע"ש שכתב וז"ל: "הנה שאלה הזאת מקבלת אור, אבל לקצר לפי ישירות דע"ת. אם היה זה שיקים שכבר בחייו אב היו בתוקף מצד התאריך שכבר חל בחייו, והיו עומדים לגבות כהלכה ע"י ב"ד, וגם נכסיו משועבדים א"כ ה"ה כשאר חוב המוטל על נכסיו שחייבים היורשים, אבל אם חלו התאריכים רק אחרי מותו, א"כ בחייו אין לו שום שעבוד הגוף או שעבוד נכסים לשלם, רק קבלת נדר לשלם בזמן כשיגיע ועד אז אם קבל זה בנדר ה"ה רק התחייבות נדר שאין על היורשים כמבואר ברמ"א חו"מ ס' רנב ס"ב, ואין בזה משום מצוה לקיים ד"ה, אפילו לשיטת הש"ך שם כיון שלא צוה לבניו ע"ש גם בפ"ת ס"ק ג, מ"מ י"ל דיש בזה מדת חסידות להועיל לנשמת האב", וכנראה דס"ל דהזמן שנרשם בצ'ק הוא זמן חלות החיוב ולא זמן פרעון, וגם חזינו בזה דס"ל דלא חיישינן לפרעון בצ'ק, ולכן באלו שכבר הגיע הזמן בחייו גובין מהם.

63 הנה חידוש גדול הוא לומר כן, דהרי בפשטות חלות החיוב חל עם מסירת הצ'ק, והזמן שבצ'ק הוא רק זמן פרעון ולא זמן חיוב, וכנ"ל, [וגם מש"כ דאין לחוש לפרעון ולא נחית כלל לחייב את התובע שבועה, צ"ב וכמשנ"ת לעיל פ"ט דמסתבר דבצ'ק לכר"ע צריך עכ"פ שבועה, זולת אם נאמר דס"ל כמש"כ לצדד שם בהע' 119 ובכ"מ דצ'ק עדיף מממרני וצ"ע], וממילא לפי"ז הדין הוא להיפק, דבאלו הצ'קים שעדיין לא הגיע זמנם יכולין לגבותם מהיורשים בלא שבועה, [באופן שברור שעדיין הוא תו"ז], ובאלו שכבר הגיע הזמן לכאור' צריך שבועה, ואם הם יורשים קטנים אינו יכול כלל לגבות מהם, וראה בשו"ת ישיב יצחק (ח"ב ס' מב) שכתב בעובדא זו דחייבים לשלם כל הצ'קים, ואולי יש ליישב דברי השבט הלוי בכמה אנפין כדלהלן.

א. ודב"י הגר"ש אמרור"ם דוקא בצ'ק שניתנו לצדקה דכיון שזוהי התחייבות חדשה בלא תמורה, ס"ל דלא חל חיוב בזה ע"י הצ'ק, [ראה בשבט

נכתב בו הסכום עד לאחר מיתת הנותן ראה בהערה 64]. דיני חיובי השבועה בגביית צ'ק מיורשים נתבארו לעיל פרק ט.

ענף ג - פרטי דינים נוספים בתאריך הרשום בצ'קים

לפני התאריך הרשום בצ'ק דינו כתוך זמנו

פז. כל האמור לעיל הוא לגבי קביעת זמן ההלוואה והשיעבוד, אמנם זה ברור שהזמן שבצ'ק נחשב כזמן פרעון לגבי דיני תוך זמנו⁶⁵, וכל שהוא תוך זמנו יש לו הזכויות והחובות שיש בכל הלוואה שהיא תוך הזמן, והם כדלהלן:

א) אין המלוה יכול לתובעו שיפרע לו החוב בתוך הזמן⁶⁶.

ב) כמו כן אין הלוה יכול למעון שפרעו בתוך הזמן, אף באופן שאין בזה ההוכחה מעצם החוקת הצ'ק כגון שהמלוה אינו טוען ברי שלא נפרע, ובא לגבות מיורשי הלוה, שגם כן אינם יודעים אם נפרע, ומ"מ אין המלוה צריך לישבע שלא פרע, כיון שהוא תוך זמנו⁶⁷, וכן בכל שאר האופנים שצריך שבועה קודם הגבייה אם הוא תוך זמנו גובה בלא שבועה⁶⁸, [ויש חילוקי דינים מתי אפשר לסמוך על הזמן הנכתב בצ'ק לענין גבייה מיורשים בתוך זמנו וראה בהערה 69].

ג) אם הלוה רוצה לפרעו במוזמן בתוך הזמן והמלוה מסרב נראה שיכול הלוה לכופו למלוה להחזיר לו הצ'ק תמורת המזומנים וראה בהערה 70.

דאינו צריך שבועה כנ"ל פרק ט סעיף כג, יכול לגבות מיורשי הלוה גם בטענת שמא, [כשגם הם טוענים שמא, דאם הם טוענים ברי והמלוה שמא אינו גובה כלל מהם ע"ש בפ"ב].

68 וראה בזה לעיל פרק ט באורך האופנים שיכול הלוה להשיבע למלוה.

69 יעויין משנ"ת בפרק ט סעיף לג דכשהתאריך כתוב בכת"י הלוה עצמו, אז ברור שזה נכתב בחייו, והוי תוך זמנו, אבל כשזה בכתב יד המלוה או כתב יד אחר מיורשים גדולים יכול לגבות בשבועה, אבל מיורשים קטנים להעריך שי אינו יכול לגבות, ולהתומים לכא"ר יכול לגבות, ע"ש באורך וראה מש"כ שם דבזמנינו אף כשיש חיוב שבועה אין משביעין, והנפק"מ בזה דמפשרין ביניהם ע"ש. 70 הנה לעיל הע' 21 הבאנו דהלוה יכול לכופו למלוה לקבל הפרעון בתוך זמנו, והמלוה אינו יכול לסרב רק כשיש לו הפסד ברור בכך, ויש לעיין באופן שכבר נתן לו צ'ק לתשלום שכפי"מ שנתבאר בכ"מ חשיב כפרעון מותנה, ונראה לכא"ר דאם לאחר מכן רוצה הלוה שיחזיר לו הצ'ק ויתן לו מזומנים

64 הנה כל האמור לעיל הוא כשכבר נכתב סכום על הצ'קים אבל בצ'ק פתוח ראה משנ"ת לעיל פרק ב הע' 83 שהבאנו מש"כ בקובץ התורני שורת הדין (הנ"ל עמ' צא-ב) דצ'ק פתוח שלא נכתב בו הסכום עד לאחר מיתת החותם בהצ'ק, אין אפשרות לגבות כולו מהיורשים ויש לפשר ביניהם ע"ש, ועפ"י הוסיף דה"ה כשהצ'ק ביד שלישי לא עדיף מאילו היה ביד המלוה וע"ש שמסתייע מדברי הש"ך סי' נח סק"א, אמנם לפי"ד העטרת צבי שהובא שם לעיל פ"ב הע' 82 נראה דיש נאמנות להשליש לומר כמה היה החוב וצ"ע.

65 ואף להסוברים שהזמן שבצ'ק הוא זמן חיוב וכנ"ל, מ"מ ברור שיש בזה גם קביעות זמן לתשלום, שהרי רק לאחר התאריך הרשום בצ'ק ניתן לגבותו בבנק.

66 וכנ"ל הע' 19, [זולת כשהלוה מבזבז נכסיו כדלהלן].

67 וכנ"ל פרק ב הע' 108, דבעלמא בשמא ושמא אינו גובה מיורשי הלוה כיון שהוא צריך לישבע שלא פרעם ואינו יכול לישבע, אבל בתוך זמנו

צ'ק ללא תאריך זמן פרעונו הוא מיד [ואינו כסתם הלואה שזמנו ל' יום]

יז. אולם אם לא נרשם כלל זמן בהצ'ק, אין זה נחשב כסתם הלואה שזמנו ל' יום, אלא הרי הוא עומד לגבייה מיידית בבנק⁷¹, ואף אם החותם יטען שהותנה ביניהם לאחר את זמן הפרעון, אינו נאמן בזה⁷², ואף כשהמלוה מודה שהוסכם ביניהם לאחר את זמן הפרעון, וחלוקים ביניהם על אורך הזמן שנקבע, מ"מ המלוה נאמן על אורך הזמן⁷³.

ולענין גבייה מיורשים בצ'ק שאין בו תאריך ראה לעיל פרק ט סעיף ל⁷⁴.

תאריך שאינו מופיע בלוח הוא כקביעות לסוף אותו החודש

יח. כשקבעו זמן שאינו מופיע בלוח השנתי כגון שכתב ל' חשוון, והחודש הוא חודש חסר וכדו', הנוהל הבנקאי הוא לחייבו בתאריך האחרון של החודש⁷⁵, דהיינו שזמן

הגיע זמנו וכו"ל דהוי כהרשהו למלאות פרטי הצ'ק, ולכן אף כשמורה שנקבע זמן אחר, נאמן לומר לאיזה זמן נקבע, ולא מיבעיא להסמ"ע והתומים ונתי' שסוברים דבכל שטר שנכתב על החלק חשיב כנתינת נאמנות למלוה על כל מה שיאמר וכו"ל פרק יא סעיף ה, אלא אף להש"ך (סט סקי"ז הוב"ד שם) שסובר דבענין לנאמנות של מיגו דאי בעי כתב עליה מאי דבעי, ובשטר כת"י לא מהני מיגו להוציא, מ"מ כבר כתבנו שם בסעיף ט דבצ'ק גם להש"ך מהני כשנתן צ'ק פתוח, כיון דכן הוא הנוהל בדינא דמלכותא דמהני, ודמי למש"כ הש"ך לגבי ממרני דכיון שיש תקנת ארצות דמהני, וה"נ בנידו"ד, [ואמנם אם קבעו ביניהם זמן פרעון ונודע שהמלוה הקדים את התאריך לא נדון עפ"י הזמן שבו, ואף כשכבר הגבוהו קודם ואח"כ נודע שהקדים הזמן, מוציאין מידו דמה שמועיל כשקדם וגבה דמה שגבה גבה זהו באופן שכבר הגיע זמנו כמבואר בשו"ע סי' קד].

74 ע"ש בהע' 228 דלגבי גבייה מיורשים קטנים ודאי דאי אפשר בכה"ג, ואף לענין גבייה מיורשים גדולים הצ'ק גרע מממרני [דבזה לדעת הערך שי אף כשאין בו זמן גובה מיורשים גדולים במיגו ע"ש, אבל בצ'ק אינו כן] דיש לחוש שכבר עבר זמנו, כיון שעל פי רוב כשנותן צ'ק ללא תאריך, הוא עומד לגבייה מיידית כמשנ"ת.

75 הסיבה לכך שירדו לסוף דעתו שנתכווין לשלם ביום האחרון של החודש, ולכן אם כתב תאריך 30 בפברואר, שאינו קיים במניינם, זמן פרעונו הוא ביום האחרון לאותו חודש.

והמלוה נחא ליה יותר בהצ'ק מאיזו סיבה שהיא, לכאור' יכול הלוח לכופו למלוה להחזיר לו הצ'ק דהרי לא גרע משאר חוב שיכול הלוח לכופו למלוה לקבל הפרעון בתוך הזמן כיון שקביעות הזמן הוא לטובת הלוח, וה"נ כשנותן צ'ק הרי זה קביעות זמן עד הגבייה ועל הלוח מוטל לדאוג לכיסוי הצ'ק ושפיר יכול לכופו שלא יהא לו שעבוד זה, ואולי יתכן שכשיש למלוה סיבה מאוד מוצדקת ומיוחדת להעדיף את הצ'ק יל"ע אם יכול לסרב לבקשת הלוח. [ומאידך ברור דבאופן שהלוח מבזבז נכסיו ויש חשש שבהגיע הזמן לא יכול לכסות את הצ'ק יכול המלוה לכופו עליו שיפרענו גם בתו"ז].

71 כן נראה פשוט, דהא ביד מקבל הצ'ק למלאות את התאריך הנוכחי ולהציגו תיכף לגבייה בבנק, ואף כשלא יכתוב כלל תאריך הצ'ק יכובד בבנק, כי הצ'ק אינו נפסל בשל חוסר תאריך וזמן פרעונו הוא עם הצגתו לגבייה.

72 כי עצם מסירת הצ'ק כשהוא חסר פרטים הריהו כהרשאה למלאות את הפרטים החסרים בו, וכבר נתבאר לעיל דין זה בפרק יא סעיף ט ובכ"מ.

73 הנה בשטר בכה"ג מבואר בשו"ע (סי' עד ס"ב) דדינו כשאר טענות, ולכן אם המלוה טוען שהלווהו רק לה' ימים והלוה טוען שהלווהו לעשרה ימים, הלוח נשבע היסת דהוא המוחזק, [ואם יש עד אחד לטובת המלוה נשבע הלוח שבועה של תורה, וע"ש בקצוה"ח סק"ב שהאריך בזה, והעלה דשבועת מודה במקצת לא שייך בזה ע"ש ואכמ"ל], אולם בצ'ק נראה דהמלוה נאמן לומר מתי נקבע זמן הפרעון, שהרי בידו היה לכתוב בהצ'ק שכבר

הפרעון הוא כ"ט חשוון, ואף שלא מצאנו שכך הדין בדיננו ראה בהערה 76, מ"מ כיון שניתן על דעת לגבותו בבנק כפי מנהגם, הרי זה כקביעת זמן לכ"ט חשוון⁷⁷.

תאריך שחל בשבת או שחסר בו פרט

יפ. אם התאריך חל ביום שאין בו פעילות בבנק, כגון בשבת וחג, זמן הפרעון הוא ביום שלאחריו⁷⁸, וכן כשצויין בו רק השנה והחודש ללא יום החודש, זמן פרעונו הוא בתחילת החודש שלאחריו⁷⁹.

כשכתב אדר סתם בשנה מעוברת

כ. בשנה מעוברת שיש שני אדרים, דינו כמו בשטר בעלמא, ויש בזה חילוקי דינים דלהלן: א. כשנכתב באחד אדר סתם ובהשני אדר ב', זה שכתוב בו אדר סתם קודם, דסתם אדר הוא אדר א' [וכן בסתם צ'ק שנכתב אדר סתם יכול לגבותו מאדר א']⁸⁰, ב. כשבשניהם נכתב אדר סתם הוי כזמן לאותו חודש, וזה שקודם ביום החודש הוא קודם לגבות⁸¹, ג. גם כשכתוב באחד אדר ראשון ובהשני אדר סתם הוי כזמן לאותו חודש, וזה שקודם ליום החודש הוא קודם לגבות⁸², ודעת הש"ך דבכל הני אופנים הוי ספיקא דדינא וחולקין⁸³.

הרי בתחילת החודש הבא ודאי שכבר הגיע זמן פרעונו.

80 שו"ע סי' מג (סעיף כח): "ב' שטרות שנעשו בשנה מעוברת באחד כתוב בו אדר סתם, ואחד

כתוב בו אדר שני, נותנים למי שכתוב בו אדר סתם", וביאר בתומים (סקכ"ח) דסברת הדברים משום דבסתם כותבין אנשים אדר סתם, כל שאין ידוע להם שיש אדר ב', ולכן בסתם המכוון הוא לאדר א', ורק כשעומדין באדר ב' הדרך לציין זאת בפירושו. ופשוט דלפי"ז ה"ה בסתם צ'ק שנכתב בו אדר סתם גובין אותו באדר א'.

81 שו"ע (שם): "ואם בשניהם נכתב אדר סתם הוי כמו שכתוב בשניהם אדר ראשון ונותנים למי

שזמנו קודם במספר ימי החודש".

82 תומים (שם) והו"ד בנתי' (חי' סקל"א), ומשמע דנקטו כן לדינא ודלא כהש"ך המוכבא בסמוך, [וע"ש בתומים דכשכתב עד סוף אדר יכול לדחותו

עד סוף אדר שני, ואופן זה לא שכיח בצ'קים].

83 שם (סקמ"ח) דכיון דבשו"ע יו"ד הביא המחבר גם דעת הרמב"ם דסתם אדר הוא אדר ב', לכן

הוי ספיקא דדינא ע"ש, וראה משנ"ת בזה בבאר המשפט סי' מג אות מח.

76 אף שלא מצאנו סתירה לזה, אך לכאור' למש"כ הפנים במשפט (עג ס"א) דבסתם הלואה הוי

זמן הפרעון ביום ה"א, א"כ בנידוד לכאור' יש לאחר את זמן הפרעון לתחילת החודש הבא.

77 כיון דע"ד כן נתחייב דנחית לנהוג כפי המקובל בבנק וכדלעיל פרק א הע' 17-18 ופ"ג סעיף ט, ובלא"ה יש לחלק מהאופן דהפנים במשפט דשא"ה דלא נחית כלל לקבוע זמן, משא"כ בנידוד דנחית לסוף החודש, יש לדון כן.

78 פשוט, דכיון שניתן כדי לגבותו בבנק, זה תלוי לפי המציאות בזמן שאפשר לבצע את הגבייה, ואינו יכול לחייבו שיפרענו בערב שבת וחג, דאז עדיין תוך זמנו הוא.

79 כעין המבואר בשו"ע (מג סכ"ג) דכשכתוב בו ניסן סתם חרששין שזמנו בסוף החודש, ובנידוד הנוהל הבנקאי הוא לחייבו בתחילת החודש הבא.

ויש לציין שלפי הנוהל הבנקאי אף שהצ'ק אינו נפסל כשהוא ללא תאריך, כנ"ל הע' 66, אולם כשנכתב בו תאריך עליו להיות תאריך מושלם שלא חסר בו פרטים, בכל זאת מה שניתן להבין מתוך הרשום בצ'ק ניתן לנהוג על פיו, ובנידוד

שינוי בתאריך הצ'ק פוסל את הצ'ק

כא. כל שינוי שנעשה בתאריך הרשום בצ'ק, הנוהל הבנקאי הוא לפסול את הצ'ק בזה, ואינו יכול לגבותו אף מהחותם עצמו⁸⁴, ולכן אף שבדיננו נשאר חייב בגוף החיוב, מ"מ הצ'ק נפסל ויכול לטעון נגדו טענות פטור⁸⁵, אמנם כשאין ללוה שום טענות פטור, יש לחייבו לחתום לאישור השינוי, כדי שהמלוה יוכל לגבותו בבנק⁸⁶.

כתיבת התאריך העברי או הלועזי

כב. יש להעדיף לכתוב הזמן לפי התאריך העברי⁸⁷, ובאופן שאין אפשרות אחרת ויש צורך לרשום את התאריך הלועזי⁸⁸, יש שכתבו שצריך לכתוב לכתחילה את שם החודש הלועזי ולא את מספר החודש וי"א שאין קפידא בזה⁸⁹, ומ"מ אם רושם את מספר החודש יכוין בדעתו שזהו למנינים ולא למנינו, וראה עוד בהערה בדיון מנין השנים⁹⁰.

לאחרים לכתוב התאריך רק על פי מנינו ולא על פי מנין הגוים".

88 כגון כשכותבים צ'קים לתאריכים מאוחרים בתשלומים וכדו' שקשה מאד לכוין ליום החודש העברי, מה גם שעיקר התגמולים והמשכורות נקבעים ומועברים לבנק לפי תאריכי החודש הלועזי, וראה בקובץ הנ"ל מכתבו של הגר"ש דבילצקי שליט"א דמהאי טעמא לא נחשב בזה כמייקר שם העכו"ם.

89 קובץ באו"י שם עפ"י שו"ת באר משה (ח"ח סי"ח) והגרי"י פישר זצ"ל, [וע"ש מש"כ לדחות דברי הציץ אליעזר שכתב דגרע כשכותב שם החודש], אולם בהליכות שלמה הנ"ל בשם הגרש"ז אויערבאך כתב: "ומיהו כשכותב בליט בריה על פי מנינים אין צריך לזהר לכתוב חדשים בשמותם ורשאי לכתוב גם מנין החודש".

90 יעו"ש בקובץ באו"י הנ"ל מש"כ דכשכותב מנין החדשים יש לכתוב "למנינים", ובצ'ק שאין אפשרות לכתוב כן בגוף הצ'ק יש לכה"פ לכוין כן.

עוד יש לציין דעצם כתיבת השנה הלועזית יש בזה ג"כ משום מייקר שמם כיון שזה מציין תחילת אמונתם רח"ל, אך שמעתי משמיה דהגה"ק בעל שפע חיים זצ"ל שיש עצה לזה לכוין לשנת לידת התנא רבי עקיבא שזהו ג"כ להבדיל אותו מנין השנים.

84 כן הוא הנוהל לגבי כל שינוי הנעשה בצ'ק הן בהסכום או בשם הנפרע או בתאריך.

85 כי לפי האמור לעיל פרק ב ענף ג עיקר תוקפו של הצ'ק הוא מכח הנוהל ודינא דמלכותא, ומהעובדא שניתן לאכוף פרעונו על החותם, ובזה שאין אפשרות לחייבו בגין הצ'ק יש לומר שכבר פרעו ולא חשש להשאיר הצ'ק תחת ידו, ונאמן לטעון פרעתי או שאר טענות במיגו.

86 דהרי ברור שנשאר חייב בגוף החוב, וכיון שנתן לו צ'ק הרי הוסכם ביניהם לפרעו באופן זה, ולכן אף שהמלוה עשה שלא כדיון בזה שניסה לשנות את התאריך, מ"מ לא בטל בזה חיוביו של החותם, ועליו לתת למלוה את האפשרות לגבות את הצ'ק כדיון.

87 דבדרך כלל כותבים מנין החודש ויש לחוש להאוסרים למנות כפי מנין העכו"ם דהוי כמייקר זכרם, וגם יש בזה משום איסור מנין החדשים דבקרא כתיב החודש הזה לכם שיש למנות מניסן דוקא ועמש"כ בחת"ס עה"ת שם, וראה בקובץ בית אהרן וישראל גליון סח (מעמ' קז) ואילך מאמרו של הג"ר בנימין פרידמן שכירר ענין זה באריכות, ובהליכות שלמה (מועדים פי"ט הע' 73): "ועל דבר כתיבת התאריך בשטר ההמחאה נזהר רבינו [הגרש"ז אויערבאך זצ"ל] וכן הורה

ענף ד - תוקף הצ'ק לאחר התאריך הרשום בו ודין צ'ק ישן

כשמאחר לגבות הצ'ק יש להודיע זאת ללוה

כג. כשלא הוצג הצ'ק לגבייה בזמנו יכול לגבותו תוך זמן סביר⁹¹, ואף כשהלוה וקיבל כמה צ'קים לתשלומים, ועיכב את הצגת הצ'ק הראשון עד שכבר הגיע זמן הפרעון של הצ'ק השני, יכול המלוה להציג את שניהם לגבייה בחד⁹², ואף אם נגרם ללוה הפסד בזה בהצגת הצ'ק לגבייה באיחור, שבגין כך חזר הצ'ק וכדו'⁹³, אין המלוה חייב לשלם ללוה על ההפסד ואדרבה הלוה משלם למלוה על הפעולה שנגרם לו בחזרת הצ'ק⁹⁴, אך לכתחילה יש להודיע ללוה שעומד להפקיד כמה צ'קים שלו, כדי שיוכל להפקיד הסכום הנדרש בבנק, ולא יגרום הפסדים ללוה, וכן כשמתעכב מלהציג הצ'ק לגבייה בזמנו, יש להודיע זאת ללוה כדי שלא יטרח בכדי להשיג כספים⁹⁵, ולאחר זמן כשהמלוה מחליט להציגו לגבייה רצוי להודיע זאת ללוה וראה בהערה⁹⁶.

וכשהמלוה נזכר להציג הצ'ק לגבייה, הצ'ק חוזר מחוסר כיסוי.

94 דהוי גרם הפסד ללא כוונה להזיק, שהרי ברור שהעיקוב בגבייה לא היתה כדי להפסיד ללוה, ואדרבה לפעמים כוונתו לטובה כדי להרויח לו עוד זמן, וראה להלן פרק טז הע' 39 מש"כ דהמלוה אף יוכל לתובעו שישלם לו על ההפסד שנגרם לו בגין חזרת הצ'ק, וכמו בכל צ'ק שחזר דהחזרתם חייב לשלם כל ההוצאות כדלהלן פרק טז, [ולא אמרין דשא"ה שהמלוה הרי גרם זאת לעצמו בזה שהצ'ק הוצג לגבייה באיחור דעל הלוה לדאוג שיהא כיסוי לצ'ק כל הזמן, אמנם נראה פשוט דאף לו יצויר שיהא אופן שבעל הצ'ק פטור מלשלם למלוה מ"מ אין הוא יכול לדרוש מהמלוה שהפקיד הצ'ק באיחור על זה שגרם לו בחשבונו דמי פעולת החזרת הצ'ק].

95 כ"כ בפתחי חשן (הלואה פ"ג הע' ו): "ולאידך גיסא נראה להעיר שבמקרה שהמלוה אינו זקוק לכסף בזמן הפרעון והחליט שלא לגבות הצ'ק מן הראוי להודיע על כך ללוה, ראשית שמא אין ללוה כסף עתה ויצטרך לטרוח לחפש בזמן שאין המלוה זקוק לכך, ועוד שפעמים גורם הפסד ללוה שאם יאחר לגבות הצ'ק לפעמים אין הלוה שם לב לכך שהצ'ק לא נגבה וכשיראה שיש יתרה בחשבונו יוציא לצרכו וכאשר יגבה המלוה את הצ'ק לא ידע מכך ויהיו ללוה הוצאות מכך ויש לכלכל מעשיו בדרך הנכונה".

96 וכנ"ל שיש לזהר שלא יוגרם לו הפסד, וה"נ כשמציגו לגבייה באיחור יכול לגרום לו הפסד

91 כל הלוואה נגבית גם לאחר זמן רב, זולת כשיש ריעותא בזה שאיחר מלתובעו כדלהלן, ובצ'ק כשרוצה לגבותו בבנק הרי הוא יכול להציגו לגבייה תוך ששה חודשים מהתאריך הנקוב בו, ולאחר מכן הבנק לא יכבד את הצ'ק ויוכל לגבותו רק מהחזותם עצמו, וראה להלן הע' 122.

92 הנה בקצור (עג סק"ט) הביא דברי הר"ש יונה דכשקבע לפרעו בתשלומים והמלוה נתעכב מלגבות עד שעברו כל הזמנים, אינו יכול לתובעו עתה כל הפרעון בבת אחת, [נעמש"כ בפתחי חשן הלואה פ"ד הע' כב], אולם בצ'קים נראה דאף כשלא הציגם לגבייה בזמנם יכול להציג את כל הצ'קים בבת אחת, דכיון שעל הלוה היה מוטל להפקיד סכום הצ'ק ביומו, א"כ מה שלא גבה המלוה הצ'ק אין זה כהרווחת זמן, אלא זהו סתם רפיון מצד המלוה, ואין ללוה למשוך הכספים ביתניים, שהרי המלוה יכול כל יום להציג הצ'ק לגבייה, ויתכן שהמלוה כבר מסר הצ'ק לאחר והעיקוב בגבייה הוא מהמקבל ולא מצד המלוה, ולכן ודאי דלא נחשב כהרווחת זמן, אולם ברור שעל המלוה מוטל שלא לאחר את הגבייה באופן שיש בזה גרימת הפסד ללוה וכדלהלן.

93 שזה שכית שהלוה מפקיד כסף בבנק לצורך הצ'קים שניתנו על ידו, וכשהצ'ק לא נגבה בזמנו, הכסף משמש לכיסוי צ'קים אחרים, והלוה עלול לשכוח שאחד הצ'קים עדיין לא נגבו,

הגבלת תוקף הצ'ק לזמן מסויים אינו מבטל את גוף החיוב

כד. מצוי שחותם הצ'ק רוצה למנוע את הקשיים הנגרמים כתוצאה מהעגת הצ'ק לגבייה בתאריך מאוחר, ולכן הוא מגביל את זמן פריית הצ'ק מהבנק, ע"י ציון על פני הצ'ק שתוקפו מוגבל לחודשיים וכדו'⁹⁷, אמנם ברור שאין בכח תנאי זה לבטל חוב קיים, ולכן אם הצ'ק ניתן עבור חוב או מקח, הריהו חייב בתשלום הצ'ק, גם כשעבר הזמן המוגבל, ואף שאינו ניתן לגבותו בבנק אין זה אלא מכח ההסכם שבינו ובין הבנק, אבל לא נבטל החוב⁹⁸.

בהנ"ל כשהצ'ק ניתן להתחייבות וכוונתו להגביל גם את גוף החיוב

כה. אף בצ'ק שניתן להתחייבות כגון במתנה או צדקה, בסתמא התנאי אינו כגוף החיוב, וניתן לתובעו לאחר הזמן המוגבל, אולם אם נתכוין בפירוש לכך⁹⁹, יש בזה חילוקי דינים:

א) באופן שדעתו שיחול החיוב בצ'ק שזהו להתחייבות נדרי צדקה¹⁰⁰ נראה דתליא בפלוגתא ד"א שצריך בזה תנאי כפול ואם לא כפל תנאו התנאי בטל והמעשה קיים ועליו ליתן הצדקה גם לאחר הזמן המוגבל¹⁰¹, ויש לצדד דאין צריך בזה תנאי כפול דהוי כדבר שתלאו באם יהיה כך וראה בהערה¹⁰².

100 והיינו שנדר ליתן צדקה על ידי מסירת הצ'ק להעני או לגבאי צדקה, או באופן שחל החיוב

מתורת נדר בעצם כתיבת הצ'ק דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, או בעצם המחשבה שחושב ליתן לצדקה, וכדלהלן פרק טו, [ע"ש בענף ב שנתבאר דבכתוב או שחשב ליתן יש להחמיר לקיים נדרו, וע"י בצדקה ומשפט פ"ד הע' ג], ולא מיבעיא להסוברים דהצ'ק חשיב שטר גמור להתחייב בו, אלא אף להסוברים דהוי כהוראה בעלמא, מ"מ כשנותן צ'ק לצדקה י"א דחל בזה חיוב משום נדר, וכמש"כ השבט הלוי (ח"ז סי' רכב) והר"ד לעיל פ"א סעיף כ, וראה בכ"ז להלן פרק טו ענף ב.

101 כ"ה דעת הבה"ג ור"י דבנדרים בעינן תנאי כפול, והביאם הרא"ש (נדרים פ"א סי' י'), וכתב ע"ז דכן עמא דבר, ודלא כהר"ף שכתב בתשו' דא"צ תנאי כפול בנדרים, ובטור (יו"ד סי' רד סעיף י) נקיט כהרא"ש וע"ש בב"י (סעיף יד), וה"נ כיון דהשטר מחייבו והוא רוצה להגביל החיוב שאם לא יגבנו עד לזמן המוגבל יבטל החיוב, צריך בזה למשפטי התנאים, ולפי"ז כל שלא התנה זאת בתנאי כפול, לא בטל החיוב אף בזמן המוגבל, [ולא אמרינן דכוונת התנאי הוא שהחיוב אינו חל רק כשיגבה בפועל, ולפי"ז הוי כאילו נתחייב לו

שהצ'ק יחזור מחוסר כיסוי. אמנם יתכן שאם מציג הצ'ק לגבייה ביום שיודע שיש לו כסף בבנק כגון ב-20 ללועזי או בתחילת החודש כשמועברת משכורתו לבנק מותר לכתחילה אף כשאינו מודיעו ויל"ע.

97 והבנק לא יכבד את הצ'ק לאחר הזמן שנקבע, ויש לציין שלמרות שהצ'ק אמור להיות פקודה ללא תנאי, עם זאת אין תנאי כזה פוסל את הצ'ק, ועל הבנק לפעול לפי הוראות לקוחו.

98 פשוט שאין זה בכלל כוונת החותם, שהרי מטרת ההגבלה אינה להפקיע את החוב, אלא לצורך הסדר הנכון לטובת הלזה כדי שלא יופסד בהצגת הצ'ק בזמן מאוחר ללא ידיעתו כשאין לו כיסוי בבנק, ואף כשהלוה טוען שנתכוין בתנאי זה שהחוב יופקע לאחר הזמן המוגבל, אין בכוחו להתנות כן ללא הסכמתו המפורשת של המלוה, וכמשנ"ל לעיל פרק א הע' 42.

99 והיינו כנ"ל דבסתמא אין בכלל כוונת החותם להפקעת החיוב, אלא להגבלת הגבייה בבנק בלבד, אבל לפעמים דעתו בפירוש שלאחר הזמן ייבטל החיוב וכן נהוג במוסד צדקה ידוע בירושלים שלאחר הזמן שנקבע לגביית הצ'ק אין יכולים לגבות ממנו כלל, וזה נעשה למען הסדר הנכון וכדו'.

(ב) כשאין כוונתו בהתנאי לביטול החיוב לגמרי, אלא דעתו שיוכל לשנותו ליתנו לעני אחר, אין צריך בזה תנאי כפול¹⁰³, וכן באופן שיש לו מעות צדקה שכבר הופרשו ומחלקן לעניים, או כשזה מתחלק ע"י גבאי צדקה שקיבל סכום מעות מסויים לחלק לנצרכים אין צריך בזה תנאי כפול, ולאחר הזמן המוגבל יכול לשנותו לעני אחר¹⁰⁴.

כללי להפריש ממעותיו הסכום לצדקה, אבל לא זכה בזה כלל עני זה שנרשם שמו בצ'ק, ויכול לשנותו לעני אחר], ואם נאמר דחל הנדר דהבנק חשיב כעיסקא והוי כברשותו, א"כ חל הנדר לעני זה גופיה, ותליא בפלוג' הפוסקים אם מותר לשנות מעני לעני, [ראה בצדקה ומשפט שם השי' בזה].

ולפי"ז נראה דבכה"ג לכו"ע א"צ תנאי כפול, דכיון דלענין גוף הנדר הרי לא נתכוין להתנות כאן תנאי לביטולו, וכל התנאי אינו אלא לענין שיוכל לשנותו לעני אחר, וא"כ ממנ"פ אם למעשה ס"ל כהצד הנ"ל דיכול לשנותו עדדיין לא חל הנדר הרי א"צ תנאי כפול דבזה פשוט שנחשב כמילתא דממונא דבזה א"צ תנאי כפול וכדלהלן הע' 106, ואם אינו יכול לשנותו משום דחל הנדר על הממון שבבנק א"כ הרי מצד הנדר נשאר הנדר לעני זה, ואילו התנאי שרוצה להתנות שיוכל לשנותו לעני אחר זהו דין ממוני גרידא שזהו משום זכיית העני, וא"כ דיני ממון א"צ תנאי כפול וכנ"ל.

104 דבאופנים אלו הרי המעות כבר הופרשו לצדקה, וכשמחלקם בעצמו או ע"י הגבאי אין לו בזה רק טובת הנאה למי לחלקם, ואין בזה דינא דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, וכמש"כ בצדקה ומשפט (פ"ט הע' ג בד"ה ונלענ"ד), דיכול לשנותו מעני לעני, והוי כדין ממון בעלמא, וע"ש שהוכיח כן מדברי השו"ע הרב (קו"א מכירה סק"א), דטובת הנאה דינא כמתנה מועטת בעשיר, אולם לפימש"כ שם מהפרי יצחק (סי' מט) שנסתפק בזה לדינא, א"כ הוי ספיקא דדינא, ועי' בצדקה ומשפט (פ"י הע' לה) דמשמעות הפוסקים דבסד"ד המוחזק יכול לומר קים לי, ורק כשהספק בקיום הנדר אזלינן לחומרא, וכאן הרי הספק אם חל הנדר ללא התנאי, וי"ל קים לי דלא בעינן בזה תנאי כפול. [נהעירני לנידון זה גבאי הצדקה המפורסם הרב מיכל גוטפרב זצ"ל, שהנהיג כן בקופתו, שכל שהצ'ק לא נגבה בזמנו, בטל הצ'ק והכסף ניתן לנצרכים אחרים].

שבעת שיעשה את פעולת הגבייה, או יחול החיוב, ובזה א"צ תנאי כפול, כמש"כ הנתי' (רו סק"א) דעל חלות שחל לאחר זמן, א"צ תנאי כפול, וזה אינו, דכאן ברור שחל החיוב מיד, דכן הוא כוונת הנותן, אלא שמגביל את חיובו בתנאי, וצריך למשפטי התנאים].

וכ"ז כשמתחייב בצ'ק זה אבל כשכבר נדר מקודם ליתן להעני, ורק קיים נדרו בנתינת הצ'ק, בזה ודאי דאינו יכול לכתוב בהצ'ק שהוא מגבילו עד לזמן מסויים שלאחמ"כ ייבטל החיוב, דהרי כבר חל נדרו בכל אופן, וראה להלן פרק טו ענף ג אם חשיב קיום הנדר כשמשלם לו בצ'ק.

102 היינו עפמש"כ הקצוה"ח (סי' רמא סק"ט) דכל שנותן מתנה בשויר אין צריך תנאי כפול, וא"כ ה"נ י"ל דהוי כנותן מתנה בשויר שאם לא יגבנו מהבנק עד הזמן יופקע המתנה, וצ"ע בזה עוד דהרי מי שאומר אם יהא כך אני מתחייב כך אין צריך תנאי כפול, דחיובו מתחילה אינו אלא באופן שאם יהא כך יתחייב כך.

עוד יש לציין דכל הנידון בזה הוא עפ"י רוב כשנותנים צ'ק ומתחייב בזה מדין נדר ואז לכאור' צריך תנאי כפול, אבל באופן שחשב בפירוש שלא יחול שום חיוב עליו ורק כשהמקבל יגבנו אז יחול הנדר, ודאי דבכה"ג לא בעינן תנאי כפול, וראה להלן דה"ה בהני עמותות ומוסדות צדקה וחסד שמחלקים מממון שכבר הופרש לצדקה א"צ בזה תנאי כפול.

103 דדוקא כשכוונתו להגביל שלאחר הזמן המוגבל ייבטל כל החיוב, בזה צריך תנאי כפול כיון שזהו תנאי בגוף הנדר, אבל כשכוונתו שלאחר הזמן המוגבל ישאר הנדר לצדקה אלא שיתנהו לעני אחר, בזה לכאור' אתאן לדין אם מותר לשנות מעני לעני, וד"י תלוי בנידון שהבאנו להלן פרק טו הע' 33 דאם לא חל נדר על ממון שבבנק דאי"ז ברשותו א"כ יכול לשנותו מעני לעני, [ואף דנתבאר שם לעיל דאף לדיעה זו חל עליו חיוב, אי"ז אלא חיוב

ג) וכשניתן למתנה בעלמא¹⁰⁵, ג"כ אין צריך בזה תנאי כפול¹⁰⁶ ובוה מהני התנאי אף לגוף החיוב, וכל שאין הצ'ק נגבה עד הזמן המוגבל בטל חיובו¹⁰⁷, ברם רצוי לציין במפורש שהתנאי הינו גם לגוף החיוב ולא רק להגבלת זמן גבייתו בבנק, כיון שדעת בני אדם שההגבלה הינה רק לגבי הבנק, וכשאינו מפרש כוונתו הרי הוא גורם להפסד ותרעומות¹⁰⁸, [לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹⁰⁹].

צ'ק שהוגבל תוקפו ונמסר ליד שלישי

כו. ראובן היה חייב לשמעון סכום מסויים, ושילם לו החוב בצ'ק שקיבל מלוי, והיה כתוב על פני הצ'ק שתוקפו עד לחודשיים בלבד¹¹⁰, ושמעון נתרשל מלהציג את הצ'ק לגבייה עד שפג תוקפו של הצ'ק, ורוצה שראובן ישלם לו מעות אחרים, אין שמעון יכול לחזור ולגבות החוב מראובן, כי אף שהצ'ק נחשב רק כפרעון מותנה¹¹¹, ואם יוחזר מהבנק מאיזה סיבה יכול שמעון לחזור ולגבות חובו מראובן, אבל כאן שהסיבה לביטול תוקפו של הצ'ק הוא באשמת שמעון שנתרשל מלהציג לגבייה בזמנו, אין ראובן חייב לשלם לו שנית¹¹², ונראה דאף כשהעיכוב לגביית הצ'ק היתה על ידי אונס, מ"מ אינו יכול לתבוע לראובן כיון שלמעשה שילם לו בצ'ק של אחר ונפסד על ידו¹¹³.

ועוד דסור"ס המקבל פשע בעצמו שלא הציגו לגבייה מיד וי"ל דמה שלא פירש להדיא אינו אלא גרמא. 110 ומיירי באופן שע"י איחור הגבייה בטל תוקפו של הצ'ק לגמרי, וכנ"ל סעיף כד.

111 דבכל צ'ק שניתן לצד שלישי, הרי המוטב חותם כמיסב, ומהותו של המיסב שהוא כערב על החוב, שאם הצ'ק יוחזר, יכול לחזור ולגבות ממנו כנ"ל פרק ג בנספח ובכ"מ.

112 שהרי הוא גרם בזה ההפסד, ואף שאילו היה הצ'ק אצל ראובן ושמעון היה גורם לו לעכב מלהציג בבנק, לא היה ראובן יכול לתבוע לשמעון, דאי"ז אלא גרמא, [באופן שלא נכתוב שמעון להזיק לו], אבל כאן שהצ'ק ניתן לשמעון עבור פרעון חוב, וע"י שנתרשל מלגבותו נפסד הזכות גבייה, עליו לשאת בתוצאות, כיון שהיה רשום על הצ'ק שתוקפו מוגבל, ואף אם לא עלה בדעתו כלל שישנה הגבלה זו על הצ'ק, וטוען שאילו ידע לא היה נוטל הצ'ק, או שהיה מפקידו בזמן, מ"מ אין לו על ראובן אלא תרעומת על מה שלא הודיעו, אבל ההפסד עליו כי חובת בדיקת פרטי הצ'ק מוטלת על המקבל, וראה משנ"ל להלן פרק טז בחיובי תשלום על גרמות הפעולות בבנק במי שהפקיד צ'ק שעבר זמן גבייתו. 113 ואף שנתבאר לעיל פרק ו הע' 191 ובכ"מ דהצ'ק נחשב כפרעון מותנה עד לגבייתו בבנק,

105 היינו שהמקבל אינו עני, דאם הוא עני אף כשהנותן נכתובין רק למתנה, מ"מ חל עליו חיוב דנדרי צדקה, וכמבואר לעיל פרק א סעיף כ ולהלן פרק טו ענף ב.

106 כמש"כ בנתי' (ר"ס ק"א) בשם העטרת צבי דהמנהג הוא דבמטלטלין לא בעינן תנאי כפול ע"ש, וכיון שזהו מילתא דממונא, א"כ א"צ בזה תנאי כפול.

107 אף למאי דקיי"ל דהצ'ק חשיב שטר גמור וחל ההתחייבות וכנ"ל פרק א ענף ב, מ"מ מהני התנאי לביטול החיוב וכנ"ל.

108 כי המקבל מתרשל לפעמים מלגבותו בזמן המוגבל, וחושב שיוכל לקבל המעות אצל החותם בעצמו, וכשיובהר לו שטבל זכותו יהא לו הפסד ותרעומת.

109 הנה מש"כ לדבר פשוט שזה נחשב כתנאי שבממון אתי שפיר, אך עדיין יש לדון דמ"מ צריך לפרש להדיא שמי שלא יגבה הצ'ק יפסיד, דאל"כ כיון שדעת רוב בני אדם שההגבלה אינה אלא כלפי גבייה מהבנק, א"כ מה שהנותן מכרין בדעתו שלא יוכלו לגבות אף ממנו זהו כדברים שבלב, ואי"ז נחשב כבלב ובלב כל אדם דאדרבה סתמא דמילתא בדעת בני אדם הוא שיכולים לגבות ממנו עצמו, וצ"ע אם יכול המקבל לתבוע להנותן בדין בטענה דחשיב כגרמי כיון שהיה לו לפרש להדיא תנאו שאם לא יגבנו יפסיד, ולכאור' אין לחייבו דזהו שוגג בלא כוונה להזיק

הפורע בחוב שאחרים חייבים לו והמקבל נתרשל מלגבותו

בז. אולם באופן שלא נרשם על הצ'ק שום הגבלת זמן, אלא שהמלוה או הקונה נתעכב מלהציג הצ'ק לגבייה, ובינתיים אירע מקרה מיוחד שהחשבון של לוי עוקל או נסגר וכדו'¹¹⁴, ולכן שמעון תובע מראובן שישלם לו שנית כיון שאינו יכול לגבות את הצ'ק של לוי, מצינו בשו"ע נידון כע"ז במי שפרע חובו ע"י שהמחהו למלוה לגבות חוב שיש לו על אחרים, והחוב לא בא לידי גבייה, ויש בזה חילוקי דינים רבים וראה בהערה¹¹⁵, ולכל הדיעות אם נתרשל המלוה מלגבות החוב, ואח"כ אירע ששוב אינו יכול לגבותו, המלוה מפסיד¹¹⁶, ומאיך אם התנה בפירוש שיוכל לחזור עליו, מהני תנאו¹¹⁷.

והתומים (סק"י), תליא בפלוג' השו"ע ורמ"א הנ"ל. ג. אם נתברר שבשעת ההמחה כבר העני הלוח, לכו"ע יכול המלוה לחזור ולגבות מזה שהמחהו (שו"ע שם סעיף י), וכשהמלוה טוען שכבר העני אז והלוח מכחישו, ע"ש בשו"ע סעיף יא. ד. כשתרשל מלגבות החוב ואח"כ אירע ששוב אינו יכול לגבותו, לכו"ע המלוה מפסיד, וכמש"כ הרמ"א שם סעיף ט.

ה. ואם המלוה ידע שכבר העני ועם זאת נתרצה לקבל הפרעון ע"י שהמחהו לחוב זה, לדעת הסמ"ע (סקכ"ג) אינו יכול לחזור עליו, והש"ך (סקל"ט) חולק דיכול לומר לו סברתי שיטריח עצמו עבורי ע"ש, וראה בעטרת צבי (סקי"ט) דהש"ך להלן (בסקמ"ה) סותר עצמו שכתב דאמרינן דילמא פייסיה לקבל זאת בפרעון החוב ע"ש.

ו. כל זה כשהמחהו בחוב בעל פה, אבל כשהמחהו ע"י שנתן לו חוב בשטר לגבותו, דעת השער משפט (קכו סק"י) דבזה להרמ"א ודאי שיכול לחזור עליו, ולהשו"ע יש להסתפק דכאן עדיף מכשפרעו בחוב בע"פ ויכול לחזור עליו ע"ש מש"כ בצדדי הספק, ובדברי גאונים (כלל סו אות יז) כתב להיפך דבכה"ג אף להרמ"א אינו יכול לחזור עליו עליו ע"ש, ועמש"כ בכ"ז בקובץ בית אהרן וישראל (גליין צ עמ' עז), וראה בדברי גאונים (כלל סו אות יז) ובתשורת שי (סי' תרא).

116 וכמש"כ הרמ"א הנ"ל, וגדר נתרשל לא נתבאר, ולכאור' הכוונה שהיו לו אפשרויות והזדמנויות לגבות החוב ולא גבה, או דתלוי לפי מה שדרך בנ"א במציאות להמתין מלגבות ויל"ע.

117 כ"כ התומים (קכו סק"י) דאפילו לדעת האומרים דבהמחהו א"י לחזור עליו, היינו

וראה להלן סעיף כט, מ"מ מה שנחשב לפרעון מותנה, זהו רק אם הגבייה לא תתבצע משום חוסר כיסוי וכדו', אבל כשעיקוב הגבייה היא באשמתו הוי כפרעון גמור שהרי נתן לו צ'ק שיש לו מאחרים ונפסד על ידו, ועל שמעון לשאת בתוצאות דלא גרע מאילו היה פורע לו במזומנים ונאבד לו המעות.

114 והיינו שיש כיסוי להצ'ק בבנק אלא שאין אפשרות לגבותו, כגון שהלוח נסתבך עם השלטונות והוטל עיקול על החשבון, נוגם אין אפשרות לגבות ממנו בעצמון, או כגון שהצ'ק הוא של עמותה והשלטונות הוציאו צו סגירה על העמותה וכדו', נובאופן זה אם יכול לתבוע את הכסף מבעלי העמותה או שאין להם חיוב על הצ'קים של העמותה, ראה להלן פרק טו סעיף לה ובהע' 148], אבל באופן שהצ'ק חזר מחוסר כיסוי יכול לחזור עליו וכדלהלן סעיף כט וכן באופן שהעמותה כבר נסגרה בשעה שקיבל ממנו הצ'ק והוא לא ידע מזה פשוט שיכול לחזור עליו דאיגלאי מילתא שנתן לו חספא בעלמא.

115 דין זה מובא בשו"ע (קכו סעיף ט) ויש בזה חילוקי דינים כדלהלן:

א. כשהמחהו חוב שיש לו על אחרים בעל פה, והמלוה אינו יכול לגבות החוב כי החייב דוחהו בלך ושוב, בזה השו"ע נקיט כהרי"ף שאינו יכול לחזור עליו, והרמ"א נקיט כהרא"ש דכל זמן שלא פטרו בפירוש יכול לחזור עליו, והש"ך (סקל"ח) נקיט דהוה ספיקא דדינא והממע"ה.

ב. כשהלוח שהומחה החוב אצלו היה עשיר באותה שעה ואח"כ העני, להסמ"ע (סקכ"ג) בכה"ג לכו"ע אינו יכול לחזור עליו, ולהש"ך (סקל"ט)

פרע חובו בשטר חליפין אם נחשב כפרעון גמור

כח. אמנם כשפרע לו חובו בשטר חליפין¹¹⁸ כתבו הפוסקים דאם הוא באופן שיכול לגבותו מיד בעיר זו, אז נחשב כפרעון גמור ואינו יכול לחזור עליו אף כשאח"כ אינו יכול לגבותו¹¹⁹, ואם אינו יכול לגבותו רק בעיר אחרת הדבר תלוי במנהג הסוחרים, אם מחשיבין אותו לפרעון גמור או דלא נחשב כפרעון רק כשיגבנו, ויש לפשר בזה¹²⁰.

צ'ק רגיל שנמסר והמקבל נתרשל מלגבותו

כז. לאור האמור יש לפשוט נידון הנ"ל דכשפרע לו בצ'ק רגיל, והמלוה נתעכב מלהציגו לגבייה, ואירע ששוב אינו יכול לגבותו, יש לומר דהצ'ק אינו דומה בזה לשטר חליפין דשא"ה שהיה רק שינויי שער משא"כ כאן לגבי גביית החוב חייב באחריות, דהרי כל פרעון בצ'ק הריהו כפרעון מותנה שאם יחזור הצ'ק מחוסר כיסוי יכול לחזור ולגבות מהמיסב¹²¹, וכיון שידוע שהצ'ק נגבה בבנק עד לתקופה של ששה חודשים מהתאריך הנקוב בו¹²², ולכן עד לאחר ו' חודשים אין זה נחשב כהתרשלות, ואין המלוה מפסיד בזה שנוצר מצב חדש שאין אפשרות לגבות את הצ'ק¹²³, אמנם יש מקום לצדד ולומר דכיון שהיה יכול לגבותו תיכף ולא גבאו, הרי זה באחריותו, ומפסיד בזה שנשתנה

ודומה למש"כ השו"ע בנתברר שהיה עני בשעת פרעון כנ"ל הע' 115 אות ג, ומסיים מהרש"ך שדבר זה אם נחשב הפרעון בשעת הנתינה, או בשעת ההגעה, תלוי במנהג הסוחרים אם אזלינן בתר הקבלה או בתר הפרעון, "ואני מסופק בזה ולא אדע מה הנידון בזה, ולכן הטוב והישר נראה בעיני שיתפשוט הצדדים".

121 כנ"ל הע' 113, וא"כ לצד זה אינו דומה לשטר חליפין הנ"ל משו"ת מהרש"ך דשם מיירי באופן שהיה זולא שהחל השער והרי זה כמי שנותן לחבירו צ'ק דולרי ונתרשל מגבותו עד שירד השער שפשוט שמקבל הצ'ק מפסיד שנטל סיכון זה על עצמו, אבל כאן שהצ'ק לא שולם כלל י"ל שיש להם אחריות על כיסוי הצ'ק ודו"ק וראה בזה להלן הע' 123.

122 שזהו זמן המוגבל לגבות צ'ק מהבנק, ולאחר מכן אין הבנק מכבד את הצ'ק, אך יכול לפנות לחותם הצ'ק ולתובעו את חובו וכדלעיל הע' 86.

123 והיינו דלא דמי לנידון הרמ"א הנ"ל בהע' 115 דכשנתרשל מלגבות החוב מפסיד לכו"ע, דשא"ה כיון שידוע שעד לתקופה זו הבנק מכבד את הצ'ק, יכול לטעון שסמך עצמו שיגבנו אח"כ, ולא עלה על דעתו שיארע מקרה מיוחד שהבנק

בסתמא דאמרי סברית וקבלית, אבל כשהתנה עמו בפירוש שיוכל לחזור עליו מהני תנאו.

118 זהו שטר הקאמביו שהיה נהוג לסחור בו כעין הצ'קים בימינו, ראה בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט פ"א עמ' ד-ה.

119 כ"כ בשו"ת מהרש"ך (ח"א סי' צח), יעוי"ש דמיירי כשפרע אחד חובו לחבירו בשטר קאמביו, ועד שבא לגבותו ירד השער, וע"ש שהביא פלוג' הרי"ף והרא"ש הנ"ל, וכתב דכאן עדיפא משום דהוי כנפרע בכתי"ז זה, "ואף דלא קיי"ל כבית שמאי דשטר העומד לגבות כגבוי דמי, מ"מ לפחות דין דחשוב כגבוי כדי לפטור הנותן" וע"ש שכתב "דהגע עצמך אם היה נותן ראובן ללוי כתב קאמביו לקבל המאה גרושות תיכף מאיש אחר בשאלוניקי, ונתרשל לוי ולא קיבלם עד שהוזלו, פשיטא דכל אפיו שווין דהוא הוא דאפסיד אנפשיה", והו"ד בכנה"ג נסו"ס קכו, ואף שהביאו בסתם מ"מ ע"כ דכוונתו דוקא לאופן זה שהיה יכול לפרוע בעירו, דאל"כ הרי בזה נסתפק המהרש"ך אם יכול לחזור עליו וכדלהלן, ועמש"כ בזה בקובץ באו"י שם].

120 כדמסיק שם במהרש"ך דבעובדא ידידיה כיון שהפרעון היה בעיר שאלוניקי בשטר קאמביו שצריכין לגבותו בעיר קושטאנדינה, וכיון שקודם הגעת השטר אירע הקלקול, נמצא דהוי כמקח טעות,

המציאות שאינו יכול לגבותו עתה וכנ"ל בשטר חליפין¹²⁴, ונראה דהדבר תלוי לפי הענין בכל מקרה לגופו¹²⁵.

ובדין חברי עמותת צדקה שהנפיקו צ'ק לצדקה, והצ'ק לא נגבה ביומו, ואח"כ נסגרה העמותה ושוב אין אפשרות לגבות את הצ'ק, אם חייבים בעלי העמותה על זה שלא הודיעו למקבל שהעמותה עומדת לינעל ולורזו לגבות הצ'ק ראה בהערה¹²⁶.

כשהצ'ק כבר הוצג לגבייה והוחזר מחוסר כיסוי

5. וכל זה כשהמלוה לא הציג את הצ'ק לגבייה כלל, שאז יכול הלוה למעון אילו גבית את הצ'ק לא הייתי מפסיד בזה שעתה אין אפשרות לגבותו, אבל אם הצ'ק הוצג לגבייה וחזר מחוסר כיסוי, חייב הלוה לשלם לו שנית, [אף באופן שעתה כבר נולד סיבה נוספת לאי כיבוד הצ'ק], דחיובו של הלוה חוזר וניערור מיד כשהבנק מחזיר את הצ'ק¹²⁷, וראה בהערה במה שחלוק דין פרעון בצ'ק מדין פרעון בשטר חוב¹²⁸.

יגביל את החשבון או שהעמותה חיסגר, וכמש"כ סברא זו בקובץ בית אהרן וישראל (גליון צא עמ' קלב). ויש להוסיף דלמש"כ התומים דכשהתנה במפורש שיוכל לחזור עליו מהני תנאו, ה"נ הרי הוי כתנאי וכנ"ל, [אלא דיש להסתפק על פי דעת התומים אם בסתמא כשמתנה כוונת התנאי הוא שיחזור עליו גם באופן שנתרשל, או דהכוונה בהתנאי להתחייב רק באופן שהלוה מסרב מלשלם משא"כ בנתרשל דהוא אפסיד אנפשיה], ומ"מ בצירוף סברא הנ"ל דכאן לא נחשב כהתרשלות יש לומר שיוכל לחזור עליו וכנ"ל.

124 והיינו דיש מקום לומר דאכן דומה להנ"ל בהע' 119 שהעלה המהרש"ך דכשהיה יכול לגבותו ח"כ ולא גבאו מפסיד, וכאן י"ל דעדיפא מהנ"ל, דאף שהוא פרעון מותנה כנ"ל הע' 113, מ"מ הרי כבר פרעו לגמרי בהצ'ק, אלא דהוי כתנאי שאם הצ'ק יחזור לא נחשב כפרעון, אבל כשהמלוה נתרשל מלגבותו ע"ד כן לא התנה, והלוה יכול לטעון שאילו נשאר הצ'ק תחת ידו היה מציג הצ'ק ח"כ לגבייה ולא היה נפסד בזה שהחשבון נסגר, ובזה שהמלוה לא הציג את הצ'ק גרם לו הפסד, ובפרט שהצ'ק נחשב ככסף לכמה ענינים כדלהלן פרק יג, [והעירני לסברא זו הג"ר שאול יהודה הנדלס שליט"א והו"ד בקובץ בית אהרן וישראל הנ"ל].

125 דבסתם צ'ק של אדם פרטי לכאו' לא נחשב כהתרשלות, דאין לחוש למקרים מיוחדים שאינם שכיחים, ועובדא ידענא באחד שפרע בצ'ק

של אחר, והמלוה נתעכב מלגבותו ובינתיים החותם בצ'ק פשט את הרגל, וחייב הגרי"ש אלישיב שליט"א להלוה לשלם חובו, אולם בצ'ק של עמותה וכדו' יש מקום לחוש יותר לתופעות של סגירת חשבונותיהם בבנק וכדו', וי"ל דאף בתוך ו' חודשים חשיב כנתרשל, ומאידך בצ'ק שאין בו תאריך והמלוה החזיקו תח"י תקופה ארוכה מאד, לכאו' בכל גווני חשיב כנתרשל, והדבר מסור לדיינים לבדוק בכל מקרה לגופו, אם היה מקום לחוש שיווצרו עיכובים.

126 עובדא זו הבאנו להלן פרק טו הע' 147 ועמש"כ שם בהע' 148 לדון עפ"י השער משפט (ק"ז סק"א) שכתב לגבי מעות שהיה אצל נאמן שאם הנאמן התפטר מדעתו והיה לו שהות להודיע לבעל הועקסיל שישגבה חובו ולא הודיע לו, אם החוב כבר הגיע זמנו חייב לשלם לו ע"ש, ועפ"י יש מקום לחייב באופן שהיה להם שהות להודיע שהעמותה עומדת ליסגר וע"ש דתלוי באיזה אופן אירע סגירת העמותה.

127 וכמו שנתבאר לעיל הע' 113 דכל צ'ק הוא כפרעון מותנה, וכיון שכבר חזר הצ'ק הרי חל חיובו למפרע, ומה שאירע אח"כ סיבה נוספת לאי כיבוד הצ'ק אינה מפקעת את חובו.

128 הנה לעיל הע' 115 הבאנו כמה פרטי דינים במי שהמחה למלוה חובו של חבריו, והמלוה לא יכל לגבותו אם מפסיד, אמנם בצ'ק באופן שחזר מחוסר כיסוי, ודאי דזה נכלל בהאחריות שהמיסב

דין טענת פרעון בשטר ישן

א. אולם באופן שלא גבה את הצ'ק וכבר עבר זמן רב¹²⁹, יש בזה ריעותא, וכמבואר בשו"ע דשטר ישן שלא נגבה זמן רב לאחר זמן פרעונו, על ב"ד מוטל לחקור ולדרוש לסיבת האיחור בגביית השטר, ואם נראה לב"ד שהדין מרומה עליהם למסור כתב ללוה שאין לשום דיון ישראל להשתדל בדיון זה¹³⁰, ויש שכתבו שהמנהג דשטר שעבר ג' שנים מזמן הפרעון, [ובשטר של עיסקא ו' שנים], הלוה נאמן לטעון פרעתו, ומיורשי הלוה אין גובים בכל אופן¹³¹, [ואם הלוה טוען שמא פרע והמלוה ג"כ טענתו שמא, ראה בהערה¹³²], ויש שכתבו שבכל שטר ישן ראוי לפשר ביניהם¹³³.

טענת פרעון בצ'ק ישן שכבר הוצג לגבייה בבנק והוחזר

ב. לאור האמור, המוציא לפנינו צ'ק שעבר ששה חדשים מזמן פרעונו¹³⁴, אם כבר הציגו לגבייה בבנק בתוך הזמן והצ'ק חזר, נראה שעד שלש שנים אינו יכול לטעון שפרעו ויכול לגבותו¹³⁵, ולאחר שלש שנים יש לחקור בדבר ואם אינו מרומה יש לפשר

מקבל עליו, וכמשנ"ת לעיל פרק ג בנספח ובכ"מ, וא"כ אין נפק"מ בכל הני חילוקי דינים, וכש"כ באופן דבשעה שקיבל ממנו הצ'ק היה כיסוי לזה בבנק, ואח"כ משך בעל החשבון את ממונו מהבנק דיכול לחזור עליו, ונדלא כמש"כ בפתחי חשן (הלואה פ"ד הע' כו) דכשהסכים לקבל צ'ק בפרעון חובו שוב אינו יכול לחזור עליו, ורק באופן הנ"ל שיש כיסוי לצ'ק בבנק אלא שאירע סיבה מסויימת שהחשבון נסגר ואין אפשרות לגבותו מחמת רשלנותו, בזה יש להסתפק אם יכול לחזור עליו וכמשנ"ת.

129 ראה להלן מה נחשב לזמן רב בעיבור גביית צ'ק.
130 בשו"ע סי' סא (סעיף ט) הביא כן מתשו' הרא"ש (כלל סי' יח) שכתב כן גבי שטר שהוציא המלוה על היורשים, וברמ"א הוסיף דה"ה בכל שטר ישן שמוציא אף על הלוה עצמו וכ"פ בתשו' הרא"ש (כלל פ"א סי' ט) ובמהרי"ק (סי' קכא).

131 כ"כ בנתיב"מ (שם סקי"א ובחי' סקי"ב) והוסיף דלא מיבעיא כשטוען פרעתי עכשיו, אלא אף כשטוען שפרע קודם שנעשה ישן נאמן ונשבע היסט ונפטר, וכן ביורשים אף כשאביהם מת קודם שנעשה ישן אין גובין מהם דכיון שהניח השטר זמן רב כ"כ בידו איכא ראייה שכבר נפרע, וכדברי הנתיב"מ כתב גם בעטרת צבי (סא סקט"ז) וכ"כ בשו"ת בית שלמה (ח"א חו"מ סי' לט בד"ה

ועוד) לגבי שטר הטראטע, וראה עוד להלן.
132 הנה בעלמא בשמא ושמא גובה המלוה כנ"ל פ"ב סעיף ל וע"ש בהע' 101 דזהו או משום כח חזקת השטר, או משום דאי"ז ריעותא משום דסמך על שטרו, ובנידור"ד כשהורע כח השטר י"ל דלא מהני שמא ושמא דאין כאן חזקת השטר, וכן לטעם השני שסמך על שטרו י"ל דכיון שעבר זמן רב כ"כ לא שייך סברא זו וצ"ע.

133 בהגהת רעק"א בשו"ע שם ציין לכמה מתשובות גדולי האחרונים (מהרשד"ם ותו"ח ועוד) שכתבו דיש לפשר בזה, וכ"כ בפ"ת (סק"ד) מתשו' שבו"י ע"ש, ודבריהם אמורים ביורש שתבע או כשתבע מיורשים ע"ש, אך בפ"ת הביא גם מתשו' דברי ריבות דאף במלוה ולוה עצמם יש לפשר ביניהם ע"ש, וראה עוד בחזו"א (חו"מ סי' כב) שהעתיק מגליון השו"ע של אביו, דמש"כ הנתיב"מ בסי' סא דיש מנהג (ולכא"ו כוונתו להנ"ל) שהמנהג לא לגבות בשטר ישן) יש לשאול לגדולי הדור בזה, וכוונתו לכא"ו שיש לדון בכל מקרה לגופו ולהכריע עפ"י העובדות והנראה לב"ד.

134 שזהו זמן המוגבל לגבות צ'ק מהבנק, ולאחר מכן אין הבנק מכבד את הצ'ק, אך יכול לפנות לחותם הצ'ק ולתובעו את חובו וכנ"ל הע' 86.

135 דבכה"ג שהמחזיק בצ'ק הציגו לגבייה והבנק החזיר את הצ'ק, הרי ליכא ריעותא במה שלא גבאו בזמנו, דהרי לפנינו שהציגו לגבייה והוחזר, וכיון שככה"ג עליו

ביניהם¹³⁶, ואם כבר עברו ז' שנים ראה בהערה¹³⁷, [ו"א דבצ'ק מאשה על בעלה אין ריעותא דשטר ישן¹³⁸].

כשלא הוצג לגבייה בבנק ועבר יותר מו' חדשים מהתאריך

ז.ג. אם הצ'ק לא הוצג לגבייה בבנק בתוך הששה חודשים, ובא לתובעו עתה, נראה שאף בתוך ג' שנים מהתאריך שבהצ'ק יש לחקור בדבר לסיבת האיחור בגבייה¹³⁹, וכשנותן המלוה טעם לאיחור הגבייה אין הלוח נאמן למעון שפרעו¹⁴⁰, ולאחר ג' שנים או ז' שנים דינו כנ"ל בסעיף לא¹⁴¹.

חוב אולינן לפי מנהג הסוחרים דע"ד כן נתחייב ע"ש, ויל"ע אם גם לענין מקרה כזה שאינו שכיח אמרינן דזהו בכלל מנהג הסוחרים לדון על פיו וצ"ע, [וראה בפתחי חשן (שם הע' סב) מש"כ בדין פושט רגל, אם חשיב כפשרה בקנין מכח הדינא דמלכותא]. וכמו"כ יל"ע באופן שהחותם אינו יודע בכירור אם פרע לו את הצ'ק או לא, דיתכן דחשיב כלא הו"ל למידע וכמו ביורשים דפטורים גם כשאינם טוענים כברי פרוע, והיינו משום דכיון שהצ'ק ניתן ע"ד לגבותו בבנק, לא רמי איניש אנפשיה, ולפעמים אינו זוכר מאיזו סיבה הצ'ק לא הוצג לגבייה, ובתקופה כזו של ז' שנים יתכן דלא הו"ל למידע וצ"ע.

138 כתב בספר יהושע (פסו"כ סי' שמה) דבאשה שמוציאה שטר למוכ"ז או ממרני נגד בעלה מחייבין אף בשטר ישן, דבאשה אי"ז ריעותא במה שלא תבעה לבעלה דמה"ט קי"ל דאין לאיש חזקה בנכסי אשתו, והו"ד בד"ג כלל מט (אות יג). 139 דכיון שהצ'ק עומד לגבייה בבנק ומפורסם הדבר שלאחר ו' חדשים אין אפשרות לגבותו, יש בזה ריעותא במה שלא גבאו ודינו כמש"כ השו"ע הנ"ל בהע' 130 דיש לחקור לסיבת האיחור, וראה בסמוך. 140 ונראה דסגי בטעם כל דהו דעכ"פ עדיין לא נדון בזה כשטר ישן, וזולת כשרואה הדין שיש ריעותא גמורה בזה שלא הציגו לגבייה בבנק, בזה לכאור' יש להסתלק מלדון וכנ"ל.

141 היינו כמשנ"ת שם דלאחר ג' שנים יש לחקור הדבר, וכשהדין אינו מרומה יש לפשר ביניהם, ואם הדין מרומה יש להסתלק מלדונו, ולאחר ז' שנים לכאור' יכול לטעון שפרעו, כיון דלפי דד"מ השטר בטל, א"כ יש לרדן בזה עפ"י הנתיחה"מ וכנ"ל הע' 131, וע"ש מש"כ בהע' 137 לדון אם חשיב כלא הו"ל למידע דלא רמי אדעתיה אם הצ'ק נגבה.

לגבותו מחותם הצ'ק (או להציגו שנית בבנק לאחר שיהא עליו כיסוי), הרי שפיר י"ל שהלוח דחהו מלפורעו עד עכשיו, וא"כ עד ג' שנים הרי הצ'ק בתוקפו.

ואף שנתבאר לעיל דתוקף הצ'ק לטענת פרעון (לטעם אחד) הוא משום שאין הלוח משאירו בידו לאחר הפרעון כיון שנמסר מיד ליד ויכול להגיע לאנשים אלימים, וכאן ליכא טעם זה שלאחר ששה חדשים מתאריך פרעונו לא יקבלו שום אדם (וגם בלא"ה כל שהוצג לגבייה והוחזר שוב לא יקבלנו שום אדם), מ"מ לשאר הטעמים שנתבארו לעיל שם דמשום המנהג ודד"מ אין נאמן בטענת פרעון שייך גם בנידו"ד, ועוד דהרי יכול לגבותו ע"י הוצאה לפועל, וחושש להשאירו בידו לאחר הפרעון. 136 וכמשנ"ת לעיל הע' 133 מדברי האחרונים בזה, ואף דלהנתיחה"מ בכה"ג נאמן לטעון שפרעו כנ"ל הע' 131, מ"מ כיון שגם מדד"מ אינו נאמן נראה דיש לנקוט כהאחרונים הנ"ל דיש לפשר ביניהם, ונראה דלא מיבעיא כשטוען שפרע לו לאחר הו' חדשים דיש לחוש לכך, אלא אף כשטוען עתה שפרע בתוך הו' חדשים דלכאור' טענה גרועה היא דא"כ מדוע השאיר הצ'ק בידו, מ"מ נאמן במיגו שהיה יכול לטעון שפרע לאחר הו' חדשים דמהני מגו נגד שטר כמבואר בנתיחה"מ (כללי מגו סק"ד), וה"ה נגד חזקה שמכח שטר כמש"כ הנתיחה"מ סי' קצו (ס"ק כז).

137 הנה לפי הנוהל בדד"מ כשעברו ז' שנים חל התיישנות על החוב ושוב אינו יכול לגבותו כלל, אך בדינו עדיין חייב לו חובו, וכ"כ בפתחי חשן (הלואה פ"ב הע' עב), ומ"מ כיון דלפי דעת הנתיחה"מ בשטר ישן דג' שנים נאמן לטעון שפרעו, א"כ יתכן דכלפי זה כיון דמדד"מ בטל לגמרי בכה"ג י"ל דעכ"פ יהא נאמן לטעון פרוע, וגדולה מזו מצינו בשו"ת רב פעלים (אהע"ז סי' טז) דבכל עניני גביית

Chapter 17:	Various Torah Obligations Concerning Checks	685
Chapter 18:	Payments by Credit Card – Transfers and Interest	735
Chapter 19:	Definition of Money in Bank Accounts and Laws of Bank Transactions	790
Chapter 20:	Laws of Shares and Stocks (Including Pension and Other Funds)	843
Chapter 21:	Laws of Vouchers, Lottery Tickets, and Other Ticks	878
Index		925
Glossary		1023
Appendix	Laws Pertaining to Non-Jews	1029

Table of Contents

Preface	26
Introduction	30
Detailed Table of Contents	39

Part I

Chapter 1:	Definition of a Check as a Promissory Note	1
Chapter 2:	Claim of Payment against a Check	35
Chapter 3:	Categories of Checks and Notes	69
Chapter 4:	Selling Promissory Notes and Checks	91
Chapter 5:	Obligation of Payment for Checks in the Market Overt	132
Chapter 6:	Various Laws Concerning the Sale and Obligation of Checks	164
Chapter 7:	Laws of Interest in Sales of Promissory Notes and Exchanges of Checks	205
Chapter 8:	Laws of Interest in Loans of Promissory Notes and Checks	271
Chapter 9:	Laws of Counterclaims and Oaths in Collection of Checks and Promissory Notes	326
Chapter 10:	Laws of Collection of Checks and Promissory Notes, and of Returning Lost Checks	379
Chapter 11:	Writing and Signing of Checks and Concerns of Forgeries	439
Chapter 12:	Dating of Checks and Promissory Notes	476

Part II

Chapter 13:	Validity of a Check as a Substitute for Cash	503
Chapter 14:	Status of a Check as a Collected Debt	550
Chapter 15:	Various Obligations (Such as Charity) By Means of Checks	591
Chapter 16:	Obligations of Damage Payments in Cases of Bounced Checks	643

B"H

The Check in Halacha

**Including
Halachos of Credit Cards and Bank Transactions**

**Detailed Elucidation of the Check's Halachic Status
Halachos of Banknotes and Other Means of Payment
including Credit Cards, Standing Orders
Bank Transfers, Stocks and Debentures
Vouchers and Magnetic Cards**

Halachic Rulings in Day to Day Matters

**Based on the Shulchan Aruch and Rabbinical Authorities
Including Rulings of Contemporary Gedolim**

Rabbi Pinchas Menachem Lifschitz

Kislev 5772

First publishing 2012

© Copyright 2012

Rabbi Pinchas Menachem Lipchitz

18 Ezra Street

Jerusalem 95276

P.O.Box 57536

Tel. 02-581-4579

Cell. 052-763-4570

Email. 5814579@gmail.com

All rights reserved

No part of this publication may be translated, reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without permission in writing from the publisher.

Printed in E. Israel

The Check In Halacha

Credit Cards ♦ Bank Transactions

**Stocks • Bonds • Transfers
Companies • Vouchers • Cards**

